

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ**

СУДОВО-ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Матеріали круглого столу
(23 квітня 2015 року)

Київ 2015

УДК 343.98(096)
ББК Х629.4

Судово-експертна діяльність: сучасний стан та перспективи розвитку: збірник матеріалів круглого столу. / редкол.: Кобилянський О.Л., Антонюк П.Є., Свобода Є.Ю.; Київ. ННПФЕКП НАВС. – К.: Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ, 2015. – 444 с.

На круглому столі обговорені актуальні теоретичні та практичні проблемні аспекти судово-експертної діяльності, її нормативно-правове, науково-методичне, організаційно-управлінське та інформаційне забезпечення, а також міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи, застосування спеціальних знань у протидії злочинності, участь спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій, а також інші питання.

Для працівників судово-експертних і слідчих підрозділів, викладачів, аспірантів, ад'юнктів навчальних закладів юридичного профілю.

Матеріали круглого столу подаються в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного покладається на авторів.

УДК 343.98(096)
ББК Х629.4

© Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів, 2015.

© Національна академія внутрішніх справ, 2015.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Традиційно відкрилися двері навчально-наукового інституту підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ для учасників круглого столу, присвяченого проблемам судово-експертної діяльності.

Судово-експертна діяльність, проблемні аспекти якої в черговий раз стають предметом нашого обговорення, є в певній мірі рушійною силою для навчально-наукового інституту підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів НАВС, науково-педагогічні працівники якого не лише забезпечують підготовку слухачів і курсантів зі спеціальності «Судова експертиза», а й приймають безпосередню участь у розробці науково-методичного та інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності.

Ми пишаємося тим, що наші наукові заходи набувають міжвідомчого та міжнародного характеру, що особливо актуально в умовах сьогодення.

За період існування Академією підготовлено більше 1000 фахівців, які гідно представляють навчальний заклад в практичних підрозділах майже всіх державних спеціалізованих установ.

Ми абсолютно впевнені, що лише спільними зусиллями, спрямованими на виявлення та обговорення проблем судової експертизи, можна домогтися певних результатів як з їх вирішення, так і удосконалення процесу та результатів експертних досліджень і підготовки експертних кадрів.

Бажаємо всім учасникам круглого столу плідної праці та задоволення від спілкування з опонентами та однодумцями!

А.С. Сизоненко

*Начальник навчально-наукового
інституту підготовки фахівців
для експертно-криміналістичних
підрозділів Національної академії
внутрішніх справ, к.ю.н.*

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Почтительность без знания должного превращается в самоистязание. Осторожность без знания должного превращается в трусость. Храбрость без знания должного превращается в безрассудство. Прямодушие без знания должного превращается в грубость.

Конфуций

Експертна служба МВС України є єдиною державною спеціалізованою установою, що має відомчий навчальний заклад, який здійснює підготовку майбутніх фахівців – судових експертів. Щороку випускники навчально-наукового інституту підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ поповнюють ряди не лише Експертної служби МВС України, а й інших державних спеціалізованих установ (МЮ, СБУ, Державної прикордонної служби). А враховуючи те, що судові експерти – працівники МВС України, які звільняються в запас, продовжують експертну діяльність або в науково-дослідних установах Міністерства юстиції України або в Експертній службі СБУ, не буде перебільшенням твердження, що Експертна служба МВС України є «кузнею кадрів» для всіх суб'єктів судово-експертної діяльності в Україні.

В зазначеній ситуації цілком логічним виглядає потреба навчального закладу, який не є суб'єктом судово-експертної діяльності та позбавлений можливості прямої участі в її здійсненні, володіти не лише знаннями щодо проблемних аспектів судово-експертної практики, а й мати доступ до наукової, нормативної, методичної та емпіричної інформації, одержаної за результатами судово-експертної діяльності принаймні державних спеціалізованих установ.

З метою вирішення даної проблеми кафедрою криміналістичних експертиз навчально-наукового інституту підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів НАВС, яка забезпечує професійну підготовку майбутніх судових експертів, були реалізовані спроби зібрати представників всіх суб'єктів судово-експертної діяльності в Україні для спільного обговорення існуючих проблем. Особливу актуальність такі зібрання набули після запровадження у 2012 році чинного Кримінального процесуального кодексу, який вніс суттєві зміни в інститут судової експертизи.

Так, за ініціативою кафедри, були проведені круглі столи з питань судово-експертної діяльності, що об'єднали однодумців – представників державних спеціалізованих установ:

- «Нормативно-правове регулювання судової експертизи» (29.03.2013);
- «Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень» (21.11.2013);
- «Актуальні питання судово-експертного забезпечення кримінальних проваджень» (10.04.2014);
- «Проблемні аспекти експертної практики» (4.12.2014).

В результаті згаданих зустрічей вдалося окреслити коло актуальних, а в

деяких випадках – проблемних питань, які мають як відомчий так і міжвідомчий характер, що дозволяє заявляти про них як про системні та такі, що потребують вирішення.

Говорячи про судово-експертну діяльність як особливий вид суспільної діяльності, логічним вбачається існування особливого механізму її правового регулювання. На сьогоднішній день, нажаль, вимушені констатувати, що особливістю судово-експертної діяльності є саме відсутність нормативного, організаційного, методичного та інформаційного регулювання її окремих сфер на всіх рівнях її здійснення.

Спроба державних спеціалізованих установ на відомчому рівні вирішити певні проблемні питання призводить до розрізненості науково-дослідної роботи та виникнення конкуренції між суб'єктами судово-експертної діяльності не лише на ґрунті наукових розробок, а й при здійсненні судово-експертної практики.

Забезпечуючи професійну підготовку судових експертів, кафедра криміналістичних експертиз не покидає спроб не лише аналізувати сучасний стан судово-експертної діяльності, а й прогнозувати перспективи її розвитку в умовах трансформації суспільних та державних механізмів в Україні ХХІ століття.

Саме таким бажанням обумовлена чергова зустріч науково-педагогічних працівників з представниками державних спеціалізованих установ в звичному форматі круглого столу, що закладено в його назву «Судово-експертна діяльність: сучасний стан та перспективи розвитку» (23.04.2015).

Ми впевнені, що саме спільне обговорення проблем судової експертизи зі всіма суб'єктами судово-експертної діяльності є важливим кроком до їх вирішення та уникненні непорозумінь в процесі реалізації спільного завдання – забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки.

Розуміння сучасного стану судової експертизи як самостійної галузі людської діяльності та наукового пізнання, дозволить відповідним чином скоординувати діяльність вищого навчального закладу МВС України щодо підготовки судових експертів та визначити подальші напрями науково-методичного забезпечення судової експертизи як державного інституту.

Сподіваємося, що наше співробітництво не обмежиться лише сьогоднішнім заходом, а знайде своє відображення в подальших спільних наукових, організаційних та практичних проектах в галузі судової експертизи.

П.Є. Антонюк

*Начальник кафедри криміналістичних експертиз
навчально-наукового інституту підготовки
фахівців для експертно-криміналістичних
підрозділів Національної академії
внутрішніх справ, к.ю.н.*

Абрамова В.М.

РОЛЬ СУБ'ЄКТИВНИХ ЧИННИКІВ У ВИНИКНЕННІ ПОМИЛОК В ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Професійна діяльність експерта являє собою сукупність виконуваних психічних процесів і фізичних дій. У зв'язку з цим особливості пізнання судового експерта дозволяють розкрити генезис експертної помилки з двох боків: по-перше, з боку форм відображення об'єктивної реальності людиною (онтологічні корені); по-друге, з боку умов, що були своєрідним тлом неправильного відображення дійсності, що визначили це відображення і супроводжували помилку (гносеологічні корені). Усе це є сукупністю чинників як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру. Разом з тим, саме пізнання розглядається як відображення у свідомості властивостей, якостей, зв'язків та відношення предметів і явищ матеріального світу, а тому виникає необхідність з'ясування наявності суб'єктивних чинників у механізмі виникнення експертної помилки.

Така необхідність підтверджується і результатами аналізу причин розходження висновків судових експертів при вивченні наглядових проваджень судових експертиз, який показав, що саме суб'єктивні умови найчастіше були причинами помилок (від 60 до 80% від усіх помилкових висновків) [1, с. 12; 2, с. 1].

Суб'єктивні чинники виникають на тлі неадекватності психічних процесів, невідповідності психічних, психофізіологічних, соціальних якостей, психічного стану і зумовлюють виникнення помилок через професійні недогляди, методичні порушення (неповноту та поверхове дослідження), відсутність знань щодо сучасних методів і методик, порушення вимог нормативних актів, що регламентують призначення та проведення експертизи.

У процесі здійснення діяльності кожний експерт по-своєму сприймає, оцінює факти, що зумовили таку діяльність. Праксеологічний підхід до розуміння помилки дозволяє стверджувати, що, в остаточному підсумку, один і той самий предмет неоднозначно відображається свідомістю двох індивідів [3, с. 1]. Це пояснюється як їхніми психологічними і соціальними, так і біологічними особливостями, і тільки в комплексі вони розкривають помилку у всій її повноті.

Крім того, весь процес пізнання професійного експерта регламентований нормативно-правовими актами. Порушення їх положень судовим експертом, якщо не призводить безпосередньо до помилок, то викликає сумніви у правильності, обґрунтованості висновків судового експерта. В інших випадках порушення процесуальних норм виключає висновок судового експерта з джерел доказів по справі.

Наведений вище стислий аналіз суб'єктивних чинників дозволяє віднести їх до чотирьох груп.

1. Недостатня професійна компетентність експерта (40% випадків помилок): незнання судовим експертом сучасних методик (13%); невміння користуватися певними технічними засобами дослідження, застосовувати

найефективніші методи (3%); неправильна оцінка виявлених ознак (22%).

2. Професійні недогляди (21%), які викликають: методичні порушення (11%); поверхове дослідження (4%); використання не всіх відомих експерту методів (6%). При вивченні причин розбіжностей висновків первинних і повторних експертиз нам не зустрілися посилення на невідповідність особистісних якостей судового експерта як причини помилкових висновків, тому можна скористатися даними, що наведені А.Ю. Краснобаєвою [4, с. 14-15].

3. Особистісні риси судового експерта (17%): невідповідний функціональний стан сенсорних органів (3%); неординарний психічний стан (6,8%); порушення законів мислення (4,2%); неналежний рівень організації та планування роботи судового експерта (1,9%), характерологічні риси особи судового експерта (1,1%).

4. Невідповідність дій суб'єктів судочинства вимогам нормативно-правової процедури призначення і проведення судової експертизи (2%).

Таким чином, роль суб'єктивних чинників визначається тим, що вони обумовлюють виникнення помилок у сприйнятті ознак об'єкта, які призводять до помилок у свідомості та в їхній оцінці. Це може негативно вплинути на результати при висуненні версій, формуванні умовиводів (силогізмів), суджень і в остаточному підсумку – на результати експертного дослідження.

Список використаних джерел

1. Абрамова В.М. Експертні помилки: сутність, генезис, шляхи подолання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук.: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В.М. Абрамова.. – Київ, 2005. – 20 с.

2. Копильченко Т.Ю. Експертні помилки у почеркознавчому дослідженні та шляхи їх подолання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук.: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Т.Ю. Копильченко. – Київ, 2010. – 18 с.

3. Абрамова В.М. Праксеологічний підхід до розуміння помилки в діяльності судового експерта / В.М. Абрамова // Молодий вчений. – 2015. – №2.

4. Краснобаева А.Ю. Экспертные ошибки: причины, последствия, профилактика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук.: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / А.Ю. Краснобаева. – Волгоград, 1997. – 25 с.

Адоєвська А.І., Мовсесян В.А.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЛУЧЕННЯ СЛІДІВ, ЩО БУЛИ ЗАЛИШЕНІ ЗУБАМИ

Сліди зубів людини мають таке саме значення для розслідування злочину, як і сліди пальців рук. За слідами зубів встановлюється особа людини. Досліджуючи сліди зубів, експерт може відповісти на такі питання:

- чи залишені сліди, вилучені на місці події, зубами підозрюваного;
- якими зубами (іклами, різцями або корінними) залишено сліди;
- зубами верхньої або нижньої щелепи, правої або лівої сторони залишені сліди;

– чи є в слідах ознаки зубних протезів (коронок, мостів тощо);
– чи не залишено сліди запломбованими зубами;
– чи не залишено сліди деформованими або аномально розташованими зубами; в якому становищі по відношенню один до одного перебували потерпілий і злочинець у момент укусу.

Експертиза слідів зубів людини має ряд специфічних особливостей, властивих тільки даному виду дослідження. Одна з таких особливостей полягає в тому, що експертиза проводиться з об'єктами, які дуже швидко псуються. В основному це продукти харчування, іноді ділянки шкіри людини. Тому цей вид експертизи вважається невідкладною дією. Її запізнiле призначення, може викликати псування речових доказів. Сліди зубів в більшості випадків залишаються на продуктах харчування (масло, маргарин, сир тощо), які легко можуть змінити свою початкову форму, тому об'єкти зі слідами зубів необхідно оберегти від можливих змін.

Сліди зубів можуть бути легко порушені під час їх вилучення і упаковки, тому потрібна особлива обережність при поводженні з ними. Крім того, сліди можуть змінити свій початковий вигляд під дією тепла та інших факторів. Зберігати продукти зі слідами зубів рекомендується в холодильнику. Якщо холодильник відсутній, можна використовувати ящик з льодом або яку-небудь ємність з холодною водою. Швидкопсувні продукти рекомендується, крім того, поміщати в 0,5% розчин формаліну. Ці заходи дозволяють на значний час зберегти в первинному вигляді продукти і сліди зубів на них. При пересиланні фруктів зі слідами зубів їх рекомендується поміщати у посудину з чистою водою. Щоб при транспортуванні, наприклад, яблуко не стукало об стінки упаковки і не піднімалося на поверхню води, його попередньо загортають у папір або вату.

З місця події сліди зубів вилучають разом з продуктами або предметами, на якому вони були залишені, або з них виготовляють зліпки. В обох випадках сліди фотографуються способом масштабної зйомки. Виготовлення зліпків в більшості випадків є допоміжним способом і застосовується самостійно лише у випадках, коли сліди зубів не можна вилучити з місця події разом з об'єктом, на якому вони залишені.

Зліпки зі слідів зубів виготовляють найчастіше з гіпсу, стоматологічних мас та інших пластичних матеріалів.

Виготовлення гіпсових зліпків проводиться у такий спосіб. У тих

випадках, коли сліди зубів залишені на продукті, що легко змінює свою форму (масло тощо), його попередньо заморожують. Потім навколо слідів робиться бар'єрчик зі шматка згорнутого кільцем картону або пластиліну, щоб гіпс не розтікався. Іноді місце надкусу змащується тонким шаром вазеліну. Приготований гіпсовий розчин заливають всередину сліду. Коли гіпс твердне, кільце знімають і зліпок обережно відокремлюють від об'єкта.

При виготовленні зліпків зі слідів зубів кращі результати можуть бути отримані при застосуванні таких зліпочних матеріалів – пасти «К» або маси СКТН.

Зліпок з цих мас дуже стійкий до значних коливань температури, нейтральний до багатьох хімічних реактивів. Основні якості цих паст полягають у їх еластичності і здатності чітко передавати мікрорельєф слідів при дуже низьких адгезійних властивостях.

Перед виготовленням зліпка навколо слідів зубів робиться пластиліновий бар'єрчик. Необхідна кількість пасти «К» наливається в посудину і змішується з каталізатором. Кількість каталізатора може коливатися від 0,6 до 1,0 г на кожні 10 г пасти. Більша кількість каталізатора прискорює процес вулканізації, меншу – уповільнює. Для додання масі білого кольору в неї додають (до введення каталізатора) окис цинку; чорного – сажу; коричневого – окис заліза та ін. Коли паста, наповнювач і каталізатор ретельно розмішати, масу виливають у слід. Через кілька хвилин, в залежності від кількості каталізатора і температури повітря, зліпок легко знімається зі сліду.

Так само отримують зліпки за допомогою маси СКТН. Якщо вона розфасована в двох тубах, то з кожної порівну видавлюється необхідна кількість маси, яка ретельно розміщується і виливається у слід. Після затвердіння складу виходить еластична гумоподібна, маса, добре відображає дрібні особливості слідів зубів.

Експериментальні відбитки зубів підозрюваних, обвинувачених і потерпілих повинні виготовлятися зубними лікарями або техніками – протезистами. При виборі маси для отримання експериментальних відбитків необхідно виходити з правила – експериментальні відбитки за своєю якістю повинні бути краще наданих на дослідження. Тому придатною для виготовлення відбитків зубів буде така нейтральна на смак і нешкідлива маса, яка найбільш повно сприймає сліди. Для отримання слідів надкусу можуть бути застосовані: пластилін, термопластична маса, гіпс, віск, еластичний каучук (сира гума) та ін.

Сліди відкусу, зазвичай, отримують за допомогою воску або пластиліну. Ці матеріали не повною мірою задовольняють запити експертів, оскільки вони грузнуть на зубах. Це призводить до того, що сліди зубів на воску або пластиліні відображаються неточно. Інші маси ще меншою мірою дають позитивні результати. Тому експериментальні сліди відкусу доцільно отримувати на злегка замороженому вершковому маслі, на свіжому плавленому сирі.

Отримання експериментальних відбитків зубів підозрюваних і

обвинувачених, а також виготовлення копій зубів трупа оформляється протоколом, який складається слідчим разом із зубним техніком чи іншою особою, яка проводила дану роботу.

Замість насичення зліпка водою його поверхню можна змастити яким-небудь рідким маслом. Це робиться для того, щоб полегшити відокремлення зліпків.

Дослідження слідів зубів, зазвичай, починається з перевірки наявності надісланих об'єктів експертизи. Для цього за супровідними документами перевіряється: які об'єкти повинні дослідитися і скільки їх, які зразки для порівняння надіслані, кому вони належать і т.д. Далі експерт знайомиться з обставинами справи і питаннями, які повинні бути ним вирішені. Для цього послідовно оглядаються і вивчаються об'єкти, надані на дослідження. Зокрема, вивчається: яка кількість слідів зубів надана на експертизу, на скількох об'єктах і на чому вони залишені; які форма, колір, розмір об'єктів; чи немає в слідах ознак, що вказують на відсутність окремих зубів. Вирішення цих питань входить до змісту першої стадії експертизи (попереднє дослідження). За цією ж схемою вивчаються експериментальні сліди.

У процесі роздільного дослідження експерт виявляє і оцінює ідентифікаційні ознаки слідів зубів на об'єктах. Це дослідження має на меті:

- знайти в слідах ідентифікаційні ознаки людини, яка залишила ці сліди;
- встановити, чи придатна виявлена сукупність ознак для ідентифікації особи;
- визначити за копіями і відтискам зубів обвинуваченого або підозрюваного особи, які особливості є на її зубах;
- з'ясувати, чи порівнянні експериментальні відбитки і досліджувані сліди.

У тих випадках, коли на експертизу надійшло кілька слідів зубів, вилучених з місця події, а підозрюваний один, роздільне дослідження краще починати з експериментальних відбитків. Якщо на експертизу надходить один-два сліди, а підозрюваних осіб декілька, дослідження доцільно починати зі слідів, вилучених з місця події. Незалежно від черговості дослідження експерт повинен знайти в надісланих слідах і відбитках ознаки, які індивідуалізували б ці об'єкти. Такими ознаками є особливості на окремих зубах (пломби, коронки, каріозні порожнини, злами та ін.), а також особливості зубного ряду в цілому (його викривлення, виступання окремих зубів вперед або вгору, відсутність зубів, неприродно великі проміжки між ними і пр.).

При виявленні в слідах і відбитках особливостей перевіряють ступінь їх стійкості. Для цього встановлюють, чи є знайдені, наприклад, в одному відбитку особливості в інших відбитках та гіпсових копіях.

Всі сліди зубів, надані на експертизу, повинні бути піддані роздільного дослідженню. Ця вимога дозволяє експерту правильно визначити ступінь стійкості ознак і доповнити ознаки, виявлені в одному з слідів,

особливостями, виявленими в іншому, залишеному тим самим зубом. При порівняльному дослідженні слідів зубів застосовуються оптичні прилади, переважно біноклярні стереоскопічні мікроскопи типу МБС. Для вимірювання розмірів слідів зубів і розмірів (у тому числі і глибини) особливостей в слідах може бути використаний подвійний мікроскоп Линника (МІС -11). З його допомогою можна отримати також криву рельєфу дна вдавненого сліду або дна лінійних особливостей в слідах відкусу. Після того, як в слідах будуть виявлені ознаки, які в подальшому піддаються порівняльному дослідженню, їх необхідно сфотографувати. Доцільно, щоб цю роботу виконував експерт, який проводить дослідження, оскільки тільки він знає особливості, які необхідно показати на знімку. Фотографувати сліди зубів, зазвичай, складно, оскільки тепло ламп може розтопити об'єкт зі слідами (масло, маргарин, віск та ін.), а відблиски ускладнюють освітлювання необхідних ознак.

Ідентифікаційні ознаки в слідах надкусу найкраще фотографувати при розсіяному або відбитому світлі. Всі сліди фіксуються обов'язково в одному масштабі. При зйомці необхідний контроль за освітленням особливостей по екрану фотоапарата. Якщо це не робити, то замість ідентифікаційних ознак вийде загальний контур сліду. Особливості в слідах відкусу фотографуються при навіскісному освітленні. Найдрібніші борозенки і валики, наявні в слідах, повинні бути висвітлені.

Якщо на дослідження надійшли ділянки шкіри трупа зі слідами зубів, експерт готує об'єкти (якщо це не зробив судовий медик) до роздільного дослідження. Для цього з присланих ділянок шкіри видаляють підшкірну клітковину. Потім, щоб сліди зубів не деформувалися і мали зручний для огляду вигляд, очищену шкіру натягують на відповідних розмірів дерев'яну рамку або циліндр.

Александренко О.В., Кузьмічова-Кисленко Є.В.

НЕТРАДИЦИОННЫЕ СЛУЧАИ РЕШЕНИЯ СЛЕДСТВЕННЫХ СИТУАЦИЙ (КАЗУИСТИКА В СЛЕДСТВЕННОЙ ПРАКТИКЕ)

Возникающие при расследовании следственные ситуации иногда требуют проницательности и нестандартного мышления. Такие ситуации в криминалистической литературе называют «казуистикой». Под ней имеют в виду что-то редкое, необычное, атипичное, что требует нестандартных подходов к поиску решений. В судебно-медицинской практике казуистика не является исключением. Подобные случаи встречаются в работе судебных медиков, становятся предметом обсуждения на конференциях, анализируются, описываются в специальной литературе [1-2].

Подобные случаи нетипичных решений следователями определенных ситуаций во время расследования в следственной практике также имеются. Однако, в отличие от судебной медицины, они не становятся предметом особого внимания, изучения и анализа. За исключением отдельных работ, данная тема практически не разработана, отсутствуют сообщения, обобщения и публикации о таких случаях, они не становятся предметом изучения и

обсуждения со следователями [3-4]. Подобное положение, на наш взгляд, не способствует повышению тактического мастерства следователей и требует принятия соответствующих мер к изменению сложившейся ситуации.

Справедливо отмечается, что отдельные преступления остаются нераскрытыми только потому, что некоторые следователи при построении и проверке версий придерживаются стандартных схем, стараются представить как, исходя из здравого смысла, должен был бы поступить в данной ситуации преступник. На это их, в частности, ориентируют и методические пособия. «Выдвигая те или иные предположения и при этом абстрактно рассуждая, «что здесь могло произойти», некоторые следователи совершенно не заботятся о том, логичны ли предполагаемые ими действия, наблюдается ли логика фактов в предполагаемом развитии событий. Они забывают существенную разницу между тем, как человек может поступить «вообще говоря», то есть абстрактно, и тем, как поступил бы определенный человек в конкретной обстановке в данных условиях, имея ту или иную цель». Эта правильная в целом рекомендация приемлема, когда известен преступник и достаточно хорошо изучен склад его мышления. Если же подозреваемого нет, следователи нередко исходят из принципа – а как поступил бы я в данной ситуации – и иногда допускают серьезные просчеты и ошибки. Безусловно, определенная типичность в совершении каждой категории преступлений имеется. Однако, нужно помнить, что в жизни люди нередко совершают нелогичные поступки, а мотивы их действий могут быть необычными [5, с. 101-102].

В другом случае воры проникли в буфет, сорвав запоры на входной двери. Из буфета похитили свыше 20 бутылок водки и некоторые другие продукты. Пол буфета был залит спиртными напитками. Осмотр запоров позволил сделать предположение о значительной физической силе преступника. Следователь предположил, что это сделал опытный преступник, чтобы воспрепятствовать служебно-розыскной собаке взять след. Как позже было установлено, кражу совершили три подростка, которые вылили водку на пол, а пустые бутылки похитили и сдали в приемный пункт. Запор на двери буфета они сорвали, продев в него лом и повиснув на нем.

В некоторых случаях для правильной оценки события происшествия от следователя требуется эрудиция и сообразительность. Могут оказаться полезными даже сведения о повадках животных и птиц, примером чему служит следующий случай из практики. В одном из небольших магазинов при производстве ревизии установили недостачу. Директора магазина свидетели характеризовали как исключительно честного человека. Попытки следователя установить причину недостачи успеха не имели. Вскоре в магазине начался ремонт. При замене полов рабочие обнаружили большое крысиное гнездо, строительным материалом для которого послужили денежные купюры, которые также были для грызунов одним из лакомств.

Английские криминалисты долго решали загадку происхождения колотых ран, появлявшихся у младенца во время сна. Позже, с большим трудом одному из полицейских удалось поймать необычно агрессивную

сороку, проникавшую в дома через окна, форточки и открытые двери. Заметив ребенка, птица набрасывалась на него и клевала в голову, руки.

В одном из районов без вести пропал егерь. Возникла версия о его убийстве, однако, труп найти не удалось. Зная о том, что коровы активно реагируют на запах крови, участковый уполномоченный попросил пастухов как можно чаще менять пастбища и при этом следить за поведением животных. Однажды коровы столпились около кучи сосновых веток и подняли рев. Под ветками оказался труп егеря.

В загородной лесополосе нашли труп женщины и все подозрения падали на её мужа. Стопроцентных доказательств его вины не было, хотя в багажнике автомашины мужчины обнаружили листья растений, похожие на те, что растут в местности, где обнаружили тело. В то время в мире ещё не могли проводить исследования по ДНК растений, и эксперты решили законсервировать листья до лучших времён. Лет через семь, когда наука шагнула далеко вперёд, расследование возобновили, и тогда экспертам удалось идентифицировать образцы растений. Долгое время остававшийся вне подозрения убийца был осужден.

Приведенные случаи являются достаточно редкими, следственной казуистикой. Но они встречаются в отечественной и зарубежной практике, и могут повторяться, о них нужно знать и использовать эти сведения. Поэтому, с целью повышения эффективности расследования, целесообразно было бы своевременно и регулярно обмениваться подобным опытом, анализировать и обобщать его, и на этой основе готовить практические обзоры и рекомендации для следователей. Давно было предложено ввести указанный раздел в выпусках «Следственной практики», что способствовало бы расширению кругозора следственных и судебных работников [5, с. 101].

В указанные сборники можно было бы включать информацию о нетрадиционных способах решения следственных задач, в том числе связанных с использованием специальных познаний (судебно-медицинских и др.). Последние способны не только дать правильное направление проведению следственных действий, но и иногда бывают единственной возможностью разобраться в событии. Именно наблюдательность и дотошность судебного медика в одном подобном случае позволила установить случай зоофилии, а не жестокого изнасилования, повлекшего смерть потерпевшей от полученных травм [3].

Знание следователей, начальников следственных подразделений, процессуальных руководителей расследованием, прокуроров, следственных судей, судей о подобных случаях поможет не только продвинуться в расследовании, собрать доказательства, но и правильно оценить их, решить вопрос об их допустимости, достоверности и использовании в судебном заседании.

Список використаних джерел

1. Попов В.Л. Судебно-медицинская казуистика. – Л.: Медицина, 1991. – 304 с.
2. Ломачинский А. Вынос мозга. Рассказы судмедэксперта (сборник). –

М.: Астрель, 2012.

3. Бахін В.П., Гончаренко В.Г. Як розкриваються злочини (криміналістика у питаннях та відповідях). – К.: Хрещатик, 1996. – 198 с.

4. Бахин В.П. Мастерство раскрытия преступлений: (обзор следственной практики): пособие/ В.П. Бахин, С.С. Чернявский, В.В. Юсупов. – К., 2014. – 94 с.

5. Розовский Б.Г. Об исключительных случаях в следственной практике / Следственная практика. – Вып. 80. – М.: Юридическая литература, 1968. – С. 101-104.

Андрейчук Є.С., Мендус С.І.

ПОНЯТТЯ СЛІДІВ ЗЛОЧИНУ, ЇХ ВЛАСТИВОСТІ І КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Кожний злочин викликає зміни у навколишньому середовищі. За природою ці зміни матеріальні та ідеальні і є результатом відображення. У криміналістиці вони називаються **слідами злочину**.

Сліди злочинів – це джерела інформації про події минулого. Діяльність щодо виявлення, фіксації, дослідження, оцінки і використання слідів-джерел інформації (фактичних даних) складає суть розслідування.

У науці криміналістиці сліди злочину прийнято розглядати у широкому та вузькому аспектах.

Сліди в широкому розумінні – це всякі зміни в матеріальному середовищі, пов'язані з вчиненням злочином, і є його наслідком. Вони виникають в результаті взаємодії суб'єктів злочину з об'єктами матеріального середовища і найчастіше сконцентровані на місці вчинення злочину. Тверді предмети, які мають стійку зовнішню форму, копіюють останню на слідосприймаючому предметі, що дозволяє ідентифікувати за слідом конкретний об'єкт. Сипучі, рідкі та газоподібні тіла відображають себе через поділ цілого на частини, оскільки вони не мають самостійної фіксованої зовнішньої форми. Таким чином, криміналістична ідентифікація за слідами сипучих, рідких і газоподібних речовин не можлива.

Щодо розгляду слідів у вузькому аспекті, то це – матеріальні джерела, що відображають зовнішню будову і форму контактної частини слідоутворюючого об'єкта. Такі сліди треба називати джерелами трасологічної інформації, чи трасологічними слідами. Це контактні сліди, які утворюються в момент взаємодії за рахунок змін (деформації, формування, зсуву, руйнування) зовнішніх ознак і внутрішніх властивостей слідоутворюючого об'єкта. Отже, слідоутворюючий об'єкт повинен бути більш твердим, ніж слідосприймаючий, а також не бути предметом, який не має власної зовнішньої форми.

Розділ науки криміналістики, що вивчає закономірності утворення і відображення в матеріальних слідах зовнішньої форми і внутрішніх властивостей слідоутворюючого об'єкта називається **трасологією**.

Таким чином, трасологія вивчає тільки ті матеріальні сліди, в котрих

відображається форма і розмір взаємодіючих об'єктів. Отже, трасологія лише частина слідознавства як вчення про матеріальні сліди. Тому слідоутворюючими об'єктами трасологічного дослідження не можуть бути сипучі, рідкі та газоподібні речовини. Вони зустрічаються лише як слідоутворюючі речовини.

Всі сліди у криміналістиці потрібно розглядати в трьох аспектах: криміналістичному, слідознавчому, трасологічному.

Криміналістичний аспект передбачає розгляд слідів як джерел, що містять інформацію про всі ознаки і властивості будь-яких об'єктів матеріального світу.

Слідознавчий аспект орієнтує на дослідження всіх матеріальних слідів, крім ідеальних. І виходить, що безпосередніми об'єктами слідознавства є сліди-відображення, сліди-предмети і сліди-речовини.

Трасологічний аспект дослідження охоплює лише ті матеріальні сліди, які відображають ознаки зовнішньої будови слідоутворюючого об'єкта, що дозволяє проводити криміналістичну ідентифікацію.

Будь-який слід являє собою відображення – ідеальне або матеріальне, до того ж, як наслідок, має певні властивості: інформативність, індивідуальність і стійкість.

Інформативність означає, що будь-який слід може відображати три види відомостей:

- про зовнішню будову слідоутворюючого об'єкта і відповідати на запитання: «Який об'єкт?»;
- про механізм слідоутворення, тобто свідчити про те, як виник слід;
- про навички суб'єкта взаємодії, тобто відповідати на запитання: «Хто діяв і які використані прийоми?».

Індивідуальність слідів полягає в ототожненні об'єкта самому собі, в неповторності сукупності зовнішніх ознак і властивостей, які має даний предмет, його поверхня, що вступає у контактну взаємодію. Вихідним пунктом індивідуальності предметів і речей є їхні природні властивості і ознаки, а також особливості, що виникають у процесі виготовлення або експлуатації. Індивідуальність сліду залежить від якості відображення, яке пов'язане зі структурою слідосприймаючого об'єкта, силою контакту і видом енергії взаємодії. Тому сліди можуть бути придатні і не придатні для ідентифікації. У кожному випадку придатність сліду визначається індивідуально.

Стійкість сліду – це властивість об'єкта певний час зберігати свою будову та інші індивідуальні ознаки. Період, протягом якого об'єкт зберігає свої властивості та ознаки, які дозволяють ототожнювати його, називається **ідентифікаційним**. Оскільки всі об'єкти матеріального світу постійно змінюються, то стійкість слідів треба розуміти як відносні властивості, коли зміни, що відбулися, є такими, при яких річ залишається ще сама собою. Звідси випливає, що ідеальні і матеріальні сліди в криміналістиці дозволяють розв'язувати такі науково-практичні завдання, що виникають при розслідуванні злочинів.

Анисимцев О.И.

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ВЗРЫВОТЕХНИЧЕСКИХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ МВД УКРАИНЫ

Высокий уровень напряженности в Украине, многочисленные теракты в общественных местах, транспортных узлах, органов государственного управления и судов повышают степень возбужденности личностей с нестабильной психикой. Впоследствии обострения их психосоматических состояний возрастает возможность совершения ими определенных поступков, коими могут являться сообщения о минировании предприятий, учреждений и организаций.

В данное время, когда в стране идут боевые действия, это вносит дополнительное влияние в обстановку дестабилизации общества, возникновения паники среди населения. Более того, на сообщения о минировании обязаны реагировать огромное количество специальных служб, что приводит к увеличению их занятости, истощению человеческих и эмоциональных ресурсов, и, как следствие, – халатное отношение к проверке всех возможно заминированных объектов, что может привести к более трагическим последствиям. Так или иначе ложные сообщения о минировании продолжаются, так как наш враг активировал определенные процессы в обществе, а именно постоянное напряжение, повышенную тревожность, посеять в гражданах Украины убеждение, что ОВД, ВСУ, СБУ, ГСЧС и другие правоохранительные органы не способны контролировать ситуацию в стране, что должно привести к определенным социальным волнениям. В последнем предложении, мы как раз описали определение понятия «терроризм», в состав которого входят страх, насилие, запугивание.

В результате, можно сформулировать следующие выводы:

- взрывотехнические подразделения Экспертной службы МВД Украины в данное время, являются одними из основных субъектов борьбы с терроризмом в Украине, в связи с чем необходимо разграничить проведение взрывотехнических и пожаротехнических экспертиз, по возможности передать последнюю для исполнения в соответствующие подразделения ГСЧС, с правом формулирования экспертных выводов;

- обеспечить работы по поиску и обезвреживанию взрывных устройств необходимыми техническими средствами на современном уровне;

- внедрения и обучения необходимых специалистов по поиску и обезвреживанию взрывных устройств в штат экстренных служб, которые, после локализации объекта предполагаемого минирования и эвакуации на безопасное расстояние людей, могут до приезда взрывотехнических подразделений Экспертной службы МВД Украины взрывотехнических подразделений Экспертной службы МВД Украины провести поиск взрывных устройств, что будет значительно экономить время как специалистов взрывотехнических подразделений Экспертной службы МВД Украины, так и повысит оперативность реагирования на подобные случаи,

- проведение комплекса организационных и нормативных мероприятий, которые будут способствовать повышению престижа и

авторитета служби с целью решения проблем «кадрового голода» и подготовки специалистов с нужным уровнем образования в будущем, обязательно с использованием мирового опыта и опыта боевых действий на востоке страны.

Список использованных источников

1. 3У «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 №638-IV, електронний ресурс: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/638-15/page2>.

2. Указ Президента України «Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України», позначку "Опублікуванню не підлягає" знято Указом Президента N 963/2009 (963/2009) від 24.11.2009, електронний ресурс: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/379/99>.

3. Катещенок А.В. Взаємодія суб'єктів боротьби з тероризмом під час формування системи заходів з антитерористичного захисту об'єктів зберігання військових засобів ураження" / Катещенок А.В., Кириченко І.О., Неклонський І.М. // Честь і закон. – 2013.

Антонова М.М.

ВПЛИВ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ В УКРАЇНІ

В епоху розвитку науково-технічного прогресу значно розширюються можливості використання наукових та технічних знань при розслідуванні та попередженні злочинів, а також при розслідуванні та розгляду судом кримінальних, адміністративних та цивільних справ. Найбільш поширена та ефективна форма використання таких знань є судова експертиза.

Судова експертиза це процес пізнання, який включає в себе серед загальнонаукових методів основні функції: гносеологічна, процесуальна, організаційна, етимологічна. Такий процес пізнання науки про судову експертизу є віддзеркаленням у наукових принципах, поняттях і закономірностях свого об'єкта – судово-експертної діяльності, яке визначає одну з організаційно-складових форм як науково-методичне забезпечення, що у свою чергу сприяє збільшенню обсягу експертної роботи, значній активізації наукових досліджень з метою подальшого розроблення методологічних засад для поглиблення пізнання предмету судової експертології й підготовки кадрів вищої кваліфікації та створення наукової школи однодумців.

Наука є точним описом реальних і матеріальних явищ світу. Доказовість, бездоганна логічність, точність мислення, чітка термінологія, позбавлена будь-якої двозначності. Це творчий процес у різноманітних проявах з кінцевим результатом новизни, ефективності тощо. У Словнику основних термінів судової експертизи чітко визначені поняття науково-методичної бази для проведення судових експертиз: «методика експертизи (експертного дослідження)», «методика експертизи (експертного дослідження) за конкретною справою (конкретна методика)», «методичні рекомендації», «методичний лист», «методичний посібник», «методичне керівництво»[1].

Автор звертає увагу, що Словник основних термінів судової експертизи є квінтесенцією системи науково-методичних методів і прийомів, який серед перерахованих у Словнику, застосовується при вивченні об'єктів судової експертизи для встановлення фактів, які відносяться до предмету певного роду, виду і підвиду судової експертизи й для безпосереднього проведення судової експертизи та складання відповідних експертних висновків.

Теорія пізнання (гносеологія) вивчає проблеми природи пізнавальної діяльності та її можливостей, відношення знань до реальності, визначає умови достовірності та істинності знань, аналізує форми та методи пізнання. Пізнання є складним процесом, що має певну структуру. Розвиток пізнання відбувається на двох рівнях – емпіричному (практичному) і теоретичному (науковому), що відповідає руху мислення від знання явищ до знання сутності. Основним елементом теоретичного знання є теорія як форма логічного мислення, в якій найбільш повно реалізуються знання про предмет. У такому суто гносеологічному (пізнавальному) плані розуміння мислення, пізнавальної діяльності як такої, що обумовлено практикою, є можливість позитивної відповіді на будь-які питання в судово-експертній діяльності.

Пізнавальну діяльність судової експертизи можливо впевнено визначити як функціонування інституту теорії судової експертизи, що тісно взаємодіє як з практикою, так і з теорією. Одним із завдань теорії судової експертизи – дослідити багато питань, зокрема проаналізувати вплив впровадження в експертну практику досягнень науково-технічного прогресу на функціонування інституту теорії судової експертизи, що обумовлено в багатьох випадках експертною ініціативою, яка з часом виробляється в елементи словників, методик, методичних рекомендацій, посібників тощо, що у свою чергу втілюється саме у висновок судової експертизи, надаючи перевагу тому чи іншому визначенні слова або словосполучення, як вагомим доказам обставин справи.

Оскільки теорія судової експертизи тісно пов'язана із судовою експертологією, є всі підстави при розробці її понятійного апарату використовувати визначення або методологічні підходи, розроблені судовою експертологією, як науковою дисципліною. Мова науки, включаючи і мову судового експерта, являє собою систему понять, що виражаються визначеннями і позначеннями (термінами, знаками). При цьому під поняттям, згідно з логікою, мається на увазі цілісна сукупність суджень про який-небудь об'єкт. Під визначенням поняття мається на увазі розкриття змісту шляхом вказівки на істотні ознаки об'єктів, що об'єднуються даним поняттям та визначають предмет пізнання.

У Словнику основних термінів судової експертизи судова експертологія визначається як галузь радянської юридичної науки, яка вивчає закономірності, методологію і процес формування і розвитку наукових основ судових експертиз, а також досліджує їх об'єкти. Процес вивчення здійснюється на основі спеціальних знань, що привносяться з базових (материнських) наук і трансформованих в систему наукових прийомів, методів, засобів і методик вирішення експертних завдань. Ґрунтується на

порівняльному судовому експертознавстві, вивченні наукових основ різних видів судових експертиз для встановлення властивих їм загальних принципів, структурних зв'язків і співвідношень [1].

Таке положення філософської науки як теорії пізнання, здійснення вивчення низки процесів на основі спеціальних знань та діючого законодавства стали методологічною основою для розробки та реалізації науково-методичних засад за їх класифікацією, як однієї з важливих категорій судово-експертної діяльності. Таким чином, можна цілковито стверджувати, що науково-методичне забезпечення проведення судових експертиз в Україні є основним чинником, який регулює, інформаційно забезпечує та регламентує процес вирішення конкретного експертного завдання в межах проведення судової експертизи, що створює об'єктивні засади для отримання достовірних та обґрунтованих висновків за результатами проведеного дослідження при умові дотримання чіткої регламентації застосування принципів науково-методичного забезпечення. Проблематиці наукової обґрунтованості висновку експерта приділяли увагу багато відомих учених криміналістів. Це висвітлюється в працях Р.С. Белкіна, Т.В. Авер'янової, Л.Ю. Ароцкера, А.І. Вінберга, В.Г. Гончаренка, В.П. Колмакова, В.К. Лисиченка, О.Р. Росінської, М.Я. Сегая, О.Р. Шляхова та багатьма іншими видатними фундаторами криміналістики та судової експертизи.

Судова експертиза на теперішній час зазнала значних змін. Поява нових галузей знань в судовій експертизі, обґрунтовує необхідність уніфікації термінів та визначень, створення нових методик, методичних рекомендацій та науково-технічної літератури. Разом з тим, з'являється необхідність розробки відповідних теоретичних і практичних проблем, формулюються специфічні, тільки для конкретної експертної спеціальності своєрідні завдання.

Таким чином, очевидна наукова та науково-методична перевага не тільки у проведенні судових експертиз в судово-експертних установах, які направлені на подальший розвиток та удосконалення організаційного спрямування у забезпеченні судових експертиз, а також з'являється можливість отримати спеціальні і конкретні визначення, які використовуються в законах, наказах і в нормативних актах. Важливим чинником вдосконалення науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності є комплексний підхід до підготовки наукових і експертних кадрів, а також оптимізації інформаційного забезпечення саме спеціалізовані науково-дослідні судово-експертні установи для ефективного використання у проведенні судових експертиз та науково-методичних узагальнень для вирішення питань перегляду й удосконалення або створення нового науково-методичного фонду.

Список використаних джерел

1. Словарь основных терминов судебных экспертиз / Засл. деятель науки РСФСР, доктор юрид. наук, проф. А.И. Винберг, доктор юрид. наук А.Р. Шляхов, доктор юрид. наук А.А. Эйман. – М.: ВНИИСЕ, 1980. – С. 92.

Антонюк П.Є.

ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧИМІ ЯКОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Професійна діяльність судового експерта безпосередньо пов'язана з розслідуванням правопорушень і здійсненням правосуддя. Від висновків експерта вимагається, щоб вони задовольняли двом основним вимогам: вони повинні витікати із матеріалів дослідження і характеризуватися науковою достовірністю. Останнє означає обґрунтованість висновків результатами застосування досягнень науки в певній галузі, вичерпним дослідженням, яке виключає використання будь-яких методик, не врахованих експертом (1). Звертаючи увагу на соціальну значимість висновку судового експерта, В.Є. Коновалова підкреслює, що судовий експерт повинен сполучати у собі комплекс знань: правових, спеціальних, суспільно-політичних (1). Таким чином, кваліфіковане проведення досліджень, за якими буде зроблений єдино правильний висновок, можливо лише при наявності у експерта професійних знань і досвіду таких досліджень. Останнє у поєднанні з професійними навичками, вмінням у проведенні того чи іншого виду криміналістичних досліджень складає психологічну структуру, так званий «експертний досвід». Засвоєння певного обсягу наукових теорій, вироблення спеціальних практичних умінь, навичок ведуть до професійної майстерності і у поєднанні з соціально-психологічними особливостями сприйняття, мислення, стереотипізації, аргументації і пам'яті мають своєю кінцевою метою створення професійно значимих якостей будь-якого фахівця, у тому числі судового експерта.

Соціальні функції судового експерта вимагають від нього особливого відношення до об'єктів дослідження. Пізнавальний характер діяльності експерта перебуває у прямій залежності від індивідуальних особливостей сприйняття проявів властивостей об'єкту, який він спостерігає, зокрема, від рівня розвитку розумової діяльності, від стану пам'яті, уміння систематично аналізувати, а потім інтегрувати ознаки з урахуванням їх інформативності, взаємозалежностей, з урахуванням особистого та колективного експертного досвіду, який утримується в пам'яті експерта. Нарешті, це вміння синтезувати і оцінювати виявлену сукупність ознак як найбільш відповідальний етап, який передуює прийняттю рішення.

Специфіка кожної діяльності висуває на перший план найбільш суттєву професійну якість суб'єкта цієї діяльності. У практичній діяльності це – професійний досвід, елементами якого є спеціальні знання, вміння, навички. У судово-експертній діяльності особливу значимість має досвід.

Основне місце у вихованні досвідченого фахівця відводиться знанням, суті і закономірностям їх формування. Відомо, що спеціальні знання визначаються цілями і завданнями діяльності. Знання розглядаються як «сукупність відомостей, знань у якійсь галузі» (2).

Разом з тим, знання поза діяльністю не можуть бути ні засвоєні, ні збережені, ні застосовані, а сама діяльність формується у процесі набуття знань (3). Тобто, в поняття знань входять не тільки засвоєні теоретичні знання, отримані у процесі особистої і колективної трудової діяльності, а

також загально-життєвські знання, які набуті на підставі життєвого досвіду.

Характер діяльності судового експерта стикає його з необхідністю досліджувати різноманітні об'єкти, явища і процеси і потребує відповідно різнобічних глибоких знань. Так, для вирішення низки завдань, які відносяться до рукопису, в одних випадках необхідні знання почеркознавця (для вирішення питання щодо виконавця тексту), в інших – хіміка і біолога (для дослідження матеріалів письма: фарбувального матеріалу, паперу) тощо. Природньо, це не під силу одному фахівцю. Експертна практика показала життєвість вузької спеціалізації експертів. Як вірно зазначали Д.Я. Мирський та А.В. Фефілатєв «Розвиток криміналістики привів до спеціалізації експертів, спочатку за об'єктами дослідження (почеркознавці, трасологи, балісти тощо, а потім і за методами дослідження» (4). Ускладнення методів дослідження може привести з часом до ще більш дрібної диференціації спеціальних знань.

Спеціалізація експертів передбачає засвоєння експертами широкого комплексу теоретичних і практичних знань як базових, так і предметних судово-експертних наук. Однак фахівець будь-якого профілю тільки тоді може досягнути успіхів у своїй вузькій галузі, коли він буде оволодівати знаннями з позицій передової теорії пізнання.

Загальними базовими науками для предметних судових наук є логіка, психологія, прикладна математика, кібернетика. Суттєве значення для предметних судових наук мають процесуальні, криміналістичні і кримінологічні знання. У першу чергу варто назвати доказове право.

Розробка актуальних теоретичних проблем судових наук перебуває у прямій залежності від практичних завдань, які виникають у процесі розслідування злочинів і судового розгляду кримінальних проваджень і цивільних справ.

Саме процесуальні, криміналістичні і кримінологічні знання складають наукові процесуально-кримінологічні засади судової експертизи.

Разом з тим, оволодіння професійними теоретичними знаннями, хоча і дуже суттєвий етап у становленні фахівця, проте без навичок їх застосування, без вироблення вміння інтегрувати знання, а також спеціальних умінь у застосуванні цих знань, тобто без активної діяльності суб'єкта, вони можуть залишитися мало ефективними.

Система спеціальних знань, якщо вони будуть вивчатися у викладеній послідовності, дозволяє закріпити у пам'яті судового експерта-криміналіста, який тільки починає практичну діяльність експерта, взаємопов'язані поняття, найбільш ретельно їх засвоювати і у процесі оволодіння практикою проведення експертиз перетворювати їх в практичні знання.

Якими б глибокими ні були теоретичні знання в галузі науки судової експертизи, вони недостатні без уміння практично їх застосовувати.

Список використаних джерел

1. Коновалова В.Е. Психология и расследование преступлений. – Х.: Вища школа, 1979. – с. 132; 137.

2. Словарь русского языка, составленный С.И. Ожеговым. – М., 1953.
3. Талызина Н.Ф., Габай Т.В. Пути и возможности автоматизации учебного процесса. – М.: Знание, 1977.
4. Мирский Д.Я., Фефилатьев А.Ф. Процессуальные вопросы, возникающие в связи со специализацией экспертов. Сб. «Материалы Всесоюзной научной конференции», ч.1. – М., 1972.

Арешонков В.В.

**МАРКУВАННЯ ОКРЕМИХ ДЕТАЛЕЙ
ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА
ЕФЕКТИВНОСТІ ЇЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЗА
СТРІЛЯНИМИ З НЕЇ СНАРЯДАМИ ТА ГІЛЬЗАМИ**

Питання ідентифікації вогнепальної зброї за слідами на стріляних з неї кулях та гільзах є одним із найскладніших для вирішення у судовій балістиці, а ідентифікувати гладкоствольну вогнепальну зброю за слідами каналу ствола на снарядах в більшості випадків взагалі не можливо, оскільки в каналі стволів такої зброї відсутні елементи, які б залишали стійкі сліди на стріляних із неї снарядах.

Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є використання лазерного випромінювання для нанесення відповідного маркування на частини вогнепальної зброї, які контактують із елементами патрону. Такими деталями у вогнепальній зброї, наприклад, можуть бути поверхня каналу ствола зброї (контактує із снарядом або ж контейнером при пострілі), робоча частина бійка ударника, відбивача у самозарядній зброї, дзеркало затвору (контактують при пострілі з частинами гільзи). Метою даного маркування є підвищення вірогідності ідентифікації вогнепальної зброї або встановлення її групової приналежності за слідами на стріляних із неї снарядах та гільзах, у разі застосування такої зброї, в тому числі при вчиненні злочину.

Відповідно до американського патенту (Pat. 7111423 United states patent), авторами якого є Тодд Лізотте та Орест Охар, можна маркувати за допомогою лазера дзеркало затвору самозарядної та автоматичної вогнепальної зброї. Вони пропонують на дзеркалі затвору наносити з чотирьох протилежних одна одній сторін маркування у вигляді: 1) рельєфного лінійного коду; 2) двовимірного лінійного коду; 3) рельєфного буквено-цифрового коду; 4) зашифрованої рельєфної голограми. Під час пострілу гільза своєю донною частиною притискається до дзеркала затвору, що призводить до утворення на ній відображення маркування у вигляді чотирьох рельєфних площадок.

Ідея нанесення маркування на бойок ударника зброї була реалізована у Саратовському юридичному інституті МВС РФ. За допомогою установки лазерного різання і маркування на бойок ударника спортивного пістолета Марголіна і пістолета Макарова було нанесено маркувальне позначення у вигляді цифрового коду (відповідно «4» та «4, 3, 4, 7» у дзеркальному відображенні). Після багаторазової стрільби, як зазначають дослідники, встановлено, що нанесений лазерним променем код стійкий і відображається

у слідах бійка ударника повністю і стабільно. Для виявлення коду, що відобразився, достатньо застосувати, як правило, мікроскоп, наявний у будь-якому експертному підрозділі.

Окрім бійка ударника та дзеркала затвору, деякі автори пропонують маркувати поверхню патронника. Так, В.І. Бодня, О.А. Дерягін, В.І. Могутов, О.С. Неугодов, Б.Д. Сергєєв та С.Б. Мартинов у патенті на винахід спробували реалізувати ідею нанесення на поверхню елементів зброї, що стикаються з гільзою та (або) капсулем буквеної та цифрової інформації у вигляді рельєфних символів із метою отримання їх відбитків на зовнішніх поверхнях елементів патронів у процесі пострілу. Як зазначено в патенті, наявність заглиблень (лунок) на поверхні елементів зброї дозволяє при кожному пострілі отримувати на контактуючих із ними поверхнях гільзи та капсуля добре видимі відтиски.

Можливість нанесення маркування на поверхню каналу ствола нарізної вогнепальної зброї перевірили Ю.В. Ілясов, С.І. Руденко, А.В. Стальмахов, О.В. Федін, В.О. Федоренко, Є.А. Чашін. Так, для дослідження був обраний пістолет Тульський-Токарева (ТТ), як вони зазначають, з унікальними ідентифікаційними характеристиками – у слідах на кулях, які були відстріляні з нього, майже повністю були відсутні індивідуальні ознаки зброї. За допомогою лазерного технологічного комплексу було нанесено декілька серій маркувальних точок діаметром 150-200 мкм на відстані від 5 до 10 мм від дульного зрізу ствола. Проведення порівняльного дослідження слідів підтвердило, що нанесення маркування на внутрішню поверхню ствола дозволяє надійно проводити ідентифікацію зброї.

Авторським колективом Національної академії внутрішніх справ у складі В.В. Арешонкова, О.М. Джужі, А.В. Кофанова, Ю.Ю. Орлова, за участю фахівця Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона з лазерних технологій В.Ю. Хаскіна, був розроблений спосіб маркування гладкоствольної вогнепальної зброї, на який у 2013 році було отримано патент на винахід.

Запропонований спосіб маркування гладкоствольної вогнепальної зброї полягає в нанесенні на внутрішню поверхню її ствола наплавних елементів із твердосплавних матеріалів за допомогою лазера. Наплавні елементи (позначки), являють собою виступи висотою 0,1-0,2 мм та діаметром 2-3 мм і розташовуються на поверхні ствола рівномірно або з певним кутовим зміщенням, кількість позначок – дві й більше. В кожному наплавному елементі додатково за допомогою лазера створюють одну чи більше канавок, паралельних осі ствола, з індивідуальним рельєфом їх нової поверхні. Також можливим є варіант лазерного наплавлення кільцевого елемента висотою 0,1-0,2 мм по всьому діаметру ствола у вигляді розімкненого кільця, з якнайбільшим віддаленням точок його початку та закінчення або елементів у вигляді рисок такої самої висоти із подальшим нанесенням на них потрібної кількості канавок.

В результаті проведення ряду випробувань було встановлено, що під час пострілу відповідне маркування залишає на поверхні стріляних об'єктів

сліди у вигляді трас-подряпин різної ширини, розташованих на певній відстані одна від одної. Мікрорельєф у слідах доволі стійкий, траси не змінюють свою форму протягом довжини сліду і виражені достатньо повно, виявлений комплекс окремих ознак, утворює достатню сукупність для ідентифікації досліджуваного зразка гладкоствольної вогнепальної зброї.

Окрім цього інформаційна ємкість запропонованого способу маркування гладкоствольної зброї дозволяє застосовувати його для створення кулегільзотек відповідної категорії зброї. Змінюючи під час нанесення маркування розміри позначок або їх взаємне розташування за загальними ознаками у слідах на відстріляних контейнерах можливо буде встановити доволі широкий спектр технічних характеристик зброї, в тому числі систему зброї, з якої був проведений постріл.

Події, які відбувались під час активної фази протистояння на вул. Грушевського у січні 2014 року в м. Києві, коли по протестувальникам стріляли кулями 12 калібру та картеччю, підтверджують актуальність пропозиції з нанесення маркувальних позначок на внутрішній поверхні стволів гладкоствольної вогнепальної зброї, а саме рушниць «Форт-500», якими був озброєний тодішній спеціальний підрозділ «Беркут». У випадку, якщо б такі позначки на той момент були наявні у стволах рушниць, шляхом проведення судово-балістичних досліджень можливо було б перевірити версію про причетність правоохоронців до розстрілів активістів Євромайдану та встановити конкретні екземпляри вогнепальної зброї, навіть за умови їх відсутності на момент розслідування, оскільки експериментально відстріляні з них кулі та гільзи зберігались би у центральній кулегільзотеці в ДНДЕКЦ МВС України.

Таким чином питання щодо маркування окремих деталей вогнепальної зброї, особливо гладкоствольної, з метою суттєвого підвищення можливості послідувочої ідентифікації такої зброї за слідами на стріляних з неї снарядах та гільзах, залишається до цього часу актуальним та потребує якнайшвидшого свого вирішення.

Арович Д.В.

ЕКСПЕРТНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Експеримент у широкому значенні цього слова – це повторюване багато разів при різних, заздалегідь заданих умовах, цілеспрямоване проведення якого-небудь випробування, проби, досвіду. Реалізація його проходить шляхом дії на досліджуваний об'єкт або процес і може мати на меті підтвердження або спростування наявної гіпотези, встановлення природи явища, його сутності, ймовірних шляхів керування ним тощо.

Експериментальний метод дослідження застосовується у діяльності органів внутрішніх справ з попередження та розслідування кримінальних правопорушень. Найчастіше експертний експеримент використовується під час дослідження речових доказів.

Як метод пізнання експертний експеримент широко використовується

при вирішенні як ідентифікаційних, так і неідентифікаційних криміналістичних завдань.

При ідентифікації об'єктів за їх відображеннями експеримент проводиться для вивчення особливостей механізму утворення слідів. У неідентифікаційних дослідженнях експеримент використовується при вирішенні придатності об'єкта для виконання певних дій, встановлення природи об'єкта (наприклад, речовини), а також вирішенні питань, пов'язаних із взаємодією механізмів (частин) об'єкта.

Експериментальне дослідження направлене на виявлення властивостей ототожнюваного об'єкта. Експериментальне дослідження дає можливість встановити ознаки ототожнюваного об'єкта у формі, що задовольняє процес порівняльного дослідження. Для того, щоб експеримент був надійним та ефективним, експериментатор повинен мати не тільки відповідне технічне оснащення, але й сукупність знань як про досліджувані явища, так і про принципи функціонування та можливості використання пристроїв.

Завданням експериментального дослідження є не тільки отримання порівняльних зразків, але й виявлення, фіксація, уявлення властивостей ідентифікуючого об'єкта та їх відображень в ідентифікованому. Це особливо необхідно під час дослідження сипких, рідких та газоподібних речовин, а також частин цілого, що втратили конформність лінії поділу. В таких випадках використовуються мікроскопічні, люмінесцентні, спектро- та хроматографічні, а також інші методи встановлення якісно-кількісного складу зразків, стійкості їх властивостей, частоти повторюваності та кореляційної залежності.

Аналіз практики проведення судових, зокрема криміналістичних, експертиз свідчить, що в більшості з них застосовується експертний експеримент.

Метою експертного експерименту є:

- встановлення конкретного факту та причинного зв'язку між фактами, явищами;
- отримання зразків для порівняльного дослідження;
- встановлення дефектів досліджуваних об'єктів, які необхідно враховувати під час проведення експертизи;
- дослідження властивостей сліду;
- встановлення причин та умов технічного характеру, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень.

Існує низка експертних завдань, вирішити які без проведення експертного експерименту неможливо (наприклад, перевірити версію про особливості відображення, перетворення й зміни ознак рельєфу досліджуваного об'єкта в момент слідоутворення; відмежувати реальні викривлення ознак, що викликані особливостями умов слідоутворення, від невірної організації фотографічної фіксації слідів; про справність зброї та можливість пострілу без натискання на спусковий гачок; про пробивну здатність снаряду тощо).

Отже, експеримент – це метод емпіричного рівня наукового пізнання,

спосіб чуттєво-предметної діяльності, коли явища вивчають за допомогою правильно обраних чи штучно створених умов, що забезпечують перебіг у чистому вигляді тих процесів, спостереження за якими необхідне для встановлення закономірних зв'язків між явищами.

Експериментальний метод дослідження застосовується у діяльності органів внутрішніх справ з попередження, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Завданням експериментального дослідження є не тільки отримання порівняльних зразків, але й виявлення, фіксація, уявлення властивостей ідентифікуючого об'єкта та їх відображень в ідентифікованому.

Дані знання можуть бути використані як при удосконаленні професійних навичок в експертній практиці, так і при підготовці експертів-криміналістів в галузі криміналістики та судової експертизи.

Афанасьев А.Ю., Репин М.Е.

АНТИКОРРУПЦИОННАЯ ЭКСПЕРТИЗА ПРАВОВЫХ АКТОВ: ЕСТЬ ЛИ ПРАВО НА САМОСТОЯТЕЛЬНОСТЬ?

В настоящее время законодательство, как свод всех действующих нормативно-правовых актов в стране, выступает одним из основных регуляторов общественных отношений. Несомненно, лишь качественное законодательство способно регулировать общественную жизнь должным образом. Т.В. Кашанина считает, что о качестве законодательства следует говорить только в том случае, когда оно становится «пригодным для удовлетворения определенных потребностей общества» [1]. И с этим нельзя не согласиться. Действительно, если законы не служат народу во благо, то нужны ли они вообще?

На самом деле именно проведение экспертиз нормативно-правовых актов призвано обеспечить успешное функционирование законотворческого механизма, а также недопущение негативных проявлений в ходе правоприменения. Одним из таких проявлений может стать совершение коррупционных преступлений и правонарушений. Как известно, антикоррупционная экспертиза нормативно-правовых актов и является одной из таких экспертиз, направленных на недопущение проявления коррупции путем устранения коррупциогенных факторов, заложенных в нормативно-правовом акте.

Как известно, в настоящее время на законодательном уровне наряду с антикоррупционной экспертизой [2] также выделяют финансовую [3], экологическую [4] и правовую [5] экспертизу нормативно-правовых актов. Несмотря на отсутствие в научной литературе единой точки зрения на счет деления экспертиз нормативно-правовых актов на виды, сложилось общее мнение также о существовании таких экспертиз нормативно-правовых актов, как техническая, лингвистическая, которые были предложены Д.В. Чухвичевым [6], и криминологическая [7].

В последнее время важность развития и совершенствования

нормативно-правовой регламентации антикоррупционной экспертизы не раз подчеркивалось различными авторами [8]. Речь идет о необходимости законодательного закрепления определения антикоррупционной экспертизы нормативно-правовых актов и их проектов. Данное обстоятельство привело к возникновению проблемы соотношения ее с другими видами экспертиз нормативно-правовых актов, такими как правовая и криминологическая.

Некоторые авторы считают, что антикоррупционная экспертиза является одним из видов криминологических экспертиз нормативно-правовых актов [9], другие ее относят к правовой экспертизе [10]. О возможности существования третьего варианта, где антикоррупционная экспертиза признается самостоятельным видом экспертизы нормативно-правовых актов, замечали некоторые авторы, однако ни один из них не предложил соответствующую аргументацию. Данный подход поддерживается нами и далее будет предпринята попытка его обоснования.

Проводя разграничительную черту между данными экспертизами, Е.И. Юегина приходит к выводу, что «целью проведения правовой экспертизы является проверка на соответствие нормативного правового акта и его проекта другим действующим нормативным правовым актам, внешней форме нормативного правового акта, а также правилам юридической техники», а «целью антикоррупционной экспертизы является выявление и устранение правовых предпосылок коррупции (коррупциогенных факторов), что по своей сути отождествляется с устранением дефектов правовой нормы, правовой формулы» [11]. По этой самой причине антикоррупционная экспертиза не может быть видом правовой экспертизы. В подтверждение этому можно привести следующее суждение: «если правотворческие ошибки, выявленные при проведении антикоррупционной экспертизы, являются общественно опасными, то ошибки, выявленные при проведении правовой экспертизы, таковыми могут не быть – они могут нести технический характер» [11]. На самом деле в этом и есть принципиальное отличие между данными экспертизами.

Антикоррупционная экспертиза в большинстве случаев проводится в ходе проведения правовой экспертизы нормативно-правовых актов. Такую взаимоувязанность законодатель закрепил в п. 4 ст. 3 Федерального закона от 17 июля 2009 г. № 172-ФЗ «Об антикоррупционной экспертизе нормативных правовых актов и проектов нормативных правовых актов». Потому и получается, что лицо, проводящее правовую экспертизу, и лицо, проводящее антикоррупционную экспертизу, могут совпадать. Но стоит помнить, что субъект антикоррупционной экспертизы всегда более «комплексный», чем субъект правовой экспертизы. Как известно, последнюю проводят юристы, а антикоррупционная экспертиза может и должна проводиться разными специалистами.

Проведение криминологической экспертизы законодательно не регламентировано. Все предположения о ее природе и назначении можно формировать лишь на основе научных разработок в этой области. Как уже было отмечено выше, некоторые авторы признают антикоррупционную

экспертизу нормативно-правовых актов разновидностью криминологической [12]. Данное убеждение они связывают с общей целью, которую можно увидеть на первый взгляд – предупреждение совершения преступлений. Действительно, целью антикоррупционной экспертизы нормативно-правовых актов можно признать профилактику коррупционных правонарушений (преступлений). Однако сама процедура проведения антикоррупционной экспертизы правовых актов заставляет нас говорить о другом ее предназначении, а также о ее самостоятельности. Наличие специальной методики проведения антикоррупционной экспертизы, выдвижение предложений по изменению конкретных правовых актов – подтверждает наши предположения.

Е.И. Юлегина указывает, что у этих двух видов экспертиз разные цели. По ее мнению, антикоррупционная экспертиза предназначена «выявить и устранить коррупциогенные факторы, предложить вариант нормы освобожденной от коррупционных рисков», а цель криминологической экспертизы состоит «в принятии и существовании правовых актов, способствующих положительным изменениям преступности» [11].

Как известно, субъектами криминологической экспертизы являются специалисты-криминологи [13]. Признавая антикоррупционную экспертизу разновидностью криминологической экспертизы, мы автоматически соглашаемся с монополией криминологов на проведение антикоррупционной экспертизы. Однако это не так. Этим правом обладают специалисты различных областей знаний, а криминологи не могут быть специалистами во всех сферах. Тем более криминологическая экспертиза, в отличие от антикоррупционной, не предполагает внесение изменений в конкретные нормативно-правовые акты, она лишь выявляет данные о взаимосвязях правового акта с преступностью путем его сопоставления с объективной реальностью.

Итак, представляется возможным сформировать следующие выводы:

Во-первых, правовая экспертиза состоит в сопоставлении анализируемого правового акта с действующим законодательством на предмет их согласованности, а также в приведении в соответствие с правилами построения системы законодательства и правилами законодательной техники.

Во-вторых, криминологическая экспертиза заключается в сопоставлении правового акта с объективной реальностью и установлении информации о взаимосвязях правового акта с преступностью с целью ее предупреждения.

В-третьих, антикоррупционная экспертиза заключается в анализе нормативно-правового акта на предмет наличия в нем коррупциогенных факторов, которые могут создать условия для проявления коррупции, и изменении коррупциогенных норм с целью устранения таких факторов и снижения степени коррупционных рисков.

И, наконец, вышесказанное позволяет говорить о том, что антикоррупционная экспертиза это самостоятельный вид экспертизы

нормативно-правовых актов, которая имеет некоторые общие черты с правовой и криминологической экспертизой.

Список использованных источников

1. Кашанина Т.В. Юридическая техника: учебник. 2-е изд., пересмотр. – М., 2011. – С. 154.
2. Об антикоррупционной экспертизе нормативных правовых актов и проектов нормативных правовых актов: федеральный закон от 17 июля 2009 г. № 172-ФЗ // Российская газета. 2009. 22 июля; Об антикоррупционной экспертизе нормативных правовых актов и проектов нормативных правовых актов: постановление Правительства Российской Федерации от 26 февраля 2010 г. № 96 // Российская газета. 2010. 5 марта.
3. О Счетной палате Российской Федерации: федеральный закон от 11 января 1995 г. № 4-ФЗ // Российская газета. 1995. 14 января.
4. Об экологической экспертизе: федеральный закон от 23 ноября 1995 г. № 174-ФЗ // Российская газета. 1995. 30 ноября.
5. См. например: Регламент проведения правовой экспертизы и визирования проектов правовых актов и иных исходящих документов МПР России юридической службой, утвержденный приказом Министерства природных ресурсов РФ от 6 августа 2002 г. № 485 «Об организации законопроектной и нормативно-правовой работы Министерства природных ресурсов Российской Федерации» // Доступ из СПС «Гарант» (дата обращения 26.03.2015).
6. Чухвичев Д.В. Законодательная техника: учебное пособие. – М., 2006. – С. 93-95.
7. См. например: Гордиенко В.В. Развитие института криминологической и социально-правовой экспертизы: теория и практика // Российский следователь. 2005. – № 7. – С. 26-31; Дмитриев О.В. Управление процессами в экономике: возможности криминологической экспертизы // Законодательство. 2005. – № 9. – С. 81-83; Осипова Е.С. Понятие и сущность криминологической экспертизы нормативно-правовых актов // Вестник ТГУ. 2008. – № 312. – С. 113-115 и др.
8. Овечко В.В. Меры противодействия коррупции в системе государственной службы Российской Федерации // Военно-юридический журнал. 2011. – № 9. – С. 17-18.
9. Матковский С.В. Правовая природа антикоррупционной экспертизы // Российский следователь. 2008. – № 24. – С. 27-30.
10. Петренко А.В. Антикоррупционная экспертиза в российской федерации как вид правовой экспертизы // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. 2011. – № 2. – С. 85-87.
11. Юлегина Е.И. Антикоррупционная, правовая, криминологическая экспертиза нормативных правовых актов (сравнительный анализ) // Актуальные проблемы экономики и права. 2014. – № 3 (31). – С. 197-206.
12. См. например: Арзамасов Ю.Г. Антикоррупционная экспертиза как

составная часть общей мониторинговой экспертизы нормативных правовых актов: правовая основа, анализ коррупциогенных факторов, пути совершенствования методики // Экспертиза нормативных правовых актов и их проектов на предмет коррупциогенности: содержание, значение, методика проведения: сборник статей / под общ ред. О.С. Капинуси, А.В. Кудашкина; Акад. Ген. прокуратуры Российской Федерации. – М., 2010. – С. 10.

13. Власть: криминологические и правовые проблемы. Российская криминологическая ассоциация. – М., 2000. – С. 383-384.

Бабкіна О.П., Шевчук В.А., Варуха К.В.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ПОТЕРПІЛИХ З ТІЛЕСНИМИ УШКОДЖЕННЯМИ

Судово-медична експертиза живих осіб є однією з найбільш складних експертиз у практичній діяльності експерта, тому їй приділяється особлива увага. При проведенні даних експертиз судово-медичний експерт зобов'язаний дати конкретні, науково-обґрунтовані відповіді про характер ушкоджень і предметів, що травмують, час заподіяння ушкоджень, ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, а також відповісти на інші питання. В багатьох випадках експертиза проводиться за медичною документацією і тоді вона буде основним матеріалом для проведення судово-медичної експертизи, про що повинний пам'ятати кожен лікар і відповідно приділяти особливу увагу опису ушкоджень і статусу хворого. Судово-медична експертиза, і зокрема, експертиза живих осіб, проводиться на підставі постанови судово-слідчих органів: міліції, прокуратури, суду, а також визначення суду. Вона може бути проведена в амбулаторії бюро, стаціонарі, у судовому засіданні тощо.

Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України існують такі підстави для проведення судово-медичної експертизи живих осіб:

- експертиза при тілесних ушкодженнях;
- експертиза з визначення стану здоров'я;
- експертиза встановлення характеру самоушкоджень;
- експертиза при спірних статевих станах і злочинах;
- експертиза при статевих злочинах;
- інші види експертиз: встановлення віку, визначення алкогольного сп'яніння, виключення батьківства і материнства, встановлення тотожності особистості.

Судово-медична експертиза з метою визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень проводиться шляхом медичного обстеження потерпілих. Проведення цієї експертизи тільки за медичною документацією (історії хвороби, індивідуальні карти амбулаторного хворого і т.д.) допускається в окремих випадках і тільки при наявності повноцінних документів.

Судово-медичний експерт встановлює особу хворого за паспортом чи іншим документом, обставини заподіяння ушкоджень, скарги обстежуваного, знайомиться з матеріалами справи і медичною документацією, якщо така

надається. Всі отримані дані фіксуються у висновку експерта.

При проведенні судово-медичної експертизи експерт зобов'язаний використовувати оригінали медичної документації. В окремих випадках дозволяється використовувати копії і виписки, за умови відображення в останніх повних даних про ушкодження й їх клінічний перебіг. Ці документи повинні бути завірені підписом лікаря і печаткою лікувальної установи.

Судово-медичний експерт, при оцінці ступеня тяжкості у випадках порушення анатомічної функції органів і тканин, а також їхніх функцій виходить із середньої тривалості, навіть у тих випадках, коли потерпілий не звертався за медичною допомогою. Якщо тривалість такого порушення, що зафіксовано в медичних документах, не відповідає характеру тілесних ушкоджень і не підтверджується об'єктивними даними, судово-медичний експерт відзначає цю обставину і встановлює ступінь тяжкості, виходячи зі звичайних термінів. Діагноз: «Забиття м'яких тканин голови, грудної клітки, живота і т.д.» не враховується при визначенні ступеня тяжкості, якщо він був виставлений на підставі суб'єктивних даних і не підтверджений об'єктивними відомостями.

Загострення попередніх захворювань після нанесення тілесних ушкоджень, а також інші наслідки ушкоджень, що обумовлені не самим характером ушкодження, а випадковими обставинами (наприклад, алкогольним сп'янінням), індивідуальними особливостями організму (наприклад, гемофілією), дефектами надання медичної допомоги при визначенні ступеня тяжкості не враховуються. У таких випадках експерт повинен вказати характер причинно-наслідкових зв'язків між ушкодженнями і наслідками.

При експертизі тілесних ушкоджень у висновках експерта повинні бути вказані:

- характер ушкодження з медичної точки зору (садно, синець, рана, перелом і т.д.);
- вид знаряддя, яким було заподіяне ушкодження;
- механізм виникнення ушкодження;
- давність заподіяння ушкодження;
- ступінь тяжкості тілесних ушкоджень із вказівкою кваліфікаційної ознаки: небезпека для життя, розлад здоров'я, стійка втрата загальної працездатності та інші.

Висновки експерта повинні бути результатом аналізу даних, що отримані при проведенні експертизи. Вони повинні бути детальними і науково-обґрунтованими.

У випадках встановлення факту про те, що ушкодження є небезпечними для життя в момент заподіяння чи його наслідку за об'єктивними медичними даними, які не викликають сумнівів, судово-медичний експерт визначає ступінь тяжкості, не очікуючи закінчення лікування.

При наявності ушкоджень різного ступеня тяжкості експерт не має права оцінювати ступінь тяжкості тілесних ушкоджень у сукупності за більш

тяжким тілесним ушкодженням, кожне ушкодження повинно бути кваліфіковано за ступенем тяжкості окремо. У таких випадках можливо об'єднати ушкодження тільки з однаковим ступенем тяжкості.

Висновки експерта видаються на руки особі, яка призначила експертизу, чи ж за його вказівкою пересилаються поштою. У тих випадках, коли висновок експерта не був отриманий, він відправляється поштою протягом місяця з моменту його складання. Видача висновків експерта на руки потерпілому можлива лише за письмовим дозволом слідчих органів. Заміна висновків експерта випискою чи іншими документами забороняється.

Біленчук П.Д.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ОСВІТА, НАУКА, ПРАКТИКА: МИНУЛЕ, СЬОГОДЕННЯ, МАЙБУТНЄ

1. Криміналістика як наука. Криміналістика – одна з прадавніх галузей наукового знання, вона з самого свого виникнення була і є в даний час сутнісним загальнокультурним феноменом пізнання істини, що стоїть на сторожі конституційних прав і інтересів людини, суспільства, держави. Її роль в сучасному освітянському, науковому і праксеологічному світі надзвичайно важлива, багатопланова і потрібна. Звичайно, що з часом суспільство ставить перед криміналістичною наукою нові завдання, а тому притаманно, що змінюється направленість криміналістичних досліджень, удосконалюється методи, засоби й технології пізнання та доказування істини, виникають нові тенденції, трансформаційні процеси, які відповідають потребам сучасного науково-технічного прогресу [1, с. 35].

2. Століття світової криміналістики. Криміналістика є однією з профільуючих дисциплін, що вивчаються студентами юридичних вузів і факультетів.

Криміналістика увійшла в освіту, науку та практичну діяльність завдячуючи вченому зі світовим іменем Гансу Гроссу [3, с. 3-14], який в 1892-1898 роках опублікував свої фундаментальні праці з загальною назвою («HandluchfürUntersuchungsrichter») «Керівництво для судових слідчих, чинів жандармерії і поліції» (1892 р.) [4, с. 14] та «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики» (1898 р.) [2, с. 218-220].

В 2007-2009 роках наукова громадськість України гідно відзначила сто років криміналістики [7, с. 7], а дещо раніше – 160 річчя засновника цієї галузі знань, видатного австрійського вченого Ганса Гросса, ім'я якого тісно пов'язано з Чернівцями, Буковиною, Україною [5, с. 14].

Наприкінці січня 2009 року українські правознавці вшанували пам'ять засновника криміналістики Ганса Густава Адольфа Гросса. В приміщенні книгарні «Є» був презентований фільм про нього: «Ганс Гросс – визначний діяч світової криміналістики». Австрійський правознавець, всесвітньо відомий криміналіст, доктор права, засновник науки криміналістики і кримінальної психології Ганс Гросс мав безпосереднє відношення до України – в серпні 1898 р. він був направлений на роботу до Чернівецького університету. І вже в грудні того ж року Ганса Гросса було призначено

ординарним професором кримінального права Чернівецького університету. З 1 березня 1899 р. по 31 липня 1902 р. Гросс викладав в Чернівецькому університеті курси кримінального процесу, матеріального кримінального права і пенітенціарного права, проводив семінари з кримінального права. В 1892 р. Гросс випустив у світ «Порадник для судових слідчих, чинів загальної і жандармської поліції». Дану працю називають першим підручником наукової криміналістики, що прославив автора на цілий світ. А вже 1899 р. Ганс Гросс опублікував третє видання «Порадника для судових слідчих як системи криміналістики». Працюючи в Чернівцях, засновник криміналістики заснував журнал «Архів кримінальної антропології і криміналістики», який того часу був єдиним редагованим виданням такого рангу у Чернівецькому університеті.

Ім'я Ганса Гросса довгий час було маловідоме українському читачеві. Сучасні юристи знають про нього доволі небагато, оскільки згадка імені Ганса Гросса з'явилася в українських підручниках з курсу криміналістики тільки в кінці 90-х років ХХ століття. Однак, і ці посилання проводилися лише в тих випадках, коли справа стосувалась історії та поняття криміналістики, а не тоді, коли йшлося про першу в світі кафедру криміналістики, про перший в світі музей криміналістики, про перший в світі інститут криміналістики, які були створені Гансом Гроссом.

Наука криміналістика, як галузь юриспруденції, покликана розв'язувати завдання запобігання, протидії та розслідування злочинів. Основна мета цієї науки – це встановлення верховенства права, істини, справедливості і вирішення завдань, які були сформульовані ще давніми римськими юристами – хто? що? де? з чією допомогою? для чого? яким чином? коли?

Дана галузь знань за свою столітню історію пройшла велику еволюцію у своєму розвитку, пережила етапи становлення та розквіту. У формуванні криміналістики приймала участь велика плеяда славних освітян, науковців та практичних співробітників. Сьогодні криміналістика – це світова наука, яка стоїть на захисті законних інтересів і прав людини, громадянина, суспільства та держави.

3. Криміналістика як навчальна дисципліна і сфера практичної діяльності. Проблеми дослідження події злочину і наріжні завдання професійної практичної діяльності з його розкриття і розслідування традиційно виступають основними для криміналістичної науки. За сотні років криміналістикою набуто багато практичного досвіду, напрацьовано засоби, методи, прийоми і рекомендації, що сприяють підвищенню ефективності пізнання і доказування істини на всіх етапах досудового розслідування. Криміналістична теорія дедалі все більше окреслює потреби слідчої, експертної, прокурорської, правоохоронної, правозахисної, адвокатської та судової практики. Тому першочергового значення набуває теоретично-практичний аспект криміналістичної діяльності в умовах сьогодення. Запропонований матеріал викладається в чотирьох розділах, які поділяються на 46 тем тобто лекцій.

У першому розділі «Історичні, теоретичні та методологічні основи криміналістики» висвітлюються найбільш загальні проблеми, що стосуються предмету, методів та завдань криміналістики.

Другий розділ «Криміналістична техніка: засоби, методи, технології» висвітлює теоретичні положення, науково-технічні прийоми і методи виявлення, фіксації, вилучення і дослідження доказів з метою розслідування та попередження злочинів.

Третій розділ «Криміналістична тактика: стратегія і організація проведення слідчих дій». Завданням криміналістичної тактики є розроблення найбільш ефективних тактичних прийомів на основі широкого використання даних спеціальних наук, узагальнення передової слідчої та судової тактики, активне впровадження тактичних рекомендацій у практичну діяльність органів слідства та суду. Цей розділ криміналістичної тактики вивчає такі галузі, які присвячені питанням організації і тактики розслідування злочинів. Навички практичної реалізації положень даного розділу криміналістики складають основу професійної майстерності слідчого оскільки криміналістична тактика являє собою сукупність рекомендацій збирання, дослідження і використання доказової інформації в процесі розслідування злочинів.

Ефективні прийоми збирання та дослідження доказів, що розробляються криміналістичною тактикою відповідно до вимог чинного кримінально-процесуального закону, є одним із головних факторів успішного розслідування злочинів.

Четвертий розділ «Криміналістична методика: консолідована аналітика, управління і організація розслідування окремих видів злочинів». Завданням криміналістичної методики є поглиблене вивчення студентами методики розслідування окремих видів злочинів, як системи комплексних методичних рекомендацій щодо діяльності правоохоронних органів, які здійснюють досудове розслідування, а також забезпечення пізнавальної діяльності, спрямованої на встановлення обставин вчинення злочину на підставі загальної теорії криміналістики, теорії судових доказів, законів логіки й положень психології, організаційної діяльності, спрямованої на забезпечення планомірного розслідування окремих видів злочинів на підставі нормативних приписів та рекомендацій з наукової організації праці, оперативно-розшукової діяльності, що проводиться уповноваженими законом органами з виявлення та розкриття злочинів, профілактичну діяльність, спрямовану на встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів, яка здійснюється на підставі рекомендацій криміналістики, розробка системи комплексних криміналістичних рекомендацій щодо виявлення, розслідування і профілактики окремих видів злочинів. Криміналістична методика тісно пов'язана з криміналістичною технікою і тактикою, із яких черпає базові дані і прийоми формування методів запобігання, розслідування і попередження злочинів [6, с. 3-4].

Методика викладення криміналістики визначається специфікою її предмета та загальними принципами навчання.

Тому вивчення курсу криміналістики студентами стаціонарної і заочної форми навчання має низку дидактичних особливостей, обумовлених застосуванням традиційних (лекції, консультації, контрольні роботи) і нетрадиційних форм (круглих столів, наукових семінарів, квестів, тренінгів і т.п.). Оволодіння певними практичними навичками передбачає практичну роботу студентів з рекомендованою літературою, в криміналістичних музеях і на криміналістичних полігонах тощо.

З метою контролю за засвоєнням пройденого матеріалу у міжсесійний період студенти виконують контрольну роботу, перед екзаменом проходять тестування.

Завершальним етапом навчання і формою перевірки засвоєння теоретичного матеріалу і практичних навичок та умінь є екзамен. В екзаменаційні білети включаються питання з усіх частин криміналістики: історії, теорії і методології, криміналістичної техніки, криміналістичної тактики, методики розслідування окремих видів злочинів.

Узагальнений досвід викладання науки криміналістики у вищих навчальних закладах України дозволяє сформулювати такий навчально-тематичний план з курсу «Криміналістика».

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ теми	Найменування теми	Кількість годин, у тому числі:		
		Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
Змістовний модуль 1.				
Історичні, теоретичні та методологічні основи криміналістики				
1.	Історія розвитку криміналістики в Україні, Європі і світі.	1		2
2.	Предмет, завдання і система криміналістики.	1		3
3.	Криміналістика в системі наукових знань.	–		4
4.	Методи криміналістики.	1		2
5.	Криміналістична ідентифікація і діагностика.	1		3
6.	Окремі криміналістичні вчення і теорії.	–		4
7.	Криміналістична профілактика.	–		4
Модульна контрольна робота				
Змістовний модуль 2.				
8.	Загальні положення криміналістичної техніки	2		6
9.	Криміналістична фотографія, відеозапис.	1		4
10.	Криміналістичне слідознавство.	2		6

11.	Криміналістичне зброезнавство.	1		4
12.	Криміналістичне документознавство.	1		6
13.	Криміналістичне дослідження зовнішніх ознак людини.	1		4
14.	Державні інформаційні системи, банки даних, картотеки, колекції.	2		6
Модульна контрольна робота				
Змістовний модуль 3. Криміналістична тактика				
15.	Загальні положення криміналістичної тактики.	1		6
16.	Тактика слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.	1		12
17.	Тактика огляду.	1		8
18.	Тактика обшуку.	1		6
19.	Тактика допиту.	1		6
20.	Тактика слідчого експерименту.	1		6
21.	Тактика пред'явлення для впізнання.	1		6
22.	Тактика призначення судових експертиз.	1		8
Модульна контрольна робота				
Змістовний модуль 4. Криміналістична методика розслідування окремих видів злочинів				
23.	Загальні положення криміналістичної методики.	1		8
24.	Криміналістична характеристика злочинів.	1		6
25.	Криміналістичне вивчення особи.	–		6
26.	Взаємодія, співробітництво, партнерство учасників розслідування.	–		6
27.	Використання можливостей соціально-комунікаційних технологій (ЗМІ і PR) при розслідуванні злочинів.	–		4
28.	Розслідування злочинів зі свіжими слідами.	–		4
29.	Розслідування злочинів проти життя і здоров'я особи.	1		8
30.	Розслідування злочинів проти власності.	1		10
31.	Розслідування злочинів у сфері службової діяльності.	–		8
32.	Розслідування злочинів проти громадської безпеки та моральності.	–		8
33.	Розслідування злочинів у сфері соціально-комунікаційної індустрії.	1		10

34	Розслідування насильницьких злочинів.	–		8
35	Розслідування економічних злочинів.	–		8
36	Розслідування фінансових злочинів.	–		8
37	Розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.	1		10
38	Розслідування злочинів, вчинених організованими злочинними групами.	1		10
39.	Розслідування злочинів проти довкілля.	–		8
40	Розслідування корисливо-насильницьких злочинів.	–		8
41	Розслідування торгівлі людьми.	–		6
42	Розслідування злочинів, що вчиняються неповнолітніми.	–		6
43	Розслідування злочинів у сфері оподаткування.	–		8
44.	Розслідування корупційних правопорушень.	–		8
45	Розслідування терористичних актів.	–		6
46	Розслідування міжнародних (транскордонних, транснаціональних, трансконтинентальних) злочинів	1		10
Модульна контрольна робота				
Всього		30		256

Список використаних джерел

1. Біленчук П.Д. Криміналістика. Кредитно-модульний курс: підручник / П.Д. Біленчук, Г.С. Семаков / За ред. П.Д. Біленчука. – 4-те вид., змін., допов. і доопр. – К.: ВД «Дакор», 2014.– с. 35.
2. Біленчук П.Д., Круль С.М. Ганс Гросс – основоположник наукової криміналістики // Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні. – Матеріали ІХ Всеукраїнської конференції. – Острого: Національний університет «Острозька академія», 2008. – с. 218-220.
3. Біленчук П., Медвідь Ф. Ганс Гросс як фундатор криміналістичної науки (до 160-річчя з дня народження) // Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. праць / Відп. ред. О.Я. Пилипчик. – К.: 2007. – Вип. 32. – с. 3-14.
4. Біленчук П., Медвідь Ф. Фундатор наукової криміналістики // Правовий тиждень. – 2008. – № 3. – 15-22 січня. – С. 14.
5. Вшанування пам'яті засновника криміналістики // Правовий тиждень, 2009. – № 6. – 10 лютого. – с. 14.
6. Криміналістика: робоча навчальна програма для студентів за спеціальністю 7.060.001 «Правознавство» / упорядник Л.П. Паламарчук. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – с. 3-4.

7. Перець В., Степанова В. Сто років криміналістики // Персонал плюс. – МАУП, 2009. – 25 лютого–3 березня. – с. 7.

Біленчук П.Д., Ярмолук А.А.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ НАУКИ КРИМІНАЛІСТИКИ У ТРЕТЬОМУ ТИСЯЧОЛІТТІ

Сучасний етап розвитку світової цивілізації характеризується системними трансформаційними змінами, оскільки він обумовлений епохою глобалізації.

Слідча і судова практика свідчить, що злочинний світ в епоху глобалізації омолоджується, набирає нових, більш агресивних і витончених форм, уміло пристосовується до реалій нашого життя, що стрімко змінюються. І ніхто вже не повірить, як це було за часів радянської доби, що – чого-чого, – а організованої злочинності та мафії у нас і сліду немає. Звичайно ж є [14, с. 4]! Корупція, економічне шпигунство, конкурентна розвідка [9, с. 42-45], комп'ютерна злочинність [10], контрабанда, фінансові шахрайства [16], шпигунські операції [15, с. 64], тощо – це тепер не тільки десь там – на Заході, це вже наші, рідні і доволі остогидлі соціальні вади. І лише фактичне знання цього безжалісного і цинічного стосовно законослухняних громадян країни злочинного світу, його страшних законів і традицій, а також сучасних засобів і методів розкриття, розслідування й запобігання кримінальним правопорушенням дасть нам можливість серйозно протистояти злочинності в Україні [14, с. 4].

Тому, вважаємо, що особливу увагу сьогодні варто приділяти вдосконаленню засобів і методів підвищення професійної майстерності юриста (експерта, слідчого, прокурора, правоохоронця, правозахисника, адвоката, судді), а також науковому забезпеченню діяльності органів правосуддя новітніми засобами пізнання, доказування, розслідування [3, с. 111-114].

У добре продуманій та вивірній часом українській системі вищої юридичної освіти серед численних дисциплін, що в сукупності складають величну споруду «юриспруденція», існує чітка послідовність вивчення фундаментальних і прикладних фахових дисциплін, що дозволяє студентам ґрунтовно опанувати широке розмаїття окремих галузей юридичної науки. Серед споріднених наук в юридичних вузах вивчається не менш важлива галузь юридичних знань – «Криміналістика» [7].

Базуючись на нормах кримінального і кримінально-процесуального законів, керуючись ними, вона акумулює в собі досвід передової слідчої та судової практики, рекомендує слідчому, експерту-досліднику, оперативному уповноваженому та судді великий арсенал наукових методів, тактичних прийомів і технічних засобів, які надають можливість ефективно збирати, закріплювати, досліджувати й використовувати речові докази за для встановлення істини у конкретному кримінальному провадженні [14, с. 5].

Сьогодні криміналістика є цариною діяльності, що здатна зробити важливий внесок у розв'язання сучасних актуальних проблем боротьби з

кримінальними правопорушеннями. Розробляючи специфічні проблеми розкриття, розслідування й запобігання кримінальним правопорушенням, застосовуючи сучасні досягнення інших галузей науки, криміналістика прогресує разом з усією юридичною наукою, будучи її самостійною частиною, а не компіляцією з різних галузей права. Вона є однією з центральних професійно-орієнтованих дисциплін фахової підготовки, однією з підвалин розвитку національної юридичної освіти, міжнародного співробітництва у протидії злочинності [14, с. 5].

Очевидно, що розвиток криміналістики в третьому тисячолітті обумовлений глобалізаційними процесами, а значить постійним прагненням науки до розширення обсягу досліджуваних об'єктів і можливості їх пізнання за допомогою новітніх ноозасобів, інтерактивних методів і ґрид-технологій [2].

Водночас відомо, що існування в центрі Європи суверенної України, як справедливо зазначає Є.І. Макаренко, суттєво впливає на геополітичні реалії не тільки в цьому регіоні, але й в усьому світі. Це підтверджується тим, що останнім часом помітно посилився інтерес світової громадськості до економіки, національно-політичного та культурного відродження України, її міжнародних зв'язків у сфері освіти і надання правової допомоги. Поширення високоорганізованих форм прояву злочинності та набуття нею транснаціонального характеру ставить низку проблемних запитань і завдань, пов'язаних з нагальною потребою поглиблено та всебічно вивчати криміналістичні школи, узагальнювати досвід слідчої, експертної та судової практики не тільки України, а й Білорусі, Болгарії, Молдови, Польщі, Румунії, Словаччини, Туреччини, Угорщини та інших країн [14, с. 5-6]. Необхідно також вивчати досягнення криміналістичної науки і судово-слідчої практики країн, які визначають пріоритетні шляхи розвитку сучасної світової цивілізації – передусім таких держав, як Великобританія, Італія, Канада, Німеччина, Російська Федерація, США, Франція, Японія; а також країн, з якими Україна має відповідні угоди і зв'язки (економічні, політичні, культурні) – Греція, Саудівська Аравія та Хорватія [1, с. 5]. Звідси випливає необхідність рішучого зламу стереотипів у змісті та викладанні криміналістики, більш широкого використання даних сучасних наукових досліджень для того, щоб відповідально перебудувати весь процес криміналістичної освіти в Україні [14, с. 5-6].

Все це свідчить про те, яке важливе місце належить саме криміналістиці – науці, яка покликана озброїти правоохоронні органи і громадські правозахисні організації відповідними рекомендаціями щодо засобів, прийомів і методів розкриття, розслідування й запобігання кримінальним правопорушенням і тим самим забезпечити економічну, екологічну та політичну безпеку України [14, с. 6].

Сьогодні наука криміналістика посідає особливе чільне місце в пізнанні юридично значимих фактів, подій і явищ сучасного світу.

Здійснений в ході проведених досліджень (1975-2015 рр.) [4, с. 14] системний консолідований аналіз [6] наукової літератури [17] і матеріалів

оперативно-розшукової [5, с. 13], сискологічної [12, с. 166-173], експертної, слідчої і судової практики [13] дозволяє зробити висновок про те, що сьогодні доцільно рекомендувати чотиричленну методологію наукового забезпечення пізнання сутності юридично значимих фактів [8].

Разом з тим в ході пізнання, доказування, розслідування юридично значимих фактів необхідно користуватися також і натуралістичною, психологічною, феноменологічною, діалектичною, екзистенціалістською, структуралістською, герменевтичною і лише потім, як вказує М.В. Костицький, нормативістською методологією [11, с. 28].

Водночас вважаємо, що історіографію, джерелознавство, теорію, методологію, техніку, тактику і методику, сучасний стан та шляхи пріоритетного розвитку криміналістики найбільш перспективно і доцільно системно розглянути крізь призму тривимірного світобачення: по-перше, проаналізувати криміналістику як науку, її витоки, віхи, історію, теорію, методологію, методики і технології, по-друге, сформулювати криміналістику як навчальну дисципліну та її педагогічний освітній арсенал засобів пізнання юридично значимих фактів, подій і явищ, і, по-третє, висвітлити криміналістику як сферу практичної діяльності: експертної, слідчої, прокурорської, судової, правоохоронної, правозахисної, адвокатської.

Список використаних джерел

1. Біленчук П.Д. Від наукового редактора. Криміналістика: Підручник / П.Д. Біленчук, О.П. Дубовий, М.В. Салтевський, П.Ю. Тимошенко. За ред. П.Д. Біленчука. – К.: Атіка, 1998. – с. 5.
2. Біленчук П.Д. Електронний мультимедійний підручник «Криміналістика» / П.Д. Біленчук, В.І. Перкін, В.К. Весельський та ін. – К.: Міністерство освіти і науки України, 2008. – 260 с.
3. Біленчук П.Д. Концепція наукового забезпечення судочинства / П.Д. Біленчук // Актуальні проблеми сучасного розвитку цивільного, міжнародного морського і транспортного права: Матеріали III Міжнародної наукової конференції. – К.: КДАВТ, 2014. – с. 111-114.
4. Біленчук П. Наука поліцейського права в українському державотворенні / П. Біленчук, А. Ярмолюк // Юридичний вісник України, 2015. – №7 (1024). – с. 14.
5. Біленчук П. Оперативно-розшукове забезпечення судочинства / П. Біленчук, А. Ярмолюк // Юридичний вісник України, 2015. – №4 (1021). – с. 13.
6. Біленчук П.Д. Особливості використання засобів пізнання у сфері кримінального судочинства: порівняльний системний аналіз: Монографія / П.Д. Біленчук. – Хмельницький: Хм ЦНТП, 2012. – 502 с.
7. Біленчук П.Д., Семаков Г.С. Криміналістика. Кредитно-модульний курс: підручник / П.Д. Біленчук, Г.С. Семаков. За ред. П.Д. Біленчука. – 4-те вид., змін., допов. і доопр.: Київський університет права НАН України. – К.: ВД «Дакор», 2014. – 520 с.
8. Біленчук П.Д. Систематизація засобів пізнання у сфері

кримінального судочинства: традиційна та сучасна: Монографія / П.Д. Біленчук. – Хмельницький: Хм ЦНТП, 2012. – 410 с.

9. Довбня С.Я. Конкурентна розвідка і модель загроз безпеки і бізнесу в організаціях і установах різних форм власності / С.Я. Довбня, О.М. Нікітчин // *Бизнес и безопасность*, 2014. – №6 (104). – с. 42-45.

10. Криміналістика: Підручник / За ред. П.Д. Біленчука. – К.: Атіка, 1998. – 418 с.

11. Костицький М.В. Нормативізм як методологія юриспруденції / М.В. Костицький // *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, 2014. – №4 (93). – с. 28.

12. Крошко В.П. Сыскология вне границ: о генезисе этики, морали и нравственности сыска / В.П. Крошко // *Наука і правоохоронна*. – 2013. – №2. – с. 166-173.

13. Кулик О.Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання: монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 288 с.

14. Макаренко Є.І. Вступ до криміналістики. Навчальний посібник. – Дніпропетровськ: Середняк Т.К. / Є.І. Макаренко, 2014. – 213 с.

15. Мусиенко Д. Шпионские штучки / Д. Мусиенко // *Бизнес и безопасность*, 2014. – №6 (104). – с. 64.

16. Черней В.В. та ін. Розслідування шахрайств, учинених способом фінансової піраміди: навч. посіб. / За ред. В.В. Коваленка. – К.: НАВС, 2013. – 180 с.

17. Чистяков А.Н. Пандемия страха / А.Н. Чистяков. – К.: МААК, 2010. – 810 с.

Біленчук П.Д., Ярмолук А.А.

ПОЛІЦЕЙСЬКА НАУКА І КРИМІНАЛІСТИКА У ТРЕТЬОМУ ТИСЯЧОЛІТТІ: СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ

Сучасний етап розвитку світової цивілізації характеризується системними трансформаційними змінами, оскільки він обумовлений епохою глобалізації.

Очевидно, що розвиток криміналістики в третьому тисячолітті обумовлений глобалізаційними процесами, а значить постійним прагненням науки до розширення обсягу досліджуваних об'єктів і можливості їх пізнання за допомогою сучасних ноозасобів, інтерактивних методів і грид-технологій [2].

Сьогодні наука криміналістика посідає особливе чільне місце в пізнанні юридично значимих фактів, подій і явищ сучасного світу.

Водночас історіографію, джерелознавство, сучасний стан і шляхи пріоритетного розвитку криміналістики найбільш перспективно системно розглянути крізь призму тривимірного світобачення: по-перше, проаналізувати криміналістику як науку, по-друге, сформулювати криміналістику як навчальну дисципліну і, по-третє, висвітлити криміналістику як сферу практичної діяльності: експертної, слідчої, прокурорської, судової, правоохоронної, адвокатської, правозахисної.

Поняття науки криміналістики вперше сформулював австрійський вчений – Ганс Гросс у 1892 р. на основі узагальнення тогочасної правової бази, наукових розробок, досвіду судової практики ряду країн Європи з континентальною системою права [21, с. 16-18].

Ганс Гросс визначив у своїх фундаментальних працях «Керівництво для судових слідчих, чинів жандармерії і поліції» (1892 р.) та «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики» (1898 р.) предмет криміналістики так: криміналістика по суті починається там...де встановлюють...як саме вчинено злочин. Як досліджувати способи вчинення злочинів і розкривати ці злочини, які бувають мотиви вчинення злочину, з якою метою – про все це не розповідає ні кримінальне право, ні процес. Усе це становить предмет криміналістики і особливої її частини: кримінальної психології [12, с. 7].

Фактично в цій праці були систематизовані накопичені на той час у світі знання про засоби пізнання, доказування, розслідування, які використовуються в правосудді, судочинстві та поліцейській діяльності. Практично це перша наукова праця у світовій юриспруденції, в якій були системно узагальнені засоби і методи пізнання, доказування, розслідування, які використовувались на той час судовими слідчими, чинами жандармерії і поліції.

В.Я. Колдін справедливо зазначає, що Г. Гросс здійснив в цій праці узагальнений системний аналіз накопичених наукових знань і практичних навиків та умінь, а також зібрав, охарактеризував та класифікував технічні засоби пізнання, які використовувалися в слідчій і судовій практиці в основному країн Європи [16, с. 15-17].

Г. Гросс узагальнив наявні на той час наукові здобутки, надбання, технічні розробки, які використовувалися для пізнання, доказування, розслідування юридично значимих фактів в основному європейських вчених, зокрема: французького антрополога А. Бертильона (1853-1914 р.р.), англійського дослідника В.Д. Гершеля (1833-1917 р.р.), українських судових медиків М.О. Оболенського (1856-1913 р.р.) і Е.Ф. Белліна (1852-1902 р.р.) та багатьох інших [1].

У зв'язку з вищевикладеним, І.І. Котюк також підкреслює, що у науковій праці «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики» (1898 р.) Г. Гросс уперше об'єднав в єдине ціле всі відомі на той час науково-технічні прийоми розслідування злочинів і наукові засади тактики проведення слідчих дій [15, с. 6].

Таким чином, це визначення предмета криміналістики було сформульовано Г. Гроссом ще понад сто років тому [18].

Водночас, варто зазначити, що ще і сьогодні в світі не існує єдиного поняття та визначення сутності предмету науки криміналістики. На різних континентах вчені в предмет дослідження науки криміналістики включають не тільки багато розділів науки поліцейського права, науки кримінального права, науки кримінально-процесуального права, але й детективознавства, психології, теорії оперативно-розшукової діяльності, кримінології,

кримінальної психології, фізики, хімії, біології, кібернетики, інформатики та інших наук [9].

На думку В.Я. Колдіна, класичним зразком безсистемних моделей криміналістики є сучасна криміналістика США [16, с. 15-17]. Вірогідно це тому, що вона, як вважає американський дослідник Р.М. Перкінс, бере свій початок від системи поліцейської науки, яка являє собою конгломерат відомостей кримінального права, кримінального процесу, криміналістики і правил професійної діяльності поліцейського [20, с. 15-16].

Дійсно в різних державах світу є своє бачення сутності науки криміналістики.

Так, наприклад, у Великій Британії та США поряд з терміном «криміналістика» використовується «поліцейська техніка», «поліцейська лабораторія», або «судова наука». У Німеччині використовується термін «поліцейська наука» та «природничо-наукова криміналістика» [7, с. 14].

Очевидно, що формування предмета науки криміналістики має певний історичний аспект, суть якого до цього часу становить дискусійну проблему [17].

Водночас, вважаємо, що поява науки криміналістики була зумовлена потребами самого життя, оскільки необхідність запобігання, протидії і розслідування фактів вчинення злочинних посягань була завжди.

Це обумовлено ще і тим, що в ряді країн Європи, зокрема у Франції, а також у країнах англосаксонської системи права (Великій Британії, США) на той час був накопичений певний досвід використання наукових знань в процесі розслідування, а тому в основу формування сутності поняття криміналістики покладені вчення французького антрополога А. Бертильона – засновника системи реєстрації злочинів з допомогою методів антропології, який вважав, що криміналістика винятково є «поліцейською наукою» [22].

В Україні теж є різні погляди щодо визначення сутності предмету науки криміналістики.

Так, І.І. Когутич вважає, що криміналістика забезпечує суб'єктів кримінального провадження відповідними знаннями. Виявляючи об'єктивно обумовлені найсуттєвіші, найстійкіші якісні зв'язки і взаємозалежності (закономірності) злочинної діяльності, пізнаючи їх, криміналістика розробляє шляхи, прийоми боротьби зі злочинами та засоби, методи і рекомендації щодо їх дослідження, озброюючи ними оперативних працівників, експертів, слідчих, прокурорів і суддів [14, с. 23].

Ю.М. Чорноус зазначає, що діяльність із розслідування, як і власне феномен злочинної діяльності – є головними предметами пізнання криміналістики. Сьогодні спостерігається розширення меж предмету науки криміналістики, пізнання й інших видів правозастосовної практики [23, с. 45].

На думку В.Г. Гончаренка криміналістика істотно переросла сферу розслідування злочинів і кримінального судочинства в цілому. Цей процес, як показує діалектико-логічний та екстраполяційний аналізи, безумовно, є закономірним, і можна без всяких застережень сказати, що сучасна

криміналістика стала своєрідним і єдиним науковим утворенням, через яке природничо-наукові та технічні досягнення світового суспільства трансформуються і використовуються для встановлення юридично значущих фактів у найрізноманітніших галузях науки і практичної діяльності, вже давно і стабільно виходячи за межі боротьби з правопорушеннями, кримінального судочинства, і все більше предметно поширюється на всі суспільні відносини, що потребують конкретного ситуаційного правового регулювання [11].

Все це свідчить, що на окремих етапах становлення та розвитку науки криміналістики в різних країнах світу простежується виокремлення окремих її новітніх напрямів – судове експертознавство, судове пізнання, судове безпекознавство, або у формуванні самостійних наукових дисциплін – судової медицини, судової психіатрії, судової психології, судової токсикології, судової хімії, судової фармакології, судової екології, судової аудіопсихофізіологічної діагностики і прогнозування поведінки людини, криміналістичного забезпечення безпеки кіберпростору.

Нинішній етап інформатизації українського суспільства, забезпечивши доступ усіх категорій потенційних користувачів до інформаційних ресурсів, створення умов для інформаційного виробництва – доступного самовираження громадян в інформаційній сфері, що є істотним кроком у розвитку демократизації, потребує зростаючої ефективності використання наявних у національних фондах інформаційних ресурсів і новоствореної інформації в інтересах національного розвитку [19, с. 6].

Все це свідчить про те, що автоматизація, комп'ютеризація, інформатизація суспільного життя зумовлює створення якісно нового напрямку криміналістичної науки – «електронної криміналістики». Слідча і судова практика уже сьогодні потребують проведення спеціальних обстежень новітньої цифрової, електронної, телекомунікаційної техніки – системи мобільного зв'язку, мобільних телефонів, смартфонів, планшетів, ноутбуків та субноутбуків, електронних онлайн-засобів, електронних веб-проектів, системи відеоспостереження, сервісів всесвітньої мережі Інтернет і їх відповідного програмного забезпечення.

Це обумовлено тим, що сьогодні з'явилися зовсім нові способи вчинення злочинів: кіберзлочинність, кібертероризм, кібервійни, злочинність у сфері високих інформаційних технологій тощо [5].

В повсякденний побут увійшли також і такі нові терміни як «звукові, запахові, електронні і геномні сліди», «електронний підпис», «електронний документ». Вочевидь практика потребує розробки нових засобів і методів їх виявлення, порядку їх збирання і дослідження.

Об'єктивний розвиток науки і техніки сприяє формуванню нових галузей криміналістичної теорії і методології, техніки і технології, тактики і методики таких як: криміналістичне людинознавство, криміналістична антропологія, криміналістичне слідознавство, криміналістичне зброєзнавство, криміналістичне вибухознавство, криміналістичне картознавство, криміналістичне інформаціознавство, криміналістичне

безпекознавство тощо.

Водночас і гармонізація вітчизняного законодавства до європейських і міжнародних стандартів теж набуває сьогодні особливої актуальності, а тому сьогодні в спеціальній літературі уже пропонуються такі нові напрями розвитку криміналістичної науки як: «судова криміналістика», «криміналістика судової діяльності», «тактика і методика судового слідства», «наукове забезпечення правосуддя, судочинства, правопорядку», «криміналістична адвокатологія», «криміналістичне забезпечення діяльності слідчого, прокурора, судді», «засоби захисту прав людини та громадянина і запобігання небезпеці арсеналом криміналістики», «криміналістичне безпекознавство», «криміналістична ейдологія», «криміналістична фактологія», «криміналістична феноменологія», «криміналістична одорологія», «криміналістична вокалографія».

Водночас у сучасному вигляді криміналістична наука являє собою цілісну систему наукових знань, що має слугувати цілям: а) пізнання, доказування, розслідування юридично значущих фактів; б) запобігання та протидії злочинним проявам; в) забезпеченню встановлення істини в конституційному, цивільному, господарському, адміністративному і кримінальному судочинстві.

Очевидним є той факт, що тисячолітній досвід накопичення наукового знання призвело до того, що сьогодні наука криміналістика уже переросла свій власний потенціал і вийшла за межі «поліцейської техніки», «поліцейської лабораторії», «поліцейської науки», «науки про розслідування злочинів» [24, с. 48], «науки про закономірності механізму вчинення кримінального правопорушення, технічні засоби, тактичні прийоми і методи виявлення фактичних даних про його сліди».

Узагальнений досвід експертної, слідчої та судової практики [13] і наукових досліджень [25] свідчить, що сьогодні засоби, методи та прийоми криміналістики успішно використовуються для встановлення юридично значущих фактів у найрізноманітніших галузях освіти, науки і практичної діяльності [10].

Варто зазначити, що нововведення, які сформульовані в даній праці, ґрунтуються на положеннях Лісабонської стратегії та принципах Болонського процесу, рекомендаціях Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, оскільки вони безпосередньо стосуються юридичної освіти, правничої науки і практики конституційного, цивільного, господарського, адміністративного і кримінального судочинства в цілому, а отже, і науки криміналістики, зокрема [6, с. 111-114].

Тому очевидно, що предметом науки криміналістики сьогодні є закономірності, що характеризують утворення, виявлення, оцінку юридично значущих фактів, які досліджуються загально філософськими, загальнонауковими, конкретно науковими, так і спеціальними засобами, методами, технологіями в процесі пізнання та доказування і використовуються в окремих видах судочинства з метою забезпечення верховенства права, законності та справедливості [3]. Також потрібно

пам'ятати, що однією з головних умов проведення актуальних та ефективних наукових криміналістичних досліджень на найвищому рівні є належне інформаційне забезпечення, в тому числі й за рахунок вивчення репрезентативної емпіричної бази, оскільки сьогодні, в епоху інформаційного суспільства, перед органами кримінальної юстиції постали такі проблеми як висока інформаційна ємність, підтримання раніше отриманих відомостей в актуальному стані та постійна необхідність в отриманні й обробленні великих обсягів даних. Сьогодні все більше стає важливим здійснення актуальних наукових досліджень у галузі широкомасштабних (глобальних) обчислень, тому вчені все частіше розробляють проміжне програмне забезпечення (middleware), бібліотеки та інструментальні засоби, що дозволяють спільно використовувати територіально розподілені ресурси як єдину потужну платформу. Такий підхід до обчислень відомий останнім часом як обчислення Grid [8, с. 34-36]. Саме Grid системи дозволяють здійснювати безпечне та скоординоване спільне використання ресурсів в освіті, науці і практиці [4, с. 143-148]. Таким чином, сучасний стан інформаційних відкриттів дозволяє виявляти кореляційні залежності, наприклад, між елементами криміналістичної характеристики певної категорії злочинів із допомогою застосування математичної обробки репрезентативної вибірки кримінальних проваджень. Отже, гнучкі та потужні обчислювальні ґрід-технології породжують нові можливості науки криміналістики при аналізі, моделюванні даних, розширюють форми реальної наукової співпраці та стають засобом формування єдиного інформаційного простору для об'єднання вчених різних наукових шкіл та держав з метою вирішення спільних креативних наукових проблем. Отже, майбутнє науки криміналістики – це її подальший активний розвиток, зміна кордонів та сфер впливу, а також виникнення нових сучасних напрямів, розробки і впровадження в освітянську, наукову та практичну діяльність новітніх автоматизованих систем, ноозасобів і ґрід-технологій.

Список використаних джерел

1. Біленчук П.Д. Видатні вчені-криміналісти: історико-правове дослідження (друга пол. XIX – поч. XX ст.) / П.Д. Біленчук, В.М. Чисніков, О.О. Шульга. Частина I. – К.: IFIE, 2011. – 72 с.
2. Біленчук П.Д. Електронний мультимедійний підручник «Криміналістика» / П.Д. Біленчук, В.І. Перкін, В.К. Весельський та ін. – К.: Міністерство освіти і науки України, 2008. – 260 с.
3. Біленчук П.Д. Загальнотеоретична характеристика засобів пізнання у сфері кримінального судочинства: проблеми методології, системології, праксеології: Монографія / П.Д. Біленчук. – Хмельницький: Хм ЦНТП, 2012. – 375 с. (Рецензії на монографію П.Д. Біленчука: Котюк І.І. Генеологія судового пізнання // Бизнес и безопасность, 2012. – №6. – с. 2; Семаков Г.С. Методологічні засади дослідження засобів пізнання у сфері судочинства // Актуальні проблеми криміналістики. – Київ, КУП НАН України: Пульсари, 2013. – с. 260.

4. Біленчук П.Д. Інноваційні засоби підготовки управлінських кадрів: ноотехнології і грид-технології / П.Д. Біленчук, Ф.М. Медвідь, О.О. Шульга // Наукові праці МАУП. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2014. – випуск 1 (40). – с. 143-148.

5. Біленчук П.Д. Комп'ютерний тероризм: суперхакери, кібер-терористи, кібер-криміналісти: Монографія / П.Д. Біленчук, М.В. Гуцалюк, О.В. Кравчук, М.В. Козир. За ред. П.Д. Біленчука. – К.: Наука і життя, 2008. – 292 с.

6. Біленчук П.Д. Концепція наукового забезпечення судочинства / П.Д. Біленчук // Актуальні проблеми сучасного розвитку цивільного, міжнародного морського і транспортного права: Матеріали IV Міжнародної наукової конференції. – К.: КДАВТ, 2014. – с. 111-114.

7. Біленчук П.Д. Наука поліцейського права в українському державотворенні / П.Д. Біленчук, А.А. Ярмолук // Юридичний вісник України, 2015. – №7 (1024). – с. 14.

8. Біленчук П.Д. Правове регулювання грид-технологій в Україні / П.Д. Біленчук, А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський, А.І. Терешкевич // Аналогова і електронна фотографія: історіографія, характеристика, порівняльний аналіз, сфери застосування в юриспруденції. Навчальний посібник / За ред. П.Д. Біленчука. – К.: УАП, 2009. – с. 34-36.

9. Біленчук П.Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого: Монографія / П.Д. Біленчук. – К.: Атіка, 1999. – 352 с.

10. Біленчук П.Д., Семаков Г.С. Криміналістика. Кредитно-модульний курс: підручник / П.Д. Біленчук, Г.С. Семаков / За ред. П.Д. Біленчука. – 4-те вид. змін., доповн. і доопр. – К.: ВД «Дакор», 2014. – 520 с.

11. Гончаренко В.Г. Право і криміналістика / В.Г. Гончаренко // Криміналістика. Вибране. – К.: 2011. – с. 655.

12. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс. – Новое изд. перепеч. с изд. 1908 г. – М.: ЛексЭст, 2002. – с. VII.

13. Клименко Н.И. Криминалистические знания в структуре профессиональной подготовки следователя: Монография / Н.И. Клименко, Н.Л. Комиссаров. – Донецк: ДЮН МВД Украины, 2012. – 222 с.

14. Когутич І.І. Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання: [монографія] / І.І. Когутич – Львів: Тріада Плюс, 2008. – с. 23.

15. Котюк І.І. Теорія судового пізнання: Монографія / І.І. Котюк. – К.: Київський університет, 2006. – с. 6.

16. Криминалистика: информационные технологии доказывания. Учебник для вузов / Под ред. В.Я. Колдина. – М.: Зерцало, 2007. – с. 15-17.

17. Криміналістика: Підручник / За ред. П.Д. Біленчука. – К.: Атіка, 2001. – 544 с.

18. Криміналістика: Підручник / За ред. П.Д. Біленчука. – К.: Право, 1997. – 254 с.

19. Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі: монографія / О.С. Онищенко, В.М. Горовий, В.І. Попик та ін.: НАН України, Нац. б-ка України ім. Вернадського. – К.: 2014. – с. 6.

20. Perkins R.M. Elements of Polis Science Chicado, / R.M. Perkins, 1942. – р. 15-16.

21. Technika kriminalistyczna. Pod redakcja Wlodzimiera Kedzierskiego. Tom 1. – Szczytно, 2002. – с. 16-18.

22. Чисніков В.М. Основоположник «наукової поліції» / В.М. Чисніков // Юридичний вісник України. – 2008. – № 16. – 19-25 квітня.

23. Чорноус Ю.М. Криміналістика як навчальна дисципліна / Ю.М. Чорноус // Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 25 січня 2015 р.) // Національна академія внутрішніх справ. – К.: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – с. 45.

24. Шепітько В.Ю. Тенденції криміналістики в умовах глобалізації сучасного світу / В.Ю. Шепітько // Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 23 січня 2015 р.) – К.: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – с. 48.

25. Юрчишин В.М. Процесуальні функції прокурора у досудовій стадії кримінального провадження: поняття, призначення, система: навч. посіб. / В.М. Юрчишин. – Чернівці: Технодрук, 2014. – 276 с.

Білик М.А., Удовенко Ж.В.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОСВІДУВАННЯ ОСІБ

Особливе місце серед усіх слідчих (розшукових) дій, що спрямовані на збирання інформації з матеріальних відображень, займає освідування. Воно дозволяє слідчому безпосередньо сприймати об'єкти з метою виявлення слідів кримінального правопорушення, особливих прикмет і з'ясування обставин події, важливих для кримінального провадження, скласти уявлення про механізм вчинення злочину та особу злочинця, висувати слідчі версії та правильно визначати напрями розслідування.

Під час проведення досудового розслідування освідування доволі поширена слідча (розшукова) дія, про що свідчать матеріали кримінальних проваджень. Так, під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень освідування проводилося у 78,4% випадках, для перевірки алібі – 2,8%.

Термін «освідування» в юридичній літературі вживається давно. Однак до цього часу не вгамовуються дискусії щодо процесуальної сутності цієї слідчої (розшукової) дії, її завдань і тактичних підстав проведення. У 20-х рр. минулого століття науковці під освідуванням розуміли діяльність лікаря чи спеціаліста у сфері медицини, які виконують завдання слідчого в тих випадках, коли для дослідження окремих питань потрібні спеціальні знання. У 60-х рр. думки вчених розділились. Одні дослідники вважали, що освідування – це один з видів огляду. Інші розглядали його як експертизу,

якщо освідування проводить судово-медичний експерт, і як слідчий огляд, коли освідування проводить представник органу розслідування. У 90-х рр. XX ст. і на початку XXI ст. переважна більшість науковців під освідуванням розуміли огляд тіла особи для виявлення слідів злочину та особливих прикмет. Нині до поняття «освідування» також існують різні підходи. Так під освідуванням розуміють самостійну слідчу (розшукову) дію, яка проводиться за постановою прокурора і спрямовану на безпосереднє обстеження тіла людини з метою виявлення і фіксації слідів кримінального правопорушення, особливих прикмет та ознак функціонального й анатомічного характеру. Інше визначення, що освідування – це слідча (розшукова) дія, яка є різновидом слідчого огляду, складається з огляду тіла живої людини для виявлення на ньому особливих прикмет, слідів кримінального правопорушення, тілесних ушкоджень, виявлення стану сп'яніння або інших якостей та ознак, що мають значення для кримінального провадження, якщо для цього не потрібне проведення судової експертизи. У цих визначеннях науковці наголошують, що освідування полягає в огляді тіла живої людини. Разом з тим багато науковців ставлять питання, чи може бути взагалі освідувана особа, яка не має ніякого процесуального статусу, наприклад не допитана як свідок, або особа, яка через свої психічні вади взагалі не може бути свідком, підозрюваним. Більшість вчених зазначають, що освідування громадян, які не мають у кримінальному провадженні ніякого процесуального стану, є неприпустимим. Згідно із законом право на недоторканність особи мають усі громадяни.

Характерно, що особистому обшукові можуть бути піддані будь-які особи (за наявності фактичних підстав), незалежно від їх процесуального статусу. Деякі науковці підкреслюють, що освідування має проводитись обов'язково у присутності понятих, а в необхідних випадках і лікаря. У ст. 241 КПК України зазначено: за необхідності виявити або засвідчити наявність у підозрюваного, потерпілого чи свідка слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет слідчий (прокурор) здійснює освідування, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. Зауважимо, що кримінально-процесуальні кодекси Білорусії, Казахстану та Киргизії не передбачають можливості освідування свідка.

Виходячи із сутності та особливостей освідування, варто відзначити такі його риси:

- освідування є різновидом слідчого огляду, специфіка якого визначається особливістю його об'єкта (об'єктом є тіло живої людини);
- освідування пов'язане з втручанням у приватне життя, тому регламентується як окрема слідча (розшукова) дія, а щодо його провадження встановлено спеціальну процесуальну форму;
- освідування проводиться на підставі постанови прокурора про проведення слідчої (розшукової) дії;
- освідування є однією зі слідчих (розшукових) дій, яка може провадитись за участю спеціаліста (судово-медичного експерта або лікаря);
- слідчий не має права бути присутнім при освідуванні особи іншої

статі, якщо це пов'язано з необхідністю оголення особи, яка підлягає освідуванню;

– при освідуванні не допускаються дії, що принижують честь і гідність освідуваної особи, або процедури, що шкідливі для її здоров'я.

Отже, на нашу думку, під освідуванням варто розуміти самостійну слідчу (розшукову) дію, яка проводиться на підставі постанови прокурора і полягає в огляді тіла живої людини з метою виявлення і фіксації наявності або відсутності особливих прикмет, слідів кримінального правопорушення та інших ознак і властивостей, що мають значення для кримінального провадження.

На відміну від деяких інших видів слідчого огляду освідування суттєво порушує право на недоторканність та особисту свободу громадян, пов'язане з можливістю розголошення інтимних обставин їх життя. Зважаючи на це, законодавець виділив освідування в самостійну слідчу (розшукову) дію і визначив спеціальні правила його проведення. Однак чітка кримінальна процесуальна регламентація освідування нині залишається незавершеною.

Білоус І.В.

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ ЗА ВІДЕОЗОБРАЖЕННЯМИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВОЇ ПОРТРЕТНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Портретна експертиза, що проводиться з використанням такого носія інформації, як цифровий відеозапис, має певні особливості при вирішенні ідентифікаційних завдань. Це обумовлено тим, що такого роду носій інформації про зовнішній вигляд людини як відеозапис має певні характеристики, пов'язані як з технічними характеристиками пристроїв, за допомогою яких він був отриманий, так і зі способами її подальшої обробки та зберігання.

Кожна стадія експертного дослідження має свої особливості.

При надходженні на експертизу відеопортретів їх попереднє дослідження проводиться з метою з'ясування можливостей достовірного ототожнення особи, а також для встановлення та аналізу дії різних факторів, що змінюють якість зображення і риси обличчя.

На цій стадії необхідно встановити походження відеопортрета; визначити формат відеозапису, тип записуючої апаратури; встановити систему кодування кольору, умови виготовлення відеопортрета; визначити якість, розмір порівнювальних зображень, наданих на дослідження, а також факторів, які можуть вплинути на відображення ознак зовнішності і зумовити особливості їх дослідження в процесі проведення експертизи.

Основним завданням роздільного дослідження є виділення на відеопортретах та їх матеріальних копіях (фотознімках, зображеннях, одержуваних з відеопортретів за допомогою знакодуючої техніки ознак зовнішності, які отримали чітке відображення. Варто зауважити, що при відображенні відеопортрета на різних матеріальних копіях відбувається втрата портретної інформації. Важливою особливістю роздільного

дослідження відеопортретів є аналіз рис зовнішності з урахуванням їх різного стану при відеозйомці. Це обумовлено тим, що контури, форма, величина, ступінь вираженості і симетрії рухливих рис обличчя в значній мірі залежать від виразу обличчя і мімічних змін. У деяких випадках потрібно враховувати й інші варіанти зміни стану рис зовнішності.

Як правило, роздільне дослідження відеопортретів проводиться відповідно до методики портретної ідентифікації особи, тобто виділяється комплекс загальних та окремих ознак [1].

При завершенні роздільного дослідження складається таблиця-розробка, з описом та характеристикою виявлених ознак. На стадії порівняльного дослідження відеопортрети порівнюються за ознаками зовнішності, виділеними в процесі роздільного дослідження, з метою визначення їх збігу або відмінності. Особливістю порівняльного дослідження відеопортретів є можливість широкого використання комп'ютерних технологій [2]. Найбільш наочний в цьому випадку метод накладення зображень, зображених на відеопортреті і фотопортреті. Основним методом на стадії порівняльного дослідження буде метод візуального зіставлення з розміткою ознак. Тут необхідно мати на увазі, що: відмінності можуть бути удаваними, коли відображення тих чи інших ознак зовнішності розрізняються, а насправді вони ідентичні. Крім того, відмінності у відображенні ознак можуть бути справжніми, що свідчать про те, що на порівнюваних відео і фотопортретах зображені різні особи. Збіги ознак можуть бути справжніми, закономірними або випадковими, викликаними незвичайним виразом обличчя в момент відеозйомки, різним освітленням, ракурсом і т.д. Оцінка отриманих результатів роздільного і порівняльного дослідження впливає на формування висновку експерта про тотожність або відмінність порівнюваних осіб. При цьому оцінка співпадаючих ознак полягає у встановленні індивідуальності їх комплексу. Комплекс може вважатися індивідуальним тоді, коли при повному збігу анатомічних, функціональних і супутніх ознак особи повністю збігаються і особливості. Отже, при проведенні дослідження за відеозображенням необхідно звертати увагу, насамперед, на окремі ознаки (родимки, асиметрії окремих елементів та ін.), інші ознаки, які чітко відобразилися на відеозображеннях: ознаки брів, очей, співвідношення ширини облямівки губ, контур облямівки верхньої губи, ступеня виступання і формі підборіддя, деякі ознаки вушної раковини [3].

При дослідженні відеозображень необхідно особливу увагу приділити підготовці порівняльного матеріалу, для цього необхідно: уважно переглянути наданий на дослідження відеозапис наприклад, за допомогою програми «PrjDouble v.1.1.1», вибрати на наданому відеозапису відеокадри на яких найбільш повно і достовірно відобразилися анатомічні елементи і ознаки; привести відеозображення до одного масштабу і роздрукувати їх на твердому носії наприклад, фотопапері щільністю 160 г/м², формату 210×297мм, за допомогою кольорового крапельно-струминного принтера; розробити сценарій дій підозрюваного з урахуванням відібраних відеокадрів;

провести фотографування підозрюваного за розробленим сценарієм з максимальною роздільною здатністю; обробити фотознімки за допомогою програми Adobe Photoshop CS2, і привести надані зображення одного масштабу.

Список використаних джерел

1. Абрамов С.С., Зинин А.М. и др. Судебно-портретная экспертиза: методич. пособие. – М.: РФЦСЭ, 2003. – С. 163.
2. Дмитриев Е.Н., Иванов П.Ю., Зудин С.И. Исследование объектов криминалистических экспертиз методами цифровой обработки изображения. – М., 2000.
3. Зинин А.М., Зотов А.Б., Снетков В.А. Особенности портретной криминалистической идентификации с использованием видеоизображений. – М., 1995.

Бобошко Е.М.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Не потребує доказування факт, що будь-яка усвідомлена людська діяльність ґрунтується на інформації про властивості, стан і поведінку тих осіб та об'єктів матеріального світу, із якими вона безпосередньо пов'язана, котрі певним чином можуть на неї впливати. Інформаційні технології впливають на людську діяльність доволі тривалий період, їх вік складає не одне століття. Своєю появою вони зобов'язані розвитку економіки. Перші обліки зародилися ще в Давньому Єгипті, Шумері, Китаї, Індії. Згодом цей винахід древніх економістів почали використовувати в інших сферах людської діяльності. А в ХІХ столітті вони знайшли застосовування й у діяльності правоохоронних органів.

Створюючи умови для отримання достовірної інформації про певні об'єкти, обліки тим самим сприяли прийняттю виважених, обґрунтованих рішень. З ускладненням суспільства збільшувалися й обсяги інформації, що вимагало вдосконалення систем її збирання, зберігання, опрацювання. Тривалий час вони велись у вигляді картотек, журналів та архівів паперових документів. Розвиток комп'ютерних технологій, що відбувся у другій половині ХХ століття, істотно вплинув і на розвиток інформаційних систем. На зміну звичайним, ручним інформаційним системам приходять автоматизовані.

Однак, незважаючи на ступінь розвитку інформаційних технологій, необхідно завжди мати на увазі, що отримання й накопичення інформації не є самоціллю. Мета створення та функціонування інформаційних систем полягає у створенні умов для вирішення конкретних завдань певного напрямку людської діяльності, у тому числі й у розкритті злочинів. Велике значення в роботі з такою інформацією відіграє людський фактор, який проявляється в умінні користувача грамотно нею користуватися. «Одне й те саме інформаційне повідомлення може містити різну кількість інформації для різних споживачів», – підкреслюють Г.С. Гохберг, О.В. Зафієвський та

О.А. Короткий.

Основні завдання, що вирішуються з використанням пошукових інформаційних систем, полягають у забезпеченні збирання, зберігання, опрацювання та видачі інформації користувачеві, яка необхідна йому для вирішення певних завдань, що стоять перед ним. Треба завжди пам'ятати, що сама собою інформація, у тому числі та, що міститься в масивах інформаційних систем, задовольняє наші потреби, але за умов її активації, оцінювання і цілеспрямованого використання вона сприяє досягненню певної мети.

Як і будь-яка керована діяльність, розслідування прямо пов'язане з інформацією, з тим, наскільки раціонально вона використовується. «Будь-який процес управління – це насамперед інформаційний процес, який передбачає виконання функцій зі збору, передачі, обробки, аналізу інформації і прийняття відповідних рішень». «Ефективність управління – це передусім раціональна організація інформаційних процесів», – стверджують О.І. Берг та Б.В. Бірюков.

Необхідність складання умов для прийняття обґрунтованих рішень, здійснення контролю за різноманітними об'єктами та явищами ініціювала появу й функціонування в сучасному суспільстві численних інформаційних систем із різними рівнями об'єднання масивів, автоматизації процесів реєстрації та опрацювання інформації, доступом до масивів. Створення інформаційних систем сприяє впорядкуванню роботи з певною інформацією про об'єкти обліку, її адресному отриманню й багаторазовому використанню багатьма користувачами. На розвиток сучасних інформаційних систем істотно впливає розвиток комп'ютерної техніки та засобів сучасного зв'язку. Під їх впливом відбувається інтеграція окремих обліків у складні інформаційні системи, що дозволяють опрацьовувати та поєднувати різну за формою відображення інформацію, передавати її користувачеві у зручній формі на далекій відстані.

В інформаційних системах накопичується найрізноманітніша інформація про об'єкти. Це можуть бути настановні та біографічні дані осіб, відомості, що характеризують властивості й ознаки об'єкта, його зображення, різноманітна інформація історичного характеру про об'єкт і його зв'язки з іншими об'єктами, а також: інша будь-яка інформація, що може стати в пригоді майбутньому її користувачеві для вирішення певних завдань. Із цього приводу С.М. Єсін і М.М. Ендрєєв говорять: «Особливо необхідно зауважити, що системи державної реєстрації громадян створюються з орієнтацією не тільки й не стільки для боротьби зі злочинністю, скільки для вирішення великої кількості інших соціальних проблем (охорони здоров'я, освіти, пенсійного забезпечення, страхування, оборони тощо)».

Сьогодні важко уявити будь-які предмети матеріального світу або явища, які б не пройшли реєстрацію і не враховувалися хоча б в одній інформаційній системі. Р.А. Усманов із цього приводу зазначає, що матеріали, які характеризують особу, містяться в архівах навчальних закладів, в особових справах, у бюро РАГС, у військових комісаріатах, в

організаціях, що надають послуги мобільного, телефонного зв'язку й ін.

Кожний конкретний облік утворюється з метою реєстрації, упорядкування та видачі певної інформації, необхідної для виконання завдань, що стоять перед підрозділом або відомством, які його здійснюють, а також складання статистичних звітів. «Характерно, що існування всіх видів обліку людей ініціювалося державою для задоволення своїх потреб і досягнення своїх цілей та завдань. За допомогою обліків держава, наприклад, забезпечувала збирання податків, підготовку до війни, розвиток економіки», – зазначають А.В. Іщенко та М.М. Гуренко.

У загальній сукупності обліків, що існують у суспільстві, окреме місце належить облікам системи правоохоронних органів, а серед них – призначеним безпосередньо створювати умови для розслідування злочинів. Ці обліки прийнято називати криміналістичними, а окреме криміналістичне вчення, до предмета якого вони входять, – криміналістичною реєстрацією.

Із метою надання допомоги слідчому, експерту чи працівникові оперативного підрозділу система криміналістичних обліків постійно розвивалася, удосконалюючись за рахунок об'єднання окремих обліків у відносно складні інформаційні системи, створювались обліки нових об'єктів або об'єктів, що вже перебували на обліку за іншими ознаками в інших інформаційних системах.

Останніми роками окремі вчені та практики вносять пропозиції щодо збільшення кількості обліків із відображенням в облікових документах інформації про властивості об'єктів, яка раніше не враховувалася з якихось причин (одорологічної, ДНК, фоноскопичної, сітчатки ока тощо). Цей шлях дійсно є перспективним, створює додаткові умови для ідентифікації особи за ознаками, інформація про які відбивається в облікових документах. Стосовно такого напряму розвитку облікової діяльності можна сказати, що це здебільшого екстенсивний шлях її розвитку. Він потребує суттєвих витрат і часу на збирання інформації та формування масивів. Із цього приводу П.П. Іщенко зауважує: «Необхідно мати на увазі, що організація криміналістичного обліку – справа, яка є доволі трудомісткою та дорогою. Облік і зберігання малозначущих даних, отримання яких не веде до досягнення мети розслідування, є економічно не вигідним». Не можна не відмітити й спроби деяких дослідників запропонувати новий вид криміналістичного обліку без урахування існуючої системи цих обліків, їх інтеграції в системи з централізованим доступом до інформації та розподіленими базами даних. Так, наприклад, А.В. Бусов говорить: «Ми вважаємо актуальним введення в систему криміналістичної реєстрації нового виду обліків під назвою «габітоскопічні обліки». Якщо при цьому мати на увазі створення обліків з відображенням в облікових одиницях даних про зовнішність особи, то такі обліки існують уже дуже давно і беруть свій початок з бертільонажу. Фото- і відеозображення за необхідності також заносяться до масивів або баз даних певних інформаційних систем. Тож: залишається лише здогадуватися, що можна віднести до «габітоскопічних обліків». І головне, яку функцію вони повинні виконувати, щоб вона

відрізнялася від тієї, котру виконують наявні криміналістичні обліки, де відображається інформація про зовнішність особи.

Бобошко Е.М., Садченко О.О.

СПЕЦІАЛЬНІ АНТРОПОЛОГІЧНІ ЗНАННЯ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

Антропологічні знання – це знання про походження та еволюцію фізичної організації людини і її рас.

Ці знання складають зміст науки антропології. Термін «антропологія» грецького походження «Antropos – людина», «logos – наука» і означає наука про людину. Вважають, що вперше це визначення запропонував Аристотель (384-322 рр. до н.е.).

Перші відомості наукових знань про людину ми знаходимо у працях античних філософів Демокрита (470-430 рр. до н.е.), Аристотеля (384-322 рр. до н.е.), та Анаксимандра (610-546 рр. до н.е.).

Питання морфології і анатомії людини, її місце в системі природи, тілесні відмінності у фізичному типі окремих народів, звичаї і побут багаточисленних племен і народів з якими стикались дослідники під час подорожей, хвилювали і були предметом досліджень багатьох вчених Стародавньої Греції і Рима. Становлення антропології як науки відносять до середини XIX ст.

У прозах західноєвропейських вчених термін «антропологія» мав подвійне значення – як наука антропології (про людське тіло) та про духовну сутність людини. На початку XVIII ст. коли слово «антропологія» почало входити в науковий обіг, воно означало «трактат про душу і тіло людини». В подальшому цей термін в загальній формі розшифровувався як всебічне вивчення людини, її біологічні, соціальні і духовні властивості. Протягом XIX ст. і до наших днів в багатьох країнах прийнято широке поняття антропології як загальної науки про людину.

Антропологія в широкому розумінні поділяється на «фізичну», та «соціальну». В Україні, як і в більшості європейських країнах, не прийняте таке широке тлумачення антропології.

Антропологія – природнича, біологічна наука, яка тісно пов'язана з такими суспільними науками як етнографія, історія та археологія.

Антропологія – це галузь природознавства, яка займає особливе місце серед біологічних наук. Вона вивчає походження та еволюцію фізичної організації людини і її рас. Це наука про зміни людського організму в просторі і часі, про закони цих змін і фактори, які їх обумовлюють. Антропологія як би завершене собою природознавство. Людина, її життя, існування не можливе, без колективно здійснюваного виробництва, без суцільного середовища, то і антропологія яка вивчає людину, вступає в ту галузь, де існують соціально-історичні закономірності. В цьому специфіка антропології, в цьому її відмінність від інших біологічних наук, її безпосередній зв'язок з історичними науками – археологією, етнографією,

історією.

Передісторія розвитку науки про людину достатньо велика. Постійне накопичення антропологічних відомостей – даних з анатомії людини, про фізичні особливості народів різних частин землі, загальнотеоретичних уявлень про походження людини почалося в далекій давнині.

Вершиною наукового вчення про людину в Стародавній Греції є творчість Аристотеля (384-822 рр. до н.е.).

Значне місце в історії антропології посідає і славетний лікар, хірург, реформатор медицини Гіппократ (460-370 рр. до н.е.). Він перше висловив думку про те, що расові відмінності склалися під впливом кліматичних умов і мають спадковий характер.

У середній Європі вивчення природи й людини було заборонено церквою та світською владою. Церква вважала, що людський розум має схилитися перед авторитетом Біблії. Усіх хто піддавав сумніву біблійну проповідь про створення людей жорстоко переслідувалися. Так, у 1619 році за звинуваченням у чаклунстві та ересі в Тулузі був спалений живцем італійський філософ Л. Ваніні, який у дуже обмеженій формі писав про спорідненість людини з мавпою.

Заборонялись і анатоμο-медичні дослідження. За порушення цієї заборони на вогнищі загинув іспанський вчений XVI ст. М. Сервет, який вивчав кровообіг людей і тварин.

Загальний занепад науки і культури в Західній Європі за добу раннього Середньовіччя спричинився до майже повного припинення накопичення нових етнографічних та антропологічних матеріалів.

Після розпаду Римської імперії традиції античної культури сприйняла Візантія. Праці візантійських авторів Мавритія, Костянтина Багрянородного, Прокопія Кесарійського та ін., містять чимало свідчень про народи Європи і Азії.

Групові свідчення про різних слов'ян, знаних під іменами венедів, антів, склавинів містить праця готського історика Йордану (VI ст. н.е.).

Свідчення історико-етнологічного характеру містить і давньогрецький літопис «Повість временных лет», остаточна редакція якого належить ченцю Києво-Печерської лаври Нестору (XI – поч. XII ст.).

Великі географічні відкриття зроблені під час подорожей Христофора Колумба, Васко да Гами, Фернанда Магеллана (кінець XV – поч. XVI ст.) значно розширили уявлення європейців про населення найвіддаленіших куточків земної кулі. На цьому ґрунті з'явилася перша класифікація людства (1684 р.). Її автор – відомий французький політичний діяч, мандрівник і вчений Франсуа Берньє – відокремив чотири різновиди людей: європейців, монголів, негрів та лапоноїдів.

В середині XVIII ст. окремі розрізнені думки про спорідненість людини з тваринним світом дістали теоретичне обґрунтування. Створювались багаточисельні природничі класифікації, де людині відводилось місце в групі приматів як роду і виду *Homo sapiens*. З'явилась перша класифікація людських рас, у яких вчені намагалися упорядкувати багаточисленні

різновиди людських видів. Спочатку лише суто на візуальних спостереженнях і по оцінці зовнішніх відмінностей між людьми будувалися расові розділення, як правило, з використанням етнографічного опису – побуту, культури, мови того чи іншого народу.

Одним із перших свою класифікацію запропонував К. Лінней (1707-1778 рр.), в ній він використав не лише фізичні ознаки, а й психічні та культурно-побутові особливості основних расових груп людства.

Французький натураліст Ж.Л.Л. Бюффон (1707-1788 рр.) навів різноманітні дані про фізичні риси багатьох народів земної кулі. Він вперше запропонував щодо людини термін «раса».

Важливою обставиною для подальшого розвитку антропології була перша теорія еволюції Жана Батиста Ламарка. У 1859 році видатний англійський вчений Чарльз Дарвін (1809-1882 рр.) опублікував книгу «Походження видів шляхом природного добору», де обґрунтував теорію еволюції природи.

В перші десятиріччя ХІХ ст. антропологія була самостійною наукою, сам термін «антропологія» не мав ще чіткого змісту. Однак, питання антропологічного напрямку, а саме походження людини, расові відмінності, людські раси були в центрі уваги науковців.

Спеціальні антропологічні дослідження були проведені вченим-гуманістом, українцем за походженням, М. Миклуха-Маклаєм (1864-1888 рр.)

Наступний період становлення антропології як науки міцно пов'язаний з видатним біологом К. Бером, якого вважають засновником антропології в Росії.

Найпомітніший слід в історії антропології залишило паризьке товариство, засноване французьким анатомом і хірургом Полем Брока (1824-1820 рр.).

У 1863 році перший антропологічний осередок виник в Російській імперії. Це було Товариство любителів природознавства при Московському університеті, організатором якого став професор кафедри зоології А. Богданов (1863-1896 рр.).

В 20-х роках почали створюватись антропологічні центри у Харкові, Києві, Сімферополі і Дніпропетровську.

На сьогодні в нашій державі залишився тільки один антропологічний осередок – відділ біоархеології інституту археології АН України. Антропологічні дослідження проводяться також у відділі «Український археологічний центр» Інституту мистецтвознавства, імені Максима Рильського НАНУ.

Антропологія включає три основних розділи: морфологію, антропогенез і расознавство чи етнічну антропологію.

Розділ морфології розв'язує питання, пов'язані: а) з індивідуальною мінливістю фізичного типу, б) з його віковими змінами від ранніх стадій зародкового розвитку до старості включно, в) з явищами статевого диморфізму, г) з аналізом тих особливостей фізичної організації людини, що

виникають під впливом різних умов життя і праці.

Розділ антропогенезу зосереджує свою увагу на тих змінах, що зазнає природа найближчого предка людини, а потім і самої людини протягом четвертинного періоду. Це морфологія людини і її попередника, розглянута в часі, що вимірюється геологічним масштабом.

Розділ расознавства, присвячений вивченню подібностей і розходжень між расами людини, може бути названий за аналогією з розділом антропогенезу морфологією, розглянутою в просторі, тобто на всій поверхні земної кулі, населеної людиною.

Розділ морфології складається з: 1) мерології (від грецького «мерос» – частина), що вивчає варіації окремих органів людини й окремих тканин, а також їхній взаємний зв'язок, і 2) соматології (від грецького «сома» – тіло), що вивчає будову людського тіла в цілому, тобто закономірності варіацій росту, маси, окружності грудей, пропорцій і т.д. Важливим підрозділом соматології є та галузь антропології, що визначає своїм завданням встановлення стандартів чи норм розмірів людського тіла, тобто найбільш часто зустрічаються комбінації розмірів, і розробляє методи розрахунку, що дозволяють установити, як часто зустрічаються ті чи інші відхилення від цих комбінацій. Антропологія тим самим дає можливість організувати на цілком науковій основі масове виробництво предметів індивідуального використання (взуття, одяг, головні убори, рукавички, меблі і т.д.), що особливо важливо в умовах планової організації народного господарства. Велике значення має морфологія для встановлення норм фізичного розвитку в різних віках, а також варіацій статури і їх зв'язку з фізіологічними особливостями організму.

Найбільш важливими допоміжними дисциплінами для розділу морфології є нормальна анатомія, ембріологія і гістологія людини.

У розділі антропогенезу розглядаються питання про місце людини в системі тваринного світу, відношенні його як зоологічного виду до інших приматів, відновлення шляху, по якому йшов розвиток вищих приматів, дослідження ролі праці в походженні людини, виділення стадій у процесі людської еволюції, вивчення умов і причин становлення людини сучасного типу.

Розділ антропогенезу включає: 1) вивчення сучасних і викопних мавп і напівмавп; 2) еволюційну анатомію людини; 3) палеоантропологію, тобто вивчення викопних форм людини. Необхідними допоміжними дисциплінами для цього розділу є: з наук природно-історичних – геологія четвертинного і третинного періодів, фізіологія вищої нервової діяльності; з наук соціально-історичних – археологія палеоліту; з наук філософських – психологія.

Расознавство, чи етнічна антропологія, вивчає класифікацію расових типів, поширення їх по території Землі, історію формування рас і закономірності змін расових типів.

У числі суміжних дисциплін, з якими особливо тісно стикається расознавство, варто назвати з кола біологічних наук – генетику і біометрію, а з наук соціально-історичних – археологію пізнього палеоліту і наступних

епох, етнографію, мовознавство й історію.

Терміни «расознавство» і «етнічна антропологія» нерідко вживаються як рівнозначні. Етнічна антропологія – тільки частина расознавства, що вивчає антропологічний склад народів світу і проблему етногенезу.

Антропологія в цілому, а особливо розділи, присвячені проблемі походження людини і його рас, із самого зародження знання про природу людини були ареною жорстокої ідеологічної боротьби між матеріалістичною наукою, з одного боку, і ідеалістичним і метафізичним світоглядом – з іншої.

В основі антропологічної методики лежить антропометрія, чи вимір розмірів людського тіла. Необхідність кількісної характеристики впливає з того, що всі розміри виявляють безупинну мінливість, причому, як правило, межі коливань розмірів однієї якої-небудь групи людей заходять за межі коливань іншої. Це явище, називається «трансгресивною мінливістю», мабуть, приводить до необхідності числових визначень.

Однією з головних рис антропології є постійна участь у вирішенні питань, які ставляться на порядок денний самого життя. Результати досліджень антропологів використовують в багатьох сферах суспільного життя розвиток і спеціалізація антропологічних знань криміналістики здійснюється не шляхом виділення автономних окремо наукових комплексів, а формування у середині криміналістики, і що головне саме на базі її теорії і методології спеціалізованих напрямів, що забезпечують вирішення криміналістичних завдань.

Таким напрямом у криміналістиці називають криміналістичною антропологію, яка виросла із антропології фізичної. Вона вивчає різні групи людей на основі культурної і археологічної інформації, а також досягнень фізики і біології. Спеціалістам у цій виключно спеціалізованій галузі потребується пізнання в генетиці і розуміння законів росту і розвитку людини.

Використання досягнень антропології використовується для розшуку правопорушників і їх ототожнення. Науковою основою такого діяння є своєрідна інтеграційна антрополого-технічна і правова галузь знань, яку В.А. Снетков назвав габітологією.

У криміналістиці ця галузь представлена криміналістичним вченням про зовнішність людини.

Криміналістичне вчення про зовнішність людини – це галузь криміналістичної техніки, яка вивчає закономірності фіксації зовнішності людини в різних відображеннях, розробляє техніко-криміналістичні методи і засоби збирання, дослідження і використання даних про зовнішність людини з метою розслідування кримінальних правопорушень.

Бойченко С.Б., Козацький Ю.М.

**ВИБІР ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ЧАСУ
ВОДІЯ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОЇ ВИДИМОСТІ
(НАСАМПЕРЕД, В ТЕМНУ ПОРУ ДОБИ) ПРИ
ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-АВТОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ**

В кожному конкретному випадку для проведення автотехнічної експертизи необхідно задати певну кількість вихідних відомостей, що використовуються експертом як вихідні дані. В цілому, вихідні дані відносяться до фактичних даних про ДТП і залежать від суті пригоди та тих питань, які необхідно вирішити, та можуть мати об'єктивний та суб'єктивний характер.

Під вихідними даними варто розуміти фактичні дані про обставини ДТП, що зафіксовані на місці пригоди, зібрані в процесі виконання слідчих (розшукових) дій і використовуються при експертному аналізі механізму пригоди та визначенні її причин.

Одним із параметрів, що використовує експерт автотехнік при дослідженні, є диференційований час реакції водія. Даний параметр, згідно з методикою, використовується для вирішення основних питань, насамперед, технічної можливості для водія запобігти наїзду (зіткненню) шляхом екстреного гальмування.

Диференційований час реакції водія визначається при виконанні автотехнічних експертиз згідно з методичними рекомендаціями в залежності від дорожньо-транспортної ситуації. Також згідно з вказаними методичними рекомендаціями, якими користуються експерти автотехніки, диференційований час реакції водія потрібно збільшити на 0,6 сек., якщо об'єкт, що створив небезпеку чи перешкоду для водія, був малопомітним. Це стосується, як правило, дорожньо-транспортних пригод, що трапилися в умовах обмеженої видимості, насамперед, в темну пору доби.

Видимість перешкоди в умовах виникнення небезпеки визначається при слідчому експерименті на конкретній ділянці дороги конкретним транспортним засобом (майже завжди на тій самій ділянці, що і на момент ДТП, і тим самим, або аналогічним транспортним засобом). Експерт-автотехнік не обов'язково залучається до слідчого експерименту як спеціаліст. Якщо він не був присутнім на вказаній слідчій (розшуковій) дії, то в нього не має аргументів для визначення, чи був об'єкт або суб'єкт перешкоди малопомітним.

Виходячи з викладеного, у випадку, коли за фактом вказаного ДТП і заданих вихідних даних (один із параметрів задано дуже стисло «...видимість перешкоди становить м.»), при виборі диференційованого часу реакції водія можуть виникнути труднощі, пов'язані з відсутністю додаткової інформації щодо факту видимості об'єкта перешкоди (як малопомітний чи ні). Актуальність питання набуває більшої значимості оскільки виходячи з експертної практики, при визначенні видимості об'єкта перешкоди понятими, вони не завжди одностайні у сприйнятті, і можуть вказувати початкову видимість, коли об'єкт вже добре видно, або коли його ще не

видно, але поняті задалегідь знають його орієнтовне місцезнаходження.

Збільшувати чи ні, диференційований час руху водія на 0,6 сек. для конкретної дорожньо-транспортної ситуації, вирішує експерт згідно з методичними рекомендаціями. Зрозуміло, що це зробити йому набагато легше і головне аргументовніше, якщо буде дещо розширена інформація в указаному аспекті, а не тільки значення видимості перешкоди, як відстані від об'єкта до переднього бамперу автомобіля. Наприклад, – перешкода (пішохід) в момент виникнення небезпеки (момент початкової видимості) малопомітний, оскільки одягнений в темну одягу, чи навпаки, має фрагменти одяжі світлого кольору чи елементи світловідбивачів. Також об'єкт може бути малопомітним, якщо його видимість встановлена як силует в світлі фар зустрічного автомобіля або вуличного освітлення.

Експерти-автотехніки в практичній роботі мають нахил до збільшення диференційованого часу руху водія на 0,6 сек. для дорожньо-транспортної ситуації в умовах обмеженої видимості, додатковим аргументом для чого є той факт, що фіксація видимості перешкоди визначається при слідчому експерименті, коли автомобіль перебуває в статичному положенні, а не рухається як при дорожньо-транспортній пригоді по дорозі, яка в більшості має стан покриття, далекого до ідеального.

На перший погляд, величина 0,6 сек., на яку може бути збільшений диференційований час руху водія, здається незначною, щоб приділяти їй стільки уваги. Але якщо її визначити у відстані, наприклад при швидкості автомобіля 90 км/год. – 15 м, то можна зрозуміти, що вона може не тільки вплинути на висновок, а й зробити його протилежним. Особливо це відчутно при відповіді на головне питання, що вирішує автотехнічна експертиза для встановлення відповідальності водія, – чи мав він технічну можливість запобігти наїзду.

Бондар М.Є., Сукманова Т.О.

ВИКОРИСТАННЯ КІЛЬКІСНИХ ТА МОДЕЛЬНИХ МЕТОДІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІДПИСІВ, ВИКОНАНИХ У НЕЗВИЧАЙНИХ УМОВАХ

Підписи, виконані у незвичайних умовах, у даний час є доволі поширеними об'єктами дослідження у судово-почеркознавчій експертизі. Ці підписи виконуються під впливом на особу певних збиваючих факторів: природних (зовнішніх – до яких, зокрема, відносяться незручна поза особи, незвичний пишучий прилад чи матеріал письма тощо, чи внутрішніх – таких, як вікові зміни організму, захворювання, що впливають на письмово-рухові функції людини, обмеження зорового контролю, алкогольне сп'яніння, стрес та ін.) або штучних, пов'язаних з навмисною зміною виконавцем свого почерку (виконання підписів з наслідуванням підпису певної особи, із застосуванням технічних прийомів, а також з навмисною зміною ознак власного підписного почерку при виконанні підпису від свого імені).

Підписи, виконані у незвичайних умовах, є не лише значно поширеними об'єктами почеркознавчого дослідження, але й найбільш

складними в плані розв'язання поставлених завдань з огляду на відносно малий обсяг наявного в них графічного матеріалу і зміни почеркових ознак виконавця під впливом тих чи інших збиваючих факторів. Тому відносно вказаних почеркових об'єктів необхідно розробляти та використовувати поряд з традиційними і такі методи дослідження, що дозволяють надати експерту додаткову інформацію та максимально об'єктивізувати його оціночну діяльність.

У судовому почеркознавстві у різний час розроблялися математичні методи, що ґрунтуються на імовірнісному моделюванні. На основі цих методів створені окремі методики вирішення різного роду експертних завдань, в тому числі й стосовно підписів, виконаних у незвичайних умовах: методика встановлення факту виконання підпису в стані алкогольного сп'яніння, що призначена для вирішення відповідного діагностичного завдання; методика дослідження коротких і простих підписів з метою визначення їх справжності або несправжності, що дозволяє розмежувати справжні підписи та підписи, виконані з ретельним наслідуванням після попереднього тренування; методика встановлення справжності (несправжності) підписів, виконаних у незвичайних умовах (навмисна зміна, наслідування, стан алкогольного сп'яніння і стресу), спрямована на вирішення інтеграційного (діагностичного та ідентифікаційного) завдання. Варто зазначити, що вказані методики використовуються експертами СЕУ МЮ України вкрай рідко, в основному через їх трудомісткість, а також у зв'язку з тим, що для їх застосування необхідна значна кількість порівняльного матеріалу, а це не завжди можливо у сучасних умовах роботи експерта-почеркознавця.

На наш погляд, на сучасному етапі розвитку судового почеркознавства в Україні доцільно надавати перевагу створенню таких методик, що забезпечували б тісну взаємодію людини й ЕОМ у процесі вирішення завдання з можливістю оперативного внесення людиною коректив, виправлень, доповнень і змін у процесі дослідження. Тобто в цьому випадку при розробці автоматизованої системи метою є не досягнення повного вирішення того чи іншого завдання з остаточним висновком, а надання експерту додаткового обсягу інформації з видачею рішення в рекомендаційній формі, за допомогою чого він зможе швидше, з вищим ступенем надійності дійти певного висновку. Іншими словами, необхідно прагнути до оптимального сполучення можливостей людини й ЕОМ, що доповнюють одне одного, у судово-експертній діяльності, і це повинно знаходити відображення в створюваних методиках експертного дослідження.

Виходячи з викладеного вище, найбільш перспективним напрямом у сфері автоматизації судово-почеркознавчої експертизи уявляється створення і використання експертних систем, що є одним з важливих досягнень в галузі штучного інтелекту. Експертна система – це така обчислювальна система, що використовує знання фахівців про певну конкретну вузько спеціалізовану предметну сферу і яка в межах цієї сфери здатна приймати рішення на рівні експерта-професіонала [1].

Засновником створення експертних систем у судовому почеркознавстві був видатний криміналіст, кандидат юридичних наук, В.В. Липовський. Ним же (разом з програмістом І.Л. Косолаповим) у 1994 році вперше у країнах СНД на базі Київського НДІСЕ було розроблено експертну систему «OLDMAN» [2], яка дозволяла в діалоговому режимі проводити повний і всебічний аналіз підписів від імені осіб похилого та старечого віку з метою встановлення характеру збиваючих факторів, що впливали на виконавця підпису.

У 1997-2001 рр. співробітниками СЕУ МЮ України для дослідження підписів, виконаних у незвичайних умовах, була розроблена експертна система «Dia» [3], до якої складовою частиною увійшла і база знань експертної системи «OLDMAN». Експертна система «Dia» за суттю та функціональним значенням є окремою методикою судово-почеркознавчої експертизи, яка сполучає якісні та кількісні методи дослідження і має на меті вирішення діагностичного експертного завдання – встановлення характеру збиваючих факторів (природних або штучних), які впливали на виконавця підпису в процесі його нанесення. Дана експертна система представлена у вигляді програмного продукту, при створенні якого використовувалися відомості з науково-методичної літератури, матеріали експертної практики та експериментальних досліджень, а також досвід експертів-почеркознавців, їх спеціальні знання, що знайшли відображення у числових показниках експертних оцінок діагностичних ознак. Експертна система «Dia» доволі проста та зручна у використанні, не вимагає у експерта значних часових витрат (що дуже суттєво при великому експертному навантаженні та стислих термінах проведення експертиз), тому вона активно використовується в експертній практиці та при підготовці експертів-почеркознавців.

На основі експертних систем «OLDMAN» та «Dia» у Київському НДІСЕ було розроблено експертну систему «VESNA» [4] та відповідну комп'ютерну програму зі встановлення конкретної збиваючої причини, що впливала на виконавця підпису, нанесеного у незвичайних умовах.

Принципи розробки зазначених експертних систем можуть бути використаними для створення інших аналогічних програм, спрямованих на вирішення різного роду складних завдань судово-почеркознавчої експертизи.

Список використаних джерел

1. Интеллектуализация ЭВМ. Перспективы развития вычислительной техники / Под ред. Ю.М. Смирнова – М. : Высшая школа, 1989. – Кн. 2.
2. Разработка экспертной системы по диагностическим исследованиям подписей, выполненных от имени лиц пожилого и старческого возраста : отчет о НИР / исп. В.В. Липовский. – К. : КНИИСЭ, 1994.
3. Створення експертної системи з діагностичного дослідження підписів з ознаками порушення координації рухів їх виконавців : звіт про НДР / викон.: М.Є. Бондар, Т.О. Сукманова, Ю.М. Беляк та ін. – К. : КНДІСЕ, 2001.
4. Створення експертної системи по встановленню конкретної

збиваючої причини, що впливала на виконавця підпису : звіт про НДР / викон.: Т.О. Сукманова, М.Є. Бондар. – К. : КНДІСЕ, 2010.

Брисковська О.М.

МОЖЛИВОСТІ РОЗШУКУ БЕЗВІСТИ ЗНИКЛИХ З ВИКОРИСТАННЯМ БІОМЕТРИЧНИХ ДАНИХ

Біометрія – це вимірювання унікальних характеристик окремо взятої людини. Це можуть бути як унікальні ознаки, отримані особою з народження, наприклад: ДНК, відбитки пальців, радужна оболонка ока; так і характеристики, придбані з часом або ж здатні мінятися з віком або зовнішньою дією. Наприклад: почерк, голос або хода. Тобто, біометрія – це система розпізнавання людей по одній або більше фізичних або поведінкових рисах. На сьогодні існує багато методів біометричної ідентифікації, які можна розділити на дві великі групи: фізіологічні і динамічні. **Фізіологічні методи** ґрунтуються на фізіологічній характеристиці людини, тобто унікальних властивостях особи, даній їй від народження і невід’ємні від її:

- *за відбитком пальця*, в основі цього методу лежить унікальність для кожної людини візерунків папілярних узорів на пальцях рук;

- *за формою долоні*, такий метод побудований на розпізнанні геометрії (форми) кисті руки. За допомогою спеціального пристрою, що дозволяє зробити тривимірний образ кисті руки, для отримання цифрової розгортки, що ідентифікує людину.

- *за розташуванням вен на тильній стороні долоні*, ґрунтується на тому, що розташування вен на долоні унікально так само, як і відбитки папілярних узорів – це метод безконтактної ідентифікації. За допомогою інфрачервоної камери прочитується малюнок вен на тильній стороні долоні або кисті руки, отримане зображення обробляється і за схемою розташування вен формується цифрова розгортка. Ця технологія досить надійна і потребує впровадження у правоохоронну систему у вигляді єдиної бази венозних малюнків;

- *за сітківкою ока*, це спосіб ідентифікації за малюнком кровоносних судин очного дна. Для того, щоб малюнок став видний, людині потрібно подивитися на віддалену світлову точку, і очне дно, що підсвічується таким чином, сканується спеціальною камерою.

- *за райдужною оболонкою ока*. Метод ґрунтується на унікальності малюнка райдужної оболонки ока. Для реалізації методу потрібні спеціальна камера і відповідне програмне забезпечення, що дозволяє виділити з отриманого зображення малюнок райдужної оболонки ока, за якою будується цифровий код;

- *за формою обличчя*, цей метод не варто плутати з криміналістичною ідентифікацією особи за зовнішнім виглядом. У цьому методі ідентифікації будується двох або трьох мірний образ обличчя людини. За допомогою камери і спеціалізованого програмного забезпечення на зображенні виділяються контури очей, брів, носа, губ і так далі обчислюються відстані між ними. За цими даними будується образ, що перетворюється у цифрову

форму для порівняння.

Серед новітніх методів ідентифікації можна виділити ідентифікацію за формою вушних раковин, а саме: круглі, овальні, прямокутні та трикутні. Форма вуха є однією з незмінних ознак зовнішнього вигляду людини і довше всіх елементів не підлягає змінам після смерті. Тому сьогодні було б доцільно створити відповідні бази даних, оскільки існує лише дослідження шкіряного покриву вуха під час проведення трасологічних експертиз;

– *за термограмою особи*, у основі цього методу лежить унікальність розподілу на обличчі артерій, що забезпечують кров'ю шкіру та виділяють тепло. Для отримання зображення використовуються спеціальні камери інфрачервоного діапазону;

– *інші методи*, існують ще такі унікальні способи як ідентифікація за ДНК, піднігтьовому шару шкіри, запаху тіла і так далі.

Динамічні методи. Використання особливостей поведінки особи (динаміки) для її ідентифікації – поведінкова біометрія, наштовхується на проблему вирізнити серед змінних характеристик інваріантні. Ці методи є менш точними, і використовуються в обмежених областях. Вони ґрунтуються на поведінковій (динамічній) характеристиці людини, тобто побудовані на особливостях, характерних для підсвідомих рухів у процесі відтворення якої-небудь дії:

– *по рукописному почерку*, для цього методу використовується підпис людини (іноді написання кодового слова). Цифровий код формується за динамічними характеристиками написання, тобто будується згортка в яку входить інформація за графічними параметрами, тимчасовими характеристиками нанесення підпису і динаміки натиску на поверхню і так далі. Разом з тим, ймовірність визначення достовірним неідентичного підпису складає більше 10%, при цьому сам процес ідентифікації займає досить багато часу і місця, що робить застосування цього методу непрактичним;

– *розмова по телефону* не завжди дає усвідомлення того, що цей пристрій може бути використано для ідентифікації особи за голосом. Пристрої цієї системи аналізують енергетику і динаміку спектру мови, а в деяких випадках і самі слова. Дані системи характерні великими припущеннями і, як наслідок, відносно низьким рівнем ймовірності не розпізнавання ідентичності особи;

– *характер роботи за клавіатурою* теж може використовуватись для визначення ідентичності. В цьому підході проблемним є, перш за все, непостійність результатів вимірювань у залежності від клавіатури, а також відсутність характерних особливостей у людей, які мало користуються, або зовсім не користуються клавіатурами.

На даний час існують різні способи і методи біометричної ідентифікації, але вони базуються в основному на вимірюванні фізіологічних властивостей. На нашу думку, найбільш ефективно розпізнавання людей буде в поєднанні двох методів у систему, побудовану на фізіологічних особливостях особи та поведінкових рисах.

Будко Т.В.

СУДОВО-ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА: ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ФАКТОРИ ГАЛЬМУВАННЯ ЇЇ РОЗВИТКУ

Останні 10 років в СБ України склалася стійка практика звернення слідчих та оперативних підрозділів до судових експертів як Служби, так і судово-експертних установ Міністерства юстиції України, по допомогу у вирішенні питань щодо визначення у текстах публікацій, інтернет-повідомлень, листівок, різноманітних видань, публічних виступів та інших джерелах наявності пропаганди війни, релігійної винятковості, погроз фізичною розправою, ознак деструктивної маніпуляції, закликів до повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, до здійснення певних деструктивних дій, до масових заворушень, щодо посягань на територіальну цілісність і недоторканість держави і таке інше. Йдеться не про надання експертом кримінально-правової кваліфікації інформації, яка міститься в тексті повідомлення, а про визначення її об'єктивного змісту спеціальними судово-лінгвістичними методами, якими не володіють оперативні співробітники, слідчі, судді.

Чинні Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 26.12.2012 №1950/5, на жаль, не враховують зазначені усталені потреби практики кримінальних проваджень, що значно ускладнює або взагалі унеможлиблює процес досудового та судового розслідування. З одного боку, зважаючи на пряму заборону судовим експертам вирішувати правові питання, у непоодиноких випадках судді, посиляючись на вказані нормативно-правові акти, піддають сумніву результати висновків експертів, а з іншого, більшість судових експертів у галузі дослідження мовлення удаються до формального граматичного аналізу повідомлень, який не дозволяє вирішувати поставлені питання за змістом. Але насправді зазначені вище питання щодо наявності закликів до повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, наявності погроз, розпалювання національної ворожнечі тощо цілком можливо вирішувати суто лінгвістичними методами, спираючись на словникове тлумачення термінів у поставлених питаннях, на аналіз змістовного наповнення текстів, контекст спірних висловів, а також їх граматичне оформлення. Експерт при цьому, відповідаючи на питання, які включають юридичні терміни, не надає правової оцінки інформації, що міститься у тексті писемного чи усного повідомлення. Він розшифровує лінгвістичними методами об'єктивний зміст певних висловлювань у контексті виступу в цілому та у контексті змісту поставлених питань. Якщо не розмежувати у відповідних нормативно-правових актах поняття правової оцінки та поняття лінгвістичної оцінки об'єктивного змісту повідомлень, то така неоднозначність може спричинитися до суб'єктивізації також і оцінки матеріалів судом. На жаль, пропозиції з цього приводу, надіслані ще

минулого року до Міністерства юстиції України, так і не знайшли відгуку, занурившись у численні дискусії.

Інша проблема. На сьогоднішній день писемне мовлення досліджується в рамках судово-авторознавчої експертизи. Сама назва цієї експертизи значно звужує можливості експертного дослідження писемного мовлення. Слідча та судова практика давно вже потребує вирішення завдань, пов'язаних не тільки із встановленням невідомого автора тексту, а й зі змістом, стилістичним оформленням текстів відомих авторів. В Україні такі не авторознавчі експертизи проводяться більше 20-ти років, але, в силу певних факторів (невеликої кількості експертів цієї галузі, відсутності відповідного сучасним реаліям централізованого центру їх навчання, різного рівня компетентності експертів, що спричиняє опір тих, хто не володіє достатніми знаннями, відмову від складних досліджень, відсутність теоретичної та методичної єдності підходів до процесу експертного дослідження тощо), відповідні інструкції Міністерства юстиції України, різноманітні довідники, підручники криміналістики із року в рік повторюють застарілі дані щодо самої назви та можливостей судової експертизи писемного мовлення. В той же час вже самим судам, правоохоронним органам, адвокатам зрозуміло, що у своїй роботі вони стикаються із необхідністю проведення не авторознавчої, а судово-лінгвістичної експертизи, про що свідчать їх постанови, ухвали, запити.

Ще один аспект. В основу експертного дослідження мовлення покладені, перш за все, лінгвістичні знання, без їх наявності взагалі неможливо отримати з тексту значущу для слідства інформацію. Тобто базовою наукою для проведення експертних досліджень мовленнєвих повідомлень є лінгвістика зо всіма її відгалуженнями, а не криміналістика чи будь-яка інша наука. За аналогією з судово-психологічною, судово-біологічною, судово-медичною та іншими класами судових експертиз має бути судово-лінгвістична експертиза писемного та усного мовлення як самостійний клас судових експертиз, а не вид криміналістичної експертизи документів, як це зазначається сьогодні у більшості підручників та в інструкціях МЮ України. Здається, що це цілком очевидно, але всупереч реаліям судово-лінгвістичні дослідження мовлення залишають у межах криміналістичних видів експертиз. Чому? – Однією з причин є небажання правоохоронних органів дозволити її здійснювати за межами судово-експертних установ та служб, наприклад, у приватних експертних установах. Відомо, що криміналістичні види експертиз заборонено проводити приватно. Завдяки цьому суттєво обмежуються можливості захисту, особливо, якщо прийняти ухвалу суду або винести постанову про проведення комісійної судово-лінгвістичної експертизи із залученням відповідних фахівців із різних судово-експертних установ або призначити одночасно одну і ту саму експертизу в декілька установ (це можливо, оскільки об'єктом дослідження тут може бути копія тексту). З урахуванням незначної кількості судових експертів у цій галузі така «оперативна комбінація» різко знижує ефективність захисту, відсилаючи захисників до лінгвістів-науковців з вищих навчальних

закладів, профільних НДІ, висновки яких здебільшого програють у порівнянні з висновками спеціально навчених судових експертів.

Наступне питання. Судово-лінгвістична експертиза ґрунтується на комплексному використанні знань із лінгвістики та суміжних із нею наук, методологічну функцію у розвитку судово-лінгвістичної експертизи писемного мовлення виконують судова експертологія та криміналістика, зокрема її теорії ідентифікації, криміналістичної діагностики тощо. Здійснювати цей вид експертних досліджень має право лише особа з вищою філологічною або суміжною освітою, яка має спеціальну експертну підготовку. Якщо особа не має зазначеної спеціальної підготовки, вона може здійснювати лінгвістичну експертизу, врегульовану нормативно-правовими актами щодо проведення наукової, а не судової експертизи. Спеціальна експертна підготовка включає вивчення судової експертології, криміналістики, основ теорії кримінального, цивільного процесу, кримінального права та інших галузей юридичних знань. Така підготовка сприяє адекватному розумінню завдань судових, правоохоронних, правозахисних органів та суттєво підвищує ефективність використання висновків експертів у досудовому та судовому розслідуванні як доказів. На жаль, останні роки самі судові експерти нехтують такою підготовкою, керівники експертних підрозділів не розуміють важливості цієї підготовки для експертів, які прийшли у підрозділи після традиційних ВНЗ. Як наслідок, у сучасних програмах перепідготовки судових експертів у галузі дослідження мовлення ігноруються юридичні знання, необхідні для розуміння завдань судових, правоохоронних та правозахисних органів. За таких обставин незабаром зникне славетна українська школа автороззнавства, започаткована Г.Д. Марковою, Г.Л. Грабовським, С.М. Вулом, Н.І. Клименко, знівелюється різниця між судовими експертами-лінгвістами та звичайними лінгвістами.

У контексті висловленого вище постає ще одна проблема. Судово-лінгвістична експертиза писемного мовлення поділяється на автороззнавчу експертизу, якою вирішуються питання щодо автора (виконавця) тексту та семантико-стилістичну експертизу, якою вирішуються всі інші питання. Судово-лінгвістичною автороззнавчою експертизою писемного мовлення вирішуються ідентифікаційні завдання (щодо ототожнення особи автора (виконавця) тексту), а також неідентифікаційні завдання (діагностичні, класифікаційні, ситуаційні) – про психофізіологічний стан автора та інші умови складання тексту, про факт викривлення ознак писемного мовлення, про соціально-демографічний портрет невідомого автора тексту тощо. Зазначена експертиза завжди відноситься до складних або підвищеної складності експертних досліджень, які потребують глибоких професійних знань, ерудиції, аналітичного складу розуму та вміння бачити комунікативну ситуацію зсередини. Будь-якого філолога навчити цьому неможливо, в той же час при підборі кадрів керівники обирають суто формальний підхід, не звертаючи увагу на зазначені тонкощі. Не хочу нікого ображати, але як людина, яка займається автороззнавчою частиною судово-лінгвістичної експертизи майже тридцять років, маю сказати, що з описаних причин зараз в

Україні спостерігається низький рівень проведення авторознавчих експертних досліджень.

Наступне. Не зрозуміло, чому в експертних підрозділах МВС не здійснюються судово-лінгвістичні дослідження. Практика свідчить про те, що міліція нерідко стикається з письмовими погрозами, продиктованими розписками та явками з повинною (при чому людині в неадекватному психофізіологічному стані), передсмертними записками, анонімними листами тощо.

І останнє. Раніше судові експерти читали лекції у судах, прокурорам, адвокатам про можливості того чи іншого виду експертиз, про особливості підготовки матеріалів, призначення цих експертиз та оцінки отриманих результатів. Великий досвід участі у судових засіданнях дозволяє сказати, що на сьогоднішній день спостерігаються непоодинокі випадки незнання та нерозуміння взагалі сутності судово-лінгвістичної експертизи.

Це все можна було б зрозуміти, вважати природним, якщо б у недалекому минулому саме в Україні не були б закладені підвалини судово-лінгвістичної експертизи для всього пострадянського простору.

Бурак М.В.

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НЕДОТОРКАНОСТІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Статтею 17 Конституції України передбачено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [1].

За останній рік в Україні збільшилась злочинність, пов'язана із порушенням державного кордону України.

Незаконне переправлення осіб через державний кордон України посягає на недоторканність державного кордону [2].

Незаконним визнається переправлення осіб через державний кордон України, якщо воно вчинюється без закордонного паспорта, без спеціальної візи чи іншого дозволу компетентних органів України. За ч. 1 ст. 332 КК кваліфікується: а) організація незаконного переправлення осіб через державний кордон України; б) керівництво незаконною переправою осіб через державний кордон України; в) сприяння незаконному переправленню через державний кордон України порадами, вказівками, наданням засобів (коштів, документів, транспорту тощо) або усуненням перешкод [3].

Розслідування кримінального правопорушення про незаконне переправлення осіб через державний кордон або використання завідомо підроблених документів при перетинанні державного кордону може бути почато тільки у випадках, коли є достатньо даних, що вказують на ознаки

злочину, які повинні бути належним чином виявлені та закріплені. Тому підвищення ефективності боротьби зі злочинністю передбачає використання сучасних досягнень різних галузей науки і техніки.

Із набранням чинності КПК України та змінами у зв'язку з цим концепції розслідування злочинів, відповідно їй змінились складові криміналістичного забезпечення суб'єктів розслідування. Органи охорони державного кордону, діючи до 19 листопада 2012 року як органи дізнання, були наділені значними повноваженнями з розслідування порушень державного кордону, а на теперішній час – лише виконання доручень слідчого, прокурора, у провадженні яких перебувають кримінальні провадження [4].

Проте, не дивлячись на викладені зміни, практика використання спеціальних знань в процесі розслідування не стала менш актуальною, а навпаки – потребує належного дослідження та внесення відповідних криміналістичних рекомендацій.

Зокрема, на думку Капітанчука Л.Ю., потребує розгляду питання відносно місця та особливостей експертних досліджень при розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон України.

Аналіз кримінально-процесуального законодавства свідчить про відсутність визначення терміну «спеціальні знання», однак його наукове та практичне тлумачення у судово-експертній діяльності та кримінальному судочинстві існує.

Експерт повинен володіти спеціальними знаннями у галузі науки, техніки, мистецтва тощо, які необхідні і достатні для того, щоб дати висновок з питань, що виникають під час досудового розслідування та судового розгляду.

Щодо залучення експерта до кримінального провадження, то КПК України дещо конкретизував обсяг прав та обов'язків експерта, визначив коло осіб, які можуть бути залучені як експерти та вимоги до них із посиланням на Закон України «Про судову експертизу». Процесуальне залучення експерта до кримінально-процесуальної діяльності за КПК України здійснюється одразу після внесення інформації про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

У процесі розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон часто виникають питання, які вимагають спеціальних неюридичних знань.

Процесуальними формами використання спеціальних знань є: безпосереднє використання їх слідчим, прокурором (у тому числі криміналістом) і складом суду при виконанні своїх процесуальних функцій збирання, дослідження та оцінки доказів; участь спеціалістів при проведенні слідчих дій (ст. 71 КПК України); призначення і проведення судових експертиз (ст. ст. 69, 101, 242 КПК України) [4].

Найбільш розповсюдженою формою застосування / використання спеціальних знань як джерела доказу, що надає значно ширших можливостей застосування у доказуванні, є інститут судової експертизи.

Проблема проведення криміналістичних експертиз у досліджуваних предметній галузі пов'язана насамперед з відсутністю науково відпрацьованих і апробованих методик їх проведення.

Використання спеціальних знань у провадженнях про незаконне переправлення осіб через державний кордон, обумовлене, перш за все, особливостями злочинного посягання – обстановкою, способом та знаряддям вчинення кримінального правопорушення, а також – особою порушника державного кордону, як правило, нелегального мігранта, та особою, яка причетна до переправлення.

А тому виникає об'єктивна потреба в залученні відповідних спеціалістів для надання допомоги при розслідуванні таких злочинів. Також необхідність викликана тим, що під час початкового етапу розслідування виникає ціла низка спеціальних завдань, у вирішенні яких слідчому може надати допомогу лише особа, яка володіє певними вміннями, навичками та методиками техніко-криміналістичного дослідження документів, що дають право на перетинання державного кордону.

В залежності від виду, способу та інших особливостей порушень державного кордону, пов'язаних з незаконним переправленням через нього осіб, виникає необхідність в спеціальних знаннях. Так, при розслідуванні порушень поза пунктами пропуску через державний кордон проводяться трасологічні і дактилоскопічні експертизи.

Враховуючи те, що при переправленні нелегальних мігрантів через державний кордон використовуються підроблені та чужі документи, є потреба в проведенні техніко-криміналістичної експертизи документів і матеріалів.

Про актуальність експертних досліджень паспортних при перетинанні державного кордону свідчить аналіз діяльності ДПС України на західній ділянці державного кордону.

При розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон використання можливостей судових експертиз щодо застосування спеціальних знань забезпечується як експертними установами МВС, так і експертною установою Державної прикордонної служби України, який наділений повноваженнями на проведення судової експертизи паспортних документів.

Використання спеціальних знань, зокрема призначення експертизи, при розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон носить особливості як процесуального, так і тактичного характеру.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. – 1996, №30.
2. Про державний кордон України. Закон України від 04.11.1991 №1777-ХІІ (Редакція станом на 11.08.2013).
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001, редакція від 31.10.2014 Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг.

ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х.: Право, 2013. – Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.. – 2013. – 1040 с.

4. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.

Ваканич О.В.

ГЕНЕЗИС СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Необхідність застосування у кримінальному процесі наукових, технічних та інших знань пов'язана з тим, що розслідування кримінального правопорушення є складним процесом пізнання об'єктивної дійсності. Тому, пізнання події кримінального правопорушення та правопорушника, який його вчинив, вимагає від прокурора, слідчого та інших учасників кримінального процесу застосування різноманітних спеціальних знань та навичок з певних видів діяльності.

Науково-технічний прогрес сприяє більш широкому застосуванню його досягнень у правоохоронній діяльності. Запровадження у кримінально-процесуальній діяльності наукових досягнень повинно переслідувати не лише мету підвищення ефективності роботи прокурорів, слідчих, експертів, суддів, що до встановлення істини у кримінальному провадженні, воно також сприятиме дотриманню принципу об'єктивності під час досудового та судового розслідування.

Кримінально-процесуальний закон вимагає встановлення не тільки істинних, достовірних знань про обставини вчинення кримінального правопорушення. Вважається, що достовірні знання – це істинні знання, які науково обґрунтовані (доказані). Саме доказування є обов'язковою складовою процесу пізнання кримінального правопорушення у провадженні. Цей процес – багатогранний і потребує цілого спектру наукових і технічних спеціальних знань для встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні.

Останній висновок спонукає більш конкретно зупинитися на понятті «спеціальні знання» та правовому забезпеченні їх застосування на досудовому розслідуванні.

Термін «спеціальні знання» застосовується переважно в юриспруденції, зокрема у кримінально-процесуальному законодавстві. Спеціальні знання у кримінальному судочинстві почали використовувати давно.

Історія становлення та застосування спеціальних знань тісно пов'язана з такими чинниками:

- розвитком загальнотеоретичних знань;
- виникненням і розвитком на основі загальнотеоретичних знань криміналістичних, судово-медичних та інших прикладних (спеціальних) знань;
- залученням спеціалістів до процесу розслідування кримінальних

правопорушень;

– використанням наукових знань під час проведення експертних досліджень, які є доказами у кримінальному судочинстві.

У 1960 році в Українській РСР було прийнято новий Кримінально-процесуальний кодекс, який зі значними змінами та доповненнями був чинним в Україні до 2012 року. У першій редакції норм цього Кодексу не було повністю враховано досягнення і рекомендації юридичної науки та вимоги практики щодо використання спеціальних знань експертами і спеціалістами. Це негативно позначалося на процесуальній діяльності слідчих та суду. Експертизи призначалися у багатьох і нічим невинуватених випадках, коли достатньо було б лише залучити до слідства особу, яка володіє спеціальними знаннями, не будучи експертом. Тому виникало чимало випадків, коли експерт не виконував власне функції експерта і його дії не були експертизою відповідно до процесуальних повноважень.

Проте, перший крок було зроблено. Слово «спеціаліст» зайняло своє місце в деяких процесуальних нормах, наприклад, у ст.ст. 191, 194 КПК УРСР.

Найбільш широкого застосування знання спеціалістів набули після того, як Указом Президії Верховної Ради УРСР від 30 серпня 1971 р. Кримінально-процесуальний кодекс було доповнено ст. 128¹ «Участь спеціаліста при проведенні слідчих дій».

Зазначене дозволяє зробити висновок стосовно того, що використання спеціальних знань у процесі кримінально-процесуального пізнання є процесуальним інститутом, який склався історично. Протягом усього його розвитку вони слугували успішному виконанню завдань кримінального судочинства, підвищенню якості досудового слідства.

Високий рівень досягнень різних наук є методологічною основою для вироблення нових засобів, стратегії й тактики попередження і розкриття кримінальних правопорушень.

Розслідування таких правопорушень проводять особи, які володіють професійними знаннями в галузі права та певним рівнем знань з інших галузей науки, техніки, мистецтва та ремесла.

Удосконалення наукових методів кримінально-процесуального пізнання вимагало широкого застосування спеціальних знань іншими фахівцями, які залучалися до розслідування кримінальних правопорушень. Ці фахівці спеціалізувалися на окремих видах діяльності, що викликало виникнення відповідних видів спеціальних знань: судова медицина, криміналістика, судова бухгалтерія, судова психологія тощо.

Незважаючи на тривалу історію розвитку та застосування спеціальних знань у судочинстві, ми й досі не маємо чіткого визначення їх поняття, що негативно позначається на практиці застосування та розмежування компетенції суб'єктів-носіїв спеціальних знань у кримінальному процесі. Поняття «спеціальні знання» відсутнє і в теорії пізнання.

Як термін, воно увійшло лише до юридичної науки і кримінально-процесуального законодавства, що, у свою чергу, вимагає визначення

співвідношення спеціальних і юридичних знань.

Неправильне використання в кримінальному процесі спеціальних знань є суттєвим фактором, що знижує якість та ефективність досудового слідства, а інколи призводить до прийняття необґрунтованих рішень.

Зазвичай, законодавець сам дає визначення термінів, що вживаються у правових нормах. Але коли законом не визначено значення вживаного законодавцем терміна, тоді він вивчається юридичною наукою, яка розкриває його сутність. Вивчаючи судову практику, Верховний Суд України інколи дає роз'яснення судам щодо застосування певних норм права. Цими роз'ясненнями керуються у практичній діяльності й слідчі органи. На жаль, маємо випадок, коли не розкрито значення термінів «спеціальні знання» та «спеціаліст» ні законодавцем, ні Верховним Судом України.

Слідчі органи змушені самі визначатися з цими поняттями суто прагматичним шляхом і використовувати у розслідуванні знання обізнаних осіб-спеціалістів з різних галузей науки, техніки, мистецтва і ремесла у тих випадках, які викладено у процесуальних нормах.

Отже, дослідження проблеми застосування спеціальних знань на стадії досудового розслідування, незважаючи на значну кількість наукових праць з цього питання, залишається нині актуальним.

Аналіз наукових досліджень понять «спеціальні знання» та «спеціаліст» показує, що науковці по-різному підходять до їх визначення. Можна лише об'єднати у певні групи авторів, які за загальними та спільними критеріями мають приблизно однакові погляди на цю проблему.

О.О. Ейсман, зокрема, зазначає, що «це знання не загальновідомі, не загальнодоступні, які не мають масового розповсюдження, коротше, це знання, якими володіє обмежене коло спеціалістів, але ... яких не достатньо у адресата доказування (слідчий, суд, учасники процесу та ін.)». Далі він уточнює: «Пізнання в галузі законодавства і науки права, іншими словами – юридичні знання, не відносяться до спеціальних знань у тому значенні в якому це поняття вживається в законі» [4; 5].

Інші науковці вважають, що спеціальні знання – це тільки наукові знання. М.С. Строгович підкреслював, що в основі експертизи лежить певна галузь наукового знання, «... не слід ... тлумачити так, що техніка, мистецтво і ремесло протиставляються науці і що допускається експертиза, не основана на даних науки. Різні питання техніки, мистецтва і ремесла самі бувають об'єктом наукового дослідження, і тому будь-яка експертиза повинна базуватись на даних науки» [3].

Низка вчених розглядає спеціальні знання як такі, що відповідають вимогам сучасного розвитку науки і можуть використовуватися у сфері кримінально-процесуальної діяльності: з метою доказування окремих обставин кримінальної справи, збирання та закріплення доказів тощо [6].

Дехто з криміналістів виводить поняття «спеціальні знання», базуючись на роді професійної діяльності за певною спеціальністю (медицина, фізика, бухгалтерія тощо), що вимагає спеціальної освіти як процесу оволодіння певним рівнем знань і навичок з конкретної професії та

спеціальності.

Ось як тлумачить зазначене З.М. Соколовський: «Для визначення спеціальних знань у процесуальному значенні необхідно виходити з поняття «спеціальність» (у розумінні окремої, відособленої галузі науки, техніки, мистецтва), «спеціаліст» (у розумінні самостійної професії, як людина, що професійно здійснює той чи інший вид спеціальної праці, кваліфікований представник будь-якої професії) і, головним чином, із поняття «професійна спеціальна освіта». Виходячи з цих позицій, він визначає, що під спеціальними знаннями необхідно «... розуміти сукупність відомостей, отриманих у результаті професійної спеціальної підготовки, які створюють для особи, яка ними володіє, можливість вирішення питань у будь-якій галузі» [2]. Далі він звертає увагу на те, що для спеціаліста, який проводить експертизу, необхідна ще і спеціальна підготовка [2].

М.В. Салтевський вважає, що знання, отримані особою у процесі навчання і практики, є професійними. Для слідчого професійними є усі юридичні знання, у т.ч. у галузі криміналістики. Для нього спеціальними знаннями є лише ті, що відрізняються від здобутих у процесі професійної підготовки. Наприклад, знання інженера в галузі електротехніки для слідчого є спеціальними [1].

Одним із підходів при дослідженні спеціальних знань є аналіз підручників з криміналістики. Саме такий аналіз дасть нам уявлення про те, яким було розуміння спеціальних знань на певному етапі розвитку криміналістики, так як воно змінювалось з часом. Можна зробити припущення, що за матеріалами підручників ми зможемо уявити не лише те, як розуміли таку категорію знань у криміналістиці як навчальній дисципліні, тобто у системі навчання майбутніх юристів, але як розуміли ці знання у науці. Адже і в становленні багатьох науковців вивчення криміналістики за допомогою підручників, було одним із етапів. Таким чином, ми матимемо можливість прослідкувати еволюції уявлень про дане поняття.

Переважає більшість підручників видана починаючи з 30-х років ХХ століття, тобто в той етап, який у літературі називають етапом розвитку криміналістичної науки як самостійної системи знань. І саме у цей проміжок часу, в підручниках відображено питання застосування спеціальних знань у кримінальному судочинстві.

Цей проміжок часу умовно можна поділити на декілька відрізків, залежно від того, як висвітлювалась проблема застосування цих знань.

Перший етап – це проміжок часу, який охоплює 30-ті та 40-ві роки ХХ століття і характеризується лише введенням і закріпленням у підручниках терміну «спеціальні знання». До нього варто віднести діяльність таких науковців як А.І. Вінберг, С.О. Голунський, Б.М. Шавер.

Другий етап (50-ті – 60-ті роки) – знаменний першими спробами дати характеристику спеціальним знанням, зустрічаються вже згадування про зміст цих знань та форми їх застосування. Тут потрібно згадати таких криміналістів як Л.П. Дубровицька, Б.Л. Зотов, М.П. Хилобок та М.П. Шаламов.

Третій етап (70-ті – початок 90-х років) – характерний перш за все спробами дати тлумачення даного терміну, з'ясувати сферу застосування цих знань, а також висвітлюються питання умов і критеріїв допустимі та меж використання спеціальних знань. У підручниках все більше уваги приділяється даним проблемам. Свій доробок внесли такі дослідники як В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, О.О. Ейсман, В.Я. Колдін, М.П. Яблоков та інші.

У четвертому етапі (від середини 90-х років ХХ століття), можна виділити спроби нового наукового вирішення питання застосування даного виду знань у практиці протидії злочинності. У цей період з'являються перші розгорнуті визначення спеціальних знань. Етап характеризується працями таких науковців криміналістів як М.В. Салтевський, Є.Р. Росинська, В.Я. Колдін, М.П. Яблоков, В.О. Образцов, В.Ю. Шепітько та інші.

Таким чином, аналізуючи наукову літературу, можна запропонувати таке визначення «спеціальних знань».

Спеціальні знання – це будь-які знання, у т.ч. окремі правові, але лише у вузькій (спеціальній) галузі науки, техніки, мистецтва та ремесла, які отримані у процесі фахової підготовки та професійної діяльності. Правові знання для слідчого, які він здобув як юрист, є фаховими, а група окремих правових знань що до проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, доказування, застосування криміналістичної техніки тощо є спеціальними. Це стосується й інших фахівців: медиків, інженерів та ін. Але, наприклад, для медичного працівника знання у галузі судової медицини є спеціальними. Головним критерієм розподілу застосування спеціальних знань у кримінальному процесі є лише їх суб'єкти.

Список використаних джерел

1. Гаухман Л. Нужна правовая экспертиза по уголовным делам / Л.Гаухман // Законность. – 2000. – №4. – С. 21-24.
2. Громов Н. Заключение эксперта: от мнения правоведа до выводов медика (обз. практ.) / Громов Н., Смородинова А., Соловьев В. // Российская юстиция. – 1948. – №8. – С. 29-30.
3. Сегай М.Я. Судебная экспертиза материальных следов – отображений: проблемы методологии / М.Я. Сегай, В.К. Стринжа. – К., 1997. – С. 16-17.
4. Селиванов А. Проблема запровадження в судовий процес правової експертизи / А. Селиванов // Право України. – 2002. – №8. – С. 32-34.
5. Судебные экспертизы (возможности, подготовка материалов, назначение, оценка). / И.П. Кононенко, Г.М. Надгорный, М.Я. Сегай и др. – К.: РИО МВД СССР, 1981. – С. 71-111.
6. Эксархопуло А.А. Специальные познания в уголовном процессе и их нетрадиционные формы / А.А. Эксархопуло // Вестник криминалистики. – М.: Спарк, 2001. – Вып. 2. – С. 25-26, 90-93.

Варуха К.В., Бабкіна О.П.

**СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ
КРОВІ МЕНСТРУАЛЬНОГО ПОХОДЖЕННЯ
ЛАБОРАТОРНИМИ МЕТОДАМИ (огляд даних
літератури з результатами власних досліджень)**

В судовій медицині при дослідженні мікрооб'єктів біологічного походження доволі часто виникають питання стосовно визначення видової, статевої, регіональної належності крові, зокрема чи є кров менструальною, що має велике значення при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я людини. Сліди біологічного походження, а саме кров, є доказом різних злочинів, які супроводжуються зовнішньою кровотечею. Оцінка слідів крові дозволяє встановити: положення нападника і потерпілого в момент першого і наступних поранень, черговості їх заподіяння, місце події або місце виявлення трупа, пошкоджену ділянку тіла (голова, шия або кінцівка), джерело кровотечі (носове, легеневе, гемorroїдальне, менструальне), висоту його знаходження, висловити думку про ушкоджену судину (артерію, вену, капіляр), тощо, про що свідчать дані багатьох наукових досліджень [1, 2].

Вельми цікаві дані отримала Боягіна О.О. [3] при дослідженні давності виникнення плям крові на поверхні тканинних предметів-носіїв. Автором було встановлено, що якісний аналіз дифузії хлоридів із плями крові на поверхні тканинних предметів-носіїв дозволяє виявити закономірність щодо формування кайми хлоридів, залежно від давності виникнення плями крові. Кількісний аналіз дифузії хлоридів із плями крові виявляє дистанціювання накопиченого максимуму хлоридів в координатних зонах тканинних предметів-носіїв, в плямах крові різної давності. Судово-медичне значення виявлених закономірностей полягає у можливості підвищення точності висновків експертів при встановленні давності виникнення плям крові на тканинних предметах-носіях.

Александрова В.Ю. [4] розробила високочутливі і специфічні модифікації РАЕ, які дозволяють виявляти антигени системи АВО в слідах крові, в слідах слини (на поверхні клітин букального епітелію і в надосадовій частини), в мікрофрагментах волосся і в частинках лупи. Автором запропоновані способи запобігання неспецифічних взаємодій: загальні (використання неіонного детергента твін 20, попереднє прогрівання біологічного матеріалу на водяній бані) і специфічні для кожного виду біологічних об'єктів, які дозволяють підвищити чутливість методик при дослідженні мікрооб'єктів. Кондратовою І.В. [5] була розроблена специфічна і чутлива техніка визначення Rh антигенів D, C, Cw, c, E, e. Вперше серологічними методами виявлений D- подібний антиген на цитоплазматичній поверхні резус негативних еритроцитів. Автором доведено, що неспецифічна реакція в РАЕ обумовлена наявністю зазначеного D- подібного антигену, що ускладнює визначення резус- приналежності сухих плям крові на речових доказах. Також Кондратова І.В. розробила спосіб одержання пептидів IgG анти- D, які не реагують з D-подібним антигеном резус-негативних. Автор встановила, що внаслідок нестабільності,

а часто і повністю негативних одержуваних результатів, моноклональні антитіла (у всякому разі, клони МКА,) непридатні для використання в РАЕ.

Рядом авторів [3,6] вивченні особливості судово-медичної експертизи давності плям крові з урахуванням умов зберігання і обґрунтовано обрано функціональні залежності: поліноміальні, експоненціальні, логарифмічні, інші, добір яких визначався точністю оцінок, на основі яких була обґрунтована технологічна картка експрес оцінки давності виникнення плям крові за шириною обідка хлориду. Було опрацьовано алгоритм для скрінінг-оцінки та оптимізації тактики експерта, який дозволяє визначитись стосовно можливості використання конкретного предмета-носія в подальшій технології експертизи.

Боягіною О.О. [7] було встановлено, що динаміка зміни ширини облямівки хлоридів навколо плями крові несе відомості про давність його формування навіть в умовах підвищеної вологості в приміщенні до трьох місяців з моменту його утворення. Було визначено межі роботи методу в даних умовах на перерахованих вище предметах-носіях. У зв'язку з цим, була проведена серія експериментів з іншими предметами-носіями в різних умовах, зокрема при зниженій вологості повітря, з метою уточнення інших обмежень даного методу. Було розроблено спеціальний математичний апарат для оцінки динаміки зростання ширини облямівки в різних умовах зовнішнього середовища з урахуванням характеристик предметів-носіїв.

Таким чином, узагальнюючи результати аналізу літературних даних та власних досліджень, які стосуються проблеми визначення крові менструального походження, нами визначено, що встановлення регіонального походження крові, зокрема менструальної, за її складом, а саме за простагландінами та триметіламіном, є перспективним напрямом наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Болдырева О.В. Значение влияния микроорганизмов на следы крови при судебно-медицинской экспертизе вещественных доказательств / О.В. Болдырева// – Дисс... канд... наук. – М., 1989.
2. Лакиза Б.С. Установление пола по крови и ее пятнам в судебно-медицинской практике /Б.С. Лакиза // Дисс... канд... наук. – Калинин, 1969.
3. Боягіна О.Д. Судово-медичне визначення давності плям крові на тканинних предметах-носіях за вмістом хлоридів: якісний та кількісний аналіз /О.Д.Боягіна// Вісник проблем біології та медицини. – 2010. – № 1. – С. 256-263.
4. Александрова В.Ю. Иммунологические методики в комплексном анализе микрообъектов судебно-биологической экспертизы /В.Ю. Александрова// Автореферат дисертації кандидата медичних наук. – М., 2008. – 24 с.
5. Кондратова І.В. Повышение чувствительности и специфичности выявления антигенов системы RH в следах крови реакцией абсорбции-элюции с применением высокоактивных протеаз / Кондратова

Віщук В.С.

**КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛОССЯ
ЛЮДИНИ ТА ТВАРИНИ. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ
ВИЯВЛЕННЯ, ВИЛУЧЕННЯ, ФІКСАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ
ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛОССЯ**

Волосся людини та тварин є об'єктом криміналістичного дослідження вже тривалий час. За цей час накопичено великий досвід щодо встановлення групової приналежності волосся та проведення традиційних біологічних досліджень. Вивчення волосся на сучасному молекулярно-генетичному рівні відкриває нові можливості, що дозволяють проводити більш глибокі дослідження, аж до ідентифікації особи. Враховуючи значення волосся та розширення експертних можливостей його дослідження, органи досудового розслідування все частіше звертаються до такого виду доказів. Волосся людини та тварини як речовий доказ може фігурувати в кримінальних провадженнях із різноманітних видів кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я громадян: убивство, зґвалтування, крадіжки державного і особистого майна, дорожньо-транспортні пригоди тощо. Як свідчить судова практика, успішне проведення медико-біологічної експертизи волосся має вагоме доказове значення у процесі розслідування кримінальних правопорушень проти особи, важливим також є детальний огляд місця події і методично правильний відбір об'єктів дослідження та порівняльних зразків. Широкі можливості медико-біологічної експертизи волосся підвищує їх роль та значення для розслідування кримінальних правопорушень органами досудового розслідування.

В даній статті, автором наведена основна інформація про волосся як об'єкт експертизи, методику та методи дослідження волосся людини та тварин, які застосовують експерти відповідної спеціалізації. Також був використаний особистий досвід щодо виявлення, вилучення, фіксації, та направлення волосся на експертне дослідження, під час проходження навчальної практики в Науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі при УМВС України у Вінницькій області.

Волосся – ниткоподібні рогові придатки епідермісу, що покривають всю шкіру людини за винятком долонь, підошов, бічних поверхонь пальців, червоної кайми губ, головки статевого члена і внутрішньої сторони крайньої плоти, малих статевих губ і внутрішньої поверхні великих статевих губ. Виділяють довге, щетинисте та пушкове волосся. До довгого відносять волосся голови, ділянки зовнішніх статевих органів, пахвових западин, бороди, вус, і волосся, що росте на нижніх кінцівках, а у чоловіків і на верхніх кінцівках, грудях і спині. Щетинистими є волосся брів, вій, ніздрів, і зовнішнього слухового проходу. Пушкове волосся покриває решту поверхні шкіри. На волосистій частині голови налічується 30-150 тисяч волосин, за день з яких випадає 30-100 одиниць.

У багатьох випадках виявлення волосся на місці події не викликає особливих труднощів, проте головною умовою цього є цілеспрямованість дій, велика акуратність і старанність в роботі. Під час пошуку волосся необхідне якісне освітлення, корисно користуватися лупою із широким полем зору.

При проведенні огляду місця події серед загальних правил виявлення, фіксації, та вилучення речових доказів доцільно виділити певні особливості, з приводу біологічних об'єктів, зокрема волосся. Серед основних моментів, які використовуються спеціалістами при огляді місця події варто вказати основні п'ять правил.

По-перше, вилучати з місця події необхідно, як правило, те волосся, яке з достатньою імовірністю належить правопорушникові, а не випадковим особам. Не варто задовольнятися виявленням однієї-двох волосин – необхідно виявити їх якомога більше. Це дозволить значно розширити можливість експертизи, зробити більш конкретними її висновки.

По-друге, необхідно забезпечити їх місце розташування на певній відстані від опалювальних приладів, прямих сонячних променів, вологості, а також обмежити доступ до них сторонніх осіб, що забезпечить цілісність та неушкодженість об'єктів дослідження. Це дасть змогу отримати найбільше інформації з меншим ризиком помилки експерта.

По-третє, огляд місця події з метою виявлення волосся необхідно проводити диференційовано, зважаючи на вид та обставини злочину. Оглядаючи місце події, потерпілого, підозрюваного, необхідно не тільки збирати випадково виявлене волосся, а й важливо цілеспрямовано шукати їх, проявляючи при цьому наполегливість та увагу. Для виявлення волосся потрібно звертати увагу на місця контактної взаємодії учасників злочину з предметами обстановки – на паркан, двері, стіни, стелі, а також засоби маскування, рукавички. У разі вбивства або нанесення тілесних ушкоджень, коли є травми волоссяної частини голови або тіла потерпілого, особливу увагу необхідно звертати на знаряддя злочину, оскільки на ньому може зберегтися волосся потерпілого. Судово-медичний експерт, якщо стався статевий злочин, повинен оглянути місце піхви та анусу, ротову порожнину, також доцільно прочесати лобкове волосся осіб, які фігурують у даному провадженні, вилучивши волосся, та ретельно оглянути нижню білизну.

По-четверте, волосся часто виявляється на стінах та предметах обстановки; здебільшого воно закріплене на поверхнях речей краплями крові (іншими біологічними рідинами) і може знаходитись на великій відстані від місця вбивства або нанесення тілесних ушкоджень. За наявності слідів боротьби або у випадку можливого контакту потерпілого зі злочинцем волосся може бути на одязі цих людей.

По-п'яте, огляд місця події необхідно проводити ретельно, прогножуючи місце можливого контакту частин тіла, вкритих волоссям, злочинця або потерпілого з предметами, що складають обстановку місця події.

У кримінальних провадженнях про вбивства, волосся злочинця не рідко

виявляються в руках трупа, на його одязі і тілі, а також на тих ділянках місця події, де відбувалася боротьба. У провадженнях про крадіжки пошук волосся здійснюють в місцях проникнення, злому перешкод, тобто там, де дії злочинця були пов'язані з фізичними зусиллями, переміщеннями на вузьких ділянках тощо. На залишеному злочинцем гребінці, шапці, одязі також з великою імовірністю може бути виявлене волосся. Навіть при великій обережності вчинення протиправних діянь зловмисником, на місці вчинення злочину або на об'єктах, які пов'язані з ним може залишитись даний вид матеріальних слідів злочину, що в подальшому може бути об'єктом біологічної експертизи.

Одним з перших питань, які постають перед експертом, який проводить дослідження – чи належить волосся людині або тварині. Серед основних ознак, що відрізняють волосся людини та тварини доцільно виділити такі:

- у волоссі людини рівномірне розширення стрижня; волосся тварин частіше має виразне апікальне розширення;
- для волосся людини характерна веретеноподібна форма, а для волосся тварин – найчастіше форма «подвійного веретена»;
- у людини зубчастість оптичного краю волосся дрібна, недостатньо розділено сприймається, а у тварин – велика, пилоподібна;
- кінець волосся людини, як правило, має ознаки відокремлення, а кінець волосини тварини потоншений;
- малюнок кутикули волосся тварин, на відміну від волосся людини, більш мінливий по довжині волосини;
- пігмент у корковому шарі волосся людини концентрується по периферії (за винятком рудого волосся, в якому переважає феомеланін), пігмент же, у корковому шарі волосся тварин локалізується біля серцевини;
- серцевина волосся людини під час реакції лужного гідролізу не розпадається на структури або спеціалізовані клітини;
- серцевина волосся більшості тварин значно ширша за серцевину волосся людини.

Серед основних методів за якими проводиться дослідження волосся варто виділити два основних напрями.

Перший – морфологічні методи дослідження (допомагають вирішити питання, пов'язані із встановленням віку, статі та інших біологічних особливостей людини – патологічних чи викликаних впливом факторів зовнішнього середовища, а також визначення породи тварини).

Другий – хімічні та фізико-хімічні дослідження (допомагають вирішувати теоретичні питання будови та властивостей волосся).

Свої особливості при підготовці і проведенні має і дослідження волосся людини, як носія запаху. Серед основних відмінностей при вилученні об'єктів є його упакування, так для збереження запаху необхідно мати шматки стерильної марлі (адсорбент запаху), скляні ємності з кришками або фольгу. Саме такі методи вилучення не завдають волосся додаткових ушкоджень, та не впливають на його характеристики.

Експертиза волосся людини на сьогодні є однією з найбільш

трудомістких. Основна її мета – встановлення джерела походження волосся, тобто його приналежності конкретній особі. Для вирішення цього питання з високим ступенем вірогідності використовується молекулярний аналіз.

Проведення експертизи волосся повинне бути таким, щоб у найкоротший термін за допомогою простих, але надійних методів можна було б одержати повну характеристику об'єктів дослідження. Найбільш важливою є вимога першочергового застосування методів, у процесі використання яких об'єкт максимально зберігається для подальших досліджень. Для волосся це – мікроскопія.

Велику роль у виборі послідовності застосування методик відіграє проміжок часу, який пройшов з моменту вчинення злочину до виявлення особи, яка підозрюється і, відповідно, надання експерту порівняльних зразків волосся, оскільки з часом під впливом різноманітних зовнішніх та внутрішніх (фізіологічних) чинників можуть бути втрачені деякі ознаки, які індивідуалізують волосся. Інколи злочинець навмисно змінює своє волосся (зокрема засобами фарбування чи знебарвлення), після чого майже неможливо визначити походження волосся під час порівняльного морфологічного дослідження, але ефективним залишається застосування інших методик (визначення групової та статевої приналежності, ДНК-аналіз).

Морфологічне дослідження волосся за об'єктивних причин є основним, а часто і єдиним методом у переважній більшості експертно-криміналістичних лабораторій МВС України. Проте не завжди це дослідження може відповісти на основне питання медико-біологічної експертизи: чи належить волосся, виявлене на місці події, конкретній особі (потерпілому або підозрюваному)? Для вирішення цього питання необхідне застосування й інших методів дослідження, зокрема двох методів: встановлення групової приналежності волосся та його статевої приналежності. Використання останнього методу можливе лише за наявності вирваного фолікула, а інколи і волосся, що випало. Ці методи використовуються для дослідження плям крові і сперми, але їх застосування для дослідження волосся має свої особливості.

В останні роки стало можливим дослідження волосся людини із застосуванням методу молекулярної генетики – методу ДНК-аналізу, що, як правило, дає можливість ідентифікувати його походження від конкретної людини. Цей метод застосовують експерти, які володіють основами ДНК-аналізу, за наявності цибулини волосся, якщо воно вирване. Проте дослідження вимагає високої кваліфікації експерта і спеціальних умов проведення досліджень.

Останнім часом розробляються методики дослідження так званої «власної ДНК» волосся, що надасть можливість проводити генотипоскопічні дослідження навіть фрагменту волосся, що не має кореневого кінця.

Використання комплексу перерахованих методів для дослідження волосся дає можливість встановити їх походження від конкретної особи з більшою імовірністю або категорично заперечувати джерело походження від конкретної особи.

Підсумовуючи викладені положення, можна сказати, що криміналістичне дослідження волосся, хоча і відносно, нещодавно ввійшло у криміналістичну практику, але його значення не можна ігнорувати та применшувати. Оскільки, навіть при ретельній підготовці до вчинення злочину, волосся як об'єкт малопомітний, може бути залишений і виступати речовим доказом у кримінальному провадженні. Точність у висновках експерта та реальна ймовірність проведення дослідження може надати неоціненну допомогу під час пошуку особи, яка вчинила злочин, оскільки може значно зменшити коло підозрюваних осіб, або ж ідентифікувати дану особу, яка його вчинила, що дає змогу більш ефективно проводити досудове розслідування та збільшує імовірність винесення об'єктивних вироків у суді.

Віщук В.С., Садченко О.О.

БІОМЕТРИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ

Біометрія вже давно перейшла із розряду фантастики до розряду сучасних технологій, що набули нового, актуального значення. Зараз під біометричними технологіями найчастіше розуміють автоматичні або автоматизовані методи розпізнавання особи людини за її біологічними характеристиками або проявами. Найдавніші методи ідентифікації мали поверхневий характер, ґрунтувалися переважно на використанні певних технічних значень. Цей же принцип був покладений в основу новітніх технологій з використанням пластикових бейджів, магнітних смарт-карток з електронним чи оптичним пристроєм запам'ятовування. В цих системах передбачений доволі високий рівень захисту від підробок, копіювання і фальсифікації. Разом з тим технічним системам притаманна одна дуже суттєва вада: орієнтування на верифікацію самого предмета авторизації – картку, бейдж, посвідчення, а не на саму персону-власника. Система контролю доступу в даному разі відстежує проходження карток без підтвердження ідентичності персони, що скористалась ними. Іншими словами, картка може бути загублена, викрадена, передана і використана іншою особою.

Нині існують різні способи і методи біометричної ідентифікації, але вони ґрунтуються, в основному, на вимірюванні фізіологічних властивостей, а також особливостях поведінки особи. Серед них такі напрями, як розпізнавання за геометрією руки і пальців, венозною структурою, райдужною оболонкою, внутрішньою структурою дна ока, рисами обличчя, відбитками пальців. Відомі спроби використання для цього зовнішньої форми вуха, структури долонь і навіть запаху людського тіла, хоча результати практичного застосування останнього невідомі. Швидкість операції розпізнавання або ідентифікації в сучасних біометричних системах навіть за наявності тисяч користувачів (доступ персоналу до великих підприємств, аеропортів, атомних станцій) вимірюється секундами, тобто відповідає запитам виробничого режиму.

Відомо, що найпершими користувачами систем біометричної ідентифікації були організації з високим рівнем безпеки: банки, арсенали,

паспортні системи. На сьогодні існує безліч методів біометричної аутентифікації, які поділяються на такі дві групи – статичні і динамічні.

Статичні методи біометричної аутентифікації ґрунтуються на фізіологічній (статичній) характеристиці зовнішності людини, тобто унікальній характеристиці, даній їй від народження. Сюди входять такі методи, як аутентифікація людини за формою обличчя, термограмою обличчя.

Ідентифікація особи за формою обличчя являє собою метод, який будує тривимірний образ обличчя людини. На обличчі виділяються контури брів, очей, носа, губ і т.д., обчислюється відстань між ними і будується не просто образ, а ще безліч його варіантів на випадки повороту особи, нахилу, зміни виразу.

В основі ідентифікації особи за термограмою обличчя лежить унікальність розподілу на обличчі артерій, що забезпечують кров'ю шкіру і виділяють тепло. Для здобуття термограми використовуються спеціальні камери інфрачервоного діапазону. На відміну від попереднього цей метод дозволяє розрізнити близнюків.

В основі методу за відбитком пальця, лежить унікальність для кожної людини малюнка папілярних узорів на пальцях. Відбиток, отриманий за допомогою спеціального сканера, перетворюється в цифровий код (згортку) і порівнюється з раніше введеним еталоном. Дана технологія є доволі поширеною у порівнянні з іншими методами біометричної аутентифікації.

Метод за формою долоні побудований на топографії руки. За допомогою спеціального пристрою, що складається з камери і декількох підсвічуючих діодів (включаючись по черзі, вони дають різні проєкції долоні), будується тривимірний образ топографії руки, за яким формується згортка і розпізнається людина.

Спосіб ідентифікації по малюнку кровоносних судин очного дна. Для того, щоб цей малюнок став видимий, людині потрібно поглянути на видалену світлову точку, і очне дно, що таким чином підсвічується, сканується спеціальною камерою. Малюнок радужної оболонки ока також є унікальною характеристикою людини. Причому для її сканування достатньо портативної камери із спеціалізованим програмним забезпеченням, що дозволяє захоплювати зображення частини обличчя, з якого виділяється зображення ока, з якого, у свою чергу, виділяється малюнок веселкової оболонки, за яким і будується цифровий код для ідентифікації людини.

Динамічні ж методи біометричної аутентифікації ґрунтуються на поведінковій (динамічній) характеристиці людини, тобто побудовані на особливостях, характерних для підсвідомих рухів у процесі відтворення якої-небудь дії.

Як правило, ідентифікація за почерком людини використовує її підпис (інколи написання кодового слова). Цифровий код ідентифікації формується залежно від необхідного ступеня захисту і наявності устаткування (графічний планшет, екран кишенькового комп'ютера тощо).

Ідентифікація особи за клавіатурним почерком – метод у цілому

аналогічний описаному, але замість підпису використовується кодове слово і не потрібно жодного спеціального устаткування, окрім стандартної клавіатури. Основною характеристикою, за якою будується згортка для ідентифікації, є динаміка набору кодового слова.

Одна зі старих технологій – за голосом особи, на даний час її розвиток прискорився, оскільки передбачається її широке використання в побудові «інтелектуальних будівель». Існує дуже багато способів побудови ідентифікації за голосом, як правило, це різні поєднання частотних і статистичних характеристик голосу.

У даний час активно розвивається технологія розпізнавання особи за підписом. Вона заснована на тому факті, що, якщо у людини хороша асоціативна пам'ять, вона може скопіювати чужий підпис, але повторити динаміку виконання неможливо.

Існує біометрична технологія ідентифікації особи за роботою на клавіатурі. Спеціальна система фіксує швидкість, силу, особливість натиснення клавіш. І якщо параметри, закладені як ключ до доступу, і параметри миттєвого користувача не збігаються, система повинна блокувати комп'ютер. У світі вже розроблена технологія, яка фіксує розташування користувача відносно екрану: якщо об'єкт випадає з поля зору, то екран відключається, якщо система фіксує другий об'єкт напроти екрану, то він також відключається.

Одним із основних завдань, які стоять перед «біометричним» суспільством, є ефективне використання біометричних технологій при вирішенні різних практичних завдань.

Враховуючи все вищезазначене, ми дійшли до такого висновку: біометрія й основані на її принципах системи стали ефективним засобом забезпечення всіх видів власності, захисту від шахрайства, фальсифікації та криміналу. Їх подальше впровадження в різні галузі є актуальним завданням, адже це забезпечить створення зручних і надійних інструментів як для державного сектору, індустріальних і комерційних структур, так і для окремих громадян.

Актуальність розвитку біометричних технологій ідентифікації особи обумовлена збільшенням кількості об'єктів і потоків інформації, які необхідно захищати від несанкціонованого доступу, а саме: криміналістика; системи контролю доступу; системи ідентифікації особи; системи електронної комерції; інформаційна безпека; облік робочого часу і реєстрація відвідувачів; системи голосування; проведення електронних платежів; різні соціальні проекти, де потрібна ідентифікація людей; проекти цивільної ідентифікації (перетинання державного кордону, видача віз на відвідини країни) і т.д.

Враховуючи, що більшість методів являє собою комерційну таємницю, в даному випадку важко виділити кращий метод, оскільки порівнювати доцільно алгоритмічно-апаратний комплекс. Зараз проводяться розробки зі зменшення розмірів та ціни системи, збільшення надійності роботи. Для систем, що вимагають особливі вимоги до безпеки, використовуватимуться

мультимодальні біометрики. Використання біометричних засобів спрощує процедуру аутентифікації особи, а також піднімає надійність систем безпеки.

Список використаних джерел:

1. BioAPI Consortium (Биометрический консорциум) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.bioapi.org](http://www.bioapi.org;).;
2. BioLink: защита информации, учет рабочего времени и контроль доступа средствами идентификации, сканерами отпечатков пальцев, голоса и лица, СКД, СКУД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.biolink.ru](http://www.biolink.ru;).;
3. Bioscrypt: – enterprise access control [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.11id.com/enterpriseaccess.;
4. Precide Biometrics – Word-leading provider [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.precisebiometrics.com>.

Волкова А.Э., Разумов Э.А.

О ПРАВОВЫХ ОСНОВАХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОБРАЗЦОВ

При проведении экспертиз, как правило, объектами исследования являются разнообразные сравнительные образцы. Они используются не только при проведении идентификационных исследований, но также при решении классификационных, групповых и некоторых видов диагностических задач. В соответствии с уголовным процессуальным законом образцы для проведения экспертизы предоставляются по решению следственного судьи на основании ходатайства сторон уголовного производства. Однако есть типичные ситуации, требующие изъятия образцов на стадии еще до открытия производства по делу и, в связи с этим, возникают вопросы о правомерности получения и использования таких образцов. Это относится к проведению ряда процессуальных действий и, прежде всего, к осмотру места происшествия.

Хорошо известно, что при осмотре места происшествия решается главная задача по обнаружению, фиксации, изъятию следов и других вещественных доказательств, которые непосредственно несут в себе информацию о расследуемом событии. Но бывает не менее важно обеспечить изъятие и образцов сравнения, которые сами по себе не содержат какой-либо информации о преступнике или его действиях, но дают возможность получить важные данные по расследуемому преступлению. В процессе проведения экспертиз исследование таких образцов позволяет правильно оценить криминалистическое значение следов и вещественных доказательств, а во многих случаях и собрать неопровержимые доказательства причастности подозреваемого к преступлению.

Несмотря на очевидность необходимости изъятия некоторых видов образцов именно во время осмотра места происшествия в последнее время возникают спорные мнения о правомерности их изъятия и возможности дальнейшего использования. Поясняется это формальным нарушением порядка предоставления образцов на экспертизу в соответствии с новым

УПК, которые могут быть получены на стадии досудебного расследования лишь по открытому уголовному производству. Во-первых, все это вызывает определенное недоумение, ведь практически ничего не изменилось и различий, связанных с понятием образцов в старом и новом УПК, практически нет (статьи 199 и 245 в старом и новом УПК). Не находим мы особых различий и в статьях посвященных порядку осмотра (ст. 190 и ст. 237 соответственно) в части перечня объектов, которые могут быть изъяты, в том числе и образцов.

Во-вторых, следует отметить, что вопрос соотношения понятий образцов и вещественных доказательств не нов, он многие годы оставался темой дискуссии многих ученых-криминалистов. Представляется необходимым вернуться к этому вопросу в связи с принятием нового уголовного процессуального законодательства и попытаться выяснить соотношение понятий вещественного доказательства и образцов для сравнительного исследования, а также сравнить их гносеологическую сущность.

Природа вещественного доказательства непосредственно связана с событием преступления, поскольку он находился в той самой среде и в тот самый момент, где и когда произошло искомое событие. Вещественное доказательство формируется вследствие физических изменений обстановки, вызванных этим событием. Применительно к процессу доказывания эти изменения в среде есть информация о событии, те фактические данные, с помощью которых только и можно судить о событии преступления. Если изменение среды является материальным носителем информации, то сама эта информация после надлежащей процедуры становится доказательственной и составляет содержание доказательств. Таким образом, гносеологическая сущность вещественного доказательства заключается в том, что оно помогает непосредственно установить событие преступления, является носителем информации о фактических обстоятельствах дела.

С меньшей степенью определенности можно установить процессуальную природу образцов для сравнительного исследования. Об их гносеологической сущности мнения ученых неоднозначны. Ряд авторов относят образцы к самостоятельному виду доказательств в порядке статьи 84 УПК Украины (А.И. Винберг). Другие ученые считают образцы для сравнительного исследования разновидностью вещественных доказательств (В.М. Галкин), производными вещественными доказательствами (Ю.К. Орлов, И.В. Горбачев) или не имеющими самостоятельного доказательственного значения (Р.С. Белкин, З.М. Соколовский).

Если рассматривать образцы, представляемые эксперту для решения конкретной задачи, то, на наш взгляд, при определении процессуальной природы образцов следует относить их к вещественным доказательствам вспомогательного характера. Образцы для сравнительного исследования формируются способом аналогичным тому, как формируется и вещественное доказательство. При экспертном исследовании образцов и механизма их образования, возможно определить механизм образования и самого

вещественного доказательства. Кроме этого, установление экспертом того факта, что образцы для сравнительного исследования происходят от того же предмета, что и вещественное доказательство позволяет доказать факт его происхождения от определенного объекта. Так устанавливается искомый объект с использованием образцов, полученных от проверяемых объектов, при исследовании следов огнестрельного оружия на пулях и гильзах, следов обуви, взлома, ткани и др.

Если процессуальный порядок получения и использования образцов, направляемых на экспертизу, достаточно четко регламентирован (ст. 245 УПК Украины), то в отношении образцов, которые изымаются в ходе проведения таких следственных действий как осмотр, эксперимент, обыск этот вопрос четко не определен.

Так, при осмотре места происшествия обычно изымаются образцы, которые подразделяются на два основных класса. К **первому классу** относятся образцы материалов или веществ, которые в зависимости от ситуации могут выступать в виде средней пробы для жидких и сыпучих веществ и в виде образцов — представителей целого. Значение этих образцов для изобличения преступника весьма велико, так как изъятию подлежат те материалы и вещества, которые могут быть обнаружены на одежде, теле подозреваемого, на принадлежащих ему предметах, орудиях, транспортных средствах. Сравнительное исследование этих объектов позволяет установить факт пребывания подозреваемого на месте происшествия. К таким образцам относят частицы ЛКП, материал засыпки сейфа, различные красители, частицы взломанной преграды, опилки, стружки, волокна с ковров и обивки сидений и др.

Ко **второму классу** относятся контрольные образцы, которые используются в экспертизе материалов и веществ, судебно-почвоведческой и судебно-биологической экспертизе объектов животного и растительного происхождения. Их изымают для удостоверения свойств объекта. Например, с помощью контрольных проб грунта определяют границу территории, в которую входит место происшествия. При изъятии следов крови отбирают образцы материала следовоспринимающей поверхности, на котором кровь отсутствует. При сборе запаховых следов отбирают пробу фоновых запахов места происшествия и пр. Другими словами, контрольные образцы – это материал предмета-следоносителя, не загрязненный веществом следа. Необходимость их изъятия обусловлена методикой проведения соответствующего вида экспертизы. Эти образцы позволяют объективно оценить криминалистическое значение имеющихся следов, выявить комплекс признаков, используемых при решении идентификационных задач.

Не вызывает сомнения необходимость изъятия при осмотре места происшествия таких образцов для возможного последующего сравнительного исследования. И при этом формально так делать нельзя, потому, что не соответствует процессуальному порядку получения образцов в соответствии со ст. 245 УПК. Представляется, что для разрешения этого противоречия, необходимо обратить внимание на то, гносеологическая

сущность рассматриваемых объектов, как мы уже выяснили, близка к доказательствам. Поэтому, на наш взгляд, использование термина «Вещественное доказательство» применительно к образцам, вполне оправданно. Ведь уголовный процессуальный закон относит к вещественным доказательствам не только предметы, непосредственно связанные с событием преступления, но и те, которые «содержат другие сведения, которые могут быть использованы как доказательство факта или обстоятельств, устанавливаемых в ходе уголовного производства» (ст. 98 УПК Украины). Кроме этого следователь и специалист, «с целью выявления и фиксации сведений об обстоятельствах совершенного уголовного правонарушения» (ст. 237 ч. 1) имеют право «осматривать и изымать вещи и документы, имеющие значение для уголовного производства» (ст. 237 ч. 7).

Таким образом, указанные образцы, которые выявляются на месте происшествия, входят в перечень объектов, имеющих значение для расследования преступления, и должны быть изъяты. Вопрос же о целесообразности изъятия образцов следователь решает с участием специалиста, который, обладая необходимыми специальными знаниями, вносит соответствующие предложения и аргументирует необходимость изъятия тех или иных образцов. При этом специалист руководствуется методическими рекомендациями, разработанными в соответствии с методикой проведения соответствующего вида экспертизы. Например, при решении вопросов об изъятии образцов почвы на месте происшествия специалист может руководствоваться Инструкцией о назначении и проведении судебных экспертиз (Приказ МЮ Украины 08.01.1998 №53/5 - подпункт 24.1.4), в которой четко расписано, какие образцы почвы необходимы для проведения экспертизы. Очевидно, что изыматься они должны во время осмотра места происшествия.

Представляется, что в рассматриваемом вопросе больше внимания уделяется терминологии, чем существу понятий. Рассматриваемый перечень объектов, который подлежит изъятию на месте происшествия, вполне можно в протоколе осмотра и не называть образцами, а обозначать фактическим, физическим их содержанием по ряду морфологических признаков: частицы грунта с участка местности, пылевые наслоения с окна, частицы красителя и пр. Эти объекты – образцы будут изъяты как объекты, содержащие информацию о событии и как имеющие значение для расследования преступления.

Таким образом, все выше сказанное свидетельствует о тесной связи вещественных доказательств с образцами для сравнительного исследования, а их гносеологическую сущность можно определить как носителей информации об источниках, которые сформировали вещественные доказательства и механизме их образования.

Волошин О.Г.

МЕТОДИ ТА ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ, РЕЧОВИН ТА ВИРОБІВ

Розглянутий сучасний стан використання методів та технічних засобів експертно-криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів є актуальним, оскільки в останній період зросла питома вага таких досліджень в розслідуванні кримінальних правопорушень.

Даною проблемою займалися такі науковці як Аверьянова Т.В., Бобирєв В.Г., Кісельов С.А., Кучеров І.Д., Паршиков Ю.І., Росінська О.Р., Савенко В.Г., Сідова Т.А., Торяник В.В. та інші.

Призначення, проведення, оцінка результатів криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів – цілеспрямований процес роботи слідчого, спеціаліста, експерта-криміналіста на розслідування та попередження кримінальних правопорушень.

У ході розслідування кримінального правопорушення, проведення кожної слідчої (розшукової) дії розширює можливості зі встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення на основі вивчення матеріальної обстановки місця події, інших обставин вчиненого кримінального правопорушення.

У криміналістичному дослідженні матеріалів, речовин та виробів всі методи і призначені для їх реалізації технічні засоби можна умовно поділити на такі три основні групи:

- аналітична експертна техніка, тобто методи і технічні засоби виявлення фізичних, хімічних та інших властивостей досліджуваних матеріалів, речовин та виробів;

- методи і технічні засоби проведення порівняльного дослідження, переважно для встановлення подібностей і відмінностей між об'єктами які зіставляються;

- методи і технічні засоби оцінки отриманих експертом даних як конкретних підстав для формулювання того чи іншого висновку з експертизи.

В аналітичних цілях здебільшого використовуються наукові прилади загального призначення – спектрографи, спектрофотометри, хроматографи, хромато-масспектрометри, рентгенівські установки, електронні і растрові мікроскопи, полярографи та ін. Проте методи дослідження, що використовуються в експертних цілях, істотно відрізняються від застосовуваних в інших галузях науки і техніки. Це пов'язано з необхідністю виявлення ознак, що індивідуалізують об'єкти – мікрочастинок матеріалів і мікрослідів речовин, з іншими факторами, які визначають специфічні цілі та умови криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів.

За природою інформації про досліджуваний об'єкт виділяють такі групи методів і засобів:

- морфологічного аналізу – тобто вивчення зовнішньої та внутрішньої будови фізичних тіл на макро-, мікро- і ультрамікрорівнях;

- аналізу складу матеріалів і речовин (елементного, ізотопного, молекулярного, фазового, фракційного);
- аналізу структури речовини;
- вивчення окремих фізичних та хімічних властивостей речовини.

Експертне дослідження речових доказів, як правило, починається з проведення морфологічного аналізу, тобто з вивчення зовнішньої та внутрішньої будови конкретних об'єктів фізичних тіл, осколків скла, шматочків металу, частинок лакофарбового покриття, обривків ниток і т.п. Морфологічний аналіз може бути якісним і зводиться до опису виявлених експертом елементів просторової структури досліджуваного об'єкта (методи морфоскопії). При кількісному ж аналізі проводиться вимірювання певних параметрів цієї структури (методи морфометрії),

Предметом морфоаналізу може бути вивчення як зовнішньої будови об'єкта (тобто визначення параметрів поверхні фізичного тіла), так і внутрішньої будови. Зокрема, всі способи отримання інформації про внутрішню будову об'єкта з візуалізацією зображення (просвічування рентгенівським випромінюванням або радіохвилями, кисневе травлення лакофарбового покриття з подальшим вивченням об'єктів на електронному мікроскопі і т.п.) відносяться до методів інтроскопії.

Найбільш поширеними методами морфоаналізу в криміналістичному дослідженні матеріалів, речовин та виробів є мікроскопічні методи. В експертній практиці використовуються як оптичні мікроскопи, зображення в яких утворюється за рахунок взаємодії з об'єктом видимих, ультрафіолетових або інфрачервоних променів і мають відносно невелику чутливість, так і електронні мікроскопи, коли необхідно вивчити ультрамікробудову об'єкта, що можливо тільки за допомогою пучка електронів. Оптична мікроскопія в криміналістичному дослідженні матеріалів, речовин та виробів використовується в різних варіантах: дослідження методами світлого або темного поля, фазового контрасту; дослідження в поляризованому світлі; спостереження люмінесценції викликаной ультрафіолетовими променями та ін.

Даний розділ експертної техніки представлений такими науковими приладами, як мікроскопи різних систем і призначення: стереоскопічні – біологічний (МБС) і поляризаційний (МПС), біологічний мікроскоп загального призначення (Біолам), дослідницький (МБІ-15), люмінесцентний для роботи з джерелом ультрафіолетового випромінювання (МУФ-3), інфрачервоний – для роботи в невидимих – інфрачервоних променях (МІК-1); металографічні: вертикальний (МІМ-7), горизонтальний (МІМ-8) та інші. Також намітилися перспективи у використанні складних мікроскопічних установок типу «мікроскоп-фотометр» або «мікроскоп-спектрофотометр», сумісних з комп'ютерною технікою і проводять за спеціальними програмами математичну обробку даних вимірювань.

До значущих методів експертного дослідження матеріалів і речовин відноситься електронна мікроскопія – трансмісійна і растрова. При вивченні об'єктів методами електронної мікроскопії зображення виходить за рахунок

явищ, пов'язаних з проходженням пучків електронів через ультратонкі зрізи матеріалу досліджуваного об'єкта або через стружку металів або вуглецю, які зняті з досліджуваної поверхні і т.д. У растровому електронному мікроскопі пучок електронів (електронний зонд) сканує поверхню об'єкта, і зображення виходить за рахунок вторинних електронів, розсіювання первинних електронів. За допомогою електронної мікроскопії при просвіченні об'єктів можливо досліджувати структуру поверхні волокон, скла, металів та інших матеріалів для виявлення не тільки технологічних ознак обробки, але і дефектів, що виникають у процесі експлуатації виробу.

Для цілей порівняльного ідентифікаційного дослідження виробів з металів і сплавів, цінну інформацію про структуру матеріалу та її зміни під впливом зовнішніх факторів, дають використання методів металознавчого та металографічного аналізів.

Широко використовуються в криміналістичному дослідженні матеріалів, речовин та виробів методи і технічні засоби вивчення складу речовин і матеріалів. За результатами визначення складу природи об'єкта, визначають його походження або технологію виготовлення, встановлюють належність цілого за його частинами, з'ясовують причину зміни властивостей об'єкта і багато інших фактичних даних, що мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Елементний склад широкого кола матеріалів, речовин та виробів в експертизі переважно визначається аналізами: спектральним емісійним, лазерним, мікроспектральним, атомним, абсорбційним, рентгенівським і деякими іншими. В експертній практиці спектральний емісійний аналіз використовується для вивчення елементного складу різних речовин, матеріалів і виробів: металів і сплавів, скла, паперу, волокон і тканин, тютюну, кустарно виготовляються наркотичних засобів, ЛФП, ґрунтів та ін.

У практику роботи експертних установ успішно впроваджується метод лазерного мікроспектрального аналізу, коли випаровування речовини відбувається з мікроскопічно малої ділянки поверхні об'єкта (до $0,05 \times 0,05$ мм) під дією сфокусованого в точку випромінювання лазера.

У тих випадках, коли чутливості спектрального емісійного аналізу для виявлення елемента виявляється недостатньо (малий об'єм речовини, незначний вміст домішок), використовується метод атомного абсорбційного аналізу. Він заснований на визначенні змісту елемента з поглинання світла його атомами. Спектрофотометри для атомного абсорбційного аналізу (типу «Сатурн» та ін) є складними оптичними електронними установками, практично освоюваними експертними установками.

Іноді необхідно визначити елементний склад матеріалів і речовин без їх знищення, маючи до того ж мікроскопічно малі (пилоподібні) частинки. Тут ефективним є використання рентгенівських мікроаналізаторів (наприклад, типу «МАР»), в яких під дією електронного зонда, спрямованого на досліджуваний мікрооб'єм речовини, виникає характерне рентгенівське випромінювання атомів, що входять до складу цієї речовини. Рентгенівські спектри аналізуються за допомогою спектрометра, що і дає можливість

визначати елементний склад проби.

Важливий розділ експертної криміналістичної техніки при дослідженні матеріалів, речовин та виробів складають методи і технічні засоби проведення молекулярного аналізу – спектрофотометрія в ультрафіолетовій і видимій ділянках спектра, інфрачервона спектрометрія, молекулярна мас-спектрометрія, спектральний люмінесцентний аналіз.

Спектрофотометричний метод заснований на вивченні поглинання світла речовиною в ділянці 200-800 нм. Відповідні, так звані електронні, спектри поглинання речовин в рідкому стані реєструються на однопроменевих (типу СФ-4) або двопроменевих (типу СФ-8, «Спекорд») спектрофотометрах.

В експертній криміналістичній практиці методи ІЧ-спектрометрії дозволяють отримати цінну інформацію при вивченні таких матеріалів і речовин, як ПММ і НП, ЛФМ та ЛФП, волокон, полімерів, пластмас, паст кулькових авторучок та ряду інших. Спектральний люмінесцентний аналіз варто віднести до групи високочутливих методів аналізу.

Одним з найбільш ефективних розділів експертної криміналістичної техніки є судова хроматографія. Численні хроматографічні методи засновані на неоднаковій адсорбції різних речовин різними матеріалами, що дозволяє розділяти їх суміші на окремі компоненти. Тонкошарова хроматографія – поділ розчиненої суміші речовини в тонкому шарі сорбенту при русі по ньому розчинника. Газорідинна хроматографія – поділ газоподібної суміші речовин при проходженні колонок, заповнених сорбентом. Хроматографічні методи дозволяють визначати фракційний і молекулярний склад речовин: фарби, чорнило, НП та ПММ, наркотики, барвники текстильних волокон, вибухових речовин, тощо.

Широко поширені в практиці проведення криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів методи рентгенівсько-структурного і рентгенівсько-фазового аналізів. Фізичною основою методів є специфічний характер взаємодії рентгенівського випромінювання з речовинами, що мають впорядковану структуру.

У криміналістичному дослідженні матеріалів, речовин та виробів методами рентгенівського структурного аналізу найбільш часто досліджуються ЛФМ та ЛФП, вироби з металів і сплавів, зола, будівельні матеріали, порошкоподібні речовини невідомого складу, предмети зі слідами короткого замикання та інші.

Необхідно зазначити, що цінність криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів з часом зростає, оскільки сучасні злочинці, добре знайомі з методами проведення розслідування, залишають щораз менше «традиційних» слідів на місці події, а часточки матеріалів та речовин, особливо непомітні та практично неконтрольовані мікрооб'єкти, виступають іноді єдиним джерелом речових доказів при розслідуванні кримінального правопорушення.

Знання методів та технічних засобів експертно-криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів дозволяють кваліфіковано

виявити та зберегти для експертного дослідження відповідні об'єкти, одержати оперативно-розшукову інформацію і в результаті надати додаткові можливості слідству при розслідуванні кримінальних правопорушень.

Знання ознак та властивостей різноманітних матеріалів та речовин, закономірностей субстратного слідоутворення та процесу експертного пізнання за цими слідами обставин подій, що розслідуються і пов'язані з виникненням таких слідів, може широко використовуватися у техніко-криміналістичному дослідженні документів (при дослідженні матеріалів письма), у судовій балістиці (при дослідженні слідів пострілу), у трасології (наприклад, при дослідженні слідів зламу на пофарбованих поверхнях перешкод) та ін., що безумовно сприятиме підвищенню ефективності роботи експерта-криміналіста при проведенні комплексних експертиз.

Гавриленко Д.Є., Войтович М.М.

КОМПЛЕКСНИЙ ХАРАКТЕР СУДОВОЇ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ІНШИМИ РОДАМИ ТА ВИДАМИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Ключовим фактором розробки та застосування будь-якої сучасної інформаційної технології є автоматизація. У зазначеному розумінні будь-яка комп'ютерна система, реалізована у вигляді певної автоматизованої системи управління, представляється сукупністю забезпечувальної та функціональної підсистем. Для сучасних комп'ютерних систем виділяють технічне (апаратне), програмне, інформаційне, лінгвістичне, правове, організаційне забезпечення. Експертна діяльність найчастіше пов'язана з необхідністю дослідження цілісної комп'ютерної системи або її частини – персонального комп'ютера, електронного органайзера, мобільного телефону тощо. При цьому, як правило, вивчення починається з апаратних засобів, далі – програмних, і наприкінці – робота з даними. В результаті такого комплексу досліджень в родових рамках судової комп'ютерно-технічної експертизи (СКТЕ) з використанням усього наявного родового експертного інструментарію досягається вирішення найбільш суттєвих експертних завдань – пошук, виявлення, аналіз і оцінка криміналістично значущої комп'ютерної інформації. Назва такого комплексного дослідження має збігатися з родовою назвою – судова комп'ютерно-технічна експертиза.

Аналіз судово-експертної практики дозволяє намітити перспективи розвитку комплексних експертиз з використанням спеціальних знань в судовій комп'ютерно-технічній експертизі. Перше місце займає судова техніко-криміналістична експертиза документів (ТКЕД). Сьогодні комплексна СКТЕ та ТКЕД являє собою дослідження, що проводиться для вирішення питань діагностики та ідентифікації документів, виконаних з використанням комп'ютерних засобів.

Об'єктами такої комплексної експертизи є як деякі об'єкти СКТЕ, призначені для створення, зберігання та передачі інформації, так і деякі

об'єкти ТКЕД – документи в паперовій формі. Проблеми, які притаманні комплексному експертному дослідженню вказаних об'єктів, обумовлені перш за все, необхідністю сумісного вирішення низки діагностичних та ідентифікаційних завдань. До них відносяться завдання пошуку даних з наданого на експертизу документа, а також завдання ототожнення знайденої комп'ютерної інформації з даними на паперовому носії – документі.

На теперішній час широке розповсюдження отримали мультимедійні технології, які засновані на представленні даних в форматі відео зображення із застосуванням анімації та звукового супроводу. Для безпосереднього дослідження цифрових відео- та звукових записів повинна призначатися судова відеофоноскопична експертиза. Пограничними в цьому випадку виявляються й питання, пов'язані з можливістю монтажу запису, безперервності його виконання тощо. У випадку вирішення питань, що стосуються дослідження звукової речової інформації, тобто файлів зі звуковими форматами, вимагається призначення комплексної СКТЕ та судової фоноскопичної експертизи.

Наступна погранична галузь спеціальних знань проглядається в економічній та кредитно-фінансовій сферах. При проведенні судово-економічних експертиз інформація про дійсний стан об'єктів, що досліджуються, часто наявна лише в комп'ютері, а документовані відомості на паперових носіях представлені в значно зміненому вигляді і не можуть відображати дійсного стану речей. В загальному випадку сліди господарських операцій, зіставлення фактично проведених операцій з даними, відображеними в бухгалтерському обліку та звіті, встановлюються судовою бухгалтерською експертизою. Для автоматизації бухгалтерського обліку використовується різноманітне програмне забезпечення. Цінна доказова та орієнтуюча інформація може бути отримана при дослідженні комп'ютерних засобів, що забезпечують бухгалтерські операції, а також даних, які містяться в комп'ютерних системах господарських суб'єктів різних форм власності. В таких випадках доцільно призначення комплексної СКТЕ та судово-бухгалтерської експертизи.

Інший рід класу економічних експертиз – судова товарознавча експертиза – також зіткається в певних випадках з СКТЕ. Якщо при розслідуванні злочину мова йде про технології виробництва (виготовлення) комп'ютерної техніки, то вочевидь необхідність призначення комплексної товарознавчої та комп'ютерно-технічної експертизи. Суть такого дослідження полягає в інтеграції спеціальних знань в технології виробництва товарів та комп'ютерних технологій. При цьому експерти вивчають не лише самі товари – комп'ютерні засоби, – але й їх попитові властивості тощо.

При вивченні інтеграційних процесів інформатизації в різних сферах суспільного життя, в першу чергу, звертає на себе увагу такий клас об'єктів СКТЕ як вбудовані системи. В експертній практиці вбудовані системи зустрічаються, в першу чергу, як комп'ютерні прилади, що функціонують в складі іншого приладу. Цим приладом можуть бути банкомати, контрольно-касові апарати, контролери на автозаправочних станціях, медичне

діагностичне обладнання, круїз-контролери тощо.

Як приклад, можна привести експертне дослідження автомобіля, що облаштований комп'ютерною навігаційною системою (GPS-системою). Вочевидь комплексність дослідження відносно основного об'єкта експертизи – автомобіля. Це досягається призначенням комплексної судової автотехнічної (в загальному випадку дорожньо-транспортної) експертизи та СКТЕ, яка об'єктивно може встановити технічний стан об'єкта, що досліджується, а також визначити механізм дорожньо-транспортних пригод та вирішити інші питання.

При вирішенні завдання встановлення причинного зв'язку між порушеннями технологічного процесу та несправністю комп'ютерної системи знаходяться в призначенні комплексної інженерно-технологічної та СКТЕ. В такій сукупності застосування спеціальних знань встановлюються не лише причини аварії (вибуху), але й аналізуються умови перебігу аварії, виявляються причетні особи тощо. Крім того, продовженням вибуху є, як правило, пожежа. Тому частіше за все за зазначеними категоріями проваджень призначається й судова пожежно-технічна експертиза.

Актуальність розвитку питань спільного застосування спеціальних знань в галузі судових пожежно-технічної та комп'ютерно-технічної експертиз обумовлена також використанням охоронних та сигналізаційних систем, систем доступу (кодових замків), побудованих на основі вбудованих систем. Поява мікропроцесорних контролерів пожежної обстановки в будинках та приміщеннях обумовлюють необхідність розвитку питань комплексності експертного дослідження.

Достатньо близько до предмету розгляду знаходиться судова електротехнічна експертиза, яка проводиться з метою вивчення роботи електромереж та електрообладнання, причин виникнення в них аварійних режимів тощо. Апаратні засоби будь-якої комп'ютерної системи представлені, як правило, електричними, електронними та механічними блоками, схемами, приладами та обладнанням. Тому у випадках, суміжних з дослідженням причин збою чи несправностей в забезпеченні комп'ютерної системи електроенергією, необхідне призначення комплексної електротехнічної експертизи та СКТЕ.

Окрім вказаного вже ряду судових експертиз, призначення яких можливо спільно з СКТЕ, необхідно відмітити такий рід судових експертиз, як експертиза з техніки безпеки праці. При розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням комп'ютерних засобів у виробничій діяльності, неодмінно виникають питання встановлення причин та умов, що сприяли виникненню нещасних випадків. Якщо ж в керуванні виробничими процесами, або в забезпеченні безпечних режимів були задіяні комп'ютерні засоби, то вочевидь необхідність призначення комплексної експертизи: СКТЕ та судової експертизи з техніки безпеки.

Практично у всіх розглянутих випадках СКТЕ важливе місце займають так звані «ситуалогічні» (інтеграційні) завдання. Тому об'єктивне визначення механізму та динаміки злочинної події можливе лише при всебічному

з'ясуванні предмета та чітких меж спеціальних знань СКТЕ, можливостей їх комплексного дослідження в сукупності зі всіма галузями судово-експертної діяльності.

Гамера В.А.

ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ ПОСТРІЛУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

На даний час багато кримінальних правопорушень вчиняються із застосуванням вогнепальної зброї. Перш за все, зброя використовується для полегшення вчинення злочинних дій. Суспільна небезпечність правопорушень, учинених з використанням вогнепальної зброї дуже велика, адже ставить під загрозу життя і здоров'я однієї чи декількох осіб. Розвиток судової балістики як галузі науки дає можливість використовувати нові знання у процесі проведення судової балістичної експертизи та розслідуванні кримінальних правопорушень і, як наслідок, накопичення доказового й оперативного матеріалу, що полегшує розслідування правопорушень.

На місці події, де застосовувалася вогнепальна зброя, завжди є матеріальні сліди, які належить вміти виявити і «прочитати», щоб одержати інформацію, яка дасть змогу встановити вид зброї, напрямок пострілу, відстань, з якої він здійснений, місце перебування особи, яка стріляла, і того, хто з нею був; чи міг трапитися мимовільний постріл з даної зброї та за яких обставинах; і, нарешті, за слідами на кулях і гільзах ідентифікувати зброю. У разі потреби слідчий запрошує для участі в огляді спеціаліста з судової балістики, який володіє спеціальними знаннями та дає відповіді на запитання слідчого в ході огляду місця події.

Під час огляду місця події досліджуються навколишня місцевість, підлога, ґрунт з метою виявлення можливих слідів від удару зброї чи її падіння, оглядаються виступаючі частини та деталі зброї для виявлення пошкоджень [1, с. 68].

Значення правильного огляду слідів вогнепальної зброї і слідів пострілу важко переоцінити, оскільки в ході огляду можуть бути виявленні, зафіксовані, вилученні боєприпаси, зброя, сліди пострілу, а також досліджені на місці події для визначення виду, системи, калібру зброї, кількості пострілів, дистанції, напрямку та місця, з якого було зроблено постріл [2, с. 299].

Найбільша кількість слідів вогнепальної зброї залишається на гільзах, снарядах (куля, шрот), перешкодах і тілі особи, яка стріляла (на предметах, руках, обличчі, одягу). Тому при огляді місця події саме на джерела інформації належить звертати особливу увагу, здійснювати їх огляд і дослідження за участю спеціаліста. Вид слідів, особливості їх розташування допомагають вирішити багато питань, що виникають перед слідчим. Крім того, їх належна фіксація забезпечує успішне проведення судово-балістичної та інших судових експертиз [1, с. 356].

Експертне дослідження дає можливість визначити напрямок польоту

кулі (він визначається шляхом візування – спостереженням крізь канал пробоїни). Наявність двох пробоїн дозволяє визначити напрямок польоту кулі з достатньою точністю. Візування може здійснюватися за допомогою виготовленої з паперу трубки або протягуванням шнура крізь пробоїни [3, с. 354]. При стрільбі з великої відстані необхідно враховувати траєкторію польоту кулі. Складніше визначити місце перебування особи, яка стріляла з мисливської шротової або атипової, спорядженої шротом зброї, але для цього є такий прийом: для цього в шротові отвори вставляють спиці, які своїм напрямком вказуватимуть точку їх сходження. Ця точка і буде місцем, де була особа, яка стріляла [4, с. 127].

Виявлену на місці події зброю фіксують за допомогою фотозйомки та описують в протоколі огляду [5, с. 76]. На знімку мають бути зафіксовані не тільки зброя і місце її виявлення, а й розміщення окремих частин зброї – курка, ствола, затвора, запобіжника, оскільки такі деталі можуть бути важливі при відтворенні слідової та ситуативної картини [6, с. 68].

Сліди на кулях мають велике значення для вирішення практичних завдань. Стійкість слідів на кулях достатньо висока, тому збереження цих слідів важливе, адже може виникнути потреба провести слідчий експеримент чи судово-балістичну експертизу та зіставити отримані зразки з тими, що були відібрані на місці події. Для встановлення дійсності у провадженнях даної категорії необхідний, як правило, комплекс досліджень. Для визначення обставин пострілу (дистанції, напрямку, взаємного розташування зброї і потерпілого в момент пострілу тощо) часто залучаються фахівці різних галузей знань.

Отже розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї, неможливе без застосування загальних і спеціальних знань криміналістичного дослідження зброї, слідів пострілу та боєприпасів. Уже при першому огляді місця події перед слідчим виникає багато обставин, з'ясування яких вимагає особливих знань і навиків у виявленні, вилученні, дослідженні. Навіть визначення приналежності окремих знайдених предметів до розряду вогнепальної зброї або боєприпасів інколи викликає труднощі та повинне бути підкріплено висновком експерта [6, с. 28]. Правильне криміналістичне дослідження зброї, слідів пострілу чи боєприпасів дає можливість слідчому відтворити дійсну слідову та ситуативну картину вчинення кримінального правопорушення.

Накопичення наукового підґрунтя, практичного досвіду та винайдення нових методів криміналістичного дослідження значно полегшить процес розслідування кримінальних правопорушень із застосуванням вогнепальної зброї.

Список використаних джерел

1. Криміналістика: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти/ За ред. В.Ю. Шепітька. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Концерн «Видавничий Дім Ін Юре», 2004. – 728 с.
2. Біленчук П.Д., Гель А.П., Салтевський М.В., Семаков Г.С. Криміналістика (криміналістична техніка). – К.: МАУП, 2001.

3. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник. – К.: Кондор, 2005. – 588 с.

4. Макаренко Е.І., Негодченко О.В., Тertiштик В.М. Експертизи на досудовому слідстві. – Дніпропетровськ, 2000.

5. Судова балістика і судово-балістична експертиза: Підручник. / За ред. А.Г. Єгорова. – Саратов, 2000.

6. Билызный И.Л. Экспертиза ручного огнестрельного оружия новых образцов по следам на пулях и гильзах // Теория и практика криминалистических экспертиз. – М., 1958. – Вып. 5.

Гвоздецька Г.П.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДЕОЗАПИСУ, ВІДЕОСИГНАЛІВ І НОСІЇВ, НА ЯКИХ ЗАПИСАНА АУДІОВІЗУАЛЬНА ПРОДУКЦІЯ

До сьогоднішнього дня правопорушення, що стосуються контрафактної продукції, рідко мали серйозні кримінально-правові наслідки, і однією з причин цього була відсутність експертного дослідження з питань, пов'язаних з визначенням контрафактності продукції. З законів про «Захист авторських і суміжних прав» та «Про авторське право і суміжні права» (Відомості Верховної Ради 2001, №43 ст.214) України, виходить, що екземпляри, які є добутками або об'єктами суміжних прав, є контрафактними, якщо були допущені порушення закону при їхньому виготовленні або поширенні. Екземпляром продукції у відповідності з законом є копія продукції, виготовлена в будь-якій матеріальній формі; екземпляром фонограми є будь-яка копія фонограми на будь-якому матеріальному носіїві, виготовлена безпосередньо з фонограми і, включаючи всі звуки або частину звуків, зафіксованих у цій фонограмі. Також законом встановлюється право виробника фонограми на переробку фонограми. У коментарях до Закону сказано, що мета такої переробки і технічні прийоми, що використовуються при цьому, можуть бути різними.

У всіх цих випадках на переробку потрібна згода виробника фонограми. Необхідність такої згоди варто поширювати і на зображення (малюнки, ескізи тощо). Не можна забувати, що частину продукції, що є результатом творчої діяльності і може використовуватися самостійно, є об'єктом авторського права.

Вирішення питання про контрафактність продукції стосується правових та інших питань, що виходять за межі спеціальних пізнань експертів, при цьому криміналістичне дослідження не дозволяє дати остаточний висновок про контрафактність компакт-дисків. Воно може виявити тільки ознаки подібності або відмінності досліджуваних компакт-дисків, що свідчили про повне або часткове копіювання, а також можливі способи їх копіювання. Неприпустимо, відповідно до законодавства, ставити перед експертом правові питання (наприклад, чи є надані на дослідження компакт-диски контрафактними?).

Таким чином, для вирішення питання про контрафактність, слідчому,

поряд з іншими питаннями, необхідно встановити, чи є досліджувані об'єкти повною або частковою копією. При цьому, на наш погляд, експертиза може виявити тільки ознаки копіювання, рішення про порушення авторського права і суміжних прав повинен приймати слідчий.

Якщо виходити з наведених вище основних понять, об'єктами експертизи на предмет контрафактності є носії фонограм (компакт-диски, а точніше, зафіксовані на них фонограми), а також буклети, вкладиші, що входять у їх художнє оформлення.

Самі носії запису також можуть бути предметом експертизи, якщо необхідно встановити технологічне устаткування, на якому виготовлені екземпляри фонограм.

При цьому експертне досліджування перерахованих вище об'єктів є комплексним і містить у собі, як правило, такі види традиційних і спеціальних досліджень: технічна експертиза документів, трасологічна експертиза і фоноскопична експертиза.

Порівняльному дослідженню на предмет ідентичності поліграфічного і художнього оформлення піддаються лицьова сторона компакт-диску, буклети, вкладиші до них.

При цьому порівнюється назва альбому і зміст компакт-диску, знаки й тексти, що підтверджують авторські і суміжні права, а також інші зображення.

При дослідженні безпосередньо компакт-дисків трасологічна експертиза вирішує питання як діагностичного (чи на одному устаткуванні виготовлені контрафактні і легітимні компакт-диски), так й ідентифікаційного (чи з використанням конкретного технологічного устаткування виготовлені контрафактні компакт-диски) характеру.

В процесі дослідження компакт-дисків з метою визначення ознак технологічного устаткування, на якому вони були виготовлені, вимірюються геометричні розміри і досліджуються профілі різних поверхонь:

- товщина диска в різних точках (по зовнішньому краю, і 10 мм від краю, у середині диска);
- зовнішній діаметр диска і профіль зовнішнього краю; діаметр і профіль краю центрального отвору; діаметр, ширина і глибина (висота) борозенки і (або) валика навколо центрального отвору і їхні профілі;
- внутрішній і зовнішній діаметр металізованої поверхні і зміщення від центра;
- розташування й характер коду IFPI на тильній стороні компакт-диску.

Ці ознаки є ознаками групового значення і при їх збігу проводиться подальше дослідження з метою виявлення ознак індивідуалізуючого значення, збіг яких дозволяє ідентифікувати конкретне технологічне устаткування, що використовувалось при виготовленні компакт-дисків. До таких ознак можна віднести:

- розташування, форма, розміри і рельєф відображень можливих дефектів матриці на поверхнях диска;
- розташування і характер слідів від вирубного інструмента по краю

центрального отвору.

При порівнянні фонограм компакт-дисків приймаються до уваги результати аудитивного прослуховування (зміст, тривалість, перекручування, шуми тощо), електроакустичні і спектральні характеристики, а також відмінності в цифровому поданні вмісту компакт-диску, пауз, службової інформації тощо.

Методика проведення дослідження така. Спочатку за допомогою програми «CD-TOOLS 1.15 A UTILITY FOR ROM AUDI CD» були досліджені таблиці зміст («Tableofcontents») відповідних компакт-дисків. Порівняння таблиць показує збіг або розходження за типом інформації, тривалістю обсягу кожного на відповідні музичні твори, записаних на досліджуваних компакт-дисках.

У цей час проробляється питання по зміні обсягу і формулюванню (постановці) питань при проведенні експертиз і досліджень контрафактної аудіовізуальної продукції. Передбачається доручити експертам-криміналістам вирішувати такі питання:

- встановлення правовласника аудіовізуальної продукції;
- встановлення ознак контрафактної аудіовізуальної продукції.

Для цього необхідно:

- навчити спеціалістів методиці встановлення правовласника;
- створити колекції аудіовізуальної продукції на базі ЕКЦ;
- постачити ДНДЕКЦ і базові НДЕКЦ необхідну довідкову інформацію електронними і друкованими каталогами по випуску аудіовізуальної продукції;
- періодично поповнювати колекції й обновляти довідкову інформацію;
- необхідно забезпечити технічними засобами ДНДЕКЦ і НДЕКЦ.

Таким чином, при дослідженні DVD на предмет визначення ознак контрафактності й встановлення технологічного устаткування, на якому вони зроблені, підходи і методика проведення досліджень залишається такою самою, як і для CD.

Варто відмітити, що це питання для носіїв, заснованих на оптичних способах запису (CD і DVD), вирішується, як правило, дуже упевнено. Це обумовлено технологією їхнього виробництва – на одному устаткуванні і з одних матриць одержують кілька тисяч екземплярів компакт-дисків.

Тому, в теперішній час аудіовізуальна інформація поширюється також і на магнітних носіях. Технологія магнітного запису передбачає запис кожної магнітної стрічки на конкретному екземплярі копіювального пристрою, причому кількість цих пристроїв, як правило, доволі велика.

Гвоздецька Г.П.

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ВЧЕННЯ ПРО ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ

Для потреб боротьби зі злочинністю здавна використовують ознаки зовнішності людини. Наукові методи і засоби роботи з інформацією про

зовнішній вигляд людини започатковані й стали надбанням практики у 80-х роках XIX ст. Зокрема, у 1885 р. французький криміналіст Альфонс Бертільон запропонував спеціальну систему опису ознак зовнішності, назвавши її словесним портретом. Розвиток цього та інших методів і засобів певним чином сприяв становленню криміналістики як науки.

Натепер існує доволі розвинена галузь криміналістичної техніки, яка називається по-різному, але має спільну мету, а саме дослідження питань роботи з інформацією про зовнішні ознаки людини в інтересах правосуддя.

Криміналістичне вчення про зовнішні (фізичні) ознаки людини, які використовуються для ототожнення людини, останнім часом одержало назву криміналістичної габітології (від лат. *habitus* – зовнішність, гр. *logos* – вчення). Габітологія вивчає зовнішні ознаки людини, закономірності їх зміни у часі, способи і засоби фіксації та використання їх з метою розшуку і ототожнення людини. Тому до ознак зовнішності некоректно відносити елементи ходи, голос, навики – це біологічні властивості людини, внутрішні особливості, які виявляються зовні лише під час діяльності (русі, певній роботі), тобто взаємодії суб'єкта.

Крім поняття «криміналістична габітологія» (М.В. Салтевський), зустрічаються й інші назви: «габітоскопія» (Г.Л. Грановський), «криміналістичне вчення про прикмети людини» (Ю.О. Пересункін), «ідентифікація людини за ознаками зовнішності» (І.Ф. Пантелєєв), «судова габітологія» (Ф.П. Сова), «дослідження зовнішньої будови об'єкта» (І. Кертіс).

Криміналістична габітологія вивчає:

- структуру і властивості зовнішнього вигляду людини, систему його елементів і ознак, основні передумови його використання в практиці попередження й розкриття кримінальних правопорушень;
- закономірності відображення зовнішнього вигляду людини в різних відображеннях, систему і характеристики відображень і можливості їх використання в криміналістичній практиці;
- загальні закономірності збирання і використання даних про зовнішній вигляд людини, систему науково-технічних засобів і методів збирання даних про зовнішній вигляд людини, їх вивчення і використання;
- науково-технічні засоби і методи вивчення й використання, методик портретної експертизи.

Науково-природничі засади криміналістичної габітології становлять дані антропології, анатомії, фізіології, морфології людини. До них також віднесено положення матеріалістичної діалектики, що становлять методологічні передумови ідентифікації об'єктів матеріального світу; дані окремих криміналістичних учень і теорій, насамперед криміналістичної ідентифікації, криміналістичного вчення про ознаки тощо.

Одним із основних у криміналістичній габітології є поняття зовнішнього вигляду людини, яке трактують як її зовнішні характеристики, що сприймаються зором.

Зовнішній вигляд формується з елементів, якими вважають анатомічні

органи та їх частини, прояви певних функцій організму, одяг, речі, які повсякчас перебувають із людиною. Для цих елементів і зовнішнього вигляду загалом притаманні відмінні риси, особливості, що називаються ознаками зовнішнього вигляду (зовнішності) людини.

Елементи зовнішності й відповідні ознаки залежно від походження і зв'язку з особою класифікують за двома групами:

- власні, тобто елементи і ознаки, які впливають із природи людини і є невід'ємними від її зовнішності;
- супутні, тобто одяг і речі, якими повсякчас користується людина, їх ознаки.

Власні ознаки зовнішності людини поділяють на підгрупи:

- загально-фізичні – ознаки статі, віку, расово-етнічного типу, фізичного стану людини. Деякі автори не розглядають їх окремо, а поєднують із наступною підгрупою (вони передують власне анатомічним ознакам);

- анатомічні – характеризують зовнішню будову тіла і окремих його частин: фігуру, голову, обличчя цілком та окремі його частини від чола до підборіддя, й наступні частини тіла до ніг включно. Анатомічні ознаки також називають статичними, оскільки вони перебувають та спостерігаються в стані спокою;

- функціональні – відображають звичні автоматизовані рухи і положення тіла людини і окремих її частин: постава, хода, жести, міміка, голос, мовлення, звички (манера поведінки). Ці ознаки називають також динамічними;

- супутні (або непрямі) – це предмети одягу, головні убори, взуття, різні носильні речі: портфелі, парасольки, прикраси, значки та ін.

Серед наведених ознак виділяють особливі прикмети, тобто такі, що рідко зустрічаються, анатомічні та функціональні аномалії (пальці, які зрослися, сліди віспи, кульгавість тощо), татуювання. Особливі прикмети, що є яскраво вираженими, містяться на відкритих частинах тіла, називаються помітними або різючими прикметами (родимка, «заяча губа», пасмо сивого волосся, значний дефект вимови, надмірне розмахування руками під час руху тощо).

Ознаки зовнішності умовно доцільно поділити на групи, що сприяє конкретизації сприйняття зовнішності людини, а також точнішому і усесторонньому опису зовнішності (Є.П. Іщенко). До таких відносять: загальні – найбільш великі, помітні; окремі – деталі загальних ознак; постійні – властиві людині з дня її народження і протягом всього життя; тимчасові – що можуть виникати і зникати (волоссяний покрив, бородавки, зуби та ін.); необхідні – обов'язково властиві людям певної групи (волоссяний покрив на обличчі у чоловіків); випадкові.

Виокремлюють також природні – властиві людині від народження або такі, що з'являються з віком (зморшки) та штучні, що з'являються як результат свідомої або мимовільної зміни людиною своєї зовнішності; патологічні – викликані порушенням нормальної будови елементів

зовнішності у наслідок захворювання.

Для зовнішнього вигляду людини, його елементів і ознак характерні такі властивості як індивідуальність (неповторність), відносна стійкість (незмінюваність), здатність відображатися в матеріальному середовищі. Відомо, що саме це є методологічними передумовами криміналістичної ідентифікації.

Кожна людина має тільки їй притаманну сукупність ознак, яка індивідуалізує її зовнішній вигляд. Попри те, що впродовж життя він змінюється під впливом різноманітніших чинників (хвороби, травми, старіння), однак індивідуальна сукупність зовнішніх ознак залишається майже незмінною.

Для розшуку та ідентифікації особи має значення частота, з якою зустрічаються певні ознаки. Чим рідше спостерігається ознака, тим вища її ідентифікаційна цінність.

Стосовно супутніх ознак доречно зауважити, що компоненти екіпірування людини (одяг, прикраси тощо) замінні, а отже не відіграють самостійної ролі в ототожненні особи. Тому їх називають також побічними, додатковими, допоміжними.

З огляду на розв'язання ідентифікаційних завдань щодо ототожнення особи, яка вчинила злочин або безвісно зникла, її особливі прикмети, до яких належить і татуювання, є найбільш цінними та інформативними з-поміж інших ознак зовнішності людини. За допомогою криміналістичного дослідження змісту татуювань можна отримати також певну інформацію про властивості особи її носія.

Отже, криміналістична габітологія має важливе значення в боротьбі зі злочинністю. Положення цієї галузі, розроблені методи, засоби використовуються для розшуку живих осіб, передусім злочинців під час розслідування злочину, безвісти зниклих людей, що нерідко стають жертвами злочинів, ідентифікації живих осіб, невпізаного трупа.

Одержані за допомогою методів і засобів криміналістичної габітології дані використовуються для побудови версій, планування розслідування кримінальних правопорушень.

Гергелійник В.В.

СУЧАСНІ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На сьогоднішній день, завдяки науково-технічному прогресу, з'явилися технічні засоби, які активно використовуються в судово-експертній діяльності.

При проведенні експертних досліджень широко використовується судово-дослідницька фотографія. Спеціальні методи фотозйомки в лабораторних умовах (мікрофотографічне дослідження, фотографічна зміна контрастів, кольороподіл і кольорова трансформація, фотозйомка в невидимих променях спектра та ін.) розширюють пізнавальні можливості

людини та дозволяють виявляти нові ознаки і властивості об'єктів, які неможливо побачити при звичайному візуальному сприйнятті.

Фотографічна зміна контрастів широко застосовується при техніко-криміналістичному дослідженні документів. При цьому використовуються: ефект контрасту за яскравістю (у одноколірних об'єктів за світлістю, що виникає в результаті неоднакового відбиття світла або нерівномірності освітлення), ефект контрасту за кольором (відмінності об'єктів чи їх частин за кольором), тіньовий контраст (виникає за рахунок тіней, які утворюються від нерівностей поверхні об'єкта).

Виявлення невидимих об'єктів може бути проведено шляхом фотографування з використанням мікроскопа. Мікрофотографія – це фотозйомка, що застосовується для виявлення мікроструктури і мікрорельєфу досліджуваних об'єктів. Спеціальні методи фотозйомки в лабораторних умовах (мікрофотографічне дослідження, фотографічна зміна контрастів, кольороподіл і кольорова трансформація, фотозйомка в невидимих променях спектра та ін.) розширюють пізнавальні можливості людини та дозволяють виявляти нові ознаки і властивості об'єктів, які неможливо побачити при звичайному візуальному сприйнятті.

Також використовується багато фізичних та фізико-хімічних методів встановлення слабовидимих і невидимих текстів. При дослідженні «згаслих» текстів застосовуються такі методи, як фотозйомка видимої та інфрачервоної люмінесценції, кольоророзрізнення, дифузно-копіювальний та адсорбційно-люмінесцентний методи. Слабовидимі штрихи можуть бути прочитані за допомогою світлофільтрів, які посилюють контрастність тексту. В лабораторних умовах застосовують опромінювання документа за допомогою лазера і спостереження люмінесценції за допомогою електронно-оптичного перетворювача.

В останні роки в експертних підрозділах усе частіше застосовують сучасні прилади для дослідження документів. Замість старих приладів типу «Каппа» і «Таран 3М» з'являються нові – «Regula», «Вілдіс», «Спектр-Експерт» тощо.

У Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України для дослідження документів успішно використовується програмно-апаратний комплекс (ПАК) «ТЭД-34», розроблений РТФ НТУУ «КПІ». Цей комплекс призначений для забезпечення оптичних криміналістичних досліджень документів.

На даний час існують методи, які не пошкоджують або руйнують об'єкти дослідження, що дозволяє зберегти надані об'єкти для подальших видів експертного дослідження. Одним з таких методів є застосування системи оптичної візуалізації RUVIS. Система оптичної візуалізації RUVIS використовує технологію формування зображення за відбитим ультрафіолетовим випромінюванням, відому під аббревіатурою RUVIS, щоб визначати місцезнаходження на більшості непористих поверхонь прихованих слідів пальців, які є невидимими для неозброєного ока. При цьому не потрібне попереднє застосування порошків, хімікалій або обробки

окурюванням. На відміну від систем, що використовують спеціальні джерела світла й лазери, прилади RUVIS не залежать від навколишнього освітлення й можуть використовуватися в різних умовах – при денному світлі або в повній темряві, у закритому приміщенні або на відкритому повітрі.

На сьогодні ринок біометрії переживає бурхливий розвиток. Наполегливо ведеться пошук нових методів з метою більш ефективного розслідування кримінальних правопорушень. Так, розроблено електрооптичний метод отримання зображення поверхні пальців рук людини. Технологія методу ґрунтується на використанні спеціального електрооптичного полімерного шару, який випромінює електромагнітні хвилі, коли палець прикладений до сканера. Такий сканер дозволяє отримувати тривимірне зображення папілярного візерунку пальців рук людини.

Найбільш складним дослідженням є ідентифікація вогнепальної зброї за стріляними кулями та гільзами. Порівняльне дослідження слідів на кулі (гільзі), виявлених на місці події, та слідів на кулі (гільзі), отриманих експериментальним шляхом, провадиться шляхом співставлення за допомогою порівняльного мікроскопа (МСК-1, МС-51 та ін.) і за збільшеними фотознімками. Для отримання фотографічного зображення розгортки кулі зі слідами нарізів каналу ствола використовуються спеціальні пристрої оптичного фотографічного розгортання (наприклад, прилад РФ-4). При такій зйомці на фотознімку отримується послідовно розгорнуте зображення циліндричної поверхні кулі.

Отже, на сучасному етапі розвитку науки і техніки існує дуже широке коло технічних засобів, які в свою чергу сприяють розслідуванню кримінальних правопорушень.

Голікова Т.Д., Колонюк В.П., Форіс Ю.Б.

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА У НОВОМУ КПК УКРАЇНИ І СИСТЕМНА МОДЕЛЬ «ЧОРНИЙ ЯЩИК»

За планом КНДІСЕ проводиться науково-дослідна робота за темою 1/3-13 (1/2-13) «Теоретичні та методичні засади призначення судових експертиз у кримінальних справах» (науковий керівник – Голікова Т.Д., відповідальний виконавець – Колонюк В.П., виконавець – Форіс Ю.Б.). В рамках цієї НДР проводиться системний аналіз призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях.

Модель відображає об'єкт у певному стані, при певних умовах, в певному середовищі, враховуючи специфіку цілей і суб'єкта моделювання. При використанні моделі типу «Чорний ящик» [1, 2] можна проілюструвати деякі особливості регулювання чинним КПК України судово-експертної діяльності в кримінальному процесі.

Формальна модель типу «Чорний ящик» являє собою прямокутник, що означає систему. Він обмежений границями, стрілками зображено входи (вхідні величини) та виходи (вихідні величини) системи. Входи – це те, що система використовує для своєї діяльності, з чим вона працює і що

перетворює. Виходи – результат діяльності системи, те, що вона створює, у що перетворює вхідні величини відповідно до своїх функцій [1, с. 74-75].

Якщо ми замість терміну «система» зазначимо таку важливу категорію як «судова експертиза», то отримаємо уявлення про судову експертизу, закріплене в КПК України. Ми побачимо, що у законодавця нечіткі уявлення про параметри того, що повинно бути «на вході» у такої системи, як судова експертиза. Так, відсутнє визначення спеціальних знань, які повинні використовуватися при проведенні судової експертизи, їх меж та інших характеристик. Відсутні визначення об'єктів, явищ і процесів, які мають бути надані на судову експертизу. Є лише розпливчасті характеристики підстав призначення судової експертизи взагалі і обов'язкової зокрема. В основному відсутні визначення та механізм (порядок) відбору порівняльних матеріалів, зразків, вихідних даних тощо.

Відсутній навіть натяк, що все це повинно відповідати певним вимогам, продиктованим спеціальними знаннями про об'єкти, явища і процеси, накопиченими людством взагалі і спільнотою судових експертів зокрема (досвід, практика тощо). Але законодавець чітко зауважує, що повинно бути «на виході» цієї системи. Так, форма висновку повинна відповідати певному закріпленому стандарту. Як джерело доказів висновки судового експерта повинен бути законним, допустимим, відноситися до справи, базуватися на допустимих і віднесених до справи вихідних даних, документах тощо, бути отриманим на всіх своїх стадіях без порушень вимог кримінально-процесуального закону. Законодавець слушно і конкретно зауважує засади оцінки висновку судового експерта і результати цієї дії. Проте з аналізу положень КПК України видно, що законодавець має дуже мало уявлення про вхідні, вихідні, внутрішні параметри такої системи, як судова експертиза, але судові експертологи до розробки проекту КПК України залучені не були, їх знання не враховувалися.

Тепер неповнота та неясність висновку судового експерта не є передбаченими законом підставами для призначення додаткової судової експертизи. У новому КПК України також відсутнє визначення підстав призначення повторної судової експертизи, яке було у попередньому КПК України, на що неодноразово наголошено у спеціальній літературі. Таким чином, раніше проведення повторної судової експертизи доручалося іншому судовому експерту, а додаткової – тому самому або іншому судовому експерту, тобто якщо «на виході» був висновок, який не відповідав висунутим до нього вимогам, зокрема вимогам законності чи об'єктивності,

чи викликав сумнів, чи був недостатньо повним, то все розпочиналося з початку: залучався чи міг бути залученим інший судовий експерт. Був певний цикл, і якщо «на виході» було «не те», спрацьовував «регулятор» і система «вимикалася» спочатку, з «входу», і замінювалася іншою аналогічною системою. «На вході» у іншої аналогічної системи у випадку повторної судової експертизи мало бути те саме, що і у «вимкненої»: ті самі завдання, об'єкти дослідження, питання, порівняльні матеріали, зразки, вихідні дані; очевидно, «замінником» мають використовуватися ті самі спеціальні знання (хоча це не можливо, судовий експерт – це людина, яка не схожа на будь-яку іншу людину, зі своїми особливостями сприйняття навіть тих самих навчальних дисциплін від того самого педагога, своїм досвідом тощо), той самий вибір методів і засобів (наприклад, обладнання) тощо. У новому КПК такий «цикл» роботи системи відсутній.

При відсутності «механізму заміни» (судового експерта, процесу проведення судової експертизи) у новому КПК є механізм вибору та правового застосування з множини (висновків судових експертів). Кожна сторона провадження може надати висновок експерта, і не один. Процесуально ці висновки рівні між собою, і з'являється певна множина висновків різних судових експертів з одного й того самого питання, але з різними «на вході» і «на виході». Суд наприкінці розгляду повинен обрати, виходячи з вимог до «на виході» судової експертизи, відповідь на питання, поставлене на вирішення судової експертизи, і навести підстави відхилення іншої відповіді. Ми кажемо «повинен», але суд **може не обрати** в кінці жодної відповіді (і на жодне питання), і відхилити всі висновки і результати допитів судових експертів, з різних підстав, хоч за наявності підстав для відводу судового експерта, хоч при використанні ним недопустимих джерел інформації, хоч при сумнівах у виборі експертом методики. У множині висновків не обов'язково знаходиться висновок, який містить інформацію, максимально близьку до об'єктивної істини. Крім того, «множина» може не скластися, а бути представленим судом лише один висновок.

То чи безпечний цей механізм забезпечення правосуддя у кримінальних провадженнях незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки? Вважаємо, що при здійсненні судово-експертної діяльності взагалі відповідно до принципів, закріплених наразі у Законі України «Про судову експертизу», цей механізм можна вважати безпечним. Але при цьому КПК України і Закон України «Про судову експертизу» взаємодіють при регулюванні судово-експертної діяльності у кримінальному процесі, на підставі перетину площин застосування задекларованих у них принципів. Жоден з цих нормативно-правових актів окремо не робить механізм безпечним. Так, якщо б не було принципу об'єктивності судово-експертної діяльності, і судовий експерт залучався певною стороною процесу і сприймався як дехто на цій стороні процесу (як є у деяких видах процесу в інших країнах), суб'єкти судово-експертної діяльності не прагнули б максимально наблизитися до об'єктивної істини, не використовували б для

цього наявні в них можливості, наприклад, ставити собі додаткові запитання (так звана «експертна ініціатива»), і множина висновків судових експертів стала б для суду сукупністю (множиною) джерел, у яких містяться не факти, не висновки про певні закономірності, а результати суб'єктивного сприйняття експертом, враховуючи його знання і досвід, і без нього наявної у справі інформації. Навряд чи суду знадобився би такий висновок, попри те, що у нього був би вибір з множини таких висновків. Сучасна доктрина ґрунтується на тому, що експерт прикладає свої спеціальні знання і отримує нові знання, виходячи з принципів судово-експертної діяльності, закріплених у Законі України «Про судову експертизу», зокрема об'єктивності. Тоді законодавець може дозволити собі не зазначати про об'єктивність спеціальних знань, оскільки для цього діє система забезпечення судово-експертної діяльності, наприклад, не використання сумнівних спеціальних знань (вимога до судового експерта про рівень освіти і її відповідність), сумнівних методик (реєстр методик), сумнівної літератури (переліки рекомендованої літератури) тощо. Але якщо законодавець у реформах кримінального процесу України рухатиметься далі в бік «суб'єктивізації» судової експертизи, сприйняття її як елементу обвинувачення чи елементу захисту, то, з урахуванням специфіки цього інституту (необхідність наявності спеціальних знань), він стане небезпечним у використанні його при здійсненні правосуддя, оскільки суд не має відповідних спеціальних знань і не зможе оцінити відповідність висновків експерта об'єктивній істині, спираючись на досі відомі алгоритми оцінки висновку судового експерта. Потужна система відбору з множини подібних моделей найбільш адекватних, яка наразі діє у судово-експертній діяльності, будь то методики дослідження речових доказів, засоби пізнання, теорії і концепції тощо, надійно захищає правосуддя України від суб'єктивності висновків судових експертів, при умові відсутності зловживань, які є підставами притягнення судових експертів до відповідальності.

Те саме стосується інших принципів судово-експертної діяльності. Новий механізм застосування судової експертизи в КПК України міцно стоїть на фундаменті доктрини судово-експертної діяльності, закріпленої в Законі України «Про судову експертизу».

Отже, вхідні параметри системи «судова експертиза в кримінальному процесі України» відіграють важливу роль в отриманні та подальшому застосуванні результатів діяльності цієї системи: висновків судових експертів та їх допитів.

Список використаних джерел

1. Сорока К.О. Основи теорії систем і системного аналізу: Навч. посібник / К.О. Сорока // Харків: ХНАМГ, 2004. – 291 с.
2. Горбань О.М., Бахрушин В.Є. Основи теорії систем і системного аналізу: Навчальний посібник / О.М. Горбань, В.Є. Бахрушин // Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2004. – 204 с.

Грига М.А.

ЗАГАЛЬНОНАУКОВІ МЕТОДИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПИСІВ, ВИКОНАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІЧНИХ ПРИЙОМІВ

Наявність великої кількості методів техніко-криміналістичного дослідження документів взагалі та технічного дослідження підписів зокрема, зумовлює необхідність їх класифікації та систематизації. Створення такої ієрархічної системи, безумовно, має не лише теоретичне, а й практичне значення, надаючи змогу експерту орієнтуватися в безлічі методів та правильно визначати добір та порядок їх застосування з метою ефективного проведення дослідження.

Найбільш поширеною у криміналістичній літературі є класифікація методів експертного дослідження за ступенем загальності та ієрархією застосування, запропонована Т.В. Авер'яною [1, с. 13], А.І. Вінбергом, О.Р. Шляховим [2, с. 64], А.В. Іщенком [3, с. 59], В.Я. Колдіним [4, с. 151] та ін. Згідно з нею, методи експертного дослідження поділяються на:

- всезагальний – діалектико-матеріалістичний (діалектичний) метод;
- загальні (загальнонаукові або загальнопізнавальні) методи;
- окремі методи (часткові);
- спеціальні методи.

Всезагальний (діалектичний) метод є методом матеріалістичної діалектики, яка вивчає предмети і явища дійсності в русі, зміні, розвитку, взаємозв'язку і взаємозумовленості. Він включає методи традиційної формальної логіки: аналіз і синтез, індукцію і дедукцію, гіпотезу і аналогію [5, с. 308-310], абстрагування, формалізацію і т.ін. Даний метод дає можливість розглядати об'єкт пізнання в розвитку, що для дослідження підписів має важливе значення при вивченні механізму взаємодії пишучого приладу (барвної речовини) з носієм (папером) і утворення матеріально-фіксованих відображень (підписів).

Загальні методи розробляються філософськими науками, частково психологією і математичними науками, проте, використовуються в різних науках (галузях) практичної діяльності, в тому числі і при проведенні техніко-криміналістичного дослідження документів (реквізитів). До них відноситься спостереження, вимірювання, описання, порівняння, планування, експеримент, моделювання. Однак, загальні методи, які застосовуються під час дослідження підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів, не відрізняючись за змістом від загальних методів інших наук, мають особливості, зумовлені предметом дослідження, об'єктами та іншими факторами. Відтак, пропонуємо зупинитися на більш детальній їх характеристиці.

Спостереження – метод, який під час дослідження підпису здійснюється неозброєним оком і/або за допомогою оптичних приладів. Проте, лише комплексне використання різних видів спостереження (різних режимів освітлення) дозволить всебічно та детально вивчити зображення підпису і всі його елементи.

Вимірювання – полягає у встановленні точних розмірних характеристик елементів підпису, дозволяє визначити та вивчити загальні та окремі його ознаки. Вимірювання проводиться за допомогою лінійки, штангенциркуля, мікроскопа з окуляр-мікрометром, вимірювальної лупи та інших пристосувань. Спеціальні прилади дозволяють фіксувати напрямок руху пишучого приладу, глибину штрихів (для визначення ступеня натиску), визначати точки початку та закінчення рухів, а також відносну глибину окремих частин елементів підпису, послідовність нанесення штрихів, що перетинаються тощо.

Опис – відображення умов, засобів і результатів дослідження. Його дані використовуються для узагальнення одержаної інформації і вирішення різноманітних питань. При проведенні криміналістичного дослідження підписів особливістю описання є обов'язкова фіксація всіх умов вивчення об'єктів дослідження.

Експеримент полягає у створенні штучних умов, які б сприяли виявленню певних ознак зображень підписів, що передбачає використання спостереження, вимірювання і порівняння. Експеримент може проводитися відносно як самого підпису, так і його моделі, з метою перевірки певних припущень, зокрема, чи виникло зображення підпису у документі внаслідок використання конкретного факсиміле-кліше.

Порівняння – метод, який застосовується як в процесі ідентифікації, так і при вирішенні діагностичних і ситуаційних завдань, а його результати дозволяють судити про наявність і/або відсутність збігів чи розбіжностей та їх значущість. Для реалізації методу порівняння використовують такі способи, як зіставлення, накладання та суміщення, які є незамінними при необхідності демонстрації абсолютного збігу двох підписів, один з яких слугував моделлю для копіювання.

Моделювання – заміна досліджуваного підпису моделлю, яка може бути не точною, абсолютною копією оригіналу, а однобічним, абстрактним відображенням, з подальшим перенесенням результатів її дослідження на документ. Моделювання при технічному дослідженні підпису може бути використано при вирішенні, наприклад, таких завдань, як встановлення послідовності нанесення елементів підпису чи виявлення первинного підпису. Такі моделі можуть бути одержані шляхом:

- виготовлення плоских зображень фрагменту документа з підписом за допомогою дифузно-копіювального, абсорбційно-люмінесцентного методів тощо;

- фотозйомки в полі ТВЧ, що дозволяє створювати плоске відображення вдавнених елементів підпису, за допомогою перетворення їх глибини в щільність почорніння на негативі;

- використання фотографічної голографії, коли в голограмі фіксується інформація про найдрібніші деталі рельєфу фрагмента документа з підписом тощо.

Прикладом такого методу, як *реконструкція* (відновлення), є встановлення змісту невидимих чи втрачених елементів підпису.

Отже, ми розглянули загальні методи, які лежать в основі техніко-криміналістичного дослідження документів з урахуванням особливостей їх застосування при дослідженні підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів. Варто зазначити, що дані методи не є руйнівними, а відтак, являють собою фундамент експертного дослідження і застосовуються в першу чергу.

Список використаних джерел

1. Аверьянова Т.В. Методы судебно-экспертных исследований и тенденции их развития: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Академия МВД РФ. – М., 1994. – 45 с.
2. Винберг А.И. Общая характеристика методов экспертного исследования / А.И. Винберг, А.Р. Шляхов // Общее учение о методах судебной экспертизы: Сб. науч. тр. – М. : ВНИИСЭ, 1977. – Вып. 28. – 132 с.
3. Іщенко А.В. Поняття й система методів техніко-криміналістичного дослідження документів: навч. посіб. / А.В. Іщенко, М.Ю. Будзієвський, І.П. Красюк [за ред. С.М. Алфьорова]. – К.: ТОВ «Еліт Прінт», 2011. – 97 с.
4. Колдин В.Я. Криминалистика: теоретическая наука или прикладная методология / В.Я. Колдин // Вестник Московского университета. – Серия 11. – М.: Изд-во МУ, 2000. – № 4. – С. 3-19.
5. Белкин Р.С. Общая теория советской криминалистики / Р.С. Белкин – Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1986. – 398 с.

Губіна Є.Н.

ЗАЛУЧЕННЯ ПОНЯТИХ ДО УЧАСТІ У ПРОВЕДЕННІ ОБШУКУ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

Обшук – це слідча (розшукова) дія, проведення якої регулюється ст.ст. 234-236 КПК України. Обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді (ч.ч. 1, 2 ст. 234 КК України).

Відповідно до ч. 7 ст. 223 КК України, обшук житла чи іншого володіння особи має здійснюватися з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування цієї слідчої (розшукової) дії. Отже, перед тим, як вирішити питання щодо залучення понятих до участі у проведенні обшуку, слідчий повинен встановити, чи має певне приміщення такий статус.

Легальне визначення термінів «житло» та «інше володіння особи» закріплене у ч. 2 ст. 233 КК України. Під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Під іншим

володінням особи розуміється транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи.

Під час дії КПК 1960 р. важливі роз'яснення з цього питання були надані Пленумом Верховного Суду України у п. 11 постанови № 2 від 28 березня 2008 р. «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» [1, с. 409-415]. Зазначалось, що згідно з вимогами ст. 17 Закону від 23 лютого 2006 р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» необхідно також враховувати, що відповідно до практики цього суду поняття «житло» у п. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод охоплює не лише житло фізичних осіб. Воно може поширюватися на офісні приміщення, які належать особам, а також офіси юридичних осіб, їх філії та інші приміщення.

При підготовці до проведення обшуку слідчий має здійснити підбір понятих. Ними повинні бути повнолітні особи, здатні правильно сприймати хід і результати цієї слідчої (розшукової) дії. Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження.

Порядок проведення обшуку житла чи іншого володіння особи визначений ст. 236 КК України. Аналізуючи її зміст, потрібно зазначити, що процедура участі понятих у цій слідчій (розшуковій) дії законодавцем не визначена. Лише зі змісту ч. 8 даної статті випливає, що понятий має право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку.

На наш погляд, ст. 236 КК України слід доповнити такими нормами : – слідчий зобов'язаний роз'яснити понятим їх право бути присутнім при всіх його діях; – всі документи і предмети, які підлягають вилученню, слідчий повинен пред'явити понятим і перелічити в протоколі обшуку чи доданому до нього опису з зазначенням їх назви, кількості, міри, ваги, матеріалу, з якого вони виготовлені, та індивідуальних ознак. Такі норми були у ст.ст. 181, 186 КПК 1960 р.

Про проведення обшуку слідчим складається протокол з дотриманням вимог ст. 104 КК України. Перед підписанням протоколу понятим має бути надана можливість ознайомитися з його текстом. Їх зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами.

Уявляється, що ст. 236 КК України необхідно доповнити нормою, як має діяти слідчий, якщо понятими та іншими особами, присутніми під час проведення обшуку, були висловлені зауваження. Така норма містилася у ст. 189 КПК 1960 р. У ній зазначалось, що при наявності в протоколі зауважень на неправильні дії, допущені під час обшуку, слідчий не пізніше двох днів повідомляє про це прокурора, який здійснює нагляд за слідством.

На етапі підписання протоколу обшуку поняті можуть залучатися до

засвідчення деяких фактів. Особа, яка брала участь у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії, може відмовитися підписати протокол. Відповідно до ч. 6 ст. 104 КК України, такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання нею таких письмових пояснень засвідчується понятими, якщо відсутній захисник (законний представник) цієї особи.

Поняті повинні засвідчити своїми підписами відповідність записів у протоколі виконаним діям. Йдеться про такі дії слідчого : – перед початком обшуку він пред'явив особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі, ухвалу слідчого судді про проведення обшуку і надав її копію; – слідчий відкривав закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовлялася їх відкрити; – слідчий оглядав та вилучав речі і документи, які мають значення для кримінального провадження тощо.

Деякі науковці вважають, що у окремих випадках недоцільно залучати понятих до участі у проведенні обшуку. Так, наприклад, В. Фастовець пише, що необхідність участі при проведенні обшуку залежить у першу чергу від того, чи має її проведення примусовий характер. Так, при добровільній згоді на проведення обшуку залучення понятих є непотрібним та зайвим, адже протокол слідчої дії з переліком вилучених предметів та документів підписується слідчим та особою, в якій вони вилучались. «Проте у разі примусового проведення обшуку... питання участі понятих залишається актуальним» [2, с. 81].

Така думка нами не поділяється. По-перше, обшук завжди має примусовий характер незалежно від того, надала чи ні особа згоду на проведення цієї слідчої (розшукової) дії. По-друге, поняті повинні бути присутніми вже під час входу слідчого до житла та пред'явлення його власнику копії ухвали слідчого судді про проведення обшуку, тобто до того моменту, коли з'ясується, чи надає він добровільно згоду на його проведення.

У юридичній літературі висловлені тактичні рекомендації щодо участі понятих під час проведення обшуку. Так, наприклад, В. Шарун пропонує перед початком обшуку максимально сконцентрувати увагу понятих на поставленому завданні, визначити їх розташування у приміщенні, де проводиться обшук, забезпечити належне спостереження понятими всіх пошукових дій з самого початку слідчої дії [3, с. 120-121].

Не піддаючи сумніву правильність цих тактичних рекомендацій, О. Булейко зазначає, що «ефективність їх реалізації в повній мірі залежить від особистого ставлення понятого до покладеного на нього завдання, його психо-фізіологічної, моральної готовності реалізувати свої процесуальні права та обов'язки. На практиці ж досягти стовідсоткової уваги та віддачі понятого під час слідчої дії вкрай важко в силу цілого ряду об'єктивних та суб'єктивних причин [4, с. 61].

Вищевказані тактичні рекомендації щодо участі понятих під час проведення обшуку потребують деталізації. Перед початком обшуку слідчий

має роз'яснити понятим особливості їх пересування на місці його проведення. У юридичній літературі відмічається, що пересування на місці проведення обшуку та інших слідчих дій – це наука [5, с. 25; 6, с. 141]. Довільне, неграмотне пересування понятого під час проведення слідчих дій може призвести до пошкодження, знищення слідів злочину або інших небажаних наслідків [7, с. 432-444].

У зв'язку з розглядом даного питання слід звернути увагу на таку обставину. Із буквального тлумачення ч. 7 ст. 223 КК України можна дійти висновку, що обов'язковою є участь понятих при проведенні обшуку тільки у житлі чи іншому володінні особи. Якщо ж приміщення не відповідає цьому статусу, при проведенні у ньому даної слідчої (розшукової) дії залучення понятих не вимагається.

З таким регулюванням не можна погодитися. Слід зазначити, що під час дії КПК 1960 р. поняті залучались до участі у проведенні обшуку у будь-якому приміщенні. Нами поділяється пропозиція А. Котової «законодавчо закріпити обов'язковість залучення понятих до проведення обшуку також у приміщеннях, які не вважаються житлом чи іншим володінням особи» [8, с. 10].

Список використаних джерел

1. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства: постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 28 березня 2008 р. // Постанови Пленуму Верховного Суду України. – К. : ПАЛИВОДА А. В. – 2010. – С. 409-415.

2. Фастовець В. Інститут понятих. Архаїчне явище чи процесуальна гарантія захисту прав учасників кримінального судочинства? / В. Фастовець // Вісник прокуратури. – 2012. – № 3. – С. 74-81.

3. Шарун В. В. Организационно-тактические особенности производства отдельных следственных действий с участием понятых : дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В. В. Шарун. – Калининград, 2007. – 214 с.

4. Булейко О. Л. Участь понятих у кримінальному процесі : монографія. – К. : КНТ, 2010. – 168 с.

5. Малярєнко В. Т. Про інститут понятих у кримінальному процесі України / В. Т. Малярєнко, І. В. Вернидубов // Вісник Верховного Суду України. – 2001. – № 3. – С. 22-27.

6. Лук'янчиков Є. Розвиток інституту понятих у чинному КПК України / Є. Лук'янчиков // Право України. – 2013. – № 11. – С. 137-144.

7. Герасимов В. И. Тактика обыска и выемки / В. И. Герасимов, З. Г. Самошина // Криминалистика : учеб. для высших учеб. заведений. – М., 1996. – С. 432-444.

8. Котова А. А. Інститут понятих у кримінальному провадженні України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / А. А. Котова. – К., 2013. – 19 с.

Гуменський О.А.

ПОНЯТТЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ОСНОВНИХ ОЗНАК ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТИЗИ

Технічні засоби створені людиною в процесі її інженерної діяльності для досягнення певної мети пройшли шлях від задуму (ідеальної розумової моделі) до практичної реалізації в закінченому вигляді. Виділяючи певні конструктивні особливості та функціональні можливості кожного з цих об'єктів, ми можемо віднести його до абстрактного поняття, визначеної групи (категорії), певного класу тощо, відповідаючи на одне з основних філософських питань «Чим воно є?». І якщо стосовно деяких предметів для відповіді на поставлене питання достатньо тільки «кинути погляд», то щодо інших, сфера застосування і можливості яких не очевидні, необхідна інструкція та/або проведення випробувань та експериментів.

В криміналістиці дане питання є одним з найголовніших. Для кваліфікації злочину потрібно встановити його склад.

Під складом злочину розуміють сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, а саме: об'єкт злочину, його об'єктивну сторону, суб'єкт злочину та суб'єктивну сторону, які характеризують, згідно з кримінальним законом, певне суспільно небезпечне діяння як злочин. Кожну з цих чотирьох груп ознак в теорії кримінального права часто називають елементами складу злочину. Склад кожного злочину характеризується стійкою структурою елементів та їх ознак.

У вченні про загальний склад злочину необхідні ознаки для кожного складу злочину називають обов'язковими, в той час як ознаки, які не характерні для всіх складів злочинів, зветься факультативними.

Факультативною ознакою складу злочину є предмет злочину.

Предметом злочину називають об'єкт матеріального світу, діючи на який суб'єкт посягає на суспільні відносини і блага (інтереси), які охороняються кримінальним законом. Предмет злочину є ознакою об'єкту злочину. Також предмет злочину, на відміну від об'єкту, є факультативною ознакою складу (відсутній в деяких злочинах).

Наприклад, предметом злочину, передбаченого ст. 262 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) [1] є вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої та радіоактивні матеріали; предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263 ККУ [1], – вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої, ч. 2 цієї ж статті – кинджали, фінські ножі, кастети та інша холодна зброя. Спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації (далі – СТЗ) є предметом злочину згідно зі ст. 359 ККУ [1].

Без відповіді на питання «Чи є (чи відноситься) даний об'єкт до предмету злочину (для кожного конкретного випадку – до вогнепальної зброї, бойових припасів, СТЗ тощо)?» неможлива правильна кваліфікація злочину, а отже й об'єктивність розслідування.

При цьому, відповідь на вказане питання не очевидна, потребує специфічних знань і проведення досліджень. Саме судові експерти визначають на основі спеціальних знань відношення наданого об'єкту до предмету злочину, тобто для вірної кваліфікації злочину питання «Чим воно є?» із розряду суто філософських переходить до розряду одного з основних питань експертології при проведенні досліджень зі встановлення групової приналежності.

Схеми процесу дослідження, заходи, які вживає експерт для встановлення істини, викладені в експертних методиках. Інтуїтивно зрозуміло, що загальні підходи до дослідження об'єктів, які можна умовно назвати результатами інженерно-технічної діяльності людини, при відповіді на основне експертне питання повинні бути схожими. Інженер – (франц. *ingenieur*, лат. *ingenium* – здібність, винахідливість) спеціаліст з вищою технічною освітою [2].

При цьому, «встановлення належності об'єкту до певної групи проводиться на основі вивчення ознак об'єкту та співставлення їх з ознаками інших об'єктів цього ж класу (групи)» [4].

При аналізі криміналістичної літератури та наявних експертних методик [1, 5-10] встановлено, що у об'єктів, умовно названих нами результатами інженерно-технічної діяльності людини, як предметів злочину, науковці та практики виділяють дві ознаки: призначення (призначеність) та придатність.

Призначення – дія за знач. призначити. З. // Цілеспрямованість, мета створення чого-небудь. // Мета використання чого-небудь // Спосіб використання або застосування чого-небудь [3]. Призначеність – абстр. ім. до призначений. Призначити (призначати) – визначати наперед що-небудь [3]. Придатність – властивість і стан за значенням придатний. Придатний – здатний робити, виконувати що-небудь. // якого можна використовувати, вживати; який відповідає певним нормам [3].

Деякі автори висловлюють зазначену думку менш конкретно, але в запропонованих ними визначеннях так чи інакше присутні ті ж самі ознаки. Аналізуючи дані визначення [3], можна зробити висновок, що під призначеністю мається на увазі відповідність задуму загальним принципам побудови пристроїв певного виду, а під придатністю – ступінь реалізації первинного задуму.

Проілюструємо вказане на прикладі вогнепальної зброї. При подібному загальному підході до встановлення належності об'єктів до вогнепальної зброї у різних авторів є і деякі відмінності у визначенні ознак (або, у деяких авторів, - критеріїв).

А саме, призначеність (призначення) визначається як ознака [7], загальна ознака [8], основна характерна ознака [1], загальна криміналістична ознака [5], критерій зброярності [6]; придатність – або взагалі не виділяється в окрему ознаку [1, 7], або розпорошується між критеріями [6, 8], або нарівні з призначеністю визнається загальною криміналістичною ознакою [5].

Доцільно розглянути також інші практичні й наукові підходи до

віднесення інженерно-технічних об'єктів до предметів злочину.

В методиці [9] придатність та призначеність, які визначають належність предмету (пристрою) до холодної зброї також називаються загальними криміналістичними ознаками. В методиці [10] (в якій, на наш погляд, знайшли найповніше втілення базові положення теорії групової ідентифікації, як процесу та методу дослідження, де потрібно розрізняти об'єкти, ознаки та властивості) віднесення технічних засобів до СТЗ реалізовано на підставі наявності сукупності загальних (критеріальних) ознак: придатності й призначеності.

Ознака – це показник, прикмета, знак, за якими можна розпізнати, визначити об'єкт дослідження. Ознаки відображають, виявляють властивості предмета у певних умовах (у певний спосіб) його застосування [4]. Властивість предмета виражає його внутрішню сутність та якісні характеристики, тобто те, що визначає його схожість з іншими предметами або відрізняє його серед них [4]. Саме властивості предмета визначають можливість його застосування у певний спосіб, тобто його призначення чи сферу використання [4, 7].

В результаті проведеного аналізу можна зробити висновок, що в основу групової ідентифікації (віднесення до визначеної категорії) об'єктів, які є результатом інженерно-технічної діяльності людини, може бути покладено аналіз підсумків двох основних етапів їх створення: розробки (мета, задум, розрахунки, конструювання) – призначеність об'єкта, і реалізації «в натурі» (відповідність характеристик реального пристрою тим, що були закладені на етапі розробки, та які характерні для групи пристроїв певного виду) – його придатність.

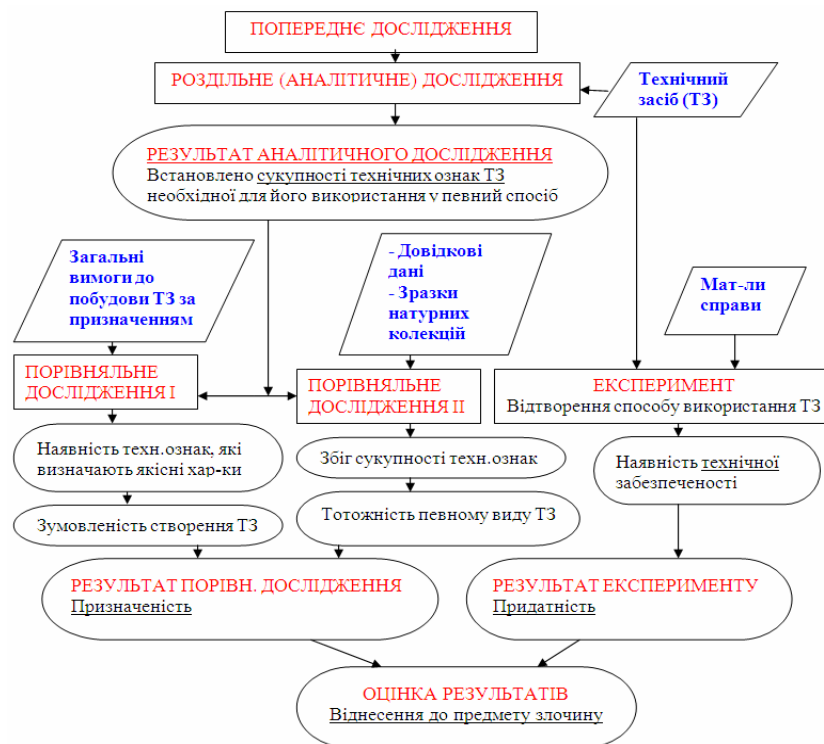

Рис. 1. Алгоритм методики віднесення об'єкту до предмету злочину.

На основі викладеного вище нами пропонується найзагальніша схема експертних досліджень результатів інженерно-технічної діяльності людини для віднесення їх до предмету злочину (див. іл.1).

Ця схема, на наш погляд, може стати в подальшому основою для удосконалення існуючих або розробки загальних та окремих криміналістичних методик досліджень різноманітних об'єктів: гральних автоматів, «скимерів», «код-граберів», будь-яких «невідомих» пристроїв тощо.

Крім того, пропонується призначеність та придатність називати основними ознаками у зв'язку з тим, що у всіх розглянутих випадках встановлюються основні ознаки предмету злочину, критеріальні (таку назву вони отримали в Методиці [10]) ознаки характерніші для класифікації за певним критерієм всередині визначеної групи, а назва «загальні ознаки» в даному випадку менш точно передає суть вказаних ознак. Тим більше, що за визначеннями «загальні ознаки» та «критерії» в криміналістиці закріпились сталі поняття (див. [6...8]). Разом з тим, відмічаємо, що дане питання є дискусійним і потребує подальшої наукової розробки.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Вид. третє, переробл. та доповн. – Х.: Одиссей, 2006. – 1184 с.
2. Словник іншомовних слів. За редакцією члена кореспондента АН УРСР О.С. Мельничука. – К.: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1977.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/ Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.: іл.
4. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика: Учебник для вузов. / Под редакцией профессора Р.С. Белкина. – М.: НОРМА, 2000. – 980 с.
5. Встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів). Судово-балістична методика / НДЕКЦ при УМВС в Луганській області, затверджено рішенням Міністерства юстиції України від 03.06.2005. – К., 2005. – 31 с.
6. Комаринец Б.М. Судебно-баллистическая экспертиза. Вып. 1. – М., ВНИИСЭ, 1974.
7. Россинская Е.Р. Криминалистика: Учебное пособие для вузов / под редакцией Н.Д. Эриашвили. – М.: ЮНИТИ - ДАНА, 1999. – 351 с.
8. Криміналістика (криміналістична техніка): Курс лекцій / П.Д. Біленчук, А.П. Гель, М.В. Салтевський, Г.С. Семаков. – К.: МАУП, 2001. – 216 с. – Бібліогр.: с. 211-212.
9. Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів. / затверджена рішенням розширеного засідання секції НКМР Міністерства юстиції України з проблем трасології та

судової балістики із залученням членів Координаційної ради з питань судової експертизи. Протокол від 10.04.2009 року № 22. – К., 2009.

10. Віднесення об'єктів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації: загальна методика проведення судової експертизи «Експертиза спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації» / О.І. Охріменко, В.С. Серьогін. – К.: Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз СБ України, 2011. – 26 с.

Диганич М.В.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗАБУТОГО У ПАМ'ЯТІ ДОПИТУВАНОГО

Важливим завданням слідчого при допиті свідків або обвинувачених є надання допомоги у пригадуванні подій минулого. Поновлення (актуалізація) сприйнятого матеріалу може характеризуватися різним ступенем труднощів – від «автоматичного» впізнання предметів до важкого їх пригадування.

Можливість актуалізації забутого у пам'яті допитуваного ґрунтується на збудженні відповідних нервових зв'язків або асоціацій (за схожістю, суміжністю або контрастом), а тому тактичні прийоми, які сприяють актуалізації, повинні ґрунтуватися саме на цьому.

Допитуваний може зробити заяву на зразок «я вже нічого не пам'ятаю», «був п'яний і не пам'ятаю, що відбувалося» тощо. При «побічній відмові» від показань допитуваний зазвичай вказує на повне випадіння з його пам'яті подій, що становлять інтерес, і не докладає зусиль для пригадування «забутого». Встановити, чи має місце «побічна відмова» від показань або допитуваний дійсно забув обставини, які цікавлять органи розслідування, слідчому допомагає аналіз таких даних, як час, що пройшов з моменту сприйняття окремих фактів, характер події, наступна діяльність допитуваного, його стан у момент сприйняття, індивідуальні особливості пам'яті.

Система тактичних прийомів, спрямована на актуалізацію забутих матеріалів у пам'яті свідків (потерпілих) або обвинувачених (підозрюваних), може включати:

- постановку нагадуючих запитань;
- демонстрацію доказів;
- демонстрацію іншої матеріалізованої інформації;
- допит на місці події;
- оголошення показань інших осіб.

Запропонована система є найбільш типовою. У процесі її використання ефективним може стати кожен із зазначених прийомів або їх комплекс залежно від психологічних особливостей допитуваного і своєрідності забутого матеріалу. Можливість реалізації окремих тактичних прийомів системи зумовлена ситуацією розслідування, яка складається до проведення допиту.

Важливим прийомом, спрямованим на актуалізацію забутих обставин, є постановка допитуваному нагадуючих запитань, мета яких полягає у

нагадуванні обставин, що сприяє збудженню асоціативних зв'язків. Дані для нагадуючих запитань слідчий одержує з матеріалів кримінального провадження, показань інших осіб, оперативно-розшукових відомостей.

Позитивний ефект у пригадуванні забутого має постановка запитань у хронологічній або логічній послідовності про попередні, супровідні та наступні за подією злочину обставини.

Система тактичних прийомів, спрямована на актуалізацію забутого, включає й такий прийом, як показ свідку або обвинуваченому речових або письмових доказів. Тут процес пригадування ґрунтується не тільки на розумових асоціаціях, а й на безпосередніх зорових відчуттях.

Тактичним прийомом, який сприяє актуалізації забутого, є демонстрація допитуваному іншої матеріалізованої інформації з метою оживити у його пам'яті обставини баченої ним події. Так, для актуалізації забутого можуть бути успішно використані різні фотознімки, схеми, малюнки, макети, тощо.

Актуалізації забутого може допомогти й такий тактичний прийом, як допит на місці події. Психологічною підставою його є повторне сприйняття допитуваним обстановки, в якій відбувався злочин.

До системи тактичних прийомів, яка сприяє актуалізації забутого, належить оголошення показань інших осіб. У процесі оголошення показань необхідно пред'являти не протокол у цілому, а зачитувати фрагменти, що стосуються тільки обставин, за яких певний факт мав місце.

Аналізуючи викладений матеріал, ми можемо зробити висновок, що всі вище перераховані тактичні прийоми, а саме: постановка нагадуючих запитань, показ доказів, демонстрація іншої матеріалізованої інформації, допит на місці події, оголошення показань інших осіб, дає змогу актуалізувати забуте у пам'яті допитуваного.

Список використаних джерел

1. Шепітько В.Ю. Криміналістика: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Ю. Шепітька. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 728 с.
2. Кримінальний процес України: Підруч. для вищих навч. закл. України / За ред. Ю.М. Грошевого та В.М. Хотенця. – Харків, 2000. – 494 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України.

Дрозд В.Г.

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ УМИСНИХ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ

Як відомо, процесуальною формою використання спеціальних знань при розслідуванні тілесних ушкоджень є судова експертиза. Відповідно до ч. 1 ст. 242 КПК України експертиза проводиться якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування

питань права. Однак, ч. 2 цієї статті передбачені випадки обов'язкового її призначення. У розслідуванні за даною категорією злочинів судова експертиза призначається для встановлення причин смерті, встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень, а також визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності [1].

Стаття 69 КПК України визначає поняття судового експерта, під яким пропонується розуміти особу, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

За результатами проведеного дослідження експерт складає висновок – докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи (ч. 1 ст. 101 КПК України).

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень про тілесні ушкодження показало, що в процесі розслідування призначалися та проводилися такі види експертиз: судово-медична (потерпілого – 96,1%) та (підозрюваного – 7,8%); судово-психіатрична (підозрюваного) – 68,6%; медико-криміналістична – 60,8%; балістична – 15,7%; дактилоскопічна – 23,5%; трасологічна – 37,3%; мікрооб'єктів – 25,5%; судово-наркологічна (підозрюваного) – 7,8%; холодної зброї – 15,7%; імунологічна – 1,96%.

З наведеного видно, що більша частина судових експертиз при розслідуванні тілесних ушкоджень належить судово-медичним, судово-психіатричним та криміналістичним дослідженням. Важливим елементом організації проведення судово-медичної експертизи є вибір моменту її призначення та формулювання завдань експерту. Обумовлюється це динамічним станом здоров'я потерпілого. Слідчий у таких провадженнях завжди має враховувати таке: а) можливість настання смерті потерпілого; б) перебіг природних процесів загоєння ушкоджень і обмеженість методів дослідження тіла живої людини; в) можливість змін ознак, що впливають на визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.

Варто зауважити, що самої потреби у спеціальних знаннях ще недостатньо для призначення експертизи. Слідчим мають бути зібрані матеріали, необхідні для проведення дослідження та формулювання висновку. У кримінальних провадженнях щодо заподіяння тілесних ушкоджень така ситуація складається на початковому етапі розслідування. Як правило, збирання необхідного матеріалу потребує певного часу, проте відкладати її призначення на завершальний етап розслідування не має сенсу. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що матеріали для дослідження експерту подаються не в повному обсязі. Слідчі направляли експертам самих осіб, а інколи окремі протоколи слідчих (розшукових) дій.

За запитом експерта представлялися додаткові матеріали, що потрібні для дослідження, зокрема це: характеристики, довідки, медичні документи (історія хвороби). Це є наочним свідченням недооцінки консультацій зі спеціалістом, який міг зорієнтувати слідчого на збирання матеріалів, які характеризують психічне здоров'я, фізичний стан людини, інформації про особливості становлення особистості та її психологічні особливості. Важливу інформацію можуть містити неофіційні особисті документи, щоденники, записні книжки, замітки, листи, вірші, проза, малюнки тощо, які можуть міститися як на паперових так і на електронних носіях (комп'ютери, дискети, диски, флешки тощо). Додаткові відомості, потрібні експерту для обґрунтування висновку, можуть бути отримані в процесі допиту чергового лікаря, який приймав хворого, хірурга, який проводив операцію, лікаря, який спостерігав за хворим і спілкувався з ним. Доцільно щоб під час такого допиту був присутній судовий медик, який може звернути увагу на обставини, що мають важливе значення для формування висновку.

При призначенні судово-медичної експертизи слідчий в постанові має сформулювати типові для таких ситуацій запитання, а також врахувати ознаки конкретної специфічної ситуації. Орієнтовний перелік питань такого виду експертизи викладено у роботі Б.Г. Гончаренка «Експертизи в судовій практиці» [2]. Однак, можна виділити питання, які частіше за все ставлять експерту-судовому медику у провадженнях щодо заподіяння тілесних ушкоджень, зокрема такі: 1) в якому положенні перебував потерпілий в момент заподіяння тілесних ушкоджень?; 2) яка кількість тілесних ушкоджень, їх локалізація, характер, ступінь тяжкості кожного?; 3) у результаті якого виду травматичної дії (предмета) могли бути спричинені виявлені ушкодження?; 4) які характеристики мав травмуючий чинник (предмет)?; 5) який безпосередній механізм (механізми) заподіяння ушкоджень?; 6) на якій відстані від постраждалого відбувся вибух? Одиничне чи неодиначні осколочні поранення заподіяні потерпілому? Чи є тілесне ушкодження кулевим, дробовим, осколочним? Одним чи кількома пострілами заподіяні тілесні ушкодження?; 7) як відобразилися на тілі потерпілого особливості предметів, що використовувалися для заподіяння тілесних ушкоджень?; 8) ушкодження заподіяно самим потерпілим чи іншою особою?; 9) який ступінь тяжкості заподіяних потерпілому тілесних ушкоджень?; 10) чи могли заподіяні ушкодження утворитися за обставин, викладених у постанові про призначення експертизи. С.О. Сафронов пропонує ставити перед експертом питання про встановлення остаточного результату ушкодження, а також ступінь втрати потерпілим працездатності. Якщо тілесних ушкоджень декілька і заподіяні групою осіб, обов'язково встановити внаслідок якого настала смерть потерпілого [3].

Загальна методика судово-медичної оцінки ступеня тяжкості тілесних ушкоджень полягає у такому: 1) виявлення ушкодження та визначення його суті; 2) співставлення ушкодження з переліком небезпечних для життя тілесних ушкоджень (викладені у вказаних вище Правилах); 3) якщо ушкодження не входить до цього переліку, то виявляють, залежно від

реального наслідку, чи мало це ушкодження інші ознаки тяжкого тілесного ушкодження; якщо такі ознаки є, то ушкодження визначають як тяжке тілесне; якщо – ні, то переходять до наступного етапу оцінки ступеня тяжкості; 4) залежно від реального наслідку ушкодження виявляють ознаки тілесного ушкодження середньої тяжкості; якщо такі ознаки є, то ушкодження визначають як тілесне ушкодження середньої тяжкості; якщо таких ознак немає, то переходять до наступного етапу; 5) залежно від реального наслідку ушкодження виявляють ознаки легкого тілесного ушкодження [4].

Крім того можуть проводитися інші різновиди судово-медичної експертизи. Зокрема, це судово-медична експертиза речових доказів, завдяки якій досліджуються різні об'єкти як біологічного (кров, сперма, волосся, слина, сеча, кал, жіноче молоко, кістки, органи та тканини тощо), так і небіологічного походження (одяг, знаряддя травми, транспортні засоби тощо) [5].

Останнім часом набуває поширення експертиза судово-медичної імунології. Такий вид дослідження проводиться з метою встановлення наявності і групової належності об'єктів людського походження (крові, виділень, волосся, кісток тощо), встановлення батьківства, материнства, підміни дітей тощо з використанням спеціальних методів, методик і знань у галузі судової медицини.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 квіт. 2013 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2013. – С. 138. – (Кодекси України).
2. Експертизи в судовій практиці / [за заг. ред. В. Г. Гончаренка]. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 180-185, 187-188.
3. Сафронов С.О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжкого і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / С.О. Сафронов. – К., 1999. – С. 12.
4. Експертизи в судовій практиці / [за заг. ред. В.Г. Гончаренка]. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 187.
5. Експертизи в судовій практиці / [за заг. ред. В.Г. Гончаренка]. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 189.

Ергард Н.М., Юрченко В.Т.

ПРОБЛЕМНІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАЛУЧЕННЯ ЛІКАРІВ-КОНСУЛЬТАНТІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ КОМІСІЙНИХ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ЗГІДНО З НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Ще у 2012 році набув чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс України (надалі КПК України), проте і досі є невирішеними низка

питань у проведенні судово-медичної експертизи згідно з новим КПК України.

Головним невирішеним питанням на сьогодні залишається статус лікарів-консультантів, яких залучають до проведення комісійних судово-медичних експертиз. Незважаючи на те, що зазначені спеціалісти можуть обґрунтувати клінічні діагнози, проаналізувати лабораторно-діагностичні дані та визначити методи профілактики і шляхи лікування в кожному конкретному випадку, проте їх участь в експертизі як експертів неможлива (згідно з новим Кримінальним процесуальним кодексом України вони не є експертами і не мають права підпису), оскільки вони не внесені до Реєстру атестованих судових експертів Міністерства юстиції України. Так, згідно з ч. 1 ст. 69 КПК України «Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань».

Крім того, згідно з вимогами ст. 102 передбачається зазначення у висновку експерта даних щодо свідцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта, на підставі якого кожен експерт повинен бути внесений в Реєстр атестованих судових експертів. Отже, експерт, який не є атестованим, згідно з положеннями нового КПК України не може брати участь у проведенні судово-медичних експертиз.

Законом також передбачено, що будь-яка особа, яка не внесена до Реєстру атестованих судових експертів з відповідними відомостями, також не має права на проведення експертизи, на відміну від вимог ст. 75 Кримінально-процесуального кодексу України (1960) та Наказу МОЗ України № 6 від 17.01.1995 року «Про розвиток і вдосконалення судово-медичної служби України», де в «Правилах проведення комісійних судово-медичних експертиз в бюро судово-медичної експертизи» і зараз вказано, що: «...залежно від характеру експертизи до складу комісії можуть входити як фахівці тільки в галузі судово-медичної експертизи, так і фахівці інших медичних (в тому числі і фахівці медико-соціальних експертних комісій МОЗ) і немедичних спеціальностей. За своїм процесуальним статусом всі вони при проведенні експертизи є експертами», що суперечить вимогам діючого КПК України. Це також стосується і вимог ЦПК України – згідно з ч. 2 ст. 53: «Як експерт може залучатися особа, яка відповідає вимогам встановленим Законом України «Про судову експертизу» і внесена до Державного реєстру атестованих судових експертів», а згідно з ч. 3 ст. 147 передбачається зазначення у висновку експерта даних про свідцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта.

Більшість експертних висновків зараз ґрунтується лише на висновках лікарів-спеціалістів різних медичних галузей (як було вказано вище), які залучаються до проведення експертиз, і, в яких відсутній експертний аналіз

медичної документації, а є лише переписані експертами висновки лікарів-спеціалістів, які, не тільки згідно з діючим КПК України (і ЦПК України), не є експертами у галузі судово-медичної експертизи, але можуть бути зацікавленими у отриманні позитивного рішення по відношенню до своїх колег-лікарів.

Водночас, варто зауважити, що проводячи комісійні судово-медичні експертизи, відносно надання медичної допомоги пацієнту, лікар судово-медичний експерт повинен мати базові ґрунтовні знання з усіх галузей медицини, що надає йому можливість вести професійну дискусію з лікарем-консультантом з питань обґрунтованості відповідей у висновках експертизи, що проводиться. Варто пам'ятати, що «Висновок експерта» є колективною думкою експертів, які беруть участь в проведенні комісійної судово-медичної експертизи і, відповідно до п. 3 ст. 101 КПК України, саме експерти несуть за нього особисту відповідальність, а не лікарі-спеціалісти, що залучалися до її проведення. Експерт повинен постійно підвищувати свій кваліфікаційний рівень, вступати в дебати з лікарями інших медичних галузей щодо висвітлення ними питання відповідно до кожної конкретної експертизи, не боятися висловити свою думку, відмінну від лікаря вузької спеціалізації, довести свою думку в рамках проведення експертизи і, при необхідності, у суді.

Отже, вирішення цих правових проблемних питань можливе за умов: по-перше, в межах діючого законодавства у разі потреби залучення до комісії експертів спеціаліста в галузі медицини, для відповіді на питання, які знаходяться поза межами компетенції лікарів судово-медичних експертів, необхідно у відповідності до п. 2 ч. 3 ст. 69 КПК України заявляти клопотання перед особою, яка призначила експертизу про дозвіл на залучення даного спеціаліста до складу комісії, який за своїм процесуальним статусом не є експертом і, відповідно, позбавлений права підпису (висновків) експертизи. По-друге, проведення комісійних судово-медичних експертиз в бюро судово-медичної експертизи, з порушенням п. 2 ч. 3 ст. 69 КПК України є недопустимим, тому є необхідність корегування. По-третє, необхідно терміново привести у відповідність до норм КПК України, наказ МОЗ України від 17.01.1995 року №6 «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» (з додатками). По-четверте, в найкоротший термін визначитися з правовим статусом спеціалістів в галузі медицини, які залучаються до проведення комісійних судово-медичних експертиз.

Єщенко К.І.

СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СУДОВОГО ПОЧЕРКОЗНАВСТВА

Відомо, що науково-технічний прогрес є рушійною силою сучасного суспільства. Без досягнень науково-технічного прогресу важко, а у деяких випадках і взагалі неможливо виявити, вилучити, дослідити та належним чином використати важливу для розслідування та попередження

кримінальних правопорушень інформацію. До таких знань, зокрема, належать почеркознавчі, які давно й ефективно використовуються у протидії злочинності. У сучасних умовах можливості почеркознавства сприймаються як один із найбільш дієвих, ефективних засобів отримання важливої для розслідування кримінальних правопорушень інформації. Водночас, розвиток науки передбачає постійне вдосконалення наявного арсеналу криміналістики взагалі, та почеркознавства, зокрема.

Дослідження почерку в сучасній криміналістиці є одним з найважливіших та актуальних завдань, оскільки в даний час все частіше і частіше переходять до більш цивілізованих методів, які дозволяють з меншими витратами енергії і мінімальним ризиком отримувати набагато більший ефект від своїх дій. Для того, щоб розкрити думку, варто скористатися доволі виразною і точною за формулюванням відомою цитатою: «Навіщо зламувати сейф, коли можна отримати його вміст одним грамотним розчерком пера». Таким чином, специфіка рукописних об'єктів обумовлює спрямованість відповідних наукових розробок в галузі судового почеркознавства.

Проблеми розвитку судового почеркознавства у своїх працях досліджували такі вчені: Р.С. Белкін, Л.А. Вінберг, Н.І. Клименко, В.Ф Орлова, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, М.О Селіванов, О.О. Ейсман, Р.М. Ланцман, І.Д. Кучеров, Г.Ф. Архипов та інші.

Основні напрями наукових досліджень у судовому почеркознавстві завжди відображали потреби експертної, слідчої та судової практики у розробці теоретичних підстав і створенні методик вирішення завдань, що виносяться на вирішення експерта-почеркознавця. Уявлення про сучасний стан судового почеркознавства та судово-почеркознавчої експертизи, перспективи їх подальшого розвитку пов'язані з діалектичним процесом накопичення, поглиблення й розширення знань, переходом їх на більш високий якісний рівень розвитку, у зв'язку з чим їх необхідно розглядати з урахуванням історичних аспектів генезису судового почеркознавства.

Властивості почерку, які використовуються для індивідуальної ідентифікації, у значній мірі вивчені криміналістами. У меншій мірі досліджено ті властивості почерку які несуть інформацію про зовнішні обставини виконання рукопису і внутрішній стан пишучого, а також властивості почерку, що дозволяють вирішувати класифікаційні завдання. Так, значну складність становить вирішення завдання про визначення внутрішнього стану виконавця, зокрема, стану підвищеного нервового збудження або гальмування, стресу, хвилювання, або стану, пов'язаного із порушенням опорно-рухових функцій, тощо. Не всі методики, запропоновані для вирішення класифікаційних завдань дають достовірні результати (наприклад, методика встановлення статі виконавця за короткими записами). Для здійснення такої характеристики необхідно звернутись до досягнень сучасної графології. Адже роботи графологів становлять певний науковий інтерес для вчених-почеркознавців, що займаються вирішенням завдань неідентифікаційного характеру: встановлення незвичайних умов виконання

рукопису, стану людини в момент написання тексту, встановлення статі, віку, професії. Однак варто підкреслити, що на даному етапі графологія не дозволяє за почерком визначити точний рід занять випробуваного. Вона може бути тільки певним орієнтиром щодо векторного визначення роду занять людини. Саме з цих причин теоретичні розробки графології потребують науково-обґрунтованого та практичного підкріплення.

Зміни зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на формування почерку істотно змінили структуру (будову) почерку сучасного суспільства, що вимагає корегування низки характеристик загальних ознак почерку. Недостатньо вивчені раніше об'єкти дослідження – рукописні тексти та підписи, виконані звичною лівою рукою природними лівшами також потребують доопрацювання. Тому на сучасному етапі в судовому почеркознавстві виділяється два головних напрями досліджень зміненого почерку: встановлення факту незвичайного виконання рукопису та ідентифікація виконавця за зміненим почерком.

Поряд з ручними способами в почеркознавчих дослідженнях за останній час все більше застосування отримують машинні методи аналізу ознак у порівнюваних почерках (підписах). Ведуться експерименти з використання алгоритмів впізнання образу при проведенні почеркознавчих досліджень, а також з метою встановлення авторства анонімних текстів. Почерк певної особи в цілому, а також окремі письмові знаки, які в сукупності становлять індивідуалізований комплекс, являють собою образ. Завдання науковців полягає в розробленні електронно-обчислювальної машини, яка зможе розпізнавати почерк даної особи в масі різних почерків.

Тому, у випадках, коли очі експерта при порівняльному дослідженні деяких почеркових об'єктів є недосконалим знаряддям, актуальною стає проблема створення більш досконалого апарату розрізнення, який би працював в сферах і діапазонах, недоступних безпосередньому зоровому сприйняттю людини. В основу експериментів, проведених по кібернетизації почеркознавчого дослідження, було покладено принцип створення машини, яка б спершу запам'ятовувала зразки почерку (навчалася), а потім, навчившись їх розрізняти, проводила розпізнавання. Визначено, що з досліджень у напрямку створення модельних та автоматизованих методів, що використовуються при проведенні почеркознавчої експертизи на сучасному пострадянському просторі, найбільший інтерес представляють розробки криміналістів України, які вперше почали створювати і використовувати експертні системи в судово-почеркознавчій експертизі.

Відомо, що метою почеркознавчої експертизи є встановити виконавця досліджуваного рукопису або підпису, але здійснити це неможливо, спираючись тільки на знання експерта. Основоположник судового почеркознавства Е.Ф. Буринський писав, що почеркознавча експертиза тільки тоді перестане бути суб'єктивною, коли в процесі дослідження будуть проводитися різні вимірювання за допомогою спеціально розроблених і виготовлених для цього інструментів. Ця теза Е.Ф. Буринського відкрила перед почеркознавцями нові шляхи дослідження почерку. Необхідно при

дослідженні почеркових об'єктів використовувати вимірювальні прилади. Зважаючи на те, що ми живемо в столітті стрімкого розвитку комп'ютерних технологій, стає цілком можливим з метою вивчення та ідентифікації досліджуваних матеріалів, використання спеціально призначених для цього комп'ютерних програм.

У розвитку судового почеркознавства велике методологічне значення мають математичні теорії і підходи, автоматизація дослідних процесів, використання сучасної комп'ютерної техніки та інструментальних засобів. Статистична природа багатьох почеркових закономірностей зумовила широке використання положень теорії ймовірності та математичної статистики в розробці теоретичних концепцій і методів експертного дослідження почеркових об'єктів. В основу розробки багатьох методів, використовуваних в даний час в наукових дослідженнях і проведенні експертиз, покладені імовірнісний підхід і статистичний аналіз. Але в результаті суттєвих структурних змін сучасного почерку необхідно обмежити використання традиційних математичних методик, оскільки вони засновані на статистичному аналізі почерків осіб, які навчалися за прописами, прийнятим в освітніх установах в роки минулого століття, які дещо відрізняються від сучасних прописів іншою конфігурацією письмових знаків.

Комплексний характер використовуваних методичних засобів означає, що в процес вирішення завдань судово-почеркознавчої експертизи включаються найрізноманітніші за своєю природою методи: якісно-описові, кількісні, модельні (математичні), інструментальні, а також використання засобів сучасної комп'ютерної техніки. Не можна залишити без уваги й перспективні розробки з використання ймовірнісно-статистичного підходу та експериментального створення кількісних діагностичних методів на сучасному етапі розвитку судового почеркознавства.

Тож серед перспективних напрямів розвитку почеркознавства є підстави виділити теоретичні та прикладні. Для формування теоретичного підґрунтя є потреба проаналізувати: методологічні засади почеркознавства як криміналістичної теорії; систему почеркознавчих знань та їх витоки; особливості формування почерку; відображення у почерку властивостей особи та стан впровадження інноваційних методів дослідження психофізичних особливостей виконавця тексту в цілому. В прикладних напрямках можна виділити: детальну розробку питань застосування електронно-обчислювальної техніки; використання можливостей почеркознавства у розслідуванні та попередженні конкретних кримінальних правопорушень; розширення кола неідентифікаційних досліджень тощо.

Детальне дослідження та вирішення вищезазначених питань надасть змогу значно розширити можливості судового почеркознавства та підвищити ефективність діяльності експертів-почеркознавців.

Жвалова Г.В., Садченко О.О.

НАУКОВІ ОСНОВИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ ЗА РИСАМИ ЗОВНІШНОСТІ

Криміналістичне вчення про ознаки зовнішності людини і використання їх для ототожнення людини одержало назву криміналістичної габітології. Габітологія вивчає зовнішність людини, ознаки, закономірності зміни їх у часі, способи і засоби фіксації і використання їх з метою розшуку і ототожнення особи.

У науковій літературі немає єдиного підходу до тлумачення цього поняття. У перше цей термін ввів у науковий обіг В.А. Снетков. Хоча у криміналістиці зустрічаються й інші назви габітології.

Г.Л. Грановський у 1970 році запропонував, «Криміналістичне вчення про прикмети людини», Ю.А. Пересункін у 1978 році сформулював «Ідентифікацію людини за ознаками зовнішності», І.Ф. Пантелєєв у 1988 році визначив цей напрям як «Судова габітоскопія», Ф.П. Сова у 1978 році ввів термін «Дослідження зовнішньої будови об'єкта».

Галузь знань габітологія належить до криміналістичної техніки як розділу науки криміналістики, яка відображає окремі елементи її предмета. Сфери застосування габітології пов'язані з адаптацією знань з інших галузей для потреб експертної практики, а саме знання які сформовані в антропології екстраполюють для ідентифікацій особи за рисами зовнішності.

Габітологія містить теоретичні положення про предмет вивчення, методи і засоби збирання, фіксації і дослідження зовнішності людини.

Об'єктом вивчення габітології є зовнішність людини, характеризуючи її ознаки та їх класифікація.

Предметом вивчення габітології є закономірності виникнення, зміни, дослідження і використання зовнішності людини з метою її ідентифікації.

Виходячи з вищезазначеного криміналістична габітологія – це галузь науки криміналістики, яка включає систему теоретичних положень про ознаки зовнішності людини, закономірності зміни їх у часі, способи фіксації, дослідження та використання їх при розслідуванні кримінальних правопорушень.

У структурі криміналістичної габітології треба виділити складові частини. Першу групу становлять теоретичні основи габітології (поняття, історія виникнення, об'єкт, предмет, сфера застосування, завдання).

До другої групи належать методи та засоби збирання і фіксації інформації про зовнішність (поняття зовнішності, частини, деталі, ознаки, систем елементів, джерела інформації про зовнішність, методи, принципи, правила, послідовність опису зовнішності).

Третю групу формують практичні основи використання зовнішності людини, які передбачають застосування відомостей про зовнішність людини, що відображанні на різних матеріальних носіях, у різних сферах людської діяльності.

Можливість криміналістичного ототожнення людини за рисами зовнішності ґрунтується на загальних положеннях теорії криміналістичної

ідентифікації, антропології, антропометрії, археології, біохімії, етнографії, анатомії, фізіології, судової медицини, пластичної і патологічної анатомії, криміналістичної фотографії.

В основі криміналістичної габітології знаходяться дані антропології, що стоять в центрі знань про людину.

Антропологія – природнича, біологічна наука (грец. *antropos* – людина, *logos* – наука). Вперше це поняття запропонував Аристотель (384-322 рр. до н.е.). Перші відомості наукових знань про людину знаходяться в роботах античних філософів: Анаксимандра, Демокрита, Емпедокла, Сократа.

Вчених Стародавньої Греції цікавили питання: а) мерології; б) анатомії людини, її місце в системі природи, тілесні відмінності в фізичному типі окремих народів і таке інше.

На початку XVIII ст. слово антропологія ввійшло у науковий обіг. Антропологічні знання накопичувались поступово, разом із загально-біологічними і медичними. З'являються теорії, які були поєднані з суспільною і філософською думкою.

Новий етап розвитку антропологічних знань розпочинається в епоху великих географічних відкриттів (XV-XVII ст.ст.).

Накопичення фактичного матеріалу сприяло виникненню теорії про походження людини від тварини, класифікації К. Ліннея (1775 р.), Ж. Бюффона (1740 р.), Ф. Блуменбаха, Дж. Гентера, П. Кампер та ін.

Важливою обставиною для подальшого розвитку антропології є теорія еволюції Ж.Б. Ламарка.

В другій половині XVIII ст. розпочинається бурхливий етап розвитку природознавства в Росії. У 1755 р. з відкриттям Московського університету, видаються наукові праці антропологічного характеру, здійснюються експедиції, відбувається накопичення антропологічного і етнографічного матеріалу.

Період становлення антропології пов'язаний з ім'ям видатного біолога середини XIX ст. Карлом Бером. Велике значення мали його роботи з краніології, теорії та методики антропологічних і краніологічних досліджень.

В середині XIX ст. в 60-70 р.р. були створені перші наукові установи і антропологічні заклади.

В Україні у 20-х роках минулого століття створені антропологічні центри в Харкові, Києві, Сімферополі, Дніпропетровську.

Таким чином, становлення антропології як науки відноситься до середини XIX ст.

Антропологія вивчає:

- походження і еволюцію фізичної організації людини та її рис;
- зміни організму людини в просторі і часу;
- закономірності змін організму;
- фактори, які впливають на зміни організму людини.

На сьогодні антропологічні дослідження проводять за такими напрямками:

- морфологія людини (вивчає будову тіла людини);

- антропогенез (походження та еволюцію людини);
- етнічна антропологія (расознавство).

Об'єктом антропологічного вивчення є – людина, її тіло, фізичний стан.

Для визначення різних особливостей будови тіла людини, антропологи використовують вимірювальну методику, яка отримала назву – антропометрія.

Залежно від об'єкта вимірювань виділяють: а) соматометрію (вимірювання живої людини); б) остеометрію (вимірювання залишок кісток); в) краніометрію (вимірювання черепа).

Основи сучасних антропометричних методів були закладені у роботах французького антрополога й анатома Поля Брока (1824-1880р.р.). Він розробив:

- антропометричні програми;
- таблиці описаних ознак;
- запропонував низку приладів та інструментів для антропометричних досліджень.

У 1914 р. швейцарський антрополог Р. Мартін удосконалив і розширив антропометричну методику.

Дані криміналістичної габітології застосовуються:

- у розшуку невідомих осіб, які зникли з місць нерозкритих кримінальних правопорушень;
- у розшуку відомих осіб, які приховуються від суду та слідства;
- у розшуку безвісно зниклих осіб;
- для ідентифікації живих осіб і померлих громадян.

Галузь знань габітологія є на сьогоднішній день однією з прогресивних галузей знань, адже відомості з криміналістичної габітології використовують не тільки спеціалісти в галузі ідентифікації особи, але й історики, мистецтвознавці, літературознавці та представники інших наук і сфер діяльності.

Заруцький В.А.

НАПРЯМИ ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

З метою визначення напрямів інформаційно-довідкового забезпечення судових експертиз необхідно, насамперед, з'ясувати зміст судово-експертної діяльності. Зміст цієї діяльності – регламентована законодавством діяльність осіб, які володіють спеціальними знаннями та уповноважені сторонами провадження на виконання дій, змістом яких є дослідження певних об'єктів, процесів або явищ, з метою надання науково обґрунтованих висновків для їх використання під час розслідування та судового розгляду провадження.

Змістом судово-експертної діяльності є виконання завдань, які покладені на зазначених вище осіб [1, с. 97]. Основними з таких завдань є:

- проведення експертиз та досліджень за кримінальними провадженнями та справами про адміністративні правопорушення, що

розслідуються органами внутрішніх справ;

- проведення експертиз та досліджень за кримінальними провадженнями, які розслідуються іншими відомствами (прокуратура, СБУ, податкова міліція), цивільними та господарськими справами на госпрозрахунковій основі;

- проведення досліджень за матеріалами оперативних підрозділів для встановлення підстав щодо початку кримінального провадження;

- проведення досліджень для потреб структурних підрозділів органів внутрішніх справ, в тому числі під час проведення внутрішніх розслідувань;

- участь у підготовці, проведенні слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) та оперативно-розшукових заходів;

- участь як спеціалістів у судовому розгляді справ та проваджень;

- надання консультацій з питань, що потребують використання спеціальних знань;

- техніко-криміналістичне забезпечення діяльності органів внутрішніх справ, інших правоохоронних органів із запобігання, виявлення, розкриття і розслідування кримінальних та інших правопорушень;

- технічне забезпечення експлуатації техніко-криміналістичних засобів органів внутрішніх справ;

- проведення науково-дослідних робіт у сфері протидії протиправній діяльності, в тому числі розроблення нових та вдосконалення існуючих техніко-криміналістичних засобів та методів для використання в практичній діяльності органів внутрішніх справ;

- розроблення нових методик експертного дослідження;

- розроблення методичних рекомендацій щодо: розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, прийомів застосування техніко-криміналістичних засобів у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень;

- забезпечення ведення криміналістичних обліків [2, с. 98-99].

Зазначену діяльність здійснюють в основному працівники експертної служби МВС. Відповідно, для її здійснення необхідно інформаційне забезпечення.

З цієї точки зору, інформаційне забезпечення доцільно розглядати у двох аспектах: як діяльність з отримання інформації, вагомої для використання під час розслідування, та як сукупність матеріальних об'єктів, які містять інформацію, що може бути використана в ході розслідування [2, с. 99].

Щодо напрямів, то найбільш вагомим напрямом в інформаційному забезпеченні судово-експертної діяльності є:

- автоматизоване збирання і оброблення експериментальних даних, які отримані в процесі дослідження об'єктів судової експертизи;

- створення банків даних і автоматизованих інформаційно-пошукових систем по роботі з ними;

- розроблення програмних комплексів чи окремих програм виконання допоміжних розрахунків по відомим формулам і алгоритмам, у тому числі

розроблення і запровадження автоматизованих програмних комплексів для виконання типових та найбільш складних експертних завдань;

- створення програм для формування типових висновків експертів;
- розроблення програмного забезпечення для вирішення управлінських проблем.

Інформаційно-довідкове забезпечення судової експертизи ґрунтується на дотриманні низки принципів, серед яких основними є:

- відповідність сучасному рівню розвитку науки і техніки;
- відповідність кримінально-процесуальному законодавству та іншим нормативно-правовим актам, що регулюють діяльність з експертного дослідження об'єктів, явищ і процесів;

– поєднання плановості та динамічності інформаційного забезпечення – повне відображення в інформаційному ресурсі всіх нових надходжень;

- повсюдність і безперервність використання відомостей, як можливість використати необхідне в будь-який час, в різних експертних підрозділах;

– економічність і раціональна організація надходження відомостей (уникнення повторного надходження й дублювання інформації та пов'язаних з цим витрат);

- комплектність і можливість повсякчасного використання інформаційних ресурсів (наявність необхідного технічного забезпечення) [1, с. 230].

– інформаційне забезпечення судових експертиз створюється у тих випадках, коли завдання, що нею виконуються доволі часто зустрічаються, не є тривіальними і їх виконання обмежене певними термінами;

– інформаційне забезпечення судової експертизи створюється як сукупність функціональних інформаційних підсистем, які об'єднані загальною цільовою функцією і охоплює усі напрями судово-експертної діяльності, усі сторони розвитку експертної установи, гарантує максимальну повноту, інформаційне забезпечення експертів і керівників експертних підрозділів;

– розроблення інформаційно-довідкового забезпечення судових експертиз здійснюється комплексно із залученням спеціалістів того виду діяльності для якого створюється система, а також інших спеціалістів (програмістів, математиків, спеціалістів по технічним засобам);

– створена інформаційна система повинна забезпечити можливість нею користуватися працівникам експертних установ, які незнайомі з принципами і умовами функціонування системи;

– виключення доступу до системи інформаційного забезпечення особам, які не є користувачами системи;

– вибір технічних засобів і математичного забезпечення, які реалізуються в системі інформаційно-довідкового забезпечення повинен створювати експертам максимальні зручності.

Таким чином, інформаційно-довідкове забезпечення – це складний багатоаспектний механізм збору, обробки, збереження інформації і

забезпечення нею експертів. Автоматизація процесу роботи з інформацією суттєвий і ефективний фактор вдосконалення системи.

З викладеного можна зробити висновок, що інформаційне забезпечення судово-експертної діяльності потрібно розглядати у двох аспектах: як діяльність з отримання інформації, вагомої для використання в ході проведення судових експертиз, та як сукупність матеріальних об'єктів, які містять інформацію, що може бути використана в ході дослідження різноманітних об'єктів.

Робота щодо створення інформаційно-довідкової системи забезпечення судових експертиз повинна здійснюватися відповідно зазначених у даних тезах принципів.

Сам процес створення інформаційно-довідкового забезпечення повинен здійснюватися відповідно до таких етапів: 1) збір і систематизація джерел інформації, створення інформаційних фондів; 2) на основі зібраних довідково-інформаційних відомостей створюються інформаційно-пошукові системи.

Список використаних джерел

1. Пиріг І.В. Інформаційне забезпечення експертної діяльності ОВС / І.В. Пиріг // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2011. – № 3. – 2011. – С. 95-99.

2. Тютюнник Т.В. Деякі основи інформаційного забезпечення судово-балістичної експертизи / Т.В. Тютюнник // Вісник Луганського університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ, 2008. – №3. – С. 228-233.

Зеленська Т.С.

К ПРОБЛЕМЕ УСТАНОВЛЕНИЯ ДАВНОСТИ ОБРАЗОВАНИЯ СЛЕДОВ КРОВИ НА ВЕЩЕСТВЕННЫХ ДОКАЗАТЕЛЬСТВАХ

Выявление следов крови на вещественных доказательствах играет значительную роль в раскрытии преступлений. Совершение преступлений, направленных против жизни и здоровья человека, в большинстве случаев сопровождается повреждениями с дальнейшим кровотечением. При этом кровь, которая может попасть на орудия преступления, на части тела и одежду потерпевшего и обвиняемого, на окружающие предметы, является наиболее частым объектом исследования.

Достаточно часто органы суда и следствия ставят перед судебно-медицинским экспертом вопрос о давности образования кровяного пятна, так как установление давности образования следов крови на вещественных доказательствах имеет большое значение для решения вопроса о времени совершения преступления и соответственно о причастности к нему того или иного лица. Проблема установления давности образования следов крови обусловлена или отсутствием достоверных методов исследований, или их трудоемкостью.

Образовавшееся пятно крови на вещественных доказательствах при высыхании постепенно меняет свой цвет, что позволяет эксперту, хотя бы примерно, ориентироваться в давности его образования. Однако, на степень

«старения» пятна крови влияет не только высыхание, но и воздействие на него различных условий внешней среды: температуры, влажности, света, характер и химические свойства предмета-носителя и другие физические и химические факторы. Так различные воздействия на кровь (гниение, термическое воздействие, облучение ультрафиолетовыми лучами, воздействие различными химическими веществами) приводят к денатурации и коагуляции ее белков. В этих случаях белки крови становятся нерастворимыми. Таким образом, со временем в пятнах крови происходят различные физико-химические и биохимические изменения, сопровождающиеся разрушением белков, изменением концентрации ферментов и ионов.

Некоторые методы установления давности образования следов крови:

- оценка цвета пятен крови, оценку изменения цвета предлагали давать субъективно, путем сравнения со шкалой образцов (Н.С. Бокариус), или с помощью ступенчатого фотометра Пульфриха (Шварцахер);

- установление изменений спектра гемоглобина и его дериватов. Гемоглобин крови в только что образовавшемся пятне находится в состоянии оксигемоглобина, который по мере «старения» пятна постепенно превращается в метгемоглобин, а затем в гематин. Количественное соотношение окси- и метгемоглобина в пятне изучали при помощи спектрального исследования вытяжек из пятен;

- определение активности ферментов крови, устанавливали количество каталазы в пятне крови (Шварц), холинэстеразы, лейцинаминопептидазы, окситоциназы;

- скорость обесцвечивания в различных растворителях (водный раствор мышьяковистой кислоты, хлорная вода по Драгендорфу), а также сравнение интенсивности цвета исследуемого пятна, растворенного в дистиллированной воде, в растворе калийной щелочи, используя контрольные образцы (по Мюллеру);

- исследование степени миграции ионов хлора за пределы границы пятна, чем больше времени прошло с момента образования пятна, тем шире будет кайма хлоридов вокруг пятна;

- изменение величины оптической плотности вытяжек из пятна крови, что позволяет дифференцировать различные сроки давности.

Следует отметить, что используемые методы установления давности образования пятна крови на вещественных доказательствах индивидуальны в каждом отдельном случае, и зависят как от свойств предмета-носителя, так и от условий внешней среды при котором оно хранилось. Несмотря на многообразие методов исследования, как визуальной, субъективной оценки исследуемого пятна крови так и использование сложных лабораторных и аппаратных методик, применяемых для решения данного вопроса, изменение пятен крови с течением времени требует дальнейшего детального изучения.

Список использованных источников

1. Дослідження рідкої крові та її слідів на речових доказах (методичні

рекомендації) МОЗ України. – К., 2010. – 33 с.

2. Бронникова М.А., Гаркави А.С. Методика и техника судебно-медицинской экспертизы вещественных доказательств. – М., 1963. – 278 с.

3. Барсегянц Л.О. Судебно-медицинское исследование вещественных доказательств (кровь, выделения, волосы). – М.: Медицина, 2005. – 448 с.

4. Туманов А.К. Судебно-медицинское исследование вещественных доказательств. – М., 1961. – 580 с.

5. Логвиненко А.Г., Туребаев О.Н. Исследование пятен крови методом колориметрии //Первый Всесоюзный съезд судебных медиков (тезисы докладов). – К., 1976. – С. 485-486.

Зименкова Т.В., Садченко О.О.

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗМІН ЗОВНІШНОСТІ ЛЮДИНИ

Ідентифікація за ознаками зовнішності людини можлива не тільки в період відносної стабільності ознак, але і за межами цього періоду, оскільки закономірності зміни зовнішності людини достатньо вивчені.

В.А. Снетков до найбільш загальних закономірностей зміни зовнішнього вигляду людини, які обумовлюють можливість її ідентифікації протягом тривалих періодів часу, відносить такі:

1. *Виразність ознак певних елементів* зовнішності стабільна протягом певного періоду вікового розвитку людини. Насамперед, це стосується елементів обличчя з кістковою основою (лоб, ніс, підборіддя та ін.).

2. *Ознаки елементів зовнішності* змінюються поступово, за певний період розвитку організму. Причому, напрям і, відповідно, динаміка зміни ознак тих чи інших елементів (наприклад, поява і формування зморшок на шкірі) відомі.

3. *Ознаки зовнішності* змінюються шляхом перетворення, обумовленого закономірностями природного процесу розвитку людини (дрібні зморшки до старості перетворюються в глибокі складки).

4. *Швидкість зміни ознак* різних елементів зовнішності неоднакова; окремі ознаки «переходять» у майже початковому стані з одного вікового періоду в інший, що і дозволяє тим самим здійснювати ідентифікацію [2, с. 163]. Особливо помітна ця закономірність у зміні обличчя людини в перші періоди її життя. Хоча загальні зміни зовнішнього вигляду і відбуваються за рахунок динаміки розвитку лицьового відділу черепа, ознаки деяких елементів зберігаються – насамперед, будова вушної раковини, контури очних щілин [1, с. 10].

Крім перерахованих закономірностей і їх прояв в конкретній особі, в кожному разі встановлення тотожності необхідно враховувати дані про межі ідентифікаційного періоду.

Нагадаємо, що в межах ідентифікаційного періоду ознаки зовнішності відносно стійкі. Однак ці межі неоднакові для різних етапів розвитку людини. Тому в дитинстві і юності ідентифікаційні періоди обмежуються кількома роками (наприклад, від 7 до 12, від 12 до 16 років), а в зрілому віці

мають протяжність до 20 років (наприклад, від 25 до 45 років).

Таким чином, початок і закінчення певного вікового періоду визначають межі відносної стійкості елементів зовнішності.

Поряд з постійно діючими закономірностями розвитку людини на ознаки зовнішності впливають фактори які, обумовлені хворобами і зміною способу життя.

Може бути виділена і додаткова група чинників – свідомо зміна зовнішності шляхом пластичної хірургії або з косметичною метою, чи для ускладнення ідентифікації.

До додаткових факторів варто віднести і короткочасний вплив на окремі елементи зовнішності (наприклад, на міміку, що відповідає тим чи іншим емоціям).

Зміни, як це впливає з перерахованих факторів, що їх визначають, можуть бути незворотними і зворотними.

Перша група обумовлена розвитком організму, наявністю травм, хірургічним втручанням, які суттєво впливають на зовнішність.

Друга група змін має тимчасовий характер, оскільки після їх зникнення ознаки відновлюються (наприклад, зміни внаслідок певних захворювань, змін у способі життя). До цієї ж групи належать епізодичні впливи, пов'язані з пережитими емоціями.

Таким чином, знання закономірностей змін зовнішнього вигляду людини дозволяє провести об'єктивний аналіз напрямів і меж змін ознак зовнішності.

Ці закономірності впливають з даних:

- фізіології і морфології людини про вікові зміни в різні періоди його життя;
- загальної медицини про зміни зовнішності людини в результаті певних захворювань;
- судової медицини про посмертні зміни зовнішнього вигляду людини;
- пластичної хірургії, медичної косметики про способи зміни окремих ознак зовнішності.

Закономірності вікових змін доцільно розглядати у відповідності з періодизацією, наявної в медицині та біології.

А.М. Зінін, В.А. Снетков наводять спрощену схему, а саме періоди:

- раннього дитинства – до 7 років;
- другого дитинства – від 7 до 12 (13) років;
- підлітковий вік – від 12 (13) до 16 (17) років;
- юнацький вік – від 17 до 20 років;
- молодий вік – від 20 до 25 років;
- вік зрілості – від 25 до 45 років;
- літній вік – від 45 до 60 років;
- вік старості – від 60 до 75 років;
- похилий вік – від 75 до 80 років;
- вік старезності – понад 90 років [3, с. 76].

Тут об'єднанні схеми антропологів і медиків для того, щоб дати

загальне уявлення про періодизацію життя людини.

У ранньому дитинстві дуже велика динаміка і характер змін ознак зовнішності. Максимальні збільшення розмірів обличчя та верхньої частини голови мозкового відділу черепа. Потім до підліткового і юнацького періоду ці розміри змінюються менш інтенсивно. Найкращі, різко виражені зміни настають на піках підліткового та юнацького періодів. Найбільш виразно це проявляється на нижній щелепі, яка росте швидше всіх інших кісток обличчя. Аналогічно протікає зростання верхньої щелепи і носа, включаючи його хрящові і м'які частини. Зменшується ступінь вираженості складки верхнього віка. Змінюється висота, ширина і положення вушної раковини.

У ці періоди формуються основні риси обличчя людини, характерні для неї до настання старості.

Молодий вік характеризується відносною стійкістю ознак зовнішності. Але поступово і непомітно змінюється стан шкіри обличчя і волосяного покриву голови. З віком риси обличчя грубіють, утворюються природні складки шкіри, перетворюється форма м'яких частин обличчя. Обличчя стає більш масивним.

Зміна обличчя людини зазвичай відбувається поступово. У деяких людей ознаки здаються стабільними (зміни відбуваються в уповільненому темпі) і про них кажуть – «законсервовані».

Але якщо людина починає повніти або худнути, то зміни стають більш помітними і в стабільні вікові періоди (30-40 і 40-45 років).

Приблизно після 50-55 років починається період в'янення організму, і ті зміни у зовнішності, які відбувалися поступово, прискорюються і проявляються активно.

Загальна тенденція зміни елементів обличчя (і їх ознак) така:

- зростання і збільшення від молодості – до зрілості;
- потоншення, зменшення до старості.

В'янення організму спочатку зачіпає шкірні покриви і м'язи, а потім і кісткову основу.

Це – нормальні зміни. Однак на ознаки елементів обличчя можуть впливати і хвороби, і операції, і травми. Форма і розміри обличчя в цілому нерідко змінюються під впливом *набряків* (хвороба нирок і нерідко серця, набрякла хвороба, що виникає на ґрунті голодного виснаження), *«базедової хвороби»* (виснаження обличчя, косоокість, розвиток зоба), *«акромегалії»* (збільшення голови в цілому, носа, вух, нижньої щелепи, товщини губ, надбрівних дуг і вилиць, проміжків між зубами), *«хронічного остеом еліта»* нижньої щелепи (характерне розширення нижньої частини обличчя) та ін.

Можливі й патологічні зміни форми чола під впливом *«остеодистрофії»*, що вражає найчастіше лобову і скроневу кістки (дуже рідко інші кістки черепа). Виражається це в утворенні пухлини, яка до зрілого віку може досягнути значних розмірів, поширюючись в очний отвір і іноді зміщуючи очне яблуко.

З патологічних ознак, які можуть бути помітні на фотознімках, мають значення:

- вроджений чи набутий птоз (нетримання верхнього віка);
- блефарохалазис (звисає складка верхнього віка над краєм ока як результат часткового набряку віка);
- параліч лицьового нерва (різка зміна форми ока, неповне закриття, відвисання нижнього віка). Може з'явитися набряклість нижніх вік, що утворює підочні набряки.

На форму носа може вплинути як місцеве захворювання (наприклад, *рінофіма* – викликає збільшення його розмірів, м'ясистість, поява горбків), так і загальна хвороба (наприклад, при сифілісі нерідко провалюється спинка носа).

З метою ліквідації наслідків хвороб, які спотворюють обличчя, а також вроджених аномалій використовується пластична хірургія, за допомогою якої відновлюється початковий вигляд втраченого, або пошкодженого елемента зовнішності особи, або створюється прийнятний зовнішній вигляд будь-якого аномального елемента. Шляхом переміщень, видалення або заповнення убитку тканин нерідко вдається досягти цілком задовільних результатів.

В останні роки стала активно розвиватися пластична хірургія в косметичних лікарнях, косметологічних клініках, де за бажанням клієнтів штучно змінюють елементи обличчя і насамперед такі, як ніс, рот, повіки, вушні раковини.

Доволі часті косметичні операції з метою усунення надлишків шкіри і жирової клітковини в місці нижньої частини щік (відвисають щоки) і підборіддя (подвійне, потрійне підборіддя) такі операції нерідко змінюють контур нижньої частини обличчя в місці щік і контур підборіддя.

На обличчі складки і зморшки усувають натягуванням шкіри чола, вік, щік, шийних складок, можуть бути ліквідовані складки біля очей – «гусячі лапки».

У результаті усунення лобових зморшок за допомогою косметичної операції нерідко змінюється межа лінії росту волосся (найчастіше зміщується догори), що може збільшити висоту чола.

Таким чином, аналіз і вивчення закономірностей змін зовнішності людини має практичне значення для успішного проведення портретної експертизи.

Список використаних джерел

1. Снетков В.А. Габитоскопия / В.А. Снетков. – Волгоград, 1979. – С. 9-11, 71.
2. Криминалистическое описание внешности человека: учеб. пособ. – М., 1999. – 223 с.
3. Портретная экспертиза: Учебно-практическое пособие / В.А. Снетков, А.М. Зинин. – М.: Экзамен, Право и закон, 2004. – 160 с.

Зосіменко В.В.

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ, ЯК МЕТОД ОБ'ЄКТИВІЗАЦІЇ ЕЛЕМЕНТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ

У даний час існує загальноприйняте визначення терміну криміналістична характеристика злочину (КХЗ) – це система даних про криміналістичні значимі ознаки певного виду або групи злочинів, які мають закономірні зв'язки між ними, і які мають мету створення та перевірки криміналістичних версій [1].

Значення КХЗ перед усім полягає в тому, що на початковому етапі розслідування злочинів, коли існує певний дефіцит інформації, за рахунок стійких кореляційних зв'язків між різними елементами КХЗ є можливість розгляду нових версій щодо невстановлених обставин, при цьому саме трирівнева структура КХЗ дозволяє встановити взаємозв'язок між структурними елементами КХЗ [2]. В попередніх роботах ми наводили обрану нами структуру як елементів КХЗ, так і ознак елементів, зазначали про наявність та силу статистичного зв'язку між певними показниками [3, 4].

Метою даного дослідження було підвищення об'єктивності при визначенні «таксономічної формули» злочинця шляхом оптимізації і систематизації статистичних зв'язків між різними показниками КХЗ.

При вирішенні завдання знаходження характеристик передбачуваного злочинця, на першому етапі нам необхідно виділити загальні класи злочинів і зіставити їх з класами злочинців. Оскільки класифікація відносить кожен об'єкт до однієї з заздалегідь визначених груп, для побудови оптимальної розбивки об'єктів на групи, зробимо кластеризацію (кластер англ. *cluster* – скупчення) – об'єднання декількох однорідних елементів, яке може розглядатися як самостійна одиниця, що володіє певними властивостями) наявної бази.

Необхідно виділяти класифікацію та кластеризацію. Класифікацією називається віднесення кожного елемента в певний клас із заздалегідь відомими параметрами, отриманими на етапі навчання. При цьому кількість класів чітко обмежена. Кластеризація – це розбиття безлічі даних на кластери, параметри яких заздалегідь невідомі. Кількість кластерів може бути довільною або фіксованою.

Кластеризацію можна визначити як процес об'єднання даних у групи за схожими ознаками. Оскільки кластеризація розбиває безліч об'єктів на групи, які визначаються тільки її результатом, оптимальність може бути визначена як вимога мінімізації середньоквадратичної помилки розбиття:

$$e^2(X, L) = \sum_{j=1}^K \sum_{i=1}^{n_j} \|x_i^{(j)} - c_j\|^2,$$

де C_j – «центр мас» кластера j . «Центр мас» кластера – точка в просторі характеристичних векторів із середніми для даного кластера значеннями характеристик. У нашому випадку будемо використовувати кластеризацію для спрощення подальшої обробки даних і розуміння структури множини об'єктів X^i за допомогою дивізації на групи схожих об'єктів. При цьому ми можемо істотно скоротити обсяг збережених даних у разі великої вибірки, залишивши по одному найбільш типовому представнику від кожного

кластера. Також можливе виділення нетипових об'єктів, які не підходять до жодного з кластерів.

У першому випадку кількість кластерів будемо мінімізувати. У другому випадку важливіше забезпечити високу ступінь подібності об'єктів усередині кожного кластера, а кластерів може бути скільки завгодно. У третьому випадку найбільший інтерес представляють окремі об'єкти, які не вписуються ні в один з кластерів. Для цього наведемо визначення тих понять, з якими будемо оперувати. *Об'єкт* – елементарна група даних, з якою оперують алгоритми кластеризації. Кожному об'єкту ототожнюється *вектор характеристик*: $x = (x_1 \dots, x_d)$. Компоненти x_i є окремими характеристиками об'єкта. Кількість характеристик d визначає *розмірність* простору характеристик. Множинність, що складається з усіх векторів характеристик, будемо позначати X . $X = (x_1, \dots, x_n)$, де $x_i = (x_{i1}, \dots, x_{id})$. *Кластер* – підмножина «близьких один до одного» об'єктів із X . Відстань $R(x_i, x_j)$ між об'єктами x_i та x_j – результат застосування обраної метрики в просторі характеристик.

У загальному випадку кластеризація даних включає в себе такі етапи:

1. Виділення характеристик.
2. Визначення метрики.
3. Розбивка об'єктів на групи.
4. Наведення результатів.

Рис.1. Алгоритм послідовної кластеризації.

Застосуємо схему виділення кластерів у нашому випадку. Для виділення вектора характеристик спочатку необхідно вибрати властивості, які характеризують ці об'єкти. Ними можуть бути кількісні характеристики (вік, кількість ран), якісні характеристики (день тижня, стать, локалізація ран) тощо. Потім необхідно зменшити розмірність простору характеристичних векторів, тобто виділити найбільш важливі властивості об'єктів. Зменшення розмірності прискорює процес кластеризації, і в деяких випадках дозволяє візуально оцінювати її результати. Виділені характеристики варто нормалізувати. Далі всі об'єкти представляються у вигляді характеристичних векторів. Ми будемо повністю ототожнювати об'єкт з його характеристичним вектором. У всіх цих випадках може застосовуватися ієрархічна кластеризація, коли великі кластери дробляться на більш дрібні, ті в свою чергу – ще дрібніші і т.д.

Такі завдання називаються завданнями таксономії (таксон *лат. Taxon*, – «порядок, пристрій, організація») – група в класифікації, що складається з дискретних об'єктів, що об'єднуються на підставі спільних властивостей і ознак) і будують не одну розбивку вибірки на класи, які не перетинаються, а

систему вкладених розбивок. Результат таксономії зазвичай представляється не як проста розбивка множини об'єктів на кластери, а у вигляді таксономічного дерева – дендрограми. Дендрограма дозволяє навести кластерну структуру у вигляді плаского графіку незалежно від того, яка розмірність початкового простору. Замість номеру кластеру об'єкт характеризується перерахуванням всіх кластерів, яким він належить, від великого до дрібного. Введемо поняття «таксономічної формули», як способу опису кластерної структури, де буквено-цифрові позиції у формулі позначають відповідні градації предиктора згідно з таблицями 1, 2.

Таблиця 1

Позиція предиктора в таксономічній формулі

Позиція	X	X	XXXXX	Y	X	X	X
Предиктор	Стать	Вік	Зони ушкоджень	Загальна кількість ушкоджень	Місце вчинення злочину	День тижня	Характер дня тижня
Приклад	1	6	345	c	1	7	2

Опис злочину: потерпілий – чоловік, віком понад 60 років, локалізація ушкоджень – тулуб, верхні і нижні кінцівки, кількість ушкоджень – від 3 до 10, злочин вчинений в житловому приміщенні в неділю, не в робочий день. Таксономічна формула потерпілого: 16345c172.

Таблиця 2

Градація предиктора в таксономічній формулі

Предиктор	Градація
Стать	чоловік – 1; жінка – 2
Вік	до 18 – 1; 18-29 – 2; 30-39 – 3; 40-49 – 4; 50-59 – 5; 60 і більше – 6
Зона ушкоджень	голова – 1; шия – 2; тулуб – 3; верхні кінцівки – 4; нижні кінцівки – 5
Загальна кількість ушкоджень	1- A; 2- B; 3-10 – C; 11-20 – D; 21-50 – E; більш 50 – F;
Місце вчинення злочину	Житлове приміщення - 1; Нежитлове приміщення – 2; Вулиця – 3; Не визначене - 4
День тижня	Понеділок – 1; ...; Неділя – 7
Характер дня тижня	Робочий день – 1; Вихідний день – 2

Формула може бути розширена в разі збільшення розмірності простору (район, час року і т.д.) або зменшена за рахунок об'єднання кластерів. Серед алгоритмів ієрархічної кластеризації виділяють два основних типи. *Дівізімні* або *низхідні* алгоритми розбивають вибірку на все більш і більш дрібні кластери. Більш поширені *агломеративні* або *висхідні* алгоритми, в яких об'єкти об'єднуються у все більш і більш великі кластери. Реалізація цієї ідеї представлена в такому алгоритмі. Спочатку кожен об'єкт вважається окремим кластером. Для одноелементних кластерів природним чином визначається функція відстані

$$R(\{x\}, \{x'\}) = \rho(x, x').$$

Потім запускається процес злиття. На кожній ітерації замість пари найближчих кластерів U і V утворюється новий кластер.

$$W = \bar{U} \cup V$$

Відстань від нового кластера W до будь-якого іншого кластера S обчислюється по відстанях $R(U, V)$, $R(U, S)$, $R(V, S)$, які до цього моменту повинні бути відомі.

$$R(U \cup V, S) = \alpha_U R(U, S) + \alpha_V R(V, S) + \beta R(U, V) + \gamma |R(U, S) - R(V, S)|,$$

де α , β , γ – числові параметри.

Ця універсальна формула узагальнює практично всі розумні способи визначити відстань між кластерами. Вона була запропонована Лансом і Вільямсом у 1967 році [5].

Визначення числа кластерів найпростіше робити шляхом відсікання фінальної ділянки дендрограми. На горизонтальній осі знаходиться інтервал максимальної довжини $|R_{t+1} - R_t|$, і в якості результуючої кластеризації видається безліч кластерів St . Число кластерів одно $K = l - t + 1$. При необхідності можна задати обмеження на мінімальне і максимальне число кластерів $K_0 < K < K_1$.

Найбільш часто зустрічаються кластери при 7-вимірному просторі характеристик (характеристичний просторі): 123a111- 5(0,6%); 123a172- 7(0,8%); 123a341-6(0,7%); 123a351 - 7(0,8%); 123a362- 12(1,4%); 123a372- 8(0,9%); 133a111- 9(1,1%); 133a141 - 8(0,9%); 133a162 - 12(1,4%); 133a172 - 8(0,9%); 143a111 - 11(1,3%); 143a121 - 7(0,8%); 143a131 - 7(0,8%); 143a172 - 7(0,8%); 153a121 - 6(0,7%); 153a162 - 7(0,8%).

У нашому випадку інтерес представляє не тільки таксономічне древо цілком, але й визначення оптимального числа кластерів для подальшої класифікації та побудови системи класифікаційного співставлення.

Кластери, які найбільш частіше зустрічаються при 3-вимірному просторі характеристик (характеристичному просторі): a11- 124(14,6%); a12 - 100(11,8%); c11 - 85(10,0%); c12 - 60(7,1%); a31 - 54(6,4%); b11-43(5,1%); c31 - 40(4,7%); a32- 37(4,4%); a21- 28(3,3%); b12- 27(3,2%); c32- 24(2,8%); d11 - 23(2,7%); c21- 20(2,4%); b31- 18(2,1%); e11-18(2,1%); b32- 15(1,8%); d12-15(1,8%); a22- 13(1,5%); b21- 11(1,3%); c22- 10(1,2%).

Отже, наведені результати з визначенням та обґрунтуванням вибору предикторів (показників), дозволили встановити таке.

1. Кластеризація може застосовуватися при аналізі як перший етап симпліфікації даних. Після виділення схожих груп необхідно застосовувати інші методи.

2. На даний час немає будь-якого універсального алгоритму кластеризації, який був би ефективним на даних різного походження. В основному, використовуються ітеративні методи, при цьому, результат їх застосування істотно залежить від правильності оцінки кількості кластерів і розмірності простору характеристик.

3. Систематизація кластерів показників трирівневої структури КХЗ (елементи, ознаки, значення) в різних характеристичних просторах (3-

вимірному, 7-вимірному тощо) у вигляді «таксономічної формули», в подальшому дозволить (що і є кінцевою метою наших досліджень) на початковому етапі розслідування злочинів, коли існує певний дефіцит інформації, отримати можливість розгляду версій щодо невстановлених обставин, а саме – визначення «таксономічної формули» злочинця.

Список використаних джерел

1. Балугина Т.С. Криминалистика. Общие положения методики расследования
<http://hghltd.yandex.net/yandbtm?fmode=inject&url=http%3A%2F%2Fwww.ref.by%2Frefs%2F37%2F39377%2F1.html&text=%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%20%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9%3A%20%D1%81%D1%83%D1%89%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0%20%D0%B8%20%D1%81%D0%B> -
YANDEX_597пре ступлений / Т.С. Балугина. -
<http://hghltd.yandex.net/yandbtm?fmode=inject&url=http%3A%2F%2Fwww.ref.by%2Frefs%2F37%2F39377%2F1.html&text=%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%20%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9%3A%20%D1%81%D1%83%D1%89%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0%20%D0%B8%20%D1%81%D0%B> -
YANDEX_599Лекции. КубГУ, 2002-2003 г.
2. Фесик П.Ю. Технология использования криминалистической характеристики в раскрытии убийств / П.Ю. Фесик // Дис. ... канд. юридических наук: 12.00.09. – Нижний Новгород, 2011. – 239 с.
3. Зосіменко В.В. Статистичне моделювання ознак, які індивідуалізують особу за наслідками її агресивних дій з використанням гострих предметів / В.В. Зосіменко // Судово-медична експертиза. – 2014. – №2. – С. 23-27.
4. Зосіменко В.В. Експертний аналіз випадків вбивств із застосуванням гострих предметів як основа криміналістичної характеристики злочину / В.Д. Мішалов, В.В. Зосіменко // Інтегративна антропологія. – 2014. – №2(24). – С. 33-37.
5. Уиллиамс У.Т., Ланс Д.Н. Методы иерархической классификации / У.Т. Уиллиамс, Д.Н. Ланс // Статистические методы для ЭВМ (под ред. М.Б. Малютова). – М.: Наука, 1986. – С. 269-301.

Ірхін Ю.Б.

ДЕДУКТИВНО-КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ МОДЕЛИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ ПРЕДПОЛАГАЕМОГО ПРЕСТУПНИКА

При построении психологической модели личности предполагаемого преступника особенное место занимают причинно-следственные связи в преступном поведении объекта экспертного исследования.

Обязательному учёту при психологическом изучении личности предполагаемого преступника подлежат вопросы: что стало поводом к возникновению насильственно-преступного поведения и что было первично – насильственно-преступное поведение или сам поступок?

Основные позиции, подлежащие экспертному изучению при проведении психологической экспертизы относительно личности предполагаемого преступника, выносятся на рассмотрение эксперта в виде установочных вопросов или предположений, входят в структуру психологического портрета и в обязательном порядке фиксируются в постановлении о назначении экспертизы или в техническом задании.

Основные позиции, подлежащие рассмотрению и анализу при составлении психологического портрета предполагаемого преступника, называются маркерами.

К основным маркерам, из которых складывается структура психологической модели личности предполагаемого преступника при раскрытии и расследовании преступлений, относятся:

- вопросы, возникающие в рабочем порядке при воспроизведении или реконструкции преступного события, а также при установлении вероятного мотива преступного деяния во время расследования;

- отдельные аспекты, характерные особенности, отличия или социальные нюансы окружающей среды, имеющие определённое отношение к преступлению;

- особенности социокультурной среды в месте совершения преступления;

- географические, топографические, климатические, часовые и сезонные особенности совершения преступления;

- отдельные элементы виктимологической predisposition в поведении жертвы;

- конкретные обстоятельства преступления, имеющие вероятностный или ирреальный характер;

- отдельные компоненты предполагаемых (воображаемых) логических цепей при формировании рабочих версий;

- вероятные элементы преступной predisposition в поведении преступника;

- ведущие мотивы, влечения, провокаторы и тяги предполагаемого преступника;

- качественные и количественные показатели личностных черт предполагаемого преступника, наиболее присущие реальным

обстоятельствам и обстановке совершаемого преступления;

- наличие или отсутствие патологических признаков в поведении, психике или социальном общении предполагаемого преступника;

- динамика качественных и количественных изменений в поведении, психике или социальном общении предполагаемого преступника;

- социальные, социально-психологические, индивидуально-психологические, психофизиологические, морфологические и функционально-биологические основы возникновения и развития преступной мотивации предполагаемого преступника.

Проблема своевременного, качественного и эффективного расследования преступлений, совершенных в условиях неочевидности (т.н. глухарей, висяков, etc), сохраняет свою актуальность и значимость. Это обусловлено как неуклонным ростом такого рода уголовных правонарушений, так и трудностями понимания зависимости между имеющейся следовой информацией и комплексной характеристикой личности искомого лица. Факультативными сложностями расследования неочевидных преступлений следует считать человеческий (слабая подготовленность оперативных и следственных подразделений, недостаток кадрового обеспечения, etc) фактор.

Для решения проблем качественного и эффективного расследования преступлений, совершенных в условиях полной или частичной неочевидности, в том числе – многоэпизодных и серийных насильственных, нами была произведена дихотомическая дифференциация традиционных подходов к составлению психологических портретов предполагаемых преступников, исходя из существующего разделения знания, применительно к практике расследования преступлений. В конечном итоге, мы пришли к выводу, что в юридической сфере знания преобладает дедуктивно-криминологический, а в сфере специального знания – индуктивно-психологический подход к моделированию личности преступника.

Распространённое в действующей следственной практике применение дедуктивно-криминологического подхода к моделированию личности преступника, несмотря на то, что базируется на описаниях фенотипических, социально-демографических, психологических, криминологических и иных криминально-релевантных черт, по данным наших исследований представляется неэффективным.

Экспертно-криминалистическая практика показывает, что наиболее эффективным в условиях полной вероятностной неочевидности является индуктивно-криминологический подход, строящийся на основе анализа релевантных данных о взаимосвязи между параметрами правонарушения и обобщенными характеристиками лиц, совершивших подобные правонарушения.

Канило М.І.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ГАЛУЗІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Конституція України від 28 червня 1996 року закріпила положення, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» (ст. 9) [1].

Таким чином, загальновизнані принципи й норми міжнародно-правових актів, з одного боку, є складовою частиною кримінально-процесуального права, і безпосередньо породжують права людини у кримінальному процесі, а з іншого – є важливою передумовою вдосконалення кримінально-процесуального законодавства України [2].

Загальносвітові тенденції злочинності, її генезис в Україні, обумовлюють розширення у вітчизняному кримінальному судочинстві меж міжнародного співробітництва з компетентними органами зарубіжних країн.

Відповідно до Закону України від 25 лютого 1994 року «Про судову експертизу» судово-експертна діяльність в Україні здійснюється державними спеціалізованими установами та відомчими службами, до яких належать:

- науково-дослідні та інші установи судових експертиз Міністерства юстиції України і Міністерства охорони здоров'я України;
- експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

Особливість правового регулювання міжнародного співробітництва з розслідування злочинів полягає в тому, що ця діяльність регламентується як національними (внутрідержавними) нормативно-правовими актами, так і міжнародними.

До державних правових основ міжнародного співробітництва відноситься перш за все, Конституція України, що містить положення, яке визначає міжнародні договори України частиною її правової системи (ст. 9 КУ) та зазначає, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права (ст. 18 КУ).

До міжнародних правових основ відносять такі, як Угода про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Азербайджанської Республіки в галузі судової експертизи від 24.03.1997, Договір про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Грузії в галузі судової експертизи від 04.11.1996, Угода між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Республіки Узбекистан про співробітництво в галузі судової експертизи від 12.10.2000 та інші, в яких зазначені:

- мета і предмет договорів (співробітництво в галузі наукової роботи з основних проблем судової експертизи, удосконалення існуючих та створення нових методів та методик судової експертизи, обмін досвідом експертної

практики);

- форми співробітництва (обмін науковою інформацією, координація наукових досліджень, спільне навчання фахівців та обмін стажистами, взаємне рецензування наукових робіт та експертних висновків);

- конкретні суб'єкти, які уповноважені міністерствами юстиції обох країн здійснювати науково-практичні зв'язки;

- питання фінансування витрат і використання мови [3].

Розділ Закону, присвячений міжнародному співробітництву державних судово-експертних установ України в галузі СЕД розглядає порядок проведення судових експертиз за дорученням правомочної особи чи органу іноземної держави, а також залучення для спільного проведення судових експертиз фахівців інших держав передбачає можливість міжнародного співробітництва державних СЕУ у сфері не тільки практичної, а й наукової діяльності.

Проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави містить два принципових положення, які обумовлюють можливість здійснення такої експертизи: це, по-перше, наявність угоди про взаємну правову допомогу і співробітництво, а по-друге, проведення експертизи згідно з нормами законодавства України, визначення вартості проведення експертизи і оплата її здійснюються за домовленістю між замовником та виконавцем.

Залучення фахівців з інших держав для спільного проведення судових експертиз передбачає можливість залучення фахівців інших держав для спільного проведення судових експертиз і визначає суб'єктів СЕД та процедуру проведення й оплати спільної експертизи. Передбачено право керівників державних спеціалізованих експертних установ у необхідних випадках залучати до складу комісії, сформованої з фахівців експертної установи, також провідних фахівців інших держав. Це стосується виключних випадків призначення та проведення дуже складних, частіше за все комісійних, повторних судових експертиз.

Оскільки керівник державної експертної установи має право доручати проведення судової експертизи тільки фахівцям керованої ним установи, законодавець підкреслює два моменти:

- залучення до складу експертної комісії іноземного фахівця можливе тільки за згодою замовника, тобто органу чи особи, які призначили експертизу;

- іноземний фахівець діє за нормами відповідного процесуального законодавства України, яким визначаються порядок і форма витребування додаткових матеріалів, порядок і форма складання спільного експертного висновку чи окремих висновків, якщо члени експертної комісії не дійшли згоди.

Практика свідчить, що призначення та проведення таких експертиз здійснюються за попередньою домовленістю замовника з міністерствами і відомствами, у сфері управління яких перебувають СБУ.

Плата іноземним фахівцям за участь у проведенні судової експертизи

та відшкодування інших витрат, пов'язаних з її проведенням, здійснюється за домовленістю з органом або особою, які призначили судову експертизу.

Державні спеціалізовані установи, що виконують судові експертизи, користуються правом, встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозіуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями та здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики.

Норма передбачає різноманітні форми обміну інформацією в галузі теорії і практики судової експертизи і криміналістики, включаючи обмін стажистами, проведення спільних наукових конференцій, обмін друкованими виданнями, здійснення спільних видань тощо [4].

Окреслені питання є об'ємними та актуальними, тому дослідження у цьому напрямі не слід вважати завершеним. Адже чинне міжнародне і національне законодавство, прагнення до взаємодії відкривають перспективи для плідної співпраці нашої держави із світовим співтовариством у боротьбі зі злочинністю, забезпечення прав і свобод людини [5].

Список використаних джерел

1. Конституція України, ВВР, 1996, № 30, ст. 141.
2. Узунова О.В. Міжнародно-правові договори України як джерела кримінально-процесуального права: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза». О.В. Узунова. – Київ, 2008. – 18 с.
3. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посібник / Л.В. Гуцаленко [та ін.]. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 352 с.
4. Судова експертологія: Курс лекцій: Науково-практичний коментар до Закону України «Про судову експертизу»; Витяги з законодавства. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 528 с.
5. Чорноус Ю. М. Правова основа міжнародного співробітництва у розслідуванні злочинів. Право – Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.

Капітанчук Л.Ю., Кравчук О.В.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАНІ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Питання взаємодії між правоохоронними органами як в рамках інтегрованого управління кордонами, так і при виявленні, розслідуванні та розкритті незаконного переправлення осіб через державний кордон постають особливо гостро. Оскільки ефективність виявлення та розслідування злочинів значною мірою залежить від успішної взаємодії учасників процесу – оперативними співробітниками оперативних підрозділів, інших служб з експертами Науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів системи

МВС в прикордонних областях [1, с. 491].

Аналіз наукових джерел і досліджень свідчить про те, що питання використання спеціальних знань та проведення експертних досліджень при розслідуванні злочинів все більше цікавить учених.

Практика розслідування порушень державного кордону свідчить про те, що слідчі активно використовують спеціальні криміналістичні знання у формі судових експертиз, що сприяє встановленню об'єктивної істини у кримінальному провадженні.

В залежності від способу переправлення осіб (нелегальних мігрантів) через державний кордон, виникає необхідність в особливих спеціальних знаннях, а саме призначення експертиз. З огляду на це при розслідуванні порушень поза пунктами пропуску через державний кордон нагальною є потреба в проведенні трасологічних експертиз, таких як: слідів взуття, слідів транспортних засобів, дактилоскопічних експертиз та техніко-криміналістичної експертизи документів.

Вивчення кримінальних проваджень та анкетування практичних працівників Державної прикордонної служби свідчить про те, що не всі докази виявляються, вилучаються і досліджуються, особливо на початковому етапі розслідування, у зв'язку з недостатнім залученням спеціалістів-криміналістів і невикористанням можливостей криміналістичних експертиз.

Використання спеціальних криміналістичних знань та проведення експертних досліджень в діяльності Державної прикордонної служби України відноситься до проблемних питань.

Про актуальність експертних досліджень паспортних документів при перетинанні державного кордону свідчить аналіз діяльності ДПС України на західній ділянці державного кордону. Так, серед усіх осіб, які використовували чужі та підроблені документи, 68% складали громадяни України, які у 69% випадків використовували підроблені паспортні документи для закордонних поїздок.

За належністю паспортних документів, що їх використовують правопорушники, це паспорти: України – понад 49%, Литви – понад 9%, Республіки Польща – понад 7,5%, Болгарії – понад 4,6%, Румунії – понад 4%, інші документи – до 3,7%.

Щодо видів підробок – переважає часткова підробка (97% документів), а щодо способів підробки – у 49% має місце заміна сторінок (в т. ч. з установчими даними і сторінок для проставляння відміток у паспортних документах), інші випадки – це заміна фотографії власника [2].

Проте, з аналізу порушень державного кордону, пов'язаних із незаконним переправленням осіб та практики їх розслідування, свідчить про те, що у 24,7% випадках виникає нагальна необхідність у призначенні та проведенні крім технічної експертизи документів – експертизи реквізитів документів та експертизи матеріалів документів, ще й трасологічної експертизи – експертизи слідів рук людини (дактилоскопічну); експертизи слідів ніг людини, її взуття; експертизи слідів транспортних засобів.

Як свідчить аналіз матеріалів порушень державного кордону, після

декриміналізації ст. 331 КК України призначення трасологічних експертиз здійснюється з метою доведення вини злочинних діянь осіб, які причетні до незаконного переправлення осіб через державний кордон, у тому числі, функціонування каналів нелегальної міграції.

Аналіз практики призначення та проведення експертиз при розслідуванні незаконного переправлення осіб (нелегальних мігрантів) через державний кордон України дає підстави визначити окремі проблемні питання, які виникають, а саме:

а) порушення державного кордону виявляються та фіксуються органами охорони державного кордону, а кримінально-процесуальну діяльність з розслідування таких порушень здійснюють слідчі інших правоохоронних відомств, які і визначають форму реалізації спеціальних знань у кримінальному провадженні;

б) вбачається доцільним залучення працівників експертно-криміналістичної служби безпосередньо до службово-оперативних та розшукових заходів, а також для проведення службового огляду місця події спільно із службовими особами Державної прикордонної служби, з метою забезпечення та збереження доказової бази;

в) згідно з Законом України «Про Державну прикордонну службу України» наділення ДПС України повноваженнями щодо проведення відповідно до закону судової експертизи паспортних документів, які відповідно до законодавства використовуються під час перетинання державного кордону України, не відповідає сучасним потребам, оскільки більшість осіб (нелегальних мігрантів) переправляється через державний кордон поза пунктами пропуску, який не потребує будь-якого документального забезпечення, а тому виникає потреба саме в проведенні трасологічних експертиз та інших видів експертиз;

г) слідчі органів внутрішніх справ, уповноважені на досудове розслідування у справах щодо використання підроблених документів при перетинанні державного кордону та, які напряду звертаються з постановою до експертів Головного експертно-криміналістичного центру Державної прикордонної служби України (м. Київ) щодо проведення технічної експертизи паспортних документів найбільш компетентних фахівців щодо даних експертних досліджень, проте це інколи призводить до збільшення часу на ініційоване дослідження, оскільки в інших структурних ланках Державної прикордонної служби України відсутні експерти на місцях.

Таким чином, розглянувши особливості порушень державного кордону, які пов'язані із незаконним переправленням осіб через державний кордон, використання спеціальних криміналістичних знань при розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон України та тісна взаємодія експертно-криміналістичної служби МВС України з органами охорони державного кордону України, її експертними установами є важливим для виявлення, розкриття, розслідування даної категорії злочинів.

Список використаних джерел

1. Криминалистика : учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская / Под ред. Р.С. Белкина. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА. – М, 1999. – 990 с.

2. Огляд стану прикордонного контролю в органах охорони державного кордону Західного регіонального управління за 2013 рік та шляхи його вдосконалення у 2014 році. – Львів. – 2013. – 18 с.

Карпов Н.С.

ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ

Проведення будь-яких ідентифікаційних експертиз є можливим лише при використанні зразків для порівняльного дослідження. Про порядок отримання зразків для проведення експертизи йдеться у ст. 245 КПК України.

У ч. 1 цієї статті вказано, що у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом.

Частина 2 ст. 245 КПК України визначає, що порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (ст.ст. 160-166 цього Кодексу). Отже, така процесуальна дія має відбуватися на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням сторін кримінального провадження.

У клопотанні про тимчасовий доступ до речей і документів з метою відібрання зразків для експертизи, крім даних, вказаних у ч. 2 ст. 160 КПК України, має бути зазначено: «вид експертизи, яка буде проведена у кримінальному провадженні; питання, поставленні перед експертом; аргументи на користь того, що з речей і документів, доступ до яких планується отримати, можуть бути отримані зразки для експертизи» [1, с. 487]. Клопотання слідчого повинно бути погоджене з прокурором.

Слідчий суддя має розглянути це клопотання не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду. У разі, якщо особа, яка подала клопотання, обґрунтовує у ньому наявність реальної загрози зміни або знищення речей і документів, слідчий суддя зобов'язаний невідкладно розглянути зазначене клопотання. Таке роз'яснення надано Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ у п. 8 інформаційного листа від 5 квітня 2013 р. № 223-558/0/4-13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» [2, с. 174-184].

У юридичній літературі висловлена думка, що зразки для експертизи не можуть бути отримані з речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю [1, с. 487]. Нами вона не поділяється, оскільки законодавець

передбачає можливим надання тимчасового доступу до таких речей і документів.

У ч. 6 ст. 163 КПК України зазначено, що слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження, крім обставин, передбачених ч. 5 цієї статті, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів. Таким чином, зразки для експертизи також можна отримати з вказаних речей і документів.

Передбачений ч. 2 ст. 245 КПК України порядок отримання зразків для проведення експертизи критично оцінюється деякими науковцями.

Так, В. І. Галаган та О. І. Галаган відмічають, що «поза увагою законодавця залишилися випадки добровільного надання зразків з речей і документів, зокрема, відбитків печаток, штампів, вільних зразків почерку, зразків лакофарбового покриття тощо. У цьому разі, навіть за наявності добровільної згоди особи, яка володіє чи розпоряджається об'єктами, з яких мають бути вилучені зразки, слідчий, прокурор змушені звертатися з клопотанням до слідчого судді для одержання його дозволу. Такий визначений порядок призводить до затягування як призначення експертиз, для проведення яких необхідні зразки, так і всього досудового розслідування взагалі» [3, с. 17-18].

М. Ф. Сокиран зазначає, що існуючий порядок отримання зразків та документів на підставі рішення слідчого судді «занадто складний та довготривалий, який частково обмежує самостійність і незалежність слідчого, що негативно впливає на оперативність досудового розслідування. Адже наділивши слідчого правом на призначення експертизи і при цьому обмежувати його в можливості самостійно (без слідчого судді) отримати необхідні зразки, свідчить про його обмеженість в спрямованості розслідування, що безперервно впливає і на якість його діяльності» [4, с. 277].

К. В. Легких вважає проблемним регулювання, відповідно до якого необхідно кожного разу звертатися до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів з метою відібрання зразків для експертизи [5, с. 199].

Нами поділяється наведена аргументація. Вважаємо, що порядок відібрання зразків для проведення експертизи доцільно спростити. Рішення про це повинен приймати слідчий. Саме так регламентував дане питання КПК 1960 р. У ст. 199 цього Кодексу зазначалось, що у разі потреби слідчий має право винести постанову про вилучення або відібрання зразків почерку та інших зразків, необхідних для експертного дослідження.

Порядок відібрання біологічних зразків від особи регулюється ч. 3 ст. 245 КПК України. У першому реченні цієї норми зазначено, що відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими ст. 241 цього Кодексу.

У цій статті мова йде про проведення такої слідчої (розшукової) дії як освідчування. Виходячи зі змісту ст. 241 КПК України, можна визначити наступні правила відбирання біологічних зразків :

- їх відбирання здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря;
- якщо відбирання зразків супроводжується оголенням особи, то відповідні дії здійснюються особами тієї ж статі, за винятком їх проведення лікарем і за згодою особи, у якої вони відбираються;
- слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при відбиранні зразків у особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу;
- перед початком проведення цієї процесуальної дії особі має бути пред'явлена постанова прокурора;
- після цього особі пропонується добровільно надати зразки;
- при їх відбиранні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров'я;
- про проведення цієї процесуальної дії складається протокол згідно з вимогами КПК;
- особі, у якої примусово відібрані зразки, надається копія цього протоколу.

Законодавець також регламентував питання, як необхідно діяти, якщо особа відмовляється добровільно надати біологічні зразки. У другому реченні ч. 3 ст. 245 КПК України зазначено, що у разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 цього Кодексу, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

Слід погодитися з висловленою у юридичній літературі пропозицією, що примусовому відбиранню біологічних зразків «має передувати письмове роз'яснення особі важливості проведення цієї слідчої дії для встановлення істини у справі, а також положень закону щодо можливості відбирання біологічних зразків примусово» [6, с. 85]. Уявляється, що після такого роз'яснення переважна більшість осіб добровільно надасть ці зразки.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. – Х. : Фактор, 2013. – 1072 с.
2. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квітня 2013 р. № 223-558/0/4-13 // Новий Кримінальний процесуальний кодекс України : коментарі, роз'яснення, документи / відп. ред. В. С. Ковальський. – К. : Юрінком Інтер,

2013. – С. 174-184.

3. Галаган В. І. Реалії і проблеми нового КПК України / В. І. Галаган, О. І. Галаган // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 13-18.

4. Сокиран М. Ф. Отримання біологічних зразків для експертизи у криміналістичній діяльності слідчого / М. Ф. Сокиран // Актуальні питання судово-експертного забезпечення кримінальних проваджень: збірник матеріалів круглого столу. – К.: Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ, 2014. – С. 275-277.

5. Легких К. В. Отримання стороною захисту для експертного дослідження зразків, які знаходяться в матеріалах кримінального провадження / К. В. Легких // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 196-200.

6. Коваленко В. В. Отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні / В. В. Коваленко // Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: м-ли Всеукр. наук. – практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.). – Х.: ХНУВС, 2012. – С. 84-86.

Карпов Н.С., Шершньова В.О.

ВІДСТОРОНЕННЯ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ВІД ПОСАДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО ЗЛОЧИН, ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТ. 212 КК УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 1 ст. 212 КК України, одним із суб'єктів умисного ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, що входять в систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, є службова особа підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності.

Які службові особи можуть бути суб'єктами злочину, що кваліфікується як «ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів», роз'яснив Пленум Верховного Суду України у підпункті 1 пункту 7 постанови № 15 від 8 жовтня 2004 р. «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів» [1, с. 313-322]. Це службові особи підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, їх філій, відділень, інших відокремлених підрозділів, що не мають статусу юридичної особи, на яких покладені обов'язки з ведення бухгалтерського обліку, подання податкових декларацій, бухгалтерських звітів, балансів, розрахунків та інших документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою обов'язкових платежів до бюджетів і державних цільових фондів (керівники; особи, котрі виконують їхні обов'язки; інші службові особи, яким у встановленому законом порядку надане право підпису фінансових документів).

Службовець, який підозрюється у вчиненні злочину, передбаченого

ст. 212 КК України, залишаючись на посаді, може негативно впливати на перебіг досудового розслідування (приховати сліди злочину, вилучити та знищити необхідні для розкриття злочину документи або змінити їх зміст, впливати на свідків, інших підозрюваних, підлеглих йому по службі) або продовжувати злочинну діяльність.

Тому необхідно у порядку, передбаченому ст.ст. 154-158 КПК України, під час досудового розслідування вирішувати питання про застосування щодо підозрюваного у вчиненні вказаного злочину такого заходу забезпечення кримінального провадження як відсторонення від посади. Цей захід застосовується слідчим суддею на строк не більше двох місяців. Однак такий строк може бути продовжено відповідно до вимог ст. 158 КК України.

За загальним правилом відсторонення від посади застосовується щодо осіб, які підозрюються у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Отже, цей захід може бути застосований у кримінальному провадженні, якщо особа підозрюється у вчиненні злочину, передбаченого ч.ч. 2 та 3 ст. 212 КК України.

Згідно з ч. 1 ст. 155 КПК України, із клопотанням про відсторонення підозрюваного від посади до слідчого судді має звернутися прокурор, а також слідчий за погодженням з прокурором. Загальні вимоги до клопотання визначені у ч. 2 ст. 155 цього Кодексу.

У клопотанні про відсторонення підозрюваного від посади у кримінальному провадженні про злочин, передбачений ст. 212 КК України, повинні бути вказані такі відомості: 1) короткий виклад обставин цього злочину; 2) правова кваліфікація злочину із зазначенням частини ст. 212 КК України; 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, і посилання на обставини; 4) посада, яку обіймає особа; 5) виклад обставин, що дають підстави вважати, що перебування на посаді підозрюваного сприяло вчиненню злочину; 6) виклад обставин, що дають підстави вважати, що підозрюваний перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином; 7) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

До клопотання повинні бути додані : 1) копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання; 2) документи, які підтверджують надання підозрюваному копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання; 3) витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження (ч. 6 ст. 132 КПК України).

Частиною 1 ст. 156 КПК України передбачено, що клопотання про відсторонення від посади розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду за участю слідчого та/або прокурора та підозрюваного, його захисника. Слід звернути увагу на те, у ця норма не визначає, як повинен діяти слідчий суддя, якщо дані учасники кримінального провадження не з'явилися до суду.

По цьому питанню Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ України надано роз'яснення у інформаційному листі № 223-558/0/4-13 від 5 квітня 2013 р. «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» [2, с. 174-184]. У п. 15 даного листа зазначено, що в разі відсутності цих осіб суд має відкласти розгляд клопотання та вжити заходів для забезпечення їх прибуття до суду. Зокрема, у випадку неприбуття в судове засідання прокурора або захисника, участь якого відповідно до положень КПК України чи за рішенням суду є обов'язковою, суд має відкласти розгляд клопотання, визначивши дату, час та місце проведення наступного засідання. Якщо ж причина неприбуття цих осіб не є поважною, суд порушує питання про відповідальність прокурора або захисника, які не прибули, перед органами, які уповноважені притягати їх до дисциплінарної відповідальності.

Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням сторін або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про відсторонення від посади (ч. 3 ст. 156 КПК України). Це, зокрема, можуть бути свідки, котрі підтверджують дії службової особи щодо знищення чи підроблення документів, впливу на учасників кримінального процесу, або свідки, які викликаються за клопотанням сторони захисту та спростовують позицію слідчого, прокурора щодо наявності підстав для відсторонення від посади.

Порядок вирішення питання про відсторонення від посади регламентується ст. 157 КПК України. Слідчий суддя має прийняти рішення про відсторонення від посади, якщо під час проведення судового засідання слідчий, прокурор доведе наявність достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення злочину, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином. Слідчий суддя повинен відмовити у задоволенні клопотання про відсторонення від посади, якщо слідчий, прокурор не доведе наявності таких підстав.

При вирішенні питання про відсторонення від посади слідчий суддя зобов'язаний врахувати такі обставини: 1) правову підставу для відсторонення від посади; 2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою злочину; 3) наслідки відсторонення від посади для інших осіб. При цьому слідчий суддя має враховувати як «позитивні» наслідки застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження (зокрема, унеможливлення впливу на свідків та інших учасників кримінального провадження), так і негативні (зупинка підприємства, простій, невиплата заробітної плати тощо). Про це йдеться у п. 15 вищезазначеного

інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя постановляє ухвалу, у якій зазначає: 1) мотиви застосування або відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади; 2) перелік документів, які посвідчують обіймання особою посади та які підлягають поверненню особі або вилученню на час відсторонення від посади; 3) строк відсторонення від посади, який не може становити більше двох місяців; 4) порядок виконання ухвали. Копія ухвали надсилається особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному, іншим заінтересованим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення, та підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень.

Список використаних джерел

1. Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: постанова Пленуму Верховного Суду України № 15 від 8 жовтня 2004 р. // Постанови Пленумів Верховного Суду України в кримінальних справах. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2010. – С. 313-322.

2. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ України № 223-558/0/4-13 від 5 квітня 2013 р. // Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи / відп. ред. В. С. Ковальський. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – С. 174-184.

Кириленко С.С.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ ПОЧЕРКОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РУКОПИСІВ, ВИКОНАНИХ ОСОБАМИ В СТАНІ АЛКОГОЛЬНОГО СП'ЯНІННЯ

Доволі поширеними в судовому почеркознавстві на сьогодні є неідентифікаційні дослідження рукописних текстів та рукописних записів, виконаних особами в стані алкогольного сп'яніння різного ступеня тяжкості. Про це свідчить і експертна практика, в результаті дослідження якої стало відомо про численні випадки виконання рукописів в різноманітних за призначенням та походженням документах особами, що перебували під впливом цього збиваючого фактору. Почеркові об'єкти, виконані у такому стані, зустрічаються у різного роду договорах, дорученнях, боргових розписках, передсмертних записках, заявах, процесуальних документах тощо.

Згідно з існуючою методикою вирішення судово-почеркознавчих діагностичних завдань в рамках вирішення головного судово-почеркознавчого діагностичного завдання експерт має вирішувати комплекс

підзавдань, завершальним з яких є встановлення конкретної причини незвичності письма [1, с. 4]. Встановлення факту виконання рукописних текстів та рукописних записів в такому незвичайному психофізіологічному стані як стан алкогольного сп'яніння є важливим діагностичним підзавданням, яке повинен розв'язати експерт при проведенні почеркознавчого дослідження та, окрім того, воно може бути частиною розв'язання ідентифікаційних завдань, тобто проміжним етапом при ідентифікації виконавця таких почеркових об'єктів.

Актуальність розв'язання завдання зі встановлення факту перебування особи, яка виконувала певний рукописний текст або запис в стані алкогольного сп'яніння, також обумовлюється наявністю відповідного питання про перебування особи, яка виконала досліджуваний рукописний текст, в незвичайному стані в орієнтовному переліку вирішуваних питань у діючих Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [2].

Наявність тісного зв'язку між станом алкогольного сп'яніння та характером письма відмічають як вітчизняні так і зарубіжні спеціалісти різного профілю. Про це свідчать діагностичні ознаки, наявні у почерках осіб, які знаходяться в такому незвичному стані, та які можна використовувати як об'єктивну основу для вирішення діагностичного завдання. У вітчизняній та пострадянській довідковій медичній і криміналістичній літературі наявні хоч і важливі, але нечисленні дослідження орієнтовного характеру (через відносно невеликі об'єми експериментального дослідження) про стійкість, характер та межі зміни ознак почерку в рукописних текстах осіб, які перебували під впливом алкогольного сп'яніння. Такі дослідження переважно проводилися в 60-і та на початку 70-х років XX ст. Костенко К.І., Нефедовою Т.К., Асаф'євою Н.І., Татаріновою Т.Є., Тринкіною І.А., Макейчиком С.Г., Томіліним В.В. Відомі також дослідження і на початку 2000-х р.р. (Шкоропат Є.А.). Що ж стосується зарубіжних літературних джерел, то характер описуваних в них порушень в почерку в основному схожий і цілком узгоджується (з урахуванням відмінностей у термінології) з тими змінами, які спостерігалися й описані в роботах вітчизняних авторів, які працювали над тією самою проблемою. [3, с. 48-50].

Важливою проблемою також є відсутність будь-яких методик та методичних рекомендацій для діагностичного дослідження рукописних текстів і рукописних записів, виконаних особами в стані алкогольного сп'яніння, як в наявній почеркознавчій науковій літературі загалом, так і у Реєстрі методик проведення судових експертиз. Втім, в Україні вже є досвід розробки методик з визначення перебування особи у стані алкогольного сп'яніння за почерком, але відносно інших почеркових об'єктів, а саме підписів: «Криміналістичне дослідження підписів, виконаних у стані сп'яніння» (р/к 1.1.20 у Реєстрі методик проведення судових експертиз), «Судово-почеркознавче дослідження підписів, виконаних у незвичних умовах» (р/к 1.1.33) [4].

Отже, зважаючи на вищесказане, на теперішній час виникає необхідність в розробці відповідних методичних рекомендацій, що б дозволили отримати необхідну інформацію про змінені рукописні тексти та рукописні записи, виконані особами в стані алкогольного сп'яніння, та про особливості їх дослідження. Здійснення цього завдання потребує подальшого детального вивчення експертної практики з дослідження таких почеркових об'єктів, проведення експериментальних робіт з їх накопичення, обробки та аналізу, що дозволить, зважаючи також і на попередні дослідження, виокремити комплекс діагностичних ознак, характерних для вказаного збиваючого фактору.

Так, наприклад, в Київському НДІ судових експертиз Міністерства юстиції України проводиться науково-дослідна робота, у результаті якої будуть запропоновані методичні рекомендації з дослідження рукописних текстів та рукописних записів, виконаних особами в стані алкогольного сп'яніння. Дана методика буде заснована на якісних методах дослідження та сприятиме розв'язанню як судово-почеркознавчих діагностичних так і ідентифікаційних завдань.

Список використаних джерел

1. Куприянова А.А. Методические рекомендации решения судебно-почерковедческих диагностических задач / А.А. Куприянова. – Минск, 1982. – 52 с.
2. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки матеріалів та призначення судових експертиз: затв. наказом МЮ України від 08.10.1998 № 53/5; зареєстровано 03.11.1998 за № 705/3145 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: rada.gov.ua.
3. Орлова. В.Ф. Судебно-почерковедческая диагностика: учеб. пособие для студентов вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2006. – 160 с.
4. Реєстр методик проведення експертиз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rmpse.minjust.gov.ua/>

Кірізлєєв С.М.

ОКРЕМІ ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

В юридичній літературі вже були спроби розглянути криміналістичне забезпечення як окремий об'єкт дослідження. Появі нового терміна передувала значна робота з його обґрунтування, окреслення змісту, визначення поняття, але детального розроблення з цього питання, у тому числі на монографічному рівні, ще не проводилося.

Так, у 1996 р. в Академії внутрішніх справ України була створена кафедра криміналістичного забезпечення органів внутрішніх справ, у назві якої відобразився цей напрям діяльності та знайшов використання даний термін.

Одна з перших згадок цього терміна в юридичній літературі

зустрічається у статті науковця Київської вищої школи МВС СРСР В.В. Чурпіти «Використання відомостей про спосіб вчинення злочину у криміналістичному забезпеченні розкриття злочинів» та у назві збірки наукових праць Академії МВС колишнього СРСР, де вона була надрукована [1].

Але ні в зазначеній статті, ні в інших публікаціях цієї збірки не розкривається саме поняття криміналістичного забезпечення, а висвітлюються окремі аспекти розслідування, розкриття та запобігання злочинам. Тому, ми зробили спробу виокремити окремі елементи, які складають криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень. На нашу думку це такі елементи.

1. *Наукове розроблення проектів підзаконних актів, що регламентують техніко-криміналістичне забезпечення розслідування.* Багато питань техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, регулюються відомчими актами: наказами, інструкціями, положеннями, настановами та іншими документами. Підготовка проектів зазначених документів керівниками відомств нерідко доручається науково-дослідницьким установам даного напрямку. Участь науковців у цій роботі забезпечує високу якість підзаконних нормативних документів, точну їх відповідність чинному законодавству, що врешті-решт позитивно позначається на рівні технічної оснащеності слідчих апаратів, оперативних підрозділів, експертних установ, рівні використання наявної у їх розпорядженні техніки.

2. *Наукове узагальнення практики використання техніко-криміналістичних засобів і розроблення пропозицій з її удосконалення.* На озброєнні правоохоронних органів є багато різної криміналістичної техніки. Знання ефективності її використання має важливе теоретичне і практичне значення. Тому, багато вчених-криміналістів при роботі над дисертаціями, підручниками, науковими статтями та іншими працями ретельно висвітлюють практику використання техніко-криміналістичних засобів, виявляють позитивні і негативні їх моменти та розробляють пропозиції з удосконалення останніх. Способи вивчення практики бувають найрізноманітніші: вивчення протоколів слідчих (розшукових) дій, анкетування слідчих, працівників оперативних та експертно-криміналістичних підрозділів, особисті бесіди з цією категорією працівників, участь в інспектуванні слідчих апаратів, оперативних підрозділів тощо.

За результатами вивчення практики вчені вносять різні пропозиції, суть яких часто зводиться до такого:

- пропозиції з усунення виявлених недоліків у застосуванні техніко-криміналістичних засобів;
- пропозиції з поширення позитивного досвіду;
- пропозиції про вилучення із застосування неефективних технічних засобів;
- пропозиції з розроблення досконаліших інструкцій та інших керівних документів із застосування техніко-криміналістичних засобів;

– пропозиції з розроблення й взяття до застосування в практичну діяльність нових приладів, наукових методів і методик та інші.

Пропозиції за результатами узагальнення практики використання техніко-криміналістичних засобів викладаються науковцями у наукових працях або доповідних записках на ім'я керівників відомств, які і приймають рішення з їх реалізації.

3. *Розроблення нових техніко-криміналістичних засобів.* Якщо йдеться про техніко-криміналістичні засоби у вузькому їх розумінні, тобто про прилади, різні пристосування, засоби копіювання слідів тощо, то серйозна робота з їх розроблення проводиться по лінії МВС, у складі якого є Науково-дослідний інститут спеціальної техніки, який займається розробленням зазначених засобів. Ним розроблено багато техніко-криміналістичних засобів, які зараз знаходяться на озброєнні правоохоронних органів: пересувні криміналістичні лабораторії, уніфіковані валізи для оглядів місць подій, різні порошки для виявлення невидимих слідів рук, пошукові прилади, численні прилади для лабораторних досліджень речових доказів тощо.

4. *Наукове випробування приладів і матеріалів, що випускаються промисловими підприємствами різних відомств, з метою визначення можливості використання їх з криміналістичною метою.* Під час розслідування кримінальних правопорушень широко використовуються технічні засоби, які спеціально розроблені для використання в ході проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій і виконанні експертиз, та інші, вироблені для використання у промисловості, наукових дослідженнях, у побуті. Це – фотоапарати, відеокамери, диктофони, мікроскопи та інші дослідницькі прилади, зліпочні маси, освітлювальна апаратура тощо. Науковці й експерти-криміналісти постійно стежать за появою нової техніки і матеріалів, що випускаються промисловими підприємствами, відвідують виставки, науково-дослідні установи, конструкторські бюро з метою виявлення технічних засобів, що можуть знайти застосування у протидії кримінальним правопорушенням. Прилади, які становлять інтерес, і матеріали ретельно вивчаються. У разі потреби одержуються їх зразки й апробуються у криміналістичних лабораторіях. У випадку позитивних результатів науковці вносять пропозиції щодо забезпечення такими приладами чи матеріалами слідчих апаратів, оперативних і експертно-криміналістичних підрозділів. Так, за пропозицією вчених-криміналістів правоохоронні органи України свого часу почали широко оснащуватися металошукачами, репортерськими фотосумками, фотоспалахами, дзеркальними фотоапаратами «Зеніт», диктофонами, ультрафіолетовими освітлювачами, електронно-оптичними перетворювачами тощо. Без позитивного висновку науковців щодо доцільності використання нових технічних засобів у діяльності правоохоронних органів жодна організаційна робота із забезпечення ними практичних апаратів не здійснюється.

5. *Наукове розроблення прийомів, методів і методик виявлення, фіксації, вилучення і дослідження речових доказів.* Наукові прийоми, методи і

методики відіграють в ході провадження слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій і експертних досліджень таку ж важливу роль, як і технічні засоби. Без них техніка не може ефективно використовуватися. Тому, в системі техніко-криміналістичного забезпечення розслідування, питанням розроблення і впровадження наукових методів і методик приділяється серйозна увага. Розробленням їх займаються, власне кажучи, усі науково-дослідні установи правоохоронних органів, кафедри криміналістики юридичних вузів, фахівці-криміналісти практичних підрозділів.

Наукових методів і методик криміналістичного характеру розроблено багато. Вони викладені у дисертаціях, підручниках, навчальних посібниках, наукових працях, статтях й інших публікаціях. Спроби їх класифікації ще ніхто не починав, хоча необхідність у цьому є. Це важливо хоча б тому, що не всі методи і методики вимагають однакового підходу при оцінці їх значимості для практики. Усі криміналістичні методи і методики доцільно поділити на два класи (групи). До одного з них варто відносити методи і методики, які не потребують спеціального схвалення компетентним органом. Це в основному методики, пов'язані із застосуванням техніко-криміналістичних засобів при проведенні слідчих (розшукових) дій. Наприклад, методи фотографічної зйомки на місці події, прийоми використання пошукової техніки під час обшуку, способи виготовлення зліпків зі слідів тощо. Другий клас мають складати методи і методики, що перед застосуванням повинні пройти ретельне апробування фахівцями і схвалені уповноваженим на те органом. Власне кажучи, тут йдеться про експертні методики. У даний час методики, що застосовуються під час проведення експертиз, у більшості випадків ніким не затверджуються. Їх ефективність перед публікацією не перевіряється і про них часто можна судити лише за тими даними, що наводить автор. Така практика має потребу в змінах, оскільки не завжди забезпечує надійність експертних досліджень.

6. Участь науковців у техніко-криміналістичній підготовці кадрів. Одне з завдань техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень – належна технічна підготовка працівників правоохоронних органів: слідчих, працівників оперативних підрозділів, фахівців експертно-криміналістичних підрозділів. В остаточному підсумку саме від цього залежить рівень використання наявної на озброєнні техніки. Важливу роль у виконанні вказаного завдання відіграють професорсько-викладацькі склади кафедр криміналістики юридичних вузів, вчені науково-дослідних установ правоохоронних органів. Вони вирішують багато важливих питань технічної підготовки: а) визначають необхідний обсяг технічних знань для різних категорій працівників (слідчих, працівників оперативних підрозділів, експертів-криміналістів) з врахуванням виконання ними практичних завдань, розробляють програми технічної підготовки для студентів юридичних вузів, а також для курсів і зборів підвищення кваліфікації слідчих, працівників оперативних підрозділів, експертів; готують підручники, навчальні і наочні посібники з використання техніко-

криміналістичних засобів; б) безпосередньо беруть участь у навчальному процесі, виступають з лекціями; в) проводять практичні заняття на курсах і зборах підвищення кваліфікації.

7. Вивчення і поширення зарубіжного досвіду використання в розслідуванні техніко-криміналістичних засобів. За кордоном на основі сучасних досягнень природничих і технічних наук розроблено немало криміналістичних методик і технічних засобів, що успішно використовуються у протидії кримінальним правопорушенням. Багато з них становлять інтерес також для нашої практики. Тому, науковці уважно стежать за криміналістичними новинками, що з'являються за кордоном, вивчають їх і публікують інформацію про останні для ознайомлення практичних працівників.

Таким чином, можна констатувати, що підвищення ефективності криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому розслідуванні полягає у: вивченні потреб практики процесу доказування на досудовому розслідуванні; криміналістичній освіті; криміналістичній техніці; розробленні відповідно до виявлених потреб конкретних засобів криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому розслідуванні; експериментальній перевірці здійснених розробок та заходів; попередній оцінці результатів з позицій їх відповідності цілям і умовам кримінально-процесуальної діяльності; інформуванні адресатів про новинки, що пропонуються для впровадження у діяльність правоохоронних органів; безпосередній перевірці практикою впроваджених новинок; зборі і узагальненні даних про результати застосування і дієвість рекомендацій, що використовуються, з метою встановлення їх характеру та ін.

Список використаних джерел

1. Чурпита В.В. Использование сведений о способе преступления в криминалистическом обеспечении раскрытия и расследования преступлений / В.В. Чурпита // Криминалистическое обеспечение работы органов внутренних дел по укреплению законности и правопорядка, усилению охраны прав граждан: сб. науч. тр. – М.: Академия МВД СССР, 1990. – С. 114-123.

Клименко Н.І.

МІЖНАРОДНЕ ЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Договори (конвенції) Ради Європи, ратифіковані Україною, і законодавство України, зокрема кодекси, Закон «Про судову експертизу» [1] і законопроект «Про судово-експертну діяльність в Україні», передбачають міжнародне співробітництво судово-експертних установ [2].

Так, в Законі «Про судову експертизу» є розділ IV «Міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи» (ст.ст. 22, 23, 24), де розглядається порядок проведення судових експертиз за дорученням уповноваженої особи або органа іноземної держави, а також залучення для

сумісного проведення експертиз спеціалістів інших держав; можливість міжнародного співробітництва державного СЕУ в сфері не тільки практичної, а і наукової діяльності. Без будь-яких змін ці питання розглядаються в розділі 7 «Міжнародне співробітництво в галузі судово-експертної діяльності», в Законопроекті «Про судово-експертну діяльність в Україні» [2].

Національна судова експертиза не може існувати ізольовано, тобто тільки в межах окремої держави. Вона не буде активно виконувати свої функції забезпечення правоохоронної діяльності поза інтеграцією з міжнародною спільнотою. Тому необхідне міжнародне співробітництво експертних установ з метою обміну досвідом врахування сучасних досягнень науки і техніки, виключення дублювання науково-методичного забезпечення регіонального розподілу завдань між судово-експертними установами, створення профільних експертних напрямів.

Судово-експертна діяльність держав повинна відповідати національним принципам і міжнародним правовим і професійним стандартам. Висновок, складений експертами однієї держави, повинен мати силу доказів для судів іншої держави.

Основними перспективними напрямками підвищення ефективності судової експертизи є:

- методично обґрунтоване застосування широкого кола різних наукових дисциплін;
- нові розробки у сфері технологій, такі як ДНК-аналіз, зміна ролі і значущості судової експертизи при проведенні розслідування злочинів (об'єм експертного навантаження збільшився удвічі впродовж останніх п'яти років);
- цифрові технології і реконструкція місця вчинення злочину, що забезпечують можливість послідовної ступеневої фіксації результатів огляду при реконструкції місць вчинення злочинів і аварій;
- об'єктивна інтерпретація мультимодальних доказів.

В останні роки активізувалося міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи. Одним із таких напрямів є створення міжнародних судово-експертних мереж. На сьогодні функціонує п'ять таких мереж, які об'єднують наукові резерви судово-експертних установ різних країн:

- Європейська мережа судово-експертних установ, що існує з 1995 р. Це найбільш розвинута і міцна мережа.
- Південноафриканська регіональна мережа судово-експертної науки з 2008 р., що включає весь африканський регіон.
- Азіатська мережа судово-експертних наук, яка існує з 2008 р.
- Міжнародна судово-екологічна експертна мережа теж існує з 2008 р. для сприяння судовим експертам в галузі екології і спеціалістам розслідування екологічних правопорушень.
- Трасологічна судово-експертна природоохоронна мережа, що існує з 2006 р., яка є недержавною (неурядовою) організацією для надання допомоги в проведенні судових експертиз по справах про злочини проти дикої природи і для збереження біологічного різноманіття флори і фауни.

Вони свідчать про зацікавленість держав у взаємодії і посиленні

міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи з метою досягнення і забезпечення передового рівня проведення судових експертиз в цих країнах, відповідності міжнародним стандартам якості їх проведення. Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI) існує з 1995 року. У її складі налічується 53 експертні установи, 41 з яких знаходяться в державах-членах Євросоюзу (ЄС). Це найбільша у світі об'єднана організація судово-експертних установ, що отримала міжнародне визнання [3].

Серед країн, інститути яких входять в європейську мережу, – Вірменія, Австрія, Азербайджан, Бельгія, Болгарія, Великобританія, Угорщина, Греція, Грузія, Данія, Іспанія, Ірландія, Італія, Литва, Латвія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Румунія, Росія, Сербія, Словаччина, Словенія, Туреччина, Швеція, Швейцарія тощо.

Найбільш відомими інститутами ENFSI, що проводять експертні дослідження, є Нідерландський, Польський, Угорський і Празький судово-експертні інститути.

Азіатська судово-експертна мережа (AFSN) існує з 2008 року. В цю мережу входять об'єднані такі судово-експертні установи: Управління медичних наук Сінгапура, Департамент наукової служби Брунея, Департамент хімії Малайзії, Національне бюро розслідування Філіппін, Центральний інститут судової експертизи Таїланду, Інститут судової експертизи В'єтнаму і Управління медичних наук Сінгапура тощо. Вони зустрілись в Сінгапурі (у 2008 р.) з метою заснування азіатської Мережі судово-експертних установ. Головною метою створення Мережі було намагання підвищити рівень судово-експертної науки і практики в країнах Південно-Східної і Східної Азії і забезпечити координацію наукових досліджень в галузі експертизи в кримінальному судочинстві. Під час цієї зустрічі було обрано **тимчасове управління** в складі шести членів й голови доктора Пола Чуй (Paul Chui) із управління медичних наук Сінгапура і помічника з міста Праймалапаті Джайя (Primulapathi Jaya) з Департаменту хімії Малайзії. Створенню Мережі сприяв досвід попередніх регіональних контактів. Так, у 2006 р. в Сінгапурі відбувся регіональний симпозіум з питань генної ідентифікації і навчальний семінар з питань популярної генетичної статистики. У 2007 р. була створена регіональна робоча група з питань судово-генетичної ідентифікації для узагальнення досвіду дослідження жертв цунамі 2004 р. В цьому ж році за ініціативою Барбари Ремберг з Управління по наркотичним речовинам ООН була створена робоча група з дослідження прекурсорів і заборонених наркотиків [4].

Останніми роками розслідування злочинів усе більш залежить від експертної науки. Збільшення кількості тяжких міжнародних злочинів вимагає тіснішої співпраці між країнами. Саме тому дуже важливо, щоб кожній країні були доступні методи експертних досліджень, які застосовуються в інших країнах. Співпраця у рамках цього проекту поширюватиметься, на ті галузі, в яких бракує розуміння, де необхідно застосовувати порівняльний метод, де саме необхідне дослідження.

Партнери займатимуться конкретними галузями експертної науки,

методикою почеркознавства, аналітичними методами порівняння людських голосів, а також інтерпретацією отриманих доказів в ході розслідування кримінальних злочинів.

Судова експертиза охоплює велику кількість наукових дисциплін, і багато актуальних проблем експертної науки важко вирішити, використовуючи ресурси однієї лабораторії в одній країні. Тому міжнародна співпраця дає явні переваги.

Меті вдосконалення методик експертних досліджень слугують і конференції експертів-криміналістів, що проводяться в містах різних країн (Лозанна, Краків, Стамбул, Хельсінки, Глазго).

Пропонується використати науковий потенціал експертних об'єднань, навчальних інститутів і дослідницьких установ Європи, які займаються прикладними дослідженнями. Їх співробітництво на договірній основі має перспективи для підвищення конкурентної здатності ЄС і покращення розслідування різних злочинів за рахунок проведення наукових досліджень і методичних розробок судових експертиз [5].

Реалізація інтеграції судово-експертної діяльності приведе до гармонізації і удосконалення експертного національного законодавства і теоретичних основ експертизи, вироблення єдиних методичних рекомендацій з різних видів експертиз, отримання міжнародного визнання експертних висновків в цілому, удосконалення експертної діяльності, підвищення професійної майстерності працівників судово-експертних установ [6].

Список використаних джерел

1. «Про судову експертизу» Закон України від 25.02.1994, №4038-11 – ВВРУ, – 1994, – №28, – ст. 232.
2. «Про судово-експертну діяльність в Україні» Проект Закону» / ел. режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua>.
3. Хазиєв Ш.М. О Европейской сети судебно-экспертных учреждений www/forensic.ru/ENFSI/doc.
4. Бородаев В.Е. Об образовании Евразийской ассоциации судебно-экспертных учреждений / В.Е. Бородаев // Теория и практика судебной экспертизы, №2 (18), 2010. – с. 188-190.
5. Международные судебно-экспертные организации / эл. режим доступа доступу: <http://ctur.ru/liberi/spravochnik/ms>.
6. Бекбулатова Т.М., Бородаев В.Е. О международно-правовом сотрудничестве в сфере судебно-экспертной деятельности в рамках евразийского экономического сообщества / Т.М. Бекбулатова, В.Е. Бородаев// Теория и практика судебной экспертизы, №2 (30), 2013. – С.132-138.

Клочуряк М.Д.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПИСІВ, ВИКОНАНИХ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОГО ЗОРОВОГО КОНТРОЛЮ

Підпис – особливий вид рукопису, що ґрунтується на динамічному стереотипі і часових зв'язках та ілюструє прізвище конкретної особи у

вигляді літер або умовних письмових знаків, виконаних цією особою власноручно із засвідчувальною метою на певному матеріальному носіїві.

Наведені основні елементи підпису: *транскрипція* (графічне зображення, що означає прізвище або ім'я особи, яка підписалася), *загальний вигляд* (його геометричне зображення), *побудова, переважна форма, протяжність і напрямок рухів, ступінь їх зв'язності, надавлювання та розміщування відносно реквізитів документа*. Класифіковані загальні й окремі ознаки підпису, що дозволяють ідентифікувати особу, яка його виконала.

Підписи виконуються під час діяльності людини під впливом різних об'єктивних і суб'єктивних умов. Тому, експерти зустрічаються з необхідністю криміналістичних досліджень підписів в умовах різних збиваючих факторів: зовнішніх – незвичайний пишучий прилад, зовнішнє обмеження зорового контролю, транспорт, що рухається; внутрішніх – хворобливий стан (хвороби очей, душевні розлади та ін., алкогольного чи наркотичного сп'яніння, незвичайний психофізіологічний стан, які потрібно враховувати в ідентифікаційному дослідженні.

Основними видами експертного дослідження підписів є: класифікаційні, ідентифікаційні, неідентифікаційні, ситуаційні. До виду неідентифікаційних досліджень відносяться виконання підписів в умовах обмеженого зорового контролю (відносно постійній, тимчасовій). Надзвичайно розповсюдженими причинами, що негативно впливають на повноту зорового контролю є різноманітні ушкодження і травми очей людини, захворювання очей виконавця підпису і відсутність окулярів чи контактні лінзи.

На підставі вивчення експертної практики показано, що методика неідентифікаційних досліджень підписів, виконаних у незвичайних умовах, зокрема з обмеженням зорового контролю, є складною, оскільки таким підписам притаманні зміни ознак, які повинен вміти оцінити і врахувати експерт під час дослідження.

Тому експертам-почеркознавцям потрібні вузько-спрямовані методики найбільш поширених ситуацій неідентифікаційного дослідження підписів в умовах наявності різних збиваючих факторів: зовнішніх – незвичайний пишучий прилад, зовнішнє обмеження зорового контролю, транспорт, що рухається; внутрішніх – хворобливий стан (хвороби очей), душевні розлади, стан алкогольного чи наркотичного сп'яніння, незвичайний психофізіологічний стан, які потрібно враховувати в ідентифікаційному дослідженні.

Окремою методикою є дослідження підписів, виконаних в умовах обмеженого зорового контролю (різноманітні пошкодження і травми очей людини, захворювання очей виконавця підпису і відсутність окулярів чи контактних лінз, якими користується особа).

Підписи, виконані вказаними особами, можна класифікувати на такі, що виконані: в повній темряві, із свідомою відмовою від зорового контролю, з послабленням зорового контролю в результаті хвороби чи травми очей, з

виключенням зорового контролю якоюсь перешкодою при нормальному освітлюванні (природному і штучному).

При письмі без зорового контролю, або при обмеженні зорового контролю у кожному випадку найбільшим змінам піддаються будова підпису, зв'язність, нахил. Без істотних змін залишаються такі ознаки як ступінь виробленості, та окремі ознаки підпису. Тому під час методики експертного дослідження експертам-криміналістам необхідно враховувати зміну вказаних ознак під час оцінки встановлених ними співпадань і розбіжностей ознак підпису.

Під час відбору експериментальних зразків підписів, виконаних в умовах обмеженого зорового контролю, потрібно враховувати умови, в яких виконувались досліджувані підписи.

Результати проведеного експерименту показали, що підписи, виконані в умовах обмеженого зорового контролю, піддаються певним змінам, проте за такими підписами можлива ідентифікація особи, якою вони виконані. Характерні ознаки таких підписів дозволяють вирішити і питання неідентифікаційного характеру про виконання підписів в незвичайних умовах.

Під час криміналістичного дослідження таких підписів експерти-почеркознавці повинні враховувати ці зміни ознак при оцінці встановлених ними збігів або розбіжностей ознак таких підписів.

Відбір експериментальних зразків для дослідження підписів, виконаних в умовах обмеженого зорового контролю, необхідно проводити в таких самих умовах, в яких виконувались досліджувані підписи. Крім експериментальних зразків підписів, відібраних у спеціальних умовах, експерту необхідно надавати вільні та експериментальні зразки підписів, виконаних у звичайних умовах.

Судова експертиза підписів є ефективним засобом встановлення обставин кримінального правопорушення і дозволяє використовувати в процесі розслідування і судового розгляду останні досягнення в галузі науки і техніки.

Кобилянський О.Л., Малікова А.О.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЕКСПЕРТИЗИ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ (частина 3)

Холодна зброя може використовуватися при вчиненні різних кримінальних правопорушень. Крім того, окремим кримінальним правопорушенням є її незаконне носіння, виготовлення, ремонт або збут (ст. 263 КК України).

Холодна зброя стає об'єктом криміналістичного дослідження у таких випадках, коли:

- необхідно вирішити питання, чи є предмет холодною зброєю;
- в процесі розслідування кримінальних правопорушень за слідами, які залишилися після застосування холодної зброї, і за слідами, наявними на самій зброї, необхідно встановити певні обставини і факт її використання

конкретною особою.

Віднесення того чи іншого предмета до холодної зброї не завжди однозначно. Нерідко для вирішення цього питання потрібно використання спеціальних знань. Доволі часто така необхідність виникає, коли вилучений об'єкт не має чітко виражених ознак холодної зброї і його важко відмежувати від предметів виробничого чи господарсько-побутового призначення. Складність такого відмежування визначається ще й тим, що холодна зброя поділяється на різні види, підвиди, типи, кожен з яких має специфічний набір ознак, що характеризують його цільове призначення, принцип дії і конструктивні особливості.

Проблеми експертизи холодної зброї впродовж десятиріч були в центрі уваги науковців у галузі судової експертизи, працівників судових та правоохоронних органів.

Незважаючи на значний крок у розвитку експертизи холодної зброї, пов'язаний з прийняттям методики дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів (далі – Методика), практика її використання показала, що окремі її положення мають суттєві недоліки.

Ці тези є продовженням критичного осмислення деяких положень Методики, а саме змін від 12.09.2014.

Першим питанням, що потребує уваги, на нашу думку, є диференціація загальних техніко-криміналістичних вимог до холодної зброї на обов'язкові та факультативні. При цьому у Методиці не зазначається ступінь значимості факультативних ознак для визначення у досліджуваного предмета технічної забезпеченості для ураження цілі.

Наступним, не менш важливим є питання визначення конструктивних ознак металевих ножів. У п. 3.1 Додатку № 13 наводяться види металевих ножів, в яких зазначаються певні граничні параметри: співвідношення товщини клинка та хвостовика і максимальна довжина бойового кінця клинка ножа. В результаті аналізу цих даних можна зробити висновок, що при недотриманні цих параметрів ножі не будуть визнаватися металевими. Проте вони (параметри) не зазначені серед техніко-криміналістичних вимог до металевих ножів.

Також у п. 3.1 Додатку № 13 говориться про довжину бойового кінця клинка ножа (до 40 мм), але не зазначено як визначати центр удару клинка ножа.

Проблематичним залишається питання використання термінології. Так одні і ті самі поняття позначаються різними термінами («використання-застосування», «руків'я-рукояті», «вістря-бойовий кінець», «метання-кидання», «ураження-враження», «здатність-здібність», «ушкодження-пошкодження»). Інші ж поняття взагалі не розкриваються в Методиці (ножі скелетного типу, «майстер-клинки»).

Однією з техніко-криміналістичних вимог до холодної зброї, а саме, металевих ножів, є ступінь заточки леза та вістря. Вона перевіряється в результаті проведення динамічних випробувань для встановлення можливості неодноразового ураження цілі при застосуванні досліджуваного

предмету типовим для найближчого аналога холодної зброї способом. Метальні предмети випробовуються шляхом експериментального кидання у мішень.

Проте у п. 6 Додатку № 13 зазначається, що відсутність техніки кидання металевих ножів під час випробувань є суб'єктивним фактором, який не є впливовим при вирішенні питання щодо віднесення металевих ножів до холодної клинкової зброї.

Виходячи зі сказаного вище, можна зробити висновок, що «відсутність техніки кидання металевих ножів» робить неможливим встановлення ступеню заточки леза та вістря металевих ножів. Тобто, за відповідності встановленим першим трьома техніко-криміналістичним вимогам, можна припустити два варіанти висновку:

- «наданий на дослідження предмет, схожий на ніж є металевим ножом, що відноситься до простої металевих холодної зброї»;
- «наданий на дослідження предмет, схожий на ніж є металевим ножом, розважально-тренувального призначення».

Аналізуючи наведені варіанти висновку можна зробити умовивід, що Методика, в існуючому стані, дає можливість отримати два юридично і методично вірних протилежних категоричних висновки відносно одного і того самого об'єкта дослідження. Така сама проблема існує і при дослідженні сюрікенів-зірочок.

Методикою також передбачено, що визначення достатності уражаючих властивостей ножів проводиться шляхом експериментальної перевірки міцносних властивостей їх конструкцій в цілому при динамічних випробуваннях, які передбачається проводити спеціальним механічним пристроєм для експериментального метання.

Проте існують різні варіанти утримання металевих ножів (за клинок та хвостовик), способи метання ножів (знизу, збоку, з розмаху, з положення лежачи, в перекиді, на спалах і на звук), методи (оборотні, безоборотні, малооборотні, багатооборотні), стійки для метання (лівостороння, правостороння, фронтальна тощо) та відстань до цілі. Також, деякі види ножів можуть мати пересувні балансири клинка та/або хвостовика, різні балансування, вагу, розмір та форму.

Отже, незрозуміло, який спеціальний механічний пристрій зможе врахувати всі ці фактори, і, як буде співвідноситися м'язова сила людини з зусиллям, яке буде прикладатися цим пристроєм до металевих ножів. Така сама проблема існує і при дослідженні сюрікенів-зірочок.

В п. 1.2. Додатку № 14 Методики зазначається, що сюрікени-зірочки, конструктивні, параметричні та міцнісні характеристики яких не відповідають хоча б одному з п.п. 5, 6 цього Додатку, не визнаються холодною зброєю, а відносяться до металевих дротиків розважально-тренувального призначення.

Дротиком є металеві зброя, що являє собою невеликий металевий спис на короткому ратищі, відповідним чином врівноважений для зручності метання.

Існує два основних види сюрікенів: бо-сюрікени і сякени (серед сякенів виділяють хіра сюрікени, сембан-сюрікени, тепан-сюрікени).

Бо-сюрікени схожі на палички, загострені на одному або обох кінцях, що, відповідно до п. 1.4.1.5. Додатку №15 Методики відповідає визначенню поняття «Стрілка метална».

Сюрікени-зірочки представляють собою відносно невелику металну пластину діаметром, як правило, 50-150 мм в формі симетричної зірочки («сніжинки»). Особливістю будови даних сюрікенів є: по-перше – їх пласка поверхня, яка забезпечує ефект «крила» в польоті під час кидку з обертально-поступальним рухом; по-друге – наявність рівномірно розподілених заточених променів, що забезпечують гарантований контакт з цілю одного чи декількох з уражаючих елементів (на відміну від металних ножів).

Виходячи зі сказаного, сюрікени-зірочки не можна відносити до металних дротиків. При невідповідності зазначених характеристик, на нашу думку, можна говорити про віднесення їх до «пластин металних» (див. п. 1.4.1.4. Додатку №15 Методики) розважально-тренувального призначення.

Викладене вище та у попередніх однойменних статтях свідчить про те, що в діючій Методиці наявні неточності та протиріччя, які свідчать про необхідність наукових досліджень у зазначеній галузі знань з подальшим удосконаленням Методики.

Список використаних джерел

1. Кобилянський О.Л., Малікова А.О. Проблемні аспекти експертизи холодної зброї // Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень: Матеріали круглого столу (21 листопада 2013 року). – К.: ННПФЕКП НАВС, 2013. – 412 с. (С. 134-139).

2. Кобилянський О.Л., Малікова А.О. Проблемні аспекти експертизи холодної зброї (частина 2) // Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень: Матеріали круглого столу (21 листопада 2013 року). – К.: ННПФЕКП НАВС, 2013. – 412 с. (С. 118-125).

3. Кобилянський О.Л., Кофанов А.В., Приходько Ю.П. Криміналістичне дослідження металної холодної зброї: Методичні рекомендації. – К.: УкрДГРІ, 2014. – 140 с. – (Серія «Зброєзнавство і мисливствознавство»).

4. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Кофанова О.С. Криміналістичне дослідження холодної зброї: Конспект лекцій. – К.: УкрДГРІ, 2013. – 228 с. – (Серія «Зброєзнавство і мисливствознавство»).

5. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Кофанова О.С. Методологічні та методичні аспекти криміналістичного дослідження холодної зброї та схожих з нею предметів (пристроїв). – Методичні рекомендації. – К.: УкрДГРІ, 2013. – 40 с. – (Серія «Зброєзнавство і мисливствознавство»).

6. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Кофанова О.С. Теоретичні аспекти криміналістичного дослідження холодної зброї та схожих з нею предметів (пристроїв). – Методичні рекомендації. – К.: УкрДГРІ, 2013. – 46 с. – (Серія «Зброєзнавство і мисливствознавство»).

7. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Кофанова О.С. Практичні аспекти криміналістичного дослідження холодної зброї та схожих з нею предметів (пристроїв). – Методичні рекомендації. – К.: УкрДГРІ, 2013. – 37 с. – (Серія «Зброєзнавство і мисливствознавство»).

Коваль А.В., Коваль М.І.

ВИСУНЕННЯ ВЕРСІЙ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КВАРТИРНИХ КРАДІЖОК, ВЧИНЕНИХ ІНОЗЕМЦЯМИ

Аналіз стану розслідування крадіжок, вчинених іноземцями, свідчить про певні недоліки в оперативно-розшуковій роботі й слідчій діяльності правоохоронних органів та необхідності підвищення ефективності їх роботи. Причини зазначеного негативного явища пов'язані з певними труднощами в діяльності правоохоронних органів – їх недостатньому матеріальному й технічному забезпеченні, недосконалості організації роботи й професійної підготовки співробітників, відсутності науково-методичних розробок з виявлення й розслідування квартирних крадіжок, вчинених іноземцями. Окрім того, матеріали наукових досліджень, аналіз динаміки та структури крадіжок, вчинених іноземцями, дають підстави для висновку, що найбільша кількість кримінальних правопорушень, вчинених іноземцями – це крадіжки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше з моменту проголошення України незалежною державою, спираючись на положення загальної теорії криміналістики й узагальнення досвіду оперативно-розшукової та слідчої практики, розглянути назрілі питання методики розслідування крадіжок, вчинених іноземцями.

Із сказаного випливає, що для розслідування майнових кримінальних правопорушень першорядне значення мають версії про особу, яка вчинила квартирну крадіжку; а характер версії залежатиме від кількості і повноти даних відомостей про цю особу (осіб).

В тих випадках, коли на початковому етапі розслідування встановити злочинців не вдалося, особливо важливо спланувати та організувати розслідування по визначених версіях.

Висування і перевірка єдиної версії, нехай навіть самої ймовірної, на думку слідчого, нерідко веде до необ'єктивності розслідування й ускладнює розкриття злочину, оскільки до моменту закінчення перевірки версії проходить значний час. Версії, висунуті по кримінальному провадженню представляють певну систему, яка ґрунтується на припущеннях загального характеру, які пояснюють подію в цілому, і на окремих складових, що пояснюють елементи цієї події. До останньої категорії відносяться і версії у відношенні до особи, яка вчинила крадіжку майна. Ці версії, у свою чергу, утворюють самостійну систему, яка складається з трьох основних підсистем (груп версій). В основі диференціації версій лежить характер припущення. Наприклад: умовно цю систему версій про особу (іноземця), яка вчинила крадіжку, можна відобразити в таблиці.

Система версій про особу (іноземця), яка вчинила квартирну крадіжку

I підсистема	II підсистема	III підсистема
Версії, що ґрунтуються на ознаках, які прямим чи непрямым шляхом вказують на вчинення крадіжки конкретною особою чи особами. а) Крадіжку вчинив А.; б) Крадіжку вчинили особи, які бували в квартирі потерпілого і знали про наявність у нього цінностей. (Версії, ґрунтуються на ознаках інсценування самим потерпілим або іншими особами)	Версії, ґрунтуються на ознаках, що містяться у матеріалах провадження та в інших документах, але не вказують на окрему особу. (Крадіжку вчинила особа висока на зріст, про це свідчить розмір сліду взуття).	Ці версії висуваються в зв'язку зі значною концентрацією іноземців в районі вчинення крадіжки. Типові версії: крадіжку вчинили особи: – знайомі потерпілого з числа громадян іноземних держав; – співвітчизники потерпілого; – іноземці, що мешкають в районі; – гастролери (іноземці); – колеги по роботі (навчанню); – особи, які раніше засуджувались за аналогічні злочини; – гастролери-співвітчизники.

Першу підсистему (групу) складають версії:

1. Засновані на ознаках, які прямо або побічно вказують на квартирні крадіжки, що могли бути вчинені конкретною особою чи особами. До таких ознак відноситься висловлене потерпілим припущення про вчинення крадіжки якою-небудь конкретною особою. Необхідно постаратися мобілізувати пам'ять потерпілого на виявлення особливостей (дивацтва) у поведінці своїх знайомих останнім часом у нього вдома.

2. Відомості, що надаються свідками (наприклад, показання чергових вахтерів гуртожитку, адміністраторів готелів, сусідів які спостерігали за підозрілими особами або особами з числа знайомих потерпілого в його відсутність); а також факт виявлення викраденого майна у конкретної особи. Самий по собі, взятий ізольованно, цей факт ще не свідчить про вчинення кримінального правопорушення даною особою. Серед випадків квартирних крадіжок, вчинених іноземцями, знайомими потерпілого, у 34% викрадені цінності знаходились у загальних камерах схову, у місцях компактного проживання іноземців; в 15% випадків – у речах, які належать їх товаришам та рідко оглядаються.

До засад висування версій про конкретну особу, а так само про вузьке коло осіб, серед яких може знаходитися злочинець, варто віднести відомості про обставини, що вказують на зв'язок злочинця з місцем події, об'єктом злочинного посягання, потерпілим.

Для розглянутого напрямку роботи найбільше характерні такі організаційні заходи (у тому випадку, якщо вони не проводилися раніше), як:

– перевірка за способом вчинення протиправного діяння з метою виявлення осіб, які його вчинили, а також аналогічних кримінальних

правопорушень, що залишилися нерозкритими;

- перевірка за обліками слідів пальців рук із місць нерозкритих кримінальних правопорушень;

- перевірка за дактилоскопічною картотекою осіб, які представляють інтерес для органів внутрішніх справ;

- напрям орієнтувань, запитів до органів внутрішніх справ із різних областей держави.

При висуванні версій цієї групи варто мати на увазі, що особа, на яку падає підозра, сама особистої участі в квартирній крадіжці могла не брати, а є «навідником», організатором і т.д.

І нарешті останній вид версій, які ми запропонували в першій підсистемі, вони ґрунтуються на ознаках інсценування квартирних крадіжок самими потерпілими або іншими особами.

1. На подібний факт можуть вказувати: зайва знервованість потерпілого; його бажання обмежитися одержанням документа, що засвідчує факт крадіжки. При цьому потерпілий посиляється на відсутність часу, незрозуміння законодавства, відсутність особистого адвоката або коштів для оплати його послуг і т.д.

2. Явна невідповідність у показаннях потерпілого в питаннях оцінки викраденого, його описи і наявність документів на його придбання.

3. Показання свідків про відсутність заявлених цінностей як таких у потерпілого задовго до моменту його заяви в ОВС про факт квартирної крадіжки.

4. Виявлення «викрадених» цінностей у співвітчизників потерпілого та їх показання про добровільну передачу їм заявником цих предметів (цінностей).

Другу підсистему складають версії, що ґрунтуються на відомостях, що містяться в матеріалах кримінального провадження, але не вказують на конкретну особу.

Підстави для висування таких версій можна поділити на дві підгрупи. Першу складають відомості про прикмети зовнішності злочинця, його одяг, його власні речі та предмети, а так само про викрадені речі та предмети з місця крадіжки, на що вказується свідками і потерпілим. Другу складають відомості, отримані в процесі вивчення різного роду слідів і матеріальних об'єктів, залишених злочинцем на місці події, або протягом шляху відходу. Всі вони містять у собі важливу інформацію розшукового характеру, використання якої дозволяє в деяких випадках зробити висновки про деякі фізичні ознаки особи, яка їх залишила, принаймні – її приналежності до певної категорії осіб. У випадках, коли є підстави підозрювати у вчиненні квартирної крадіжки іноземця, ці відомості можуть вказувати на особисті риси підозрюваного (стать, вік, інтелектуальний та фізичний розвиток, морально-психічний облік, володіння певними професійними навичками, злочинним досвідом).

До третьої підсистеми відносяться версії, що обмежують коло осіб, серед яких вірогідніше за все може знаходитися злочинець. Кількість таких

версій у кожному конкретному випадку, залежить від наявності відомостей, що характеризують злочинця. Чим таких відомостей менше, тим більше версій входить у підсистему.

Підставами для висування типових версій може слугувати і знання оперативної обстановки в районі вчинення квартирної крадіжки. Наприклад, концентрація в районі компактного проживання іноземних робітників певної категорії місцевого населення дозволяє, в першу чергу, припускати їх причетність до майнових кримінальних правопорушень. Так, гуртожитки студентів, де проживають не тільки українські громадяни, але й іноземці, розташовуються в безпосередній близькості від гуртожитків ПТУ і технікумів. При вивченні нами кримінальних проваджень про квартирні крадіжки, вчинені іноземцями нами було встановлено, що 43,5% від загальної кількості крадіжок майна громадян України в гуртожитках вчиняються іранцями, афганцями, в'єтнамцями і китайцями.

Таким чином, отримавши вихідну інформацію при вивченні обстановки, що склалася на момент квартирної крадіжки, вчиненої іноземцями, можна висувати розглянуті нами раніше групи версій, у залежності від сформованих ситуацій.

Кондратенко В.Л., Личман Т.В., Легедза А.В., Варфоломеев Є.А.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСНИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

В роботі експертних судово-медичних установ значний обсяг експертної роботи складають комплексні експертизи, тобто експертизи, які діючим законодавством, зокрема Постановою пленуму Верховного Суду України №8 від 30.05.98 року «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» визначаються, як такі, що потребують залучення «...декількох експертів, які є фахівцями у різних галузях знань...». На прикладі ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України» (надалі – Головне бюро) можна побачити, що протягом останніх років кількість призначень таких експертиз є стабільно високою, так у 2012 році було призначено 98 таких експертиз, 2013 році – 80 експертиз, 2014 – 73 експертизи, що в середньому складає приблизно 16 відсотків від загальної кількості експертиз, що призначаються до нашої установи. Переважна більшість зазначених комплексних експертиз, є судово-медичними та автотехнічними і транспортно-трасологічними, та призначаються Головному бюро разом з Київським науково-дослідним інститутом судових експертиз Міністерства юстиції України (надалі КНДІСЕ), або разом з Державним науково-дослідним експертно-криміналістичним центром МВС України (надалі ДНДЕКЦ) і стосуються, як правило, встановлення обставин та механізму дорожньо-транспортної пригоди. Значно меншою є кількість експертиз, що призначаються судово-медичним експертам в співпраці з експертами-балістами, електротехніками та іншими.

Варто зазначити, що в переважній більшості призначених комплексних експертиз, значна кількість поставлених слідчо-судовими органами питань, а

інколи і всі з них, не потребують для відповіді на них сумісної участі фахівців з різних галузей знань, а саме вирішення деяких з питань входить до компетенції лише судово-медичних експертів, інших – експертів автотехніків, транспортних трасологів тощо. Отже, за своєю сутністю такі експертизи є не комплексними експертизами, а мова йде про комплекс експертиз, при виконанні яких просто досліджуються різні об'єкти (труп, транспортний засіб, одяг та інше), з подальшим наданням відповідей на питання, які фактично входять до компетенції окремих експертиз. Це вимушує експертів самостійно розділяти питання та оформляти декілька «Висновків експерта» за різними підписами. Вказане не тільки певним чином суперечить самому поняттю комплексної експертизи, а і негативним чином впливає на швидкість виконання експертиз, уповільнює роботу установ, що займаються їх виконанням. Так в Головному бюро, черга на виконання комплексних судових експертиз є суттєво більшою, ніж на суто судово-медичні експертизи. Вказане пояснюється, як складністю зазначених експертиз, обмеженою кількістю експертів, що приймає участь в їх виконанні, так і вищевикладеними проблемами. При цьому треба відмітити, що практично всі експертизи, що призначаються до Головного бюро є повторними, тобто за вказаними випадками вже виконувалось декілька експертиз і в розпорядженні слідства, як правило вже є вичерпні відповіді на питання суто судово-медичного характеру (причина смерті, ступінь тяжкості тілесних ушкоджень тощо), та на питання суто автотехнічного характеру, наприклад про технічний стан транспортного засобу. Тобто фактично найчастіше причиною призначення комплексних судових експертиз є дійсно такі питання, що потребують спільних знань експертів з суміжних галузей знань.

В зв'язку з цим, на нашу думку, при виконанні комплексних судових експертиз є доцільним надання відповідей лише на такі питання, які дійсно не можуть бути вирішені в рамках однієї галузі знань та потребують спільної участі в її виконанні фахівців різних галузей науки та техніки. З цього приводу за ініціативою Головного бюро 26 березня 2015 року відбулась сумісна міжвідомча робоча нарада з приводу порядку проведення комплексних судових експертиз, в якій взяли участь представники КНДІСЕ та ДНДЕКЦ. В ході наради обговорювались питання меж компетенції експертів при виконанні власне комплексних судових експертиз та оформлення «Висновку експерта» при проведенні комплексних судових експертиз. На думку учасників наради до компетенції комплексної судової експертизи відносяться лише ті питання, які потребують спільного застосування знань з різних галузей науки і техніки. Питання, що не потребують сумісної участі різногалузевих фахівців виходять за межі комплексної експертизи та не повинні вирішуватись в рамках постанови про призначення комплексної експертизи. При потребі рекомендоване призначення окремих експертиз (судово-медичної, автотехнічної та таке інше).

За результатами наради було прийняте спільне рішення, щодо

узгодженої співпраці експертних установ при виконанні комплексних судово-медичних, автотехнічних та транспортно-трасологічних експертиз, розроблений алгоритм співпраці з слідчо-судовими органами при виконанні комплексних експертиз.

Список використаних джерел

1. Постанова пленуму Верховного Суду України №8 від 30.05.97 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах».

Кондратенко В.Л., Личман Т.В., Петрошак О.Ю., Варфоломеев Є.А.

РОЛЬ ПОВТОРНИХ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ЕКСГУМОВАНИХ ТРУПІВ В УТОЧНЕННІ МЕХАНІЗМУ ТРАВМУВАННЯ ПРИ ТРАНСПОРТНІЙ ТРАВМІ

В роботі Державної установи «Головне бюро судово-медичної експертизи Міністерства охорони здоров'я України» переважний обсяг експертної роботи становлять повторні комісійні судово-медичні експертизи. Серед них значну кількість складають експертизи спрямовані на встановлення механізму отримання ушкоджень, можливості їх отримання за конкретних обставин, в тому числі при транспортній травмі. При цьому подеколи інформація, що міститься в первинних експертизах викликає сумніви, або є недостатньою для відповідей на питання поставлені на вирішення перед експертом судово-слідчими органами. В таких випадках доволі часто виникає потреба у проведенні ексгумації трупа та його повторній судово-медичній експертизі. Варто зазначити, що ті чи інші розбіжності, в порівнянні з результатами первинної судово-медичної експертизи, зустрічались у всіх випадках повторних судово-медичних експертиз ексгумованих трупів, проведених фахівцями нашої установи. Ми звертаємо вашу увагу на ті випадки, коли виявлені при експертизі ексгумованих трупів дані суттєвим чином впливали на подальше встановлення механізму отримання тілесних ушкоджень, зокрема при транспортній травмі.

Так, суттєвими та частими недоліками первинних експертиз, виявлених при проведенні повторних судово-медичних експертиз ексгумованих трупів є невиконання обов'язкових досліджень, регламентованих в нашій галузі «Правилами проведення судово-медичної експертизи (досліджень) трупів у бюро судово-медичної експертизи». Вказані недоліки при виконанні первинних експертиз перешкоджають виявленню ушкоджень, які можуть мати рішучий вплив на встановлення характеристик травмуючого предмету, напрямку дії травмуючої сили тощо, а отже не дозволяють точно встановити механізм отримання ушкоджень.

Так, наприклад, при проведенні повторної судово-медичної експертизи ексгумованого трупа чоловіка, що загинув внаслідок дорожньо-транспортної пригоди був виявлений перелом лівої малої гомілкової кістки, що не був виявлений при проведенні первинної експертизи. Це беззаперечно мало суттєве значення в даному випадку для встановлення механізму травми. Адже в даному випадку вказаний перелом був єдиним ушкодженням, яке

дозволяло визначити місце первинного контакту транспортного засобу з тілом потерпілого, отже мало вирішальне значення для встановлення механізму травми. Варто вказати, що такі недоліки при виконанні первинних судово-медичних експертиз є нажаль не поодинокими випадками. В таких ситуаціях проведення ексгумації трупа та подальше його експертне дослідження є єдиним способом для вирішення питань, що стосуються механізму травмування, можливості їх утворення за певних обставин тощо.

Серед інших чинників, що призводять до проведення ексгумацій та повторних судово-медичних експертиз ексгумованих трупів є відбір недостатньої кількості матеріалу для досліджень у судово-медичній лабораторії, зокрема медико-криміналістичних досліджень. Недотримання положень, вказаних в «Правилах проведення судово-медичної експертизи (досліджень) трупів у бюро судово-медичної експертизи», як мінімум матеріалів необхідних для вилучення з метою проведення додаткових досліджень, час від часу викликає необхідність у проведенні ексгумації та повторної експертизи трупа.

Так, наприклад, в одному з випадків, за наявності на трупі численних рубаних ран, наявності врубів та розрубів кісток скелету при проведенні первинного розтину для медико-криміналістичного дослідження взагалі не вилучався ніякий матеріал. При проведенні повторної судово-медичної експертизи ексгумованого трупа в даному випадку були вилучені клапті шкіри та кістки з ушкодженнями. При подальшому їх вивченні у відділенні судово-медичної криміналістики Головного бюро був доволі точно встановлений травмуючий предмет, а саме лопасті гребного гвинта катера, наданого для проведення експертизи слідчими органами.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, хочемо підкреслити необхідність проведення повторних експертиз ексгумованих трупів у випадках неповноти первинного «Висновку експерта», недоліків в описанні ушкоджень, неповноти вивченого матеріалу, невідповідності об'єму проведеного дослідження «Правилам проведення судово-медичної експертизи (досліджень) трупів у бюро судово-медичної експертизи», наявності сумнівів в об'єктивності викладеної у «Висновку експерта» інформації, з подальшим методичним узагальненням результатів повторних експертиз ексгумованих трупів. На нашу думку, така робота буде сприяти підвищенню якості проведення первинних експертиз в бюро судово-медичної експертизи.

Корнеєв С.М.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В АСПЕКТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Входження в європейський простір як стратегічний напрям сучасної української держави є об'єктивно та історично зумовлений її національним, культурним та правовим розвитком. Одним із кроків на шляху до євроінтеграції України, є гармонізація українського законодавства, із законодавством країн Європейського Союзу [1].

Європейська інтеграція і членство в Європейському Союзі є

стратегічною метою України, оскільки це є найкращим способом реалізації національних інтересів, побудови економічно розвинутої і демократичної держави, зміцнення позицій в світовій системі міжнародних відносин. Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентної спроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки.

Визначальною складовою системи засобів захисту прав людини в кожній демократичній державі є науково забезпечене, організаційно збалансоване, функціонально доступне й ефективне правосуддя. Стрижневим елементом правосуддя, його визначальною ланкою є доказування. Серед питань надійного наукового забезпечення правосуддя в широкому розумінні цього слова перше місце посідає система нормативних процесуальних приписів і криміналістичних рекомендацій щодо ефективного використання в процесі доказування спеціальних знань, оскільки вирішення переважної більшості ситуацій, які виникають в ході правового регулювання, вимагає опори на ґрунтовні, досконалі знання, здобуті людством протягом всього його існування [2].

Судова експертиза відіграє важливу роль у відправленні правосуддя за адміністративними, господарськими, цивільними справами та кримінальними провадженнями.

Судова експертиза – один з видів процесуальної форми використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, значення якого у встановленні тих чи інших фактичних даних велике.

Згідно зі статтею 3 Закону України «Про судову експертизу» [3] судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності та повноти дослідження, одним з практичних механізмів реалізації цих принципів в Україні є додержання вимог, передбачених стандартом ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій», який повністю відповідає ISO/IEC 17025:2006 [4].

Розробники стандарту ISO/IEC врахували проблему його використання в межах різних юрисдикцій, закріпивши у його вступній частині положення про те, що застосування стандарту вимагає дотримання національних законів, норм і правил. В той же час в судочинстві України й судово-експертній практиці виникають питання процесуального характеру, що мають значення для судової практики всіх цивілізованих країн. В більшості країн Європи й світу вже вироблені окремі загальновизнані підходи до оцінки вірогідності й обґрунтованості висновків судових експертів, ці принципові положення відповідають духу й змісту норм Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Цілком природно, що останнім часом в Європі зростає інтерес до судової експертизи.

Євросоюз визнає провідну роль у наданні допомоги судочинству з боку Європейської мережі судово-експертних установ – European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI), зокрема, у грудні 2011 року на засіданні

Ради Європи з правосуддя й внутрішніх справ були прийняті Висновки із Стратегії розвитку Європейської судової експертизи на період до 2020 року, які передбачають створення єдиного простору Європейської судової експертизи й розвитку судово-експертної інфраструктури в Європі [5].

Мета ENFSI проголошена в її Конституції – бути на передових позиціях у світі, щоб гарантувати якість розвитку і провадження судової експертизи у всій Європі. Основний напрям діяльності ENFSI є намагання досягти високого авторитету організації в галузі судово-експертної діяльності в Європі та світі шляхом розвитку якості надання послуг з проведення судової експертизи на всіх етапах судочинства, від місця події до суду, що забезпечується такими принципами:

- членство в ENFSI об'єднує виробничі, наукові та методичні можливості судово-експертних установ;
- розширення членства в ENFSI закріплює довіру до цієї організації з боку правоохоронних структур і суддів;
- організовано встановлюються та всіляко підтримуються ділові відносини з іншими організаціями, діяльність яких пов'язана з криміналістикою й судовою експертизою;
- всіляко заохочується діяльність усіх установ-членів ENFSI, які активно впроваджують в експертну практику сучасні методики досліджень, міжнародні стандарти та забезпечують високу компетентність експертів в окремих родах і видах експертизи [6].

На даний час до ENFSI входить лише одна судово-експертна організація з України – ДНДЕКЦ МВС України, який отримав у 2002 році та щорічно підтверджує міжнародний сертифікат якості судових експертиз.

Однією з проблем, що існує на сьогодні в галузі судової експертизи в Україні і вирішення якої має неабияке значення у зв'язку з приведенням її у відповідність до міжнародних стандартів, є акредитація лабораторій та сертифікація судових експертів. В міжнародній практиці судочинства забезпечення якості судової експертизи реалізується шляхом акредитації судово-експертних установ за міжнародним стандартом.

Неоціненну допомогу судово-експертним установам України в цьому може надати Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI), це співробітництво сприятиме розвитку науково-методичного забезпечення, удосконалення системи сертифікації обладнання й інших засобів, підвищенню ефективності системи підготовки та атестації судових експертів.

Список використаних джерел

1. Практика застосування спеціальних знань в цивільному процесі в країнах ЄС (на прикладі Німеччини, Франції та Великобританії) / Р.Я. Лемик // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – №1(9): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/141yvkeys.pdf>.
2. Гора І.В. Сучасні проблеми судової експертизи в аспекті євроінтеграції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://corp->

lguvd.lg.ua>d140201.html.

3. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Хоша В.В. Теоретичні та практичні аспекти інтерпретації вимог міжнародного стандарту ISO/IEC 17025 з урахуванням специфіки судово-експертної діяльності / В.В.Хоша // Криміналістика и судебная экспертиза: Межведомственный научно-методический сборник. Вып. 58. ч. 2. – К.: Министерство юстиции Украины, 2013.

5. Ян де Киндер. Европейская сеть судебно-экспертных учреждений (ENFSI) / Ян де Киндер // Теория и практика судебной экспертизы. – № 4 (24), 2011. – С.200-204.

6. Москвина Т.П. Роль судебно-экспертного партнерства в защите интересов личности, общества и государства /Т.П. Москвина // Актуальные проблемы теории и практики судебной экспертизы : докл. и сообщ. на междунар. конф. «Восток-Запад: партнерство в судебной экспертизе», Н.Новгород, 6-10 сент. 2004 г. – М.,Н.Новгород, 2004. – С. 3-7.

Котляренко Л.Т.

БІОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ: ОСНОВИ, РЕАЛІЇ ЧИ ЕКСПЕРИМЕНТ

Сучасні наукові досягнення у сфері медицини, техніки, комп'ютерних технологій призводять до розширення можливості та бажань людини в реалізації свого потенціалу. Все це призводить як до розширення біологічних прав людини, так і розширення поняття біологічної безпеки.

Біологічні права (від грецького βίος (*bios*) – життя; λόγος (*logos*) – наука) – це права, які визначаються біологічною структурою організму людини, її біологічними потребами, охоплюють та сприяють розвитку життєво важливої природи людини. До них, зокрема, відносяться право на життя як базове підґрунтя для всіх інших прав; право на сон; на безпечне для життя та здоров'я довкілля; на споживання безпечних продуктів; на захист психіки; на самозбереження в природному вигляді; на зачаття потомства; свобода розпорядження собою, зокрема – тілом, вибору життєдіяльності, самостійного вибору чоловіка чи дружини, визначення щодо кількості дітей тощо; права людини відносно її органів та тканин; репродуктивні права; на недоторканість її геномного набору, на заваді чому стоять клонування, експериментування, використання стовбурових клітин, що одночасно може перешкоджати праву ембріона на життя та інші подібні права, які розширюються одночасно з досягненнями науки [1].

Сьогодні в наукових колах вже обговорюються проблеми зародження нового покоління прав людини, які стосуються зміни статі, трансплантації органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатевих шлюбів, штучного запліднення, евтаназії, вільної від дитини сім'ї та незалежного від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами [2]. Зважаючи на те, що більшість цих проблем виходить за межі норм моралі, а наука не може передбачити, як реалізація цих можливостей

особи позначиться на майбутньому поколінні людей, постає логічне питання: чи не є це негласним медичним експериментом над людською істотою в межах світового процесу глобалізації? Безперечно, це неприпустимо і потребує окремого наукового дослідження у сферах медицини і права, адже ігнорування цієї проблеми може мати катастрофічні наслідки для існування людства.

Доволі важко визнати, що одностатеві шлюби мають універсальний характер; сім'я, вільна від дитини, спрямована на гармонійну організацію суспільного життя; зміна статі вдосконалює особу; використання віртуальної реальності має правові наслідки; клонування людини або евтаназія є соціально корисною поведінкою. Якщо ж всі вказані права будуть визнані правомірними, це може призвести до: пропаганди такої поведінки в суспільстві (оскільки спрацює психологічна властивість людини: якщо це вже не заборонено, то необхідно спробувати, оскільки на цьому можна заробляти великі гроші) й відповідно звуження значення держави як організації суспільства; втрати моральних цінностей.

Тому, втручання людини в право на життя за вищевказаними можливостями без достатніх досліджень у сфері генетики, психології, етики може мати негативні наслідки для існування людства. Вважаємо, що в Україні такі можливості ще передчасно закріплювати у правових нормах.

Враховуючи визначений в розділі I «Загальні засади» Конституції України принцип пріоритету людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості і особистої безпеки, що є найвищою соціальною цінністю [3, с. 3], біологічні права та свободи знайшли своє закріплення у розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Основного Закону України. Зокрема, у статті 49 зазначено, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, а стаття 28 встановлює, що жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом [3].

Низку важливих положень, які формують біологічні права та свободи закріплює й Цивільний кодекс України, зокрема: право на охорону здоров'я (ст. 283), медичну допомогу (ст. 284), медичну інформацію (ст. 285) [4]. Право на охорону здоров'я, відпочинок, створення безпечних і нешкідливих умов праці також регламентує Кодекс законів про працю України [5].

Перелік певних складів злочинів, що безпосередньо чи опосередковано пов'язані з біологічними правами визначає Кримінальний кодекс України [6], зокрема статтею 142 за незаконне проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, передбачена кримінальна відповідальність.

Кримінальний процесуальний кодекс України [7] визначає порядок застосування примусових заходів медичного характеру (глава 39), отримання біологічних зразків із залученням судово-медичного експерта або лікаря із дотриманням вимог щодо їх безпечності для здоров'я особи (ст. 245), а також вимоги до висновку експерта та його змісту (ст.ст. 101-102).

Конкретизовано та розширено конституційні норми, які у тій чи іншій

мірі присвячені положенням, що формують біологічні права та свободи людини і громадянина, в Основах законодавства України про охорону здоров'я [8]. В них визначено, що суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями, зокрема, за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України. Для цього держава здійснює комплекс заходів, спрямованих на усунення факторів, що шкідливо впливають на генетичний апарат людини, а також створює систему державного генетичного моніторингу, організує медико-генетичну допомогу населенню, сприяє збагаченню і поширенню наукових знань в галузі генетики і демографії.

Основи законодавства України про охорону здоров'я є базовим нормативно-правовим актом, який регламентує положення про медико-біологічні експерименти на людях, донорство крові та її компонентів, трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів, штучне запліднення та імплантацію ембріона, застосування методів стерилізації, добровільне штучне переривання вагітності, зміну (корекцію) статевої належності. При цьому, аналізуючи норми цього акту можна дійти висновку, що він лише декларує загальні положення тих чи інших явищ.

Більшість норм, не зважаючи на їх важливість, є недієвими через відсутність механізму реалізації названих прав чи положень, які сформовані в останніх. Крім того, на теперішній час у національному законодавстві не знайшли своє відображення велика кількість норм щодо біологічних прав та свобод людини, які закріплені в міжнародно-правових документах. Зазначене унеможливорює оперативно реагувати в екстремальних умовах, а особливо це стосується випадків коли необхідна невідкладна трансплантація органу тощо.

Сподіваємось, що значимість біологічних прав людини, стане поштовхом для пошуку нових, креативних підходів до їх вирішення, зокрема й предметом подальших наукових досліджень у сферах біомедицини і права.

Зазначене гармонійно вписується в процес інтеграції України в європейський правовий простір, запровадження європейських стандартів життя, що Президентом України у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [9] визначено як пріоритетне, стратегічне завдання для України.

Список використаних джерел

1. Тиріна М.П. Теоретичні аспекти конституційного регулювання біологічних прав та свобод людини в Україні. / М.П. Тиріна // Держава і право, 2011. – Випуск № 53. – С. 218-222.
2. Аврамова О., Жидкова О. Четверте покоління прав людини: постановка проблеми / О. Аврамова, О. Жидкова // Право України, 2010 – № 2. – С. 101-107.
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

5. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50. – Ст. 375.

6. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-13. – Ст. 88.

8. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року N 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.

9. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.

Котюк Д.Г., Удовенко Ж.В.

МОЖЛИВОСТІ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ВИРІШЕННІ ДІАГНОСТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Формування теоретичних та методичних основ судово-почеркознавчої діагностики є одним з найбільш актуальних напрямів розвитку судового почеркознавства в сучасний період, оскільки ця проблематика є спірною і не в повній мірі розробленою.

Судово-почеркознавчі експертизи сьогодні відіграють неабияку роль у кримінальному провадженні. Потреба у їхньому призначенні постає кожного разу, коли для вирішення чи розв'язання певних питань, з'ясування обставин, що мають значення для розслідування кримінальних правопорушень, виникає необхідність застосування спеціальних знань для дослідження рукописних записів, підписів. Як правило, необхідність у таких дослідженнях виникає у випадках потреби ідентифікації конкретної особи; визначення умов, у яких виконувався почерковий об'єкт; встановлення належності почерку виконавця до групи почерків, притаманних особам певної статі, віку або типу тощо.

Діагностичні дослідження у судовому почеркознавстві на даний час виділені у самостійний напрям. Вже розроблені основні положення судово-почеркознавчої діагностики, їхня суть і місце у системі завдань судово-почеркознавчої експертизи. Можливість вирішення діагностичних завдань експериментально доведена на цілому ряді почеркових об'єктів (рукописних текстах великого й середнього обсягу, при високій виробленості почерку, підписах тощо). Вирішення діагностичних завдань спрямоване на визначення умов, у яких виконувався досліджуваний почерковий об'єкт – рукописний текст, запис або підпис. У почеркознавстві встановлено, що своєрідним захисним бар'єром, що гарантує збереження ідентифікаційних властивостей почерку – індивідуальності та стійкості – є варіаційність. Саме в ній відображений механізм пристосування пишучого до різних обставин, які негативно впливають на процес письма. Проте такі можливості не безмежні:

при певному ступені впливу на пишучого того чи іншого збиваючого фактора цей захисний бар'єр руйнується. Звичні властивості почерку змінюються, що відображається у рукопису у вигляді діагностичних ознак. Їх комплекс може дати підстави експерту не тільки для встановлення самого факту незвичайності письма, але й для вирішення інших діагностичних завдань: про характер незвичайності (постійний або тимчасовий), про вид збиваючих факторів (природні або штучні), їх групу (внутрішні або зовнішні), а у деяких випадках і про конкретний збиваючий фактор, який впливав на процес письма. Кожне з цих завдань може бути поставлене перед експертом щодо будь-якого почеркового об'єкта поряд з ідентифікаційним або окремо, самостійно. Можливість вирішення таких завдань залежить від ступеня прояву діагностичних ознак у досліджуваному почерковому об'єкті, наявності або відсутності порівняльного матеріалу, його якості, даних про особу передбачуваного виконавця та обставини нанесення почеркового об'єкта. Класифікаційні завдання, пов'язані зі встановленням належності почерку виконавця до групи почерків, притаманних особам певної статі, віку або типу почерків відповідно до прийнятої наукової класифікації (високо- чи маловироблені, із досконалою або недосконалою системою рухів). У межах класифікаційного завдання також можуть бути отримані відповіді на питання про схожість почерків (підписів), про придатність почеркового об'єкта для ідентифікаційного дослідження.

Діагностичні завдання, пов'язані з вирішенням таких питань:

1. Чи виконано рукописний текст чоловіком чи жінкою?
2. До якої вікової групи належить автор рукописного тексту?
3. Чи не виконано рукописний текст (підпис) в незвичайній обстановці (наприклад, на холоді, в незвичній для виконавця позі тощо), в незвичайному стані пишучого (хвороба, алкогольне або наркотичне сп'яніння, стан афекту та ін)?
4. Чи не дописані слова або цифри до даного тексту іншою особою?
5. Чи не виконано фрагменти тексту, окремі документи різними особами?
6. Чи виконаний текст або підпис з наслідуванням почерку або підпису конкретної особи, від імені вигаданого особи?

Властивість почерку реагувати на різні психофізіологічні фактори проявляється тоді, коли зміни умов письма настільки значні, що успішне пристосування до них механізму письма у процесі руху стає неможливим. В результаті відбувається порушення звичного автоматизованого процесу письма, з'являються зміни у почерку, які не можна вважати варіаційними. В таких випадках, коли пристосувальні ресурси варіаційності вичерпані, система поступається силі «збиваючих факторів», втрачаючи ті чи інші свої властивості. В результаті ці властивості вже будуть виступати у новій якості, яку не варто розглядати як нову властивість системи. В теорії і практиці судово-почеркознавчої експертизи «збиваючі фактори» поділяють на: «природні», до них відносяться причини, непов'язані з бажанням виконавця змінити почерк і частіше за все створювані зовнішньою обстановкою письма,

і «штучні», тобто ті, що полягають у прагненні виконавця свідомо змінити почерк.

Змінені властивості письмово-рухової системи і є діагностичними ознаками, за якими можна робити висновок про роботу письмової системи у незвичних або ускладнених умовах.

Велике значення у розробці наукової системи діагностичних ознак має теорія рівнів Н.А. Бернштейна про будову письма, використання закономірностей функціонування і взаємодії рівнів, що виконують письмово-рухове завдання.

Згідно з рівневою теорією побудови рухів, кожен з рівнів потрапляє під вплив «обраних» ним збиваючих факторів. Так, якщо функціонування рівнів, які контролювали смислові сторони письма, як правило, залежить від впливу збиваючих факторів з групи внутрішніх, то рівні, які беруть участь в реалізації рухового складу, підпадають під вплив не лише внутрішніх, але й зовнішніх факторів.

Діагностичні дослідження в судовому почеркознавстві необхідно відокремити від встановлення групової приналежності. В них почерк розглядається з точки зору змін, що проявились, які характеризують певний стан особи чи умови, в яких писався досліджуваний текст. Тут основним завданням експерта є оцінка змінених ознак, встановлення причини і природи їх прояву, аналіз психофізіологічних та часових факторів.

Список використаних джерел

1. Бондар М.Є. Судово-почеркознавча експертиза: становлення, можливості, перспективи розвитку / М.Є. Бондар, З.О. Ковальчук, Т.О. Сукманова // Судова експертиза. – 2014. – № 1. – С. 19-29.
2. Крылов И.Ф. В мире криминалистики / Иван Филиппович Крылов. – Ленинград: ЛГУ, 1980. – 279 с.
3. Серегин В.В. О предмете криминалистической почерковедческой диагностики / В.В. Серегин // Комсомол и органы внутренних дел: традиции Ф.Э. Дзержинского: тез. докл. науч.-практ. конф. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1981. – С. 78-81.
4. Теория и практика математического моделирования в судебно-почерковедческой экспертизе: метод. пособие / Отв. ред. В.Ф. Орлова. – М.: ВНИИСЭ, 1980. – 387 с.

Кофанов А.В.

ЕКСПЕРТНІ ПОМИЛКИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-БАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналіз експертної практики дозволяє виявити і класифікувати помилки, яких припускаються під час проведення судово-балістичних досліджень. За своєю етимологією вони не однорідні і можуть бути поділені на три класи: а) операційні; б) гносеологічні; в) процесуальні.

Помилки процесуального характеру – полягають у порушенні експертом процесуального режиму і процедури експертного дослідження. До

зазначених помилок відносяться: вихід експерта за межі своєї компетенції, зокрема, його втручання в сферу правового характеру; дача висновку з питань, вирішення яких не вимагає спеціальних знань; необґрунтовані, недостатньо мотивовані висновки або обґрунтування висновків проведено не за результатами дослідження, а матеріалами кримінального провадження; невідповідність об'єму проведеного дослідження і відповідей експерта на поставлені йому питання; недотримання встановлених законом правил укладання висновку експерта, зокрема, відсутність у висновку необхідних реквізитів; внесення профілактичних пропозицій, що ґрунтуються на спеціальних знаннях експерта.

Причини помилок експерта можуть бути двоякого роду: об'єктивні, що не залежать від суб'єкта експертного дослідження (експерта), і суб'єктивні, що ґрунтуються на особливостях мислення або діях експерта. Вичерпного переліку об'єктивних і суб'єктивних помилок у літературі не дано.

Експертні помилки можуть бути виявлені: при перевірці самим експертом в процесі і результаті дослідження на будь-якій його стадії й особливо на стадіях оцінки результатів дослідження та формулювання висновків; при перевірці результатів досліджень керівником експертної установи або підрозділу; в ході проведення додаткової, повторної та комісійної експертиз; при оцінці висновків слідчим і судом; і в деяких інших випадках. На сучасному етапі розвитку судової експертології значна увага вивчення зазначеної проблематики приділяється В.М. Абрамовою, Є.Ю. Свободою [1].

При проведенні судово-балістичних досліджень виникають недоліки, які за своєю суттю не впливають на висновки експерта, але зменшують їх обґрунтованість і можуть стати підставою для призначення додаткових, повторних та комісійних експертиз. У судово-балістичних експертизах частіше зустрічаються такі недоліки: неповнота і неточність опису досліджуваних об'єктів, зразків та інших матеріалів; неповнота дослідження; неправильна оцінка ознак досліджуваних об'єктів і зразків; неправильне або недостатнє обґрунтування висновків.

Найбільш типові недоліки виникають при описі вогнепальної зброї – використання некоректних термінів, відсутність відомостей про важливі ознаки досліджуваного об'єкта. При описі вогнепальної зброї і бойових припасів заводського виготовлення необхідно застосовувати термінологію, передбачену державними стандартами України.

Під час проведення судово-балістичної експертизи вогнепальної зброї необхідно досліджувати стан внутрішніх поверхонь каналу ствола і набійника. Наявність у каналі ствола нарізів дозволяє віднести такий предмет (у випадку його придатності до стрільби) до нарізної вогнепальної зброї.

При надходженні зброї на дослідження у непридатному до стрільби стані, нашарування порохової кіптяви і металізації від дії куль, гільз у каналі ствола і набійника (що виявляються під час проведення хімічних досліджень), будуть свідчити про придатність її для стрільби у минулому.

Іноді експерти некоректно трактують поняття «вогнепальна зброя»,

вважаючи, що вогнепальною зброєю можуть бути визнані тільки пристрої, придатні для проведення пострілів у наданому на дослідження стані. При цьому не досліджуються уражаючі властивості снаряда, стріляного зі зброї (початкова швидкість, пробивна здатність та ін.), що призводить до неповноти, а іноді до помилки у висновках експерта при віднесенні пристрою до вогнепальної зброї. У деяких випадках вогнепальною зброєю визнаються газові, будівельно-монтажні, сигнальні пістолети, а також пневматичні пістолети і гвинтівки та набої до них [3].

На наш погляд, вогнепальною зброєю є пристрої, у яких викидання снаряду з каналу ствола відбувається під дією сили тиску газів, що утворюються при згоранні металюної вибухової речовини (пороху) або інших запалювальних сумішей, і призначені для ураження або знищення супротивника.

Вирішуючи питання, чи можливий постріл із зброї без натискання на спусковий гачок, експерти часто не заміряють спускові зусилля, а при дослідженні куркових мисливських рушниць не перевіряють, чи правильно налагоджені курки. Експерименти з визначення можливості пострілу без натискання на спусковий гачок проводяться в неповному обсязі (без урахування обставин, що мали місце в момент події).

У випадку виявлення неправильної взаємодії частин і механізмів зброї не встановлюється технічна причина несправностей. Іноді експерти змішують поняття технічної справності зброї і придатності її для проведення пострілів з можливістю проведення окремих пострілів. Зброя може бути: технічно несправною, але придатною для проведення пострілів (проведення одиничних пострілів з неможливістю стрільби «чергами» у автоматичній зброї); може бути непридатна до одиничних пострілів (наприклад «ПМ» при зношенні шептала, одне натискання на спусковий гачок, а постріли дуплетом), можливість проведення пострілів у револьверів «подвійної» дії без можливості зводу за допомогою спускового гачка, а тільки зводом курка.

При дослідженні саморобної і переробленої зброї деякі експерти вирішують питання про справність такої зброї, хоча фактично вони визначають лише придатність її до проведення пострілів. Справність (технічна справність) може визначатися тільки відносно зброї фабричного виготовлення, на яку є відповідна нормативно-технічна документація. Суттєвим недоліком є відсутність у висновках експертів оцінки результатів дослідження матеріальної частини зброї й експериментів, без яких остаточний безпомилковий висновок про справність зброї і придатність її для проведення пострілів неможливий.

Порушенням процесу експертного дослідження є повне розбирання зброї до проведення експериментів з визначення придатності її для проведення пострілів. Варто мати на увазі, що в процесі розбирання зброї можна змінити положення деталей і в такий спосіб усунути або навпаки створити окремі несправності.

При дослідженні саморобної і переробленої вогнепальної зброї, помилково не досліджуються і не аналізуються балістичні характеристики

зброї: початкова швидкість кулі, її пробивна здатність, уражаючі властивості.

В окремих експертизах при визначенні можливості проведення пострілу без натискання на спусковий гачок роблять висновок про можливість проведення «випадкового» пострілу. При цьому упускається, що постріл без натискання на спусковий гачок завжди обумовлений конкретними технічними причинами. Категорія випадку відноситься до суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що встановлюється судом, а не експертом.

При вирішенні ідентифікаційних завдань у процесі судово-балістичних досліджень (ототожнення зброї за слідами на кулях і гільзах) часто у висновках не вказуються ознаки, що індивідуалізують досліджувані об'єкти (кулі, гільзи, зброю), а саме наявність: маркувальних позначень; відповідного покриття для захисту від корозії (кольоровий лак на краю дульця і на капсулі гільзи, забарвлення вершини кулі і т.п.); слідів обробки абразивними матеріалами і металообробними інструментами; деформації, фрагментації й пошкодження; сторонніх включень і нашарування речовин.

Іноді не повно описуються або взагалі не описуються важливі ознаки. Зокрема, при дослідженні будови каналу ствола вогнепальної зброї не завжди описується: кількість, ширина полів нарізів, ступінь їх зношеності (округлення граней); наявність мастила, нагару та інших нашарувань.

Доволі часто нашарування з каналу ствола не вилучаються для подальшого хімічного дослідження.

При ідентифікації зброї за слідами на стріляних гільзах не завжди описується стан деталей зброї, що контактують при пострілі з гільзою набою, наявність на них мастила, сторонніх нашарувань і часток. У низці судово-балістичних експертиз при вирішенні ідентифікаційних завдань спостерігаються методичні спрощення.

Під час ототожнення зброї важливо, щоб ознаки, що збігаються, утворювали індивідуально-характерний, неповторний комплекс, властивий даній зброї. У процесі роздільного дослідження слідів на кулях і гільзах не описуються загальні ознаки слідів: взаємне розташування і ступінь виразності слідів від деталей зброї на гільзі; форми ліній початку і закінчення слідів на кулі; особливості загального вигляду первинних слідів та ін.

Основна увага експертів звертається на окремі ознаки. Не завжди описуються у висновках умови проведення експериментальної стрільби, хоча ці умови (добір набоїв, розташування набоїв у набійнику, тип кулеуловлювача й ін.) у значній мірі визначають якість порівняльних зразків: одержання експериментальних слідів, найбільш подібних зі слідами на досліджуваній кулі [2].

Дослідження слідів на експериментальних кулях і гільзах доцільно проводити поетапно, після двох-трьох пострілів, з'ясовуючи, чи стабільно відображаються в експериментальних слідах ознаки деталей зброї.

Якщо сліди на кулях або на гільзах відображаються нестабільно, необхідно з'ясувати причину цього явища і продовжити проведення пострілів до одержання стійких результатів. Після вивчення слідів на

експериментальних кулях або гільзах експерт повинен зробити синтезуючі висновки щодо наявності достатнього індивідуального комплексу ознак, придатних для ототожнення вогнепальної зброї.

Відсутність у висновку оцінки виявлених в експериментальних слідах ознак із погляду їх стійкості та індивідуальності для ототожнення конкретного екземпляра зброї є істотним і, водночас, дуже поширеним недоліком висновків ідентифікаційних судово-балістичних експертиз.

На стадії порівняльного дослідження іноді не вказується, які ознаки (загальні і окремі) порівнюваних слідів збігаються, а робиться лише посилання на ілюстрації, виконані за допомогою мікроскопів, які демонструють метод порівняння, суміщення, накладання, – в залежності від можливостей технічних засобів. Ілюстрації, не замінюють опис виявлених збігів і оцінку істотності цих збігів.

Часто експерти віддають перевагу виявленню збігу окремих ознак, ігноруючи першочерговість порівняння загальних. Це теж може призвести до експертної помилки, але абсолютно точно призведе до втрати «дорогоцінного» часу, відведеного на проведення дослідження.

Підставою для категоричного позитивного висновку експерта при ототожненні вогнепальної зброї за слідами на кулях і гільзах можуть бути тільки збіг комплексу загальних і окремих ознак, що стійко відображаються в експериментальних слідах. Всі розбіжності повинні бути оцінені з погляду їх походження і знайти своє відображення у висновку експерта. Якщо в процесі порівняльного дослідження виявлені як збіг так і розбіжності деяких загальних і окремих ознак, і в результаті додаткових експериментів не вдається виявити причину розходжень, але ознаки, що збігаються, не утворюють характерного достатнього комплексу, експерт повинен зробити висновок про неможливість ототожнення зброї, про непридатність слідів на досліджуваному об'єкті для ототожнення або про неможливість надати висновок у категоричній формі.

Наприклад, до зазначених висновків приходять у тих випадках, коли зброя після вчинення кримінального правопорушення зберігалась у несприятливих умовах, піддалась корозії або іншим впливам, що обумовили значну зміну мікрорельєфу робочих поверхонь слідоутворюючих деталей. Необхідно спробувати видалити іржу та інші нашарування з робочих поверхонь деталей зброї, що впливають на процес слідоутворення, провести експериментальну стрільбу і порівняльне дослідження слідів.

Якщо в слідах на досліджуваних і експериментальних кулях або гільзах будуть виявлені збіги комплексу загальних ознак і розходження окремих ознак, останні можуть бути пояснені експертом як такі, що викликані умовами зберігання зброї або іншими чинниками.

Встановлені збіги загальних ознак можуть бути підставою для висновку про те, що куля або гільза стріляна зі зброї такого самого калібру, системи, моделі, з такою самою будовою ствола (взаємним розташуванням і розмірними характеристиками інших деталей зброї) як і зброя, що ототожнюється (висновок про групову приналежність).

У висновку також зазначається, що індивідуальне ототожнення

неможливе (або сліди на досліджуваній кулі чи гільзі не придатні для ототожнення конкретного екземпляра зброї) з роз'ясненням причин, що обумовили неможливість ототожнення зброї.

Найбільш складною при проведенні ідентифікаційних судово-балістичних експертиз є оцінка відмінних ознак, що є підставою для категоричних негативних висновків. Безсумнівними аргументами для неототожнення за окремими ознаками є розходження загальних (кількість та напрямок нарізів тощо).

Доволі часто експертами не враховується специфіка ототожнення револьверів за слідами на кулях. Для ідентифікації револьверів за стріляними кулями необхідно одержати експериментальні кулі, що стріляні з тієї самої камори барабана, що і досліджувана куля (оскільки у револьверах функції набійника і магазину об'єднані у одній складовій зброї – барабані). Під час ототожнення револьверів за слідами на стріляних кулях необхідно дотримуватись таких правил: якщо відомо, з якої камори барабана був зроблений постріл на місці події (наприклад, залишилася стріляна гільза), з цієї камори необхідно зробити до трьох-чотирьох експериментальних пострілів; сліди на експериментальних кулях порівнюються між собою і зі слідами на досліджуваній кулі; якщо при цьому встановлюються збіги індивідуально-характерного комплексу стійких ознак, експерт робить категоричний позитивний висновок; якщо ж у слідах на експериментальних кулях виявляються ознаки, що збігаються з загальними ознаками у слідах на досліджуваній кулі, але відсутні збіги окремих ознак (або збіги часткові), експериментальну стрільбу необхідно продовжити з інших камор.

З тієї камори барабана, з якої стріляна експериментальна куля, що має сліди, найбільш подібні до слідів на досліджуваній кулі, роблять ще два-три постріли й знов проводять порівняльне дослідження.

У висновках ідентифікаційних судово-балістичних (як й інших) експертиз можуть використовуватися категоричні формулювання (позитивні або негативні), ймовірні (позитивні або негативні) і висновок про неможливість вирішення питання про тотожність (з роз'ясненням причин такого формулювання).

При проведенні судово-балістичних експертиз вогнепальних пошкоджень (під час встановлення дистанції, напрямку, послідовності проведення пострілів, положення зброї і перепони в момент пострілу й ін.) частіше зустрічаються спрощений або неправильний опис об'єктів із вогнепальними пошкодженнями і самих пошкоджень.

У опису не вказуються ознаки, характерні для вогнепальних пошкоджень, як для основних та і для додаткових ознак пострілу. Не вказуються локалізація й орієнтація пошкоджень на досліджуваному об'єкті: відстань від відповідних базисно-орієнтуючих точок (сторін предмету й ін.); точні розміри пошкодження; характер і розміри пошкоджень на різних частинах предмета; особливості каналів пошкоджень, їх характер (сліпі, наскрізні); наявність, локалізація і розміри нашарувань сторонніх речовин тощо.

Під час вивчення ознак вогнепальних пошкоджень необхідно застосовувати різні методи виявлення та дослідження слідів пострілу.

При візуальному і мікроскопічному дослідженні визначається характер пошкодження, наявність дефекту матеріалу перепони (або відсутність фрагменту «мінус тканини»), особливо країв і каналу пошкодження, наявність і локалізація сторонніх нашарувань і часток.

Дослідження об'єктів із пошкодженнями в ультрафіолетовій ділянці спектру дозволяє виявити навколо вхідного отвору сліди мастила й їх локалізацію.

Вивчення об'єкту в інфрачервоній ділянці спектру (за допомогою фотозйомки або електронно-оптичного перетворювача) дозволяє виявити і зафіксувати локалізацію кіптяви пострілу навколо вхідного отвору.

Результати попередніх досліджень вхідних і вихідних пошкоджень (отворів), обов'язково фіксують за допомогою фотозйомки, що дозволяє у подальшому ілюструвати їх ознаки.

Хімічні методи дослідження (насамперед, контактено-дифузійний метод виявлення металів у кіптяві пострілу) дозволяють визначити відстань, а у деяких випадках і напрямок пострілу.

Фізичні методи (спектральний і т.п.) дослідження дозволяють провести порівняння складу відповідних компонентів заряду і снаряду з елементами набоїв (бойових припасів), вилученими в підозрюваного, а також вирішити інші питання.

Під час проведення судово-балістичних експертиз, пов'язаних із встановленням дистанції пострілу за особливостями вогнепальних пошкоджень на перепонах, деякі експерти обмежуються зіставленням пошкоджень із характеристиками вогнепальних пошкоджень, зазначеними в спеціальній (криміналістичній, судово-медичній) літературі. Цього, на наш погляд, недостатньо, обов'язковим вважаємо проведення експертного експерименту.

Обґрунтування висновків про дистанцію та напрямок пострілу суто на підставі довідникових або інших літературних джерел є істотним недоліком і може стати причиною експертної помилки.

По-перше, зазначені в літературних джерелах відомості про вогнепальні пошкодження, отримані при стрільбі з різних дистанцій, усереднені, узагальнені, та отримані при так званих «ідеальних умовах» (зброя має незначний ступінь зношення каналу ствола або взагалі нова, використання високоякісних бойових припасів заводського спорядження, вологість повітря – середня, швидкість вітру – 0 м/с. і т.п.).

По-друге, відомості в різних літературних джерелах суттєво відрізняються, що може бути наслідком використання для експериментальної стрільби різної за якістю та станом зброї (за ступенем зношення й інших показників), а також різних фірм-виробників набоїв.

По-третє, якщо експерту невідомо, які боєприпаси були використані при пострілі на місці події, порівнювати утворені в таких умовах вогнепальні пошкодження з отриманими при стрільбі набоями відомих виробників не

можна.

Виходячи з вищезазначеного, при визначенні дистанції пострілу за пошкодженнями обов'язковим етапом експертизи є експериментальна стрільба зі зброї, спеціально підібраними набоями та аналогічними перепонами, що були на місці події.

Зі зброї проводять (із зазначеної відстані) три-п'ять експериментальних постріли. Після дослідження пошкоджень на мішенях, в залежності від відповідності або невідповідності ознак пошкоджень на досліджуваних і експериментальних мішенях, або припиняють експериментальну стрільбу, або роблять серію пострілів із інших дистанцій (по три-чотири постріли з кожної дистанції). Результати порівняння всіх отриманих мішеней дозволяють визначати дистанцію, з якої був проведений постріл, який утворив досліджуване пошкодження [2].

Потрібно мати на увазі, що дистанція пострілу визначається, як правило, з точністю від десятків сантиметрів (відстань у межах дії додаткових чинників пострілу) до декількох метрів (відстань за межами дії додаткових чинників пострілу), а також під час стрільби шротом. Більш точно визначається дистанція стрільби під час пострілу в притул.

Усунення, а краще запобігання всіх зазначених помилок та недоліків, при проведенні судово-балістичних експертиз буде сприяти підвищенню якості, обґрунтованості та доказової цінності висновків у ефективному використанні їх у слідчий та судовій практиці при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням або застосуванням вогнепальної зброї та набоїв (бойових припасів) до неї.

Список використаних джерел

1. Помилки в судово-експертній діяльності: сутність, умови виникнення та види / В.М. Абрамова, Є.Ю. Свобода // Криміналістика и судебная экспертиза: Межведомственный научно-методический сборник. Вып. 59 – К.: Министерство юстиции Украины, 2014. – С. 72-78.

2. Бергер В.Е. Баллистическая экспертиза. Образцы экспертных заключений. Баллистика / В.Е. Бергер, Я.В. Рыбалко. – К.: РИО МВД СССР, 1988. – 172 с.

3. Постанова Пленуму Верховного Суду «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» № 3 від 26.04.2002. // Вісник Верховного Суду України. – №4(32). – К., 2002.

Кофанов А.В., Кофанова О.С.

ЩО ДО ПИТАНЬ КЛАСИФІКАЦІЇ ДЕЯКИХ ВИДІВ СУЧАСНОЇ ГЛАДКОСТВОЛЬНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ З РІЗНОЮ ДОВЖИНОЮ КАНАЛУ СТВОЛА

Проведений нами історичний аналіз зародження, виникнення, становлення та розвитку гладкоствольної вогнепальної зброї в світі дозволяє запропонувати визначення поняття та класифікацію сучасної гладкоствольної вогнепальної зброї.

Бойова гладкоствольна вогнепальна зброя (БГВЗ) – це зброя з гладкими стволами, в якій використовується кінетична енергія згорання порошу для викидання одиничного або множинного снаряду, що перебуває на озброєнні у збройних силах багатьох країн світу (США, Італія, Франція, ФРН) й спеціально призначена для розв’язання бойових та оперативно-службових завдань, у процесі яких знищується жива сила противника. При цьому елементами, які уражають противника, є картеч (звичайна свинцева, сталева – плакована томпаком), спеціальні стрілоподібні елементи (початкова швидкість яких приблизно 800 м/с), кулі.

Бойова гладкоствольна вогнепальна зброя (БГВЗ) характеризується такими тактико-технічними даними:

- довжина ствола менше 500 мм (є винятки), загальна довжина зброї у положенні для стрільби менш 800 мм;
- свердління ствола – циліндр (0,00 мм);
- більше 4 набоїв у магазині;
- спеціальні бойові припаси;
- довжина набійника 70, 76, 82, 89 мм;
- наявність складаного прикладу, телескопічного, стандартного прикладу;
- гвинтівкова мушка та діоптричний приціл;
- наявність пристосувань для кріплення лазерного прицілу, приладу нічного бачення, лампи-освітлювача;
- калібр – 12, .410);
- кількість стволів – 1;
- наявність спеціальних маркувань;
- початкова швидкість польоту снаряду – до 820 м/с;
- наявність модульних систем, штика, пристрою малошумової стрільби, полум’ягасника, дулового компенсатору;
- можливість ведення вогню чергами.

На відміну від бойової гладкоствольна вогнепальна зброя спеціального призначення – це вогнепальна зброя, призначена для ведення спеціальних операцій та розв’язання оперативно-службових завдань, у процесі яких уражається (несмертельно) жива сила противника. Вона не перебуває на озброєнні у Збройних Силах, а застосовується в поліції, міліції, державній службі безпеки, загонах спеціального призначення.

Факторами, що уражають противника, є гумові або пластикові кулі, картеч, речовини сльозогінної або подразнюючої дії, «сітка-плутанка»,

гумова-клейка рідина, запалювальні, маркуючі суміші (в ємкостях – гранатах) та снаряди набоїв, які використовуються для бойової гладкоствольної вогнепальної зброї.

За тактико-технічними характеристиками гладкоствольну вогнепальну зброю спеціального призначення поділяють на: а) класичну і б) універсальну.

Класична гладкоствольна вогнепальна зброя спеціального призначення за своїми тактико-технічними характеристиками призначена тільки для відстрілу снарядів (гумових або пластикових куль чи картечі, а також гранат, споряджених речовинами подразнюючої або сльозогінної дії, гумово-клейкою рідиною, запалювальними, маркуючими сумішами).

Універсальна гладкоствольна вогнепальна зброя спеціального призначення за своїми тактико-технічними характеристиками призначена для ураження цілі як снарядами класичної гладкоствольної вогнепальної зброї спеціального призначення, так і за допомогою бойових припасів для бойової гладкоствольної вогнепальної зброї, а саме свинцевих та сталевих куль, картечі, стрілоподібних снарядів.

Таким чином, ведучи мову про тактико-технічні характеристики класичної гладкоствольної вогнепальної зброї спеціального призначення, необхідно констатувати, що тактико-технічні характеристики цієї зброї дуже відрізняються один від одного через різні конструкторські особливості (рішення) та різні технічні стандарти у країнах-виробниках.

Характерними ознаками цієї зброї є:

- замок, що ковзає і замикається поворотом замка личинки, або клинове замикання;
- ударно-спусковий механізм куркового, курково-ударникового типу;
- барабанний, коробчатий, трубчастий магазин;
- довжина ствола коливається від 610 мм до 210 мм;
- дальність стрільби до 150 м;
- використання набоїв нестандартних калібрів, так як нестандартним є калібр зброї (КС-23, «Дрозд» і т.п.);
- відносно мала скорострільність – від 4 пострілів за хвилину;
- набої мають за типом мисливських папкову або полімерну гільзу з металевим фланцем, або суцільнометалевою. Гільза заряджається гранатою (газовою, запалювальною, маркуючою), гумовою, пластизольною кулею або картечню;
- початкова швидкість польоту снаряду – 250-270 м/с.

Таким чином, гладкоствольна вогнепальна зброя спеціального призначення співпадає з бойовою гладкоствольною вогнепальною зброєю за принципом дії (використання кінетичної енергії згорання порошу для кидання одиничного або множинного снаряду), але відрізняється за тактико-технічними даними, до яких відносяться: довжина ствола (від 610 мм до 210 мм); калібр (нестандартний але є винятки); замок, що ковзає і замикається поворотом замка личинки або клинове замикання; ударно-спусковий механізм куркового типу; барабанний, коробчатий, трубчастий магазин, невелика дальність стрільби (до 150 м) та початкова швидкість польоту зряду

(250-270 м/с) тощо. Набої до цієї зброї за типом мають мисливську паперову або полімерну гільзу з металевим фланцем, яка споряджається гранатою (газовою, запалювальною), гумовою, пластизованою кулею або картеччю.

Що стосується тактико-технічних характеристик універсальної гладкоствольної вогнепальної зброї спеціального призначення, то для неї характерні такі тактико-технічні характеристики:

- калібр 12 або 20;
- довжина ствола менше 500 мм (є винятки);
- свердління ствола – циліндр (0,00 мм.);
- понад 4 набоїв у магазині;
- спеціальні бойові припаси;
- довжина набійника 70, 76, 82, 89 мм;
- наявність пістолетної рукоятки або телескопічного прикладу; гвинтівкова мушка та діоптричний приціл;
- наявність пристосувань для кріплення лазерного прицілу, приладу нічного бачення, лампи-освітлювача;
- кількість стволів – 1;
- наявність спеціальних маркувань;
- початкова швидкість польоту снаряду – 250-820 м/с;
- наявність насадок для відстрілу гранат 36 та 82 мм.

Застосовується ця зброя тільки в поліції та загонах спеціального призначення (МВС) і призначена для ведення спеціальних операцій та виконання оперативно-службових завдань, у процесі яких травмується чи знищується жива сила противника. Різновиди цієї зброї відрізняються один від одного технічними характеристиками, різними конструкторськими особливостями (рішеннями) та технічними стандартами країн-виробників.

З урахуванням цих особливостей пропонується класифікувати гладкоствольну вогнепальну зброя спеціального призначення на такі дві групи: а) класичну; б) універсальну.

При цьому класична гладкоствольна вогнепальна зброя спеціального призначення за своїми тактико-технічними характеристиками призначена тільки для відстрілу снарядів (гумових або пластикових куль чи картечі, а також гранат, заряджених речовинами подразнюючої або слезогінної дії, гумово-клеююю, маркуючою рідиною, запалювальними сумішами).

Універсальна гладкоствольна вогнепальна зброя спеціального призначення за своїми тактико-технічними характеристиками призначена для відстрілу як снарядів класичної гладкоствольної вогнепальної зброї спеціального призначення (за допомогою підкалібрових насадок), так і бойових припасів до бойової гладкоствольної вогнепальної зброї (свинцевих та сталевих куль, картечі, стрілоподібних елементів).

За довжиною ствола гладкоствольна вогнепальна зброя спеціального призначення (класична і універсальна) поділяється на короткоствольну (довжина ствола до 270 мм), середньоствольну (довжина ствола від 270 до 500 мм) та довгоствольну (довжина ствола понад 500 мм). За цією ж ознакою бойова гладкоствольна вогнепальна зброя відповідно поділяється на

середньоствольну (довжина ствола понад 270 мм і до 500 мм) та довгоствольну (довжина ствола понад 500 мм).

Підсумовуючи вище зазначене треба констатувати, що неправильне вирішення класифікаційних питань (завдань) при сертифікації (ліцензуванні) гладкоствольної вогнепальної зброї призводить до реалізації через спеціалізовані торгівельні мережі бойової, спеціальної, багатоцільової гладкоствольної вогнепальної зброї замість мисливської. Це є незаконне і призводить у подальшому до вилучення такої зброї на безкоштовній основі у її власника при реєстрації (перереєстрації) у Дозвільній системі МВС України.

Кошель О.Ю.

ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ДОКАЗОВОЇ БАЗИ ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ МЕТАЛЕВИХ ВИРОБІВ

Виконання металознавчих досліджень в рамках балістичної, трасологічної, вибухотехнічної експертизи на сьогодні має низку ускладнень при вирішенні питання встановлення марки сплаву, яке має ключову роль для ідентифікації в кримінальних справах із застосуванням озброєння (щодо його належності та походження).

Роль технічної документації як однієї зі складових у формуванні доказової бази набуває особливе значення, зокрема, для виробів 50-річної давнини необхідно використання декількох стандартів за певний період (в період заміни нормативної документації щодо марочного складу сталей – перехід від галузевих технічних умов до загальнодержавних технічних умов і до державних стандартів (ГОСТ)).

Отримання технічних регламентів стає окремим непростим завданням, оскільки така документація або втрачена (галузеві ТУ), або наявні одиничні екземпляри у вигляді фотопозитивних копій (загальнодержавні ТУ). Проблема актуальна для всього спектру технічної документації, наприклад щодо захисних покриттів та системи допусків і посадок.

Частковим вирішенням проблеми в конкретному випадку може бути знаходження відповідної інформації з інтернет-ресурсу за умов підтвердження його статусу як літературного джерела.

Для забезпечення експертних досліджень необхідною технічною інформацією є актуальним створення системного електронного ресурсу з електронними копіями ще наявних на сьогодні фізичних копій застарілої нормативно-технічної документації.

Список використаних джерел

1. Щербаковский М.Г. Криминалистическое исследование металлов, сплавов и изделий из них. Научно-практическое пособие для экспертов. – К.: Основа, 1996. – 116 с.
2. ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види.

Кравчук О.О., Приходько Ю.П.

ПОНЯТТЯ СУДОВОЇ БАЛІСТИКИ ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗБРОЄЗНАВСТВА

На сьогоднішній день судова балістика сформувалась як галузь науки криміналістики, а тому має свій предмет, методи, завдання. Судова балістика є теоретичною і методологічною основою експертизи вогнепальної зброї і набоїв. У процесі проведення досліджень застосовуються не тільки методи й прийоми судової балістики, а й залучаються знання з інших наук.

Розвиток судової балістики ґрунтувався на принципах, які були результатом праці багатьох науковців-криміналістів протягом десяти років. Ці принципи й стали теоретичною основою стійкого фундаменту сучасної судової балістики. Судова балістика включає технічні відомості, які належать до вогнепальної зброї, боєприпасів і слідів їх застосування; розробляє рекомендації щодо застосування методів і засобів виявлення цих об'єктів, їх вилучення і дослідження з метою встановлення обставин, які набувають суттєвого значення для розслідування кримінальних правопорушень. Науковими основами формування судової балістики є як положення загальної балістики, так і відомості зі спеціальних військових наук (матеріальна частина зброї, конструювання зброї) та інших споріднених галузей знань. Основними її розділами є зовнішня і внутрішня балістика. Таким чином, до наукових основ судової балістики належать також і система знань про процес пострілу, а також закономірності утворення слідів пострілу на кулях, гільзах і перепонах. Зовнішня балістика досліджує дії основного і додаткових факторів пострілу. Це означає, що зовнішня балістика досліджує рух снарядів, куль, шроту після зупинення їх силової взаємодії зі стволом зброї, а також фактори, які впливають на цей рух. Внутрішня балістика вивчає рух снарядів, куль, шроту у каналі ствола зброї під впливом порохових газів, а також інших процесів, які відбуваються при пострілі в каналі ствола. Вищевикладене дозволяє зробити висновки, що внутрішня балістика починається з наколювання бойка капсуля, від чого виникає вибуховий запал ініціюючого складу.

Судова балістика – це умовна назва частини криміналістичної техніки. Вона використовує знання, насамперед, зброєзнавства, трасології, власне, самої балістики, а також судової медицини.

У судовій балістиці здобутки зброєзнавства застосовуються у процесі проведення класифікаційних, діагностичних досліджень, досягнення трасології – ідентифікаційних досліджень, балістики та судової медицини – ситуаційних досліджень.

На нашу думку, більш повним є таке визначення: судова балістика – це галузь криміналістичної техніки, що вивчає закономірності відображення й одержання інформації про походження та застосування (використання) вогнепальної зброї, набоїв до неї (та їх елементів), слідів їх застосування (використання) та розробляє технічні прийоми, методи й засоби виявлення, фіксації, вилучення, зберігання та дослідження названих об'єктів для розслідування кримінальних правопорушень.

Таким чином, предметом судово-балістичної експертизи є інформація, одержувана особою, яка володіє спеціальними знаннями, у результаті дослідження наданих слідчим (судом) вогнепальної зброї, боєприпасів, прострелених предметів, експериментальних зразків, сировини, інструментів та ін. для встановлення слідчим (судом) фактів, що мають доказове значення й стосуються обставин застосування (використання), виготовлення, зберігання вогнепальної зброї, боєприпасів, а також встановлення тотожності зброї за слідами на снарядах, гільзах і джерелах походження боєприпасів.

Криміналістичне зброезнавство – поняття видове, що містить декілька самостійних класів зброї. Базисом для класифікації є характер об'єктів, що підлягають віднесенню до зброї, а також основна мета її використання (призначення).

Норми чинного законодавства України не містять одноманітного тлумачення поняття «зброя». У зміст зазначеного поняття представники різних галузей знань вносять своє специфічне розуміння, наділяючи це поняття певним змістом, що зумовлений, насамперед, метою та завданнями вивчення зброї з позицій конкретної галузі знань.

Криміналістичне зброезнавство як галузь криміналістичної техніки становить систему наукових положень і відповідних техніко-криміналістичних засобів, методів і прийомів, що використовуються для збирання та дослідження зброї, вибухових пристроїв, вибухівки і слідів їх застосування з метою розслідування кримінальних правопорушень, установлення істини в провадженні.

За такого трактування цієї галузі її складовою стає криміналістична (судова) балістика. Криміналістична (судова) балістика становить систему наукових положень і відповідних техніко-криміналістичних засобів, методів і прийомів, використовуваних для збирання й дослідження вогнепальної зброї та слідів її застосування з метою розслідування кримінальних правопорушень, установлення істини у кримінальному провадженні.

Таким чином, наукові засади криміналістичного зброезнавства (включно з науковими засадами криміналістичної балістики) становлять дані загальної балістики, військових, технічних наук, хімії, інших природничих і технічних наук, що стосуються поняття, ознак, конструкції зброї, вибухових пристроїв, складу і властивостей вибухівки тощо. До таких також належать дані окремих криміналістичних теорій і вчень: криміналістичної ідентифікації, встановлення групової належності, криміналістичної діагностики, відносно механізму слідоутворення та інших; деяких галузей криміналістичної техніки (зокрема, криміналістичної фотографії, трасології тощо).

Список використаних джерел

1. Біленчук П.Д. Судова балістика як галузь криміналістичної техніки / П.Д. Біленчук // Судово-балістичні дослідження та суміжні галузі знань : тези наукових доповідей та повідомлень Першого міжнародного науково-практичного семінару. – К. : ННІПС КНУВС, 2009. – С. 14-17.

2. Криміналістика: [підруч. для слухачів, ад'юнктів, викладачів вузів

системи МВС України] / П.Д. Біленчук. О.П. Дубовий, М.В. Салтевський; за ред. акад. П.Д. Біленчука. – К. : АТІКА, 1998. – 416 с.

3. Тихонов Е.Н. Судебно-баллистическая экспертиза: учеб. пособие / Е.Н. Тихонов. – Барнаул, 1991. – 96 с.

4. Сулява О.Ф. Наукові, правові, організаційні основи та завдання судово-балістичної експертизи: лекція / О.Ф. Сулява, А.В. Кофанов. – К.: НАВСУ, 2000. – 34 с.

5. Кофанов А.В. Методологія судово-балістичної методики: монографія / А.В. Кофанов, Т.В. Михальчук. – К.: Три К, 2011. – 440 с. – (Серія «Зброєзнавство і мисливство»).

Крижна В.В.

ПРИНЦИПИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.

ОРГАНІЗАЦІЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідно до принципів проведення експертизи, а також згідно зі ст. 3 Закону України «Про судову експертизу», експертиза здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження.

У Конституції України послідовно обґрунтовується принцип законності (ст. 129 Конституції) як невід'ємний елемент демократичної правової держави. Суть цього принципу полягає у тому, що, по-перше, повинні правильно застосовуватися норми права; по-друге, вся діяльність підпорядкована чинному законодавству і здійснюється у визначеній законом формі.

Суть принципу об'єктивності полягає в тому, що під час проведення експертизи повинні бути використані всі передбачені законом заходи для всебічного, повного й об'єктивного дослідження.

З метою дотримання цього принципу в Законі України «Про судову експертизу» зазначено, що основним обов'язком експерта є проведення всебічного, повного дослідження і дача обґрунтованого й об'єктивного висновку. Однак, для того, щоб експерт дав повний, кваліфікований і об'єктивний висновок, йому, насамперед, потрібно забезпечити повну незалежність при його складанні. Саме завдяки незалежності і незацікавленості експерта можна говорити про об'єктивність висновку. У статті 4 Закону України «Про судову експертизу» розкриваються основні гарантії незалежності судового експерта і правильності його висновку.

Стосовно організації судово-експертної діяльності потрібно зазначити, що організація – це побудова, впорядкування певного процесу, явища тощо. Організація передбачає встановлення певних правил, принципів, за якими має відбуватись той чи інший процес. Без відповідної організації неможливе існування суспільства в цілому та його частин зокрема [1, с. 73].

Ця потреба реалізується у відповідних нормативно-правових актах, які ухвалюються державними органами, що мають на це повноваження. В Україні до таких органів належать Верховна Рада України, Міністерство юстиції, Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки та інші.

Судово-експертну діяльність в Україні здійснюють державні

спеціалізовані установи та відомчі служби:

- науково-дослідні та інші установи судових експертиз Міністерства юстиції України і Міністерства охорони здоров'я України;
- експертні служби Міністерства внутрішніх справ, Міністерства оборони та Служби безпеки України [3, с. 7].

Координацію організації судово-експертної діяльності в Україні здійснює Міністерство юстиції України.

Одними з основних завдань Міністерства юстиції є організація експертного забезпечення правосуддя, формування державного замовлення на науково-дослідні роботи в галузі судової експертизи, контроль за діяльністю підвідомчих науково-дослідних інститутів судових експертиз, координація роботи відповідних державних органів з питань розвитку судової експертизи, контроль за судово-експертною діяльністю, атестація судових експертів.

Експертні установи Міністерства охорони здоров'я України складаються із судово-медичних бюро та судово-психіатричних відділень, які є майже в кожному обласному центрі.

У системі Міністерства внутрішніх справ України для проведення судових експертиз створено криміналістичний центр, який має обласні філії.

Крім того, судово-експертна діяльність може здійснюватись на підприємницьких засадах на підставі спеціальних дозволів (ліцензій), а також окремими громадянами на підставі разових договорів. Міністерство юстиції України веде Реєстр атестованих експертів державних і підприємницьких структур та громадян. Органи досудового розслідування та суди зобов'язані доручати проведення судових експертиз здебільшого спеціалістам, внесеним до цього Реєстру.

Організація науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності покладається на ті міністерства та відомства, до складу яких входять відповідні спеціалізовані установи та заклади, що здійснюють відповідний вид судової експертизи.

Для розгляду найважливіших питань розвитку судової експертизи, що мають міжвідомчий характер, при Міністерстві юстиції України діє Координаційна рада з проблем судової експертизи.

Список використаних джерел

1. Цимбал М. Судова експертиза у світлі нових видів досліджень: актуальні питання //Право України. – 2004. – № 5. – С. 72-76.
2. Іщенко А.В., Красюк І.П., Матвієнко В.В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів: Монографія. – К., 2002.
3. Красюк І.П. Експертна служба МВС України сьогодні // Криміналістичний вісник: Наук.-практ. зб. / ДНДЕКЦ МВС України; НАВСУ. – 2004. – № 2(2). – С. 5-11.

Кулагина Е.Е., Репина О.Д.

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОБАК-ДЕТЕКТОРОВ В ОДОРОЛОГИЧЕСКОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ

Приоритетом при использовании служебных собак в одорологической идентификации служит их значительное превосходство над существующими приборами. Биологический детектор отличается от технического тем, что, с одной стороны, обладает интегративностью восприятия, то есть реагирует на синтезированный комплекс основных запахов (индивидуальный запаховый букет) как на запах нового вещества, а с другой – свойствами селективности, способностью выбирать из диффузной смеси различных запахов необходимый.

Ведь, как известно, к запаху, оставленному человеком на местности, всегда примешиваются так называемые фоновые запахи: поврежденного почвенного покрова, раздавленных мелких насекомых, растений и т.д. Однако это не препятствует восприятию собакой запаха человека и поиску последнего.

Исследовалось и влияние на формирование запаха человека медикаментозных средств, принимавшихся длительное время лицами, страдавшими различными заболеваниями. Образцы запаха получали до, во время и после приема лекарства. При сопоставлении запахов, взятых от этих лиц, ни разу не обнаружилось отклонений в сигнальной реакции собаки-дифференциатора на запах одного и того же человека, не было отмечено также случаев положительной выборки разных лиц, принимавших одни и те же лекарства [1; 2].

На основании изложенного можно сделать вывод о том, что наиболее эффективным средством идентификации запаха человека на сегодняшний день остается все же обоняние собак, у которых одним из главных инстинктов является ориентация в пространстве посредством обоняния, в основе чего лежит рефлекс отождествления объектов окружающей обстановки по их запахам. Это послужило тому, что обонятельные способности собак стали использовать для идентификации человека по запаховым следам [3].

Для успешного проведения лабораторной идентификации необходимо соблюдение ряда правил:

- отбор запаховых проб на месте происшествия и у проверяемого лица производится разными людьми;
- сравниваемые образцы освобождаются от посторонних запахов (по возможности);
- исключаются контакты собаки с проверяемым лицом или его вещами;
- проверяемые предметы располагаются на равном расстоянии друг от друга по окружности;
- на месте проведения опытов обязательно наличие заданного к поиску запаха (эталонной пробы);
- в процессе исследования используют несколько собак;

– создаются возможности, равные для выводов как обвинительного, так и оправдательного характера по отношению к проверяемому лицу;

– специалист, проводящий исследование, не должен знать о месте расположения искомого объекта в сравнительном ряду во избежание неконтролируемого влияния на сигнальное поведение собаки-детектора [4].

Одородологическую идентификацию рекомендуется проводить спустя 24 часа с момента изъятия следа или образца запаха на адсорбент для достижения последним температуры помещения, где будет производиться выборка [5].

Одородологические исследования проводятся в специально приспособленном лабораторном помещении при максимально возможном устранении посторонних раздражителей и оптимальных для собак-биодетекторов условиях (температура +18°C, влажность воздуха 70%) [6].

Гарантия успешного применения одородологического метода идентификации заключается в получении от собаки четких, воспроизводимых и адекватных сигналов. Для этого используются три системы контроля над правильным поведением биодетектора:

– ведется статистический контроль за счет многократного выбора – узнавания искомой пробы при изменении ее расположения среди множества (десяти) известных объектов, возможность ошибки при таком контроле определяется как $(10)^{-n}$, где n – число применений собаки, обычно равное трем для каждой собаки;

– учитываются индивидуальные особенности собак-детекторов. Вероятностный расчет показывает, что для точности результата, составляющего величину 0,99999, требуется получить однозначный результат с применением трех собак;

– используется принцип контроля за правильностью результата с помощью контрольных проб (эталонов), принятый в инструментальном и химическом анализах: при каждом применении собаки ее функциональное состояние и настроенность на поиск заданного запаха считают положительными, если ею обнаружен специально приготовленный дубликат – объект, обладающий этим же запахом [7].

На основании протоколов и видеозаписи работы с собаками-детекторами делают вывод о наличии или отсутствии тождества индивидуального запаха человека в сравнивавшихся объектах выборки. Работа собаки-детектора учитывается только в случае обнаружения ею эталонных запахов, свидетельствующем о нормальном функциональном состоянии ее обонятельного анализатора в момент применения. Обнюхивание собаками исследуемого образца в выборочном ряду без проявления в отношении его сигнального поведения при обнаружении эталонного объекта указывает на отсутствие в проверяемом объекте искомого запаха [8].

Для вывода о наличии индивидуального запаха конкретного человека в представленном на исследование запаховом следе необходимо следующее:

– установить отсутствие у собаки-детектора сильной самопроизвольной

реакции на исследуемый запах;

- определить наличие запаха человека в пробе исследуемого запахового следа;

- выявить наличие сигнальной реакции узнавания собакой-детектором индивидуального запаха проверяемого лица в одорологической следовой пробе, изъятой с места происшествия (соблюдая при этом приведенные выше методические требования);

- воспроизвести полученные результаты кинологической выборки с применением другой собаки-детектора и учетом фоновых запаховых помех [9].

В использовании метода лабораторной идентификации консервируемых запахов при отработке розыскных или следственных версий о произошедшем событии интерес представляет не только положительный результат – выявление индивидуального запаха определенного человека в одорологической пробе с предмета или следа, обнаруженного на месте происшествия, но и установление факта отсутствия этого запаха: появляется возможность вывода о непричастности субъекта к образованию изъятого запаха, что имеет важное значение для расследования преступления [10].

Однако такой вывод специалист или инициатор одорологического исследования вправе сделать лишь при определенных условиях: при наличии в изъятой одорологической пробе индивидуального запаха человека, необходимого для проведения кинологической идентификации, а также при достаточных основаниях считать, что в контакт с предметом-запахоносителем вступал один человек или его запах преобладает на объекте в сложившихся обстоятельствах. Необнаружение в изъятых пробах запаха конкретного лица объясняется непригодностью запахового следа, представленного для исследования (отсутствие запаха человека в следах, маскирующее влияние преобладающего в пробе запаха другого человека, нарушение методики сбора запахов), и не может быть причиной снятия подозрения в причастности данного лица к событию [11, 12].

Проводившие выборку специалисты оформляют результаты одорологической идентификации заключением эксперта или справкой об исследовании, которые направляют инициатору поручения [13].

В заключении эксперта или справке о проведенном одорологическом исследовании должен быть полно и объективно отражен процесс исследования запахов и должны содержаться аргументированные ответы на поставленные вопросы [14].

Представленные для идентификации запахи после проведения исследования герметично закупоривают в банках. Вопрос о дальнейшем их использовании (хранении, возвращении или уничтожении) согласуется с инициатором одорологического исследования.

Список использованных источников

1. Судебная экспертиза: конспект лекций. – Кемерово, 2009. – С. 135-136.

2. Старовойтов В.И., Сулимов К.Т., Гриценко В.В. Запаховые следы участников происшествия: обнаружение, сбор, организация исследования. Методические рекомендации. – М., 1993. – С. 12.
3. Сулимов К.Т., Старовойтов В.И. Использование запаховой информации с мест происшествий в раскрытии и расследовании преступлений. – М., 1989. – С. 34.
4. Винберг А.Я. Судебно-одорологическая экспертиза // Соц. Законность. 1987. – № 10. – С. 60-63.
5. Селиванов Н.А., Старовойтов В.И. Установление человека по запаху на предварительном следствии // Соц. законность. 1991. – № 11. – С. 54-58.
6. Биленчук П.Д., Лукьянчиков Е.Д., Сегай М.Я., Старовойтов В.И. Методика собирания и использования следов запаха при расследовании преступлений // Криминалистика и судебная экспертиза. – Киев, 1989. – Вып. 39. – С. 36-43.
7. Снетков В.А., Старовойтов В.И. Криминалистическое значение запаховой характеристики человека (методологический аспект) // Вопросы теории криминалистики и экспертно-криминалистические проблемы: Сб. науч. трудов. – М., 1990. – С. 3-15.
8. Гордиенко А.С. Использование собак-детекторов в одорологической идентификации // Криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений: материалы VIII Всероссийского межвузовского научного семинара, 07 февраля 2014 г. – Ставрополь, 2014. – С. 129-131.
9. Винберг А.И. Криминалистическая одорология // Криминалистика на службе следствия. – Вильнюс, 1967. – С. 11-17.
10. Гвахария О.Г. Криминалистическая одорология и теория информации // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып. 9. Киев, 1972. – С. 189-192.
11. Собко Г.М. Вероятностно-статистическое обоснование достоверности одорологической идентификации // Вопросы теории судебной экспертизы. № 31. – М., 1977. – С. 142-177.
12. Турчин Д.А. Микроследы – новое в криминалистике // Проблемы советского государства и права. – Иркутск, 1974. – Вып. 7. – С. 104-109.
13. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории к практике. – М., 1988. – С. 22-36.
14. Снетков В.А. Кинологическая выборка // Использование консервированного запаха в раскрытии краж и преступлений против личности. – Рига, 1984. – С. 104-109.

Кулик М.Й.

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ (ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗКРАДАНЬ)

У чинному кримінально-процесуальному законодавстві поняття «допит» не визначено. Натомість, у криміналістиці застосовуються різні підходи до визначення цього поняття.

Так, І.І. Вайнагій вважає, що допит – це слідча або судова дія,

передбачена КПК і Цивільним процесуальним кодексом України. Її метою є одержання показань свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених про відомі їм факти, що мають значення для прийняття правильного рішення у кримінальному провадженні [1, с. 288].

Однак, видається, що коло осіб, які можуть бути допитані, є ширшим ніж вказане у зазначеному вище визначенні. Так, аналіз ч. 1 ст. 95 КПК України уможливив зробити висновок про те, що може проводитися допит осіб, які перебувають у процесуальному статусі підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, експерта.

На думку деяких вчених, коло осіб, допит яких може бути проведений в рамках чинного кримінально-процесуального законодавства, має включати також підсудного [2, с. 137], цивільного позивача та цивільного відповідача [3, с. 123].

Низка науковців вважає, що система способів збирання доказів включає виклик і допит будь-якої особи, а не лише свідка і потерпілого [181, с. 398]. Послідовники цього підходу визначають допит, як слідчу (розшукову) дію, котра полягає в одержанні у встановленому законом порядку слідчим від особи, що допитується, відомостей про факти, що мають значення для кримінального провадження [4, с. 26].

При розслідуванні розкрадань однією з найпоширеніших слідчих (розшукових) дій є допит свідків. Підставою для допиту свідка є фактичні дані про те, що цій особі відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження.

За результатами допитів слідчий отримує інформацію щодо:

- незаконних дій підозрюваних;
- викраденого майна або цінностей [5 с. 42];
- обставин здійснення незаконних дій (наприклад, випуску, використання не облікованої продукції, приховування недостач або надлишків);
- відносин допитуваного щодо оцінки факту вчиненого розкрадання тощо [6, с. 159];
- встановленого в конкретній організації порядку роботи і відомі свідку відхилення від нього;
- використання підроблених документів;
- умов, способу життя і поведінки підозрюваного [7, с. 137];
- наявності в їх розпорядженні документів, неофіційних записів, що підтверджують показання;
- інших фактів незаконних дій [8, с. 52].

Деякі тактичні особливості допиту свідків під час розслідування розкрадань залежать від відношення свідка до підприємницької діяльності, їх відносин із конкретними особи. Тому, в криміналістиці виділяють групи свідків за даною категорією злочинів. Зокрема, А.Ф. Волобуєв, у кримінальних провадженнях щодо розкрадань виділяє такі категорії свідків:

- посадові особи суб'єктів підприємницької діяльності (керівники підприємств, головні бухгалтери та ін.). Ця категорія свідків має схильність

замовчувати певні факти, що пов'язані з неправомірною поведінкою самого свідка при здійсненні господарчої діяльності;

- службовці суб'єктів підприємницької діяльності (рядові працівники бухгалтерій, секретарі-референти, продавці, водії тощо). Їх поведінка під час розслідування злочину багато в чому визначається залежністю від роботодавця та його посадових осіб. Тому вони можуть знаходитися під впливом позиції, вказівок своїх керівників;

- посадові особи банківських установ, що обслуговують підприємницькі структури (керівники, головні бухгалтери, начальники відділів тощо). Ця категорія свідків займає таку позицію на допиті, яка залежить від ролі банку в механізмі вчинення розкрадання та інших злочинів. Тому вона може коливатися від позиції надання повної інформації з питань, що цікавлять слідство, до позиції утаювання фактів, що компрометують банк та його керівників;

- службовці банківських установ (працівники бухгалтерії, економісти, оператори ЕОМ тощо). Їх поведінка багато в чому визначається залежністю від роботодавця та його посадових осіб. Однак, їх негативна позиція може бути викликана і прагненням приховати і свої дії, які тим чи іншим чином сприяли вчиненню злочину;

- посадові особи і службовці органів державної влади, де реєструвалося підприємство, видавався патент, ліцензія тощо. Поведінка цієї категорії свідків залежить від того, чи були порушені ними певні правила при виконанні своїх службових обов'язків;

- інші категорії свідків (члени сімей підозрюваних, їх знайомі, сусіди тощо). Найчастіше показання цих свідків стосуються фактів перебування підозрюваного в певному місці, способу життя, поведінки тощо [9, с. 263].

Г.А. Матусовский свідків у кримінальних провадженнях за даною категорією злочинів поділяє на такі групи:

- колеги;
- особи, які працювали на даному підприємстві до вчинення розкрадання і ті, які замінили обвинувачених;
- працівники вищестоящих установ (керівних, виробничих, фінансових підрозділів тощо);
- працівники контрольно-ревізійних органів, інспекцій тощо;
- особи, які реалізовували викрадене і забезпечували розкрадачів сировиною, які не працюють на даному підприємстві;
- особи, які знають підозрюваних за місцем проживання, місцем знаходження гаражів, дачних і садових ділянок, за колом різноманітних інтересів тощо;
- покупці, замовники тощо [10, с. 52].

Доволі влучним є поділ свідків на дві основні категорії, запропонований М.В. Джигою, О.С. Подшибякіним, А.М. Ухалем.

До першої категорії відносяться особи, які володіють інформацією про службову діяльність підозрюваного. Частина з них навіть могла здійснити певні дії в інтересах підозрюваних, не знаючи про їх злочинну діяльність. Це

працівники, зайняті у виробництві, які давали дозвіл на виконання окремих операцій, видавали певні документи (наряди, довіреності, перепустки); облікові і бухгалтерські працівники, працівники складів, транспорту, охорони тощо. Допит цих осіб проводять якомога швидше, щоб завадити впливу на них підозрюваними або їх зв'язками, які можуть намагатися схилити їх до дачі неправдивих показань [11, с. 42]. Під час допиту цим особам можна роз'яснити, що їх дії, навіть якщо вони сприяли розкраданню, не є злочинними і відповідальності за це вони нести не будуть, якщо в них відсутній склад іншого злочину чи іншого правопорушення.

Друга категорія свідків – ті, хто сприяв викриттю підозрюваного. Це ревізори, вахтери, представники громадськості, які брали участь у перевірках і затриманні [11, с. 44]. Необхідність невідкладного допиту таких свідків обумовлена тим, що їх показання при вмілому використанні слідчим можуть здійснити сильний психологічний вплив на підозрюваних. За допомогою таких показань слідчому нерідко вдається на початку розслідування переконати підозрюваних або деяких з них у безглуздість подальшого заперечення своєї вини [12, с. 59].

На нашу думку, при розслідуванні розкрадань, необхідно виділяти три основні категорії свідків: 1) особи, які володіють інформацією про службову діяльність підозрюваного; 2) ті, хто сприяв викриттю підозрюваного; 3) знайомі та родичі.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. голова ред. кол. Ю. С. Шемшученко та ін. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 2. – 1999. – 744 с.
2. Чичиркіна С. П. Організація і тактика розслідування службових підроблень : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / Чичиркіна Світлана Павлівна. – К., 2011. – 265 с.
3. Удалова Л.Д. Допит як засіб процесуального доказування на досудовому слідстві / Л.Д. Удалова . Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. праць. – Донецьк, 2002. – № 4. – С. 123-126.
4. Стахівський С.М.: допит свідка та експерта / С.М. Стахівський Український юрист. – 2003. – № 6 – С. 26-28.
5. Джига М.В. Розслідування посадових злочинів і вимогань /Джига М.В., Ухаль А.М., – Ужгород, Паличка карпатського краю, 1998. – 156 с.
6. Когутич І. І. Криміналістика: особливості методики розслідування окремих злочинів: [текст лекцій] / Когутич І.І. – Львів : Тріада плюс, 2006. – 456 с.
7. Чичиркіна С. П. Організація і тактика розслідування службових підроблень : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / Чичиркіна Світлана Павлівна. – К., 2011. – 265 с.
8. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ / Матусовский Г.А. – Х: Консум, 1999. – 480 с.
9. Волобуєв А.Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : дис. доктора юрид. наук :

12.00.09 / Волобуєв Анатолій Федотович. – Х., 2001. – 426 с.

10. Матусовский Г.А. Экономические преступление: криминалистический анализ / Матусовский Г.А. – Х: Консум, 1999. – 480 с.

11. Филаненко А.Ю. Кража чужого имущества: уголовно-правовой и криминологические аспекты : авторы на соискание учен степени канд. юрид. наук.: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право» / А.Ю. Филаненко. – М., 2010. – 38 с.

12. Филиппов А.Г. Первоначальные следственные действия при расследовании хищений государственного или общественного имущества, совершённых путем присвоения, растраты или путем злоупотребления служебным положением : [учеб. пособ.] / А.Г. Филиппов; под ред. проф. Г.Г. Зуйкова. – М.: ВШ МВД СССР, 1972. – 563 с.

Кулінич Н.Д.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ

Згідно Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV, культурна спадщина України є об'єктом національної безпеки як складова культурних і історичних цінностей (ст. 3) [1]. Про важливість збереження пам'яток історії та культури для нинішнього і майбутніх поколінь, як важливого чинника патріотичного виховання громадян, розвитку національної свідомості українського народу ідеться у чисельних наукових публікаціях [2].

Викликає занепокоєння те, що внаслідок недостатнього контролю з боку державних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування мають місце факти порушення пам'яткоохоронного законодавства. Під час будівельних і сільськогосподарських робіт допускається руйнування та розорювання унікальних давніх поселень, зокрема трипільської культури, курганів скіфо-сарматського періоду, пам'яток археології козацької доби, у тому числі козацьких могил, трапляються випадки грабіжницького нищення їх окремими особами.

Незадовільно проводиться робота з обліку та паспортизації об'єктів культурної спадщини, їх наукового вивчення, класифікації та державної реєстрації, визначення та включення зон охорони пам'яток до проектів планування забудови і реконструкції відповідних міст та селищ. Необхідно посилити контроль за додержанням вимог законодавства про охорону культурної спадщини, притягати до суворой відповідальності винних у його порушенні, вживати рішучих заходів щодо забезпечення збереження пам'яток археології.

За підрахунками вчених близько 65 тисяч археологічних пам'яток України потребують на увагу з боку держави. За інформацією Державної митної служби України лише за період 2013-2014 р.р. у нашій країні було виявлено 370 випадків незаконного переміщення історико-культурних цінностей, затримано близько 4 тисяч предметів старовини загальною вартістю понад 1 мільйон гривень [3]. Окрім того, правоохоронними

органами СБУ та МВС України були встановлені численні факти зловживань службовим становищем з боку посадових осіб, які надавали дозвіл на будівництво споруд на землях природо заповідного фонду та в місцях розташування пам'яток археології, історії та культури. Непоодинокі є й факти несанкціонованих розкопок на територіях археологічних пам'яток.

В останнє десятиліття надзвичайно зріс інтерес українців до рідної історії, особливо давньої. Цим не можна не пишатися. Але у деяких громадян цей інтерес внаслідок різних обставин (рівень культури, національної самосвідомості, специфічне відношення до народної власності, матеріального достатку) отримав своєрідний характер. Вони, вочевидь, переконали себе, що ступінь їх любові до України, почуття патріотизму можна засвідчити кількістю предметів давньої історії України, покладених на полиці у власному будинку або у персональному музеї. Крім того, історичні цінності є багатством, вигідним вкладенням коштів. Так, в Україні з'явився великий прошарок, навіть суспільний клас колекціонерів, які збирають предмети археології. Колекціонують всі, хто має можливість – від Президента України до чиновників районної ланки. Попит породжує пропозицію. На приватних колекціонерів запрацювала армія грабіжників, яких преса називає «чорними археологами». Чисельність археологічних мародерів в Україні сягає десятків тисяч. Вони грабують скіфські кургани, давні поховання в Криму, городища і поселення на всій території України. Кількість сплюндрованих пам'яток сягає десятків тисяч. На українських колекціонерів працюють грабіжники Румунії, Молдови, Росії [4]. Колекціонування стало престижним політично й економічно. Дійшло до того, що ці люди не тільки не бояться Закону, але відкрито влаштовують виставки краденого у престижних залах Києва (Києво-Печерський Заповідник, Софія Київська) та обласних центрів. При цьому оголошують себе рятівниками історичної спадщини. Про приватні колекції з обуренням говорять не лише українські, але й зарубіжні вчені, дипломати, яких мало не силоміць або за протоколом зтягують оглядати награбовані у народу цінності. Достатньо згадати виставки крадених шедеврів із колекції «Платар» у Варшаві, Ватикані, приватний музей колекціонера О. Поліщука у с. Трипілля.

Однією з умов ефективної роботи з налагодження пам'яткоохоронної діяльності у сфері археології є співпраця МВС України з Інститутом археології НАН України, з державними органами охорони культурної спадщини, Державної служби з питань національної культурної спадщини, та і на рівні обласних структур.

Терміново потрібно ввести в Кримінальний кодекс України термін «скарбошукацтво», кримінальну відповідальність за сприяння посадових осіб усіх рівнів скарбошукачам, використання метало детекторів, не зареєстрованих у міліції.

У зв'язку з тим, що перед паюванням земель не була проведена інвентаризація, і пам'ятки археології не виділені в натурі, багато з них опинилися в пайових наділах селян. Це суперечить ст. 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини», згідно якої пам'ятки археології можуть

перебувати лише в державній власності. Для виправлення ситуації потрібно на законодавчому рівні розробити механізм переведення земель з пам'ятками археології в землі історико-культурної спадщини, де є генплани, вказані охоронні зони тощо [5, с. 73-74].

Необхідно забезпечити виконання вимог Закону України «Про охорону культурної спадщини» щодо розробки і прийняття необхідних нормативно-правових актів у сфері археології, а саме: «Положення про кваліфікаційну раду з питань археологічної спадщини України»; «Положення про кваліфікаційний документ на проведення археологічного дослідження археологічної спадщини»; «Положення про наукову археологічну експертизу»; «Положення про надання погоджень щодо підведення земельних ділянок юридичним і фізичним особам органами охорони культурної спадщини»; розробка цінника грошової вартості археологічних пам'яток; включення до урядової звітності окремої статі «Наявність, стан збереження та використання земель історико-культурного призначення»; визначення земель історико-культурного призначення та включення їх до Земельного Кадастру України; створення Державного реєстру пам'яток археології України.

Велику занепокоєність громадськості викликає проблема так званої чорної археології, тобто незаконних археологічних розкопок, а також сфера тіньового обігу приватного колекціонування археологічних пам'яток, до яких причетні навіть українські високопосадовці.

Відсутня дієва координація діяльності МВС, СБУ, Генеральної прокуратури України та органів охорони культурної спадщини в питаннях тіньового обігу цінностей в Україні, а також незаконного вивезення їх за кордон.

В культуроохоронній діяльності не виконується Європейська конвенція «Про охорону археологічної спадщини» (Валлетта, 16.01.1992 р.), яка була ратифікована Україною у 2002 р. Цим документом Україна підтвердила свою згоду на дотримання відповідних адміністративних та наукових процедур в охороні та дослідженні пам'яток археології, зобов'язуючись враховувати інтереси збереження археологічної спадщини при здійсненні будівельної політики у містах і селах України.

Список використаних джерел

1. Пам'яткознавство: правова охорона культурних надбань: зб. док. / упоряд.: Л.В. Прибега (кер. проекту) [та ін.] – К., 2009. – 416 с.
2. Реалізація державної політики у галузі культури: аналітичний звіт за 2011 р. (Міністерство культури України. – К., 2012. – 80 с.
3. Вертіль О. Чорні справи чорних археологів / О. Вертіль // Уряд. кур'єр. – 2012 . – 19 трав.
4. Хоменко В. Грабіжники з аквалангами / В. Хоменко // Сіль. Вісті. – 2012. – 10 лип.
5. Скляр М. Про поняття «правовий режим земель рекреаційного призначення» / М. Скляр // Юридична Україна. – 2008. – № 8. – С.73-74.

Лазарева А.С., Кофанова О.С.

СУЧАСНЕ ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВО

Високий професіоналізм, переважно груповий характер, наявність розгалужених міжрегіональних і транснаціональних зв'язків, мінімальна кількість слідів, які ведуть до джерела походження підробок – усе це характеризує діяльність сучасних фальшивомонетників і таким чином створює значні складнощі для правоохоронних органів при розслідуванні кримінальних правопорушень цієї категорії.

Сучасному фальшивомонетництву сприяють, зокрема, безперервний розвиток науково-технічного прогресу, який приводить до появи найсучасніших та легкодоступних для самостійного освоєння технічних засобів, за допомогою яких можна незаконно виготовляти фальшиві грошові знаки або цінні папери (комп'ютерна техніка, що має високу спроможність відтворення друкованої продукції з оригіналу; спеціальна фотоапаратура, преси різних модифікацій; папір, що має певну подібність з тим, на якому друкують законні грошові знаки, тощо). Також сприяє цьому фактично вільний доступ до літератури, де викладені особливості технологічних процесів виготовлення поліграфічної продукції (паперу, фарби) тощо.

Фахівці виділяють шість найбільш поширених способів сучасного фальшивомонетництва.

До *зміни номіналу* паперової грошової одиниці вдаються в тих випадках, коли люди погано знайомі з наявними в обігу грошима або іноземною валютою. Особливо часто такий спосіб підробки зустрічається в перші місяці після появи грошових одиниць нового зразка. Такі «підробки» легко виявляються при уважному розгляді і на дотик.

Найбільш простим, доступним і поширеним методом підробки паперових грошових одиниць стало використання *крапельно-струменевих принтерів*. Їх якість постійно вдосконалюється, наближаючись до фотографічного, і забезпечує доволі точну передачу кольору. Але відтворити на них мікродрук та інші захисні засоби паперових грошей неможливо. Фальшивки, виготовлені за допомогою струменевого принтера, відносяться до підробок низької якості і легко виявляються візуально або за допомогою не дуже сильного збільшення.

Використовується як метод підробки грошових одиниць і *електрографія*. За даним принципом працюють кольорові лазерні принтери і копіювальні апарати. Отримувані на них копії характеризуються високою якістю, яскравістю і соковитістю фарб, що не змиваються водою. Найбільш характерними особливостями скопійованих грошей є блискуча поверхня і не дуже точна передача кольору. За допомогою 4-8 кратного збільшення можна побачити, що зображення складається з великих кольорових точок, що утворюють характерний растр. Чітко проглядається і лінійчата структура зображення. Фарбувальний матеріал лежить на папері товстим шаром, на перегибах обсипається. Крім того, всі подібні апарати залишають на копіях приховані мітки, що утворюють характерний код. Відключити механізм залишення міток програмним або апаратним способом неможливо, така

спроба веде до відмови приладу.

Трафаретний друк, або шовкографія, також використовується окремими громадянами для підробки грошових знаків. Шар фарби на купюрах, виготовлених у такий спосіб дуже товстий, зображення можна відчутти на дотик, чіткість низька. При уважному розгляді можна помітити зубчасті краї штрихів, а при збільшенні – їх сітчасту структуру, схожу на паркет. Фальшивки, виготовлені цим методом, легко виявляються за допомогою збільшувального скла.

Офсетний друк припускає використання промислового поліграфічного обладнання та дозволяє отримувати достатньо якісну «продукцію». Офсетний друк не змивається водою, товщина шару фарбувального матеріалу невелика, крізь нього проглядаються паперові волокна, відсутні сліди тиску друкуючих елементів (немає слідів деформації паперу), краї штрихів мають рівну, іноді дещо хвилясту межу.

До *суперпідробки* відносяться фальшиві грошові знаки, відрізнити які від справжніх неможливо ні візуально, ні на елементарному, ні навіть на професійному банківському обладнанні. Для виробництва суперпідробок необхідні обладнання та матеріали, практично на 100% ідентичні тим, що використовуються для виготовлення справжніх купюр. Відмінності від справжніх паперових грошових знаків тільки в деяких дрібних графічних неточностях. Виготовлення суперпідробок, як і друкування справжніх паперових грошей – процес дуже трудомісткий і витратний, і робляться вони тільки під замовлення.

Сьогодні *художній* метод підробки, коли паперовий грошовий знак повністю малюється на чистому аркуші, можна сказати, канув у забуття. Зараз хіба що розфарбовують або дещо домальовують заготовки, надруковані типографським або комп'ютерним способами.

Крім художнього, практично зійшов нанівець і доволі популярний на початку 90-х років минулого століття спосіб *часткової підробки*. Це коли, наприклад, до одностоларової купюри домальовують або доклеювати нулики, що перетворюють її в столарову. Особливих технічних пристосувань це не вимагало: ножиці, клей, кольорові фломастери і справжні американські банкноти дрібного номіналу. Сьогодні, коли навіть у глибинці громадяни знають в обличчя президентів на американській валюті, цей метод втратив актуальність.

Сучасні досягнення в галузі техніко-криміналістичного дослідження документів (одним з об'єктів якого є паперові грошові одиниці) допомагають визначити спосіб друку, яким виконано досліджувану купюру, що дає змогу визначити вид, а в деяких випадках і модель обладнання, що застосовувалося. Така інформація надає можливість звужити коло пошуку осіб, які мають у своєму розпорядженні хоча б доступ до такого обладнання. Іноді зі способу виготовлення можна судити про особу виготовлювача грошової одиниці. До типових ознак фальшивомонетника, тобто особи, яка безпосередньо займається виготовленням підроблених грошей, можна віднести: обізнаність з виробничими процесами, пов'язаними з

виготовленням грошей та цінних паперів і, зокрема, з технологічними процесами у галузі поліграфії; здібності до малювання, фотографування, хімії, гравіювання, карбування тощо; знання, які необхідні фальшивомонетнику в процесі вчинення злочину, у випадку відсутності тих чи інших знань або засобів злочинці вступають у контакт з особами, які володіють відповідними знаннями, й отримують необхідні відомості від них, що зазвичай, свідчить про те, що виготовленням і збутом займається група осіб або організоване злочинне угруповання.

Таким чином, зростання злочинної діяльності, пов'язаної з виготовленням і розповсюдженням фальшивих грошових знаків, напряду залежить від інноваційних методів та технологій щодо розробки нових способів захисту та підробки паперових грошових одиниць.

Лельотко Ю.І.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД ЛЮДИНИ

Використання інформації про зовнішній вигляд людини в криміналістичній практиці, полягає в здійсненні певного комплексу дій, які направлені на розслідування та/або встановлення особи людини. Основою використання даних про зовнішній вигляд людини в криміналістичній практиці є порівняльне дослідження, закономірності якого розглядаються теорією криміналістичної ідентифікації. Умовно процес ідентифікації можна поділити на чотири стадії.

Спочатку суб'єкт ототожнення (ідентифікуюча особа), з урахуванням поставлених завдань, вивчає наявні дані про зовнішній вигляд, а саме визначає всі чинники відображення зовнішнього вигляду в свідомості. Головними чинниками відображення є умови спостереження і суб'єктивні психофізичні властивості людини; при вивченні знімків – їх якість, умови фотографування й інше; при вивченні описання – якість опису, відповідність правилам складання і т.д. На цій же стадії виокремлюють загально-фізичні комплексні ознаки, а в певних видах ототожнення – попереднє зіставлення ототожнюючих об'єктів і їх технічна підготовка до подальшого вивчення.

На наступній стадії (роздільному вивченні) в кожному зі взятих до порівняння відображень виділяють комплекс ознак, придатних для ототожнення особи і їх ідентифікаційну значущість – стійкість і індивідуальність. Важливою умовою при цьому є – період часу, що розділяє порівнювані відображення з періодом розвитку людини.

На часовий період може вказувати і мода, фасон одягу сфотографованої особи. Наприклад, у військовослужбовців формений одяг, знаки розрізнення, нагороди, значки також сприяють встановленню періоду фотографування.

Стійкість – вивчається з урахуванням динаміки зміни від природних причини (віку), хвороб, а також унаслідок операцій, травми тощо.

На практиці зустрічаються випадки дослідження зовнішнього вигляду

осіб, яким були зроблені операції по зміні деяких ознак зовнішності. У лікувальних установах цього профілю прийнято виготовляти фотознімки до операції і після неї і робити відповідні записи в історіях хвороб. Ці матеріали необхідні експертові для того, щоб він зміг правильно оцінити відмінності в зовнішньому вигляді порівнюваних осіб і врахувати їх при обґрунтуванні висновку.

Відомо також, що низка захворювань змінює ознаки особи хворого, які після одужання або набувають попередніх характеристик, або дістають певних змін. У таких випадках експертові доцільно мати в своєму розпорядженні виписки з історій хвороби. Про прояви дії хвороб на зовнішній вигляд експерт повинен проконсультуватися у відповідних фахівців, про що вказати в своєму висновку.

Індивідуальність зовнішнього вигляду пояснюється умовами відображення, які можуть істотно обмежити коло ідентифікаційних ознак і, які викликають необхідність визначення індивідуальності комплексу ознак зовнішнього вигляду людини, що залучаються до порівняння.

При визначенні індивідуальності виходять із загального правила: чим рідше зустрічається ознака, тим цінніша вона для індивідуалізації зовнішності. Зазвичай 3-4 особливостей достатньо, аби визнати всю сукупність виявлених ознак індивідуальною.

Порівняння або порівняльне вивчення є наступною стадією ідентифікації, яке фактично починається одразу ж після ознайомлення з ототожнюючими (порівняльними) об'єктами. На цій стадії встановлюється, які саме елементи зовнішнього вигляду порівнюваних осіб збігаються і відрізняються, наскільки повно і за якими ознаками (розміром, формою і т.д.). Після порівняння здійснюється оцінка відмінностей та робиться висновок за результатами ототожнення. Це складає зміст останньої стадії ототожнення. При оцінці відмінностей встановлюється, чи не обумовлені вони зміною зовнішності людини.

В процесі цього зіставлення робляться висновок, який може бути як в категоричній формі, так і у ймовірній.

Що стосується інформації про зовнішній вигляд людини, то вона найчастіше оформлюється як висновок експерта, складений у результаті експертного дослідження експертом, відповідно до вимог кримінального процесуального кодексу і є джерелом доказу.

Таким чином, підводячи підсумки, можна сказати, що інформація про зовнішній вигляд має важливе і невід'ємне значення при проведенні заходів, які спеціально направлені на встановлення конкретної особи, або в процесі виконання службових обов'язків щодо охорони громадського порядку, а також для розслідування кримінальних правопорушень. Вона повинна повністю задовольняти вимоги законодавчої бази і діяти відповідно до принципів верховенства права, поваги до людської гідності, гуманності, законності, тобто плануватися і здійснюватися відповідно до законів і підзаконних актів та ін. Використання інформації про зовнішній вигляд людини повинне оформлятися в порядку передбаченим законодавством.

Лельотко Ю.І.

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОНОГРАМ З ОЗНАКАМИ КОНТРАФАКТНОСТІ, ЩО МІСТЯТЬСЯ НА ОПТИЧНИХ НОСІЯХ

Зі швидким розвитком техніки, змінами в нормативно-правовому регулюванні виробництва та розповсюдження фоно- і аудіовізуальної продукції, відбуваються зміни в ознаках, що значно впливає на типовий аналог зразка, який також з часом необхідно змінювати.

Тому є доцільним застосування типового аналогу ліцензійного зразка лише за умови поінформованості дослідника про сучасний стан розвитку науки і техніки у сфері фоно- та аудіовізуальній продукції.

Отже, при дослідженні примірника фонограми (зовнішнього упакування), яке може мати вигляд прозорої безбарвної полімерної плівки і футляру з полімерного матеріалу або картону, необхідно звернути увагу на наявність таких ознак контрафактності:

- відсутність індивідуального поліетиленового упакування;
- використання поліетиленових пакетів-конвертів з липким клапаном, що розкривається, та можуть використовуватися багаторазово;
- відсутність полімерного футляра або наявність на полімерному футлярі дефектів лиття у вигляді раковин і напливів матеріалу;
- наявність на краях вкладиша слідів різальних інструментів (ножиці тощо);
- наявність сколів і дрібних тріщин уздовж отвору та ін.

Що стосується дослідження поліграфічного оформлення дисків і вкладишів, то воно здійснюється з метою виявлення наявності таких ознак:

- низької якості поліграфічного оформлення дисків і вкладишів (нечіткості зображень, здвоєності, перекручування передачі кольору зображень, растрування зображень, заміни рівномірного шару фарбувального матеріалу на точки, дисбалансу у півтонах і т.п.);
- використання паперу низької якості;
- чорно-білого виконання або відсутність вкладного ілюстрованого буклету;
- нерозбірливості текстової інформації (особливо – дрібного тексту);
- використання для виконання написів інших, відмінних від ліцензійних зразків, шрифтів;
- наявність граматичних та орфографічних помилок (наприклад: «Дистриб'ютер» замість «Дистриб'ютор», «Диллер» замість «Дилер», «Тривалисть» замість «Тривалість» та інші);
- інформації про те, що досліджуваний диск є записуваним диском (міститься на неробочій поверхні диска);
- відсутності контрольної марки України, крім випадків, передбачених п. 5 ст. 8 Закону України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних»;
- створення зовсім нового оформлення поліграфічного вкладиша з використанням інших чи в деякій мірі змінених фрагментів (за наявності

зразка легітимної продукції);

- друк поліграфічних вкладишів лише з однієї сторони;
- поліграфічні вкладиші мають нерівні краї, та неправильно складені;
- на поліграфічному вкладиші відсутні знаки охорони авторських і суміжних прав та інформація про: автора(ів) фонограм; виробника; передачу авторських і суміжних прав третім особам; правовласників на території України; назву і характер творів фонограми; адреси та(або) телефони виробника для можливого пред'явлення скарг; інформація про авторів пісень, музикантів, що приймали участь у записі альбому, дизайнерах, фотографах та ін.; логотипа розповсюджувача; перелік творів, записаних на диску з зазначенням їх тривалості; тексти пісень, записаних на диску; номер альбому за каталогом правовласника; штрих-код виробника;
- на поліграфічному вкладиші наявна помилкова інформація про правовласників;
- на поліграфічному вкладиші наявна інформація про піратські товарні знаки.

Наступним етапом є проведення дослідження носія інформації – оптичного диску, а саме його лицевої та зчитувальної сторони.

На лицьовій стороні легітимних компакт-дисків наявні кольорові зображення високої якості та може зазначатись інформація про виконавця(ів) фонограм; назва і характер фонограм; інформація про правовласників; адреси виробника для можливого пред'явлення скарг та ін. А на компакт-дисках, що є контрафактними, спостерігається відсутність належного художнього оформлення; невідповідність інформації на поверхні компакт-диску та вкладиші; граматичні помилки в тексті; відсутність назв компаній-правовласників, їхніх логотипів; відсутність найменування виконавця і найменування альбому, номера альбому за каталогом правовласників.

При дослідженні зчитувальної сторони диску про контрафактність можуть свідчити:

1. Використання CD/DVD – дисків типу CD/R, C/RW;
2. Відсутність спеціальних СІД-кодів: коду лазерного записуючого пристрою і коду литієвої машини.

Важливо звернути увагу, що СІД-код матриці та прес-форми характерні лише для тих примірників, що виготовлені на заводах України, а для дисків, що мають інше джерело походження наявність СІД-коду матриці – не є обов'язковою.

Суттєвою ознакою, що також свідчить про контрафактність продукції є наявність СІД-коду, який на дисках має однакове позначення назв різних творів або виробників.

Після дослідження маркувань та позначень на лицевій та зчитувальній сторонах оптичного диску носій поміщається до пристрою для читання компакт-дисків, який підключений до робочої станції експерта. Перед дослідженням необхідно переконатися в тому, що диски не мають зовнішніх пошкоджень. На цьому етапі ознаками контрафактності будуть такі:

- пристрій, що зчитує, не розпізнає частини фонограм, записаних на

диску (при відсутності зовнішніх пошкоджень);

- спостерігаються збої пристрою, що зчитує, при відтворенні окремих фонограм (при відсутності зовнішніх пошкоджень);

- невідповідність найменувань, послідовності, кількості фонограм, записаних на диск, змістові диску, зазначеному на поліграфічній упаковці;

- нелегальний монтаж, виражений у так званих збірниках «кращих хітів» одного виконавця або збірники одного жанру (танцювальна чи класична музика й ін.).

Наявність однієї або декількох вказаних ознак свідчать про факт наявності ознак, що є характерними для контрафактної продукції, суттєвості яких визначається їх сукупністю в кожному конкретному випадку.

Таким чином, підводячи підсумки можна сказати, що, у зв'язку з тим, що науково-технічний прогрес «не стоїть на місці», а навпаки швидко розвивається, виникають нові способи підробки легітимної продукції, стрімкі зміни у нормативно правових актах, діяльності з виробництва і розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм та баз даних при дослідженні фонограм за ознаками контрафактності, що містяться на оптичних носіях, виникає необхідність у зміні типового аналогу ліцензійного зразка; ознак контрафактності, які вже на даний час не є вичерпними; ознак легітимності та інше.

Лузгин И.И.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПЕРСПЕКТИВ РАЗВИТИЯ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Судебно-экспертная деятельность(СЭД) как реализационная система применения специальных знаний(СЗ) через систему судебно-экспертных технологий(СЭТ) обеспечивающая объективизацию процесса доказывания – это не только система формы деятельности, но и взаимосвязанный в динамике их развития системный процесс. Уровень системы исследований и характер её построения влияют как в целом, так и в частности на обеспечиваемый через использование СЗ доказательственный процесс.

Современные формы использования СЗ через их реализационную систему организации и осуществления исследований в рамках СЭД имеют не только формализационный, но и утилитарный характер, отражаясь в формировании и развитии видо-подвидовых технологий обеспечения реализации практико-востребованных задач. Что влечет за собой рост специализаций по видам исследований и как следствие – рост числа специалистов, объемов и характера подготовки предоставляемых материалов, влияя на сроки исполнения и имея тенденции превысить пределы оптимальных норм. Что больше напоминает самореализацию системы по форме, чем её целевую реализацию по существу.

Оптимизация деятельности представляется более рациональной не столько в формировании и поддержании дорогостоящей и затратной системы потенциально необходимых специалистов (так как за каждым из направлений присутствует собственная система обеспечения сил и средств),

а в обращении к технологическим аспектам оптимизации решения проблемы базирующимся на системе её методологических основ.

Следовое отражение – для системы СЭД, – это диалектически обусловленный и ситуационно запечатлённый, системно отраженный и отражающий отражаемое механизм кодированного пространственно-временного поликоординатного запечатления событийного ряда, отраженного в системе сред имеющего информационную сущность и процессуально обусловленную форму, придающую ему доказательственное значение. Интерпретируемого как отражаемое представленное в отражении, информационное по содержанию, но присутствующее в степени меры содержательности отраженной в нем[1,с. 44-48].

Информационность отражения ситуационно обусловлена энергией и формой (контакта) носителей и средств передачи результатов отражения. Формирующих на основе разновекторного процесса содержание и содержательность как различие между отражением потенциального и действительного. Что дает основание возможности построения в системе СЭД автоматизированных полиинформационных судебно-экспертных систем позволяющих не только получать, но и целостно (вне отрыва от комплексного уровня исходного информационно-доказательственного источника) обрабатывать информацию ни как не иначе как системно обусловленный и систематизированный по уровням ее комплексации и характеру востребованности процесс. А не как разделённый на части видо-исследовательских направлений при существующей системе СЭД. Что в отличие от существующей системы операционно-видовой и подвидовой обработки потенциально доказательственной криминалистически значимой информации (КЗИ) может обеспечивать получение комплексной доказательственной информации не в образе её видо- подвидовых исследовательских форм, а как целостный (на уровне взаимосвязей исследуемых идентификационных полей объекта) информационно-доказательственный продукт. В системе взаимосвязанных качеств и состояний объекта, процесса, явления и прогноза развития его свойств. Не только операционно более оптимизированный по характеру обработки криминалистически значимых элементов самого целостного объекта(процесс исследования может быть автоматизирован,— по методу обработки полного цикла его полей на основе формирования сравнительных видовых и идентификационно значимых баз данных и знаний), но и более содержателен для принятия решений субъектами расследования для достижения целей при оценке полученной такого рода доказательственной информации. Фиксируемой в судебно-экспертных источниках доказательств процессуально традиционно, но инновационно, как по форме, так и по существу.

Что позволяет рассматривать дальнейшую оптимизацию и развитие СЭД на основе принципов технологий Единого криминалистического пространства[2,с.105-108] и формирования на этой базе единой автоматизированной информационно-поисковой системы получения

первичной материально-отраженной криминалистически значимой информации (АИПС МО КЗИ). При этом технологии получения такого рода, информации могут различаться по мере развития используемых СЭД в своих целях научных отраслей[3,с.277-284]. Но принцип базового подхода к формированию системы СЭД, характера получения и судебно-экспертной обработки материально отраженной КЗИ (базирующийся на информационной природе криминалистической интерпретации теории отражения) как методологической основе оптимизации СЭД должен быть соблюден[4,с.93-97].Что позволит исключить из системы избыточное присутствие человеческого фактора (на операционных этапах обработки КЗИ) оптимизировать систему в целом и сосредоточится специалистам на творческом характере решения перспективных судебно-экспертных задач.

Список использованных источников

1. Лузгин И.И. Теория отражения как методологическая основа технико-криминалистического обеспечения // Сохраняя прошлое, определяя настоящее, предвосхищая будущее: сборник научных трудов, посвящённый 90-летию доктора юридических наук, профессора, заслуженного деятеля науки Республики Беларусь А.В. Дулова. – / БГУ. – Минск, 2014.– С. 44-48.
2. Зорин Г.А. Характеристики криминалистических интегрированных технологий в системе единого информационно-криминалистического пространства Республики Беларусь.// Инновационные проблемы и перспективы развития правоприменительной деятельности. – Гродно, 2009. – С.105-108.
3. Белкин Р.С. Отражение и доказательства. Избранные труды. – М., 2010. – Гл. 15. – С. 276-284.
4. Лузгин И.И. Техничко-криминалистическое обеспечение судебно-экспертной деятельности / Вестн. Полоцк. гос. ун-та. – 2014. – № 14. Серия D. – С. 93-97.

Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є.

ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА ДО УЧАСТІ У СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЯХ

Під спеціальними знаннями розуміють систему теоретичних знань та практичних навичок у галузі конкретної науки або техніки, мистецтва та ремесла, які здобуваються шляхом спеціальної підготовки чи професійного досвіду та необхідні для вирішення питань, що виникають у процесі кримінального провадження [1, с. 335].

З наведеного визначення випливає, що метою застосовування «спеціальних знань» є: а) сприяння збиранню доказової та орієнтуючої інформації, необхідної для розкриття та запобігання злочинів, тобто встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні та визначені у ст. 91 КПК України; б) розробка тактичних і технічних засобів та методів для збирання доказової і орієнтуючої інформації необхідної для розслідування кримінальних правопорушень.

Під правовими основами застосовування таких знань слід розуміти дозволеність та правомірність цього з точки зору норм права. Статті 69, 242, 243, 332 КПК України визначають умови і порядок проведення експертизи, а ст. 71 КПК – участь спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій.

В криміналістиці не сформовано єдиної думки щодо форм використання спеціальних знань. Більшість авторів вважають, що чинний КПК передбачає тільки дві форми: 1) проведення експертизи та 2) участь спеціаліста у слідчих діях. Деякі автори виділяють п'ять форм використання спеціальних знань: використання їх безпосередньо слідчим; призначення експертизи; призначення ревізій; консультації фахівців; залучення фахівців до проведення слідчих дій. Інші називають їх напрямками, до яких відносять: а) залучення спеціаліста для участі у слідчих діях; б) призначення і проведення судових експертиз; в) консультації спеціаліста; г) допит експерта; д) проведення ревізії.

Б.В. Романюк розглядає форми реалізації спеціальних знань щодо окремих суб'єктів їх застосування, слідчого, експерта та спеціаліста [2, с. 49].

Спеціаліст – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Права та обов'язки спеціаліста визначені в ст. 71 КПК. Він може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду.

На відміну від експерта він не проводить самостійного дослідження, а виконує свої функції під керівництвом слідчого в процесі проведення слідчої (розшукової) дії. Він не надає висновків, які мають значення процесуального доказу, результати його діяльності фіксуються у протоколі тієї процесуальної дії, у якій він бере участь. Відповідно до ст. 71 КПК України спеціаліст має право робити обов'язкові для внесення в протокол заяви, пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням доказів.

Спеціаліст може залучатися до розслідування у довідково-консультаційній формі. Органи розслідування чи суд отримують від нього відомості стосовно спеціальних питань, які їх цікавлять. Такі особи не проводять будь-яких досліджень, а надають довідки за конкретними фактами, що пов'язані з розслідуванням, або пояснюють на основі своїх спеціальних знань ті чи інші положення науки та техніки, допомагають слідчому, радять відносно відбору матеріалів, що підлягають експертному дослідженню тощо.

Наприклад, при перевірці первинних матеріалів слідчий може звернутися по допомогу до обізнаних осіб при ознайомленні з документацією товарообігу, технологічним процесом; розібратися у великій кількості нормативних актів, різних правил, положень, відомих інструкцій та ін. Тобто консультації спеціалістів не мають характеру висновків про будь-які

обставини вчинення злочину, але допомагають слідчому, оперативному працівнику отримати попередню інформацію про можливість проведення слідчих (розшукових) дій, дозволяють робити правильні висновки та уникати помилок.

Консультації з спеціалістами перед проведенням слідчих дій: допиту, огляду, обшуку, експертизи та ін. дозволяють уникнути помилок та при найменших витратах часу та засобів досягти найкращих результатів.

Найбільш активна роль спеціалісту відводиться при огляді місця події, яке є важливим джерелом інформації про обставини злочину. Він суттєво полегшує діяльність слідчого, яка пов'язана з визначенням того, які факти знаходяться у причинно-наслідковому зв'язку, де та які сліди можна виявити, у яких випадках та як застосувати техніку для їх виявлення. Спеціаліст допомагає слідчому визначити межі огляду місця події, з'ясувати механізм події, зв'язок, слідів та інших речових доказів, розкрити механізм вчиненого злочину.

При огляді місця події про вбивства, крадіжки, грабежі, розбійні напади та інші злочини доцільно залучати спеціалістів експертних підрозділів системи МВС і Міністерства юстиції. Особливе значення в огляді трупа на місці його виявлення надається участі спеціаліста в галузі медицини (судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта) (ст. 238 КПК), а огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією проводиться за обов'язкової присутності судово-медичного експерта (ст. 239 КПК).

При огляді трупа спеціаліст може встановити давність смерті, наявність чи відсутність тілесних ушкоджень, механізм їх виникнення, положення потерпілого в момент нанесення травми. Огляд трупа (ст. 238) дозволяє виявити сліди хірургічних операцій, наявність і розташування родимих плям, татуювання та інші дані. Спеціаліст може висловити свої міркування стосовно знаряддя та способу вчинення злочину, а також про особу злочинця. При освідуванні (ст. 241) спеціаліст допомагає слідчому правильно описати виявлені особливі прикмети і сліди злочину, а також надати оцінку виявленому.

При проведенні слідчих дій виявляють сліди та інші речі. Інколи виникає необхідність провести їх дослідження на місці з метою одержання інформації для висунення нових версій, планування оперативно-слідчих заходів, пояснення сутності події, яка мала місце, виявлення нових фактичних даних, встановлення та розшуку злочинця. За завданням слідчого спеціаліст здійснює попереднє дослідження, яке не потребує процесуального оформлення, а свої висновки доводить слідчому. З урахуванням специфіки таких досліджень, до них пред'являють певні вимоги: досліджувані речовини та сліди не повинні знищуватись чи виключати їх подальше дослідження експертом; скорочені строки дослідження; отримані данні повинні бути зрозумілі членам оперативної групи; придатні, для використання при розкритті злочинів за «гарячими слідами» та встановленню інших обставин, важливих для провадження.

Наприклад, використання портативних електронно-оптичних перетворювачів чи наявність у слідчого набору спеціальних світлофільтрів дозволяє в ряді випадків відмовлятися не тільки від допомоги спеціалістів, але і від проведення криміналістичної експертизи (для прочитання записів залитих барвником). Слідчий при проведенні слідчого огляду документів у присутності понятих за допомогою вказаних засобів може здійснити таке дослідження та наочно продемонструвати його результати. Однак, слід підкреслити, що така форма використання спеціальних знань слідчим чи судом можлива лише в тих випадках коли встановлювані факти очевидні для усіх учасників слідчої дії та зацікавлених учасників процесу і не вимагають аналізу та тлумачення на основі спеціальних знань.

Список використаних джерел

1. Энциклопедия судебной экспертизы / Под. ред. Т.В. Аверьяновой, Е.Р. Россинской. – М. : Юрист, 1999. – 552 с.
2. Романюк Б.В. Участь спеціаліста на стадії досудового слідства: [навч. посіб.] / Б.В. Романюк. – К. : Видавничий будинок «Аванпост-Прим», 2010. – 304 с.

Марковіна А.О.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ДНК-АНАЛІЗУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТЯЖКИХ ЗЛОЧИНІВ

Невідкладним завданням сьогодення залишається підвищення якості розслідування тяжких злочинів проти особи (вбивства, вбивства на замовлення, навмисне заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтування, пограбування, розбійні напади та вимагання, поєднані з насильством). Вирішенню цього завдання сприяє експертиза методом ДНК-аналізу. На сьогодні молекулярно-генетична експертиза є однією з найважливіших в розслідуванні тяжких і особливо тяжких злочинів. Вона є унікальним інструментом ідентифікації особи та формування доказової бази, оскільки ДНК-профілі можуть бути отримані з великого переліку біологічного матеріалу (кров, слина, волосся, лупа, м'язова, кісткова та інші тканини людини), який містить клітини з ядрами.

У процесі розкриття тяжких злочинів ефективність взаємодії слідчих та оперативних підрозділів з експертною службою визначається своєчасним отриманням кваліфіковано вилучених біологічних слідів людини. Вирішення питань експертизи методом ДНК-аналізу досить часто пов'язане з об'єктом, що являє собою мікрослід або мікрочастинку. Дотримання спеціальних вимог, що гарантують цілісність досліджуваного матеріалу, сприяють успішному проведенню експертизи. Проте, необхідно звернути увагу на відсутність можливості визначити ДНК-профіль зі слідів (зразків) поту та сечі. В той же час існують певні особливості та проблемні питання під час роботи зі слідами біологічного походження, починаючи з вилучення під час огляду місця події та закінчуючи направленням на експертизу. Причини, що викликають ці проблеми є як об'єктивними (давність слідів, особливі умови

зберігання та транспортування, тощо), так і суб'єктивними (не інформованість ініціатора про порядок роботи зі слідами, наявність слідів у тих чи інших об'єктах, вільне поводження зі слідами тощо).

Типові недоліки:

– **вилучення об'єктів дослідження:** неправильне пакування вологих об'єктів зі слідами біологічного походження, вилучення об'єктів, на яких передбачається наявність слідів біологічного походження проводиться за умов, які не виключають їх забруднення, використання як упаковки бувших у вжитку поліетиленових пакетів, мішків тощо;

– **призначення експертиз:** тривалий термін між вилученням об'єктів та призначенням експертиз, направлення на експертизу стріляних гільз (температура під час пострілу досягає 600°C та знищує біологічні сліди) або куль з тіла потерпілого (загиблого), змивів речовини бурого кольору з-під трупа, габаритних предметів (килимового покриття, бетонних плит та ін.) без видимих слідів біологічного походження на предмет виявлення на них клітин з ядрами та встановлення їх ДНК-профілю), направлення на експертизу одягу з метою встановлення наявності клітин з ядрами сторонніх осіб, які залишились у наслідок контактної взаємодії, об'єктів на предмет встановлення наявності слідів біологічного походження, вилучених з агресивних середовищ (кислоти, луги, відстійні ями) тощо.

Типова помилка! Якщо в об'єкті виявлено ДНК-профіль особи жіночої статі, то порівнювати його зі зразками чоловіків не потрібно.

Можливі шляхи усунення недоліків: за необхідності предмети – носії висушують при кімнатній температурі без використання нагрівальних приладів. Якщо під час проведення слідчої дії висушити вологі предмети не вбачається можливим, при їх пакуванні необхідно: зазначити в протоколі огляду місця події про вологий стан об'єктів дослідження, зробивши відповідну примітку й на упаковці, речі, що знаходяться у вологому стані, помістити в паперову упаковку та терміново направити до будь-якої експертної установи для проведення відповідних досліджень (з обов'язковим зазначенням в супровідному документі стану в якому знаходяться об'єкти дослідження). Всім учасникам огляду (обшуку), крім спеціалістів, категорично забороняється брати в руки або торкатися предметів, на яких передбачається пошук слідів, в тому числі – біологічного походження. Вилучені об'єкти вміщуються до упаковки, у якій завідомо відсутні біологічні сліди людини. Призначати експертизу на 1-2 день після вилучення об'єктів дослідження, направляти стріляні гільзи на молекулярно-генетичну експертизу лише у разі обґрунтованих підстав, а саме – наявності на них слідів пальців рук, або видимих слідів біологічного походження, звести до мінімуму направлення на експертизу слідів походження яких очевидно, направляти на експертизу змиви видимих слідів біологічного походження, виявлених на поверхні габаритних предметів, а не самі предмети. Предмети одягу направляються на експертизу лише ношені і для встановлення їх носіння тією чи іншою особою.

Отже, необхідно зазначити, що особливості призначення молекулярно-генетичної експертизи у кожному випадку доцільно обговорювати з фахівцем

експертного підрозділу (бажано з керівником підрозділу молекулярно-генетичної експертизи) з метою доцільного відбору речових доказів та матеріалів на експертизу, визначення експертних можливостей, узгодження формулювань питань, які виносяться на вирішення експерта. Грамотне збирання речових доказів, пов'язане із правильним виявленням, фіксацією, вилученням і повним збереженням біологічних слідів, забезпечує результативність експертного дослідження, що визначається не лише досвідом і знаннями експерта як фахівця. Водночас воно має відповідати чинному законодавству, що передбачає єдність правових підстав застосування відповідних методів, прийомів та засобів, тобто наявність системи встановлених правил. Дотримання зазначених рекомендацій сприятиме найбільш ефективному використанню можливостей молекулярно-генетичної експертизи у розслідуванні злочинів.

Меленевська З.С.

ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА ДІЮЧИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ

При розслідуванні злочинів і судовому розгляді кримінальних проваджень часто виникає необхідність у вирішенні питань, які потребують спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла.

Однією з основних форм використання спеціальних знань є проведення у встановленому процесуальним законом порядку судової експертизи.

Діючий Кримінальний процесуальний кодекс України у ст. 242 зазначає, що експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Тобто залучати експертів може як сторона обвинувачення, так і сторона захисту, що, безумовно, свідчить про надання стороні захисту рівних можливостей зі стороною обвинувачення. Діючий Кримінальний процесуальний кодекс України (ст. 84) визначає, що висновки експертів є процесуальним джерелом доказу, яке повинно бути оцінено прокурором, слідчим суддею, суддею за своїм внутрішнім переконанням з точки зору належності, допустимості, достовірності (ст. 94).

Передбачаючи проведення експертизи за ухвалою суду діючий кримінальний процесуальний кодекс у ст. 332 (п. 2) зазначає, зокрема, «Суд має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам незалежно від наявності клопотання, якщо суду надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності».

Враховуючи, що згідно зі ст. 94 суддею за своїм внутрішнім переконанням висновок експерта повинен бути оцінений з точки зору належності, допустимості, достовірності, виникають питання, що це буде за експертиза (її вид), кому вона повинна доручатися (тим самим чи іншим експертам), які питання будуть вирішуватись тощо.

Відмовившись від терміну «повторна» експертиза, яка чітко

регламентувалась попереднім кримінально-процесуальним кодексом (ст. 75), новий процесуальний кодекс ніби повернув нас у 60-70-ті роки минулого століття, коли деякі вчені пропонували в цих випадках призначати «нову», або так звану «перевірочну», «контрольну» експертизу.

Термін «нова» експертиза взагалі не відображає суті експертизи, яка призначається якщо суду надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності.

Нова експертиза може призначатися по справі, по якій вже проводились експертизи, проте для вирішення питань, не пов'язаних з попередніми висновками експертів тощо.

Що стосується «контрольної» експертизи, так, наприклад, Р.Д. Рахунов вважав завданням «контрольної» експертизи надання висновку по тим самим питанням, по яким давала висновок і попередня експертиза. Вона, на його думку, може бути призначена при наявності суттєвих протиріч між експертами або у випадках, якщо у слідчого виникли сумніви по висновку, вирішити які, шляхом допиту експертів або уточнення їх відповідей, не може (1).

Як бачимо, новий Кримінальний процесуальний кодекс України повністю майже тими самими словами повторив думку Р.Д. Рахунова.

Проте, якщо йти цим шляхом, то висновок експерта, як вірно зазначали М.А. Чельцов та Н.В. Чельцова, не буде джерелом доказу, якщо в ньому є лише критика раніше проведеного експертом або експертами дослідження і не вирішені на підставі тих же, а можливо і додаткових матеріалів справи та застосування більш досконалої методики, всі питання, які цікавлять слідчого (суд). Таке контрольне дослідження можна розглядати лише як рецензію на роботу інших експертів (2).

Що стосується повторної експертизи, то варто зазначити, що вона проводиться за тими самими фактами, обставинами, які були предметом дослідження першої (або декількох раніше проведених експертиз). Особливість її в тому, що експерти у повному обсязі проводять повторне дослідження тих самих об'єктів і вирішують ті самі питання, які вирішувалися раніше проведеною експертизою (експертизами), тому що слідчого або суд не задовольняють висновки попередніх експертиз.

Разом з тим, варто зауважити, що повторна експертиза в певній мірі також має перевірочний характер, хоча і не є по своїй процесуальній суті контрольною. Для того, щоб переконати слідчого або суд у обґрунтованості свого висновку і допомогти їм в оцінці висновків попередніх експертиз, експерти, що проводять повторне дослідження, повинні перевірити весь хід дослідження, проведений попереднім експертом (експертами), і проаналізувати зроблені ним (ними) висновки, а в разі розходження з висновками попередніх експертиз у своєму висновку вказати на причини цих розходжень.

Враховуючи викладене, на наш погляд, доцільно внести зміни до діючого Кримінального процесуального кодексу України, повернутися до терміну «повторна» експертиза, визначивши підстави її призначення і

проведення. Тим більше, що інші процесуальні кодекси України, наприклад, Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 150), Кодекс адміністративного судочинства України (ст. 85), Господарський процесуальний кодекс України (ст. 42), не відмовились від терміну «повторна» експертиза і чітко визначають підстави її призначення і проведення.

Список використаних джерел

1. Рахунов Р.Д. Теория и практика экспертизы в советском уголовном процес се. – М., 1953. – с. 84.
2. Чельцов М.А., Чельцова Н.И. Проведение экспертизы в советском уголовном процес се. – М.: Госюриздат, 1954. – с. 186-187.
3. Цивільний процесуальний кодекс України, 2004 р.
4. Кодекс адміністративного судочинства України, 2005 р.
5. Господарський процесуальний кодекс України, 1992 р.

Меленевська З.С., Свобода Є.Ю.

ПРИЧИНИ ЕКСПЕРТНИХ ПОМИЛОК ПРИ ВИРІШЕННІ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЗАВДАНЬ

У висновках почеркознавчих експертиз містяться фактичні дані, які використовуються для успішного розслідування різних злочинів і судового розгляду кримінальних справ. Ця обставина вимагає від експерта-почеркознавця надання правильного по суті, достатньо науково-обґрунтованого висновку. Відомо, що від правильного виявлення й ретельного вивчення ознак почерку й підпису залежить у подальшому їхня оцінка й включення до ідентифікаційної сукупності, яка є основою висновку експерта. Експерт повинний проаналізувати виявлені ознаки почерку і з'ясувати ідентифікаційне значення кожної з них, і лише після цього використовувати у порівняльному дослідженні.

Проте, як показує практика, зустрічаються висновки, які не завжди відповідають цим вимогам. Результати неодноразових узагальнень експертної практики свідчать про те, що експертні помилки при проведенні судово-почеркознавчих досліджень, як правило, пов'язані з недоліками методичного характеру, які відносяться до виділення і оцінки ідентифікаційних ознак почерку і підпису, а також з використанням недостатньої кількості і неналежної якості порівняльного матеріалу.

Виявлення всіх збігів і розбіжностей ознак, а також визначення частоти зустрічальності окремих варіантів співпадаючих ознак необхідно у всіх випадках проведення почеркознавчих досліджень.

Так, наприклад, при дослідженні звичайного (незміненого) почерку найбільш частими причинами необґрунтованих висновків є невміння виявляти, вивчати і оцінювати ідентифікаційні ознаки почерку. При виявленні й вивченні ознак почерку експерти повинні враховувати їхню стійкість, частоту зустрічальності, взаємозалежність і варіаційність.

Оцінка ознак проводиться на всіх етапах дослідження, але найбільшої

складності вона набуває після порівняльного дослідження, тобто після того, як будуть встановлені збіги і розбіжності ознак почерку. На цій стадії експерт остаточно з'ясовує ідентифікаційну значимість виявлених ознак і всіх їхніх варіацій і, в залежності від оцінки, формує свій висновок.

При формуванні позитивного висновку експерт включає до сукупності суттєві співпадаючі ознаки, завдяки яким сукупність стає індивідуальною (неповторною у почерках різних осіб). При формуванні негативного висновку експерт включає до сукупності стійкі ознаки, що розрізняються, які свідчать про іншу систему рухів при виконанні досліджуваного тексту, у порівнянні з особою, зразки почерку якої надані для порівняння.

Основні недоліки при дослідженні цього виду об'єктів зводяться до наступного: у досліджуваному почерку виявляються тільки співпадаючі ознаки або тільки такі, що розрізняються, у той час як є ті й інші; невірно оцінюються ознаки, в результаті чого ознаки, що розрізняються, оцінюються як співпадаючі. Це особливо часто спостерігається у разі виявлення декількох варіантів ознак почерку без урахування частоти зустрічальності варіантів ознак; взагалі не виявляються розбіжності ознак, які мають місце у порівнюваних об'єктах, або виявляються у неповному обсязі; не враховується мала інформативність співпадаючих ознак; не враховується характер прояву співпадаючих ознак, тобто їхня приблизність. У цих випадках такі ознаки оцінюються як варіанти, які не проявилися у почерку особи, з якою відбувається порівняння. В дійсності ж вони є ознаками почерку іншої особи; не звертається увага на те, що збіги є лише частковими, тобто проявляються у буквах, які суттєво розрізняються за іншими ознаками.

Не завжди точно визначається завдання дослідження. У процесі огляду й вивчення досліджуваного об'єкту необхідно вирішити питання, чи виконаний весь текст однією особою та чи можна розглядати його як єдиний почерковий матеріал тощо.

Особливі труднощі, як відомо, викликає дослідження схожих почерків, тому що при цьому завжди виділяються певні сукупності співпадаючих ознак і стійких ознак, що розрізняються, які експерту необхідно вірно оцінити.

При дослідженні схожих почерків слід звертати увагу на виявлення всіх збігів і розбіжностей, а також, що особливо важливо, на різну частоту зустрічальності окремих варіантів співпадаючих ознак.

У ряді випадків експерти неповно виявляють співпадаючі ознаки і такі, що розрізняються, не звертаючи увагу на різну частоту зустрічальності варіантів співпадаючих ознак і тому невірно оцінюють встановлені ознаки. Це призводить до необґрунтованих висновків.

При дослідженні зміненого почерку, як показує практика, необґрунтовані висновки бувають обумовлені тим, що деякі експерти слабо розбираються в ознаках незвичайного виконання рукописів (підписів), а також у ступені і характері виразності змін, які при цьому наступили.

Всяка зміна почерку (навмисна чи не навмисна) пов'язана зі зміною навичок письма і тягне за собою зміну ознак почерку.

Однак ступінь і характер змін, що наступили, залежить від різних

факторів, які впливають на почерк (навмисне викривлення, наслідування, психічний стан, хвороба, незвична поза при письмі тощо), і можуть проявлятися по-різному.

Відомо, що ознаки зниженої координації рухів (звивистість, зломи штрихів, нестійкість розміру, розгону, нахилу, зв'язності, нерівномірність розміщення тощо) – це загальна риса незвичайного виконання. Проте ознаки зниженої координації різняться за ступенем і характером виразності в залежності від причини, яка діє на почерк, і особливостей почерку конкретної особи (виробленість, будова).

Наприклад, при дослідженні текстів, які виконані незвичною до письма (лівою) рукою або в незручній позі, будуть спостерігатися розлад (зниження) координації, але ступінь і характер виразності цих ознак будуть різними. Тому, досліджуючи такі почерки, експерт повинний добре орієнтуватися в ознаках незвичайного виконання, в ступені і характері їхньої виразності в залежності від діючих факторів і особливостей почерку конкретної особи.

Варто відмітити, що при дослідженні підписів в основному мають місце ті ж недоліки, що й при дослідженні почерку. Виявляються не всі ознаки, які містяться у підпису, а лише їхня частина; не встановлюється факт незвичайного виконання підпису; ознаки порушеної координації рухів, які властиві особам похилого й старечого віку, оцінюються іноді як ознаки уповільненості рухів, властиві не автентичним підписам.

Як відомо, підпис є найбільш складним почерковим об'єктом при вирішенні завдань експертизи. Складність вирішення таких завдань обумовлена: обмеженим об'ємом почеркової інформації, яка міститься у підпису, варіаційністю ознак у зразках, складністю однозначної оцінки виявлених збігів і розбіжностей ознак почерку, невиразністю ознак незвичайного виконання.

Експерти не завжди встановлюють ознаки незвичайного виконання підписів, іноді надають їм однобічне пояснення, особливо у випадках їхньої слабкої виразності. Виявляючи ознаки незвичайності, експерти іноді не перевіряють їхню наявність у зразках, у зв'язку з чим появу цих ознак невірно пов'язують з фактом наслідування.

У ряді випадків, судячи з описання ознак у тексті висновку, ідентифікаційні ознаки, які відобразилися у підписах, експерти вивчають неповно і непослідовно. Це не дозволяє прослідкувати не тільки помітні збіги і розбіжності ознак, але й всі сполучення окремих ознак, які знаходяться одна за одною. При виконанні цих вимог при дослідженні з'явилася б додаткова, більш цінна інформація, аніж та, яка отримана у результаті вивчення окремо взятих ознак.

Іноді допускаються порушення методичного характеру як щодо виявлення ідентифікаційних ознак, так і щодо відображення їх у висновку; у сукупність включаються малоінформативні ознаки у невеликій кількості; не враховується приблизність збігів.

Суттєві недоліки зустрічаються і при дослідженні підписів, які виконані з наслідуванням. Як правило, у підписах, які виконані з

наслідуванням, спостерігається зовнішня схожість (збіги транскрипції, загальних ознак, найбільш помітних окремих ознак), деяке зниження координації рухів, уповільнення темпу письма й, поряд з цим, стійкі розбіжності окремих ознак. Задача експерта при такого роду дослідженнях – визначити ознаки наслідування.

До обставин, які ускладнюють вирішення завдань почеркознавчої експертизи відноситься малий об'єм графічної інформації, який обумовлений короткістю запису (підпису). У цих випадках оцінка утруднена, тому що неможливо прослідкувати стійкість ознаки, її варіаційність. Іноді невірно визначається інформативність почеркового матеріалу, який міститься у об'єкті. Особливо у випадках, коли мова йде про встановлення виконавця неавтентичного підпису. Обмежуються фразою: «Підписи прості, короткі, а тому не містять достатньої кількості почеркового матеріалу». У дійсності у багатьох випадках задачу можна вирішити. У короткому запису важко виявити індивідуальний комплекс ознак. Тому у цих випадках дослідження слід проводити не тільки відносно окремих букв і ознак, але по ланцюжку, за формою рухів у зв'язках між буквами, тобто використовувати так звані інтегративні ознаки.

Почерк, не дивлячись на певну стійкість, може зазнавати змін. Це залежить від багатьох причин: від зміни зовнішньої обстановки письма (незвична поза, незвичний матеріал письма, незвичайний пишучий прилад; від зміни внутрішнього стану (сп'яніння, погіршення зору, вікові зміни, захворювання); від незвичної для виконавця задачі (установка на незвичне повільне письмо або швидке письмо) а також намір на зміну почерку з метою маскуванню (наслідування, письмо лівою рукою тощо). Тому велике значення мають зразки почерку і підписів, які надаються для дослідження. Обов'язковою вимогою при проведенні експертизи є наявність достатньої кількості зразків і головне чітко повинна бути встановлена їхня достовірність. Наявність недостовірних зразків часом призводить до грубої експертної помилки. Особливо слід відмітити небезпеку проведення дослідження тільки за експериментальними зразками. По-перше, важко прослідкувати стійкість ознак почерку у зразках, не можна прослідити всі можливості почерку передбачуваного виконавця. Як правило, відображується один варіант почерку або підпису. Не можна виключити і можливості навмисної зміни почерку при отриманні експериментальних зразків. Також наявність у розпорядженні експертів тільки експериментальних зразків почерку і підпису не дає можливості вияснити і той факт, як писала особа у момент виконання досліджуваного об'єкту. Як результат – це може бути причиною помилки.

І, нарешті, помилки, що зустрічаються при обґрунтуванні ймовірного висновку. Як і любий інший, він повинний бути правильно обґрунтований. Інакше знижується доказове значення висновку експертизи. Якщо експерт приходить до позитивного ймовірного висновку, не дивлячись на наявність деяких розбіжностей, то, формулюючи його, необхідно хоча б у ймовірній формі пояснити, чому ознаки, які формально суперечать висновку, не

впливають на вирішення питання. Коли ж появу розбіжностей пояснити не вдається, експертом повинний бути зроблений висновок про неможливість вирішення питання по суті.

Меленевська З.С., Сизоненко А.С.

ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЇ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЧЕРКУ ТА ФОРМУВАННЯ ВИСНОВКІВ

Почеркознавча експертиза – один із найбільш розповсюджених видів судової експертизи. Основною її метою є ідентифікація виконавця рукопису та підпису в різних документах, а також вирішення неідентифікаційних завдань. Можливість вирішення ідентифікаційних завдань заснована на індивідуальності та відносній стійкості почерку кожної людини.

З кожним роком знання про почерк, про закономірності письмово-рухового процесу поглиблюються, що дає можливість удосконалювати методику судово-почеркознавчих експертиз. Успішно досліджені питання щодо ступеню змінюваності ідентифікаційних ознак почерку та їх стійкості в залежності від пози пишучого, матеріалу письма, виду пишучих приладів, зміни ознак з часом, при незвичному письмі лівою рукою, а також навмисній зміні почерку.

Анатомічний аналіз кістково-м'язової системи руки виявив закономірності рухів, які відображають індивідуальні та стійкі навички письма.

Фізіологічні дослідження нервово-м'язового апарату в процесі письма сприяють вивченню складних закономірностей, пов'язаних зі стійкістю та індивідуальністю почерку [1, 2].

Найбільш складною і найменш вирішеною є проблема оцінки розбіжностей і збігів ознак, питання формування висновку експерта.

В наш час здійснюються серйозні кроки на шляху об'єктивізації процесу формування висновків експерта за допомогою математичних, кібернетичних методів та теорії ймовірності.

За результатами застосування цих методів значно розширюються можливості контролю за правильністю висновку, який формується на основі візуального методу дослідження.

Однак, не дивлячись на спроби об'єктивізації процесу дослідження почерку, експерту і зараз доводиться вирішувати питання щодо достатності або недостатності встановленого ним комплексу ознак, виходячи із особистого та колективного досвіду.

У гносеологічному значенні процес експертного дослідження є по суті процесом пізнання певних фактів об'єктивної дійсності. В разі вірного їх пізнання дослідження приводить експерта до встановлення об'єктивної істини.

Хоча пізнання експертом об'єктів дослідження відрізняється від теоретичного пізнання тим, що останнє відкриває нові сутності, їх зв'язки, нові закономірності, а експертне (як і судове) пізнання – це практичне або прикладне пізнання, яке покликане виявляти у конкретному явищі наявність

(або відсутність) вже пізнаних сутностей, все ж закони пізнання повністю розповсюджуються і на експертну діяльність.

Експертне дослідження починається з безпосереднього чуттєвого сприйняття об'єкта. Однак тут має місце не просте чуттєве сприйняття, а навмисне, планомірне, цілеспрямоване сприйняття з метою вивчення даного об'єкта, яке в теорії пізнання називається спостереженням. При спостереженні досліджуваного об'єкта у чуттєвих образах експерта відображаються і закріплюються певні якості, властивості, ознаки досліджуваного об'єкта, які мають значення для вирішення поставленого завдання [3, 4].

Першочергове завдання експерта-почеркознавця – виявити у процесі дослідження (в стадії роздільного дослідження) окремі, найбільш суттєві ознаки, притаманні певному почерку, та ідентифікаційну сукупність ознак, яка б його індивідуалізувала, тобто експерт повинен «зрозуміти» об'єкт. Від правильного визначення суттєвості ознак, їх ідентифікаційної значимості, залежить вирішення основної мети дослідження – ідентифікації особи. Правильне визначення суттєвості ознаки залежить від низки різних обставин: рівня наших знань, досконалості засобів спостереження, поставлених цілей і, нарешті, від досвіду роботи експерта.

Таким чином, значну роль у процесі виявлення ознаки і визначення її суттєвості відіграє суб'єктивний фактор, відношення суб'єкта сприйняття до об'єктивної дійсності.

«Зрозуміти» почерк як об'єкт дослідження, визначити суттєвість ознак, експерт не може простим спостереженням, він повинен їх осмислити (усвідомити). Тільки при розгляді об'єкта в цілому, у взаємозв'язках різних закономірностей пізнається суть процесів. Розгляд об'єкта в цілому означає перехід до більш високого ступеню пізнання – до раціонального пізнання.

Таким чином, розуміння об'єкта можливо лише шляхом мислення з використанням таких розумових операцій як порівняння, абстракція і конкретизація, індукція і дедукція і, нарешті, заключний синтез.

З іншого боку, осмислюючи виявлені ознаки почерку, експерт не може відійти від їх чуттєвого сприйняття. Процес пізнання мовби повертається у сферу чуттєвого. Тому межа між чуттєвим і раціональним у процесі спостереження і зрозуміння об'єкта є суто умовною.

Взаємопов'язані вони і в стадії порівняльного дослідження. Порівняння необхідне у всіх випадках пізнання об'єкта. Пізнати «одиничне» – означає пізнати індивідуальну його своєрідність. Але це можливо лише шляхом порівняння кожного окремого предмета або явища з іншими предметами або явищами. Без порівняння пізнання одиничного неможливо [3].

У процесі порівняння експерт співставляє виявлені ним в процесі роздільного дослідження ознаки об'єкта і встановлює їх співпадіння і розбіжності з урахуванням варіаційності та змінюваності ознак почерку.

Порівнюючи досліджувані об'єкти, користуючись при цьому такими логічними прийомами як аналіз, синтез, абстракція, узагальнення, експерт використовує ознаки, виділені та осмислені ним ще у процесі спостереження.

З цього витікає, що і тут має місце чуттєве сприйняття об'єкта.

Суб'єктивний фактор при порівнянні також відіграє неабияку роль. Якщо у експерта відсутні глибокі знання в галузі судового почеркознавства, достатній досвід роботи, точність зорових сприйняття, якщо він необ'єктивний у дослідженні, не вміє логічно мислити, порівняння може бути недосконалим і привести до невірних висновків.

І, нарешті, остання стадія експертного дослідження – оцінка встановлених збігів і розбіжностей ознак.

Бездоганний силогізм, в якому висновок «автоматично» витікає із посилок, можливий лише при умові, коли зміст посилок абсолютно чітко визначений, піддається суворій формалізації [5].

В жодній галузі судової експертизи поки що неможлива повна формалізація посилок. Неможливо наперед визначити, які ознаки і в якій кількості достатні для того чи іншого висновку. Перш ніж зробити якийсь висновок, експерт кожного разу в конкретних умовах повинен оцінити кожен знак окремо і встановлену сукупність ознак у цілому.

Оцінка необхідна, тому що експерт кладе в основу свого висновку не всі виявлені ним ознаки почерку, а тільки частину з них.

Експерт при оцінці користується судженнями двох видів: дескриптивними – констатуючими факт, і оціночними – які виражають ставлення експерта до виявлених ознак. При цьому на перший план виступають саме оціночні судження, тому що без визначення ідентифікаційної значимості кожної ознаки окремо і встановленого комплексу ознак експерт не може вирішити питання по суті.

Проте це не означає, що висновок експерта має довільний характер, не спирається на об'єктивні властивості об'єкта, а тому недостовірний. Висновки експерта мають характер не формальної достовірності, як правильно вважає В.Д. Арсеньєв, а змістовної, заснованої на його оціночній діяльності [6].

Розглядаючи оціночні судження експерта не можна розглядати їх як виключно суб'єктивні, оскільки оцінка – це форма відображення дійсності. Оцінка неможлива без пізнання об'єктивного змісту ознаки, що оцінюється.

Безумовно, на оціночні судження експерта впливають його суб'єктивні якості, такі як досвід, спостережливість, вміння правильно аналізувати факти, вміння відрізнити суттєві збіги або розбіжності від несуттєвих, випадкових.

Однак різне сприйняття суб'єктом оцінки одних і тих самих явищ не може бути використано для дискримінації почуттів як джерела оціночної інформації.

Сумлінність експерта щодо виявлення сукупності ознак і оцінки її ідентифікаційної значимості, науковий підхід до вирішення питання сприяють встановленню істини по справі, яка можлива при умові, коли висловлювання відповідають реальному існуванню, реальним властивостям.

Тому не можна погодитись з тими, хто вважає, що ціннісні характеристики і критерії цінностного пізнання у принципі не прийнятні для науки, яка вивчає дійсність суто об'єктивного.

Відомо, що встановлення виконавця за почерковими об'єктами можливо при виділенні комплексу ідентифікаційних ознак. У ідентифікаційну сукупність повинні увійти обов'язково окремі ознаки і їх сполучення, завдяки яким дана сукупність перестає бути типовою і стає індивідуальною. Чим більше буде у сукупності ознак, що рідко зустрічаються, і їх сукупностей, тим менше в ній може бути цих ознак за обсягом, і навпаки, чим більше у сукупності ознак, що часто зустрічаються, тим більше їх повинна містити встановлена сукупність.

Саме тому один і той самий результат може бути пояснений по-різному. Можливі в експертному дослідженні ситуації, коли один і той самий висновок різні експерти обґрунтовують різним комплексом ознак.

Отже, це свідчить про те, що ідентифікаційне поле почерку дуже різноманітне, кожний почерковий об'єкт має багату і різноманітну ідентифікаційну інформацію, яка дозволяє різним експертам використовувати різні сукупності ознак для індивідуалізації конкретного почерку. Експерт повинен зрозуміти і пояснити ті чи інші ознаки, вирішити питання про те, чому у даному випадку вони проявилися.

У кожному процесі пізнання, коли дослідник не може оцінити зміни в об'єкті, і разом з тим абстрогується від них, це неминуче призводить до викривлень, помилок у пізнанні об'єкта. Таке положення має місце і при дослідженні почеркових об'єктів. Якщо експерт ігнорує ознаки, що не співпадають з його висновком, не пояснює причин появи тих чи інших ознак, це, як правило, призводить до грубої помилки.

Всебічно проведені дослідження є гарантією однозначності встановлення як збігів, так і розбіжностей ознак. А отже і гарантією достовірного висновку експерта-почеркознавця.

Список використаних джерел

1. Славущкая И.А. Возможности использования электромиографии для судебного почерковедения, сб. «Криминалистика и судебная экспертиза». – № 2. – К., 1965.
2. Томилин В.В. Физиология, патология и судебно-медицинская экспертиза письма. – М., 1963.
3. Белкин Р.С. Собираение, исследование и оценка доказательств (сущность и методы). – М.: Наука, 1966. – с. 123. 194-205
4. Андреев И.Д. Основы теории познания. – М., 1959. – с. 142.
5. Эйсман А.А. Заключение эксперта / Структура и научное обоснование. – М.: Юридическая литература, 1967. – с. 117.
6. Арсеньев В.Д. Вопросы общей теории судебных доказательств. – М., 1964. – С. 163.
7. Меленевская З.С. Вопросы психологии в судебно-экспертной деятельности. Отчет о НИР. – К., 1977 – 12 с.
8. Меленевская З.С. Совершенствование оценочной деятельности экспертов в идентификационных исследованиях: Отчет о НИР. – К., 1986. – 14 с.

Мельник Р.В.

КОНТРОЛЬ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ ЩОДО ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ВІДСТРІЛУ ЗБРОЇ

За останні роки набули широкого розповсюдження та перебувають у вільному продажу пістолети виробництва Туреччини, які, згідно з маркувальними позначеннями, класифікують як сигнальні (стартові).

Станом на 1 січня 2014 р. на обліку в Центральній кулегільзотеці Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру (ДНДЕКЦ), МВС України зареєстровано 612 нерозкриті злочини (у тому числі вбивства, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, розбійні напади), учинених із використанням перероблених стартових і газових пістолетів, а також пістолетів і револьверів, призначених для відстрілів набоями, спорядженими металевими снарядами «несмертельної дії». Так, якщо у 2005 році на обліку перебувало лише чотири нерозкритих злочини, то в 2006 р. – 13, 2007 р. – 28, 2010 р. – 82, 2011 р. – 121, 2012 р. – 130 та 2013 р. – 148.

Водночас швидке та своєчасне розслідування злочинів, учинених із використанням переробленої вогнепальної зброї, неможливе без застосування знань судової балістики, що є галуззю криміналістичної техніки, як під час проведення експертних досліджень так і при контрольному відстрілі зброї.

Однією з умов проведення дослідження зброї є її контрольний відстріл (згідно з Інструкцією «З організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС України», затвердженою наказом МВС України від 10.09.2009 № 390, зареєстровано у Міністерстві юстиції України від 15.10.2009 №963/16979) [1].

Загалом контрольному відстрілу підлягає нарізна мисливська, гладкоствольна, спортивна та нагородна вогнепальна, газова зброя та зброя «несмертельної дії», яка:

- перебуває в особистому користуванні громадян та на об'єктах дозвільної системи (у процесі реєстрації та перереєстрації);
- виготовляється на підприємствах України, ввозиться з-за кордону та призначена для реалізації на території України (перед її реалізацією);
- підлягала переробленню або ремонту із заміною (зміною) слідоутворюючих деталей.

Гладкоствольна мисливська зброя відстрілюється у разі добровільної згоди власників.

Якщо власнику зброї необхідно провести контрольний відстріл, він має, насамперед, звернутися до компетентних підрозділів, в яких створено умови для зберігання зброї та проведення безпечної стрільби з подальшою видачею відповідних документів.

З цією метою кожен громадянин може звернутися до відповідних територіальних підрозділів Експертної служби МВС України в містах Києві та Севастополі, областях, а також головного експертного підрозділу – Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України (ДНДЕКЦ).

Основними підставами та умовами проведення контрольного відстрілу зброї є:

- письмова заява-звернення фізичної особи, у користуванні якої перебуває зброя або ж представників підприємств, на балансі яких вона знаходиться, або які її виготовляють, ремонтують або реалізують;

- наявність дозволу на зброю встановленого зразка (у разі відсутності на момент продовження терміну дозволу, обов'язково має бути довідка про належність наданої зброї конкретній особі, завірена інспектором відповідного підрозділу дозвільної системи УМВС (особистим підписом і печаткою);

- наявність дозволу на право придбання зброї, що надана для проведення контрольного відстрілу.

Забороняється надавати для проведення контрольного відстрілу зброю особами, у власності яких вона не перебуває. Також звертаємо Вашу увагу, що відстріл несправної зброї не проводиться, таку зброю одразу повертають власнику для проведення подальшого ремонту.

Для проведення контрольного відстрілу зброю приймається виключно спеціалістом з дослідження зброї ДНДЕКЦ чи НДЕКЦ, який перед початком відстрілу обов'язково перевіряє:

- відсутність тріщин, ум'ятин, дефектів, що можуть вплинути на безпеку використання зброї;

- відсутність ознак раніше проведеного ремонту основних частин зброї (ствола, затвору тощо);

- справність затвору та ударника в його каналі, відсутність заклинювань та ін.

Після проведення попередньої перевірки у разі відсутності зауважень спеціаліст експертного підрозділу приймає зброю та патрони до неї для проведення відстрілу.

Звертаємо Вашу увагу, що з кожного екземпляра зброї обов'язково відстрілюється не менше трьох патронів, а в разі наявності змінних магазинів – додатково надається по 3 патрони з кожного магазину.

Залежно від виду зброї існують відповідні вимоги до патронів. Зокрема відстріл мисливської нарізної зброї здійснюється лише мисливськими патронами відповідного калібру; відстріл пістолетів та револьверів «несмертельної дії» – патронами, сертифікованими на території України, спорядженими гумовими або аналогічними за своїми властивостями кулями; газові пістолети та револьвери – лише штатними до них холостими (шумовими) патронами; мисливської гладкоствольної зброї – патронами промислового виробництва, спорядженими шротом.

Якщо конструкція ствола або патронника зброї дозволяє здійснювати постріли кількома видами патронів, відстріл такої зброї виконується як штатними, так і патронами-замінниками.

Контрольні відстріли зброї проводяться комісійно у складі не менше 2-х осіб, які визначаються керівником експертного підрозділу.

Результати проведеного відстрілу оформлюються протоколом (для

юридичних осіб) та довідкою (для фізичних осіб). Два примірники протоколу або довідки цього ж дня видаються замовникові.

Конверти з відстріляними кулями та (або) гільзами, упаковані й скріплені відбитками печатки експертного підрозділу, також видаються власнику зброї для передачі у відповідні підрозділи громадської безпеки ОВС за місцем реєстрації зброї.

Загалом відстріл вогнепальної зброї відноситься до послуг, що надаються на платних умовах, оплата за які здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 04.06.2007 № 795 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 № 1098) «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються підрозділами Міністерства внутрішніх справ та Державної міграційної служби, і розміру плати за їх надання» [2].

Дійсно, як свідчить судово-слідча й експертна практика, наявність у названих пістолетів і револьверів ударно-спускового механізму, руків'я тощо дозволяє шляхом заміни ствола або виготовлення для нього вкладного ствола, розсвердлюванням патронників у газових пістолетах і револьверах надати їм стану, коли вони цілком або частково втрачають колишнє цільове призначення, але набувають бойове: із них стають можливі постріли унітарними патронами, патронами роздільного спорядження або набоями-замінниками, для ураження снарядами живої цілі, насамперед людини.

Отже, контроль Експертної служби МВС України щодо дослідження зброї під час її експериментального відстрілу ґрунтується, насамперед, на спеціальних знаннях і експертній практиці, виявлення фактів незаконної переробки, що в подальшому вплине на кримінальну відповідальність особам, які її переробили.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС [Електронний ресурс] : наказ МВС України від 10 вересня 2009 року № 390. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09>

2. «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються підрозділами Міністерства внутрішніх справ та Державної міграційної служби, і розміру плати за їх надання» [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 04 червня 2007 року № 795 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 року № 1098. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1098-2011-%D0%BF>

Михальчук Т.В.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-БАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Як засвідчує статистика, значна кількість кримінальних правопорушень, що вчиняються із застосуванням вогнепальної зброї, а також легальний і нелегальний її обіг значно збільшили кількість зброєзнавчих

досліджень, різноманітних обліків, кулегільзотек, працювати над якими з використанням традиційних методів та засобів стає дедалі складніше. До того ж ідентифікаційні балістичні дослідження – дуже складний і трудомісткий процес, що включає в себе роздільне і порівняльне вивчення об'єктів із використанням різних оптичних систем, одержання фотографічних розгорнутих зображень слідів, ілюстрацію результатів експертиз із використанням фотографічних методів. Зазвичай такі дослідження характеризуються низькою відтворюваністю, пов'язаною із суб'єктивним підходом при виборі кута підсвічування зразків, фізичними обмеженнями оптичних систем, неточними вимірюваннями кутових і лінійних параметрів, неможливістю одержання розгорнутих зображень слідів на деформованих об'єктах і т.д. Це призводить до того, що не всі об'єкти дослідження визнаються придатними для ідентифікації, нерідко робляться помилкові висновки і, як результат, не з'ясовуються всі обставини кримінальних правопорушень [1, с. 47].

Ще однією проблемою є великий обсяг матеріалів, що направляється на перевірку за кулегільзотеками, основною функцією яких на сьогоднішній день є встановлення факту застосування злочинцями одного екземпляра зброї при вчиненні декількох кримінальних правопорушень, а також застосування вилученої, знайденої і добровільно зданої вогнепальної зброї під час раніше вчинених кримінальних правопорушень. Це не дозволяє експертам оперативно і якісно проводити порівняння об'єктів. Також необхідно відзначити, що порівняння проводиться експертами вручну і візуально за допомогою мікроскопів. А це, в свою чергу, не виключає впливу суб'єктивних факторів на проведення перевірок. До таких факторів можна віднести вибір кута освітлення об'єктів, фізичні обмеження при збільшенні і роздільній здатності використаної техніки, втрата інформації із закопчених, деформованих і дзеркальних ділянок, неможливість одержати у фокусі всю поверхню досліджуваного об'єкта. Все це в багато разів знижує ефективність таких досліджень, збільшує час їх проведення і може призвести до помилок під час проведення пошуку об'єктів.

У зв'язку з цим надзвичайно важливими й актуальними стають питання автоматизації балістичних досліджень й обліків, створення автоматизованих балістичних комплексів на базі ЕОМ, розробка пошукових систем, а також розвиток інформаційних мереж передачі зображень, що дозволить експертам регіонального рівня безпосередньо зі своїх робочих місць передавати розгорнутих зображень об'єктів, що досліджуються, зі слідами на них до центрального банку даних.

У багатьох країнах світу, й Україні в тому числі, ведуться роботи зі створення балістичних комплексів та програмних засобів для проведення балістичних досліджень, а також автоматизованих інформаційно-пошукових систем. У США в деяких штатах введена система Druggfier, яку поступово заміняють на розроблену в Канаді систему «IBIS» (система також функціонує в ЕКЦ МВС РФ, Таїланді тощо); у Росії розроблені і проходять апробацію системи «ТАІС», «Арсенал», «Кондор»; в Україні розроблене автоматизоване

робоче місце (АРМ) «Баліст», лазерна автоматизована балістична система «Рикошет» та експериментальна установка АРМ «Корид» [2, с. 78].

Потрібно зауважити, що наявні іноземні пошукові системи («BULLETPROOF», Канада; «IBIS», Канада; «Druggfire», США), по-перше, дуже коштовні, по-друге, орієнтовані на добре виражені сліди застосування зброї, до того ж іноземного виробництва. Тому до вирішення питання розробки і втілення в практичну діяльність автоматизованої балістичної системи був залучений вітчизняний науковий потенціал.

Співробітниками лабораторії методів і засобів криміналістичних досліджень радіотехнічного факультету Національного технічного університету України (КПІ) – розроблене автоматизоване робоче місце експерта-баліста на базі порівняльного мікроскопа – «Баліст».

Комплекс «Баліст» складається з таких основних частин: порівняльний мікроскоп МСК-1, з додатково вбудованою телекамерою та оптико-механічним адаптером; комбіновані освітлювачі; анаморфотна оптична насадка; пристрій захоплення і позиціонування; блок управління і живлення; системний блок комп'ютера; монітор; відеоконтрольний пристрій.

АРМ «Баліст» застосовується в процесі криміналістичного експертного дослідження куль та гільз з метою:

- класифікації та діагностики вогнепальної зброї за наданими кулями і гільзами;
- створення й оперативного поповнення бібліотеки зображень характерних поверхонь куль і гільз;
- ідентифікації куль і гільз, які надійшли на дослідження, з кулями і гільзами, що є у масиві;
- ідентифікації вогнепальної зброї за наданими на експертизу кулями і гільзами, а також кулями і гільзами з бібліотеки зображень;
- складання експертного висновку та оформлення ілюстративного матеріалу.

Розробниками автоматизоване робоче місце розглядається як перший етап на шляху створення балістичного ідентифікаційного програмно-апаратного комплексу (БПАК) з базою даних за об'єктами дослідження й автоматичним пошуком у базі даних об'єкта подібного до того, що наданий на дослідження.

Однак, проаналізувавши технічні й експлуатаційні характеристики комплексу «Баліст», можна відзначити, що його апаратною основою є мікроскоп з електронним виводом зображення за допомогою ПЗС-матриці. З точки зору фізичних принципів побудови зображення, йому притаманні майже всі недоліки, характерні для класичних мікроскопічних методів балістичних досліджень. До них варто віднести фізичні обмеження при використанні оптичних систем, тобто у випадку коли сліди на об'єкті, які підлягають дослідженню, розташовані в різних площинах, неможливість отримати одночасно їх чітке, сфокусоване зображення.

Необхідно також відзначити такі недоліки комплексу «Баліст» [3, с. 60]:

– АРМ «Баліст», працює тільки з однією частиною бойових припасів, тобто відсутня можливість одночасно одержувати повну картину всіх слідів каналу ствола на кулі;

– використання оптичної системи з бічним освітленням не дає 100%-ої відтворюваності зображення поверхні об'єкта – навіть при незначній зміні кута освітлення, повністю змінюється слідова картина;

– неможливість отримання розгорнутого зображення поверхні деформованих об'єктів;

– присутність суб'єктивного фактора, обумовленого втручанням експерта в процес отримання зображення поверхні об'єкта, що значно впливає на об'єктивність отриманої інформації.

Враховуючи дані технічних та методичних показників, колективом співробітників Науково-технічного центру вугільних енерготехнологій НАН України і Міненерго України за участю фахівців ГУМВС України в м. Києві було створено лазерний скануючий пристрій і на його основі – лазерну автоматизовану балістичну систему «Рикошет» [1, с. 110].

«Рикошет» – автоматизований комплекс для проведення балістичних експертиз, призначений для створення і збереження баз даних куль і гільз.

Основою апаратної частини є лазерний сканер. Головною перевагою системи є принципово новий підхід при одержанні зображень. У ній використовується монохроматичний лазерний випромінювач, промінь якого розташовується під нульовим кутом до об'єкта, що дозволяє одержувати доволі високу повторюваність результатів сканування. Цей пристрій має оптичну роздільну здатність не менше 5 мкм і глибину різкості близько 100 мкм.

Оригінальна оптична схема і використання монохроматичного світла дозволяє одержувати сфокусовані зображення об'єктів, а також уникнути викривлення зображень, що існує у системах, основою яких є мікроскоп.

Використання лазера в поєднанні з режимом автоматичного фокусування дозволяє вирішити завдання сканування поверхні об'єкта практично будь-якого ступеня деформації. Перевага цієї лазерної системи в тому, що вона автоматизована, компактна.

Основними режимами роботи системи «Рикошет» є [4, с. 53]:

1. Сканування. Оператор виконує сканування поверхні кулі або гільзи використовуючи автоматичне фокусування.

2. Метричні вимірювання. Оператор вимірює ширину нарізу, ширину полів нарізу і кут нахилу нарізу, параметри слідів бійка, відбивача і викидача, а також кут між викидачем і відбивачем. Зображення і параметри заносяться до бази даних.

3. Ідентифікація. Дослідження декількох зображень в одному вікні дозволяють зробити висновок про ідентичність зброї, з якої стріляні об'єкти.

4. Виконання звітів. Використання вбудованого редактора звітів дозволяє зафіксувати результати експертизи.

Система «Рикошет» складається з таких основних частин: лазерного балістичного рефлектометра для сканування поверхні досліджуваного

об'єкта; персонального комп'ютера; монітора; апаратури обробки інформації і введення в комп'ютер; лазерного принтера і цифрового фотоапарата для фотографування досліджуваних об'єктів; програмного забезпечення, що здійснює роботу складових частин і блоків системи в рамках єдиного інтерфейсу.

Призначення системи полягає в тому, що її можна використовувати для автоматичного одержання високоякісних електронних зображень бічних і торцевих поверхонь куль і гільз (фокусування на поверхню досліджуваного об'єкта здійснюється в автоматичному режимі); автоматизації проведення балістичних досліджень і експертиз із отриманими зображеннями; проведення лінійних і кутових вимірювань; збереження отриманої інформації в локальній базі даних для організації подальшого пошуку, а також проведення пошуку по базі даних за окремими параметрами.

Програмне забезпечення дозволяє автоматизувати процес отримання даних, візуалізувати інформацію, виводити зображення на екран монітора і дає можливість експерту проводити балістичні дослідження, маючи перед собою повну панораму поверхні об'єктів у кожному з п'яти фіксованих масштабів.

Програмний інтерфейс дозволяє:

- проводити в повному обсязі метричні вимірювання декількох об'єктів;
- масштабувати кожне зображення до бажаного розміру;
- проводити порівняння декількох зображень одночасно;
- вирізати ділянки розгорнутих зображень і вставляти їх у будь-яку ділянку іншого зображення, що знаходиться на екрані, дозволяє проводити порівняльні дослідження методами суміщення і накладання зображень;
- робити обробку зображення на екрані монітора зі збереженням оригіналу (контрастування);
- проводити аналіз профілограм у будь-якому перетині зображення;
- зберігати зображення об'єктів, а також результати метрологічних вимірювань у локальній базі даних;
- оформляти і роздруковувати звіти про проведену експертизу.

З 1998 року система «Рикошет» успішно експлуатується в НДЕКЦ при ГУМВС України в м. Києві. За цей час на практиці були перевірені і випробувані апаратно-програмні і сервісні можливості комплексу. Експертами проведено сотні балістичних експертиз і досліджень вогнепальної зброї, куль і гільз, вилучених з місць вчинення тяжких злочинів. У десятки разів скоротився час на проведення найбільш складних ідентифікаційних експертиз, при цьому варто зазначити високий технічний рівень і високу якість виготовлення наочних зображень. Наприклад, сканування кулі, стріляної з пістолета ПМ займає всього 2,5 хв., а сама ідентифікаційна експертиза з одержанням експериментальних зразків, набором тексту, проведенням порівняльного дослідження, ілюструванням – максимум одна година.

Таким чином, застосування балістичної системи «Рикошет» у

криміналістичних підрозділах України надасть можливість значно підвищити якість і вірогідність балістичних досліджень, значно скоротить час на їх проведення. Створення цієї системи є вагомим кроком у побудові національної і регіональних кулегільзотек, які, в свою чергу, відкривають широкі можливості та перспективи у попередженні і розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї.

Список використаних джерел

1. Белкин Р.С. Криминалистика: общетеоретические проблемы : [монография] / Р.С. Белкин, А.И. Винберг. – М. : Юрид. лит., 1973. – 264 с.
2. Белкин Р.С. Криминалистика : проблемы, тенденции, перспективы. Общая и частные теории / Р.С. Белкин. – М. : Юрид. лит., 1987. – 272 с.
3. Кофанов А.В. Теорія і практика проведення судово-балістичних досліджень : монографія / А.В. Кофанов, Т.В. Михальчук. – К.: УкрДГРІ, 2015. – 274 с.
4. Біленчук П.Д. Балістика : Криміналістичне вогнестрільне зброезнавство / П.Д. Біленчук, А.В. Кофанов, О.Ф. Сулява. – К. : Міжнародна агенція «BeeZone», 2003. – 384 с.

Мовсесян В.А., Адоевська А.І.

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ МОДЕЛЮВАННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ЗА ЙОГО СЛІДАМИ

Моделювання в ґносеологічному аспекті варто розглядати як закономірний процес подальшого розвитку методології права. Поступово цей метод впроваджується у сферу кримінального судочинства, для більш ефективного розв'язання різноманітних криміналістичних завдань.

Моделювання є методом пізнання й відображення дійсності, що орієнтує на роботу не об'єктом, наданим для сприйняття в натурі, а із спеціально створеним аналогом. Перші рекомендації з використання моделювання в слідчій і судовій практиці відображено в роботах австрійського криміналіста Ганса Гросса. Не застосовуючи безпосередньо термін «модель» «моделювання», він рекомендував слідчим відтворювати при розслідуванні злочинів уявну картину події і застосовувати її для пошуку злочинців, тим самим висловлювати окремі положення ідеального моделювання.

Модель особи невідомого злочинця являє собою штучно створену систему. Вона дає змогу при вивченні та на практичній перевірці отримати нову інформацію про особу злочинця, яку можна буде використати для розв'язання пошукових, пізнавальних, ідентифікаційних та інших завдань. Моделювання особи злочинця має велике практичне значення, оскільки дозволяє більш цілеспрямовано проводити пошук злочинця, коли він не встановлений.

Вчинення злочину у всіх його стадіях, починаючи з підготовки і закінчуючи зусиллями сховати вчинене, тією чи іншою мірою пов'язано з різними змінами в матеріальному середовищі, що оточує злочинця під час

його дій. Ці зміни супроводжуються появою різноманітних слідів, які містять у собі криміналістично значущу інформацію. А також відображають певні ознаки особи, яка їх залишила. Визначення статі, віку, зросту, статури та інших ознак значно звужує коло пошуку злочинця.

Криміналістичне значення слідів людини полягає у їх інформаційно-доказовому потенціалі, що сприяє встановленню окремих складових механізму злочину під час розслідування у справі та встановлення особи, яка вчинила злочин. У процесі реалізації інформаційно-доказового потенціалу джерел інформації про злочин, значну групу її засобів складають трасологічні експертизи. Сліди та результати їх трасологічних досліджень мають велике значення для розкриття, розслідування злочинів, встановлення істини по справі.

Ключовою складовою механізму злочину є особа, яка його вчинила. Безпосередніми носіями інформації про злочинця є її сліди, залишені на місці події. Ще А.А. Квачієвський зазначав, що одними з найкращих показників на певну особу є сліди її перебування на місці злочину: сліди ніг, рук, пальців, чобіт, башмаків, різних дрібних речей, що належать цій особі. Сучасні криміналісти до таких слідів відносять: сліди рук; сліди ніг, сліди взуття; сліди зубів; сліди інших ділянок тіла (губ, вух, чола); сліди одягу (у тому числі рукавичок); сліди крові; сліди сперми; сліди виділень людини; волосся; запахові сліди.

Сліди людини це важливі джерела інформації про особу, яка вчинила злочин і вони мають важливе криміналістичне значення. Уже в процесі попереднього дослідження таких слідів є можливість встановити дані про зовнішні ознаки зазначеної особи, використовуючи, наприклад, метод кореляційного зв'язку між розмірними характеристиками частин тіла людини та її статтю, віком і зростом. Сліди рук, ніг, взуття, зубів, сліди частин тіла людини, сліди застосування знарядь і інструментів дозволяють з певною імовірністю зробити висновок про умови побуту, професію, захворювання людини, яка їх залишила тощо. Зупинимось на функціональних ознаках, які характеризують моторно-речові особливості індивіда. Запропонована В.П. Бахіним і Ю.П. Машошиним криміналістична категорія – функціональний портрет людини – це система ознак, що відображають особливості динамічної моделі людини.

Варто зазначити, що динаміка особи, особливості її функціональних властивостей, виявляється в процесі встановлення взаємозв'язку моторних і психічних ознак. Виділяють три групи моторних ознак: локомоційні, комунікаційні й предметні. Так, локомоційні ознаки індивіда виявляються в його ході (кульгавість, використання тростини і т.п.) і відображаються у доріжці слідів ніг (взуття). Комунікаційні ознаки, наприклад, якщо злочинець лівша, відображаються у слідах рук, слідах застосування знарядь та інструментів, в особливостях почерку, яким виконано рукописні документи тощо. Прикладом предметної ознаки, що вказує на професійно-трудова навички злочинця, може бути такий випадок: розчленовуючи труп убитої коханки, патологоанатом залишив на одному з внутрішніх органів позначку,

яку зазвичай ставив у морзі під час дослідження трупів, щоб удруге не оглядати те саме.

Особливої уваги заслуговує відображення у слідах на місці події манери паління. Великий інформаційний потенціал міститься у недопалку сигарети, на якому залишилися сліди прикусу зубів на фільтрі. Дослідження зазначеного об'єкта дозволяє діагностувати манеру паління; за способом утримання сигарети в роті – за відображенням ікла (тип зуба) – встановити з якого боку рота людина тримає сигарету; тривалість тримання сигарети в роті тощо.

Таким чином, вивчення функціональних ознак особи дозволяє виділити стійку групову ознаку, що характеризує особу злочинця (наприклад, шульга), а у обмеженому колі підозрюваних така ознака може бути умовно індивідуалізуючою. Отже, дослідження поряд із соматичними ознаками й динаміки особи забезпечує системний підхід до вивчення притаманних людині властивостей і ознак, який забезпечує ефективність процесу встановлення особи злочинця.

Необхідність визначення способів моделювання особи злочинця за його слідами обумовлена аналізом практики боротьби зі злочинністю розвинутих держав Заходу. Цей аналіз показує, що їх експертні служби на 90% зайняті роботою, направленою на розкриття злочинів, і лише 10% часу відводиться на вирішення ідентифікаційних завдань. Практика українських експертно-криміналістичних підрозділів прямо протилежна, що значно погіршує виконання завдань при здійсненні оперативно-розшукової діяльності і пошуку осіб, які вчиняють злочини. Головна помилка, мабуть, полягає в існуючому відношенні до таких етапів розслідування злочинів як пошук, виявлення, фіксація і збереження слідів на місці події, оцінка їх інформаційної значущості, а також підготовка, відбір порівняльних зразків.

Внаслідок цього, на жаль, на практиці доводиться стикатися з такими фактами, коли не злочинець, а саме співробітники міліції знищують, хай і ненавмисно, джерела інформації про подію злочину. Якщо свідок або потерпілий може повторити свою розповідь і кілька разів, то сліди при неправильному поводженні з ними можуть «замовкнути назавжди». Все це відбувається з причини слабких знань правил поведінки на місці події, а також порушення вимог зі збереження, відбору і попереднього дослідження речових доказів. Адже саме вміння дати правильну оцінку речовим доказам знайденим на місці події, і зафіксувати їх з дотриманням вимог норм Кримінального процесуального кодексу України, відіграє першочергову роль у розслідуванні кримінальних правопорушень.

Молибога М.П., Полтавський А.О.

ДО ПИТАННЯ АКТУАЛІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАСОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Статтею 8 Закону України «Про судову експертизу» [1] передбачена «атестація та державна реєстрація методик проведення судових експертиз (крім судово-медичних та судово-психіатричних)». Аналіз діючих на

сьогоднішній день міжвідомчих та відомчих методик дозволяє констатувати факт відсутності єдиного методичного підходу до їх репрезентації, навіть позначення етапності, як елемента логічної побудови проведення експертних досліджень, відрізняється за термінологією тощо. Це складає важливу методологічну проблему сучасної судової експертизи.

Проведеною у 2010-2012 р.р. Київським НДІСЕ науково-дослідною роботою «Розробка змісту та структури експертних методик відповідно до вимог міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні» [2] актуалізовано поняття методики судової експертизи, визначено поняття методики як бібліографічного видання, розроблено уніфіковані зміст та структуру методики судової експертизи тощо. Зазначена робота пройшла апробацію та впроваджена в практику державних судово-експертних установ.

Наступним етапом, на наш погляд, повинна стати робота з актуалізації (удосконалення) Реєстру методик проведення експертиз (далі – Реєстр) та Переліку науково-технічної та довідникової літератури, що використовується при проведенні експертиз (далі – Перелік). Так, наприклад, нами були опрацьовані 62 інформаційні джерела, вміщені до розділу 4. Трасологічна експертиза Реєстру [3]. Їх аналіз показує, що:

- 7 літературних джерел тематично висвітлюють питання досліджень холодної зброї, які не відносяться до галузі трасологічних експертиз;

- 5 літературних джерел видані у 50-60-х роках минулого сторіччя, 34 – у 60-80-х р.р., 13 – у 80 р.р., 10 – з 90-х років минулого сторіччя до нашого часу;

- більшість опрацьованих літературних джерел являють собою підручники, методичні посібники, методичні рекомендації тощо та по суті не є експертними методиками (як бібліографічними виданнями) – нормативними документами, що визначають детально регламентовані програми вирішення експертних завдань та складаються з послідовних практичних та розумових операцій, спрямованих на пізнання властивостей і зв'язків досліджуваних об'єктів (матеріальних об'єктів, явищ, подій) й передбачають для цього застосування системи методів та засобів, а також правил при проведенні експертного дослідження [2].

З метою удосконалення нормативно-методичного забезпечення судової трасологічної експертизи з урахуванням міжнародних стандартів систем управління якістю, гармонізованих в Україні, проведено два етапи науково-дослідної роботи «Удосконалення загальної та окремих методик судової трасологічної експертизи», під час яких нами, у тому числі, опрацьовано інформаційні джерела [наприклад, 4-17] стосовно системи трасології як науки та актуалізовано її зміст, який наведено нижче.

1. Загальні положення (загальна частина).

1.1. Поняття, предмет, метод та система трасології.

1.2. Теорія судової (трасологічної) ідентифікації.

1.3. Загальна методика трасологічної експертизи.

2. Види трасологічних експертиз (особлива частина).

2.1. Гомеоскопія.

2.1.1. Експертиза слідів папілярних узорів (дактилоскопічна експертиза, експертиза слідів босих ніг людини).

2.1.2. Експертиза слідів зубів.

2.1.3. Експертиза слідів інших частин тіла людини (лоба, губ, вух, нігтів тощо).

2.1.4. Експертиза слідів крові та інших біологічних виділень людини.

2.2. Механогомія.

2.2.1. Експертиза слідів взуття.

2.2.2. Експертиза слідів одягу (у т.ч. рукавичок, панчіх та шкарпеток).

2.2.3. Експертиза механічних пошкоджень об'єктів (у т.ч. одягу).

2.2.4. Експертиза встановлення механізму утворення нашарувань на об'єктах (у т.ч. одязі).

2.2.5. Експертиза вузлів та петель.

2.3. Сліди тварин.

2.3.1. Експертиза слідів копит (підків), рогів, зубів, лап, дзьоба та інше.

2.3.2. Експертиза слідів тавра.

2.4. Механоскопія.

2.4.1. Експертиза слідів масового виробництва.

2.4.2. Експертиза слідів знарядь зламу (інструментів).

2.4.3. Експертиза замків.

2.4.4. Експертиза пломб та запірно-пломбувальних пристроїв.

2.4.5. Експертиза маркувальних (рельєфних) позначень.

2.4.6. Експертиза слідів транспортних засобів.

2.5. Цілого за частинами.

2.5.1. Експертиза монолітного цілого.

2.5.2. Експертиза складового цілого.

2.5.3. Експертиза комплектного цілого.

За результатами проведення науково-дослідної роботи буде розроблено збірник методик судової трасологічної експертизи, пропозиції щодо актуалізації Реєстру методик проведення судових експертиз та Переліку науково-методичної та довідникової літератури, що використовуються при проведенні судових експертиз зазначеного напрямку.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII [Електронний ресурс]. – Код доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

2. Розробка змісту та структури експертних методик відповідно до вимог міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні: звіт про НДР (заключний) / Рувін О.Г. (наук. кер.), Полтавський А.О. (відп. вик.), Бондар М.Є. та ін. – К.: КНДІСЕ Мініюсту України, 2012.

3. Реєстр методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Код доступу: <http://rmpse.minjust.gov.ua/>.

4. Грановский Г.Л. Основы трассологии (общая часть). – ВНИИ ООП при МООП РСФСР. – М., 1965.

5. Грановский Г.Л. Основы трасологии (особенная часть). ВНИИ МВД СССР. – М., 1974.
6. Криміналістична техніка. Книга друга (частина 11). Навчальний посібник. – К.: КИЙ, 2011.
7. Кузьмичев В.С., Прокопенко Г.І. Криміналістика: навч. посіб. / За заг. ред. В.Г. Гончаренка та Є.М. Моїсєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
8. Майлис Н.П. Судебная трасология: учебник. – М.: Право и закон, 2003.
9. Прохоров-Лукин Г.В. Трасологічна експертиза. – Експертизи в судовій практиці. – К.: Юрінком Інтер, 2005.
10. Салтевский М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник. – К.: Кондор, 2005.
11. Словарь основных терминов трасологических экспертиз. ВНИИСЭ. – М., 1978.
12. Шевченко Б.И. Научные основы современной трасологии. – М., 1947.
13. Шевченко Б.И. Теоретические основы трасологической идентификации. – М., 1974.
14. Щербаковский М.Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование: Учебно-практическое пособие. – Харьков: Эспада, 2005.
15. Шеремет А.П. Криміналістика: навч. пос. (для студ. вищ. навч. закл.) / А.П. Шеремет (2-ге вид.). – К.: Центр учбової літератури, 2009.
16. Ярослав Ю.Ю. К вопросу о современной классификации судебной трасологии / Криминалистика и судебная экспертиза: междувед. науч.-метод. сб. – К., 2006. – Вып. 53.
17. Ярослав Ю.Ю. Трасологічна експертиза / Експертизи у судовій практиці: наук.-практ. посібник // КНДІСЕ, ААУ; за ред. В.Г. Гончаренка. – 2-е вид., перероб. та доп. – К.: Юрінком Інтер, 2010.

Моравська В.В.

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ

СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Систематизація завдань може бути проведена за різними підставами. Найбільш суттєвим є поділ завдань за ступенем спільності, ступенем складності, частотою застосування в експертній практиці (типовості).

Систематизація за ступенем спільності ґрунтується на основі основних елементів, які складають завдання, цілі та умови.

Цілі судово-почеркознавчої експертизи можна систематизувати у такий спосіб.

1. Ідентифікаційні, які передбачають встановлення конкретного виконавця досліджуваного рукопису або вирішення питання про виконання ряду рукописів чи його фрагментів однією або різними особами.
2. Діагностичні, які пов'язані зі встановленням умов виконання досліджуваного рукопису.

3. Класифікаційні, які пов'язані зі встановленням групи осіб, до якої відноситься виконавець досліджуваного рукопису (стать, вік).

Методики експертизи, які призначені для вирішення завдань кожного з цих класів, різні й мають найбільший ступінь спільності для кожного класу завдань. Подальшу деталізацію завдань доцільно представити у межах кожного з виділених класів.

Підстави систематизації ідентифікаційних завдань судово-почеркознавчої експертизи

Завдання, які пов'язані з індивідуальною ідентифікацією, в тому числі при вирішенні питання щодо виконання різних рукописів (або їх фрагментів) однією або різними особами, далі можуть бути диференційовані на завдання встановлення наявності тотожності виконавця та завдання відсутності тотожності виконавця.

Кожна ціль реалізується за певних умов, диференціація яких є подальшим кроком у систематизації судово-почеркознавчих завдань.

Першою підставою є поділ завдань за видами рукопису, другою – за складом рукопису, третьою – за об'ємом досліджуваного рукопису.

Найбільш детальною підставою конкретизації досліджуваного об'єкта є врахування його почеркових характеристик. З них найбільш суттєві ступінь виробленості та будова, які виступають у якості найбільш інтегративних ознак почерку й впливають на прояв інших загальних та окремих ознак почерку.

В якості найбільш загальної та суттєвої підстави диференціації судово-почеркознавчих завдань за умовами виконання досліджуваного рукопису є поділ цих умов на звичайні та незвичайні, й наступна диференціація останніх на такі, що не пов'язані та пов'язані з навмисною зміною почерку тощо. Таким чином, найбільш конкретним буде завдання, в якому елементи, які складають мету умови, виражені найбільш повно.

Підстави систематизації діагностичних завдань судово-почеркознавчої експертизи

Диференціація таких завдань розглядається в межах завдань різного ступеня спільності:

- пов'язані зі встановленням факту наявності або відсутності незвичайності письма;
- пов'язані зі встановленням характеру незвичайності письма (постійного або тимчасового);
- пов'язані зі встановленням природної або штучної незвичайності письма;
- пов'язані зі встановленням природних внутрішніх або зовнішніх «збиваючих» факторів;
- пов'язані зі встановленням конкретного «збиваючого» фактору.

Кожне з названих завдань може бути самостійним й сформульованим в завданні органу, який призначив експертизу, або проміжним завданням (підзавданням), яке визначає сам експерт у процесі дослідження.

Однією з головних умов будь-якого діагностичного завдання є

досліджуваний документ. Кожна з перерахованих діагностичних цілей аналогічно ідентифікаційним відноситься до певних видів об'єктів, які виступають вторинною підставою поділу експертних завдань. Систематизація почергових об'єктів за видом, складом, об'ємом та почерковими характеристиками є основною базою для подальшої диференціації експертних завдань, у тому числі діагностичних, та певної їх конкретизації.

Поряд із почерговим об'єктом підставою для поділу діагностичних завдань є й порівняльний матеріал (зразки почерку конкретної особи). Це обумовлено специфікою діагностичних завдань, яка полягає в тому, що їх вирішення може здійснюватися в умовах наявності тільки досліджуваного об'єкта або наявності поряд з ним також порівняльного матеріалу. З урахуванням даної підстави діагностичні завдання незалежно від цільової установки й особливостей почергового об'єкту, поділяються на такі дві групи:

- поставлені в умовах наявності досліджуваного об'єкта та порівняльного матеріалу (зразків почерку конкретної особи);
- поставлені в умовах наявності тільки досліджуваного об'єкта.

Умови вирішення діагностичних завдань передбачають наявність і таких елементів, як відомості про передбачуваного виконавця (вік, стан здоров'я тощо) й відомості про обставини, які пов'язані з виконанням досліджуваного об'єкта, про наявність тих чи інших «збиваючих» факторів у момент виконання почеркової реалізації. Ці елементи також виступають у якості підстави поділу діагностичних завдань.

Таким чином, підстави диференціації діагностичних завдань за умовами реалізації їх цільових установок по відношенню до текстів являють собою такий перелік:

- вид об'єкта (рукописний текст);
- склад тексту (буквений);
- об'єм буквеного тексту (великий або середній);
- ступінь виробленості почерку (високий);
- порівняльний матеріал – зразки почерку конкретної особи (наявність або відсутність);
- відомості про передбачуваного виконавця (наявність або відсутність);
- відомості про «збиваючі» фактори в момент виконання почергового об'єкта (наявність або відсутність).

Підстави систематизації класифікаційних завдань судово-почеркознавчої експертизи

Класифікаційні завдання на даний час складають найбільш вузьке коло. За метою вони поділяються на завдання, які пов'язані зі встановленням статі виконавця, та завдання, що пов'язані зі встановленням віку виконавця.

Цілі класифікаційної судово-почеркознавчої експертизи також реалізуються в певних умовах.

Вирішення класифікаційних завдань здійснюється за наявності лише досліджуваного рукопису, тобто не потребує звернення експерта до

порівняльного матеріалу. Застосування методик при вирішенні такого класу завдань можливе лише при дотриманні певних вимог, які пред'являються до об'єкта дослідження. З урахуванням цього в межах класифікаційних завдань можуть бути умовно виділені завдання меншого ступеню спільності, а саме: видові, підвидові, групові й конкретні.

Першою підставою такої диференціації є вид об'єкту (текст); другою – склад тексту (буквений); третьою – об'єм буквеного тексту (великий); четвертою – ступінь виробленості почерку, яким він виконаний (великий, середній, низький).

Завдання судово-почеркознавчої експертизи можна диференціювати за ступенем складності. При визначенні питань, пов'язаних із систематизацією завдань за ступенем складності оперують поняттям «проблемність» завдання, яка характеризується ступенем визначеності. У визначеному завданні інформації достатньо для вирішення питання. Невизначене завдання характеризується недостатністю інформації, наявністю багатьох альтернатив. Відповідно в першому випадку завдання буде простим, в другому – складним.

В залежності від частоти повторюваності на практиці експертні завдання можуть бути поділені на типові та специфічні. До перших відносяться завдання, які зустрічаються часто, до других – відносно рідко.

Отже, розглянуті підстави систематизації завдань тісно пов'язані між собою. Серед експертних завдань більшого ступеню спільності можуть бути типові, тобто такі, що зустрічаються часто в експертній практиці та специфічні, які зустрічаються рідко. В свою чергу, типові завдання можуть бути як простими, так і складними.

Нізовцев Ю.Ю.

ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «ШКІДЛИВИЙ ПРОГРАМНИЙ ЗАСІБ»

Термін «шкідливий програмний засіб» (далі ШПЗ) є одним із найбільш суперечливих та дискусійних з огляду на його поширеність в інформаційних джерелах.

У Кримінальному кодексі України термін «шкідливий програмний засіб» детально не визначений. Але попри це стаття 361-1 КК України передбачає покарання за «Створення з метою використання, розповсюдження або збуту, а також розповсюдження або збут шкідливих програмних чи технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку». Отже, стаття 361-1 КК України, визначаючи призначення шкідливого програмного засобу, не надає переліку (вичерпного чи невичерпного) ознак шкідливого програмного засобу.

Зазвичай при розслідуванні злочину, передбаченого ст. 361-1 КК України, слідчий призначає комп'ютерно-технічну експертизу, на вирішення якої ставить питання щодо віднесення виявлених програм до шкідливих

програмних засобів. Разом з тим, відсутність чіткого визначення терміну «шкідливий програмний засіб» обумовлює відсутність єдиного підходу до проведення такого роду експертиз. У кожному випадку судовий експерт вимушений на власний розсуд, спираючись на власні знання та досвід, визначати, які ознаки програми є визначальними для віднесення її до ШПЗ, а які є несуттєвими. Внаслідок цього різні експерти можуть дійти різних висновків щодо однієї і тієї самої програми.

На думку автора, можна умовно виділити три взаємопов'язані групи причин, які обумовлюють складнощі практичного застосування наведеного у ст. 361-1 КК України терміну «шкідливий програмний засіб». По-перше, це відсутність чіткого визначення ШПЗ у названій статті КК або посилання на інший нормативний документ, який би містив це визначення. По-друге, ст. 361-1 КК не розкриває зміст терміну «втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку» (зазначене визначення відсутнє і в ст. 361 КК), а також що розуміється під «несанкціонованістю» такого втручання. По-третє, у нормативній базі існують кілька споріднених понять без чіткої диференціації між ними, а саме: програма, програмний засіб, програмне забезпечення, програмний продукт. Крім того, в низці нормативних документів закріплені визначення окремих різновидів програм, які за багатьма ознаками можуть вважатися шкідливими (комп'ютерний вірус, програмна закладка, люк, троянський кінь), без вказівки на співвідношення цих визначень із визначенням загального поняття «шкідливий програмний засіб» [1, 2].

Проаналізувавши наукові джерела, можна дійти висновку, що і в науковців не існує єдиного підходу до визначення ШПЗ. Окремі вчені застосовують термін «шкідливий програмний засіб» або його різновиди, не розкриваючи їх змісту. Наприклад, О.К. Юдін у своїй праці «Інформаційна безпека. Нормативно-правове забезпечення» одночасно застосовує терміни «шкідлива програма», «шкідливе програмне забезпечення» та «шкідливий код», при цьому не надаючи визначення жодному з них [3]. Уникають чіткого визначення як загального терміну ШПЗ, так і його різновидів також Б.В. Кузьменко та Ю.О. Заїка [4]. На думку автора, такий підхід є невірним, оскільки застосування термінології, пов'язаної з ШПЗ, без розкриття її змісту та формулювання дефініцій може призвести до хибного розуміння зазначених термінів і, таким чином, невірного тлумачення думки науковця в цілому.

Деякі вчені схильні надавати визначення різновидам ШПЗ, не надаючи загального визначення даного терміну. Наприклад, М.І. Мельник та М.І. Хавронюк не визначаючи ШПЗ, дають визначення таким його різновидам, як «комп'ютерні віруси», «програми, призначені для нейтралізації паролів та інших засобів захисту комп'ютерних програм чи комп'ютерної інформації від несанкціонованого доступу» та «програми-шпигуни» [5]. Аналогічного підходу дотримується О.М. Черкун [6], надаючи визначення лише окремим різновидам шкідливих програм: «комп'ютерний

вірус», «комп'ютерний черв'як», «троянська програма», «вірус-вимагач». На думку автора, такий підхід також є невірним. По-перше, за відсутності загального визначення ШПЗ стає незрозумілим, за якими критеріями окремі його різновиди об'єднуються під цим загальним терміном. По-друге, надаючи визначення кільком різновидам ШПЗ, осторонь залишаються інші різновиди, а отже і їх ознаки. По-третє, наразі диференціація між різними видами ШПЗ є дуже умовною. Це пов'язано з тим, що останнім часом зловмисниками створюється все більше універсальних шкідливих програмних засобів, які можуть об'єднувати в собі властивості одночасно кількох «класичних» різновидів ШПЗ. Часто застосовується модульна побудова ШПЗ, коли на атакований комп'ютер встановлюється невелика програма-агент, яка потім завантажує той чи інший модуль ШПЗ з необхідним зловмисникові функціоналом.

Іншого підходу дотримуються О.П. Войтович, В.О. Вітюк, В.А. Каплун, які у своїй статті [7] навели визначення ШПЗ, приведене також на сайті Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя [8]. Відповідно до цього визначення, під терміном «шкідливе програмне забезпечення» розуміють програмні засоби, що несанкціоновано впроваджують у комп'ютерну систему і які здатні викликати порушення політики безпеки, завдавати шкоди інформаційним ресурсам, а в окремих випадках – і апаратним ресурсам комп'ютерної системи. Однак і це визначення не позбавлене недоліків. Корисним є наведення такої ознаки ШПЗ, як «порушення політики безпеки». Разом з тим, не розкривається така ознака, як «несанкціонованість впровадження у комп'ютерну систему», а також не розкривається, що розуміється під «завданням шкоди інформаційним та апаратним ресурсам комп'ютерної системи».

Більш розгорнуте визначення ШПЗ надають А.І. Кунинець та Ю.І. Грицюк [9], відповідно до якого шкідливе програмне забезпечення (англ. *malware, malicious software* – шкідлива програма, зловмисне програмне забезпечення) – будь-яке програмне забезпечення, призначене для отримання несанкціонованого доступу до обчислювальних ресурсів самого комп'ютера або до інформаційних ресурсів, які зберігаються на ньому, призначене для несанкціонованого власником їх використання чи спричинення шкоди (нанесення збитку) власникові комп'ютера, інформації чи комп'ютерній мережі шляхом копіювання, спотворення даних, видалення або підміни інформації.

На думку автора, зазначене визначення є одним з найбільш вдалих, але разом з тим і не позбавленим недоліків, якщо розглядати його з точки зору застосування у судово-експертній практиці, оскільки на його основі складно виділити чіткі критерії віднесення досліджуваних програм до ШПЗ.

Отже, залишається актуальною необхідність вироблення чіткого визначення терміну «шкідливий програмний засіб», яке б ґрунтувалося на положеннях нормативних актів і містило в собі достатній перелік ознак, які могли б використовуватися судовими експертами під час проведення відповідних експертиз.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт України (ДСТУ 3396.2-97) Захист інформації. Технічний захист інформації. Терміни та визначення. Чинний від 01.01.1998р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tzi.com.ua/478.html>
2. Нормативний документ системи технічного захисту інформації (НД ТЗІ) 1.1-003-99 Термінологія в галузі захисту інформації в комп'ютерних системах від несанкціонованого доступу (затверджено наказом Департаменту спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації Служби безпеки України від 28.04.1999р. № 22.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dstsi.kmu.gov.ua/dstsi/control/uk/publish/article;jsessionid=FC395885747985DC56DE509319440413.app1?showHidden=1&art_id=102106&cat_id=46556&ctime=1344502446343
3. Юдін О.К. Інформаційна безпека. Нормативно-правове забезпечення. – К., 2010 – 708 с. іл..
4. Кузьменко Б.В., Заїка Ю.О. Типи сучасного особливо небезпечного (шкідливого) програмного забезпечення: правові та технічні аспекти / Юридична наука. – № 7/2013. – С. 29-35.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 7-ме вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2010. – 1288 с.
6. Черкун О.М. Сучасні технології комп'ютерної безпеки. Монографія. Науковий керівник Р.М. Літнарівич. МЕНУ. – Рівне, 2012. – 90 с.
7. Войтович О.П., Вітюк В.О., Каплун В.А. Особливості дослідження ознак шкідливого програмного забезпечення без наявності вихідних кодів / Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія, 2013. – № 3. – С. 4-6.
8. Шкідливе програмне забезпечення / Розділ Вікі офіційного сайту Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wiki.tntu.edu.ua/Шкідливе_програмне_забезпечення
9. Кунинець А.І., Грицюк Ю.І. Інформаційні загрози та проблеми забезпечення інформаційної безпеки промислових компаній / Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.2. – С. 352-360.

Охріменко О.І.

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СБУ, ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Експертні дослідження в рамках завдань, отриманих від органів досудового слідства і суду, а також оперативних підрозділів здійснюються силами центру судових і спеціальних експертиз (ЦССЕ) з дислокацією в місті Києві та шістнадцяти відокремлених експертних підрозділів (ВЕП) в регіонах, відповідно до зон обслуговування.

Зазначені дослідження проводяться за п'ятнадцятьма видами судових експертиз в рамках 34 експертних спеціальностей. Ближчим часом

планується освоєння ще одного виду експертизи – товарознавчої та шести спеціальностей (сьома спеціальність – молекулярно-генетичні дослідження в більш віддаленій перспективі).

Відповідно до Статуту Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБ України, який виконує функції відомчої експертної служби СБУ і до складу якого входять ЦССЕ і ВЕП, експертами центру та відокремлених підрозділів здійснюється судово-експертне забезпечення діяльності органів і підрозділів СБУ, інших правоохоронних органів та суду, а також здійснює криміналістичне забезпечення оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, заходів із боротьби з тероризмом, провадження у кримінальних справах в системі СБУ.

Аналіз надходжень завдань останнім часом свідчить про значне зростання запитів на технічні експертизи (комп'ютерно-технічні, фоноскопичні, балістичні, вибухотехнічні), хімічні та лінгвістичні експертизи. Так, наприклад, зростання кількості завдань за 2014 рік в порівнянні з 2012 роком за напрямом вибухотехнічних досліджень збільшився у 9 разів, фотопортретних – у 8,5 разів, авторознавчих і балістичних – у 5 разів, фоноскопичних – у 2,3 рази. Одночасно за цей самий період зменшилась кількість завдань за напрямом досліджень спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (СТЗ) у 5 разів, почерку – у 3 рази, холодної зброї – у 2 рази, наркотичних речовин – на 40%.

Варто зазначити, що у значній мірі зросла трудомісткість виконуваних завдань – зростає кількість об'єктів в рамках окремо взятого завдання, а також кількість і складність вирішуваних питань, зокрема за напрямом СТЗ, комп'ютерно-технічних, телекомунікаційних, фоноскопичних, вибухотехнічних і балістичних, хімічних досліджень. Так, зростає питома частка робіт з дослідження комплексів негласного отримання інформації з каналів стільникового зв'язку GSM-, CDMA-стандартів, супутникового зв'язку, з каналів широкосмугового радіодоступу стандарту IEEE 802.11 (Wi-Fi), отримання персональних даних з банківських карток (скімери), проникнення до транспортних засобів (код-грабери), отримання інформації з ПЕОМ (кейлогери), негласного дистанційного керування роботою мобільних терміналів, GPS-трекерів, GSM-мікрофонів. Збільшується і частка завдань, в рамках яких потрібно досліджувати великі масиви інформації (в окремих роботах до 150 НЖМД ємністю більше 1 ТБайт кожен), здійснювати експертне дослідження шкідливого програмного продукту, аналізувати телекомунікаційні мережі різних стандартів. Все частіше на дослідження надходять продукти хімічних виробництв та сильнодіючі і отруйні речовини (згідно з переліком 440 (відміненого) і 490 Постанови КМУ), які характеризуються широкою різноманітністю та різними властивостями (неорганічні, металоорганічні, біологічного походження), що потребує використання методик з різних прикладних галузей та застосування широкого спектру аналітичного обладнання.

В рамках експертного (техніко-криміналістичного) супроводження

оперативних і слідчих дій, а також участі в заходах ОСГ СБУ та в зоні АТО кількість виїздів на місця подій збільшилась, майже, на 40 відсотків.

Зважаючи на вищевикладене здійснюються заходи щодо підсилення затребуваних існуючих напрямів, а також започаткування нових перспективних напрямів досліджень.

Так підсилення потребують напрями, за якими відбувається різке зростання надходження завдань, зокрема:

- дослідження вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу;
- дослідження вогнепальної зброї та слідів її складових деталей;
- дослідження писемного мовлення;
- дослідження (лінгвістичні та технічні) диктора за фізичними параметрами усного мовлення;
- досліджень комп'ютерної техніки та програмних продуктів, телекомунікаційних систем, а також започаткувати(розширити) перспективні напрямки:
 - судово-лінгвістична експертиза;
 - товарознавча експертиза;
 - експертиза СТЗ негласного проникнення, негласного отримання, реєстрації інформації з телекомунікаційних мереж;
 - експертиза металів і сплавів;
 - освоїти нові класи досліджуваних речовин в рамках експертизи спеціальних хімічних речовин та сильнодіючих і отруйних речовин;
 - розширити спектр досліджень в рамках комп'ютерно-технічної експертизи, телекомунікаційних систем та відео-, звукозапису;
 - започаткувати у більш віддаленій перспективі молекулярно-генетичні дослідження (ДНК) та ізотопний аналіз.

Окремо варто зупинитись на розвитку досліджень специфічного «шкідливого» спеціалізованого програмного забезпечення (СПЗ).

Так за результатами проведення досліджень мобільних телефонів, у деяких з них було виявлено СПЗ, яке дозволяє здійснювати віддалений контроль та управління телефоном через інтернет-ресурс.

Основними функціями таких СПЗ є : відстеження SMS-повідомлень, відстеження телефонних дзвінків (із записом розмов), відстеження координат телефону за технологіями CellID/GPS, доступ до телефонного довідника, відстеження повідомлень в мережах WhatsApp, Facebook, Viber, відстеження переглянутих з телефону Web-сторінок, контроль акустики біля телефону (режим радіо-мікрофону), віддалене управління телефоном (керування функціями телефону), віддалена фотозйомка з телефону.

Також перспективним є впровадження методів визначення географічного походження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів рослинного походження з використанням ізотопного аналізу. Так на сучасному етапі боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів від експертів вимагається дати відповідь не лише на запитання про вид та кількість наркотичного засобу у вилученій речовині, а й про можливість встановлення його місця походження та методи отримання. Ця

інформація надає оперативним підрозділам можливості встановлення географічного місця походження рослинної сировини, використаних прекурсорів та методів синтезу, надає можливість прослідкувати канали трафіку, дає прив'язку до певних підпільних лабораторій. Також вирішується питання встановлення ідентичності партії наркотичних засобів, що надає можливість прослідити шлях від їх синтезу до споживача.

Окремі проблемні питання.

1. Терміново нормативно закріпити лінгвістичні дослідження (злочини за ст.109, 110 КК України) як окремий вид (підвид) та розробити на першому етапі загальну (базову) методику досліджень, можливо на міжвідомчому рівні.

2. Згідно ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» (із змінами) експертами ЦССЕ, у рамках розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201 та ст. 321 КК України, здійснюється судова експертиза матеріалів, речовин та виробів у частині сильнодіючих і отруйних речовин. Під час проведення експертиз для класифікації, виявлених у об'єктах дослідження, сполук використовуються певні переліки сполук, затверджених уповноваженим на це органом державної влади. Згідно з роз'ясненнями положень чинного Кримінального кодексу України, при віднесенні речовин до отруйних, необхідно керуватись постановою КМУ від 20.06.1995 № 440 (щодо сильнодіючих і отруйних речовин) та наказом МОЗ від 17.08.2007 № 490 (щодо сильнодіючих лікарських препаратів). Постановою КМУ від 3.09.2014 № 405 «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» постанову КМУ від 20.06.1995 № 440 визнано такою, що втратила чинність. У зв'язку із втратою чинності зазначеної постанови, виникло проблемне питання щодо переліку отруйних речовин, яким відтепер необхідно керуватись під час проведення судових експертиз матеріалів, речовин та виробів у частині сильнодіючих і отруйних речовин.

3. Створення ДНК-лабораторії для проведення молекулярно-генетичних досліджень з метою ідентифікації особи за слідами біологічного походження є одним із перспективних напрямів досліджень, проте незважаючи на існування 8 лабораторій в системі МВС України та 3 в підрозділах МОЗ України, розвиток вітчизняної молекулярно-генетичної експертизи все ще носять несистематичний характер, що обумовлено як законодавчою неврегульованістю положень використання баз даних генетичних ознак людини, так і фінансовими питаннями.

Комплексне розв'язання проблеми можливе, на нашу думку, лише шляхом розроблення, затвердження та виконання Державної цільової програми розширення мережі ДНК-лабораторій та створення Національної бази даних генетичних ознак людини для використання в роботі правоохоронних органів на 2013-2019 роки, в рамках якої планується фінансуванням за кошти загального фонду Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших не заборонених законами України джерел фінансування.

Орієнтовна вартість ДНК-лабораторії – 24000000 грн. (на 2014 рік).
Орієнтовна вартість лабораторії ізотопного аналізу – 22000000 грн. (на 2014 рік).

Переверзєва Г.О.

МЕТОДИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З метою дослідження кожного виду об'єктів судової експертизи розробляється методика експертного дослідження, тобто система науково обґрунтованих методів, прийомів та технічних засобів (приладів, апаратури, пристосувань), упорядкованих і спрямованих на вивчення специфічних об'єктів та вирішення питань, що стосуються предмета судової експертизи. Методи практичної діяльності, що являють собою системи дій та операцій щодо розв'язання практичних завдань, формуються і ґрунтуються на відповідних наукових методах, характері й властивостях об'єкта діяльності, досвіді вирішення конкретних практичних завдань [1, с. 114].

Проблем сучасної класифікації методів, які використовуються у судовій експертизі торкається майже кожен науковець у сфері експертології, викладаючи своє бачення даної проблеми, і у кожному випадку вони не є однаковими. Тобто, сучасна експертологія не має загальновідомої єдиної класифікації методів судової експертизи [2].

Літвінова О.В. запропонувала свою класифікацію методів судової експертизи, узагальнивши при цьому досвід провідних вчених даної сфери.

Вирішення поставленого завдання знайшло своє відображення у роботах Т.В. Авер'янової, Р.С. Белкіна, О.М. Васильєва, В.Я. Колдіна, В.П. Колмакова, С.П. Мітрічева, І.Ф. Пантелєєва, С.М. Потапова, О.Р. Росинської, М.В. Салтевського, Б.М. Шавера, М.Г. Щербаковського та ін. Дискусії щодо цієї проблеми тривають і досі.

Останні досягнення науки та узагальнення досвіду практики свідчать, що в розв'язанні проблеми класифікації методів науки криміналістики необхідно керуватися загальноприйнятою класифікацією з урахуванням рівнів загальності дослідження та поділяти методи на: 1) всезагальні; 2) загальні; 3) окремі (спеціальні або окремонаукові).

Така класифікація методів пізнання загальновизнана, вона поділяється більшістю вчених-криміналістів, відображена в підручниках та наукових працях.

Лише деякі автори досліджували проблему класифікації методів експертного дослідження. Зрозуміло, про окремі методи судово-експертного дослідження писали багато авторів і, більш того, у літературі, наприклад, відома класифікація методів, запропонована О.Р. Росинською, яка у своїх роботах робила наголос переважно на неруйнуючі методи дослідження речових доказів. Запропоновані класифікації є неповними і певною мірою суперечливими.

Щербаковський М.Г. пропонує поділ методів на [3, с. 47]: 1) всезагальний; 2) загально-експертні; 3) окремо-експертні; 4) спеціальні.

У літературі можна зустріти поділ методів на загальнонаукові,

загально-експертні та окремо-експертні, що, у свою чергу, не може охопити повний спектр методів, що використовуються у експертній практиці.

Для того щоб класифікація була справді науковою, а не просто заснованою на інтуїції, чи здоровому глузді, в кращому випадку на недостатньо обґрунтованих логічних посилках, потрібно неухильно дотримуватися трьох принципів: розвиток, структурність, взаємозв'язок. У практичній діяльності класифікація методів полегшує їх вибір з метою досягнення максимально можливого результату.

Якою ж представляється система методів експертного дослідження, якщо підходити до неї з погляду єдиної підстави класифікації методів – за ступенем їх спільності, чи за сферою їх використання?

На думку О.В. Літвінової, система методів експертного дослідження за сферою їх використання повинна виглядати так [2]: 1) всезагальний метод – матеріалістична діалектика; 2) загальнонаукові методи; 3) наукові: окремонаукові методи, спеціальні.

Ця класифікація вимагає пояснень.

Представлені методи – це методи практичної експертної діяльності; їх загальна сфера – процес експертного дослідження, виконання експертиз. У класифікації методів наукового дослідження всезагальний метод представлений обома його розділами в повному обсязі: діалектичною і формальною логікою без яких-небудь вилучень чи модифікацій їх положення. Дещо інакше постає питання, коли мова йде про практичні експертні дослідження. Тут діалектична логіка, насамперед, виступає не як метод, а як підхід, тобто визначає основний напрям дослідження категорій діалектики – тотожність і подібність, необхідність і випадковість, причина і наслідок. Природно, що діалектичний метод дійсно є всезагальним, який використовується однаково при виконанні експертиз усіх видів.

Таку ж сферу застосування мають і загальнонаукові методи. У процесі застосування вони можуть одержувати певну специфіку в залежності від об'єкта дослідження, застосування тих чи інших засобів дослідження і т.п.

Іншою представляється сфера застосування наукових методів, а саме, окремо-наукових методів: це методи інших наук або експертизи одного якогось роду чи виду або декількох близьких за характером використаних спеціальних знань, які пристосовані до вирішення експертних завдань. По суті, за своїм змістом дана категорія методів аналогічна категорії спеціальних методів наукового дослідження – методів однієї чи декількох наук, але не усіх.

Нарешті, під спеціальними науковими розуміються методи, які розроблені для дослідження конкретного об'єкта, або вирішення конкретного експертного завдання, які іноді являють собою оригінальний комплекс методів більш високого рівня, що в інших експертних ситуаціях не використовується взагалі, чи не можуть бути використаними [2].

Ми погоджуємось із запропонованою класифікацією О.В. Літвіновою, що є універсальною для всіх видів експертиз. Вона, природно, не є єдиною. Методи можуть класифікуватися за видами експертних досліджень, за

умовами їх використання, за стадіями процесу експертного дослідження, але запропонована класифікація може бути загальноприйнятою у експертній сфері та використовуватися у навчальному процесі як основна.

Список використаних джерел

1. Корухов Ю.Г. Основы судебной экспертизы. Часть I: Общая теория / отв. ред. Ю.Г. Корухов. – М., 1997. – 318 с.
2. Літвінова О.В. Проблеми сучасної класифікації методів, які використовуються в судовій експертизі: матеріали XI Міжнародної наукової інтернет-конференції [«Соціум. Наука. Культура»], (26-28 січня 2010 року). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/litvinova-ov-problemi-suchasnoyi-klasifikatsiyi-metodiv-yaki-vikoristovuyutsya-u-sudoviye-ekspertizi/>.
3. Щербаковский М.Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование: учебно-практическое пособие / М.Г. Щербаковский. – Харьков: Эспада, 2005. – 544 с.

Петрушина А.Д., Приходько Ю.П.

САМОРОБНА ВОГНЕПАЛЬНА ЗБРОЯ: ОСОБЛИВОСТІ ТА КОНСТРУКТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Виготовлювачі саморобної зброї, як правило, не прагнуть до того, щоб за своїми якостями вона відповідала вимогам до заводської вогнепальної зброї. Її екземпляри часто не забезпечують прицільну стрілянину навіть на невеликих дистанціях. Зате нерідко зброю роблять такою, щоб вона легко ховалася в одязі і була непомітна для навколишніх. Іноді їй додають зайво «застрашливий» вигляд шляхом збільшення калібру і розмірів деяких деталей. Однак ці випадки відносно рідкі, оскільки калібр обумовлюється боєприпасами, що використовуються, а саморобна зброя частіше за все виготовляється під найменш дефіцитні боєприпаси наприклад, патрони кільцевого бою калібру 5,6 мм.

На відміну від зброї промислового виробництва, конструкція тих чи інших саморобних зразків зброї залежать від суб'єктивних поглядів і технічних властивостей виробників, і тому буває найрізноманітнішою за конструкцією. Деякі зразки зброї виготовляють з обрізків металу шляхом їхньої відповідної обробки.

У перший спосіб – виготовлювач досягає своєї цілі самим складним шляхом, повного виготовлення вогнепальної зброї, іноді додаючи частини заводської зброї.

У другий спосіб – при виготовленні зброї використовується значна частина готових деталей вогнепальної зброї або інших предметів.

Третій спосіб – виготовлення шляхом переробки промислових зразків вогнепальної зброї. Наприклад, для того щоб отримати обріз, укорочують ствол мисливської рушниці, залишають колодку, шийку приклада і відокремлюють деякі інші частини. У результаті сама мисливська рушниця перестає існувати, тому що виріб, що утворився, у силу балістичних якостей,

що змінилися, стає цілком непридатним для промислового, аматорського полювання або для стендової стрільби, тобто втрачає своє початкове призначення. Водночас надійність деталей, що залишилися від рушниці, дозволяє використовувати отриманий обріз для стрільби на коротких дистанціях та скритого носіння. Зрозуміло, що в такому випадку має місце якісна відмінність розглянутих зразків, і ми повинні говорити не стільки про руйнування мисливської рушниці (хоча вона і мала місце як свого роду технологічний прийом), скільки про виготовлення нового за своєю суттю (призначенням) екземпляра зброї саморобним способом.

У першому випадку, як правило, говорять про виготовлення зброї, в останньому – про її кустарність або пристосування. Всі три способи припускають саме виготовлення зброї.

Умовно ми поділили саморобні стріляючі пристрої на шість основних груп:

- дульнозарядні стріляючі пристрої. Даний різновид саморобної зброї відрізняється найбільшою різноманітністю, оскільки має доволі просту конструкцію й можливість використовувати широкий спектр зарядів. Особливість – заряджання проводиться через дуло;

- казнозарядні стріляючі пристрої – як правило саморобні пристрої цієї групи, створюються на основі принципів дії сучасної стрілецької зброї заводського виробництва. Дані пристрої відрізняються значним спрощенням конструкції. Заряджаються через казенну частину;

- револьвери – саморобні револьвери, не мають дуже великого різноманіття, від пістолетів відрізняються тим, що мають в своїй конструкції барабан (основна типова ознака револьвера);

- перероблена зброя – до даної групи відносяться саморобні стріляючі пристрої створені на базі пневматичної, газової, сигнальної, травматичної зброї;

- автоматична зброя – у цю групу включені зразки здатні вести не тільки одиночний, але й автоматичний вогонь. Виготовлення такого роду зброї, вимагає не тільки навичок, але й спеціального устаткування. Тому подібні зразки зустрічаються доволі рідко;

- атипова зброя – саморобні стріляючі пристрої, що мають усі ознаки вогнепальної зброї, але не мають аналогів в її класифікації за будовою, способом керування, утримання й стрільбі.

Різні екземпляри саморобної зброї відрізняються один від одного не тільки за прийомами або методами виготовлення, але також за використаним матеріалом, якістю виготовлення деталей, ступенем обробки їх поверхонь, точністю підгонки, тривкістю, надійністю, безвідмовністю конструкції в цілому і таке інше. Деякі екземпляри за загальними притаманними до зброї вимогами наближаються до промислових зразків. Звичайно ж якість саморобної зброї значно нижче, ніж якість відповідних промислових її зразків.

Надійність конструкції саморобної зброї, як правило, теж невисока. У багатьох екземплярів спостерігається нещільне запирання каналу ствола і

прориви газів у момент пострілу, заклинювання патронів при подачі з магазину (у пістолетів), порушення відносності камор барабана і ствола (у револьверів) та інше. Природно, що і за зовнішнім виглядом більшість екземплярів саморобної зброї значно відрізняється від промислових зразків: унаслідок грубої обробки поверхонь деталей, через те, що її виготовляють (частіше за все) із матеріалів, що не є стандартними для зброї, які випускаються промисловістю (наприклад, стволи – із мідних або дюралюмінієвих трубок) і т.п.

Багато саморобних екземплярів зброї, як правило, не є якимись складними механізмами в технічному змісті цього слова, але визначені елементи конструкції зброї як спеціального пристрою для стрільби в них безумовно повинні бути виражені. М.С. Пестун вважає, що до таких елементів відносяться ствол і механізм запалення, на думку В.Н. Ладіна – ствол, замикаючий і запалюючий механізми. Остання точка зору представляється більш обґрунтованою, оскільки в ній найбільш повно відображені основні елементи зброї як особливого механізму. Але однієї цієї ознаки для характеристики зброї все-таки недостатньо.

Отже, при проведенні експертиз, пов'язаних із дослідженням саморобної вогнепальної зброї, експерти повинні використовувати свої спеціальні знання для виявлення обставин, що сприяли або могли сприяти вчиненню даної категорії злочинів. Також розробляти методичні рекомендації з дослідження саморобних зразків вогнепальної зброї, і вивчення причин, які спонукають її виготовлення і застосування.

Підюков П.П., Варлакова Є.О.

ЕКСПЕРТНІ ПОМИЛКИ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ, ЇХ ТИПОЛОГІЇ ТА ПРИЧИННІ МОТИВАЦІЇ: ПСИХОЛОГО-ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ

Наявність слідчих і судових помилок у діяльності правоохоронних та судових органів нерідко призводить до зниження ефективності їх роботи. Такі помилки, як правило, неминуче тягнуть за собою необґрунтовані закриття або направлення до суду некваліфіковано розслідуваних матеріалів кримінальних проваджень та незаконність прийнятих по ним рішень. Однією з причин слідчих і судових помилок є помилки експертів, тобто суттєві і типові недоліки експертних досліджень ненавмисного характеру, зазвичай без будь-якої заздалегідь обдуманого протиправної мети, які стали причиною неправильних висновків.

Умовно експертні помилки можна поділити на *об'єктивні* (що не залежать від експерта як суб'єкта експертного дослідження) та *суб'єктивні* (що залежать від мислення та дій експерта). Цей поділ, звісно, є умовним, оскільки, як влучно зазначають О.М. Зінін та М.П. Майліс «суб'єктивні помилки самі мають об'єктивну підставу» [1, с. 244].

Серед *об'єктивних експертних помилок* найчастіше зустрічаються: відсутність розробленої методики експертного дослідження; недосконалість методики, що використовується експертом; застосування несправних або

таких, які не мають достатню роздільну здатність, приладів та інструментів; використання неточних математичних моделей і програм для ЕОМ тощо.

Що стосується *суб'єктивних помилок*, то вони здебільшого є наслідком недостатньої професійної компетентності експерта (це може бути причиною незнання експертом сучасних експертних методик, невміння користуватися певними технічними засобами дослідження або найбільш ефективними методами у даній конкретній ситуації, чи причиною неправильної оцінки ідентифікаційного значення ознак, результатів отриманих досліджень й т.п.); певного впливу на нього матеріалів справи, висновків і методик попередніх експертиз; особисті дефекти органів зору та інших органів чуття; психічний стан експерта (перевтома, хвороба); логічні дефекти та ін. [1, с. 44].

Крім того, експертні помилки поділяють на процесуально-правові, організаційно-технічні та методичні, оскільки причинами, які їх викликають, можуть бути недоліки процесуального або організаційного характеру, чи, знову-таки, допущені внаслідок недотримання (порушення) тих чи інших методик експертного дослідження.

Так, основною причиною *процесуально-правових* експертних помилок можуть бути порушення слідчим (судом) або експертом відповідних норм кримінально-процесуального закону та окремих положень інструкцій про порядок призначення і проведення судових експертиз. До них належать: порушення процесуальних правил отримання зразків для порівняльного дослідження; недотримання експертом меж своєї компетенції; необґрунтованість, недостатня мотивованість висновків або їх обґрунтування не результатами дослідження, а матеріалами справи; самостійне збирання експертом додаткових матеріалів для проведення експертизи (наприклад, зразків для додаткового дослідження) тощо.

Організаційно-технічні причини зумовлюють порушення основ організації та технічного забезпечення експертного дослідження, зокрема, призначення експерта з неналежною професійною підготовкою, застосування останнім приладів, що не пройшли сертифікації чи метрологічної атестації, використання ним застарілих ГОСТів (або іншої технічної документації) тощо.

Методичні помилки можуть бути наслідки прорахунків як слідчого (суду) під час підготовки матеріалів на експертизу, так і самого експерта у процесі проведення експертного дослідження. До них, зокрема, належать: порушення правил відбору, зберігання й упаковки наданих на експертизу об'єктів; поверхове або неповне дослідження і пов'язане з цим невиявлення експертом певного комплексу ідентифікаційних ознак отриманих для експертизи об'єктів при їх роздільному дослідженні; звуження завдань експертного дослідження; використання експертом недостатньо ефективних методів; неправильна оцінка ним отриманої інформації та ін. [2, с. 36].

Експертні помилки можна виявити, наприклад, під час: перевірки безпосередньо експертом ходу і результатів власно проведеного ним дослідження на будь-якому його етапі (особливо на етапі синтезу і формулювання висновків); аналізу й обговорення результатів дослідження

комісією експертів (при проведенні однорідної, комплексної чи комісійної експертизи); аналізу експертом висновків попередньої експертизи у разі проведення повторної експертизи; перевірки перебігу і результатів експертного дослідження слідчим, який був присутнім під час проведення експертизи; оцінки висновку експерта слідчим або судом (першої і наглядової інстанції) [3, с. 20].

Для кримінального судочинства суттєвим є вивчення тих помилок, які призвели до неправильного висновку експерта і залишилися непоміченими під час його оцінки слідчим або судом. Якщо такий висновок було покладено в основу процесуального рішення, що визначило подальшу долю кримінального провадження (судового вироку, постанови про закриття справи), керівник експертного закладу повинен поставити до відома про виявлену експертну помилку орган, який призначив експертизу, а під час безпосереднього виявлення помилки останнім – він має поінформувати про це відповідну інстанцію або органи прокуратури.

Експертні помилки можуть бути виявлені серед іншого під час узагальнення експертної практики з науковою метою. У таких випадках важливо не лише з'ясувати мотивацію неправильного рішення експерта, й вивчати можливий вплив тих чи інших факторів, особливо психологічного характеру. Причому, його особистісні фактори мають враховуватись у першу чергу, оскільки будь-який експерт є самостійною посадовою особою, формулює висновок від свого імені і вільно приймає відповідні рішення, які значною мірою залежать від його професійної майстерності й особистих якостей. Не менш важливе значення в цьому процесі відіграє і суб'єктивне ставлення експерта до можливості допущення ним професійної помилки: або він свідомо допускає порушення, вважаючи його несуттєвою складовою відповідної методики дослідження, або добросовісно помиляється відносно правильності своїх знань і професійних навичок.

У будь-якому випадку кожному судовому експерту варто пам'ятати, що лише за умов достатньої професійної компетентності, чіткого дотримання вимог процесуального законодавства та неухильного застосування відповідно до принципів експертних досліджень новітніх сучасних методик, можна підвищити якість експертних висновків та мінімізувати можливість виникнення експертних помилок.

Зрозуміло, що шляхи запобігання експертних помилок багато в чому визначаються різновидами й специфікою судово-експертних досліджень, проте існують деякі загальні для всіх видів судової експертизи вимоги, за умови дотримання яких попередження та своєчасне виправлення помилок [4, с. 105] уявляється цілком реальним. Це, по-перше, – впровадження в експертно-судову практику сучасних досягнень науково-технічного прогресу, новітніх технологій, розвиток її інформаційного забезпечення. По-друге, – це належний відомчий контроль за проведенням експертиз у судово-експертних закладах з боку їх керівників, із залученням до цього процесу найбільш підготовлених фахівців-експертів з достатнім професійним досвідом. По-третє, – це покращення підготовки і перепідготовки експертних

кадрів, а також вдосконалення організаційно-тактичних основ взаємодії слідчих і суддів з експертними закладами. Наприклад, це може бути консультування під час призначення експертизи, відбору зразків, систематичного навчання слідчих основам судової експертизи тощо [5, с. 8].

Підсумовуючи, варто наголосити, що в умовах євроінтеграції і реформи системи правоохоронних і судових органів значно зростає роль судових експертів, які (як і суб'єкти будь-якої іншої галузі людської діяльності) не застраховані від прийняття неправильних рішень і допущення помилок. Помилки були, є і залишатимуться поки що об'єктивною реальністю, але, навіть не зважаючи на їх переважно ненавмисний характер, вони не тільки не сприяють об'єктивному, швидкому і повному розкриттю злочинів, але й зачіпають суттєві соціальні суспільні інтереси, а тому потребують системного комплексного підходу щодо їх своєчасного й ефективного запобігання (втім, це вже – теми окремих, не менш цікавих наукових дискусій та обговорень).

Список використаних джерел

1. Зинин А.М., Майлис Н.П. Судебная экспертиза. – М.: Право и закон, 2002. – 318 с.
2. Клименко Н.И. Экспертные ошибки и их причины // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1988. – Вып. 37. – С. 35-38.
3. Предупреждение экспертных ошибок / Под. ред. Р.С. Белкина, А.К. Педенчука. – М.: ВНИИСЭ, 1990. – 419 с.
4. Макушина Г.Б., Вермель Й.Г., Кочнева Л.В. Понятие, причины и профилактика экспертных ошибок // Судебно-экспертное исследование человека и его деятельности. – Свердловск, 1985. – С. 104-109.
5. Абрамова В.М. Експертні помилки: сутність, генезис, шляхи подолання: автореф. дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Абрамова Валентина Михайлівна; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. – 18 с.

Погрібінченко Я.О.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ БІОЛОГІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ

У процесі розслідування кримінальних правопорушень постійно виникає потреба у розшуку і подальшому ототожненні різних біологічних об'єктів, а також в отриманні необхідної інформації про них. Виконанню цього завдання сприяють криміналістичні обліки, які ведуться, в основному, підрозділами органів внутрішніх справ.

Криміналістичний облік – науково-обґрунтована система фіксації і зосередження об'єктів або відомостей про ці об'єкти, що мають криміналістичне значення.

За допомогою кримінальної реєстрації виконуються такі основні завдання:

- встановлення факту притягнення до кримінальної відповідальності тієї чи іншої особи;
- виявлення невідомого правопорушника, що зник з місця події, а також особи, яка вчинила втечу з місця позбавлення волі;
- ідентифікація правопорушника за залишеними слідами або способом вчинення кримінального правопорушення;
- встановлення безвісти зниклої особи;
- встановлення факту викрадення або втрати певних речей;
- встановлення факту вчинення однією особою кількох правопорушень певним способом, із застосуванням технічних засобів [2, с. 91].

Основними цілями криміналістичної реєстрації є:

- накопичення відомостей, корисних для розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень;
- забезпечення умов для ідентифікації об'єктів за допомогою облікових матеріалів;
- сприяння розшуку об'єктів, відомості про яких містяться в реєстраційних масивах;
- надана у розпорядження правоохоронних органів довідкової та орієнтуючої інформації.

Тому, криміналістичну реєстрацію можна розглядати як своєрідну інформаційно-пошукову систему, яка акумулює та здійснює оброблення відомостей про кримінальні правопорушення, причетних до них осіб і предмети, а також передача цієї інформації органам, які безпосередньо здійснюють розкриття та розслідування кримінальних правопорушень [1, с. 5].

У зв'язку з розвитком генетики в останнє десятиліття з'явилися нові можливості в дослідженні та ідентифікації об'єктів біологічного походження за допомогою методів геноскопії, заснованих на поліморфізмі ДНК людини. У ході геноскопічного дослідження генетичні ознаки, виявлені при вивченні речових доказів, експерт порівнює з генетичними ознаками осіб, які проходять у кримінальному провадженні, і робить висновок про можливість походження досліджуваного об'єкта від конкретної підозрюваної особи або виключає таку можливість.

Однак, можливості використання методів геноскопії (аналізу ДНК) в слідчій, оперативно-розшукової та іншій пізнавальній діяльності може бути значно ширше. За наявності сформованих баз даних центрального рівня про генетичні ознаки зареєстрованих громадян, пошук особи яка є джерелом походження біологічного об'єкта, виявленого на місці події, може бути здійснений в її відсутність шляхом порівняння генетичних ознак об'єкта геноскопічної експертизи з ознаками, наявними в базі даних. Очевидно, що формування баз даних про генетичні ознаки осіб, які вчинили правопорушення, забезпечить якісно новий рівень отримання та використання в розшукових і доказових цілях інформації, одержуваної при дослідженні об'єктів біологічного походження.

Створення нових видів криміналістичних обліків на основі

дослідження генетичних ознак людини є актуальною проблемою в криміналістиці. Сукупність генетичних ознак навіть на сучасному рівні розвитку генетики забезпечує можливість ідентифікації особи з дуже високим ступенем достовірності, а при подальшому розвитку генетичних методів вона дозволить скласти вичерпну характеристику кожної людини. Наприклад, в даний час генетичними дослідженнями виявлені групи генів, що визначають колір очей, волосся, зріст людини, низку спадкових захворювань тощо.

Відповідне рішення про створення національного банку даних на основі генетичних ознак вже прийнято в нашій країні в рамках Комплексної програми профілактики злочинності на 2007-2009 рр. У цій програмі передбачено створення єдиної системи генно-дактилоскопічних обліків на основі існуючих експертних установ. Тим не менш, для створення систем генетичних обліків, в даний час, не вирішення багатьох технічних та організаційних проблем.

В ході формування баз даних про генетичні ознаки окремих категорій громадян має бути врахований досвід, накопичений у галузі створення інформаційних систем у криміналістиці. Під час створення генетичних обліків необхідно також враховувати різноманітність і особливості біологічних об'єктів як речових доказів, а також специфіку наукового підходу і технічного забезпечення даної проблеми. Розв'язання проблем створення генетичних обліків ускладнюється і тим, що в науковому плані геноскопія ще перебуває в стадії інтенсивного розвитку, що призводить до появи нових, більш досконалих методів і методик дослідження біологічних об'єктів, до заміни ними існуючих методів.

У зв'язку з цим для створення баз даних про генетичні ознаки необхідно врахувати такі наукові, технічні та організаційні моменти:

- необхідно визначити, які категорії громадян України підлягатимуть типуванню за генетичними ознаками;
- необхідно визначити, яким шляхом будуть створюватися криміналістичні обліки про генетичні ознаки (шляхом доповнення нових (генетичних) ознак стосовно реєстрованих об'єктів або даний вид криміналістичних обліків буде формуватися як новий, тобто в відношенні таких об'єктів, які раніше не реєструвалися);
- необхідно уніфікувати і стандартизувати методи дослідження генетичних ознак людини;
- для формування єдиного банку генетичних даних необхідно визначити, який обсяг генетичної інформації (генетичних ознак) повинен підлягати реєстрації;
- необхідно визначити конкретні локуси ДНК, і їх кількість, необхідну для кожного геноскопічного дослідження, результати якого поміщаються в єдину базу даних;
- стандартизувати обладнання, на якому проводиться дослідження генетичних ознак, і систематично проводити його метрологічний контроль;
- забезпечити спеціальну підготовку та систематичний контроль

кваліфікації фахівців, які проводять геноскопічне дослідження;

– розробити порядок фіксації, вилучення, упаковки, умови і терміни зберігання і транспортування біологічних об'єктів, що надаються на геноскопічну експертизу;

– розробити механізм, що забезпечить конфіденційність генетичної інформації, яка реєструється в базах даних;

– генетична інформація, що розміщується в національному банку даних або місцевих базах даних, повинна бути автоматизована на основі єдиного програмного продукту, який використовуватиметься на сумісних персональних комп'ютерах.

Список використаних джерел

1. Криминалистическая регистрация: учеб. пособ. / И.В. Александров, Е.П. Ищенко, П.П. Ищенко и др. – Красноярск, 1991.

2. Руководство для следователей / под ред. Н.А. Селиванова и В.А. Снеткова. – М, 1998.

Поліщук С.В.

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Судова експертиза як галузь наукового знання складалася впродовж багатьох десятиліть. В результаті наполегливої роботи вчених була створена загальна методологічна основа судової експертизи, яку складають загальна теорія судової експертизи (судова експертологія), теорії судово-експертної ідентифікації, діагностики і ситуатології (судово-експертного ситуативного аналізу), система вчень, методів і методик судової експертизи. З цього приводу видається доречним навести думку Р.С. Белкіна та А.І. Вінберга про те, що загальними законами розвитку науки, які заслуговують самої прискіпливої уваги, є закон безперервності накопичення наукового знання, закон інтеграції та диференціації наукового знання, закон зв'язку та взаємного впливу науки та практики [1, с. 53].

Стаття 1 Закону України «Про судову експертизу» визначає судову експертизу як дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування та суду [2]. В той же час статтею 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» наукова і науково-технічна експертизи визначаються як діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів [3]. Порівнюючи ці два законодавчо закріплені визначення двох різних видів експертиз, неможливо не погодитися з позицією окремих науковців про те, що судово-експертна діяльність за своєю природою не є науковою діяльністю.

З цього приводу виглядає цілком обґрунтованою точка зору Т.В. Авер'янової, яка вважає, що судова експертиза є різновидом практичної

діяльності, що ґрунтується на науці, але не є науковим дослідженням. Помилковість змішування наукового дослідження та проведення експертиз, на її переконання, стає очевидним при порівнянні їх цілей. Цілі застосування методів наукового дослідження обумовлені цілями самого цього дослідження – пізнання сутності об'єктів дослідження і на цій основі закономірностей об'єктивної дійсності [4, с. 27]. У цьому Т.В. Авер'янова вбачає принципову різницю між науковим дослідженням та практичною діяльністю. У цьому ж полягає відмінність цілей застосування методів науки та методів практичної діяльності. Це пов'язане, по-перше, з відмінністю практичної діяльності від наукового дослідження та, по-друге, зі специфічними особливостями, які властиві різним видам практичної діяльності, адже цілі практичної діяльності – не відкриття об'єктивних закономірностей навколишнього світу, не побудова теорії, не перевірка наукових гіпотез, а у вирішенні виключно практичних завдань. Звичайно, що для досягнення цих цілей потрібні відповідні методи, причому їх вибір напряму залежить не лише від цілі, але й від умов практичної діяльності. Така позиція Т.В. Авер'янової видається справедливою.

Вперше на законодавчому рівні термін «судово-експертна діяльність» було введено Законом України «Про судову експертизу». Сам закон не має визначення цього поняття, але розкриває його сутність в преамбулі та у окремих статтях Закону. Так, в преамбулі сказано, що він визначає правові та організаційні основи судово-експертної діяльності «з метою забезпечення правосуддя України незалежною кваліфікованою та об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки та техніки» [2].

Включення в Законі України «Про судову експертизу» у зміст судово-експертної діяльності її правових основ, на переконання М.Я. Сегая, дає підстави для більш широкого тлумачення поняття «судово-експертна діяльність». По-перше, це поняття, в якому метою діяльності є забезпечення правосуддя науково обґрунтованою, об'єктивною та незалежною експертизою, визначає сутність державної політики в галузі судової експертизи, яка п. 14 ст. 92 Конституцією України визнана невід'ємною складовою правосуддя, чії основи визначаються виключно законами України. По-друге, суб'єктами цієї діяльності є не тільки учасники кримінального провадження, а й органи державної влади, які здійснюють правозабезпечуючу, правозастосовну та організаційну функції з належного забезпечення правосуддя судовою експертизою. По-третє, правове і організаційне забезпечення по суті є лише супроводом головної ланки судово-експертної діяльності – науково-методичного забезпечення проведення експертиз атестованими судовими експертами. Отже, робить висновок М.Я. Сегай, судово-експертна діяльність може бути визначена як заснована на конституційних засадах діяльність органів державної влади, юридичних і фізичних осіб із забезпечення правосуддя незалежною, об'єктивною, кваліфікованою, такою, що спирається на досягнення науки і техніки, судовою експертизою [4, с. 752].

Визначення судово-експертної діяльності дається в проекті закону України «Про судово-експертну діяльність», де у п. 15 ч. 1 ст. 1 зазначено, що це «особливий вид діяльності, пов'язаної з організацією та проведенням судових експертиз, експертних досліджень, спрямованих на забезпечення уповноважених осіб (органів), юридичних та фізичних осіб незалежними, кваліфікованими та об'єктивними висновками, орієнтованими на максимальне використання досягнень науки та техніки, створенням і удосконаленням науково-методичної бази у галузі криміналістики і судової експертизи, а також державним управлінням у цій сфері» [6].

Отже, на нашу думку, без однозначного розуміння дефініції «судово-експертна діяльність» її структури та функцій, неможливо розкрити в наукових поняттях предмет, структуру, функції та систему судової експертології, об'єктом вивчення якої є судово-експертна діяльність.

Список використаних джерел

1. Белкин Р.С. Криминалистика. Общетеоретические проблемы / Р.С. Белкин, А.И. Винберг. – М.: Юридическая литература, 1973. – 264 с.
2. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року №4038-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
3. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 року № 51/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 9. – Ст. 56. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/51/95-vr/print1389886000643195>.
4. Аверьянова Т.В. Судебная экспертиза. Курс общей теории / Т.В. Аверьянова. – М.: Норма, 2007. – 480 с.
5. Сегай М.Я. Судебная экспертология: объект, предмет, природа и система науки / М.Я. Сегай // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Вип. 3. Зб. наук.-практ. матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз). – Харків: Право, 2003. – С. 25-32.
6. Проект Закону «Про судово-експертну діяльність». – Електронний режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/37641-proekt_zakonu_pro_sudovo-ekspertnu_diyalnist_tekst.html.

Приходько Ю.П.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЛІДІВ, ВИЯВЛЕНИХ НА МІСЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ВИБУХУ

Практика показує, що розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, викликає певні труднощі, які полягають у збереженні слідової картини після вибуху. Своєчасне проведення огляду, виявлення і вилучення слідів вибуху вибухового пристрою та їх дослідження дають можливість більш повно і об'єктивно розслідувати даний злочин. Тому, в даному випадку ми розглянемо категорію слідів, які залишаються на

різних етапах щодо здійснення вибуху.

Сліди застосування вибухових пристроїв і вибухових речовин не можуть обмежуватись тільки тією категорією слідів, які утворились в результаті вибуху. Важливу інформацію про виконавця вчинення злочину з використанням вибухових матеріалів несуть також і інші сліди, а саме: сліди виготовлення, транспортування та підготовки вибухового пристрою до вибуху.

Так, в процесі вибуху вибухового пристрою знищуються багато прямих і непрямих доказів (повністю або частково руйнується вибуховий пристрій, ознаки вибуху знищуються пожежею і т.п.). Крім того, обмеженість кола осіб, які мають доступ до вибухових пристроїв і вибухових речовин, а також сувора міра покарання за злочини з їх використанням змушують злочинця заздалегідь продумувати свої дії, щоб не залишити слідів. Специфічність дії вибухових речовин і вибухових пристроїв полегшують злочинцю дане завдання. У багатьох випадках він додатково приховує сліди вибуху.

У таких випадках основними доказами, які свідчать про використаний вибуховий пристрій чи обставини його застосування, як правило, є залишки самого вибухового пристрою і сліди відображені на предметах речової навколишньої обстановки місця вибуху.

На нашу думку, сліди застосування вибухових пристроїв, які можуть бути використані в процесі розслідування злочинів, відносно часу їх утворення, можна поділити на три групи:

- сліди, утворені при виготовленні вибухових пристроїв (технологічні);
- сліди, утворені при підготовці до здійснення вибуху;
- сліди, які утворились під час вибуху вибухового пристрою.

До слідів, утворених при виготовленні вибухового пристрою відносяться: сліди виготовлення корпусу вибухового пристрою; заряду вибухової речовини; засобу підризу; підривача і допоміжних елементів.

Сліди, які утворюються при підготовці вибухового пристрою (бойового припасу) до вибуху, умовно можна поділити на дві групи: сліди транспортування вибухового пристрою; сліди установки і маскування вибухового пристрою.

Доволі інформативними з криміналістичної точки зору є сліди вибуху штатного вибухового пристрою (стандартних бойових припасів) з металевим корпусом. Ці сліди певною мірою обумовлюють ознаки прояву вибуху, його природу і конструкцію конкретного вибухового пристрою.

На думку більшості науковців, що займаються даною проблематикою, власне ознаки вибуху включають в себе сліди, характерні для: бризантної, фугасної, термічної і осколкової дії.

До теперішнього часу в криміналістичній вибухотехніці найбільш вивчені залишки і сліди вибуху вибухових пристроїв з зарядами масою менше 10 кг вибухової речовини. В результаті експериментально-теоретичних досліджень встановлено, що під слідами вибуху даних категорій вибухових пристроїв необхідно розуміти такі комплекси матеріально фіксованих змін обстановки на місці вибуху, як:

- деформовані фрагменти деталей і частин вибухового пристрою;
- продукти вибуху й інші залишки вибухових речовин або вибухоспроможної суміші;
- сліди дії продуктів вибуху і повітряної ударної хвилі на деталі пристрою та предмети обстановки місця події;
- сліди розльоту уражаючих елементів та інших фрагментів вибухового пристрою (осколкове ураження предметів обстановки);
- сліди впливу вибуху на людину.

Найбільшу питому вагу серед даної категорії речових доказів мають осколки корпусів вибухових пристроїв.

Поряд з осколками та іншими фрагментами вибухових пристроїв (бойових припасів) до поширених слідів застосування вибухового пристрою відносять також продукти вибуху і залишки вибухової речовини.

Отже, підсумовуючи вищевикладене можна стверджувати, що найважливішим джерелом інформації про подію злочину, пов'язану із застосуванням вибухового пристрою є: сліди транспортування і встановлення вибухового пристрою; ознаки вибухового руйнування оболонки, пошкодження інших елементів вибухового пристрою і ступінь їх прояву (характерні розміри і форма осколків, дальність розльоту осколків, сліди вибухового навантаження на осколках, деформація осколків в результаті удару); частинки заряду вибухової речовини, які не прореагували, а також продукти вибуху на оболонці вибухового пристрою і предметах навколишньої обстановки.

Також, необхідно мати на увазі, що осколки вибухових пристроїв і сліди на них, мають важливу інформацію про обставини вчиненого кримінального вибуху. Зокрема, з використанням цієї інформації можливо:

- встановити належність вибухового пристрою, що спрацював до штатного або саморобного;
- відокремити уламки корпусу штатного вибухового пристрою від осколків, що утворилися в результаті руйнування інших предметів та елементів конструкції, які перебували в зоні дії вибуху;
- визначити конкретний вид і тип штатного вибухового пристрою (за особливостями сегментів на його уламках, а також їх кількістю, формою і масою);
- встановити тип і вид вибухової речовини, що складала основний заряд вибухового пристрою (за залишками продуктів вибуху та вибухової речовини);
- орієнтовно робити висновок (проводити оцінювання) про спеціальні знання (навички) особи, яка підготувала вибуховий пристрій до вибуху і т. ін.

Ми також вважаємо, що найважливіша роль у встановленні перерахованих вище обставин події (кримінального вибуху) полягає в необхідності проведення професійно-організованого, якісного огляду місця кримінального вибуху, який обов'язково повинен проводитись із залученням фахівців вибухотехніків, криміналістів, хіміків, а за необхідності й інших фахівців експертних підрозділів міністерств та відомств.

Список використаних джерел

1. Буш М.П. Взрывные устройства и следы их применения: Учебное пособие. / М.П. Буш, О.П. Грибунов, А.В. Макаров. – Иркутск: ВСИ МВД России, 2005. – 75 с.
2. Колотушкин С.М. Взрывные устройства и следы их применения: Учебник. / С.М. Колотушкин, В.А. Федоренко. – Волгоград: ВА МВД России, 2010. – 296 с.
3. Прохоров-Лукін Г.В. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху: Посібник / Г.В. Прохоров-Лукін, В.І. Пашенко, В.І. Биков та ін. – К.: ТОВ Еліт Прінт, 2011. – 216 с.: іл.
6. Курин Г.И. Криминалистические исследования по реконструкции самодельных взрывных устройств по следам их воздействия на окружающую обстановку. / Г.И. Курин. – Дисс. канд. юрид. наук. – Волгоград. 1999. – С. 28.
7. Дильдин Ю.М. Место взрыва как объект криминалистического исследования: Учебное пособие. / Ю.М. Дильдин, В.В. Мартынов, А.Ю. Семенов, А.Д. Стецкевич. – М.: ЭКЦ МВД России, 1995. – 2-е изд., перераб. и доп. – 98 с., 10 ил., прилож., библиогр.
8. Резвана А.П. Криминалистика: введение в курс, криминалистическая техника: Учебник / А.П. Резван, М.В. Субботина, Р.И. Могути. – Волгоград: ВА МВД России, 2003. – С. 106.
9. Контемиров В.Т. Особенности осмотра места происшествия, связанного со взрывом и обнаружением взрывных устройств: Практическое пособие. / В.А. Ручкин, В.И. Шапочкин, С.М. Колотушкин и др. – Волгоград: Волгоградская академия МВД России, 2000. – С. 51.
10. Одинцов В.А. Механика імпульсного разрушения при взрыве. // Труды МВТУ № 312. Вопросы физики взрыва и удара. – Вып. – № 1. – М., 1980. – С. 82-86.
11. Моторный И.Д. Теоретико-прикладные основы применения средств и методов криминалистической взрывотехники в борьбе с терроризмом / И.Д. Моторный. – М., 1999. – С. 68.
12. Бахин В.П. Особенности расследования криминальных взрывов. / В.П. Бахин, М.А. Михайлов. – Симферополь, 1999.
13. Кофанов А.В. Особливості проведення огляду і збору слідової інформації на місці кримінального вибуху / А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський, Ю.П. Приходько. – Методичні рекомендації. – К., 2013. – С. 36.

Пустова Г.О.

ВСТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТАКТУ ПІД ЧАС ДОПИТУ МАЛОЛІТНЬОЇ АБО НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

У кримінальному провадженні окремі вікові характеристики особи його учасника мають певне значення, що знаходить своє відображення у процесуальних нормах. Це, зокрема, визначає особливості підготовки й проведення допиту малолітньої особи – дитини до досягнення нею

чотирнадцяти років і неповнолітньої особи, якою може бути малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Тривалість проведення допиту будь-якої особи має процесуальне обмеження в часі. Для малолітньої або неповнолітньої особи незвична обстановка допиту, характер і зміст запитань, які ставлять перед ними і потреба формулювання відповідей, які не можуть спиратися на достатній життєвий досвід такої особи, становить значні труднощі і викликає швидку психологічну втому, надто у випадках, якщо предмет допиту може негативно вплинути на психіку, торкається особистих інтересів та прав допитуваної особи. З цієї причини визначено як обов'язкові умови про те, що допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом понад дві години на день.

Складність проведення допиту малолітніх та неповнолітніх обумовлена специфікою психології формування показань, віковими та індивідуальними особливостями. Особливу увагу той, хто проводить допит, повинен приділити психологічним особливостям допитуваного, його характеру, темпераменту, навикам, звичкам, мисленню, колу знайомств, способу життя, вихованню в сім'ї. Дані, що характеризують особу малолітнього та неповнолітнього, дозволяють прогнозувати його поведінку під час допиту, вибрати тактично правильний його напрям, оцінювати достовірність показань допитуваного. Тактика допиту малолітніх та неповнолітніх значною мірою обумовлена особливостями їх психіки (підвищеним навіюванням, схильністю до фантазування, високою емоційністю, нестійкістю поведінки), незначним життєвим досвідом, що нерідко приводить до неправильної оцінки ними розслідуваної події в цілому або окремих її елементів. Важливим елементом допиту даного кола осіб є встановлення психологічного контакту.

Психологічний контакт – це найбільш сприятлива психологічна «атмосфера» допиту, яка сприяє взаємодії та взаємовідносинам між її учасниками, певний «настрій» на спілкування. Тобто це довіра і бажання двох осіб обмінюватися інформацією.

Найбільш загальні тактичні прийоми налагодження психологічного контакту:

- правило «накопичення згоди» – на початку допиту задаються питання лише з позитивними відповідями, що не викликають тривоги, поступово вони ускладнюються, наближуються до суті проблеми;

- демонстрація спільності поглядів, оцінок, інтересів (гендерна рівність, місце проживання, земляцтво, захоплення);

- прийом «психологічного прогладжування» – визнання допитуючим позитивних якостей допитуваного, наявності правоти в його позиціях, словах, вияв розуміння (це заспокоює допитуваного, підвищує почуття впевненості, доброзичливості зі сторони допитуючого);

- займане місце партнерів по спілкуванню відносно один одного;

- частота і стійкість візуального контакту;

- наявність природної, невимушеної міміки, жестів, схожість манери

спілкування;

- створення належної обстановки допиту;
- конкретна поведінка слідчого, який представляє інтереси держави;
- доброзичливість, неупередженість ставлення до допитуваного;
- вміння вислухати до кінці, не підвищувати тон;
- проведення бесіди на вільну тему.

Одним з найважливіших тактичних прийомів, який можна застосувати під час допиту малолітнього та неповнолітнього є вибір місця проведення допиту, варто обрати місце, де на допитуваного оточуюче середовище буде впливати позитивно це може бути парк, сад, місце, де допитуваний почуватиме себе вільно.

Отже, на нашу думку, становлення психологічного контакту під час допиту малолітніх і неповнолітніх неодмінно принесе бажані результати і допоможе встановленню обставин кримінального правопорушення. Варто дотримуватися тактичних прийомів щодо налагодження цього психологічного контакту.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевський, Ю.М. Дьомін та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки. – Х.: Право, 2012. – 664 с.
2. Криміналістика: Підручник / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та інші – Х. : Право, 2008. – 464 с.
3. Криміналістика: Підручник / В.М. Салтєський. – К.: Кондор, 2005. – 588 с.
4. Реуцкая И.Е. Психологические особенности допроса несовершеннолетних / И.Е.Реуцкая, О.И. Бродченко // Прикладная юридическая психология. – №3, 2008.

Пустовойтова Я.В.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА МОЖЛИВОСТІ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Потреба у судово-почеркознавчій експертизі й відповідно у судовому почеркознавстві історично виникла дуже давно. Із літературних даних, ще у Древньому Римі у часи візантійського імператора Юстиніана (V-VI ст.ст.) дослідження почерку для судових цілей відображено у законодавстві.

У Росії вже у 15 ст. порівняння почерків використовувалося як засіб посвідчення справжності документів.

Природно не можна говорити про судово-почеркознавчу експертизу як про спеціальну галузь знань до того, як з'явилася криміналістика як наука. Це були часи, коли експертизу почерку проводили некомпетентні, часто випадкові особи. На підставі досвіду і спостережень завдання встановлення виконавця за почерком намагалися вирішувати вчителі чистописання, художники, а іноді і просто грамотні люди.

Формування судового почеркознавства за кордоном пов'язано з

іменами і роботами таких криміналістів, як А. Бертільон, Е. Локар, С. Оттоленгі, А. Осборн та інші.

Багато з них були засновниками певних напрямів: А. Бертільон – прикметоописового, а Е.Локар – більш пізньої її гілки – графометрії, які зробили вплив на розвиток судового почеркознавства у період його зародження.

У Росії одним із перших вчених, який серйозно займався проблемою почерку, створив вчення про почерк був видатний криміналіст Є.Ф. Буринський. Йому й належить найменування даної галузі знань «судове почеркознавство». Він перший перекинув місток між знаннями про почерк як об'єкт судової експертизи і даними природних наук.

У своїх дослідженнях Є.Ф. Буринський спирався головним чином на положення медицини і особливо психіатрії, психології, фізіології, анатомії, звертаючи увагу на лікарсько-діагностичне значення почерку.

Можна вважати, що в основних положеннях робіт Є.Ф. Буринського закладений початок наукових засад судового почеркознавства і прогнозувався його подальший розвиток.

Багаторічний шлях розвитку судового почеркознавства – це процес наукового дослідження закономірностей письма і почерку на базі різних галузей науки і удосконалення методики судово-почеркознавчої експертизи.

Можна виділити такі етапи розвитку почеркознавства у післяреволюційний період (виключаючи останні 20-30 років):

- накопичення знань і досвіду;
- становлення теоретичних засад;
- розвиток теоретичних і експериментальних досліджень, математизація знань, формування теорії судово-почеркознавчої ідентифікації.

Коротко розглянемо ці етапи.

1. Етап накопичення знань і досвіду починається з 20-х років минулого сторіччя, коли з'являються перші роботи з криміналістики і завершується в середині 30-х років із виходом у світ самостійних досліджень з судового почеркознавства.

Криміналісти із самого початку намагалися розв'язати уяву про судово-почеркознавчу експертизу як про щось легке і доступне майже кожній грамотній людині. С.М. Потатов писав: «...вопреки общепринятому распространенному мнению, данный вид исследования наиболее трудоемкий и наименее доступный малоопытным работникам в области почерковедения».

У цей період з'являється перше визначення почерку, яке належить С.М. Потапову. Він визначає почерк як «систему звичних рухів, яка виражена у письмових знаках».

У цей період рівень теоретичних розробок і практичних рекомендацій був ще низький. Однак цей етап був періодом накопичення і концентрації сил для подальшого могутнього «кидка» у галузі розвитку вітчизняного судового почеркознавства.

2. Етап становлення теоретичних засад охоплює період із середини 30-х до середини 50-х років минулого сторіччя. Він тісно пов'язаний з іменами видних вітчизняних криміналістів – С.М. Потапова, А.І. Вінберга, Н.В. Терзієва, С.І. Тихенка та інших.

У цей період теоретичні положення відображали формування наукових засад судового почеркознавства і методики судово-почеркознавчої експертизи. Ці знання були принципово новими і відображали більш високий рівень розвитку даної галузі знань.

У цей період вперше і історії криміналістики були сформовані основні положення наукової теорії судово-почеркознавчої експертизи. Вони створювалися на даних передової вітчизняної науки (фізіології, психології тощо) і являли собою цілісну систему знань про письмо й почерк як об'єкти ідентифікаційного дослідження.

3. Етап подальшого розвитку теоретичних, експериментальних досліджень, математизації знань і формування теорії судово-почеркознавчої ідентифікації починається з середини 50-х років минулого сторіччя і продовжується до початку 70-х років.

Для цього етапу характерний бурхливий розвиток експериментальних розробок і теоретичних узагальнень. Експеримент стає основним методом наукового дослідження.

Інтеграція знань, отриманих у результаті експериментальних досліджень, дозволила у цей період вперше сформулювати природно-наукові засади судового почеркознавства (механізм письма – рухова анатомія й біомеханіка тощо).

Для цього періоду характерний початок математизації знань та інтенсивне проникнення у дослідження почерку математичних методів. Математизація знань проходила умовно у 3-х напрямках: ймовірісно-статистичному, вимірювально-статистичному і кібернетичному.

1. Ймовірісно-статистичний напрям. Ідея про можливість використання частоти повторюваності ознак з позиції теорії ймовірності належала ще Бертільону. Однак реалізована вона була лише у наш час. Роботи вчених були направлені на отримання кількісної інформації про об'єктивно існуючі закономірності «розподілу» ознак у всьому масиві почерків різних осіб, які пишуть на одній мові.

Були проведені статистичні спостереження, реєстрація і та обрахунок частоти повторюваності ідентифікаційних ознак почерку і запропонована математична модель найбільш складного моменту ідентифікаційного дослідження – оцінки сукупності співпадаючих ознак.

Основний її зміст складають таблиці частоти повторюваності ознак почерку й методика їх використання у практиці проведення судово-почеркознавчих експертиз.

2. Вимірювально-статистичний напрям. Початок цьому напрямку поклало вчення Е. Локара про графометрію. Криміналісти звертаються до вимірювання почеркових параметрів і їх статистичної обробки щодо невеликих за обсягом рукописних об'єктів. До цього напрямку близькі

дослідження, які засновані на не обрахованій статистиці, які завершилися розробкою метода графічного усереднення і графічного дисперсійного аналізу. Теоретична й практична реалізація цього методу належала Л.Л. Еджубову.

Суть методу полягає у отриманні середнього зображення письмового знаку, на підставі суміщення спеціально нормованих одиничних зображень письмових знаків у конкретному рукопису. Графічний дисперсійний аналіз передбачає, крім того, оцінку дисперсії, розкид по площині штрихів, які не сполучилися, та їх часток, які відхилилися від середнього зображення. Як результат вдається отримати наглядну уяву про найбільш стійкі і, навпаки, найбільш коливні ділянки у букві, про межі цих коливань, а також про співпадіння і розбіжності порівнюваних середнє статистичних усереднених зразків однойменних букв і показників розкиду. Ці методи моделювання експертного роздільного дослідження й порівняння. Разом із тим, вони не містять оціночних критеріїв.

3. Кібернетичний напрям. Ідея кібернетичного моделювання у судовому почеркознавстві з'явилася у кінці 70-х років минулого сторіччя. (Ланцман). У співдружності з математиками була доказана можливість застосування алгоритму розпізнавання образу для диференціації схожих почеркових об'єктів.

Рамазанова У.В.

ЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В АСПЕКТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

Міністерство внутрішніх справ (МВС) України є одним із основних суб'єктів, що забезпечує ефективність міжнародного співробітництва у розслідуванні торгівлі людьми на міжнародному, регіональному та національному рівнях.

Зазначимо, що питаннями оцінювання висновку експерта займалися такі відомі науковці: Л.Е. Ароцкер, В.Д. Арсеньєв, Р.С. Белкін, А.І. Вінберг, Л.М. Головченко, А.В. Дулов, О.О. Ейсман, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, О.В. Крикунов, О.М. Моїсєєв, І.Л. Петрухін, О.Р. Шляхов, В.Т. Юрчишин та інші. Визнаючи їх значний внесок у розроблення вказаної проблеми, варто зазначити, що низку важливих питань недостатньо досліджено. Особливої актуальності вони набули сьогодні, коли був прийнятий новий КПК України.

Відповідно до ст. 6 Мінської конвенції [1] зі змінами, внесеними Протоколом, Договірні Сторони надають одна одній правову допомогу шляхом виконання процесуальних та інших дій, передбачених законодавством запитуваної Договірної Сторони, зокрема: складання та пересилки документів, проведення оглядів, обшуків, вилучення та передачі речових доказів, проведення експертизи, допиту сторін, третіх осіб, підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, свідків, експертів, розшуку осіб, здійснення кримінального переслідування, видачі осіб для їх притягнення до

кримінальної відповідальності або приведення вироку до виконання, визнання та виконання судових рішень у цивільних справах, вироків у частині виконання цивільного позову, виконавчих написів, а також шляхом вручення документів.

Як відомо, при виконанні відповідного доручення про надання правової допомоги запитувана установа застосовує законодавство своєї країни. За проханням запитуючої установи вона може застосувати і процесуальні норми запитуючої Договірної Сторони.

Так, згідно з Угодою про співробітництво між МВС України та МВС Республіки Польща у боротьбі зі злочинністю 1992 року, Договірні Сторони зобов'язалися співробітничати і надавати один одному допомогу в попередженні, розкритті і розслідуванні злочинів, особливо у випадках: л) боротьби з торгівлею людьми [2, с. 145-146]. Таке положення знаходимо за текстом Угоди про співробітництво між МВС України та МВС Румунії від 1992 року, Угоди про співробітництво між МВС України та МВС Словацької Республіки від 1993 року та інших.

При цьому, виходячи зі змісту угод, співробітництво здійснюється у формах: виконання запитів; обміну оперативно-розшуковою, криміналістичною інформацією та матеріалами, відомостями про засоби проведення експертиз та можливості їх застосування; проведення спільних заздалегідь погоджених дій; обміну правовою та науковою інформацією; поставки технічних засобів, що застосовуються у боротьбі зі злочинністю; обміну досвідом роботи, сприяння професійній підготовці кадрів і науковим дослідженням тощо.

Отже, правовою основою міжнародного співробітництва у розслідуванні торгівлі людьми (в тому числі транснаціонального характеру) є норми міжнародного та національного законодавства. Зокрема, до їх правової основи варто віднести: Європейську конвенцію про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року [3], Європейську конвенцію про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року [4], Конвенцію про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 року [1], Європейську конвенцію про видачу правопорушників 1957 року [5], Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року [6] та інші, низку двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів України.

Прогресивним кроком є внесення змін і доповнень до КПК України, що визначили у кримінальному процесуальному законодавстві України можливість видачі особи (екстрадиції) для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку; міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях; перейняття кримінального переслідування; діяльності міжнародних слідчих груп (Розділ IX КПК України), що сприяє ефективному вирішенню завдань розкриття, розслідування та попередження торгівлі людьми.

Важливо, що реалізація мети і завдань міжнародного співробітництва у розслідуванні торгівлі людьми здійснюється як міжнародними організаціями,

утворених для цього державами, так і власне державами, їх правоохоронними органами за конкретними напрямками діяльності і в певних формах.

У зв'язку із можливістю проведення експертиз та можливістю їх застосування в рамках співробітництва між державами при провадженні розслідувань, враховуючи різний рівень розвитку науки і техніки в державах що укладають договори про правову допомогу, виникає питання щодо уніфікації застосування критеріїв оцінювання висновків експерта у кримінальному процесі. Вбачається доцільним застосовувати в загальному єдині вимоги до змісту та форми висновку експерта, що має бути закріплено на законодавчому рівні.

Список використаних джерел

1. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах [Електронний ресурс] : СНД, підписана в м. Мінськ, 22 січ. 1993 р. ; ратиф. із застереж. Законом України № 240/94-ВР від 10 лист. 1994 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_009.

2. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Республіки Польща у боротьбі зі злочинністю від 12 берез. 1992 р. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-прав. договірних документів : у 2 т. – К. : МВС України, 1997.– Т. 2. – 1997. – С. 145-148.

3. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах [Електронний ресурс] : Страсбург, 20 квіт. 1959 р. Рада Європи ; ратиф. із заявами і застереж. Законом України № 44/98-ВР від 16 січ. 1998 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_036.

4. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах (ETS N 73) [Електронний ресурс] : прийнята Радою Європи 15 трав. 1972 р. № ETS N 73. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_008.

5. Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 рік, Додаткового протоколу 1975 року та Другого додаткового протоколу 1978 року до Конвенції від 16 січня 1998 року [Електронний ресурс] : Закон України від 16 січ. 1998 р. № 43/98-ВР. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/43/98-вр>.

6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року) [Електронний ресурс] : Закон України від 04.02.2004 р. № 1433-IV. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_789.

Репин М.Е.

О ПРОВЕДЕНИИ ОТДЕЛЬНЫХ ВИДОВ ЭКСПЕРТИЗ ПРИ ВЫЯВЛЕНИИ И РАСКРЫТИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА

Среди преступлений, совершаемых в агропромышленном комплексе России, наибольшее распространение на протяжении нескольких последних лет получили следующие составы:

- ст. 159 УК РФ «Мошенничество»;
- ст. 159.1 УК РФ «Мошенничество в сфере кредитования»;
- ст. 159.2 УК РФ «Мошенничество при получении выплат»;
- ст. 159.5 УК РФ «Мошенничество в сфере страхования»;
- ст. 160 УК РФ «Присвоение или растрата» [1].

Для их успешного выявления и раскрытия сотрудники правоохранительных органов в своей практической деятельности активно используют специальные знания эксперта. Поэтому полнота изъятых документов во время осмотра места происшествия, обыска, выемки и своевременность направления их на экспертизу напрямую будет влиять на успех расследования уголовных дел данного вида. Назначение соответствующей экспертизы в некоторых случаях может иметь ключевое значение при расследовании указанных преступлений [2]. Заключение эксперта – распространенное в судебной практике доказательство, источник криминалистически значимой информации (ст. 74 УПК РФ) [3]. Основными критериями выбора времени проведения экспертизы будут:

- возможность вести дальнейший ход расследования без заключения эксперта;
- полнота всех собранных следователем материалов для назначения экспертизы;
- существенные изменения, которые могут произойти в вещественных доказательствах при назначении экспертизы. Также в процессе расследования следователем должны быть получены сравнительные образцы.

При выявлении, раскрытии и расследовании преступлений в аграрном секторе экономики страны, наиболее целесообразным и обоснованным будет проведение следующих видов экспертиз:

1. Судебно-бухгалтерская экспертиза, которая является одной из наиболее распространенных экспертиз по данным преступлениям. Она назначается в тех случаях, когда знаний следователя недостаточно для разрешения уголовного дела. Основаниями для назначения такой экспертизы могут являться результаты проведения ревизии, а также учётные записи в изъятых документах. Вообще, в деятельности эксперта в уголовном деле следователь играет огромную роль. Он имеет права на назначение дополнительной экспертизы, смену эксперта, если имеет факт некомпетентности предыдущего; выдвижение дополнительных вопросов эксперту. Приняв процессуальное решение о назначении экспертизы, следователь должен выдвинуть ряд вопросов, на которые должен ответить эксперт. В большинстве случаев типичными вопросами по таким

преступлениям являются:

- установление суммы ущерба конкретными лицами;
- установление периода и суммы недостачи;
- проверка правильности ведения бухгалтерского учета;
- сопоставление официальных изъятых документов с черновыми записями, а также с аудио-, видео- материалами;
- установление механизма излишков, недостачи, брака имущества;
- установление подлинности какого-либо изъятого документа;
- установление документов, способствующих совершению мошеннических действий, присвоению, растрате.

2. Планово-экономическая экспертиза является еще одним характерным видом экспертизы, которая нередко используется в следственной практике расследования указанных видов преступлений. Среди основных целей данной экспертизы выделяют:

- изучение планирования экономической деятельности предприятия, темпов роста или убыли;
- изучение соотношения трудовых ресурсов на предмет злоупотребления должностными лицами своими полномочиями;
- изучение объемов работ и производства, связанных с государственными заказами;
- определение расчетов по нормативным затратам на трудовые и производственные ресурсы;
- определение нормативов финансирования со стороны государства.

3. Финансово-экономическая экспертиза назначается для установления:

- правильного ведения финансовой деятельности предприятия;
- соблюдения нормативно-правовых актов, договорных обязательств между предприятиями и государством;
- отношений государства и предприятия в аспекте выделяемых бюджетных средств на развитие агропромышленного комплекса России в рамках государственной программы развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013-2020 годы [4], а также продолжающего дополнительного финансирования отрасли [5].

4. Компьютерно-техническая экспертиза призвана помочь следствию в поиске следов места преступления на технических носителях. Она отвечает на такие вопросы, как:

- установить была ли сделана копия или напечатан документ на интересующем нас компьютере;
- имеются ли дополнительные скрытые, зашифрованные или искаженные файлы на цифровом носителе;
- когда был создан, изменен или удален документ [6] и др.

Подводя итог, нам бы хотелось отметить, что знание субъектом расследования основных тактических аспектов использования специальных познаний по делам о преступлениях в сфере агропромышленного комплекса, позволит ему грамотно и успешно решать стоящие перед ним задачи по

виявленню, раскрытию и расследованию преступлений в указанном секторе экономики страны.

Список использованных источников

1. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.2006 № 63-ФЗ // Российская газета. 2006. 25 июня.
2. О государственной судебно-экспертной деятельности в Российской Федерации: федеральный закон от 31 мая 2001 г. № 73-ФЗ // Российская газета. 2001. 05 июня.
3. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации: федеральный закон от 18 декабря 2001 г. № 174-ФЗ // Российская газета. 2001. 22 декабря.
4. О государственной программе развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013-2020 годы: постановление Правительства РФ от 14 июля 2012 г. N 717 // Российская газета. 2012. 7 августа.
5. Репин М.Е. Выявление и раскрытие преступной деятельности в сфере агропромышленного комплекса России: постановка проблемы // Проблемы юридической науки в исследованиях докторантов, адъюнктов и соискателей: сборник научных трудов / под ред. М.П. Полякова, Д.В. Наметкина. – Н.Новгород, 2014. – Вып. 20. – С. 101-106.
6. Автономная некоммерческая организация «Судебная экспертиза» [Электронный ресурс]. URL: http://sud-exp.ru/comp_exp.html (дата обращения: 06.04.2015).

Савенко А.В., Приходько Ю.П.

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ДЛЯ БЕЗШУМНОГО ВЕДЕННЯ ВОГНЮ

Аналіз кримінальних проваджень свідчить про те, що найбільш розповсюдженим способом вчинення вбивств на замовлення є нанесення ушкодження в життєво важливі органи жертви – 90%, в переважній кількості випадків (близько 65-73%) з використанням вогнепальної зброї. При цьому вогнепальна зброя використовується як при безпосередньому контакті з жертвою, – так і з дистанції, наприклад з автомобіля чи будинку.

Практичними працівниками правоохоронних органів, співробітниками експертних установ різних відомств, вченими-криміналістами відзначається необхідність проведення ґрунтовних досліджень проблеми техніко-криміналістичного забезпечення розслідування вбивств на замовлення, учинених із застосуванням зброї, оснащеної пристроями для поглинання звуку при пострілі (надалі – глушник), а також слідів її застосування.

Сучасна зброя оснащена глушником може не тільки бути практично безшумною, але і стріляти без полум'я. Таку зброю в СРСР стали розробляти в 50-х роках для співробітників спеціальних підрозділів. Її можна було умовно розділити на дві групи: для армії і для КДБ.

У другому випадку були потрібні спеціальні боєприпаси. Наприклад пістолети з глушниками для армії створювалися на основі пістолетів системи

Стєчкіна (АПС) або пістолета системи Макарова (ПМ). Вони виготовлялись для частин військової розвідки і спецназу.

Пістолети з глушниками нерідко застосовують у бойових цілях. Особливо в ході спеціальних операцій, коли постріли не повинні робити шуму або полум'я. Такі види зброї можуть бути менш ефективними, ніж міні-кулемети чи гвинтівки, проте вони підходять для прихованого носіння.

Безшумний спеціальний пістолет С-4 (С-4М) «Гроза» – радянський неавтоматичний пістолет безшумної і безполум'яної стрільби. Індивідуальна зброя прихованого застосування підрозділів агентурної і спеціальної розвідки збройних сил і деяких спецслужб.

В пістолеті застосовується спеціальний патрон типу ПЗА (ПЗАМ). В якому при пострілі куля виштовхується не пороховими газами, а спеціальним поршнем, який, надавши кулі початкову швидкість, заклинюється в гільзі і замикає всередині неї порохові гази, що забезпечує безшумність і безполум'яність стрільби.

Інший пістолет самозарядний спеціальний пістолет безшумної і безполум'яної стрільби «Вул». Індивідуальна зброя прихованого застосування підрозділів агентурної і спеціальної розвідки збройних сил і деяких спецслужб.

Ми вважаємо, що важливим моментом при криміналістичному дослідженні зразків зброї з використанням пристроїв для безшумної стрільби, експерту важливо знати будову пристроїв, їх принцип дії та способи застосування. І враховуючи те, що пристрої за своїми конструктивними особливостями можуть застосовуватись в різних видах стрілецької зброї і також мати різну конструкцію, то як наслідок результати стрільби з даних видів зброї також можуть відрізнятись від тих, які закладені в тактико-технічні характеристики досліджуваного зразка зброї. А це необхідно обов'язково враховувати при проведенні криміналістичних досліджень.

Садченко О.О.

ПРИНЦИПИ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЛЮДИНИ

У теорії криміналістики формування системи принципів пред'явлення для впізнання є недостатньо розробленою проблемою. Аналіз криміналістичної літератури показує, що ця проблема вирішувалася лише в роботах Н.А. Селіванова, у зв'язку з розглядом загальних принципів криміналістичної ідентифікації, а не в якості предмета спеціального аналізу.

Н.А. Селіванов сформулював два принципи : 1) принцип виключення чинника навіювання відносно особи, яка впізнає; 2) принцип забезпечення контролю за тим, щоб уявний образ об'єкту, що ідентифікується, був досить виразний [4, с. 49].

Зазначене, не свідчить про те, що в криміналістиці взагалі відсутні знання, які стосуються положень, що відіграють роль принципів вказаної слідчої (розшукової) дії. Усі автори, що пишуть на тему тактики і технології пред'явлення для впізнання, формують правила і інші положення, які, на

наш погляд, можуть бути віднесені до категорії згаданих принципів.

Так, Є.П. Іщенко, вказує на те, що достовірність результатів впізнання забезпечується дотриманням загальних правил, які витікають з вимог ст. 228-230 КПК України і рекомендацій криміналістичної тактики, виділяє деякі з них :

- попередній допит особи, яка впізнає;
- неприпустимість попереднього ознайомлення особи, яка впізнає з об'єктом, що пред'являється;
- пред'явлення об'єкта серед подібних до нього;
- конкретизацію ознак, за якими об'єкт впізнаний;
- неприпустимість повторного впізнання об'єкту особою, що впізнає за тими ж ознаками [2, с. 174].

Цей перелік Р. С. Белкін доповнює такими положеннями :

- за наявності декількох об'єктів, які можуть бути пред'явлені для впізнання одній і тій же особі, що впізнає, вони пред'являються окремо, але кожен серед не менше двох схожих об'єктів;
- особі, що пред'явлена для впізнання до пред'явлення її для впізнання необхідно запропонувати зайняти на власний розсуд будь-яке місце серед осіб, що пред'являються;
- особі, що впізнає необхідно запропонувати оглянути пред'явлені об'єкти, потім відповісти на питання, чи немає серед них того об'єкту, про який вона надавала свідчення, і якщо є, вказати на нього;
- навідні питання забороняються;
- якщо особа, що впізнає є потерпілою або свідком, їх необхідно заздалегідь попередити про відповідальність за відмову і ухилення від надання свідчень і дачу свідомо неправдивих свідчень;
- особа, що впізнає повинна перерахувати ознаки, за якими вона впізнала об'єкт (свідчення про це заносяться в протокол по можливості дослівно);
- при пред'явленні для впізнання обов'язкова присутність понятих, а в необхідних випадках фахівця [1, с. 652].

Уявляється, що не усі відмічені положення можуть бути включені до системи принципів саме такої дії, як пред'явлення для впізнання, оскільки в неї повинні входити тільки ті з них, які відображають своєрідність вказаної слідчої (розшукової) дії.

За їх межі виходять: положення про недопущення навідних питань; положення про необхідність попередження осіб, що впізнають, коли вони є свідками і потерпілими, про кримінальну відповідальність за відмову, ухилення від дачі свідчення і дачу свідомо неправдивих свідчень; положення про участь понятих і фахівців, оскільки ці положення належать до загальних правил виконання слідчих (розшукових) дій, передбачених ст. 223 КПК України. Правильно поступив законодавець, не згадуючи про два останні положення в ст.ст. 228-230 КПК України.

Положення, розглянуті у вищезгаданій роботі Є.П. Іщенка, належать до загальних принципів пред'явлення для впізнання. Цього не можна сказати

про наведені нижче положення.

У них допущено змішення загальних і окремих положень, до числа останніх відноситься, наприклад, положення під номером два про право особи, яка пред'явлена для впізнання зайняти будь-яке місце серед інших осіб, пред'явлених для впізнання.

Між іншим, відмежування загальних і окремих принципів, диференційований підхід до їх систематизації, служить однією з умов забезпечення цілеспрямованості і глибини наукових досліджень, є чинником, що має важливе наукове і практичне значення в ході виконання різних завдань теоретичного і прикладного характеру.

Загальні принципи пред'явлення для впізнання – це положення, спираючись на які можна успішно виконувати завдання різних видів цієї слідчої (розшукової) дії. До окремих слід відносити ті положення, які характерні тільки для деяких, а не усіх видів пред'явлення для впізнання. В основу виявлення, формулювання і систематизації останніх має бути покладена класифікація поняття «пред'явлення для впізнання», яке націлене на виділення окремих видів і різновидів цієї дії.

На цій основі можуть бути виділені і диференційовані принципи пред'явлення для впізнання: живих осіб, трупів людей, предметів. До них відносяться: впізнання, яке проводиться окремими категоріями осіб, що впізнають (свідками, підозрюваними і т.д.); окремих осіб, які представлені для впізнання (потерпілих, свідків, дітей, організаторів кримінальних правопорушень, їх виконавців і т.п.).

Поділ принципів пред'явлення для впізнання на загальні і окремі – не єдина класифікація вказаної системи. Відповідні класифікації можуть будуватися з урахуванням найрізноманітніших правових і криміналістично-значущих критеріїв.

Це вказує на необхідність на перших етапах розроблення комплексної, інтеграційної системи принципів пред'явлення для впізнання глибоко розібратися і в принципах кримінального-процесуального порядку, і в принципах їх криміналістичної природи. З цієї точки зору представляє інтерес класифікація правових принципів вказаної слідчої (розшукової) дії, побудована з урахуванням функціонального призначення інформації, закладеної законодавцем в ст.ст. 228-230 КПК України, тобто правовій інформації.

Правова інформація – це нормативні акти, відомості, які містяться в нормах різних галузей права, а також відомості про різні юридично значимі події, факти, явища і пов'язані з ними процеси і процедури. Видання державою правових приписів, доведення їх до відома адресатів є процесом формування і передачі інформації, яка покликана впливати на свідомість, а через нього – на поведінку, діяльність людей. Норми права виступають носієм і джерелом інформації про належну, дозволена або заборонена поведінку суб'єктів правовідносин, про умови, при яких ця поведінка (діяльність) може або повинна здійснюватися, а також про несприятливі наслідки невиконання встановлених вимог, правил, принципів [3, с. 62].

З урахуванням цього, правові принципи пред'явлення для впізнання, що реалізуються слідчим, можуть підрозділятися на три групи:

- принципи, що зобов'язують слідчого як правозастосувача робити тільки так, як вказано в законі;
- принципи, що дозволяють здійснювати будь-яку дію;
- принципи, що забороняють певні дії, що вказують на те, чого робити взагалі не можна або не можна робити певним способом.

До принципів першої групи, зокрема, відноситься вказівка в ст. 228 КПК України на те, що слідчий зобов'язаний пред'являти усі об'єкти, окрім трупа, серед інших схожих об'єктів, кількість яких не може бути менше двох.

Прикладом другої групи принципів є положення про можливість за наявності певних умов пред'явлення для впізнання не об'єкту в натуральному вигляді, а його фотографії, відеозапису з зображенням особи, що пред'явлена для впізнання.

Положення про заборону повторного впізнання об'єкту особою, що впізнає за тими ж ознаками, відноситься до третьої групи принципів.

Усі ці принципи виступають керівними основами, яких слідчий зобов'язаний дотримуватися в усіх випадках. Інакше він ставить себе в положення порушника принципу законності.

Окремі принципи розробляються стосовно окремих видів пред'явлення для впізнання. Наприклад, стосовно такого об'єкту, як людина, можна запропонувати наступні принципи:

- якщо для впізнання пред'являється жива людина, слідчий повинен запропонувати їй обрати серед статистів те місце, яке відповідає її бажанню. Місце предмета, що пред'являється для упізнання, визначається самим слідчим;

- статисти, серед яких пред'являється особа, що перевіряється, мають бути підібрані так, щоб були схожі за загально-фізичними, статевими, антропологічними ознаками. Вони також не повинні різко контрастувати за характером і станом одягу, взуттям та іншим супутніми речам;

- у разі впізнання пред'явленого особою, що впізнає, останньому пропонується назвати своє ім'я, прізвище і надається можливість прокоментувати результат упізнання, виразити до нього своє відношення;

- пред'явлення для впізнання в необхідних випадках може бути проведене на місці первинного сприйняття об'єкту особою, що впізнає або в умовах, максимально наближених до обстановки цього місця;

- після проведення пред'явлення для впізнання особа, що впізнає і впізнана особа можуть бути допитані за результатами процедури впізнання і обставинам провадження.

- у тому випадку, коли наукові рекомендації по тактиці і технології підготовки і проведення пред'явлення для впізнання людини не відповідають вимогам закону, слідчому необхідно керуватися положеннями, передбаченими ст. 228 КПК України.

Розглянуті класифікації принципів пред'явлення для впізнання відображають тактико-криміналістичний рівень підходу до цієї проблеми.

Він може бути доповнений методико-криміналістичним підходом і до пред'явлення для впізнання, і до принципів, пов'язаних з підготовкою і проведенням цієї слідчої (розшукової) дії. Виходячи з цього підходу може бути розроблена специфічна система принципів пред'явлення для впізнання у провадженнях про вбивства, крадіжки, викрадення людей та іншим категоріям справ. За основу при цьому, на наш погляд, мають бути взяті ознаки, по-перше, типових об'єктів, які зазвичай пред'являються для впізнання по тій або іншій групі проваджень; по-друге, типових ситуацій, що складаються в ході розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Белкин Р.С. Криминалистика : учеб. / Белкин Р.С. – М., 2005.
2. Ищенко Е.П. Криминалистика. Краткий курс / Ищенко Е.П. – М., 2003.
3. Образцов В.А. Криминалистика : модели средств и технологий раскрытия преступлений / Образцов В.А. – М., 2004.
4. Селиванов Н.А. Советская криминалистика : система понятий / Селиванов Н.А. – М., 1982.

Садченко О.О., Заїка М.В.

ПОТРЕБИ ЕКСПЕРТНОЇ ПРАКТИКИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПРОБЛЕМ І ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ

Експертне дослідження являє собою цілеспрямовану діяльність експерта щодо дослідження об'єктів, явищ і процесів. Вона, як і інші види діяльності, потребує для успішного пізнання і виявлення потреб, у першу чергу, їх об'єктивної обумовленості.

Наукове трактування проблем потреб передбачає їх об'єктивну обумовленість практичними інтересами та необхідністю. Проте, потреба відображає об'єктивне відношення суб'єкта до діяльності, спонукає його до певних дій. Цілком очевидно, що потреби створюються людиною, в цьому процесі відбувається їх виявлення і актуалізація. Однак, ця «праця» здійснюється як на рівні раціональному, так і за допомогою емпіричного матеріалу [1, с. 21].

Методологічною основою вивчене відображення потреб експертної практики є теорія відображення.

Відображення – слід – зберігає результати минулих взаємодій предметів [2, с. 110]. Потреби експертної практики як один із матеріальних процесів дійсності і як такий знаходиться у зв'язку і взаємообумовленістю з іншими процесами, подіями і явищами, відображаються у них і самі є відображенням деяких процесів. «Будь-яка подія, – відмічає В.І. Корюкін, – пов'язана зі змінами в оточуючому середовищі. Зміни у середовищі передбачають появу подій, появи подій, в свою чергу спонукають зміни в оточуючому середовищі... Зв'язок змін з подією існує об'єктивно» [3, с. 42].

На кожному етапі свого розвитку експертна практика характеризується колом обставин, які впливають на рівень відображення потреб, а саме:

а) збільшенням об'єму і складностей завдань, які вирішуються в галузі правоохоронної діяльності, у зв'язку з соціально-політичною і економічною ситуацією у країні, у тому числі, появою нових форм господарювання, міграційними процесами, локальними військовими конфліктами;

б) змінами умов функціонування органів, які розслідують кримінальні правопорушення в умовах демократизації суспільства, поваги до прав і свобод людини;

в) підвищенням вимогливості до діяльності правоохоронних органів у зв'язку з подальшою необхідністю вдосконалення боротьби зі злочинами.

Зміна завдань і умов функціонування експертних підрозділів, виявлення невідповідності наявних форм, засобів і методів практики їх реалізації обумовлює народження нових потреб. На формування нових потреб впливає:

1. Умови і потреби розвитку суспільства, внаслідок чого з'являються закономірності по боротьбі з кримінальними правопорушеннями.

2. Закономірності і характер самої діяльності.

3. Стан і тенденції розвитку злочинності (поява нових видів правопорушень, способів їх вчинення).

4. Стан і рівень розвитку науки криміналістики, яка має можливості теоретичного узагальнення потреб [4, с. 5].

У своїй сукупності ці фактори нестабільні і їм притаманний процес коливання. Нестабільність їх обумовлюється певними економічними і соціально-політичними аспектами.

В.А. Образцов, аналізуючи експертну практику, відмічає «що найбільші труднощі при проведенні експертизи, як правило, виникають в умовах проблемних ситуацій, які характеризуються недостатньою кількістю корисної інформації» [5, с. 12].

Варто зауважити, що потреба відображає недостатність корисної інформації щодо об'єкта дослідження, умов його формування, що в свою чергу породжує найбільші труднощі в експертному дослідженні. В.О. Коновалова підкреслює складність вирішення експертом розумових завдань. Ця проблема обумовлена розумовими здібностями експерта, інтелектуальними можливостями, рівнем його знань і вмінь, практичним досвідом, спроможністю приймати і реалізувати рішення в певній експертній ситуації. Таким чином, у даному випадку потреби практики пов'язані з питанням підбору і навчання експертів [6, с. 52].

Цілком зрозуміло, що помилки, недостатня ефективність діяльності може бути породжена недоліками в організаційному забезпеченні експертної діяльності [7, с. 53]. Головне, що тут виділяється, – це необхідність в певних засобах, умовах видах діяльності, об'єктивно-необхідних для функціонування і розвитку експертної практики, причому в системі експертної діяльності – це відправне начало, обумовлена необхідність, як потреба в будь-чому, недолік, який потребує вирішення [8, с. 9].

Потреба – категорія різнобічна. Вона визначається і народжується станом і умовами експертної діяльності, завданнями, які стоять перед нею на

конкретному етапі і можуть бути пов'язані з будь-яким напрямом і формою її здійснення, а саме: а) необхідністю теоретичної розробки певних положень; б) вдосконаленням кримінального процесуального законодавства, що регламентує судову експертизу; в) змінами організаційних структур експертних підрозділів; г) розробкою та вдосконаленням засобів і методів експертної діяльності.

Експертні підрозділи, не існують поза експертною діяльністю, як правило, одна сторона, експертні підрозділи, вирізняються більшою стабільністю, розвиваються швидше, ніж інша, – результати їх діяльності. В експертній практиці вимоги і запити зростають швидше, динамічніше, ніж їх вирішення. Реальні життєві умови вміщують різноманітні можливості для вирішення потреб практики. Однак вони не безмежні і залежать від місця та ролі експертних підрозділів у вирішенні завдань, які ставить суспільство, соціально-економічних умов, рівня розвитку науки.

Список використаних джерел

1. Ищенко А.В. Потребности следственной практики: понятие, источники и информация, возможности изучения / А.В. Ищенко // Актуальные проблемы обеспечения следственной практики научно-техническими достижениями. – Киев, 1987. – 90 с.
2. Васильев С. Теория отражения и художественное творчество / С.Т. Васильев. – М., 1970. – 178 с.
3. Корюкин В.И. Вероятность и информация / В.И. Корюкин // Вопросы философии. – 1965. – № 8. – С. 40-44.
4. Шляхов А.Р. Актуальные проблемы теории и практики судебной экспертизы в свете ускорения научно-технического прогресса / А.Р. Шляхов // Общетеоретические, правовые и организационные основы судебной экспертизы. – М., 1987. – 175 с.
5. Образцов В.А. О методологических основах разработки методик раскрытия преступлений / В.А. Образцов // Актуальные направления развития криминалистической методики и тактики расследования. – М., 1978. – 120 с.
6. Коновалова В.Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя / В.Е. Коновалова. – Киев, 1973. – 210 с.
7. Гранат Н.Л. Следственные ошибки: понятие, виды и причины / Н.Л. Гранат // Науч. информ. по вопр. борьбы с преступностью. – М., 1983. – № 76. – 143 с.
8. Бахин В.П., Ищенко А.В. Вопросы оценки криминалистических рекомендаций в процессе их разработки и внедрения / В.П. Бахин // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1982. – Вып. 25. – С.7-14.

Самодін А.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ МАТЕРІАЛІВ

Актуальність дослідження питань, пов'язаних зі проведенням слідчих (розшукових) дій, і зокрема огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів, посилюється теперішньою криміногенною ситуацією в Україні. Так, відповідно до інформації Генеральної прокуратури України, яка викладена у Єдиному звіті про кримінальні правопорушення по державі за січень-березень 2015 року, зареєстровано 32 кримінальні правопорушення з використанням вибухових речовин. Водночас, 441 кримінальне правопорушення обліковано як терористичний акт та кваліфіковано за ст. 258 Кримінального кодексу України [1].

За загальним правилом, огляд проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. Слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів (ст. 237 КПК). Проте, ч. 3 ст. 214 КПК України передбачає, що у невідкладних випадках огляд місця події може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Кримінальний процесуальний закон визначає лише загальні положення, щодо проведення огляду місця події, зокрема умови, підстави, мету, оформлення, процесуальний статус учасників цієї слідчої (розшукової) дії. Деталізація цих аспектів та окремих елементів тактики огляду місця події предметно до конкретних видів кримінальних проваджень або слідчих ситуацій відбувається на рівні підзаконних нормативно-правових актів, а також у формі окремих методичних рекомендацій, інструкцій, наукових роз'яснень, певних методик тощо.

Особливості проведення огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів визначено в Інструкції «Про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України» [2] щодо загальних алгоритмів процесуальних і тактичних дій учасників такого огляду, а також Інструкції «Про участь працівників експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів» [3] щодо процедури залучення спеціалістів-вибухотехніків до проведення огляду місця події, який пов'язаний з вибухонебезпекою. Варто відмітити, що окремі положення цих інструкцій у частині залучення спеціалістів та тактики їх дій під час огляду місця події є взаємопов'язаними та обумовлюються положеннями статей 71, 72, 79, 83, 122, 224, 226–228, 236–242, 245 КПК України.

Зазначені нами нормативно-правові акти, до подій, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів, відносять: повідомлення про підготовку вибуху; виявлення вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують та вчинення вибуху. Водночас, враховуючи положення кримінального процесуального законодавства щодо загального порядку

проведення огляду, до особливостей проведення огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів, доцільно відносити:

1. Технічні особливості – визначають матеріально-технічне забезпечення учасників огляду місця події (наприклад, забезпечення засобами індивідуального захисту (бронежилетами, захисними шоломами тощо) осіб, які залучаються до забезпечення та проведення такого огляду; спеціальні технічні засоби, які дозволяють здійснювати вибухотехнічні роботи щодо рентгенографування, розрядження, руйнування, знищення, переміщення вибухових пристроїв; залучення пересувних лабораторій (криміналістична, автотехнічна, вибухотехнічна, пожежотехнічна лабораторії)).

2. Тактичні особливості – визначають послідовність дій та тактику здійснення окремих операцій учасниками огляду місця події. Наприклад, якщо слідчо-оперативна група перша прибуває на місце події, вона повинна провести евакуацію громадян на безпечну відстань: на відкритій місцевості – 100 м, у будівлі – 50 м або на максимально можливу відстань з урахуванням властивостей місцевості, виставити оточення на безпечній відстані та забезпечити охорону місця події. Спеціаліст-вибухотехнік уточнює на місці події радіус зовнішньої небезпечної зони та в разі необхідності надає рекомендації щодо її збільшення відповідно до прогнозування можливих зон ураження від вибуху, утворення вторинних осколків і завалів від споруд, визначає радіус внутрішньої небезпечної зони, місця для розгортання пункту управління з виконання спеціальних вибухотехнічних робіт, зберігання табельних вибухових речовин і засобів ініціювання. Він приступає до виконання спеціальних вибухотехнічних робіт тільки після залишення небезпечної зони всіма сторонніми особами. Не дозволяється будь-кому втручатися в дії спеціалістів-вибухотехніків та відвертати їх увагу під час безпосереднього розрядження, руйнування або знищення вибухових матеріалів, а також давати доручення щодо прискорення проведення спеціальних вибухотехнічних робіт. За наявності інформації про можливий час вибуху спеціальні вибухотехнічні роботи припиняються за 15 хвилин до ймовірного часу вибуху і відновлюються не раніше ніж через 30 хвилин після нього. Слідчий після проведення спеціалістом-вибухотехніком пошуку вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, та отримання інформації від нього про відсутність небезпечних вибухових матеріалів надає дозвіл щодо входження до місця огляду інших членів слідчо-оперативної групи та спеціалістів.

3. Організаційно-правові особливості – визначають процесуальний статус учасників огляду місця події, правові наслідки вчинення певних дій, процесуальну форму визначену кримінальним процесуальним законом тощо. Наприклад, обов'язкова участь спеціаліста-вибухотехніка, який запрошується слідчим або прокурором. Безпосередній огляд місця події при отриманні інформації про підготовку вибуху проводять спеціалісти-вибухотехніки за участю інспектора-кінолога зі службовим собакою з метою пошуку вибухових матеріалів. За загальним правилом під час огляду місця

події діями членів слідчо-оперативної групи керує слідчий, водночас під час огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів, розпорядження спеціалістів-вибухотехніків на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки та поводження з вибуховими матеріалами є обов'язковими для всіх учасників огляду. Після завершення слідчих (розшукових) дій спеціалісти-вибухотехніки надають слідчому, прокурору: акт перевірки об'єкта на наявність вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів; довідку про категорію небезпечності виявлених вибухових матеріалів; акт знешкодження (розрядження, руйнування, знищення) вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів.

Враховуючи викладене, доцільно зазначити, що огляд місця події, пов'язаний з використанням вибухових матеріалів, за своєю процесуальною формою має повністю відповідати положенням кримінального процесуального закону та нічим не відрізняється від будь-якого огляду місця події, водночас за тактикою проведення має свої технічні, тактичні та організаційно-правові особливості.

Список використаних джерел

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-березень 2015 року / Генеральна прокуратура України.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_ido.

2. Інструкція про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України: Затверджена наказом МВС України № 653 від 9 лип. 2014 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0870-14>.

3. Інструкція про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів: Затверджено наказ МВС України № 962 від 26 жовтня 2012 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1946-12>.

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/23n690#n690>.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13 квіт. 2012 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/4651-17.

Свинолобова А.В., Садченко О.О.

ІКОНОГРАФІЯ ІВАНА МАЗЕПИ, ЯК ОБ'ЄКТ ПОРТРЕТНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Портретна експертиза – це криміналістична експертиза, що проводиться з метою встановлення особи за ознаками зовнішності, що зафіксовані на різних об'єктивних зображеннях, яка проводиться за допомогою спеціальних методів і технічних засобів.

Об'єктами портретної експертизи є фотопортрети, кадри відеозапису,

посмертні маски, скульптурні зображення, мальовані портрети. Для уточнення об'єкта даного роду експертизи А.А. Гусев, на основі аналізу практики, дав визначення поняття «портрет»[1, с. 7].

На його думку, на портреті, що надається на експертизу як об'єкт для вирішення питання про тотожність, повинно бути відображено всю повноту комплексу ознак, що індивідуалізують конкретну людину.

Однак, іноді на експертизу надаються іконографічні матеріали тобто конкретні зображення людей виконані у вигляді малюнка, гравюри, живописного портрета тощо. У таких зображеннях відтворення індивідуальних рис моделі як конкретної особи відходить на другий план у порівнянні з творчим завданням. Вони набувають змін з урахуванням того образу, який повинен бути відображений на портреті.

При створенні таких портретів художник використовує такі ознаки зовнішності моделі, які є домінуючими в образі даної людини і відповідають уявленням художника про створений типаж.

Наведена характеристика сукупності портретів-творів мистецтва, як носіїв інформації про ознаки зовнішності, обумовлює виникнення проблеми визначення змісту сукупності ознак, яка дозволяє вирішити ідентифікаційне завдання.

Найскладнішим, вважається завдання відтворення зовнішності людини шляхом узагальнення чисельних іконографічних зображень які виконані за результатами опису зовнішності людини зі слів очевидців.

Такою проблемою вважається дослідження іконографії Івана Мазепи. Дослідницький інтерес до проблеми іконографії Івана Мазепи почав формуватися від другої половини XIX ст. На сьогодні вона налічує понад 140 бібліографічних позицій. За змістом ці праці можуть бути поділені на кілька груп:

- 1) праці присвячені зовнішності гетьмана І. Мазепи [2, с. 3-6];
- 2) праці присвячені окремим портретам гетьмана [3, с. 594-595] історії їхнього виявлення, ідентифікації зображеної постаті [4, с. 46-47], аналізу техніки виконання того чи іншого портрета [5, с. 134-161], відображенню образу Мазепи у творчості окремих художників [6, с. 438-448];
- 3) праці присвячені відображення образу Мазепи у творах романтичного живопису [7, с. 218-233] та гравюри [8, с. 331];
- 4) праці узагальнюючого характеру, присвячені аналізу іконографії Мазепи в цілому [9, с. 95-98];
- 5) праці, присвячені історії українського живопису певних періодів, зокрема, бароко або інших [10, с. 63-68];
- 6) довідникові видання, каталоги виставок тощо [11, с. 63].

Термін «іконографія» використовується у двох значеннях. З одного боку, це опис та вивчення різноманітних зображень певної особи у творах живопису, графіки, скульптури та декоративного мистецтва; а з другого – це загальна сукупність таких зображень.

Сутність іконографії І. Мазепи зводилось до з'ясування кількох основних запитань:

- 1) як насправді виглядав цей діяч;
- 2) які портрети варто вважати зображення, що відображають його риси зовнішності;
- 3) яких іконографічних традицій найчастіше дотримуються сучасні митці у своєму прагненні дати власне бачення І. Мазепи та його доби;
- 4) у чому полягають інновації у тлумаченні цього образу, творчий підхід до його втілення у творах сучасного мистецтва.

Зовнішність Івана Мазепи, риси обличчя та загальний зовнішній вигляд цього історичного діяча відтворені у джерелах двох типів: спогадах та мемуарах сучасників гетьмана, які його бачили особисто; результати описів портретів, які вважалися дослідниками XIX-XX ст.ст. автентичними зображеннями Івана Степановича. Очевидно, що у питанні достовірності характеристик зовнішності перевага, має надаватися першій групі, що не змінює суб'єктивного характеру цих джерел. На сьогодні історики вивчили кілька особистих вражень сучасників, які залишили нам спогади про зовнішній вигляд І. Мазепи.

Аналіз цих висловлювань не дають підстави вважати достатнім опис для складання зовнішності Івана Мазепи, але за цією інформацією можна визначити його загальний вигляд: середнього зросту, худорлявої статури, суворе обличчя зі жвавими блискучими очима, рудоволосий (наприкінці життя-сивий), з бородою та довгими вусами (бороду іноді голив), з тонкими, білими, повними руками, елегантний. Загальне враження від його вигляду було приємне, видавало високу культуру та освіченість гетьмана.

Що стосується портретів, створених за життя Івана Степановича або невдовзі після його смерті, які можуть вважатися його автентичними зображеннями і слугувати тими іконографічними джерелами, на підставі яких сучасні митці можуть творити історичні портрети цієї постаті.

На сьогодні, з усіх зображень І. Мазепи лише незначна кількість є такими, що насправді відображають його зовнішність і є його портретами.

Варто нагадати, що «портретом» називають жанр образотворчого мистецтва, який відображає конкретну людину, необхідною вимогою якого є передача індивідуальних рис зовнішності, що розкриваються не лише передачею ознак зовнішності, але й внутрішнього світу, сукупності характеру тієї чи іншої особистості, а також її належність до повного соціального середовища й історичної доби [12, с. 463].

На сьогодні ми маємо 10 достовірних портретів І. Мазепи та 5, які імовірно можуть ними бути. Саме вони узгоджуються із описами зовнішності гетьмана і відображають схожі риси між самими портретами, необхідно вважати за той масив іконографічних джерел, який допоможе нам уявити, як насправді виглядав один з найвідоміших українських діячів кінця XVII – поч. XVIII ст.ст.

Маючи на меті реконструювати справжню зовнішність гетьмана І. Мазепи на підставі існуючих достовірних зображень співробітник Інституту історії України О.О. Ковалевська разом з фахівцями криміналістичної експертизи Національної академії СБ України І.В. Горою , В.В.

Колесниковим провели портретну експертизу [13, с. 158].

Сутність ідеї реконструкції почалась у виборі кількох зображень відомих як «портрети І. Мазепи», візуально-порівняльний аналіз який підтверджував би наявність у них спільних рис. Крім того, усі зображення мали хоча б частково збігатися з описами зовнішності гетьмана. Нарешті, перед експертами було поставлено завдання визначити: чи зображено на наданих портретах одну й ту саму особу, чи різних людей?

Для експертизи були відібрані фотографічні копії зображень, тобто:

1. Стінне зображення з Успенського Собору Києво-Печерської лаври (кінець XVII ст.);
2. Портрет Івана Мазепи з літопису С. Величка (1720 р.);
3. Портрет Івана Мазепи в латах з Андріївського стрічкою (кінець XVIII ст.). Невідомий художник, з колекції Дніпропетровського художнього музею;
4. Портрет гетьмана Івана Мазепи (XIX ст.). Невідомий художник, з колекції Національного історичного музею України;
4. Гравюра М. Бернігерота портрет Івана Мазепи (1706 р.).

Кожен з цих портретів потрапив до списку достовірних зображень І. Мазепи над яким працювали дослідники, мистецтвознавці і експерти.

Розробляє версії про автентичність зовнішності І. Мазепи на різних портретах, фахівці дійшли висновку про необхідність проведення дослідження з використанням методик портретної експертизи.

Дослідження проводилось в декілька етапів.

Першим етапом роботи стало приведення усіх зображень до єдиного формату і масштабу, що мало зробити результати дослідження більш наочним.

Другий етап – зведення відформатованих зображень у три таблиці;

Третій етап – безпосереднє порівняльне дослідження анатомії голови та обличчя на портретах, яке здійснювалось методом візуального зіставлення.

Зіставлення відбувалось за такими ознаками елементів зовнішності:

- форма, розмір та конфігурація брів;
- розмір і форма перенісся;
- ширина й форма кінчика носа;
- контур нижньої губи;
- висота та форма підборіддя;
- форма й товщина мочки вуха;
- розмір, контур вушної раковини.

Як свідчить висновок експертної групи на цих портретах збіглися 10 ознак із 11 можливих. На підставі проведеного порівняльного дослідження можна стверджувати, що на всіх трьох портретах з таблиці №1 зображено одну й ту саму особу.

Враховуючи відомості які маємо стосовно атрибуції цих зображень можна твердити, що це є портретні зображення гетьмана України Івана Мазепи, виконані у різний час.

Таким чином, можна стверджувати, що із трьох портретів, наданих на

експертизу, І. Мазепа зображений на «Портреті Івана Мазепи в латах з Андріївською стрічкою» – Дніпропетровський художній музей; «Портрет Гетьмана Івана Мазепи» – Національний музей України; портрети гетьмана у виконанні М. Бернігерота.

Підбиваючи загальний підсумок дослідження іконографії І. Мазепи та нових підходів до пошуку достовірних зображень і реконструкції зовнішності гетьмана І. Мазепи, необхідно зазначити, що:

- іконографічному дослідженню конкретної особи передують накопиченню матеріалу, відбір найбільш достовірних відображень ознак зовнішності на досліджуваних портретах;

- оцінка повноти відображення ознак зовнішності осіб на наданих портретах є запорукою успішного проведення дослідження;

- дослідження іконографічних матеріалів потребує від експерта комплексу мистецтвознавчих знань і навичок професійного портретознавця;

- іконографічні матеріали необхідно досліджувати комплексно із залученням криміналістичних, історичних і мистецтвознавчих знань;

- порівняльний аналіз зображень, що містяться на портретах із текстами описів зовнішності залишеними очевидцями, дозволяє говорити не лише про їх автентичність, але й про те що в загальних рисах вони можуть збігатися, тобто встановлена типова схожість.

Список використаних джерел

1. Гусев А.А. Предмет, объекты, задачи и методы судебно-портретной экспертизы /А.А. Гусев// Портретная экспертиза: учебно-практическое пособие. – М., 2003. – С. 7.

2. Як виглядав гетьман Іван Мазепа.// Літопис Червоної калини. – К., 1932. – С. 3-6.

3. О портретах Мазепи // Киевская старина. – К.,1883. – №7. – С. 594-595.

4. Широцький К. Чи створив француз Нирблен портрет гетьмана Мазепи / К. Широцький.// Арманія. – 1995. – № 1. – С. 46-47; Ковалевська О. До питання атрибуції портретів І. Мазепи / О. Ковалевська // Сіверян літопис. – №1. – 2006. – С. 102-108; Шендрик Л.К., Янович О.В., Мазепа І.С. Дослідження портретів гетьмана / Л.К. Шендрик, О.В. Янович. – Полтава: «Верстка», 2007. – С. 72 с.

5. Січинський В. Гравюри Мазепи. Гравюри на честь Мазепи і гравіровані портретами гетьмана / В. Січинський // 3б. ст. – Варшава, 1938. – С. 134-161.

6. Ковалевська О. Образ Мазепи у творчості Олександра Орловського та Владислава Павлішка / О. Ковалевська.// України в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.) – Вип. 4. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2004. – С. 438-448.

7. Ковалевська О. Романтичний герой європейського живопису / О. Ковалевська.// Гетьман Осмислення . – К.: Темпора, 2009. – С. 218-233.

8. Степовик Д. Українська графіка XVI-XVIII століть. Еволюція

образної системи / Д. Степовик. – К.: Наукова думка. 1982 – 331 с.

9. Забочень М.С. Іконографія гетьмана Мазепи / М.С. Забочень // Науковий вісник українського історичного клубу. – Т. 4. – М., 2002. – С. 95-98.

10. Ковалевська О. Образ Івана Мазепи у творах митців української діаспори / О. Ковалевські // Історичний журнал. – 2007. – С. 63-48.

11. Гетьман Іван Мазепа. Погляд крізь століття: каталог історико-мистецької виставки (21 червня 2003 р., м. Львів) . – К.: ЕММА, 2003. – 63 с.

12. Аполон. Изобразительное и декоративное искусство. Архитектура: терминологический словарь [под. общ. ред. А.М. Кантора]. – М.: Эллис Лак, 1997. – 463 с.

13. Ковалевська О.О. Нові підходи до пошуку достовірних зображень Гетьмана Мазепи / О.О. Ковалевська// Український історичний журнал. –К.: Дієз продукт, 2008. – №3. – С. 158.

Свобода Є.Ю., Гоменюк Д.С.

ПОНЯТТЯ ДІАГНОСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ МІСЦЕ В СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗИ

Інформаційне поле почерку доволі велике. З одного боку, почерк є носієм інформації про особу, яка пише, що використовується для вирішення ідентифікаційних завдань з метою встановлення конкретного виконавця почеркового об'єкта. З іншого боку, в ньому відображуються і психофізіологічні якості особи, яка писала, і умови, в яких проходив процес письма. Тобто почерк містить своєрідно закодовану інформацію про особистість людини, про обставини написання та умови виконання рукопису.

Формування теоретичних та методичних основ судово-почеркознавчої діагностики є одним з найбільш актуальних напрямів розвитку судового почеркознавства в сучасний період, оскільки ця проблематика є спірною і не в повній мірі розробленою. В теперішній час розроблені лише основні положення судово-почеркознавчої діагностики, їх сутність та місце в системі завдань судово-почеркознавчої експертизи.

Судово-почеркознавча діагностика, як одна з основних складових предмету судового почеркознавства, поділяється на окремі напрями та охоплює декілька етапів свого розвитку.

Діагностичні судово-почеркознавчі дослідження проводяться в декількох напрямках: дослідження проблем типології почерку та пошук її зв'язку з типологічними властивостями особистості, вирішення проблеми встановлення за почерком певних властивостей особистості, вивчення вибіркової мінливості почерку.

В теорії судової експертизи неідентифікаційні дослідження поділяються на класифікаційні та діагностичні. Класифікаційні дослідження спрямовані на визначення статі, віку, ступеня досконалості письмово-рухової системи особи тощо. До діагностичних досліджень відноситься вирішення таких завдань: встановлення зовнішніх обставин і умов виконання рукопису (підпису); встановлення внутрішнього стану виконавця [2, с. 89].

Питання неідентифікаційних досліджень у судовому почеркознавстві були предметом дослідження багатьох вчених-криміналістів. До відомих розробок відносяться дослідження, проведені вченими-криміналістами Л.Є. Ароцкером, М.В. Бобовкиним, М.Є. Бондар, Н.С. Вольвач, Л.Ш. Горгошидзе, Г.Н. Гордєєвою, В.Г. Грузковою, О.В. Довженко, О.Н. Каюновим, З.І. Кірсановим, Н.І. Клименко, П.Г. Кулагіним, Г.А. Купріяною, В.В. Липовським, А.М. Лисенко, В.К. Лисиченко, Н.Є. Новоселецькою, З.С. Меленевською, В.Ф. Орловою, Г.В. Рожковою, Н.Г. Сахаровою, В.В. Серьогіним, А.В. Смирновим, З.М. Соколовський, Л.Ф. Солнцевою, С.А. Ципенюк та іншими.

Так, серед досліджень цього напрямку доцільно виділити: визначення характеру впливу пишучого приладу на ознаки почерку Н.С. Вольвач, встановлення фізичної втоми (С.М. Вул), незвичного психофізіологічного стану (Г.Н. Гордєєва, В.Г. Грузкова), стану алкогольного сп'яніння (К.І. Костенко, Т.К. Нефедова та ін.), пози та матеріалу письма (Г.В. Рожкова), відсутності зорового контролю (А.С. Стаховская, Н.О. Комісарова), травми мозку (В.А. Трубнікова, М.В. Шванкова). Одночасно досліджувався вплив на формування почерку різних етапів його розвитку та вікового фактору (І.М. Можар, В.В. Томілін), а також підписів, що виконані в стані алкогольного сп'яніння середньої тяжкості (Л.Ш. Горгошидзе, А.В. Смирнов).

У 1982 році теоретичні положення судово-почеркознавчих досліджень в плані впливу на почерк різноманітних «збиваючих» факторів розглянуті в монографії Г.А. Купріянової, де виділено підзавдання та елементи структури діагностичного процесу, запропонована концепція вибіркової мінливості ознак почерку, що залежить від впливу різних груп «збиваючих факторів», на основі імовірно-статистичного аналізу визначено кількісні характеристики ймовірності версій при їх діагностуванні [4].

В криміналістичній літературі, існує думка, що обставини, які впливають на почерк, можна класифікувати у такий спосіб:

1. Зміна зовнішньої обстановки письма:

- незвична поза;
- незвичний пишучий прилад;
- незвичний матеріал письма;
- недостатня кількість світла чи темнота (відсутність чи обмеження зорового контролю).

2. Зміна внутрішнього стану пишучого:

- стан, пов'язаний з віковими змінами організму;
- стан підвищеного збудження чи загальмованості;
- стан сп'яніння;
- погіршення чи втрата зору;
- хворобливий стан, найчастіше викликаний нервовими захворюваннями чи психічним розладом.

3. Незвична установка пишучого, не пов'язана з прагненням пишучого змінити свій почерк, а також установка, пов'язана з прагненням пишучого

змінити почерк з метою маскувannya [5, 6].

Обставини, що викликають порушення звичного процесу письма, в почеркознавстві називають збиваючими факторами. Вплив цих факторів на почерковий об'єкт виявляється в ознаках незвичного його виконання, які мають певну схожість. Як правило, при незвичному письмі знижується координація рухів людини. Однак механізм впливу кожної групи факторів на почерк має певні відмінності, а тому ознаки порушення координації рухів розрізняються за ступенем виразності, характером і локалізацією – залежно від причини, що їх викликала, а також почерку конкретної особи. Загалом характер та обсяг змін у почерку визначаються: характером причини, що на нього впливає; ступенем її дії; властивостями почерку конкретної особи, головним чином його виробленістю [1, с. 5].

У теорії та практиці судово-почеркознавчої експертизи «збиваючі» фактори поділяють на «природні», до яких відносять причини, які не пов'язані з бажанням виконавця змінити почерк і частіше за все створюються зовнішньою обстановкою письма, та «штучні», які пов'язані з прагненням виконавця змінити свій почерк.

Природні фактори поділяються на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні бувають: а) контактні – незвичний матеріал письма, незвична (нерівна, м'яка і т.п.) підкладка, незвичний пишучий прилад, незвична поза, транспорт, що рухається, незвичне тримання пишучого приладу (у тому числі не при звичаєній до письма рукою), погодні фактори, фізична (м'язова) втома тощо; б) дистантні – обмеження чи відсутність зорового контролю.

До внутрішніх природних факторів відносяться: вікові зміни організму; хвороби, пов'язані з порушенням письмово-рухових функцій; незвичайний психофізіологічний чи емоційний стан (алкогольне сп'яніння, хвилювання, страх тощо).

До штучних «збиваючих» факторів відносять навмисну зміну свого почерку скорописним способом (у межах скорописних форм букв, письмо незвичною лівою рукою, наслідування друкованому почерку).

Природні «збиваючі» фактори (як зовнішні, так і внутрішні) за тривалістю впливу можуть бути як відносно постійними, так і тимчасовими. Штучні ж мають виключно тимчасовий характер, оскільки спрямовані на навмисну зміну тим, хто пише, свого почерку, і тому діють лише у певний (нетривалий) відрізок часу.

Поділ штучних внутрішніх «збиваючих» факторів на об'єктивні (коли координація рухів порушується незалежно від волі виконавця підпису) і суб'єктивні (пов'язані з навмисним зниженням координації рухів) здається доцільним тому, що механізм порушення координації в цих випадках різний, отже і прояв діагностичних ознак у таких підписах неоднаковий.

Навпаки, механізм впливу природних і штучних зовнішніх «збиваючих» факторів фактично збігається (незалежно від того, пов'язані вони з бажанням пишучого змінити свій почерк чи ні). Діагностичні ознаки в цих випадках матимуть однаковий характер, тобто комплекси цих ознак у таких випадках будуть збігатися [1, 4].

Таким чином, на сучасному етапі розроблені основні положення теорії та методика почеркознавчої діагностики. Діагностичні дослідження виділено в самостійний напрям. Можливість вирішення діагностичних завдань експериментально доведена на основі вивчення низки почеркових об'єктів: рукописних текстів великого та середнього обсягу, текстів з високим ступенем виробленості почерку, підписів. За результатами проведених експериментальних досліджень розроблено класифікації «збиваючих» факторів, діагностичних ознак та їх комплексів, характерних для тієї чи іншої групи негативних впливів, виділено та систематизовано ознаки почерку, які найбільш піддаються зміні в незвичних умовах письма, і такі, що залишаються незмінними або ж змінюються незначно, для різних груп «збиваючих» факторів.

Найчастіше при проведенні діагностичних досліджень вирішуються такі питання:

- встановлення зовнішньої обстановки і умов виконання рукопису;
- встановлення внутрішнього стану виконавця рукопису;
- визначення установки на старання, повільне письмо або на недбале швидке письмо;
- встановлення факту виконання рукопису зміненним почерком.

З урахуванням вже наявних вищезгаданих досягнень в діагностичних дослідженнях почерку та підписів, значна частина яких має своє вираження в експертній практиці, та умов, потреб і нових можливостей для розвитку судово-почеркознавчої діагностики сьогодні, розробки в даному напрямку мають стосуватися:

- вдосконалення методик зі встановлення деяких незвичних та хворобливих станів виконавця рукопису. Особливо актуальними є подальше вивчення змін ознак почерку під впливом наркотичного та алкогольного сп'яніння, розробка методик зі встановлення факту виконання рукопису звичною до письма лівою рукою;
- створення інтегральних методик, як ідентифікаційно-діагностичних, так і таких, що включали б вирішення комплексу завдань певного напрямку діагностичних досліджень;
- створення комплексних методик для встановлення часу виконання рукописних текстів, записів та підписів із залученням спеціальних знань спеціалістів суміжних галузей судової експертизи;
- створення експертних систем для діагностичного дослідження рукописних текстів, записів та підписів та розробки діагностичних методик в тому числі й із застосуванням методу математичного моделювання;
- заміни наявних трудомістких та ненадійних діагностичних методик новими, автоматизованими, надійними та гнучкими, що дало б змогу здійснювати їх корегування відповідно до потреб практики [3, с. 221].

Список використаних джерел

1. Встановлення характеру збиваючих факторів при дослідженні підписів, що виконані з порушенням координації рухів: Метод. рекомендації

/ Кол. авт. – К.: КНДІСЕ, 2001. – 36 с.

2. Івакін Е.О. Неідентифікаційні дослідження в судовому почеркознавстві / Е.О. Івакін // Право України. – 1999. – №2. – С. 89-91.

3. Кириленко С.С. Історія розвитку діагностичних досліджень в судовому почеркознавстві / Кириленко С.С. // Криміналістика и судебная экспертиза. – 2013. – №58. – Часть 2. – С. 212-221.

4. Куприянова А.А. Методические рекомендации решения судебно-почерковедческих диагностических задач. / А. А. Куприянова. – Минск, 1982. – 86 с.

5. Меленевська З.С. Судово-почеркознавча експертиза: навч.-метод. посіб. / З.С. Меленевська, Є.Ю. Свобода, А.І. Шаботенко; за ред. І.П. Красюка. – Укр. центр духовної культури, 2007. – 280 с.

6. Неидентификационные исследования в почерковедческой экспертизе / Л.Е. Ароцкер, А.Б. Бродская, В.Г. Грузкова, И.М. Можар. – К., 1972. – 52 с.

Серьогин В.С.

ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЕКСПЕРТНИХ МЕТОДИК ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОСЛІДЖЕНЬ

Метою статті є визначення шляхів удосконалення процесу використання методик в судово-експертній діяльності та напрямів розроблення експертних методик.

Для вирішення завдань судової експертизи у відповідності до сучасних вимог опрацьовуються і впроваджуються нові методики експертних досліджень, розвиток яких ґрунтується на використанні сучасних теоретичних положень відповідних галузей науки, розвитку криміналістичної техніки та осмисленні результатів експертної практики.

Все більшого значення для розвитку методик судової експертизи набувають математичні та кібернетичні методи досліджень. На сьогодні більшої уваги приділяється комплексному підходу до дослідження об'єктів експертизи, що ґрунтуються на експертних методиках, в яких для вирішення конкретних завдань синтезуються методичні підходи різних галузей науки. На основі узагальнення експертного досвіду удосконалюються не тільки окремі, а й загальні методики експертного дослідження [3, с. 290-293].

Все більше зростає інтерес вчених, фахівців до осмислення процесу експертного пізнання. Це обумовлено необхідністю як розробки методичних рекомендацій з організації експертного дослідження в цілому, так і для моделювання оціночної діяльності експертів, а також провадженням експертних систем, функціонування яких забезпечується застосуванням ІТ-технологій.

В першу чергу, для формування та вдосконалення методик експертних досліджень необхідне системне вивчення експертного пізнання, виявлення закономірностей, принципів та положень, яким підпорядкована діяльність експерта при проведенні експертизи та вирішенні її завдань [3, с. 292].

Метою аналізу та узагальнення експертної практики може бути і оцінка ефективності існуючих експертних методик, визначення їх порівняльної цінності при вирішенні певних завдань експертизи [2, с. 17-19].

Важливе значення для розвитку експертних методик мають результати узагальнення судово-слідчої практики, які певною мірою є джерелом ініціювання та формування експертних методик.

В переважній більшості випадків розробка сучасних експертних методик ґрунтується на комплексному використанні досягнень науки та результатів експертної практики.

Створення нових методик є творчим процесом, що ґрунтується на пізнанні закономірностей процесу утворення ознак на об'єктах дослідження, виявлення цих ознак з використанням певних процедур і методів. Головною метою створення нових методик є розширення обсягу доказової бази та фактичних даних, що надаються слідству та суду і обумовлюються можливістю вирішення нових завдань експертизи, більш повного дослідження об'єктів і взагалі підвищенням наукового рівня і повноти вирішення експертних завдань [1].

Стосовно оцінки результатів застосування тієї чи іншої методики, необхідно зазначити, що оціночна, пізнавальна діяльність експерта здійснюється на всіх етапах та стадіях експертного дослідження. При цьому оцінка застосованої експертної методики є частиною самостійного етапу експертного пізнання, пов'язаного з аналізом експертного дослідження і формуванням особистого переконання експерта. Тобто загальні положення, що стосуються оціночної діяльності експерта безпосереднє відносяться і до оцінки результатів застосування експертної методики [3].

Необхідно підкреслити, що об'єктивна оцінка порівняння результатів експертних досліджень, а також існуючих експертних методик не може бути досягнута без впровадження вимог щодо уніфікації експертних методик, що регламентують їх структуру та зміст [4].

Для вирішення зазначеного питання КНДІСЕ МЮ України у взаємодії з ІСТЕ СБУ та ДНДЕКЦ МВС України розроблено методичні рекомендації «Розробка експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні)», в якій визначено вимоги до уніфікованих експертних методик.

За рішенням Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України (вх. №2859 від 01.10.2014) зазначені рекомендації включено до Переліку рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, затвердженого наказом МЮ України від 30.07.2010 №1722/5.

Проведення зазначеної методики в експертну діяльність експертних установ України забезпечить вирішення проблеми акредитації експертних установ України у відповідності до вимог керуючих документів з питань акредитації судових лабораторій (G-19) та стандартів (ISO/IEC 17025:2005) Європейського союзу та створить умови їх вступу до європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI) [4].

Список використаних джерел

1. Бондарь М.Е. Экспертная методика как одна из основных категорий общей теории и практики судебной экспертизы: автореф. дисс. канд. юрид. наук: 12.00.09 / М.Е. Бондарь. – К.: Украинская академия внутренних дел, 1992. – 23 с.
2. Бондарь М.Е. О понятии «экспертная методика» / М.Е. Бондарь // Криминалистика и судебная экспертиза: сб. науч. тр. – К., 1990. – Вып. 40. – с. 13-19.
3. Аверьянова Т.В. Судебная экспертиза. Курс общей теории / Т.В. Аверьянова. – М.: Норма, 2007. – 479 с.
4. Розробка змісту та структури експертних методик відповідно до вимог міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні. Звіт про НДР (заклучний), Рувін О.Г. (наук. кер.), Полтавський А.О. (відпов. вик.), Бондар М.Є. та ін., Київський НДІСЕ МЮ України, 2012.

Скичко В.Г., Ворошилов К.Ф.

КОММУНАЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ КИЕВСКОГО ОБЛАСТНОГО СОВЕТА «КИЕВСКОЕ ОБЛАСТНОЕ БЮРО СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ»: АНАЛИЗ РАБОТЫ ЗА ПЕРИОД 2012-2014 ГОДЫ

Коммунальное учреждение Киевского областного совета «Киевское областное бюро судебно-медицинской экспертизы» (далее КУ КОС «КОБСМЭ») – экспертное учреждение, выполняющее в рамках бюджетного финансирования практически все виды судебно-медицинских экспертиз для судебных и следственных органов Киевской области, а также на платной основе – для судебных и следственных органов других регионов Украины. В связи с отсутствием четкого законодательного урегулирования такого вида деятельности, как выполнение судебно-медицинских экспертиз на основании обращений физических и юридических лиц, указанные экспертизы в настоящее время в бюро не выполняются.

В законодательном плане деятельность КУ КОС «КОБСМЭ» (как и других судебно-медицинских экспертных учреждений Украины) основывается на Приказе №6 от 17.01.1995 года МЗ Украины «О развитии и усовершенствовании судебно-медицинской службы Украины», Постановлении №8 от 30.05.1997 года Верховного суда Украины «О судебной экспертизе в уголовных и гражданских делах», Закона Украины от 25.02.1994 года №4038-ХІІ «О судебной экспертизе»; Уголовным, Уголовно-процессуальным, Гражданско-процессуальным кодексами Украины и другими законодательными актами.

По состоянию на 31 декабря 2014 года штат КУ КОС «КОБСМЭ» составлял 163 физических лица (на 31 декабря 2012 и 2013 годов – 166), из них судебно-медицинских экспертов (включая состоящих на административных должностях) – 49 (2012 г. – 53, 2013 г. – 54, из которых 1 врач-интерн), что составляет 52,24% комплектации кадрами от предусмотренных штатным расписанием экспертных должностей. Средний

медицинский персонал – 38 физических лиц (51,88% комплектации).

В КУ КОС «КОБСМЭ» имеется 20 районных и межрайонных отделений, которые обслуживают 32 судебно-медицинских эксперта (включая 2-х внешних совместителей), что соответствует 62,83% укомплектованности штатами. Население Киевской области – 1 722 875 человек (по данным на 1 июля 2013 года), т.е. один судебно-медицинский эксперт обслуживает 53840 человек.

Приводим следующие основные статистические данные о количестве выполненных в КУ КОС «КОБСМЭ» экспертиз за период 2012-2014 годы:

Экспертиза трупов

	2012 год	2013 год	2014 год
Всего вскрытий	6280	5799	5745
Ненасильственная смерть	3997	3720	3613
Насильственная смерть	2078	1913	1943
Мёртворожденные	4	0	4
Причина смерти не установлена	201	166	185
Эксгумированные трупы	1	1	0

По экспертизам трупов нагрузка на одного эксперта (физическое лицо) составляла: 2012 г. – 274%, 2013 г. – 242%, 2014 г. – 240%.

Экспертиза пострадавших, обвиняемых и других лиц

	2012 год	2013 год	2014 год
Всего осмотров	7441	7493	6611
Тяжкие телесные повреждения	729	416	397
Повреждения средней тяжести	1431	1063	1043
Лёгкие телесные повреждения	4460	5200	4316
Степень тяжести не установлена	208	153	139
Повреждений не выявлено	310	345	337
Развратные действия	3	1	5
Изнасилования	77	62	54
Мужеложство	2	2	3
Другие	222	251	317

По экспертизам «живых лиц» нагрузка на одного эксперта (физическое лицо) составляла: 2012 г. – 47%, 2013 г. – 82%, 2014 г. – 45%.

Комиссионные и комплексные экспертизы

	2012 г.	2013 г.	2014 г.
Экспертиз всего	175	122	143
Комиссионных экспертиз	166	107	110
Из них по обвинению медицинских работников	40	23	8
Комплексных экспертиз	9	15	33

К выполнению комиссионных судебно-медицинских экспертиз, назначенных при расследовании уголовных дел по обвинению медицинских

работников, в состав комиссий экспертов привлекаются ведущие специалисты Департамента здравоохранения Киевской областной государственной администрации, кафедр Национального медицинского университета им. А.А.Богомольца и Национальной медицинской академии последипломного образования врачей им. П.Л.Шупика. Результаты экспертиз обсуждаются в Департаменте здравоохранения Киевской областной государственной администрации, что положительным образом влияет на качество оказываемой населению Киевской области медицинской помощи, что в том числе, видно из вышеуказанной таблицы (ежегодное снижение количества назначаемых по «врачебным делам» экспертиз).

При выполнении комплексных экспертиз в состав комиссий экспертов по постановлению следственных и судебных органов, как правило, включаются судебные эксперты (автотехники, баллисты) из Киевского научно-исследовательского института судебных экспертиз, научно-исследовательского экспертно-криминалистического центра Главного управления МВД Украины по Киевской области. Экспертизы выполняются (в зависимости от их специфики) с обязательным изучением транспортных средств, одежды и обуви пострадавших, огнестрельного оружия (при необходимости с проведением контрольных отстрелов) и других вещественных доказательств.

При проведении ежемесячных семинаров с участием всех экспертов бюро обсуждаются результаты выполненных комиссионных экспертиз, назначенных после выполненных ими первичных экспертиз.

Анализ деятельности КУ КОС «КОБСМЭ» позволяет выделить такие основные проблемные вопросы, не позволяющие в полной мере выполнять судебно-медицинские экспертизы на необходимом научном уровне:

1. Финансирование. К сожалению, материальная база КУ КОС «КОБСМЭ» оставляет желать лучшего. В связи с крайне ограниченным финансированием администрация бюро не имеет возможности осуществлять закупки современного оборудования, проводить капитальные ремонты помещений. В связи с указанным не имеется возможности вводить в практическую работу новые методики исследований, готовить под них экспертные штаты и средний медицинский персонал. Низкие заработные платы и слабая техническая оснащенность делают работу в бюро непривлекательной для выпускников медицинских институтов и училищ, что не даёт возможность решить вопросы комплектации кадрами.

2. Комплектация кадрами. Наибольший кадровый дефицит отмечается в лабораторных отделениях бюро: судебно-медицинская криминалистика – 2 эксперта на 9 штатных должностей (выполнили экспертиз на 6,2 должности по действующим нормативам), судебно-медицинская криминалистика – 4 эксперта на 11 штатных должностей (выполнено экспертиз на 15,1 должности), судебно-медицинская иммунология – 4 эксперта на 8,25 штатных должностей (выполнено экспертиз на 11,5 должности). По состоянию на 31 декабря 2014 года 19% работающих в бюро экспертов – пенсионного возраста.

3. Законодательное регулирование. Действующие в настоящее время законодательные акты в отношении работы экспертных служб (в том числе конкретно судебно-медицинской экспертизы) являются устаревшими, не соответствующими принятому в 2011 году Уголовно-процессуальному кодексу Украины. Имеющиеся проекты новой редакции приказа о судебно-медицинской службе, Закона Украины о судебно-медицинской экспертизе в настоящее время находятся на рассмотрении в Министерстве здравоохранения Украины, Верховном Совете Украины. Указанное законодательное несоответствие отрицательно отражается на функционировании судебно-медицинской службы.

Старушкевич А.В.

ОГЛЯД ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СЕКСУАЛЬНИХ УБИВСТВ

Сексуальні вбивства мають схожі криміналістичні ознаки, безпосередньо пов'язані із задоволенням сексуального потягу. Це вбивства, поєднанні зі зґвалтуванням, насильницьким задоволенням статевіої пристрасті неприродним способом та іншими сексуальними діями.

Метою огляду на місці події під час вчинення таких убивств є: а) збір інформації про особу передбачуваного правопорушника; б) збір даних, що дозволяють зробити висновок про вчинення серії сексуальних убивств однією особою; в) висування версій про особу передбачуваного вбивці й планування заходів щодо їхньої перевірки.

Ознаками сексуального вбивства можуть бути : поза трупа, відсутність одягу на ньому, оголені статеві органи і т.ін. Інформація про сексуальний компонент убивства накопичується в міру дешифрування сексуальної символіки. Про сексуальне вбивство можуть свідчити різні рани, локалізовані в ділянці статевих органів, молочних залоз та ін.; розкриті порожнини трупа; розчленування й відчленування і т.ін. Зникнення органів та частин трупа свідчить про прагнення убивці заволодіти еротично значимими фетишами, що є безумовною ознакою сексуального вбивства. Під час сексуальних убивств можуть мати місце випадки, коли явні ознаки відсутні або є нечіткими, «слабовидимими», символізованими. У ході огляду місця передбачуваного сексуального вбивства слід враховувати, що сексуальний мотив вбивства може бути затушований супутніми мотивами, наприклад, корисливим, а тому неврахований під час побудови версії про правопорушника, може направити слідство помилковим шляхом та істотно ускладнити подальше розслідування.

Найпоширенішими *способами* сексуального вбивства є механічна асфіксія (від здавлювання шиї руками або петлею; від закриття рота та носа) та тупа травма голови. У випадках механічної асфіксії на шиї трупа знаходять странгуляційну борозну, садна, синці, аналогічні ушкодження в окружності отворів рота та носа, на слизовій губ. Ушкодження тупими предметами голови частіше бувають множинними. Рідше спостерігаються різані, колото-різані, колоті рани різної локалізації, заподіяні гострими

предметами.

Зазначені ушкодження можуть наноситися не тільки з метою подолання опору жінки під час здійснення з нею насильницького статевого акту, але й до згвалтування, а також після вчинення статевого злочину для його приховання.

Прибувши на місце вчинення сексуального вбивства, слідчого, зазвичай, зустрічають там *працівників оперативного підрозділу*, які не тільки забезпечують охорону місця події, але й вживають заходів по з'ясуванню обставин події, виявленню слідів та предметів, які в подальшому стануть доказами і встановленню винних. У даному випадку, зазвичай, на місце події прибувають керівники й відповідальні працівники органів внутрішніх справ та прокуратури. Їхня присутність на місці події не повинна сковувати ініціативу або обмежувати процесуальну самостійність слідчого під час вирішення ним питання про порядок проведення огляду. Слідчий відповідно до чинного законодавства є єдиним повновладним керівником і розпорядником з усіх питань, що стосуються проведення розслідування. Неухильне дотримання цього принципу обов'язкове для усіх осіб, що беруть участь у проведенні огляду, незалежно від їхнього посадового положення й відомчої приналежності.

Заслухавши працівників оперативного підрозділу, а при необхідності й уже виявлених свідків, ознайомившись із загальною обстановкою місця події, слідчий ухвалює рішення щодо порядку й послідовності проведення огляду. При цьому він вирішує питання про необхідність одночасного проведення тих або інших слідчих (розшукових) дій і пошукових заходів і дає про це відповідні доручення працівникам оперативного підрозділу.

Однією з найважливіших умов успішного проведення огляду на місці події у кримінальних провадженнях даної категорії є активна участь в огляді *спеціалістів*: криміналіста, судового медика (при неможливості його участі – іншого лікаря), біолога, трасолога, психолога і т.ін.

До завдань судового медика у даному випадку входять: безпосередній огляд трупа, встановлення кількості й характеру тілесних ушкоджень, виявлення й вилучення наявних на місці події біологічних об'єктів (крові, сперми, слини, волосся, нігтів, сечі).

Завданнями криміналіста є виявлення, фіксація й вилучення слідів трасологічного характеру (рук, ніг, транспортних засобів, волочиння й ін.), а також виконання дій, пов'язаних з фото- і відеофіксацією обстановки місця події.

Якщо *потерпіла* залишилася в живих, то її участь в огляді є вкрай бажаною, тому що це дозволить уточнити межі огляду; визначити шлях, яким вона прямувала разом з правопорушником на місце події, й напрям його відходу; звернути увагу на конкретні ділянки місця, де безпосередньо відбувалося сексуальне насильство, або чинився опір правопорушнику, тому що саме у цих місцях, можна виявити сліди як трасологічного, так і біологічного характеру. Якщо потерпіла перебуває в лікувальній установі, то після поліпшення її стану здоров'я доцільно провести додатковий огляд

місця події з її участю.

Українською уважно доцільно підходити до визначенню меж огляду місця події, під час виявлення трупа на відкритій місцевості, тому що навіть на значній відстані від трупа можна виявити сліди взуття правопорушника, сліди належного йому транспортного засобу, викинуті ним речі потерпілих.

На той факт, що сексуальне насильство й убивство були *вчинені не на місці виявлення трупа*, можуть вказувати наступні обставини: а) сліди волочіння на трупі, одязі та ґрунті; б) зім'ятий та зміщений одяг на плечах, голові, руках жертви; в) відсутність на місці виявлення трупа значних слідів крові при наявності травматичних ушкоджень, які повинні супроводжуватися рясною кровотечею; г) відсутність на місці події слідів боротьби, якщо потерпіла молода та фізично неслаба особа; ґ) виявлення трупа в тих місцях, де вчинення сексуального насильства неможливо або малоімовірно: у воді, під бетонними плитами, у колодязях, ліфтових шахтах, у виритих ямах і т.ін.; д) відсутність знятого з трупа одягу й предметів, виявлення трупа у вигляді розчленованих частин, упакованих у пакети, мішки, сумки й ін.

З метою успішного розслідування сексуальних убивств першорядне значення має огляд трупа на місці події. Не обов'язково, щоб у всіх випадках огляд розпочинався з огляду трупа, але його огляд слідчий повинен здійснювати особливо уважно й ретельно.

Загальний *огляд трупа* розпочинається з фіксації місцезнаходження трупа, його положення стосовно навколишніх предметів на місці події, загального виду й пози трупа, тобто розташування відносно один одного його частин. Положення й поза трупа мають істотне значення для формування версій про механізм події. Оглядаючи труп, необхідно уважно досліджувати поверхню підлоги, ґрунту, предметів, на яких лежить труп, і зіставити їх з виявленими на шкірі трупа відбитками. Якщо між формою знайдених під трупом предметів і обрисами слідів на шкірі трупа є розходження, то можна зробити висновок, що труп був переміщений. Ознаками зміни положення трупа є порушене трупне задубіння, а також деякі інші сліди: шкірні садна посмертного походження, кров'яні смуги й т.ін.

Труп оглядається по частинах у тій послідовності, яка уявляється найбільш доцільною. При цьому встановлюється характер, ступінь і локалізація трупних явищ і ушкоджень. У ході огляду трупа фіксуються мазки, згустки й плями, які знаходяться на шкірі й у волоссі, що можуть бути утворені спермою, а також зовнішні тілесні ушкодження, у тому числі характерні для зґвалтування синці й садна на стегнах, колінах, в ділянці статевих органів і сідниць, сліди укусів на грудях, на плечах і т.ін. Під час огляду ділянки статевих органів, крім їхнього звичного опису, доцільно описати стан статевої щілини й заднепроходного отвору (зіяє чи ні), при цьому відзначивши, чи не забруднена шкіра навколо останнього. При цьому спеціаліст (судовий медик) за дорученням слідчого вилучає з поверхні тіла частки речовини, схожої на сперму, вистригає разом з волоссям згустки, наявні в них. Труп дактилоскопується. Ретельно досліджується підньюгтьовий вміст пальців рук трупа, тому що там у процесі боротьби з

убивцею можуть залишитися шматочки його шкіри, кров, частки одягу.

Нерідко убивця затикає рот жертви кляпом, який вилучається як речовий доказ.

Під час *опору* жінки насильницькому статевому акту, зазвичай, виявляються садна та синці на внутрішній поверхні стегон, в області зовнішніх статевих органів, на сідницях, молочних залозах. Можуть бути розриви стінок піхви та проміжності.

Поряд із зазначеними ушкодженнями на тілі потерпілої, для встановлення насильницьких статевих зносин чи спроб до цього має значення і стан її *одягу*. Ушкодження одягу потерпілої свідчать про динаміку вчинення й приховання сексуального убивства, та про його знаряддя. Іноді ці ушкодження й стан одягу є єдиним об'єктивним доказом сексуальної мотивації вбивства. Мова йде про ті випадки, коли сперма не виявлена (застосовувався презерватив або труп у стані сильної гнильної зміни, чи скелетований), а одяг, який прикриває статеві органи, відсутній, перебуває осторонь від останків потерпілої або має характерні ушкодження. Останнє варто враховувати під час визначення меж огляду.

Типовими для згвалтування ушкодженнями одягу вважаються: розриви чи розрізи трусів, поясу з резинками для панчіх, сорочки, бюстгальтера, плаття, кофточки, спідниці, відриви гудзиків та розриви петель на цих предметах одягу, зламані блискавки, гачки та пряжки на них. Однак у випадках згвалтування із застосуванням погроз чи при використанні безпомічного стану жінки, пошкоджень, характерних для опору гвалтівнику, може не бути.

У низці випадків під час огляду трупа можна зіштовхнутися з фактом наявності на трупі одягу, який приховує статеві органи або заднепроходний отвір, хоча факт сексуального насильства є незаперечним. У такому випадку можна припустити два варіанти розвитку події: одяг було вдягнуто гвалтівником після вчинення вбивства або потерпіла одяглася сама, після чого й була вбита.

Явними ознаками того, що одяг був одягнений гвалтівником є: а) відносний порядок верхнього одягу, при збереженому безладді нижньої білизни; б) наявності верхнього одягу при відсутності нижнього; в) одягнуте взуття при відсутності предметів одягу, які не могли бути зняті через взуття (колготки, панчохи, рейтузи); г) неправильно одягнутий одяг (навиворіт, задом наперед).

При цьому гвалтівник, зазвичай, переслідує мету приховати факт сексуального насильства, особливо при відсутності на тілі жертви сперми й характерних для такого виду правопорушень тілесних ушкоджень.

Обстановка місця події при сексуальних вбивствах характеризується низкою *особливостей*, які дозволяють запідозрити сексуальні мотиви вбивства. Насамперед, привертає увагу поза трупа: ноги широко розведені, статеві органи оголені, нижня білизна та верхній одяг у безладі, розірвані чи розрізані, нерідко окремі предмети одягу зняті з тіла і знаходяться осторонь від трупа. На трупі зазвичай добре помітні пошкодження, які виникли в

процесі опору гвалтівнику.

Опис трупних змін здійснюється за звичними правилами, так само, як і опис окремих частин тіла.

При описі рота відзначають: відкритий він чи ні, ушкодження слизової оболонки рота, цілість та стан зубів, наявність сторонніх тіл та речовини в порожнині рота.

Детально відзначається стан статевих органів жінки – їх розвиток, ступінь оволошіння, колір слизової оболонки входу в піхву, цілість незайманої плівки, характер виділень з піхви (кількість, колір, вид), ушкодження зовнішніх статевих органів, наявність яких-небудь сторонніх предметів.

Виявлені при огляді трупа пошкодження описують за звичними правилами. При цьому найчастіше важливо відзначити не тільки наявність пошкоджень у тій чи іншій ділянці тіла, але й їх відсутність.

Детально описуються пошкодження від *укусів* (є можливість ідентифікації вбивці за слідами зубів). Усі виявлені пошкодження фотографуються за правилами масштабної фотографії. При наявності слідів укусів на шкірі іноді вдається одержати їх відбитки за допомогою пластичної маси. Крім того, рекомендується перемальовувати укуси на прозору плівку для її наступного зіставлення з будовою зубів запідозреного.

Під час огляду передбачуваних *знарудь* травми (камінь, кастет, ніж, мотузка і т.ін.) звертають увагу на наявність слідів крові, відбитків пальців, волосся, яке прилипло, та інших слідів.

Сліди *сперми* – важливий доказ вчинення правопорушником зґвалтування або насильницьких дій сексуального характеру. Крім того, сперма є носієм групових властивостей крові. Сліди сперми можуть перебувати (залежно від особливостей вчинення статевого акту) у різних органах потерпілої на шкірі або на одязі потерпілих. Вони можуть локалізуватися не тільки на тілі жертви, але й поруч із тілом (на підлозі, ґрунті, рослинних залишках і т.ін.).

Для встановлення факту статевих зносин, у всіх випадках сексуальних убивств необхідно досліджувати вміст піхви на наявність сперми та її групову приналежність. За узгодженням із судовим медиком мазки і тампони з піхви, прямої кишки і порожнини рота для подальшого лабораторного дослідження беруться або на місці події, або при розтині трупа в судово-медичному морзі.

Із зовнішніх статевих органів, лобка, стегон та інших частин тіла підозрілі на сперму плями вилучають на місці події.

Сліди сперми потрібно шукати не тільки на трупі, їх розташування залежить від місця вчинення статевого акту.

Сперма на місці події та у статевих органах жінки може бути відсутня у зв'язку з застосуванням чоловіком запобіжних засобів, зокрема, презерватива.

Одяг та інші предмети з плямами, схожими на кров та сперму, вилучаються повністю та відправляються на дослідження.

Волосся, що належали гвалтівникові, залежно від механізму сексуального насильства, можуть бути виявлені на тілі, одязі й внутрішніх органах потерпілих.

Лобкове волосся правопорушника, так само як і випавше або вирване з волоссяної частини голови, може бути затиснуте в долоні жертви або потрапити в піднігтьовий простір у разі її активного опору, чи зачепитися за гудзики, застібки, гачки, деталі фурнітури одягу.

Якщо на одязі, тілі жертви, на різних предметах виявлене волосся чи об'єкти, схожі на волосся, описують точне місце їх виявлення, кількість, колір, довжину, забруднення; воно вилучається та направляються на дослідження. Одночасно беруть зразки волосся з голови, лобка та пахвових впадин трупа.

Сліди *слини* можуть бути виявлені на недопалках, у плювках. Слина так само, як і сперма, є носієм групових властивостей крові.

Сліди *поту*, приналежного гвалтівникові, можуть перебувати на предметах, які правопорушник тримав у руках або торкався них, особливо якщо в нього спостерігається підвищена пітливість.

Важливе значення для встановлення факту контакту жертви із гвалтівником має аналіз вилученого з трупа *піднігтьового вмісту*, у якому можуть перебувати часточки шкірного епітелію гвалтівника, уламки його волосся, мікрокількості крові, сперми.

Якщо піднігтьовий вміст рук жертви буде вилучатися під час експертизи трупа в морзі, то з метою запобігання втрати його під час перевезення, необхідно на кисті рук трупа одягти паперові чи целофанові мішечки, зав'язавши їх навколо променевозап'ястних суглобів.

Іноді застосування *протизаплідних засобів* дозволяє виключити фізичне насильство при вчиненні статевого акту. Так, під час одного з вбивств ковпачок на шийці матки, виявлений при дослідженні трупа, став доказом того, що жінка готувалася до статевих зносин. Вбивство було вчинено під час добровільного статевого акту.

Наявність значних пошкоджень статевих органів у жінки, так само як і пошкоджень інших ділянок тіла, повинне спрямувати учасників огляду на пошук на місці події *знаряддя*, якими ці ушкодження могли бути нанесені. У зв'язку з цим огляд трупа жінки обов'язково слід здійснювати на місці його виявлення. Вкрай небажано оглядати та фіксувати на місці події тільки позу трупа та розташування одягу, а подальший зовнішній огляд здійснювати в морзі, як це іноді буває. Якщо необхідність у цьому все ж виникає, місце виявлення трупа та навколишня місцевість повинні обов'язково охоронятися для того, щоб після огляду трупа в морзі, продовжити огляд місця його виявлення. Усі знаряддя, якими могли бути заподіяні ушкодження взагалі та статевих органів зокрема, повинні обов'язково вилучатися. Біологічне дослідження плям та різних слідів на них дозволить встановити механізм та послідовність нанесення ушкоджень.

Підлягають опису й огляду сліди *крові* (обов'язково слід вказувати кількість крові) глибину просочування ґрунту, частоту, розміри і форму

плям, наявність і спрямованість потьоків на одязі і т.і.). Це стосується й опису плям крові в приміщенні.

Не менш важливе значення для розслідування сексуального вбивства мають сліди *ніг*. Ретельне вивчення слідів ніг, в ході огляду, нерідко дозволяє встановити обстановку в момент сексуального вбивства, судити про деякі особливості правопорушника: приблизний зріст, вік, вагу, певні фізичні недоліки, якщо такі є. Сліди ніг указують напрям руху правопорушника, допомагають визначити, біг він або йшов, де зупинявся, у якому був взутті, його характерні прикмети. Сліди взуття можуть бути використані з метою його ідентифікації, а в тому випадку, якщо є сліди босих ніг, вони можуть бути використані для ідентифікації конкретної особи. Під час пошуку слідів ніг, насамперед, звертають увагу на можливі шляхи проникнення правопорушника на місце події й відходу з нього. Особливо чіткі сліди залишаються на запиленій дорозі, вологому ґрунті, мокрому снігу. Сліди можуть бути виявлені на деякій відстані від місця події – на городі, пустирі, в саду, на мало відвідуваних стежках і дорогах, якими правопорушник просувався, щоб залишитися непоміченим.

Деякі ознаки слідів, виявлених на відкритій місцевості, дозволяють судити про час, коли слід був залишений. Так, чіткий глибокий слід може бути залишений після дощу або в період його завершення. Чіткий слід на снігу, що тоне, свідчить про те, що він залишений незадовго до виявлення, а на заledenілому снігу, – що він залишений у відлигу, безпосередньо перед морозом. Сліди ніг можуть бути виявлені й на одязі жертви, з цією метою уважно оглядаються предмети одягу, розкидані на місці події.

Певне значення на місці події має стан взуття жертви, його розташування, тому що за цими даними можна відновити обставини того, що сталося. Взуття жертви нерідко знімається одночасно з рейтузами чи трико, іноді жертву знову взувають після вчинення з нею статевого акту. Зняті й акуратно поставлені черевики є доказом того, що вони знімалися без поспішності, без опору з боку жертви, можливо нею самою, хоч уся інша обстановка свідчила про застосування, очевидно, в ході подальшої події, фізичної сили.

Сліди взуття можуть бути виявлені як у безпосередній близькості від трупа, так і по шляху його проходження до місця здійснення сексуального насильства й убивства й відходу від нього. Вони можуть свідчити про знання правопорушником особливостей розташування будов у мікрорайоні населеного пункту, стежок у лісопосадках, наявності затишних безлюдних місць.

Волочіння трупа по землі, по траві неминуче спричиняє здирання трави, яка застряє в його одязі. Дослідження трави, порівняння її зі зразками, вилученими з місця події, допомагає визначити місце первинного розташування постраждалої.

У випадках сексуальних вбивств жертві нерідко заподіюються ушкодження *зубами*. Подібні ушкодження також можуть бути заподіяні і жертвою правопорушнику. У зв'язку з цим усі предмети, залишки їжі,

цигарки, на яких збереглися відбитки зубів, необхідно вилучати та передавати для дослідження і зіставлення судовому медику. Із зубів запідозреного у сексуальному вбивстві та зубів постраждалої слід у всіх випадках знімати гіпсові зліпки, які можуть знадобитися для ідентифікації.

Після огляду зовнішнього стану одягу, фіксації положення й пози трупа варто оглянути *ложе* трупа. Із цією метою труп потрібно підняти й віднести убік, при цьому не волочити його й не перевертати, щоб не змістити предмети, що перебувають під ним. Якщо труп перебуває в позі, характерній для статевих актів, важливо оглянути ґрунт навколо трупа, з метою виявлення слідів колін або носків взуття гвалтівника. Відомі випадки, коли по відбитках матеріалу одягу у вм'ятинах на ґрунті й виявленим у них текстильним волокнам проводилася ідентифікація штанів правопорушника, а за слідами носків взуття судили про його зріст. В останньому випадку вимірювалася відстань від слідів взуття до місця знаходження (у момент події) зовнішніх статевих органів потерпілої, що відповідає довжині ніг гвалтівника.

Під час розслідування сексуального вбивства необхідно ретельно оглядати місце, на якому лежав труп, особливо в ділянці під статевими органами, сідницями й між нижніми кінцівками, тому що у випадку передчасного сім'явиверження у правопорушника, в зазначених місцях утворюються плями сперми. Також необхідно ретельно оглядати трав'яний покрив (якщо він є) біля трупа й під ним, тому що під час боротьби різні дрібні предмети, у тому числі й ті, що випали з кишень правопорушника, можуть бути втоптані в землю або опиняться прикритими травою. У випадку вбивства на відкритій місцевості або в умовах обстановки, яка забруднює (пісок, фарба, цемент, ошурки) рекомендується під час огляду вилучати зразки ґрунту й відповідних барвників, з метою наступного експертного порівняння з аналогічними слідами на тілі, одязі й взутті запідозреного, коли той буде виявлений. З цією же метою на місці вбивства вилучають зразки рослин та їх насіння.

Важливим є виявлення на місці події слідів одного або декількох *пальців*, частин *долоні* або *усієї кисті*. Залежно від повноти й чіткості таких слідів, можливо ідентифікувати людину за відображенням папілярних ліній, встановити особливості руки, яка залишила слід (відсутність пальців, каліцтво кисті, наявність шрамів, інших ушкоджень і видозмін поверхні кисті). Можливо приблизно визначити вік і зріст людини за розмірами частин кисті.

Особливу увагу варто приділяти питанням виявлення, фіксації й вилучення слідів *рук*. Насамперед, вони можуть перебувати на приналежних жертві предметах, що мають гладку поверхню (флакони, пудрениці, дзеркала й ін.), які гвалтівник викинув неподалік; на пляшках, склянках, що залишилися на місці організації ним засідки на жертву; на поверхні інших предметів, використаних правопорушником. Під час вчинення сексуального вбивства в приміщенні пальцеві відбитки можуть залишитися на предметах, що перебувають поблизу місця зґвалтування, наприклад, металевих або

полірованих деталях ліжка, дивана, на ділянці, яка примикає до стіни. Навіть якщо труп виявлений у нежитловому приміщенні не варто відмовлятися від пошуку відбитків пальців рук, тому що в цілому ряді випадків установити сексуального вбивцю вдається саме за результатами його дактилоскопіювання у зв'язку із вчиненням правопорушником інших менш тяжких злочинів.

Під час розслідування сексуальних убивств важливим є використання *мікрочасток*. Під ними, зазвичай, розуміють частки різноманітних речовин з невеликими лінійними розмірами, які залишаються на місці події, знаряддях правопорушення, убивці або його жертві. Результати дослідження мікрочасток у кримінальних провадженнях про сексуальні вбивства, а також локалізація цих часток сприяють встановленню місця, часу й механізму вчинення конкретного правопорушення, особи правопорушника, перебування його на місці події, факту контакту між ним і жертвою. Сексуальні убивства, зазвичай, супроводжуються різноманітними, більш-менш тривалими контактами. При цьому зустрічаються усі види механічного контакту в будь-якій комбінації. Для таких правопорушень характерно й те, що відбувається тісний контакт між багатьма предметами одягу, їхніми комплектами, у тому числі не тільки верхнього одягу, але й нижньої білизни, між взуттям, панчохами, носками, а також між тілом правопорушника й тілом жертви. Все це, особливо якщо мав місце опір правопорушникові, обумовлює взаємоперехід мікрочасток з правопорушника на потерпілу. Під час вчинення сексуального убивства виникають сліди життєдіяльності організму, які після правопорушення навмисно або ненавмисно знищуються, і слідчий нерідко вилучає лише збережені частки висохлої речовини в мікроскопічних розмірах, які залишаються непоміченими для зацікавлених у їхньому знищенні осіб.

Пошук мікрочасток доцільно розпочинати з вузлового пункту місця події – трупа. На жертві – на верхньому й нижньому одязі, головному уборі, взутті, на волоссі, на внутрішній поверхні носа, у роті, на зубах і в проміжках між ними, у дихальних шляхах, на оголених ділянках тіла (обличчі, шиї, руках), у вмісті під нігтями й у нігтьових лунках, на лобку, промежині, сідницях, стегнах, у статевих органах і на їхній поверхні, в ділянці ануса й в прямій кишці, у місцях ушкоджень і укусів, на різних предметах (сумках, годинниках і т.ін.) – можливі мікрочастки, що залишаються від правопорушника (його одягу, взуття, волосся з голови, іноді вій, брів, вусів, бороди, грудей, лобка; клітини епідермісу, що ороговіли й відшарувалися з поверхні тіла, поту, крові, слини, сперми, мікрофлори препуціального мішка). На жертву переходять мікрочастки, що відділилися від знарядь і засобів вчинення убивства, предметів правопорушника, а також мікрочастки предметів обстановки місця події, рослинності, ґрунту, покриття підлоги, поверхні безпосереднього вчинення насильницького статевого акту або акту мужолозтва (поверхня дивана, килима й т.ін.). При цьому варто враховувати, що сперма перебуває не тільки у вагінальному відділі, але й на шкірі й у волоссі в ділянці статевих органів і на інших ділянках тіла (при вчиненні

інших насильницьких дій сексуального характеру).

Сексуальні убивства відрізняє й певна локалізація мікрочасток. Так, мікрочастки текстильних волокон, волосся, клітин і виділень людського організму переходять на предмети верхнього одягу й білизни найчастіше спереду; вони виявляються не тільки на зовнішній стороні предметів одягу, але й на внутрішній, на статевих органах, у прямій кишці, у роті, на руках, у піднігтьовому вмісті.

Якщо труп перебував у вологому середовищі (вода, сніг), то кисті рук потрібно помістити у чисті пластикові пакети, з метою збереження наявних на них слідів, а мікрочастки з долонь і піднігтьовий вміст вилучати тільки в морзі, після попереднього просушування. У такому випадку, в подальшому, на біологічну експертизу, одночасно з аркушами липкої плівки, на якій перебувають вилучені мікрочастки з долонь трупа, і піднігтьовим умістом повинні направлятися згадані пакети, і питання про «наявність і властивості виявленого» повинні рівноцінно ставитися й щодо них.

Під час огляду на місці події, іноді на ґрунті, в снігу виявляють сліди від ліктів, колін, взуття правопорушника, у яких відкладаються мікрочастки його одягу й взуття. В тому випадку, якщо є запідозрений, на відповідних ділянках його одягу, взуття, тіла необхідно шукати мікрочастки ґрунту та рослинності.

Однак основними об'єктами пошукової діяльності мікрочасток, під час огляду на місці події, все ж залишаються одяг і взуття трупа.

Кожний із предметів одягу оглядається окремо з великою обережністю, для того, щоб наявні на ньому мікрочастки не були змішані. З метою уникнення під час вилучення ушкодження й забруднення одягу, труп не можна тягнути або перекочувати по землі чи підлозі. Якщо предмет одягу важко вилучити, через задубіння трупа, то річ розрізається по шву на спині або на рукавах і плечах так, щоб розріз не поєднався з дефектом, що виник в момент правопорушення. З кишень одягу вилучаються усі предмети, кожний з яких оглядається й окремо впаковується. Вкладати їх назад у кишені не можна. Забруднення кожної кишені висипаються на окремий аркуш паперу і у нього ж впаковуються. Кишені не можна залишати вивернутими, тому що можуть бути втрачені наявні на них мікрочастки. На одязі огляду підлягають шви, складки, манжети, застібки, блискавки, гудзики, гачки, пряжки поясні і годинникові ремінців. Оглядаючи взуття, необхідно звернути увагу не тільки на його поверхню й підошви, але й на язички, шнурки, канти.

Предмети одягу, які могли вступати в контакт з правопорушником, знаряддями й засобами вчинення правопорушення, обов'язково й невідкладно вилучаються в ході огляду на місці події й трупа. Ушкодження одягу й тіла, ознаки відповідності їх на тілі й одязі судовий медик вивчає під час огляду трупа. У іншому випадку стан одягу змінюється, виникає небезпека втрати слідів, особливо мікрочасток, виникають посмертні ушкодження. На одяг і тіло жертви, у рани попадають сторонні мікрочастки, що може ввести слідство в оману.

Існуюча практика вилучення одягу судовим медиком у ході експертизи

веде до втрати доказового значення результатів дослідження мікрочасток, виявлених на одязі трупа. Під час доставляння трупа в морг одяг може забруднитися кров'ю, яка витікає з ран, це може відбутися також при зіткненні трупа з різними предметами в ході транспортування (в автомашині, на носилках, на лежку в морзі, з одягом осіб, які перевозили труп у морг і т.ін.).

Якщо труп виявлений неподалік автотранспортних доріг, то не виключена можливість виявлення слідів *транспортного засобу*, на якому правопорушник привіз жертву на місце події. Це можуть бути сліди протектора шин, що вказують на марку автомобіля, сліди підтікання машинного масла, гальмівної або охолоджувальної рідини. Дані речовини допоможуть згодом ідентифікувати автомобіль, в якому вони експлуатувалися. Доцільно тільки врахувати, що ці речовини після вилучення варто зберігати в закритій тарі й негайно, не чекаючи виявлення автомобіля запідозреного, відправляти на експертне дослідження, тому що летучі речовини, які містяться в них, можуть випаруватися, і процес ідентифікації автомобіля може бути значно ускладнений.

У деяких випадках, на тілі жертви можуть бути виявлені частки лакофарбового покриття автомобіля, які відшарувалися. Марку такого автомобіля за їхнім складом й кольором встановити важко, але після виявлення конкретного автомобіля ідентифікуюче значення цих часток важко переоцінити.

Досить часто жертвами сексуальних убивств є жінки, які їдуть попутним транспортом. Для цієї категорії вбивств характерне знаходження трупа на проїзній частині дороги, узбіччі або на порівняно невеликій відстані від дороги (на полі, у розташованих неподалік ярах, чагарниках, у лісі або пришляховій лісосмузі). У таких випадках під час огляду на місці події необхідно значну увагу приділяти виявленню слідів транспортного засобу, виявленню й фіксації усієї сукупності ознак, які дозволяють визначити вид, марку та модель автомобіля (колія, ширина слідових смуг, відбитки малюнків протекторів шин і т.ін.). При наступному випадковому наїзді транспортного засобу на труп, або при інсценуванні правопорушником дорожньо-транспортної події, на трупі можуть виявитися сліди у вигляді забруднень, розчавлення окремих частин тіла, відбитки протектора шини, плями машинного масла, бензину. У ряді випадків (особливо у сільській місцевості) правопорушник може скористатися вантажним автотранспортом, у результаті чого на місці убивства можуть бути виявлені частини автомобіля, які відділилися, а також вантажу, який перевозився (зерно, овочі, добрива, сіно, соломка й т.ін.). В ході виявлення вони підлягають вилученню.

Криміналістично важливу інформацію про особу передбачуваного правопорушника мають *предмети й речі*, які йому належали й були залишені ним на місці події. На них можуть бути найрізноманітніші сліди: запах, піт, волосся, лупа, відбитки пальців.

Отримані під час огляду на місці події відомості про місце й час вчинення сексуального убивства, характер тілесних ушкоджень, спосіб і

знарядді вбивства, про залишені сліди повинні використовуватися не тільки слідчим, але й працівниками оперативного підрозділу для побудови версії про особу правопорушника, а також фахівцем-психологом для діагностики психічного стану убивці в момент вчинення правопорушення, формування його психологічного *пошукового портрета*.

Відеозапис або *фотографування* трупа здійснюються на тлі навколишнього оточення разом із прилеглими об'єктами, які перебувають з ним в очевидному й безпосередньому зв'язку (знаряддя вбивства, сліди крові й т.ін.). Зміна положення трупа з метою зручності зйомки неприпустима. При виявленні захованого трупа, перший знімок робиться до зняття предметів, які його маскують. У крупному масштабі з міліметровою лінійкою фіксуються усі наявні на трупі ушкодження (садна, синці, трупні плями й т.ін.). Сильно забруднений труп фотографується спочатку у тому виді, якому він був виявлений, а потім після очищення від бруду.

Старушкевич А.В.

ОГЛЯД ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ РОЗЧЛЕНОВАНИХ ТА СКЕЛЕТОВАНИХ ТРУПІВ

Так звані кримінальні *розчленовування* трупа здійснюються у випадках убивства з метою *приховання* слідів і місця кримінального правопорушення, утруднення впізнання особи вбитого й полегшення транспортування частин трупа з місця правопорушення. Убивця нерідко спотворює труп, у першу чергу обличчя й інші ділянки тіла, які можуть бути використані для упізнання, знімає шкіру з обличчя, відрізає вуха, ніс, видаляє очі, зуби, нігтеві фаланги пальців рук і особливі прикмети (родимі плями, фляки, татуювання, бородавки й т.ін.). Іноді знищуються і спотворюються ті частини, на яких є ушкодження або сліди.

Крім зазначеного трупи розчленовують для більш зручного й непомітного *транспортування* їхніх частин з місця події. В окремих випадках правопорушники здійснюють часткове або повне спалювання частин трупа, розміщують їх у різних місцях (залишають у камерах схову на вокзалах, відправляють на товарних поїздах на значні відстані, закопують у землю й т.ін.), відправляють багажем, поштовими посилками й т.ін.

У криміналістиці розрізняють наступні основні *категорії* розчленовування трупів убитих людей: а) навмисне розчленовування; б) випадкове (ненавмисне); в) розчленовування трупів померлого природною смертю (навмисне й випадкове).

Навмисне розчленовування трупів убитих людей за своїм обсягом розподіляють на три групи: декапітація, часткове й повне розчленовування. Навмисне розчленовування розрізняють за видами: дефензивне (захисне) і офензивне (наступальне).

Випадкові розчленовування виникають у результаті транспортної (зазвичай, залізничної) травми, під час вибухів, обвалів, падіння з висоти. У воді розчленовування може бути заподіяно крильми, гвинтами, іншими частинами судна. Іноді виявляють випадково або навмисне винесені

з медичних установ анатомічні препарати, частини плодів мертвонароджених, ампутовані кінцівки, що є приводом для огляду місця їхнього виявлення слідчим.

Розчленовування трупів людей померлих природною смертю може відбутися як навмисно, так і ненавмисно.

Розчленовування дитячих трупів в основному має на меті приховати труп.

Для розчленовування правопорушники використовують різні гострі *знаряддя* – ножі, сокири, пили (у тому числі електричні), а також колеса рейкового транспорту, для дитячих трупів – ножиці. Іноді розчленовування поєднується зі спаленням тканин трупа, виварюванням, розчиненням у концентрованих кислотах, згодовуванням худобі й ін.

Слідчим рекомендують звертати увагу на *спосіб* розчленовування. Уміло, по суглобах, глибокими, одиничними розрізами, може здійснити розчленовування м'ясник, працівник бойні або медичної установи. У таких випадках процес розчленовування відбувається швидко, іноді до 20 хвилин. А якщо правопорушник не має професійних навичок, то розчленовування може затягуватися на кілька годин, а іноді – на добу.

Способи упакування, транспортування й приховання частин трупів, застосовувані правопорушниками, залежать від низки умов, зокрема від наявності пакувальних матеріалів та транспортних засобів, розташування місць приховання і їхнього характеру. Особливими способами приховання частин трупів є: а) відправлення частин трупів багажем залізницею, водним транспортом й поштовими посилкам; б) знищення частин трупів шляхом спалювання; в) розварювання й розчинення частин трупів за допомогою хімічних реактивів.

Місця виявлення частин трупів є різноманітними. Поширеним при дефензивних розчленуваннях є упакування частин трупа в різні матеріали. Результатом дій правопорушників іноді є неможливість на місці виявлення трупних залишків наочно встановити їх приналежність тілу людини.

Різна ступінь гнилісних змін окремих частин трупа не завжди свідчить про приналежність їх різним трупам, тому що останки могли перебувати в різних умовах, зокрема таких, що значно відрізняються.

Місця виявлення частин навмисне розчленованих трупів різноманітні: відкрита місцевість, ліс, болото (особливо, «приховані» місця ландшафту – канами, ями, купи хмизу, листя), ґрунт, водойми, різні приміщення (зазвичай рідко відвідувані або занедбані), смітники й вигрібні ями, колодязі, шахти, камери схову вокзалів, залізничні колії, печі, частини каналізаційної системи, ємності з різними рідинами й т.ін. У водойми й резервуари з рідинами частини трупів нерідко занурюють разом з різними вантажами (каміння, цеглини, частини залізобетону тощо).

Розслідування вбивств поєднаних з розчленовуванням трупів, має свої *особливості*, й ускладнюється тим, що на першому етапі проведення слідчих (розшукових) дій невідомі особа потерпілого, а також місця вчинення вбивства та розчленування трупа.

Під час розслідування вбивств, поєднаних із розчленовуванням трупа, огляд місця події має свою *специфіку*, яка полягає у тому, що подія правопорушення в багатьох випадках, представлена фрагментарно (виявлена одна або кілька частин трупа), що не дозволяє створити модель події. Місць події, при одному такому вбивстві, може бути кілька. Так, убивство може вчинятися в одному місці, розчленовування – в іншому, а частини трупа виявлятися в третьому. Специфіка полягає ще й у тому, що виявлений розчленований труп, а також окремі його частини піддаються гнильним змінам внаслідок впливу природних умов протягом значного періоду часу. Все це надзвичайно ускладнює проведення огляду, який вимагає особливої старанності й використання знань фахівця в декількох галузях, зокрема судової медицини, стоматології, біології й ін.

У випадку виявлення частин розчленованого трупа основне *завдання* слідчого, на початковому етапі розслідування, полягає у встановленні особи потерпілого, місця вбивства, способу його вчинення й відомостей про особу винного. У зв'язку із цим, особливого значення під час огляду місць виявлення частин трупа набувають пошуки слідів рук, взуття правопорушника, транспортних засобів, ретельна фіксація особливих прикмет, наявних на частинах трупа, індивідуальних ознак їхнього упакування, виявлення на об'єктах, що оглядаються, сторонніх мікрочасток, волокон, забруднень. Здійснюються пошукові заходи, спрямовані на встановлення осіб, які бачили правопорушника поблизу місць виявлення частин трупа.

Під час огляду *частин трупа* у протоколі вказується, в одному, чи різних місцях вони виявлені. При цьому щодо кожного місця зазначаються відомості, які його характеризують (кліматичні, температурні, інші, наприклад, глибина поховання в ґрунт або занурення в рідину), відстань між частинами трупа, на якій вони виявлені. Відзначається, чи усі частини трупа виявлені, якщо ні – вказуються відсутні. Слідчий повинен вивчити сліди навколо місця виявлення кожної частини трупа (сліди ніг людини й тварин, транспортних засобів).

У випадку наявності *упакування* (ящик, валіза, згорток) воно ретельно оглядається, обміряється, описується, й до розгортання (відкривання) фотографується. В ході огляду, окремо, слідчим вивчаються й фотографуються вузли, якщо вони наявні на пакувальній мотузці, шпагаті або дроті. Під час розкриття упакування вони не розв'язуються, матеріал упакування акуратно розрізається осторонь від вузла, а потім стягується (прошивається) ниткою. Ретельний опис пакувальної тканини (мішковина, папір, предмети постільної білизни, одяг) є обов'язковим.

Після характеристики пакувального матеріалу, детально описується *одяг*, який зберігся на розчленованому трупі, з обов'язковою вказівкою: кольору, розміру, характеру обробки, малюнка, міток, запаху, ушкоджень і інших особливостей.

Особлива увага звертається на виявлення й опис забруднень та

ушкоджень одягу; якщо їх не виявлено, про це спеціально вказується у протоколі огляду. Під час виявлення забруднень відзначають їхню локалізацію, вид (пляма, патьок, помарка й т.ін.), колір, характер забруднюючої речовини (кров, сеча, блювотні маси, пісок, дорожній пил, масляниста речовина й т.ін.), форму, розміри, ступінь проникнення в тканину (ступінь просочування тканини), стан забруднюючої речовини (рідкий, підсохлий, сухий). При необхідності слідчий вилучає забруднення (у поліетиленові, паперові пакети, скляну пробірку) для направлення на спеціальне дослідження. В ході опису ушкоджень одягу відзначають їхню локалізацію, вид (поверхнєве ушкодження, наскрізне ушкодження зовнішньої поверхні предмета одягу, наскрізне ушкодження верху й підкладки), форму (довгі ушкодження орієнтують за циферблатом годинника), розміри, особливості країв, кінців і утворюючих їх ниток, забруднення навколишньої тканини ушкодженого предмета одягу, відповідність ушкоджень зовнішньої частини одягу ушкодженням на внутрішніх частинах і на трупі. Якщо ушкоджень небагато, здійснюється їхня довільна нумерація й кожне ушкодження описується окремо.

У ході огляду й опису *взуття* особлива увага звертається на його підошви, на яких іноді можуть бути виявлені забруднення, відсутні на місці виявлення трупа (наприклад, фарба, вапно, борошно, глина й т.ін.). Ця обставина свідчить про те, що місце виявлення трупа не є місцем смерті.

У випадку відсутності одягу на *шкірі* іноді виявляють вдавлення від частин туалету, що дають можливість висловитися про наявність на трупі до розчленовування бюстгальтера, пояса, плавок і ін.

Кожна із *частин* розчленованого трупа відмаркерується, фотографується, оглядається й описується з обов'язковим зазначенням: 1) анатомічного характеру, розмірів і форми частини тіла з характеристикою усіх поверхонь, товщини підшкірно-жирової клітковини, ступеня розвитку м'язів; 2) трупних змін, у тому числі, гнильних; 3) характеру забруднень і накладень (землі, волокон тканини, паперу й т.ін.), фауни та флори; 4) детальної характеристики ушкоджень, особливо на голові, шії й тулубі, де можуть бути виявлені вогнепальні, колото-різані рани, странгуляційні борозни й ін. Варто враховувати, що явища гниття спотворюють вид і розміри ушкоджень на шкірі, інших тканинах і органах, а вплив комах і тварин може імітувати найрізноманітніші травми.

Ретельно оглядаються *лінії* розчленовування, характер шкіри по краях різаних, рубаних, ран від розпилення, розрубів (розпилів) кісток, крововиливів. На кістках і хрящах, за допомогою лупи, вивчаються поверхні поділу з метою виявлення трас, залишених знаряддям розчленовування. Кількість ударів іноді вдається встановити за наявними незбіжними площинами надрубів (розрубів). Положення кінцівки при відчленуванні може бути встановлене за напрямом й локалізацією ушкоджень, слідами крові. Рівна поверхня розчленовування кістки утвориться з боку удару, із протилежного боку є крайові дефекти, виступи, розтріскування, кісткові фрагменти зміщуються в напрямі удару. При збереженні здатності

мускулатури до скорочення (у перші години після смерті), лінія поділу, яка проходить через фасції і м'язи, може бути нерівною, із западаннями відповідно до анатомічного розташування певних м'язів. Якщо розчленовування здійснювалося через значний час після вбивства, то поверхня буде рівною.

Ушкодження кісток від розпилення легко встановлюються по наявності характерних ошурок. На дію циркулярної електропилки вказує рівний поділ тканин на одному рівні, незалежно від різної їх щільності.

Посмертне розчленовування, зазвичай не супроводжується знекровлюванням внутрішніх органів.

Ретельно здійснюється опис особливостей відчленованих *кистей і стоп* (розміри, аномалії розвитку, сліди захворювань, мозолі, стан нігтів, забруднення, інші особливості). Питання про час і місце дактилоскопіювання вирішується слідчим залежно від особливостей конкретного випадку.

Сліди *крові* й інших біологічних об'єктів вивчаються й фіксуються відповідно до криміналістичних рекомендацій.

Огляд і *опис* частин розчленованого трупа на місцях їхнього виявлення здійснює слідчий за участю судового медика, потім їх досліджують безпосередньо в морзі. Методика опису трупа спрямовується на з'ясування можливостей встановлення особи померлого, його статі, віку, зросту, особливих прикмет, причини й давнини смерті, характеру розчленовування. Однак, усі ці питання вирішуються тільки після дослідження трупа в морзі, й додаткових лабораторних досліджень. При необхідності орієнтовного вирішення питання про приналежність виявлених частин одному трупу, враховується збіг ліній поділу тіла й одягу, спосіб розчленовування, товщина підшкірної жирової клітковини й інші особливості.

Огляд *скелетованих* рештків має багато загального з оглядом розчленованих трупів, тому що й у цих випадках центральним питанням є встановлення особи померлого. Скелети та окремі кістки *виявляють* на відкритій місцевості в землі та на її поверхні, у воді чи інших рідинах, у край рідко – у різних приміщеннях. Іноді скелетовані рештки виявляються під час проведення робіт у місцях колишніх поховань: на давно закинутих цвинтарях, у військових могилах. Поховання можуть розмиватися при повенях, весняних паводках, відкриватися при землетрусах, зсувах.

Слід врахувати, що *строки* скелетування досить варіабельні й визначаються комплексом різних умов (вік трупа, вгодованість, причина смерті, наявність фонових захворювань, умови середовища, у яких перебував труп, пора року, коли наступила смерть, тип ґрунту, водойми, характер приміщення, глибина й спосіб поховання – у ґрунті, в одязі – або без них).

На відкритому повітрі (поверхня землі) пізньої весни, улітку, ранньою осінню в умовах помірного клімату, при доступі вологи, вітру, сонячних променів, впливі комах і тварин знищення м'яких тканин трупа дорослої людини відбувається швидко, за 2-4 тижні. Для дитячих трупів цей строк може скоротитися до одного тижня. В умовах жаркого клімату, при перебуванні трупа в теплому вологому приміщенні, компостній ямі строки

руйнування м'яких тканин приблизно ті ж. У помірному кліматі, але пізньою осінню й узимку, коли низька температура зупиняє процеси гниття й вплив комах (що відновляються навесні) повне скелетування відбувається протягом декількох (не менше 8-10) місяців.

У результаті інтенсивного впливу сонячних променів на відкритій поверхні кістки знебарвлюються, зовнішня компакта розтріскується, місцями відпадає, оголюючи губчасту коричнювату речовину. Поверхня кісток, звернена до мохів, землі, вологого листя забарвлюється в зелений або коричневий колір з різною інтенсивністю. У продовж певного часу знаходження кісток на поверхні землі, зменшуються й зникають органічні речовини кісткової тканини, змінюється її неорганічний склад. У результаті кістки стають сухими, борознистими, шорсткуватими. Природні отвори кісток проростають корінням і стеблами рослин, вік яких (встановлюваний фахівцями-ботаніками) допомагає вирішити питання про давнину настання смерті або знаходження трупа на даному місці.

У випадку поховання трупа без труни на глибину 30-50 см скелетування відбувається швидше, ніж при звичайній глибині поховання, тому що на труп при цьому впливають повітря, сонячна радіація, мікроорганізми, коріння рослин і ін. У піщаному ґрунті процес скелетування може завершитися за 1-3 роки. На відміну від рештків, які довгостроково перебували на поверхні землі, компакта таких кісток щільна, без видимих змін, самі кістки міцні, рівномірно забарвлені у сіруватий колір, іноді з рожевим або коричневим відтінком. Рештки, що виявляються у старовинних курганах, відрізняються від таких кісток різко вираженою пористістю, легкістю, крихкістю, відсутністю дрібних коренів рослин в отворах. При звичайних умовах перебування трупа в землі, його скелетування настає через 3-4 роки, хрящі й зв'язки руйнуються через 5-7 років. Кістки знежирюються через 5-10 років, їх вивітрювання розпочинається через 10-15 років, а повна пористість настає після 50 років.

Певні закономірності існують і в зміні одягу, який виявляється на скелетованих рештках. Протягом перших трьох років одяг, в основному, зберігається незалежно від того, у труні або без труни було поховано труп. Він покривається цвіллю, може розриватися під дією гнильних газів, змінює колір, просочуючись продуктами розкладання. У наступні роки одяг інтенсивно руйнується.

Під час ексгумації трупів, похованих в одязі в сухому піщаному ґрунті без трун, через 10 років і в більш пізній термін (до 25 років) трупи були виявлені повністю скелетованими, одяг на них не зберігся. Виявлені збереженими лише гудзики, пряжки й предмети з кишень (гребінці, портсигари й т.ін.). Від шкіряного взуття залишилися невеликі частини, гумове взуття збереглося добре.

При похованні у вологому, особливо болотистому ґрунті, у ці ж строки трупи практично не зруйнувалися, завдяки виникненню жировоску або торф'яного дублення. Збереглися також усі види взуття й одягу (крім бавовняного). На одязі виявлялися отвори схожі на вогнепальні, від

проростання коренів дерев.

Кісткові рештки на місцевості, зазвичай, *виявляються* випадково. Рідше їхній пошук, витягування із землі (води) буває активним, коли слідчий знає місце знаходження трупа. Витягування кісткових решток необхідно здійснювати вручну, обережно, без застосування землерийних машин щоб уникнути зміни їхнього розташування й попередити ушкодження. Оптимальною є організація розкопок за зразком археологічних, з ретельним просіюванням витягнутого ґрунту й фіксацією будь-яких знахідок.

Огляд місцевості, де передбачається поховання чи виявлені кісткові рештки, проводиться до їх вилучення або вивчення. *Фіксуються* рельєф та характер рослинності. При огляді місця поховання в протоколі вказують глибину розташування кісток, відзначають характер ґрунту (колір, структуру, склад, включення), флору і фауну на глибині поховання, а також на кістках (корені рослин, рештки комах на різних стадіях розвитку). Документують за допомогою фотографії етапи розкриття поховання до моменту, коли будуть виявлені всі кісткові рештки. Не можна витягати окремі кістки в міру їхньої появи, а слід звільнити від ґрунту весь скелет, і лише потім витягти рештки повністю. На цьому ж етапі беруться проби ґрунту для фізико-хімічного аналізу.

У випадках поховання трупів у підніжжі дерева (на відстані до 1 м) при копанні могили корені пошкоджуються; через кілька років на їхньому місці виростають нові, проникаючи у рештки трупа. При використанні цих змін для вирішення питання про давнину поховання, рекомендується вилучати для ботанічного дослідження як старі *корені* зі слідами зрубів від лопати (сокири), так і більш молоді.

Наступним етапом є огляд *кісток*. Оглядається кожна кістка із зазначенням кольору, сторонніх утворень, пошкоджень (у тому числі тих, які утворилися під час ексгумації).

У випадку виявлення *волосся*, його обережно вилучають й описують. При тривалому перебуванні в землі волосся набуває коричневого (буруватого) забарвлення та стає тендітним. Протягом декількох років можуть зберігатися і нігті, які з часом згортаються у буруваті трубочки.

Необхідно також проводити цілеспрямований пошук дрібних кісток (кистей, стопів, зубів, під'язичної кістки).

Разом з кістками може вилучатися *одяг* та взуття, за змінами яких також можливо встановити давність поховання. Описуються та вилучаються предмети, які практично не змінюються в часі (гудзики, пряжки, портсигари, гребінці, ювелірні прикраси та ін.).

При виявленні скелетованих рештків на *поверхні* землі, реєструються кліматичні умови, характер місцевості, її флора і фауна. Оглядаючи й описуючи виявлені кістки, необхідно відзначати їх взаємне положення (вказати на схемі), чи відповідає воно розташуванню в скелеті, які ушкодження і накладення є на поверхні кісток.

У випадку знаходження кісткових рештків на значній площі, рекомендується для правильної і повної фіксації їх розташування розбивати

ділянку місцевості на рівні квадрати шляхом накреслення сітки безпосередньо на ґрунті, або натягуванням рядів взаємно перпендикулярних шнурів. Квадрати нумеруються у визначеному порядку. На схемі, яка додається до протоколу огляду, відтворюється розташування кісток на фоні зазначеної сітки.

Якщо скелетовані рештки виявлені у *воді*, у протоколі фіксують особливості водойми та берега, прибережної рослинності, характер дна, флору і фауну водойми, проточність і температуру води, глибину промерзання взимку.

Застосування слідчим різних тралів (для водойм) і щупів (для ґрунту) з метою виявлення кісткових рештків повинно здійснюватися вкрай обережно і бути зазначене в протоколі.

Стать, вік та ріст скелетованого трупа визначається після його дослідження в морзі, а потім у бюро судово-медичної експертизи. У разі потреби визначення статі на місці виявлення кісткових рештків використовують особливості будови черепа та тазу. Статеві розходження кісток можуть бути виявлені лише на трупах людей, які досягли статевої зрілості.

Усі частини розчленованого чи скелетованого трупа, виявлені в різний час у різних місцях, направляються слідчим до одного і того ж моргу із копіями протоколів огляду для їх зберігання до відповідної вказівки.

При детальному огляді місця виявлення частин розчленованого трупа і навколишньої місцевості іноді виявляють можливі *знаряддя* його розчленування, сліди крові, волосся, інші біологічні об'єкти на різних предметах, дрібні шматочки тканин тіла, які підлягають вилученню.

Усі виявлені кісткові рештки, фрагменти *одягу* та взуття повинні бути направлені до експертної установи в умовах, які виключають їх додаткове пошкодження, забруднення чи втрату.

Зразки *ґрунту* (обсягом 500 см³ кожного) варто брати з місця поховання на глибині виявлення кісткових рештків, а також поблизу місця поховання на відстані 5 – 10 м від могили (контрольна проба). Ґрунт збирають у скляні банки, які покривають щільним папером (гумовою рукавичкою), маркірують і направляють на ґрунтознавче дослідження.

З метою визначення пори року, коли був похований труп, рекомендують направити на ентомологічне дослідження виявлені на кістках (тканинах) або поблизу них *комах* (або їхні залишки). З цією метою, при гнильних змінах на трупі й біля його ложе можуть бути виявлені яйця, личинки, лялечки й дорослі особини комах. Трупна ентомофауна має певне значення при вирішенні питання про давнину смерті, тому її варто зібрати в можливо більшій кількості для наступного ентомологічного дослідження. Яйцекладки, личинки, лялечки, чохлики від пупаріїв і дорослі особини комах збирають у скляні пробірки й банки обсягом 200 мл. Комах беруть із різних частин тіла трупа, з ложа трупа й із ґрунту під ним, із глибини до 15-20 см, у приміщеннях – із предметів меблів і із щілин у підлозі. Кожну пробу розміщують в окремі пробірки й банки, мух відокремлюють від жуків. При

великій кількості комах половину проб варто законсервувати в етанолі. Живий матеріал слідчий негайно направляє з нарочним на ентомологічне дослідження. Через 7-10 діб доцільно зробити повторний огляд ложа трупа спільно з фахівцем-ентомологом з метою одержання додаткових відомостей і збору проб комах, які продовжують свій розвиток у природних умовах уже у відсутності трупа.

Під час огляду частково скелетованих трупів, зі значною кількістю живих личинок мух, варто враховувати можливість їхнього забору як матеріалу для судово-хімічного дослідження на наявність отрутих і сильнодіючих речовин, наприклад, наркотичних засобів, снотворних, транквілізаторів.

З метою визначення віку рослин, що проросли у кісткові рештки, рекомендують вилучати й направляти на ботанічне дослідження відповідний *корінь*, а також поперечні зрізи (розпили) дерев товщиною до 1,5 см.

Для висновку про флору і фауну, інші особливості води водойми, де виявлені кісткові рештки, можливе вилучення проб *води* (батометром) і ґрунту дна.

Сьоміна Н.А.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛІСТИКИ

Зростання професіоналізму злочинців, висока їх оснащеність, удосконалення механізму вчинення призводить до масштабної кількості різних видів злочинів.

З метою забезпечення правопорядку, будь-яка держава має обирати відповідні заходи, спрямовані на протидію боротьби зі злочинністю. Одне з перших місць у такому забезпеченні відіграє наука криміналістика, яка вивчає, узагальнює, розробляє найбільш ефективні шляхи вирішення проблем практичної спрямованості, що пов'язані з виявленням, розслідуванням та попередженням злочинів.

Питаннями профілактики займаються науковці різних галузей, як правових (кримінологія, криміналістика), так і неправових (соціологія, психологія). Тому, серед напрямів профілактичної діяльності, що проводиться правоохоронними органами, виділяють такі основні її види: оперативно-розшукову, кримінально-правову, адміністративно-правову, криміналістичну, кримінологічну та інші. Визначені види профілактичної діяльності не варто розглядати ізольовано один від одного, хоч кожен із них і має свої особливості [1, с. 202].

Профілактика злочинів є особливим видом соціального управління, що покликана гарантувати безпеку правоохоронних цінностей і полягає в розробленні і здійсненні системи цілеспрямованих заходів щодо виявлення та усунення причин злочинів, умов, які сприяють їх вчиненню, а також запобіжного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки.

Отже, криміналістична профілактика як один із наукових напрямів криміналістики, покликана розробляти рекомендації щодо встановлення

обставин, що сприяли вчиненню певного виду злочинів, які спричинили слідоутворення, а також застосування запобіжних заходів криміналістичними методами, прийомами і засобами [2, с. 37].

Криміналістичні засоби профілактики злочинів і методи їх застосування розробляються на основі вивчення та узагальнення слідчої, судової, експертної практики. Такий взаємозв'язок очевидний, оскільки наука криміналістика, насамперед, спрямована на задоволення потреб практики, а тому, і намагається їх вирішити створюючи оптимальні шляхи з мінімальними затратами засобів та часу.

На нашу думку, криміналістична профілактика злочинів, являє собою систему методів, засобів та способів, які спрямовані на виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочину, а також розроблення профілактичних заходів щодо вчинення нових видів злочинів.

Таким чином, завданням криміналістичної профілактики є постійне вдосконалення науково-технічних засобів, тактичних прийомів і методів розслідування злочинів, що підвищують ефективність та науково-методичний рівень розслідування злочинів [3, с. 111-112].

Цілком беззаперечним є те, що ефективність профілактики злочинів залежить насамперед від організації розслідування, послідовності слідчих (розшукових) дій, належної роботи слідчого, його досвіду та прагнення встановити всі обставини кримінального провадження.

Очевидно, що практично вся діяльність слідчого має профілактичний характер, оскільки своєчасне розслідування злочинів, викриття винних і прийняття до них передбачених законом заходів нерідко виключає вчинення нових злочинів.

Вважаємо є доречним виділення криміналістичної профілактики в окремий розділ криміналістики. Як з цього приводу слушно зазначив ще у 1961 році В.П. Колмаков, що поряд з технікою, тактикою і методикою, необхідно вести самостійний розділ та зосередити в ньому все, що відносять до профілактики в криміналістичній науці [4, с. 106].

Розглядаючи криміналістичну профілактику, зауважимо, що її необхідно розглядати як організаційну, комплексну, врегульовану систему впливу на злочинність, що охоплює розробку і застосування заходів боротьби зі злочинністю.

Підсумовуючи все викладене вище зазначимо, що профілактика злочинів зумовлюється насамперед тим, що є головним напрямом діяльності держави і суспільства у сфері боротьби зі злочинними проявами та являє собою раціональний і гуманний засіб боротьби зі злочинцями. Завдання криміналістичної профілактики злочинів полягає в зменшенні ступеня впливу злочинності на суспільне життя, у зниженні її кількісного рівня.

Список використаних джерел

1. Кириченко О.В. Оперативно-розшукова профілактика злочинів як вид діяльності ОВС України / О.В. Кириченко, О.А. Шевченко // Вісник ЗЮІ ДДУВС. – 2009. – № 2. – С. 199-206.

2. Шепітько В.Ю. Криміналістика / В.Ю. Шепітько. – К.: Концерн

«Видавничий Дім «ІнЮре», 2004. – 728 с.

3. Яблоков Н.П. О предмете криминалистического предупреждения // Тезисы республ. науч. конф. – К., 1983. – С. 112.

4. Колмаков В.П. Некоторые вопросы криминалистической профилактики преступлений / В.П. Колмаков // Сов. гос. и право. – 1961. – № 12. – С. 106-109.

Татарнікова Т.О.

ПОГЛЯД НА ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ ДСТУ ISO/IEC 17025 У ПІДРОЗДІЛАХ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ

Система якості відповідно до вимог ДСТУ ISO/IEC 17025 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій» [1] (далі – система якості) у системі науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України покликана встановити стійку, однозначну та простежувану процедуру проведення експертних досліджень, яка б задовольняла вимоги замовників (ініціаторів) таких досліджень.

Метою написання даної роботи є зменшення страху відповідальних за впровадження та функціонування системи якості, які щойно приступили до її впровадження, та можливого перегляду норм, що вже діють у деяких науково-дослідних експертно-криміналістичних установах МВС України. Адже, керуючись Типовим алгоритмом впровадження системи управління в практичну діяльність експертних підрозділів [2] (запропонований ДНДЕКЦ МВС України), на думку автора, можна усунутись від вивчення самого стандарту і, таким чином, створити величезну кількість журналів, планів, протоколів тощо, а в кінцевому результаті коефіцієнт корисної дії буде наближуватись до нуля; це пов'язано з такими факторами:

- відсутність бажання відповідальних за впровадження та функціонування системи якості реального вивчення та аналізування вимог самого стандарту;

- не проведення аналізу судово-експертної роботи, що вже проводиться в конкретному експертному підрозділі (адже багато норм і вимог стандарту вже виконуються);

- відсутність аналізу реальних можливостей підрозділу щодо впровадження системи якості (персонал, приміщення, устаткування тощо);

- неправильно обрані напрями, алгоритм і механізм впровадження системи якості;

- «роздування» документообігу, що вже ведеться у підрозділі, – і тим самим дублювання інформації, яка в кінцевому результаті не затребувана замовниками (ініціаторами) експертних досліджень, Національним агентством з акредитації України, марно навантажує працівників і не має змістовного навантаження, яке б впливало на якість проведених досліджень.

Починати впровадження системи керування якістю, на думку автора, що ґрунтується на практичному досвіді, необхідно, керуючись структурою,

яка запропонована нижче.

I. Напрями впровадження:

- усвідомлення персоналом;
- облаштування приміщень;
- лабораторне устаткування;
- нормативне забезпечення;

II. Чинники, що безпосередньо впливають на якість виконуваних досліджень:

– людський чинник – освіта, кваліфікація, компетенція (повноваження), додаткове навчання, досвід, усвідомлення необхідності дотримування норм системи якості;

– методи дослідження – їх актуальність, можливість використання в умовах даної лабораторії, відповідність конкретному об'єкту дослідження;

– устаткування – простежуваність вимірювання до одиниць SI (вчасно повірене та відкаліброване), відповідає технічним вимогам методики дослідження, експлуатується в належних умовах (що зазначені у документах до даного устаткування);

– приміщення – оснащене та облаштоване відповідно до норм охорони праці, пожежної безпеки, техніки безпеки при виконанні конкретних видів досліджень.

III. Сфери регуляції та постійного контролю:

– заходи безпеки при проведенні експертних досліджень;

– режим доступу сторонніх осіб на територію, де проводяться експертні дослідження;

– робота над усуненням невідповідностей, запровадження дій щодо попередження та запобігання невідповідностей як на технічному рівні, так і на рівні системи управління.

IV. Рівні самоаналізу та саморегуляції системи:

– аналіз запиту на виконання замовлення (на рівні відповідального виконавця);

– реєстрація невідповідностей (на рівні керівників з якості підрозділів і керівника з якості НДЕКЦ);

– аналізування зовнішніх відгуків роботи НДЕКЦ – оцінка замовником, скарги замовників, відгук учасників судових засідань;

– аналізування з боку керівництва;

– внутрішній аудит (комісійно);

– акредитація (підтвердження акредитації) лабораторії;

– за кожним із видів аналізу слідує процедури коригувальних дій, запобіжних дій, удосконалення норм системи якості.

Запропонована структура навряд чи задовольнить усі експертні підрозділи, однак, автор сподівається, дасть поштовх щодо частішого обговорення проблем впровадження системи якості, а не тільки примусу та зобов'язання щодо проведення певних заходів.

Список використаних джерел

1. ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій».

2. Типовий алгоритм упровадження системи управління в практичну діяльність експертних підрозділів МВС України у відповідності до ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій».

Терешкевич А.І.

ПРО ДЕЯКІ МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМИ «PHOTOSHOP» ПІД ЧАС ВСТАНОВЛЕННЯ НЕВИДИМИХ ЧИ СЛАБКО ВИДИМИХ РУКОПИСНИХ ТЕКСТІВ

Нині, у період науково-технічного прогресу, з'явилася значна кількість комп'ютерних програм для роботи з фотографічними зображеннями. Це, насамперед, програми, призначені для художньої обробки зображень і виправлення технічних помилок, які були допущені під час зйомки. Проте функції цих програм є достатньо обмеженими. Є лише кілька програм, які мають в своєму наборі чимало фільтрів і плагінів для роботи із зображеннями. Однією з таких програм є Adobe Photoshop, яка є беззаперечним лідером з даного напрямку.

Adobe Photoshop – графічний редактор, розроблений і розповсюджений фірмою Adobe Systems. Спочатку програма була розроблена як редактор зображень у поліграфії. Photoshop тісно пов'язаний з іншими програмами для обробки медіафайлів, анімації та іншої матеріалів.

Серед можливостей Adobe Photoshop можна виділити такі:

- висока якість обробки графічних зображень;
- зручність і простота в експлуатації;
- значні можливості, що дозволяють виконувати будь-які операції створення і обробки зображень;
- широкі можливості автоматизації обробки растрових зображень, які ґрунтуються на використанні сценаріїв;
- сучасний механізм роботи з кольоровими профілями, які допускають їх втілення у файли зображень з метою автоматизованої корекції кольорових параметрів при виведенні на друк для різних пристроїв;
- значний набір команд фільтрації, за допомогою яких можна створювати найрізноманітніші художні ефекти та ін.

Так, під час роботи з програмою Adobe Photoshop були помічені деякі її властивості, які можна використовувати під час проведення певних досліджень документів та встановлення текстів. Зокрема ледь помітний рукописний текст на аркуші паперу можна підсилити за допомогою спеціальних фільтрів, зміни контрасту, висвітлення чи затемнення для покращення візуального дослідження.

У багатьох випадках, щоб отримати позитивний результат, достатньо лише відсканувати документ на звичайному сканері та обробити його у програмі Adobe Photoshop (рис. 1, 2).

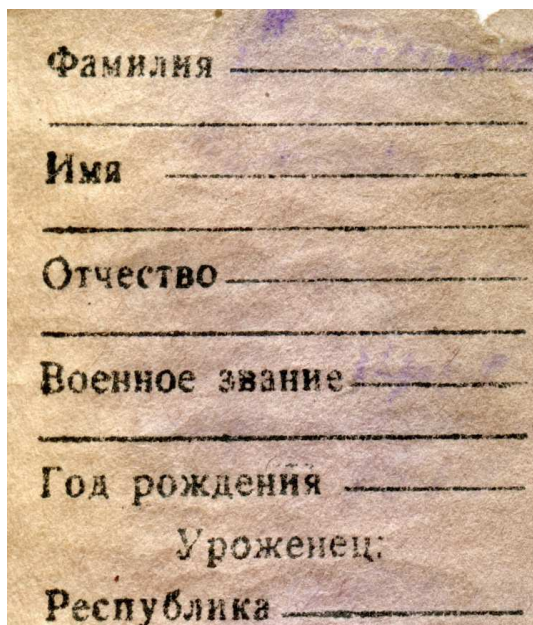

Рис. 1. Зображення записки з посмертного медальйона з вицвілим рукописним текстом.

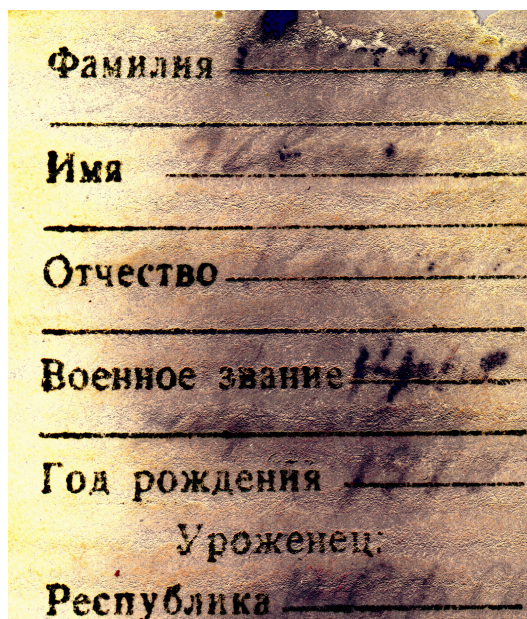

Рис. 2. Зображення записки з посмертного медальйона після обробки у програмі Adobe Photoshop.

Ураховуючи викладене вище, вважаю за доцільне вивчення працівниками практичних підрозділів Експертної служби МВС України можливостей програми Adobe Photoshop з метою її подальшого використання як додатковий інструмент під час дослідження змісту документів. Також рекомендую студентам і курсантам вищих навчальних закладів приділяти більше уваги та часу вивченню зазначеної програми під час навчального процесу, оскільки програма Adobe Photoshop є доволі універсальною та має широкі можливості, які ще не повністю розкриті. Програмно-апаратні комплекси, які нині перебувають на озброєнні експертів, не завжди дозволяють за допомогою ультрафіолету, спеціальних світлофільтрів та інших спеціальних інструментів встановити текст документів.

За наявності сканера і персонального комп'ютера, застосування програми Adobe Photoshop, в окремих випадках, може стати єдиним інструментом під час дослідження певних видів документів.

Тимошок І.М., Косякова О.В., Цвик Л.В.

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗА ІНІЦІАТИВОЮ СТОРОНИ ЗАХИСТУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Пройшло більше двох років з моменту вступу в силу Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), яким внесено концептуальні зміни до підходу про призначення і проведення експертиз, використання висновків експерта як доказів у кримінальному провадженні тощо [1].

Так, на реалізацію одного із загальних принципів чинного кримінального процесу, а саме змагальності сторін, що гарантує рівні права сторонам кримінального провадження в отриманні такого доказу як висновок експерта, експерта може залучати як сторона обвинувачення, так і сторона захисту.

Тобто, сторона захисту **має право ініціювати проведення судових експертиз** з наступним отриманням висновків експерта за результатами такого проведення.

За період дії чинного КПК України визначилися деякі позитивні та негативні сторони застосування зазначеного закону.

Відповідно до ч. 1 статті 242 нового КПК України, експертиза проводиться за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого (ч. 1 ст. 243).

Водночас сторона захисту **має право самостійно залучати експертів** на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової (ч. 2 ст. 243 КПК України «Порядок залучення експерта»).

Варто зауважити, що до прийняття чинного КПК України кримінально-процесуальне законодавство такого права стороні захисту не надавало. Адвокат мав право звернутися з відповідним клопотанням до слідчого, але остаточне рішення про проведення самої експертизи залежало від самого слідчого.

Вивчення міжнародного досвіду з цього питання свідчить про таке.

Відповідно до даних, наданих Державним комітетом судових експертиз Республіки Білорусь, в Білорусі існує саме такий порядок призначення експертиз. Так, в кримінальному процесі при необхідності призначення експертизи, слідчий, особа, яка проводить дізнання, виносять постанову. Також призначити експертизи має право суд.

Тобто, рішення про призначення експертизи в рамках кримінального процесу може прийняти лише орган кримінального переслідування або суд. Сторона захисту має право лише заявляти клопотання, в тому числі і про призначення експертизи, але не має права самостійно її призначати.

Такими самими правами наділена сторона захисту і відповідно до кримінального законодавства Республіки Вірменія (відповідно до даних з Національного бюро експертиз Республіки Вірменія). Сторона захисту має право заявити клопотання про призначення експертизи, отримати копію відповідної постанови, за пропозицією або за дозволом органу кримінального переслідування приймати участь в проведенні експертизи, також приймати участь в проведенні експертизи, якщо цього вимагає підозрюваний і звинувачений або за клопотанням самого захисника.

Також, відповідно до законодавства Республіки Вірменія, Сторона, за клопотанням якої призначається експертиза, надає в письмовому вигляді

питання, які необхідно поставити експерту, вказує на об'єкт дослідження, може вказати, хто має бути призначений як експерт.

В Республіці Латвія схожа ситуація. За інформацією Державного Бюро судових експертиз Міністерства юстиції Республіки Латвія, експертиза, зазвичай, призначається слідчим, прокурором або суддею.

Одночасно, сторона захисту може заявити клопотання цим особам про призначення експертизи. Також, Кримінальним процесуальним кодексом Республіки Латвія передбачено право підозрюваного ознайомитися з документом про призначення експертизи перед направленням його до відповідної установи та внесення клопотання про доповнення постанови додатковими питаннями тощо.

Відповідно до даних, наданих Інститутом судових експертиз ім. проф. д-ра Яна Сехна Республіки Польща, в польській юридичній системі експертизи призначаються судами.

Однією з суттєвих прогалин в чинному КПК України також визначено **відсутність закріпленої форми** щодо реалізації стороною захисту права самостійного залучення експерта, що неодноразово підкреслювалося багатьма авторами: Рувіним О.Г., Полтавським А.О., Антонюк П.Є., Зосіменко В.В. та багатьма іншими [2-5].

Так, до низки суттєвих недоліків автори відносять відсутність закріплення нормами КПК документу, який є підставою для проведення експертизи (доручення, заява, адвокатський запит тощо) і повинен містити інформацію (і яку саме) про особу, яка залучається як експерт, питання, що ставляться експерту, перелік матеріалів (зразків, документів), що надаються для дослідження, попередження про кримінальну відповідальність експерта тощо [5].

Лише майже через рік (у грудні 2012) після набрання чинності КПК України до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (далі – Інструкція) [6] були внесені зміни про те, що підставою для проведення експертиз, у тому числі, є письмове звернення сторони захисту кримінального провадження. Тобто наразі для залучення експерта адвокат повинен скласти документ про залучення експерта, в якому обов'язково зазначаються реквізити, перелік питань, поставлених експерту, а також об'єкти, що підлягають дослідженню. Враховуючи той факт, що залучення експерта стороною захисту здійснюється на договірних умовах (ч. 2 ст. 243 КПК України), після письмового звернення адвоката з експертною установою укладається договір [7].

Схожі відносини закріпили на законодавчому рівні деякі інші країни.

Так, наприклад, дана норма чітко визначена в процесуальному законодавстві Грузії, а саме правові відносини щодо процедури проведення експертиз за ініціативою сторони захисту в кримінальному процесі регламентуються нормами Кримінального процесуального кодексу Грузії від 09.10.2009.

У відповідності до положень КПК Грузії обвинувачений має право вести слідство самостійно або через адвоката, законним шляхом збирати і

представляти докази в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством.

Обвинувачений або його адвокат мають право звернутися в Бюро судових експертиз щодо призначення експертизи. У такому разі для експертної установи виникають права і обов'язки на підставі договору про надання експертних послуг. Після завершення дослідження замовник (обвинувачений або адвокат) зобов'язаний оплатити експертні послуги у відповідності зі встановленими тарифами. Експертний висновок, складений на замовлення сторони захисту, має конфіденційний характер і може бути наданий за запитами правоохоронних органів тільки в установленому законом порядку. Наприклад, на підставі ухвали суду (за клопотанням правоохоронних органів) або на підставі постанови слідчого органу в порядку виїмки документів.

Чинним в Грузії кримінально-процесуальним законодавством закріплено обов'язок сторін (сторона обвинувачення і сторона захисту) у термін не пізніше, як за п'ять днів до судового засідання, надавати один одному і суду всю інформацію, яку вони збираються надати до суду як докази.

У Республіці Молдова, відповідно до даних Генерального інспекторату поліції Техніко-криміналістичного центру судових експертиз, порядок проведення судових експертиз за ініціативою сторони захисту аналогічний порядку проведення судових експертиз за ініціативою громадянина.

Відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України, сторона захисту **має право збирати докази** шляхом витребування та отримання речей, копій документів, висновків експертів тощо, а також ініціювати проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Як відомо, процес збирання доказів передбачає здійснення сторонами кримінального провадження певних дій, зокрема, пошук і виявлення доказів, фіксацію доказової інформації, вилучення і збереження доказів для їх подальшого дослідження, всебічне дослідження різноманітних властивостей доказів, оцінку й використання отриманих доказів в ході доказування у кримінальному провадженні.

Однак, незважаючи на те, що ч. 2 ст. 22 КПК України закріплено рівність прав сторін на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, сторона захисту фактично позбавлена рівної можливості щодо збирання та подання доказів. Захисник може лише ініціювати перед слідчим, прокурором, слідчим суддею проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій з метою отримання необхідної інформації.

Це свідчить про фактичну неможливість надання стороною захисту належних об'єктів дослідження експерту. Кримінальним процесуальним кодексом не визначено порядок одержання тимчасового доступу або вилучення речей і документів представниками сторони захисту. Не зрозуміло, яким чином експерт зможе отримати об'єкт дослідження, для виконання експертизи призначеної стороною захисту, якщо об'єкти

майбутнього експертного дослідження на стадії досудового розслідування вилучаються слідчим і долучаються до матеріалів кримінального провадження як речові докази.

Одночасно варто відмітити і позитивні аспекти чинного Кримінального процесуального кодексу України в частині призначення експертизи за ініціативою сторони захисту.

Так, у випадку, якщо слідчий чи прокурор відмовив стороні захисту у задоволенні клопотання про залучення експерта та проведення експертизи, сторона захисту має право порушити клопотання про залучення експерта перед слідчим суддею у порядку, передбаченому ст. 244 КПК України.

Такий механізм, установлений законом, сприяє захисту прав та законних інтересів сторони захисту у кримінальному провадженні та забезпечує дотримання вимог такої загальної засади кримінального провадження, як змагальність, відповідно до якої сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК України (ч. 2 ст. 22).

У той же час постають питання:

- до кого в такому випадку повинно направлятися, наприклад, клопотання експерта про надання додаткових даних;
- хто буде погоджувати термін проведення експертизи тощо.

Пам'ятаємо, що законодавець передбачив, що обов'язок надання експерту об'єктів дослідження, а отже і додаткових матеріалів, покладено на ініціатора її проведення. Процесуально, це питання, при проведенні експертизи, призначеної відповідно до ч.ч.1, 3 ст. 243, не врегульовано.

Узагальнюючи викладене, можна сказати, що на сьогоднішній день положення про ініціювання стороною захисту проведення експертизи, як засіб забезпечення гарантування рівності прав сторонам процесу, є певною мірою декларативною по відношенню до визначеного порядку проведення експертизи стороною обвинувачення та не працює в повному обсязі.

Про це свідчить відсутність законодавчо закріпленого процесуального механізму і порядку проведення експертизи за ініціативою сторони захисту. При цьому механізми призначення і проведення експертизи за ініціативою правоохоронних органів чи суду, в рамках кримінального провадження, регламентовані в Кримінальному процесуальному кодексі та в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, затвердженій наказом Міністерства юстиції України від 08.01.1998 № 53/5 (зі змінами та доповненнями) [6].

Наведені вище факти свідчать про необхідність створення механізму застосування стороною захисту положень ст. 243 КПК шляхом розробки чіткого порядку закріплення його процесуальними нормами, оформленого у вигляді пропозицій та/або рекомендацій для надання їх на розгляд Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з метою подальшого опрацювання.

З метою урегулювання питань призначення та проведення судових

експертиз за ініціативою сторони захисту, є нагальна потреба у внесенні змін до Закону України «Про судову експертизу» [8], а також до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.01.1998 № 53/5.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до кодексу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Полтавський А.О. Окремі питання удосконалення законодавства про судову експертизу: матеріали міжвід. наук.-практ. семінару «Судово-експертне забезпечення кримінального процесу» / А.О. Полтавський. – К., 2014. – С. 91.
3. Зосіменко В.В. Судово-медична експертна діяльність в розрізі діючого КПК України: матеріали міжвід. наук.-практ. семінару «Судово-експертне забезпечення кримінального процесу» / В.В. Зосіменко. – К., 2014. – С. 50.
4. Рувін О.Г. Проблемні питання судово-експертного забезпечення кримінального процесу України: шляхи вдосконалення: матеріали міжвід. наук.-практ. семінару «Судово-експертне забезпечення кримінального процесу» / О.Г. Рувін. – К., 2014. – С. 3.
5. Антонюк П.Є. Актуальні питання судово-експертної діяльності державних спеціалізованих установ: матеріали міжвід. наук.-практ. семінару «Судово-експертне забезпечення кримінального процесу» / П.Є. Антонюк. – К., 2014. – С. 9.
6. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5: із змінами і доп. станом на 26.12.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Інструкції: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
7. Поліщук І.Ю. Щодо питання призначення судової експертизи стороною захисту в рамках кримінального провадження // Актуальні питання судово-експертного забезпечення кримінальних проваджень: матеріали круглого столу (10 квітня 2014 р.) / МВС України, НАВС. – К., 2014. – С. 224-226.
8. Про судову експертизу: закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
9. Косовський М. Новий підхід до проведення експертиз у кримінальному провадженні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iaa.net.ua/novij-pidxid-do-provedennya-ekspertiz-u-kriminalnomu-provadžhenni/>.
10. Ткаченко Н.М. Використання спеціальних знань відповідно до

нового Кримінального процесуального кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0003323-13>.

11. Гора І.В. Залучення спеціаліста й експерта адвокатом за кримінальним процесуальним кодексом України // Вісник Академії адвокатури України. – К., 2013 – № 1(26). – С. 156-162.

Троп О.В.

ПОНЯТТЯ ЕЛЕМЕНТА ТА ОЗНАКИ ЗОВНІШНОСТІ ЛЮДИНИ

Сучасне криміналістичне вчення про зовнішність людини має власний доволі розвинений понятійний апарат.

Проте до нашого часу просто немає однозначного визначення деяким з них, зокрема «елемент зовнішності» і «ознака зовнішності». Поєднання цих понять надійно увійшло в термінологію криміналістичних досліджень лише останні десятиліття [1].

У перших працях з криміналістики (межі ХІХ-ХХ ст.) елементи зовнішності, такі як лоб, ніс, очі, руки і т.д., називалися органами людського тіла (А. Бертильйон, Р.А. Рейсе) чи, у більш пізніх джерелах (20-х – 30-х рр. ХІХ ст.), – частинами людського тіла (Р. Гейндель, Г. Грос, Р. Шнейкерт) [2]. У літературі 50-60-х рр. до вказаних визначень додався термін «деталі зовнішності» (нововведення радянських криміналістів Н.В. Терзієва, З.Г. Самошиної, О.Ю. Пересункіна). У 70-90-ті рр. в криміналістичному вченні про зовнішність людини домінують терміни «елементи зовнішності» (П.П. Цветков, В.А. Снетков, О.М. Зінін), хоча, водночас, нерідко трапляються і терміни «частини тіла» чи «частини обличчя».

Нині загальноприйнятим в ідентифікації особи за ознаками зовнішності є вживання терміна «елемент зовнішності», оскільки термін «орган людського тіла» означає «частина організму, що виконує певну функцію» [3], але це властиво не всім зовнішнім елементам зовнішності і більше наближається до назви внутрішніх анатомічних органів. Терміни «частини» і «елементи» – синоніми, але у останніх публікаціях [4] вживається тільки термін «елемент зовнішності». Найбільш вдале його визначення було дано професором В.А. Снетковим в навчальному посібнику «Габитоскопия»: «Елемент зовнішності – це будь-яка, виділена у процесі спостереження (вивчення) частина зовнішності людини».

Поняття «ознака зовнішності» мало ще більше найменувань. У першоджерелах з криміналістики переважав термін «прикмета». Він ставився як до методу «словесного портрета», так і вживався в графічних дослідженнях та дактилоскопії. У 1970-х – початку 80-х рр. ХХ століття домінуючими стають терміни «ознаки зовнішності» і «зовнішні ознаки», причому перший зустрічається значно частіше, ніж другий.

Терміни «зовнішні ознаки» і «ознаки зовнішності» багато авторів вважають тотожними. Професор В.А. Снетков ці поняття поділяє: «Зовнішні ознаки людини – найбільш об'ємне поняття... воно охоплює все зовнішні характеристики людини». У поняття «ознака зовнішності» не можна

включати ознаки звичок, голоси, промови, оскільки «таке розширене тлумачення недостатньо правомірно, оскільки відповідає точному змісту слова «зовнішність».

Отже, поняття «зовнішніх ознак» ширше поняття «ознаки зовнішності». Останні характеризують саме зовнішність людини у буквальному розумінні, оскільки вона сприймається іншою особою при безпосередньому спостереженні чи вивченні. Тож у криміналістичному вченні про зовнішність людини загальноприйнятим вважатиметься термін «ознаки зовнішності».

З вищевикладеного, можна зробити певні висновки:

1. Елемент зовнішності – це виділена у процесі спостереження чи вивчення частина зовнішності людини.
2. Ознака зовнішності – це зовнішній прояв особливостей людської образу через конкретне вираз характеристик елементів зовнішності.

Список використаних джерел

1. Аленин О.П. Использование словесного портрета в розыскной деятельности.: Учеб.-практ. пособие / О.П. Аленин, Ю.П. Дубягин, А.А. Кузнецов; Омский юрид. ин-т. – Омск: ОмЮИ, 1996. – 103 с.
2. Винберг А.И., Малаховская Н.Т. Судебная экспертология (общетеоретические и методические основы судебной экспертизы). – Волгоград: ВСШ МВС СРСР, 1979.
3. Зинин А.М. Портретная идентификация личности по ретушированным фотоизображениям // Экспертная практика. – М., 1969. – Вып. 3.
4. Зинин А.М. Внешность человека в идентификации: Субъектив. изображения: Учеб. пособие / Под. ред. В.А. Снеткова. – М-во внутр. дел, Эксперт.-криминалист. центр. – М.: ЭКЦ МВС РФ, 1995. – 102 с.

Троцак О.В., Коптева Ю.С.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КЛИНКОВОЇ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ

Вирішення питання про встановлення належності предмета до холодної зброї, про тип, вид, зразок холодної зброї є єдиним процесом, оскільки висновок про належність предмета до холодної зброї робиться на підставі збігу ознак досліджуваного об'єкта з ознаками стандартних зразків або історично вироблених типів холодної зброї. Спочатку, як правило, аналізуються ознаки форми та інші ознаки конструкції досліджуваного об'єкта, а потім такі властивості, як міцність окремих частин предмета і всієї конструкції в цілому, гострота.

Певну складність представляє аналіз ознак форми та інших конструктивних особливостей, оскільки навіть стандартні зразки холодної зброї випускалися в різних модифікаціях, а саморобна зброя часто містить у собі ознаки не тільки різних зразків одного типу але і різних типів холодної

зброї. Це пов'язано з тим, що саморобна зброя, як правило, виготовляється не зі зразків, а по пам'яті, і виготовлювачі часто надають виробу елементи конструкції, що бачили у інших типів зброї. Наприклад, фінський ніж часто виготовляється з обмежувачем. Порівняння форми та інших конструктивних особливостей досліджуваного об'єкта зі зразками холодної зброї експерт робить за зразками, наявними у довідкових посібниках і альбомах.

Встановивши збіг досліджуваного об'єкта з визначеним типом холодної зброї (кинджалом, фінським або мисливським ножом і т.п.) і проаналізувавши властивості, що виявилися в процесі огляду й експериментальних дій, експерт після оцінки сукупності ознак, що збігається, робить висновок.

Коли саморобний ніж (як це часто буває) має ознаки декількох типів холодної зброї, то висновок про тип зброї робиться на підставі більшості ознак із вказівкою, що інші ознаки свідчать про відхилення від конструкції стандартних зразків.

Якщо досліджуваний об'єкт хоча і містить ознаки холодної зброї (форма і матеріал руків'я й ін.), але визначальні ознаки (матеріал, форма і міцність клинка, вага ударної частини і т.п.) не збігаються з відповідними ознаками холодної зброї, то як це роблять деякі експерти, відмовляються дати висновок мотивуючи тим, що «не має достатніх ознак холодної зброї». Варто робити категоричний висновок, що предмет не відноситься до холодної зброї, оскільки «не має достатніх ознак», то предмет не є холодною зброєю.

Інша справа, якщо досліджується не завершений виробництвом виріб (клинок без ручки або свинцева плашка без отворів). Ці об'єкти не мають всіх ознак зброї якщо значної частини ознак характерної для визначеного типу холодної зброї, то робиться висновок, що предмет є заготовкою визначеного типу холодної зброї. Тільки в тому випадку, коли заготовка містить недостатню кількість ознак холодної зброї і не є закінченим виробом побутового призначення, експерт повинен відмовитися від вирішення цього питання.

Однією з найбільших експертних помилок, що часто зустрічаються, при вирішенні питання про приналежність предмета до холодної зброї є побудова необґрунтованих висновків. Ця помилка може бути допущена внаслідок того, що: а) ознаки об'єкта не досліджуються зовсім; б) досліджується лише частина ознак об'єкта; в) не дається оцінка виявленим ознакам.

У більшості висновків предмети віднесені до холодної зброї або предмети господарсько-побутового призначення зазначаються без вказівки ознак, якими керувалися при цьому експерти. Замість вказівки конкретних ознак обмежувалися словами за сукупністю характеристичних даних, тобто має ознаки, що за сукупністю дають підставу вважати колючо-ріжучою холодною зброєю, виготовленою за типом мисливських ножів і т.п. У багатьох інших висновках експерти вказували лише частину ознак, причому часто не характерних для даного різновиду холодної зброї.

З аналізу зазначених експертами у висновках ознак, якими керувалися при віднесенні предмета до холодної зброї, видно, що частіше всього зустрічалася ознака конструкції, форма предмета в цілому. Відносно фінських ножів ця ознака була зазначена в усі випадки віднесення предмета до них.

Вирішення питання про ознаки холодної зброї, які наявні або відсутні у досліджуваному предметі, і питання про віднесення до холодної зброї заготовки, якщо завершити її виготовлення, також впливає з відповідей на перші питання. Віднісши предмет до холодної зброї, експерт повинен зазначити ознаки, на які він при цьому спирається.

Питання про те, чи була б заготовка холодною зброєю і закінченим виглядом, також залежить від наявності визначальних ознак холодної зброї. Якщо значна частина їх у наявності й експерт робить висновок, що предмет є заготовкою визначеного чипу холодної зброї, він може зробити висновок про те, що в закінченому вигляді предмет, мабуть, буде холодною зброєю певного чипу, наприклад, кинджалом.

Вирішення питання про спосіб виготовлення зброї ґрунтується, як правило, на вивченні позначень на зброї, її оздоблення. Наявність фірмових знаків, клейм, як правило, свідчить про фабричне виготовлення ножа, хоча ця ознака не може враховуватися у відриві від інших: старанності оздоблення, наявності нетипових деталей і т.д. Необхідно мати на увазі, що саморобна зброя може виготовлятися з використанням заводського устаткування і тоді за якістю оздоблення не буде поступатися стандартній зброї. У деяких випадках наявність на клинку фабричних позначень буде говорити тільки про виготовлення досліджуваного об'єкта з господарського ножа або стандартної холодної зброї. Після аналізу всіх цих ознак у дослідницькій частині, як правило, підводиться підсумок: «наявність на клинку ножа фірмових знаків, а також високий ступінь обробки руків'я свідчать про те, що ніж виготовлений заводським способом», або «відсутність на досліджуваному предметі фірмових знаків, клейм, а також сліди грубої механічної обробки клинка, незавершене виготовлення руків'я свідчать про те, що ніж є саморобним».

Питання, чи не виготовлений наданий на дослідження предмет із спортивної або бойової зброї певного типу (спортивної шпаги, бойової шаблі), вирішується, виходячи з елементів конструкції зброї, що залишилися незмінними або зміненими в невеликій мірі, що дозволяє робити висновок про ці елементи. Звертається увага і на маркувальні позначення на предметі. Ці ознаки, взяті в сукупності, як правило, дозволяють вирішити питання про тип зброї, що піддавалася переробці.

Проведення динамічних випробувань при експертизі холодної зброї є дуже важливою стадією експертного дослідження, адже для того щоб певний виріб можна було класифікувати як холодну зброю, необхідно, щоб вона мала сукупність властивостей.

Для того щоб визначити дану сукупність властивостей експерту необхідно провести статичні та динамічні випробування. Згідно з «Методикою криміналістичного дослідження холодної зброї та

конструктивно схожих з нею виробів» затвердженою протоколом від 10.04.2009 року №22, динамічні випробування – визначення певної сукупності властивостей предмету шляхом прикладання до нього динамічного навантаження. Дана Методика встановлює різний характер проведення динамічних випробувань, різну кількість нанесення випробувань для імітації ураження цілі та прикладання максимальної сили для ураження цілі.

Визначення достатності уражаючих властивостей предметів (пристроїв) проводиться шляхом експериментальної перевірки міцнісних властивостей їх конструкції в цілому та окремих елементів при статичних та динамічних випробуваннях. Спочатку проводяться статичні випробування досліджуваних об'єктів, а після їхнього успішного завершення – динамічні.

Встановлення можливості ураження цілі при застосуванні предмета наданого на дослідження, визначається Методикою, та затверджує, що для цього необхідно наносити 10-50 ударів (кидків) в суху соснову дошку з максимальною силою під кутом від 30-90 градусів, але ж не можливо порівняти максимальну силу кожного окремо взятого експерта, адже сила у кожного буде різною і таким чином оцінка результатів дослідження буде неоднаковою, що може впливати на кінцевий результат. Тому, на нашу думку, необхідно встановити критерії мінімальної сили удару (кидку), чи хоча б необхідну для проведення такого роду досліджень. Тож, ми вважаємо, за доцільне встановлення певної межі застосування сили ударів (кидків) необхідної для проведення динамічних випробувань, оскільки у кожної людини свої індивідуальні фізичні та анатомічні властивості, що не дає змогу кожній людині мати однакову максимальну силу. В Методиці Російської Федерації проведення випробувань зазначена така сила, від 20-50 Дж, тому ми вважаємо за необхідне введення точного визначення сили при проведенні випробування.

Наступною умовою проведення випробування є нанесення ударів(кидків) в суху соснову дошку. На нашу думку, суха дошка не може використовуватися як аналог для ураження цілі, адже якщо порівняти міцнісні властивості сухої соснової дошки товщиною 50 см і шкіри людини, то можна сказати з впевненістю, що їх властивості значно відрізняються. Тому проведення випробування ураження цілі в суху соснову дошку не може мати точної і відповідної інформації, для визначення чи може предмет уразити людину та нанести їй тілесні ушкодження. Також така ознака дошки як суха не є чітко визначеною для подальшого її застосування. Інакше кажучи для одних погодних та кліматичних умов, а також на суб'єктивне бачення особи певна соснова дошка може вважатися сухою, а при інших умовах та для інших суб'єктів вона не виявиться такою.

Наступна умова – кількість ударів (кидків) до 50, але не менше 10. Для завдання тілесного ушкодження людині може бути достатньо і нанесення тільки одного удару, тоді чому для визнання предмета холодною зброєю необхідно проводити не менше 10 ударів (кидків)? Зброя може мати всі критерії для визнання її холодною, але при проведенні динамічного

випробування виникне її деформація, яка не дозволить визнати її такою, але ж вона може завдати тілесні ушкодження особі.

Вплив проведення експертних досліджень у кримінальному процесі значно виріс, але при цьому з'являються багато проблем та недоречностей, які необхідно вирішувати за для того, щоб експертні дослідження не залежали від суб'єктивних факторів оскільки такий фактор може мати дуже тяжкі наслідки, тому, на нашу думку, необхідно встановлювати одні критерії проведення експертиз для всіх, щоб максимально зменшити експертні помилки. Також встановлені критерії необхідно чітко і правильно розтлумачити, щоб уникнути подвійного сприйняття, відображення та відтворення суб'єктами експертних досліджень. Також повинне бути необхідне матеріальне та технічне забезпечення та щоб в усіх експертних установах воно було однакове, таким чином вплив суб'єктів судової експертизи є мінімальним, та зведе до мінімуму фактор людської помилки.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : № 4038-ХІІ за станом на 25 лютого 1994 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1994. – № 28. – 232 с. – (Закон України).

2. Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів, затверджена рішенням розширеного засідання секції НКМР Міністерства Юстиції України з проблем трасології та судової балістики із залученням членів координаційної ради з питань судової експертизи. Протокол від 10.04.2009 року № 22. (зі змінами на вересень 2014 року) – К. : Міністерство Юстиції України, 1999. – (Методика).

3. Анджипаридзе А.М. Некоторые спорные вопросы экспертного установления холодного оружия / А. М. Анджипаридзе, Г.А. Цимакуридзе // Применение научных методов при расследовании преступлений и изучении преступности. – Вып. 2. – М., 1974. – С. 121-123.

4. Кофанов А.В. Теоретичні аспекти криміналістичного дослідження холодної зброї та схожих з нею предметів (пристроїв) : Методичні рекомендації // А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський. – К.: УкрДГРІ, 2013. – 46 с. – (Серія «Зброєзнавство і мисливствознавство»).

Тютюнник Р.С.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЖИВИХ ЛЮДЕЙ З ВОГНЕПАЛЬНИМИ ПОРАНЕННЯМИ

Історія застосування вогнепальної зброї починається з XIV століття, коли вона була вперше використана в битві при Креси (1346 р.) [1, с. 23]. Спочатку вона призначалася винятково для ведення бойових дій. Пізніше з'явилася мисливська, спортивна і сигнальна зброї. Останнім часом вогнепальний принцип став використовуватися в різних знаряддях праці. Незважаючи на певні обмеження, певна частина населення отримує доступ до вогнепальної зброї, що створює передумови для його використання в

протиправних цілях. Маючи велику потужність, ручна вогнепальна зброя становить величезну небезпеку для життя і здоров'я людей. Вогнепальні ушкодження практично будь-якої локалізації здатні спричинити за собою смертельний результат. Застосування багатозарядної автоматичної зброї нерідко призводить до загибелі людей в короткий проміжок часу. Все це створює безсумнівну суспільну небезпеку. Швидкоплинність інцидентів, у яких використовується вогнепальна зброя, навіть при наявності свідків, не дозволяє в більшості випадків відновити справжню картину події без допомоги фахівця. Ось чому призначення судово-медичної експертизи вогнепальних ушкоджень є обов'язковою визначальною дією, а результати експертних досліджень нерідко вважають одним з вирішальних джерел доказів при проведенні подібних розслідувань.

При судово-медичній експертизі живих людей з вогнепальними ушкодженнями одним із головних завдань, поряд з визначенням ступеня тяжкості ушкодження, є встановлення відповідності або невідповідності об'єктивних даних про ушкодження розслідуваним версіям [2, с. 12]. Це особливо важливо у випадках підозри на симуляцію нападу, на самокалічення та в деяких інших випадках застосування вогнепальної зброї. Вирішення цих питань значно ускладнюється, насамперед, тим, що судово-медичний експерт оглядає постраждалого й ушкодження на ньому лише через кілька днів або тижнів, а іноді місяців після поранення. За цей час ушкодження, як правило, піддається хірургічній обробці та процесу загоєння, а важливі первинні ознаки та особливості зникають. Допомогти справі можуть повноцінна медична документація, збережені і надані експерту відомості про хірургічну обробку рани, а також правильно збережений одяг потерпілого. Медичні документи потерпілого повинні бути надані експерту тільки в оригіналах і з усіма додатками. З них експерт виписує в свій висновок відомості про походження поранення, опис всіх виявлених ран та інших ушкоджень, дані про хірургічну обробку ран і про всю іншу інформацію, виявлену в ході операції, особливо про витягнуті снаряди та інші сторонні тіла, дані рентгенографії та інших спеціальних досліджень, про медикаментозне лікування, про перебіг загоєння та ін. Крім медичних документів, експерт вивчає й інші матеріали кримінального провадження: протокол огляду місця події, показання свідків, підозрюваного та ін., вибирає з них необхідні відомості. Обстеження потерпілого експерт, як правило, проводить в стаціонарі лікувальної установи або в амбулаторному відділенні. Воно завжди починається з опитування, з'ясування анамнестичних даних щодо обставин поранення, надання медичної допомоги і скарг на момент обстеження. Бажано, щоб експерт при опитуванні з'ясував і записав такі дані: коли, де і в якій ділянці потерпілий був поранений; з якої зброї і хто здійснив постріл; на якій приблизно відстані зроблений постріл; що робив у момент поранення, яке при цьому було положення тіла і його ушкодженої частини, що було надіто на цій частині тіла; коли, ким і де була надана перша і подальша медична допомога, в чому вона полягала.

Список використаних джерел

1. Карман У. История огнестрельного оружия. С древнейших времен до XX века [Текст] = A history of firearms: from Earliest Times to 1914 : переводное издание / Уильям Карман ; [пер. с англ. М.Г. Барышникова ; отв. ред. Ю.И. Шенгелая ; худож. И. А. Озерова]. – М.: Центрполиграф, 2006. – 300 с.

2. Авдеев М.И. Судебно-медицинская экспертиза живых лиц / М.И. Авдеев. – М.: Медицина, 1968. – 376 с.

Удовенко Ж.В.

ДОТРИМАННЯ ТАЄМНИЦІ ОСОБИСТОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ

Конституція України у статті 32 проголошує, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, передбачених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Закріплення таких положень в Основному законі є значним кроком до побудови громадянського суспільства, демократичної та правової держави, оскільки історія вітчизняного досудового розслідування переконує у необхідності виділення морально-етичних принципів як пріоритетних. Так, у таємному листі міністра державної безпеки СРСР В.С. Абакумова І.В. Сталіну від 17 липня 1947 року «Про практику ведення слідства в органах МВС СРСР» міститься звіт про таку діяльність у справах шпигунів, диверсантів, терористів та учасників антирадянського підпілля. Серед тактичних прийомів ведення допиту описуються такі: якщо арештований не дає відвертих показань і ухиляється під прямих і правдивих відповідей на поставлені питання, слідчий з метою тиску на арештованого використовує наявні в розпорядженні МДБ компрометуючі дані з минулого життя і діяльності арештованого, які він приховує. Інколи для того, щоб перехитрити арештованого і створити враження, що органам МДБ все відомо про нього, слідчий нагадує арештованому інтимні подробиці його приватного життя, пристрасті, які він приховує від оточуючих тощо [1].

Нині законним і таким, що відповідає моральним вимогам, є збирання лише тих доказів, які стосуються розслідування конкретного кримінального правопорушення. Тому не варто фіксувати у протоколах слідчих (розшукових) дій інформацію, яка стосується особистого життя громадян, його подробиць, якщо це не відноситься до предмету доказування у кримінальному провадженні.

Варто зазначити, що поняття «особисте життя» охоплює не лише інтимну сторону життя людини, а й характеризує фізичну і духовну самостійність особистості, відносини поза колективом чи сім'єю: відомості про стан її здоров'я, стосунки між членами сім'ї, друзями і знайомими, моральні установки особи, її політичні уподобання, релігійні погляди тощо.

Втручання в особисте життя людини може бути під час проведення

окремих процесуальних дій у кримінальному провадженні, зокрема, призначення експертиз на різних його стадіях. Зміст низки статей КПК України визначає доказове значення висновку експерта у кримінальному провадженні, адже експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання.

У випадках, передбачених частиною 2 статті 242 КПК обов'язково призначається судово-медична експертиза, статтею 486 КПК – психолого-психіатрична та психологічна експертиза. Непризначення у зазначених випадках експертизи органами досудового розслідування призводить до неповноти дослідження обставин кримінального провадження.

Поміщення підозрюваного до медичної установи під час проведення експертизи, отримання зразків для експертизи, на наш погляд, у багатьох випадках безпосередньо пов'язані з обґрунтованою необхідністю отримання відомостей про особисте життя людини.

На наш погляд, відомості про особисте життя людини є також предметом судово-лінгвістичної експертизи (синонім – «судово-авторознавча експертиза»), яка, як слушно вказує Т.В. Будко, визначає фактичні дані про особу автора (чи виконавця) тексту та умови створення мовного повідомлення (мотивація, цілі, настанову автора, викривлення відображеної у свідомості інформації, адаптацію мовних засобів до можливостей адресата, маскування мовної ситуації шляхом диктування, навмисного викривлення писемного мовлення, створення тексту у співавторстві тощо). Іншими словами, судово-лінгвістична експертиза надає інформацію стосовно учасників мовленнєвого акту, умов його протікання та співвіднесеності його результату (тексту) з дійсністю [2, с. 71-72].

Особливо гостро проблема невтручання в особисте та сімейне життя людини постає, якщо судово-медична експертиза проводиться для встановлення статевої зрілості особи у кримінальних правопорушеннях проти статевої свободи та статевої недоторканності, або якщо її проведення, як і проведення судово-психіатричної експертизи, пов'язане із застосуванням складних методів обстеження та спеціальної техніки. Тому кримінальний процесуальний закон повинен забезпечити максимальні гарантії невтручання в особисте та сімейне життя громадян під час проведення зазначених дій, забезпечити лише необхідні обмеження їхніх прав і гарантувати захист відомостей, які є особистою і сімейною таємницею.

Відповідно до частини 2 статті 242 КПК України експертиза призначається обов'язково для встановлення: причин смерті; тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтею 155 Кримінального кодексу України; визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням; віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до

кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості.

У разі необхідності для вирішення питання про наявність у неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого психічного захворювання чи затримки психічного розвитку та його здатності повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, у кожній конкретній ситуації відповідно до статті 486 КПК України призначається комплексна психолого-психіатрична експертиза. Натомість для з'ясування рівня розвитку, інших соціально-психологічних рис особи неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого може бути призначена психологічна експертиза. У свою чергу судово-медична експертиза призначається у випадках, коли для вирішення питань, що виникли під час розслідування кримінальних правопорушень необхідні спеціальні знання в галузі медицини.

Однією з найгостріших проблем є допустимість примусу, в першу чергу у формі фізичної дії, його меж і підстав застосування щодо учасників процесу, які відмовляються від проведення цих слідчих (розшукових) дій. Питання ж застосування примусу при призначенні судово-медичної і судово-психіатричної експертиз відносно свідків і потерпілих, його допустимості з точки зору забезпечення права людини на невтручання у приватне життя і охорону інших цінностей особи, є одним з найбільш дискусійних в теорії кримінального процесуального права. Тут значну увагу в кримінальній процесуальній науці отримала думка М.С. Строговича, що потерпілі і свідки, крім їх волі, примусово не можуть бути піддані огляду, оскільки закон піклується не лише про встановлення істини, але і про те, аби вона досягалася засобами, що не обмежують законні інтереси особи [3, с. 126].

Потрібно з увагою віднестися і до думки В.І. Камінської з даного питання, про те, що правосуддя не може миритися з тим, що навіть заради розкриття злочину можна допускати приниження гідності особи по відношенню до громадянина, абсолютно не причетного до злочину (оскільки він не є ні підозрюваним, ні обвинуваченим) [4, с. 32].

З огляду на предмет дослідження, виникає проблема щодо відомостей, які обґрунтовують: необхідність призначення експертизи; сумніви з приводу осудності обвинуваченого (підозрюваного); сумніви у можливості конкретного учасника процесу сприймати обставини, які мають значення для кримінального провадження і давати правдиві показання.

Погоджуємось з твердженнями окремих вчених, про те, щоб бути підставою для призначення експертизи сумніви повинні викликатися фактичними обставинами, які встановлені під час провадження у справі [5, с. 150]. Ними можуть бути відомості про те, що особа перебуває на обліку, або лікувалась у психіатричній установі, а також дані про особливості її поведінки у суспільному житті. Такі відомості повинні міститися у медичних документах, у показаннях осіб, які приймають участь у кримінальному провадженні, клопотаннях про призначення психіатричної експертизи, показаннях самої особи. На наш погляд, дані, які обґрунтовують необхідність проведення інших видів судово-медичних експертиз повинні міститися у

процесуальних документах або документах, приєднаних до матеріалів кримінального провадження.

Відповідно до статті 69 КПК України, експерт має право: знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження; заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи; бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження; викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання тощо.

Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. Якщо було б інакше, під час збирання додаткових матеріалів існувала б реальна небезпека розголошення ним даних не лише досудового розслідування, а й відомостей про особисте життя учасників кримінального процесу та осіб, які до нього залучалися.

У зв'язку з цим слідчому необхідно конкретно визначитися, які матеріали кримінального провадження можуть бути надані експерту для ознайомлення і які дослідження на їх підставі можуть бути проведені. При цьому необхідно врахувати належність таких матеріалів до предмета експертизи і питань, винесених на розгляд експерта.

З метою нерозголошення обставин особистого та сімейного життя людини, при призначенні експертизи вважаємо за доцільне попереджати про передбачену КК відповідальність експерта не лише за злісне ухилення від явки до органів досудового розслідування, прокурора і суду, або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, а також за розголошення даних особистого характеру, які містяться у наданих йому матеріалах кримінального провадження, самого висновку і змісту, проведених з особою дій, за допомогою яких був отриманий цей висновок.

З огляду на зазначене, частину 3 статті 242 КПК України доцільно викласти у такій редакції «Примусове залучення підозрюваного для проведення медичної або психіатричної експертизи здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду. Експертиза щодо потерпілого чи свідка проводиться за їх письмовою згодою або згодою їх законних представників».

Врахування висловлених пропозицій слугуватиме додатковою гарантією від порушення конституційних прав і свобод осіб у кримінальному провадженні, у тому числі права на невтручання в особисте та сімейне життя. Такі пропозиції щодо змін і доповнень КПК України дозволять більш реально гарантувати дотримання міжнародно-правової і конституційної засади невтручання в особисте та сімейне життя на досудовому розслідуванні.

Список використаних джерел

1. Из совершенно секретного доклада министра госбезопасности СССР В.С. Абакумова И.В. Сталину <http://litrus.net/book/read/89330?p=18>
2. Будко Т.В. Судово-лінгвістична експертиза / Т.В. Будко // Експертизи у судовій практиці : [навч. посіб.] / за заг. ред. В.Г. Гончаренка. –

К. : Юрінком Інтер, 2004. – С. 71-75.

3. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса: учеб. / М.С. Строгович. В 2-х т. Т.2. – М., 1968. – 470 с.

4. Каминская В.П. Охрана нрав и законных интересов граждан в уголовно-процессуальном праве / В.П. Каминская // Сов. государство и право, 1968. – № 10. – С. 32.

5. Комментарий к законодательству Российской Федерации в области психиатрии / [Бородин С.В., Гурович И.Я., Коган Л.И., Котов В.П. и др.]; Под ред. Дмитриева Т.Б. – М.: Спарк, 1997. – 363 с.

Узунова Г.Ю.

ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ (ЗБИРАННЯ) СЛИНИ ЛЮДИНИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

В даний час в процесі проведення експертизи біологічних об'єктів все частіше використовуються методи дослідження дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК) – ДНК-аналіз. Дезоксирибонуклеїнова кислота (ДНК) сама по собі не є зразком для дослідження, однак вона являє собою субстанцію, наявною в багатьох слідах біологічного походження, що залишаються людиною. Вона несе в собі генетичний код, який унікальний для кожного індивіда. Це новий вид судово-біологічного дослідження, що проводиться для встановлення важливої доказової інформації, пов'язаної з ототожненням людини, і біологічного споріднення на основі спеціальних знань в галузі криміналістики, молекулярної біології та генетики людини. ДНК є носієм спадкової інформації про індивідуума та джерелом всіх генетично обумовлених ознак, досліджуваних при проведенні експертизи біологічних об'єктів. Молекула ДНК являє собою полімер, який складається із структурних одиниць – нуклеотидів, розташованих у певній послідовності, яка є унікальною для кожного індивідуума, що і робить його ДНК неповторною. Генетичний матеріал (ДНК) є стійкою біологічною структурою і зберігає здатність до тестування, за умови правильного зберігання, протягом 3-х років.

Предметами-носіями генетичного матеріалу (ДНК) є будь-які виділення людського організму або частки його тканин і органів: біологічні речовини (кров, слина, піт, виділення з носа та ін.) у рідкому вигляді або у вигляді плям на різних предметах; окремі волосини або пучки волосся з кореневими цибулинами; фрагменти тканин людського тіла (шматочки шкіри, уламки нігтів, частинки м'язової тканини, шматочки кісток, вибиті зуби тощо); повсякденні потожирові виділення людини.

Для проведення ДНК експертизи необхідно подати: речові докази – предмети зі слідами біологічного походження (плями крові, слини та ін.); фрагменти тіла людини (м'язова тканина, кістковий матеріал, волосся з кореневими цибулинами та ін.); зразки біологічних рідин перевірених осіб (крові, слини, та ін.) у рідкому або висушеному вигляді (марлеві, ватні тампони тощо); матеріали кримінального провадження – за погодженням з

експертом (відомості про умови виявлення та вилучення речових доказів, результати судово-медичної експертизи тощо).

Як правило, об'єкти, що мали контакт з тими чи іншими частинами ротової порожнини людини, наприклад з губами або язиком, зберігають на собі сліди слини. При виявленні на місці події таких об'єктів за результатами дослідження можна виключити або не виключити їх контакт з конкретною людиною. Таким предметом може бути телефон або його частина (частини).

Успішне проведення аналізу ДНК залежить переважно від правильного відібрання та зберігання зразків біологічного матеріалу. Зовнішній вигляд слідів слини залежить від характеру предмета носія. На світлих поверхнях вони мають більш темний колір порівняно з фоном. На темних і строкатих поверхнях сліди можуть бути непомітні. Виявити сліди слини можна: а) при природному або звичайному штучному освітленні (якщо ділянки зі слідами слини дещо темніші, ніж загальний фон предмета носія) – при різних кутах падіння променя світла; б) при ультрафіолетових променях (в затемненому приміщенні) – сліди слини мають слабе блакитне світіння.

Якщо дозволяють розміри об'єктів, то предмети вилучаються цілком і упаковуються так, щоб виключити зміну або втрату слідів біологічного матеріалу. Обов'язковою умовою для забезпечення збереження зразків для експертного дослідження є попереднє висушування вологих предметів – носіїв біологічного субстрату при кімнатній температурі, уникаючи впливу сонячних променів і далеко від нагрівальних приладів. Якщо розмір об'єкта не дозволяє вилучити предмет цілком, робиться зіскоб біологічного матеріалу, який упаковується в пакет, пробірку тощо. Таким чином, речові докази направляються на експертизу у висушеному вигляді. Зберігають їх у паперових пакетах в архівних умовах (кімнатна температура, сухе приміщення, яке добре провітрюється, на відстані від нагрівальних приладів та сонячного випромінювання).

Експертиза слідів слини вирішує такі завдання: встановлення наявності слідів слини на телефонному апараті (або його частині); визначення статевої, групової приналежності слини; встановлення походження слідів слини від конкретної людини. Об'єктами експертизи слідів слини є: телефон або його частина; зіскоб слідів слини; зразки слини підозрюваної особи; матеріали кримінального провадження.

На вирішення експертизи можуть бути поставлені такі питання:

- Чи є слина на об'єкті, наданому на експертизу?
- Якщо слина є, то яка її групова приналежність?
- Яка стать особи, від якої походить слина?
- Чи збігається групова належність слини, виявленої на телефоні (частині телефону) з групою крові підозрюваного або інших осіб?
- Чи можуть сліди слини належати певній особі?

Отримання зразків слини для експертного дослідження. Зразки слини відбирає слідчий або прокурор з використанням допомоги відповідного спеціаліста (медичного працівника, судово-медичного експерта). Особі, у якої відбирають зразок слини, необхідно прополоскати рот, потім за

допомогою пінцета або рукою в гумовій рукавичці йому під язик кладуть чистий марлевий тампон (він може зробити це самостійно в гумових рукавичках); через 2-3 хвилини тампон виймають, висушують при кімнатній температурі, упаковують в чистий щільний паперовий конверт. Окремо упаковують і надають на дослідження зразок чистого марлевого тампона. Зразки слини можна вилучати і за допомогою стерильної палички з ватним тампоном (упакована в індивідуальний паперовий пакет або пробірку). Паличку необхідно дістати з упаковки (пробірки) і провести декілька разів ватним тампоном по внутрішній частині щоки. Після висушування паличку з тампоном упаковують в чистий щільний паперовий конверт або в пробірку.

Зразки для порівняльного дослідження після їх вилучення і до моменту подання на експертизу повинні зберігатися з обов'язковим дотриманням правил, що виключають їх зміну, пошкодження або втрату, тобто в сухому місці, у висушеному вигляді і при кімнатній температурі. Порівняльні зразки повинні бути надані в необхідній кількості та процесуально правильно відібрані. Об'єкти повинні бути правильно упаковані та опечатані. Порушення правил отримання, упаковки, транспортування зразків для порівняльного дослідження тягне за собою неможливість проведення дослідження внаслідок пошкодження або втрати об'єктів дослідження, сумніви в достовірності досліджених об'єктів, а неякісний порівняльний матеріал – неповноту дослідження, неможливість його проведення, помилковий висновок експерта.

Федорова О.А.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ З ПРИВОДУ АЛКОГОЛЬНОГО СП'ЯНІННЯ

Майже щодня в практиці правоохоронних органів виникає потреба в встановленні факту вживання етилового алкоголю або алкогольного сп'яніння чи отруєння етиловим спиртом у потерпілих, звинувачених та інших осіб. Така нагода завжди виникає при вчиненні злочинів проти життя та здоров'я громадян, при ДТП та при інших неправомірних діях. В Україні згідно з офіційною статистикою 35% всієї насильницької смерті відбувається на фоні попереднього вживання алкоголю. Тому питання про встановленні алкогольної інтоксикації донині постає гострою проблемою в роботі слідчих органів та судочинства.

Встановлення факту вживання алкоголю регламентується низкою відомчих юридичних та судово-медичних документів, в яких прописаний порядок певних юридичних норм і з якими обізнані всі фахівці відповідних профілів.

При судово-медичній експертизі трупа вся робота з вилучення біоматеріалу (крові, сечі тощо), його зберігання, проведення експертизи покладена на судово-медичних експертів.

При експертизі живих осіб всі практичні дії набагато складніші, і мають як відомчий, так і міжвідомчий характер. Узагальнюючи зміст цих

інструкцій, можна визначити алгоритм і компетенцію кожного з сторін експертного процесу. Наприклад, при затриманні певної особи, яка вчинила кримінальний злочин, чи постраждала внаслідок нього і якій необхідно провести дану експертизу, працівники міліції повинні викликати бригаду «Швидкої допомоги», медпрацівники повинні зробити забір крові з вени потерпілого або звинуваченого, слідчий повинен опечатати цей речовий доказ і забезпечити якомога швидшу доставку до судово-токсикологічного відділення обласного бюро СМЕ.

В разі вчинення особою адміністративного правопорушення передбачений інший порядок встановлення факту алкогольної інтоксикації.

І далі розпочинається різноманітний варіант слідчих та експертних дій.

Якщо затримання особи відбулось в Києві чи крупному місті, то порушника відправляють до медичного закладу, який затверджений наказом МОЗ для виконання таких процедур (наркодиспансер або інший заклад). У випадку події в маленькому місті, затриманого везуть до районної лікарні, де в нього повинні вилучити зразки біорідини, встановити в ній концентрацію алкоголю, а потім лікар-нарколог (в разі його відсутності – психіатр, невропатолог), враховуючи клінічні дані та результат дослідження (при чому, основою для висновку лишається концентрація виявленого алкоголю) остаточно формулює свій вердикт.

Судові медики та токсикологи притримуються одностайної думки про те, що найбільш об'єктивною біорідиною для встановлення факту вживання алкоголю є кров. Також судові експерти вважають, що найбільш досконалою процедурою встановлення наявності алкоголю є лабораторне судово-токсикологічне, а ні в якому разі не експрес-дослідження.

В практиці багатьох територіальних відділків міліції особу везуть до приймального відділення лікарні, де за допомогою алкотестів проводять експрес-діагностику проби слини або іншої біологічної рідини. В візуальній шкалі деяких тестів зазначено, що 0,2 проміле відповідає слабкому ступеню алкогольного сп'яніння. Саме з цього моменту виникає декілька правових проблем. По-перше, якщо людина затримана не в випадку ШТП, то чому ступінь алкогольного сп'яніння в неї мають встановлювати за нормативами для водіїв? На законодавчому рівні це питання і досі чомусь не розглядається. По-друге, ця оцінка все одно входить в протиріччя з діючим законодавством України, за яким у водія припускається вміст алкоголю в крові 0,2 проміле. По-третє, на практиці використовуються експрес-тести різних країн-виробників. Однак, в різних країнах існує і різна – власна шкала оцінювання. І вона не обов'язково співпадає з нашою.

На практиці дуже часто цей алгоритм відомчих та міжвідомчих дій порушується. Замість того, щоб після проведеного «тестування», затриманого доставити до нарколога (особливо – у вихідний день), чергова медсестра приймального відділення, в порушення всіх норм, бере на себе відповідальність вершити долю затриманого, керуючись шкалою експрес-тесту. І в разі виявлення у нього за таким тестом концентрації 0,2 проміле, він визнається медсестрою п'яним (хоча і в легкому стані). Однак, в

клінічному дослідженні для орієнтованої оцінки концентрації етанолу в крові рекомендована така схема визначень [1]: менше 0,3% – відсутність впливу алкоголю (!); від 0,3 до 0,5% – незначний вплив алкоголю; і лише в концентрації від 0,5 до 1,5% – відповідають легкому алкогольному сп'янінню (!). Відсутність алкоголю до 0,3 проміле зазначена тому, що в цій концентрації алкоголь може бути постійно знаходитись в організмі за рахунок простих бродильних процесів при перетравлюванні їжі.

Ясна річ, що в разі незгоди затриманого з таким висновком, виникає позов до суду і судово-медичному експерту все-одно доводиться вирішувати цю проблему.

Тому, з метою приведення нормативного забезпечення експертних дій до світового рівня, необхідно узгодити міжвідомчі дії та чітко дотримуватись них. Для цього пропонуємо: 1) розробити єдині об'єктивні експертні критерії для оцінки стану вживання алкоголю при експертизі потерпілих, обвинувачених та ін. осіб, та клінічних експертизах (обстеженнях) для лікарів-наркологів, психіатрів тощо та законодавчо їх закріпити; 2) довести ці рекомендації до відома всіх ланок експертного процесу та всіх верств населення; 3) встановити контроль за виконанням розробленого алгоритму.

Список використаних джерел

1. Бережной Р.В. Руководство по судебно-медицинской экспертизе отравлений // Р.В. Бережной, Я.С. Смусин, В.В. Томилин и др Отравление этиловым спиртом. – М.: Медицина, 1980. – С. 244, 251-254.

Федчишин А.А.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ В ТРЕТЕЙСЬКОМУ СУДІ

Третейський суд – недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у встановленому законом порядку для вирішення спорів із цивільних та господарських правовідносин [1].

Основними внутрішніми актами, що регулюють діяльність постійно діючого третейського суду є Положення про нього і регламент, які затверджуються засновником і публікуються в засобах масової інформації. Положення про постійно діючий третейський суд повинно містити відомості про його найменування, місцезнаходження, відомості про засновника третейського суду, склад, компетенцію та порядок створення органів самоврядування третейських суддів, порядок обрання голови третейського суду, підстави та порядок припинення діяльності третейського суду.

Регламентом визначаються порядок та правила вирішення спорів у третейському суді, правила звернення до третейського суду, порядок формування складу третейського суду, інші питання, пов'язані з вирішенням спорів третейським судом [2].

Розгляд справ третейським судом проводиться у формі позовного провадження з дотриманням процесуальних норм, самостійно вирішуючи

питання в межах компетенції та регламенту конкретного третейського суду.

Основним процесуальним документом третейського суду є його рішення з питань, що виникають у процесі третейського розгляду конкретного спору. Власні правила третейського судочинства визначаються лише в тій частині, що не суперечить принципам організації та діяльності третейського суду, визначених законодавчо.

Питання про межі наявності чи відсутності компетенції для розгляду конкретної справи третейський суд вирішує самостійно.

Порядок утворення і діяльності, а також вимоги щодо третейського судочинства – процесу вирішення спору і порядку прийняття рішення на оплатній основі, визначаються Законом України «Про третейські суди» [2].

Третейський суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення спору на підставі фактичних даних – доказів.

Засоби доказування також визначаються регламентом третейського суду.

З метою захисту майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів за угодою фізичних та юридичних осіб до третейського суду можуть проводитися і експертні дослідження, що виникають з цивільних та господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом.

Сутність експертизи полягає в експертному дослідженні обізнаною особою – експертом, наданих у його розпорядження матеріальних об'єктів (речових доказів) і встановленні фактичних даних, що мають значення для правильного вирішення справи. Висновок, складений за результатами експертного дослідження, є одним із передбачених законом джерел доказів, а фактичні дані, що містяться в ньому – доказами [3].

Закон України «Про судову експертизу» визначає поняття судової експертизи, як дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду [4].

Однак, порядок призначення і проведення експертних досліджень, а також використання спеціальних знань у третейському судовому процесі при вирішенні справ між сторонами третейського розгляду – позивачем та відповідачем, що пред'явили позов про захист своїх порушених чи оспорюваних прав або охоронюваних законом інтересів, має свої особливості [2].

Першою особливістю є те, третейський суд має право зобов'язати сторони чи одну зі сторін замовити проведення експертизи для роз'яснення питань, що потребують спеціальних знань, про що третейський суд виносить відповідну ухвалу. Наслідки невиконання стороною цих вимог визначаються регламентом третейського суду чи третейським судом для вирішення конкретного спору [2, с. 43].

Другою особливістю третейської юрисдикції є те, що в ухвалі про зобов'язання проведення експертизи відбувається делегування функцій судового експерта експертній установі або експерту, погодженій обома сторонами – позивачем і відповідачем. У разі ухилення позивача від проведення експертизи призначеної третейським судом, і при неможливості розглянути справу без неї, дослідженням інших доказів, розгляд справи зупиняється, про що виноситься ухвала.

Третьою особливістю є те, що у разі ухилення відповідача від проведення експертизи, заявленої третейським судом, третейський суд може зобов'язати позивача провести експертизу або розглянути справу без проведення експертизи, дослідивши інші докази у справі.

Перелік і зміст питань, щодо яких повинна бути проведена експертиза, визначається третейським судом. Особи, які приймають участь у справі, мають право надавати третейському суду питання, які повинні бути вирішені при проведенні експертизи.

З метою обґрунтованого вирішення спору і дослідження питань, що потребують спеціальних знань, третейський суд виносить ухвалу. В ухвалі зазначаються підстави для призначення експертизи; питання, поставлені експерту; матеріали і документи, надані дані в розпорядження експерта; строк, протягом якого повинна бути проведена експертиза. Умови забезпечення цих вимог визначаються регламентом третейського суду.

Висновок експерта як окрема доказова інформація, оголошується у засіданні третейського суду і оцінюється поряд з іншими доказами у справі. За клопотанням однієї зі сторін або за ініціативою третейського суду експерт може бути викликаний у засідання з метою надання необхідних пояснень або відповідей на поставлені питання осіб, які приймають участь у розгляді справи третейським судом.

Особливості утворення третейського суду і принципи його дії – законність, незалежність третейських суддів та підкорення їх тільки закону, рівність всіх учасників третейського розгляду перед законом і третейським судом, змагальність сторін, свобода в наданні ними своїх доказів і доведенні перед судом їх переконливості, визначають особливості процесу призначення і проведення експертних досліджень порівняно із кримінальним, цивільним, господарським або адміністративним судочинством (ст. 43).

Суттєві особливості третейського процесу потребують законодавчого розширення використання спеціальних знань для забезпечення правосуддя у третейській юрисдикції, що має інституційні основи.

Список використаних джерел

1. Великий енциклопедичний юридичний словник. – К.: Юридична думка, 2007. – 990 с.
2. Закон України «Про третейські суди», від 11.05.2004, № 1701-IV.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К.: Паливода А.В., 2012. – 54 с.
4. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 №4038-XII.

Форіс Ю.Б.

ПОНЯТТЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ПРАВА

Проблемам правового регулювання судово-експертної діяльності приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні вчені Т.В. Авер'янова, І.А. Алієв, Р.С. Белкін, А.І. Вінберг і Н.Т. Малаховська, В.Г. Гончаренко, А.В. Дулов, Н.І. Клименко, В.Я. Колдин, М.Я. Сегай та інші.

Оптимізація судово-експертної діяльності шляхом нормативно-правового регулювання видається нагальною проблемою сучасності.

В.Я. Колдін запропонував регламентувати експертну діяльність взагалі, включаючи до неї всі види експертних досліджень, висновки яких необхідні для прийняття «правових та управлінських рішень» [1].

М.Я. Сегай запропонував виділити окремий блок завдань судової експертології: правові засади судово-експертної діяльності [2]. В рамках цієї наукової концепції з'явилася ідея про виокремлення галузі судово-експертного права, висунута Ю.Б. Форіс ще у 2003 році [3], і підтримана деякими вітчизняними та зарубіжними вченими [4, 5, 6, 7, 8].

Доцільним вважаємо викласти концепцію судово-експертного права як окремої галузі права і законодавства.

Судово-експертне право не є класичною галуззю права. Воно сформувалося відносно недавно в результаті необхідності врегулювання специфічних відносин, що виникають у зв'язку із судово-експертною діяльністю.

Судово-експертне право за своєю природою має вважатися комплексною галуззю права. На відміну від основних (класичних) галузей права, які формуються за предметом правового регулювання (тобто сферою однорідних відносин), комплексні – формуються за такою підставою (ознакою), як об'єкт правового впливу [9]. Таким **об'єктом** є судово-експертна діяльність, що розглядається як цілісне утворення, яке для свого функціонування вимагає регулювання її окремими нормами різних галузей права у комплексі.

Комплексний характер судово-експертного права впливає на характер співвідношення цієї підгалузі з іншими галузями права. З кожної класичної галузі права судово-експертне право відбирає відповідні правові норми, що прямо або опосередковано регулюють відносини, які складаються у зв'язку із судово-експертною діяльністю.

Одночасно судово-експертне право можна розглядати і як комплексну галузь законодавства, тобто як систему правових норм, що регулюють судово-експертну діяльність – діяльність держави, юридичних і фізичних осіб із забезпечення правосуддя незалежною, об'єктивною і кваліфікованою експертизою, здійснюваною професійними (атестованими) судовими експертами [2]. Вказана система правових норм міститься в нормативних актах різної юридичної сили (кодекси, закони, підзаконні нормативно-правові акти до локальних включно), створюючи тим самим своєрідний нормативний масив.

Судово-експертне право фактично утворилося на основі галузей

цивільного, адміністративного і трудового матеріального права, а також кримінального, цивільного, господарського, адміністративного процесуального права. Але, правовідносини, що є його предметом, у процесі розвитку набувають все більше специфічних рис. Судово-експертні відносини за своїм змістом і порядком регулювання суттєво відрізняються від галузевих, зокрема, адміністративно-правових. Вони є іноді нормативно-врегульованими (нормами матеріального або процесуального права), а в деяких випадках договірними.

Якщо ретельно проаналізувати підзаконні нормативно-правові акти про відповідність їх одночасно засадам процесуального, цивільного, адміністративного, господарського і трудового права, то виявиться, що якщо певна стаття, пункт, підпункт тощо відповідають засадам однієї галузі права, то не відповідають засадам іншої, і одночасно відповідають лише одній певній галузі, хоча регулюють суспільні відносини, що знаходяться в «місці перетину» зазначених галузей права.

Відокремлюючи певні норми від «материнських» галузей, без урахування визначених законом засад здійснення судово-експертної діяльності, не можна побудувати цілісну внутрішньо несуперечливу систему норм, що регулюють відносини в процесі здійснення (чи які пов'язані зі здійсненням) судово-експертної діяльності. У цієї діяльності є власні, визначені законом, принципи, котрим не повинні суперечити окремі, регулюючі її норми. Тому вбачається доцільним додатково провести розмежування галузі судово-експертного права від інших суміжних галузей на підставі специфічної системи принципів судово-експертної діяльності.

Судово-експертне право, як і будь-яка інша галузь права, не є простою сукупністю норм, що регулюють відносини певного виду. Всі норми взаємопов'язані й формують систему із більш-менш чіткою внутрішньою структурою і внутрішнім поділом.

Пропонується визначити **судово-експертне право** як систему загальнообов'язкових комплексних норм (правил), що регулюють відносини у сфері зайняття судово-експертною діяльністю, встановлюються і охороняються державою.

Бажаною була би кодифікація цих норм, тобто створення не тільки Закону України «Про судово-експертну діяльність», а взагалі єдиного Кодексу судово-експертного права, в який включити всі норми різних галузей права, закони та деякі норми підзаконних нормативно-правових актів. Зокрема, врегулювати засади проведення судових експертиз в різних видах процесу, можливість дистанційного допиту судового експерта [10] тощо.

Список використаних джерел

1. Колдин В.Я. Экспертиза в управлении и праве / В.Я. Колдин // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. – 2000. – №3.
2. Сегай М.Я. Судебная экспертология: объект, предмет, природа и система науки / М.Я. Сегай // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Вип. 3. – Харків: Право, 2003. – С. 25.

3. Форис Ю.Б. О формировании судебно-экспертного права: постановка проблемы / Ю.Б. Форис // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Вип. 3. – Харків: Право, 2003. – С. 45.

4. Клименко Н.І. Судова експертологія: курс лекцій / Н.І. Клименко // К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2007. – 528 с.

5. Вараксин В.И. Судебно-экспертное право. Этапы становления / В.И. Вараксин, С.А. Смирнова // Вестник криминалистики / Отв. ред. А.Г. Филиппов. – Вып. 1 (13). – М.: Спарк, 2005. – С. 76.

6. Плешаков С.М. К вопросу о возникновении судебно-экспертного права / С.М. Плешаков // Научные труды. Российская академия юридических наук. – Вып. 9: В 3 т. Т. 3. – М.: Юрист, 2009. – С. 1146-1149.

7. Нестеров А.В. Экспертика: общая теория экспертизы. – М.: Типография НИУ ВШЭ, 2014. – 261 с.

8. Сорокотягина Д.А. Судебная экспертиза: Учебное пособие / Д.А. Сорокотягина, И.Н. Сорокотягин. // Ростов н/Д.: Феникс, 2006. – 336 с.

9. Старцев О.В. Підприємницьке право: Навчальний посібник. – Київ: Істина, 2006. – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/PP/01-1.htm>.

10. Клименко Н.І. Допит експерта і проведення деяких видів експертиз у режимі відео конференції / Н.І. Клименко // Науковці та практики зібралися за круглим столом, щоб обговорити проблеми експертної практики. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://dnдекc.mvs.gov.ua/?p=2516>.

Фурман Я.В.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА ПРИ ПРОВЕДЕННІ МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Розглядаючи проблеми критеріїв оцінки творів мистецтва, необхідно зосередити увагу на аналізі основних принципів експертизи пам'яток культури – об'єктивності, історизму, всебічності і комплектності. Від найдавніших часів і до останніх століть мистецтвознавці, що брали на себе право визначення авторства якого-небудь предмета, ґрунтувалися у своїх висновках на аналізі якихось художніх ознак і накопичених знань, частина з яких була вирішальною. Для завершення свого дослідження експерт знаходить, на свій погляд, безперечні й об'єктивні аргументи, що надають можливість дійти висновку: об'єкт дослідження є роботою конкретного майстра або фальсифікацією. Аналогічна позиція і багатьох сучасних експертів.

Осмислення предметної культури здійснювалося людством на різних рівнях і в різних площинах, починаючи з філософських екскурсів мислителів античності, що порушували питання співвідношення утилітарності й краси, і завершуючи численними спробами практиків предметної творчості установити фактори, що визначають зміст і форму речей, намітити принципи створення цих об'єктів, вимоги до них і т.ін.

Сьогодні проблема оцінювання творів мистецтва не зводиться до

розуміння об'єкта вивчення, що складається з його специфіки і типології. Також важливою є системна постановка питання, яка розглядає, не лише випадкові закономірності, а й основні риси досліджуваного узагальненого об'єкта. До того ж, не окремо взятих, а тих, що утворюють систему.

Проблема вимірювання виникає завжди, коли стає можливим оцінювати предмети культури математичними засобами.

Кожна експертиза передбачає численні посилання на культурні традиції, наявне історико-культурне середовище і спосіб переміщення конкретних цінностей. Якість культурних цінностей завжди виявляється в контексті мети їхнього використання.

Важливе місце у структурі дослідження творів мистецтва займає системний підхід. Цей підхід ґрунтовно відпрацьовано в численних роботах відповідної спрямованості, що дозволило відокремити низку принципових положень, які відкрили можливість досліджувати твори мистецтва під різними кутами зору. Йдеться про три основні взаємозалежні площини: предметно-структурну, функціональну й історичну.

Предметно-структурний аспект особливо необхідний для експертної практики. Він передбачає вивчення основних форм існування предметів мистецтва (походження, зміст, зовнішні особливості).

Питання вивчення предметів матеріальної культури—закономірності, що направляють усі процеси, через які проходить предмет протягом свого «життя». Необхідно виявити процеси і цикли формування речей, доказово представити необхідні і достатні фактори, що визначають зміст і форму предметів. Предметно-структурний аналіз дозволяє установити взаємодії факторів із предметами, тобто моделі різного типу.

Якість культурних цінностей описують за допомогою сукупностей спеціальних параметрів і характеристик, які, звісно, стосуються лише одного їхнього різновиду. Поміж тим, експерти часто користуються принципово різними підходами до вирішення цього питання. Як правило, ніхто спеціально не розробляє таких критеріїв, і вони укладаються поступово на основі практичного досвіду у сфері аналізу результатів торгової діяльності та проведення відповідних зіставлень. Взаємодія споживача та розпорядника культурними цінностями є єдиною конструктивною основою для визначення висновків стосовно їхньої якості та споживчої цінності.

Експертне дослідження спрямоване на оцінку культурних цінностей, яка залежить від характеристик самого об'єкта, часу, умов зберігання та побутування. За умови якісного підходу дослідник користується словесними визначеннями сторін об'єкта, а за умови кількісного – числами. Ці два види характеристик взаємозалежні й не можуть розглядатися самостійно, окремо один від одного. Тому необхідно до проведення експертизи чітко усвідомити, які саме якісні чи кількісні параметри об'єкта використовуватимуться. Однак можливості структурно-предметного розгляду обмежені. Він з'ясовує складові елементи об'єктів культури, тобто, щоб наповнити отримані зв'язки життєвим змістом, установити характер, необхідний функціональний аналіз.

Функціональний аспект (художня цінність, наукова цінність) дозволяє

виявити закономірності існування предмета, особливості перехідних форм практичної корисності і художньої виразності, за якої виділяються принципово різні типи предметів. Художність – формотворча характеристика мистецтва – визначає його змістовий вимір. Цей елемент фіксують як позитивний, так і негативний досвід самовизначення людини. Це означає, що художнє само по собі є етично нейтральним і потребує єдності краси і блага, що є сутнісним виміром мистецтва.

Для класифікації та оцінювання культурних цінностей експерт повинен володіти певним інструментарієм (операцією). Структура експертної діяльності, пов'язаної з оцінкою та класифікацією будь-яких предметів, ґрунтується на принципах компетенції, незалежності, об'єктивності. Розмаїття культурних цінностей потребує від експерта застосування визначених засобів у процесі діяльності: діагностичного або ідентифікаційного.

Краса, загальна оцінка якості та споживча цінність культурних цінностей цілком визначаються змістовністю інформації про них. Це вказує на те, що сукупність наших уявлень про якість культурних цінностей складається з окремих суб'єктивних, але цілком осмислених складових тлумачень про їх художньо-естетичні ознаки, унікальність, позитивні властивості, практичну цінність і здатність бути символами окремих родових, історичних або наукових традицій. У кожної людини перелік ознак значимості є різним, але прогноз на якість, споживча цінність і, відповідно, вартість культурних цінностей мають визначатися певною історично встановленою усною домовленістю, яка вже має вигляд цілком консолідованої суспільної думки. Окремі визначення щодо споживчої цінності та якості культурних цінностей мають водночас природу випадково прийнятих рішень на індивідуальному рівні й об'єктивних визначень на рівні суспільному. Ця єдність є основою організації суспільства. Вищесказане є однією з категоріальних ознак існування культурних цінностей.

Для визначення місця та часу побутування цінностей застосовується діагностичний спосіб, за допомогою якого встановлюють факти виготовлення, визначається час створення, матеріали, виконавська техніка та ін. Критерії, що застосовують до мистецьких творів, не завжди підходять до пам'яток декоративно-прикладного мистецтва або зброї. Приміром, критерій *тираж* для творів живопису застосовувати не можна – вони завжди унікальні й неповторні. Водночас для стародруків та літографій критерій тиражу буде актуальним. Діагностичний спосіб допомагає віднести твори мистецтва до відповідної групи та правильного застосування критеріїв оцінки до цих предметів.

Шляхом ідентифікації відбувається порівняння предметів та тотожність застосованих матеріалів. Система операцій, пов'язаних із візуальним, а можливо, і лабораторним визначенням параметрів творів мистецтва, забезпечує розпізнання предметів за їхніми зовнішніми характеристиками. Розпізнання та підтвердження є основним завданням другого критерію експертної діяльності.

Експертиза – це завжди індивідуальна і суб'єктивна думка експерта, але вона має сенс, якщо вона уніфікована і повністю зрозуміла у способі її отримання. Суб'єктивізм – основний фактор експертної діяльності, головна проблема. Результати діяльності експерта неможливо перевірити. Використання різних способів або підходів в оцінці культурних цінностей дає неоднозначні результати. Нині недостатньо чітко визначені критерії оцінки творів мистецтва, які б дозволили всім експертам користуватися ними на практиці.

Враховуючи можливу неоднозначність класифікації з боку експертів, під час проведення атрибуції предметів, завжди слід приймати до уваги мету використання предмета, його соціокультурну функцію. Класифікація творів мистецтва є результатом певного рівня розвитку суспільства. Тому розділ матеріальних цінностей за їхніми властивостями спирається на культурні стандарти, наприклад: культові (магічні), меморіальні, історичні, ідеологічні, естетичні тощо.

Перед початком операції з атрибуції пам'ятки експерт послідовно, аргументовано, посилаючись на документацію (в разі наявності) застосовує різні критерії, які може фіксувати.

Специфічним критерієм оцінювання є час створення пам'яток. У випадку відсутності датувальних надписів він встановлюється приблизно, з точністю, як мінімум, до століття. Для визначення часу створення творів мистецтва застосовується критерій виконавської складності або техніки виготовлення предметів мистецтва, який може значно збільшити вартість пам'ятки. Особливе значення мають також цінність матеріалів, з яких зроблені твори мистецтва, їхні розміри та стан збереження.

Застосування критерію *авторські пам'ятки* зазвичай пов'язано з творами образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та іншими видами культурних цінностей, які за своєю природою є авторськими (музичного інструментарію, кіномистецтва, літератури). Важливе значення матимуть місце та роль майстра в історії світової культури, національного мистецтва. Застосовуючи цей критерій, необхідно посилатися на джерело інформації, документи. Наявність авторських монограм, підписів, клейм, печаток та інших знаків мають велике значення для відтворення історії створення предметів. Звісно, такі твори класифікуються як рідкісні або унікальні. Пам'ятки, пов'язані з історичними подіями, дотичні до видатних особистостей, повинні супроводжуватися документальними доказами.

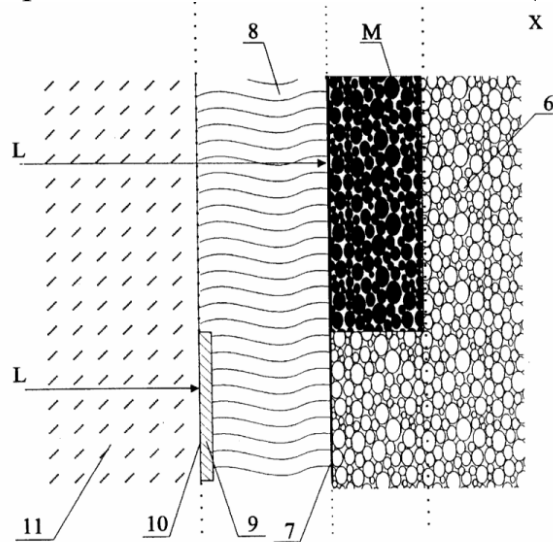
Предмети серійного виробництва можна віднести до категорії *тиражовані*, якщо зроблено кілька примірників або збереглася незначна кількість подібних екземплярів. Відношення до видатних мануфактур, мистецьких об'єднань, шкіл, як правило, потребує документальних підтверджень. Інформаційне супроводження будь-якого твору мистецтва є фактором, який визначає загальну соціокультурну цінність предмету.

Використання більшої кількості критеріїв ідентифікації пам'яток культури для визначення їхньої цінності наближує експерта до об'єктивного рішення проблем атрибуції.

Хомко Б.Р., Антонюк П.Є.

ЗАСТОСУВАННЯ ФЛЕШ-ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ ПЕЧАТОК

Флеш (від англ. «*flash*» – спалах). В назві технології відображений принцип дії флеш-устаткування: застосування потужного джерела світла – спалаху. Ця технологія відносно молода. Вона бере свій початок з 2000 року. Самий ранній патент, який вдалося знайти – це US005858298A «METHOD FOR THE SELECTIVE CLOSING OF THE PORES OF THE SURFACE OF THERMO-PLASTIC POROUS MATERIAL» («Метод селективного закриття поверхневих пор термопластичного пористого матеріалу»). Автор патенту пропонує запікати поверхню гуми потужним джерелом світла, що проходить через трафарет з прозорими і затемненими ділянками (мал. 1).

Малюнок 1. Схема закриття поверхневих пор потужним джерелом світла:

L – джерело світла, 8 – трафарет, 10 – зафарбована ділянка трафарету,
М – запечена ділянка термопластику, 6 – незапечені ділянки термопластику.

Коли перші флеш-печатки з'явилися на світовому ринку, то всім здавалося, що вони зможуть зробити справжній переворот у вітчизняному штемпельному бізнесі. Але, на жаль, ці печатки досі не відомі багатьом користувачам штемпельної продукції. Виготовлення печаток та штампів за допомогою флеш-технології полегшує роботу судовим експертам, адже використання даного методу виготовлення є достатньо новітнім досягненням у штемпельній галузі, і цей метод дозволяє виготовляти печатки з більш високим ступенем захисту від підробки.

Фарбонаповнююча технологія (або флеш-технологія) – це спосіб виготовлення печаток і штампів, заснований на процесі запікання пор мікропористої гуми під дією світлової енергії, перетвореної в теплову. Відмінною особливістю таких печаток є те, що фарба акумулюється в пористому матеріалі (відсутня штемпельна подушка). Ця диво-технологія прийшла до нас з Японії. Правда, ще в 1957 році Дж. Леві винайшов і представив в США гелеві печатки, наповнені чорнилом. Це були, так би мовити, попередники сучасних фарбонаповнюючих печаток.

Сьогодні існують різні модифікації флеш-обладнання, але нам важливі не стільки їх технічні характеристики, скільки кінцевий результат. А результатом є створення так званого безрельєфного (плоского) кліше, друкуючу поверхню якого можна віднести до різновидів трафаретного друку: пробільні елементи не пропускають фарби, друкуючі – пропускають.

Всі переваги флеш-печаток є наслідком технологічних особливостей їх виготовлення і конструкції.

Говорячи про зручність користування печатками і штампами, виконаними за флеш-технологією, необхідно відзначити, що для їх виготовлення застосовується різноманітна оснастка – як напівавтоматична, так і ручна. Оснастка для флеш-виробів відрізняється своєю комплектацією. Крім стандартного пластмасового корпусу вона містить:

- термочутливу мікропористу гуму, яка сформована за необхідним розміром і закріплена спеціальною рамкою;

- фільтр (картридж), виконаний з матеріалу, здатного швидко вбирати в себе фарбу, утримувати і віддавати її при залишенні відбитка.

Важливою і, як нам здається, достатньо привабливою перевагою флеш-технологій є можливість створювати різнокольорові печатки. Але, на жаль, цей аспект часто викликає недовіру з боку споживачів – мабуть, через вироблені десятиліттями стереотипи. Люди звикли користуватися печатками одного кольору, а кольорові сприймаються або як баловство, або як незаконність. На жаль, сьогодні багато банків необґрунтовано сприймають в штики те нове, що пропонує діловому світу штемпельний ринок, зокрема різнокольорові флеш-печатки.

В різнокольорових фарбонаповнених печатках краще використовувати два-три кольори – це оптимальна кількість. Технологія створення флеш-печаток забезпечує збереження кожного кольору в конкретному полі печатки, тому не варто боятися того, що кольори печатки раптом змішаються. Є варіанти фарбонаповнених печаток, для яких кольори змішують цілеспрямовано, навмисно, бажаючи зробити її найбільш захищеними. Таку печатку неможливо підробити.

Для виготовлення флеш-печаток використовують фарбу на спеціальній гелевій основі. Сьогодні в розпорядженні штемпельних виробників є п'ять основних кольорів для фарбонаповнених печаток – чорний, синій, фіолетовий, червоний, зелений.

Світлова енергія лампи-спалаху перетворюється в теплову енергію (70-75°C). Щоб створити на гумі друкувальну поверхню, використовуються плівки з позитивним зображенням. Таку плівку отримують з лазерного принтера (матові плівки Kimoto, Folex, прозорі плівки Folex, 3М та ін.).

При поглинанні світла лампи вуглецева плівка нагрівається і при контакті з поверхнею гуми запікає її пори. Пори, що знаходяться під зображенням, залишаються відкритими. Потім заливається чорнило через спеціальний отвір (щтуцер) в оснастку з припаяною або приклеєною печаткою.

Для повного насичення гуми необхідно 1-2 години. Якщо чорнило

нагріти до температури 30-35°C, час заповнення можна значно скоротити. Після насичення чорнилом печатки або штампа, вихід чорнила, необхідного для заповнення, визначається з таблиці (для звичайної круглої печатки діаметром 40-45 мм – 2-3 грами).

Процес виготовлення включає 5 етапів:

- вивід оригінал-макету на лазерному принтері (позитив);
- монтаж заготовки на флеш-установці;
- засвічення;
- монтаж кліше печатки в оснастку;
- наповнення печатки чорнилом.

Печатки, виготовлені за допомогою флеш-технології, мають ряд важливих переваг. На друкуючій поверхні немає виступаючих частин, які можуть зношуватися і кришитися, не потрібна штемпельна подушка. Кількість відбитків після однієї заправки становить 5-8 тисяч, після чого печатку можна знову неодноразово заправляти. Можна отримати різнокольорові відбитки.

Храпак Б.В.

ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПАПЕРОВИХ ГРОШЕЙ

Кожна держава намагається зробити свої гроші витвором мистецтва: портрети, пейзажі та орнаменти, що наносяться на банкноти мають, як правило, яскраво виражений національний колорит. На грошових знаках країна-емітент висловлює свою ідеологію з використанням емблем, девізів, гербів, текстів, малюнків та інших елементів.

Паперові гроші – грошові знаки, які замінюють в обігу дійсні гроші – золото та срібло. Вони випускаються в обіг державою для покриття своїх витрат та мають встановлений нею курс.

Основними матеріалами виготовлення сучасних паперових грошей є сам папір та фарби, за допомогою яких наноситься зображення на купюрах.

Целюлоза, з якої виготовляють папір, у чистому вигляді у природі не зустрічається, а її отримують із деревини сосни, осики, бавовни, льону, конопель, джгуту та ін. Найчастіше чиста целюлоза міститься у бавовні (до 98%), а у деревині її міститься лише 40-50% (іншу частину складають домішки: лігнін, смоли, пентозами, мінеральні солі, барвники). Саме бавовну найчастіше використовують для виготовлення паперу для грошових знаків. До складу паперу додають також синтетичні волокна.

Сучасні паперові гроші, особливо малого номіналу, перебувають у обігу близько року, оскільки вони весь час у використанні, переходять із рук в руки тисячу разів. У зв'язку з цим, вони друкуються на високоякісному папері. Механічна міцність паперу залежить безпосередньо від якості розмелу волокна. Для надання більшої міцності папір проклеюється у своїй масі або з поверхні, після чого до нього додаються наповнювачі (наприклад, каолін, крейда, гіпс, барит та ін.).

Найважливішою вимогою до банкнот є зносостійкість. Так, грошовий

папір витримує кілька тисяч подвійних перегинів (до речі, звичайний друкарський папір ламається вже від кількох десятків), має величезну міцність на розрив і значний опір надриву країв.

Завдяки різним спеціальним домішкам папір грошових знаків має специфічну жорсткість і «дзвінкість». Для надання банкнотному паперу вказаних якостей, його апретирують, тобто покривають спеціальними речовинами – апретами (це може бути клей, крохмаль, каніфоль, синтетичні смоли та ін.). Наприклад, після обробки рідким склом папір стає гладеньким та жорстким, а крохмаль надає вологостійкості. Щодо більшості підроблених грошових знаків, то для них характерна так звана «млявість», відсутність «дзвінкості» і міцності. Крім зазначених ознак, у багатьох випадках паперу банкнот можуть спеціально надавати певного колірною відтінку, що, як правило, збігається з основним кольором зображення, а також певного вигляду поверхні – гладкого або текстурного.

Папір, що використовується для виготовлення грошових знаків, виготовляється за допомогою папероробної машини, яка є агрегатом для отримання паперу з паперової маси, що на 99% складається з води. Ця машина складається з таких основних частин: сіткової (де формується та частково зневоднюється паперове полотно); пресової; сушильної; оздоблювальної. Папероробна машина буває двох видів: плососіткова (столова) та круглосіткова (циліндрична).

Для виготовлення банкнот використовують фарби, – точний склад яких тримається у секреті з метою додаткового захисту. Ці фарби, що спеціально створені у лабораторіях, повинні мати багато властивостей. Вони не повинні розчинятися у воді та у побутових розчинниках, змінювати колір від дії світла, тепла та інших факторів. Можна виділити три основні групи властивостей, які повинні мати фарби для виготовлення грошових знаків: висока адгезія з папером (тобто їх проникнення у шар паперу), стійкість по відношенню до тертя та побутової хімії; незмінність кольору; забезпечення високої якості друку.

В останні роки для виготовлення банкнот використовують парні кольори фарб, близьких між собою за кольором, але при копіюванні можливо отримати лише один колір. Спеціальні фарби, такі як OVI, флуоресціюючі в УФП, магнітні, метамерні тощо.

Будь-який елемент грошового знаку, у тому числі його зображення, несе у собі якості захисту від підробки. Захист може створюватися за допомогою поліграфічних засобів та фізико-хімічних методів.

Спочатку художник створює ескізи майбутньої купюри: чорно-білий варіант самої композиції та її кольорового вирішення. Після затвердження ескізів починається підготовка до друку. Що стосується самих видів друку, то найкраще, з точки зору захисту, є використання трьох видів друку: глибокого, плоского та високого. Чим складніший вид друку або комбінація кількох видів (способів), тим кращий захист банкнот від підробки.

Малюнок, зроблений художником, переносять на металеву пластину для виготовлення форми глибокого друку. Зрозуміло, чому цей різновид

глибокого друку називають металографією. Техніка гравюри на металі зародилася ще в середині XV ст., для виготовлення її спочатку використовували мідь. Гравюра на сталі, яку було відкрито у 1817 р. американцями Перкенсом та Фейрменом, дала можливість робити тиражі необмеженої кількості. Цей спосіб є єдиним для поліграфічного відтворення зображення, що забезпечує надійну гарантію захисту від підробки. Він дозволяє одержувати зображення і друкарські елементи, що сприймаються на дотик. Ефект тактильності (рельєфності) глибокого друку широко використовується у банкнотах усіх держав. Металографія раніше використовувалась для розмноження гравюр художників. В Експедиції Заготовлення Державних Паперів уперше було застосовано цей спосіб друку для виготовлення паперових грошей зразка. Цей спосіб друку зараз дуже широко застосовується в усьому світі для виготовлення грошей та цінних паперів.

Фонові зображення найчастіше виготовляються за допомогою офсетного друку. Для цього виконуються офсетні проби. Фарби розділяють на три кольорові групи: синю, червону та жовту. Для кожної групи виготовляється окрема друкарська форма. Фарба з кожної з трьох форм переноситься на гумове покриття циліндра офсетної машини, із якого потім одержують кольорове зображення.

Щоб надійно захистити від підробки грошовий знак, банкноти оздоблюються візерунками, розетками та іншими складними за будовою малюнками. Захисна сітка являє собою складний візерунок, створений гільйошною машиною і складений з дуже тонких ліній. Захисна сітка буває одноколірною, двоколірною, коли лінії, що йдуть в одному напрямку, друкуються однією фарбою, а ті, що їх перетинають, – іншою і багатобарвною.

Такий захисний елемент, як мікродрук, найчастіше виготовляється за допомогою офсетного друку (ще використовують глибокий вид друку). Змістом цих зображень є, як правило, номінал банкноти і (або) належність до певної держави. Розміщення мікродруку буває локальним, як фонові сітка або елементи малюнків. Мікродрук, на відміну від макродруку, неозброєним оком сприймається як суцільна лінія. Підробка такого елемента донедавна була майже неможливою через відсутність у фальшивомонетників технічних засобів, що дозволяють його відтворювати. Однак останнім часом усе частіше експерти зустрічаються з підробками, на яких злочинці вже намагаються відтворити мікродрук.

За допомогою високого друку на банкнотах найчастіше наносять серійні номери (для кожної купюри з використанням нумераторів зі спеціальними шрифтами – свій номер) та деякі окремі реквізити (наприклад, підпис голови банку). Незначне використання вказаного способу друку пояснюється тим, що високоякісне відтворення зображень у даному випадку пов'язане зі значними технічними труднощами. Скажімо, використання класичного багатокольорового орловського друку в сучасних умовах не є рентабельним і замінюється відтворенням орловського ефекту іншими

видами друку (наприклад, глибоким).

Головним чином для фальсифікації паперових грошових знаків використовуються доступні для злочинців способи. Найпоширенішими виявляються підробки, виконані за допомогою кольорової офісної техніки. Всі способи підробки банкнот можна поділити на дві основні групи: повна підробка (виготовляється повністю підроблений грошовий знак) та часткова підробка чи переробка (за основу береться справжня банкнота, а потім переробляється на банкноту або більшого номіналу, або іншої країни тощо).

Струменево-крапельний спосіб – підроблені банкноти виготовляються за допомогою офісної техніки (кольорового принтера). Цей спосіб дуже поширений завдяки доступній ціні та можливості безконтрольного користування струменевими принтерами. Зображення зі справжнього грошового знака спочатку сканується, потім, за необхідності, додатково на комп'ютері обробляється, а потім роздруковується на принтері.

Електрофотографічний спосіб – фальшиві гроші виготовляються за допомогою копіювально-множильної та комп'ютерної техніки (із використанням одного або кількох тонерів): лазерних принтерів або копіювальних приладів. Якщо було використано пристрій з тонером одного чорного кольору, інші кольорові зображення імітувались (домальовувались) різнокольоровими олівцями або фарбами.

Підробка з використанням способів поліграфічного друку є найбільш небезпечним різновидом фальшивомонетництва тому, що дозволяє виготовляти якісні підробки у великих кількостях. Підробка у даному випадку полягає у виготовленні друкарських форм та отриманні з них відбитків. Раніше злочинці часто використовували якийсь один вид поліграфічного друку, а зараз застосовують і по два, і, навіть, по три види на одних банкнотах. Застосування засобів поліграфії при виготовленні підроблених паперових грошей у більшості випадків зумовлено наявністю організованих угруповань і значними коштами, вкладеними у налагодження виробництва, а також можливістю безконтрольного використання поліграфічного обладнання та матеріалів.

Дослідження паперових грошей є одним із найскладніших видів техніко-криміналістичного дослідження документів, оскільки потребує різноманітних спеціальних знань. До безпосередніх об'єктів експертизи паперових грошей можна віднести: реквізити банкнот (малюнки, тексти та інші зображення, водяні знаки, захисні волокна, голографічні зображення та ін.); матеріали (папір, фарби, клеючі речовини та ін.); технічні засоби для виготовлення підроблених купюр (поліграфічне обладнання, друкарські та фотоформи, комп'ютери, принтери, копіювальні апарати та іншу офісну техніку, ножі для обрізання паперу та ін.).

Черненко Я.М., Добко С.В.

МІСЦЕ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В ДОКАЗУВАННІ

У процесі розслідування злочинів нерідко виникає необхідність встановити за слідами та іншими відображеннями зв'язок людини, предмета або іншого об'єкта з розслідуваною подією, тобто ідентифікувати об'єкт, що залишив це відображення. Ідентифікувати об'єкт – означає встановити (виявити) його тотожність із самим собою в різні періоди часу або в різних його станах, використовуючи для цього залишені ним відображення.

Загальновизнаним є виділення трьох видів ідентифікації: слідчої, експертної та обліково-реєстраційної [1]. При цьому в усіх цих видах криміналістична ідентифікація виступає як одна з окремих методик доказування, предметом якого є відношення тотожності. Вирішення питання про тотожність відіграє важливу роль для встановлення істини по справі.

Слідча ідентифікація має місце коли ознаки об'єкта, що використовуються для встановлення тотожності, очевидні, а саме ототожнення відбувається при проведенні слідчої (розшукової) дії – огляду, обшуку, пред'явленні для впізнання тощо.

Обліково-реєстраційна ідентифікація здійснюється за даними криміналістичних обліків співробітником обліково-реєстраційного підрозділу – за ознаками, що закладені в основу певного виду криміналістичного обліку.

Експертна ідентифікація – це ототожнення, яке проводиться з використанням спеціальних знань при проведенні судових експертиз.

Результати вказаних видів ідентифікації в доказовому значенні неоднорідні.

Якщо мала місце слідча ідентифікація, то її результати можуть:

- мати доказове значення та не потребувати підтвердження іншими слідчими діями;

- потребувати підтвердження шляхом проведення іншої слідчої (розшукової) дії, або експертизи (у випадку встановлення групової приналежності або схожості з шуканим об'єктом).

Результати ідентифікації, що проведена співробітником обліково-реєстраційного апарату можуть бути долучені до провадження як джерело доказів, або стати об'єктом експертного дослідження.

Результати експертної ідентифікації, як відомо, можуть мати доказове значення у формі категоричних висновків, або відігравати роль орієнтуючої інформації у формі вірогідних висновків.

З точки зору теорії доказування, важливим є те, що об'єкти, які залучаються до процесу ідентифікації, в залежності від функцій, які ними виконуються, набувають різного процесуального статусу. Одні з них – речові докази в точному сенсі цього слова, інші – копії цих об'єктів, треті – зразки. Копії (зліпки, відбитки тощо) – це теж речові докази, але докази похідні; зразки доказами не є, це об'єкти, які мають своєрідний процесуальний статус. Зразки відрізняються від речових доказів відсутністю

безпосереднього зв'язку з подією правопорушення. В процесі ідентифікації вони виступають в якості ідентифікуючих об'єктів саме в силу того, що їх походження від ідентифікуємого об'єкта беззаперечно, що дозволяє відігравати їм роль порівняльного матеріалу.

Об'єкти ідентифікації прийнято поділяти на ідентифікуємі та ідентифікуючі. При цьому, якщо категорія ідентифікуємих об'єктів за своєю характеристикою однорідна, то ідентифікуючі об'єкти можуть бути поділені на дві групи: зразки для порівняльного дослідження та об'єкти, походження яких від ідентифікуємого об'єкта необхідно встановити, тобто, встановити зв'язок ідентифікуємого об'єкта з подією правопорушення. Об'єкти другої групи – це завжди речові докази, оскільки особливою їх ознакою є беззаперечність зв'язку з розслідуваною подією. Для об'єктів цієї групи немає єдиної назви ні в юридичній літературі, ні в експертній практиці: їх називають і речовими доказами, і об'єктами дослідження, і об'єктами, наданими на експертизу тощо. Однак, на наш погляд, жодна назва не відображає специфіки цих об'єктів, оскільки, наприклад, зразки теж є об'єктами, наданими на дослідження, та до них теж підходить термін «об'єкти, що досліджуються».

Погоджуємося з вченими, які пропонують називати об'єкти цієї групи «об'єктами досліджуваного походження» [1]. Така назва відображає як мету їх дослідження, так і невідомість їх походження від ідентифікуємого об'єкта, та в той же час дозволяє чітко відмежувати їх від зразків – об'єктів беззаперечного походження. У випадку встановлення їх походження від ідентифікуємого об'єкта, ці об'єкти будуть визнані речовими доказами.

Зразки – самостійна категорія об'єктів, що використовуються при доказуванні. Вони є зв'язком між ідентифікуємым об'єктом та ідентифікуючим об'єктом досліджуваного походження. При цьому дії слідчого при отриманні зразків для порівняння повинні забезпечити: 1) беззаперечність походження отриманих зразків; 2) їх належну якість та кількість.

Цінність зразка для порівняльного ідентифікаційного дослідження визначається тим, наскільки повно та вірно він передаватиме відображені на ньому ознаки ідентифікуємого об'єкта. Кількість зразків повинна забезпечити виявлення всіх необхідних ідентифікаційних ознак в певному або в різноманітному поєднанні.

Важлива проблема теорії доказування – проблема обґрунтованості та достовірності висновку про тотожність. Для підтвердження істинності висновку вчені-криміналісти пропонують використовувати математичну теорію вірогідності та розроблені на її основі вірогідно-статистичні методи оцінки та дослідження.

Особливе значення мають математичні методи дослідження достовірності взаємної значимості ідентифікаційних ознак, а також розрахунку їх умовної вірогідності, тобто вірогідності кожної з ознак при умові появи однієї чи декількох інших. Саме в можливості розрахунку вірогідності спільної повторюваності комплексу ознак по вірогідностям

повторюваності окремо взятих ознак й полягає практичне значення теорії вірогідності та математичної статистики для ідентифікації.

Стосовно доказування, необхідно зазначити, що розширення знань про об'єкт шляхом проведення ідентифікації не є лише кількісним накопиченням інформації про нього. Зв'язок перевіряемого об'єкта з розслідуваною подією, що встановлюється шляхом ідентифікації (ототожнення), виявляє нову якість цього об'єкта. Передбачення (версія) про такий зв'язок стає фактом, що викликає якісну зміну становища перевіряемого об'єкта в кримінальному процесі. Після ідентифікації (ототожнення) такий об'єкт може розглядатися як елемент матеріальної обстановки розслідуваної події, об'єктивні зв'язки якого з іншими елементами характеризують його структуру. Встановлені в процесі розслідування суттєві в правовому відношенні об'єктивні зв'язки осіб, предметів, явищ і подій дають підстави для прийняття процесуально значимих рішень.

Список використаних джерел

1. Белкин А.Р. Теория доказывания. Научно-методическое пособие. – М.: НОРМА, 1999. – 429 с.
2. Колдин В.Я. Идентификация при расследовании пре ступлений. М.: Юрид. лит., 1978. – 144 с.

Шатун В.В., Зінченко Г.С.

ВПЛИВ НЕТОЧНОСТЕЙ ФІКСАЦІЇ СЛІДОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА РЕЗУЛЬТАТИ ВИСНОВКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Огляд місця ДТП – першочергова та невідкладна слідча дія, яка спрямована на дослідження території (автодороги) на якій відбулася дорожньо-транспортна пригода, яка полягає у пошуку, виявленні, фіксації з подальшим дослідженням, перевіркою і оцінкою слідів злочину та інших речових доказів.

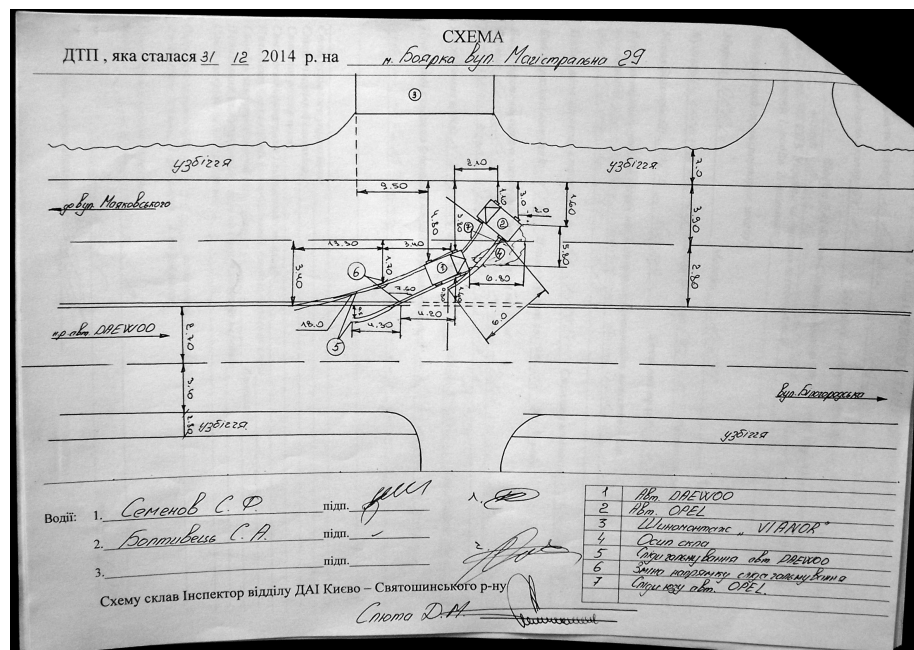
Під виявленням і фіксацією слідів злочину, в даному випадку розуміється сліди транспортних засобів залишені на місці пригоди, тобто на місці ДТП.

Дослідження даних слідів при проведенні інженерно-технічної експертизи дають змогу встановити об'єктивні данні необхідні слідчому для прийняття рішення по справі, тобто, чим точніше зафіксовано вся слідова інформація та дорожня обстановка на місці пригоди, тим точніше, і більш об'єктивно буде задано слідчим комплекс вихідних даних в постанові про призначення експертизи.

Так, наприклад, при фіксації слідової інформації на місці пригоди дуже важливо точно зафіксувати сліди залишені транспортними засобами, до зіткнення, в момент зіткнення та після нього. Така слідова інформація дає змогу встановити положення транспортних засобів на проїзній частині в момент зіткнення, що відіграє важливу роль при проведенні експертиз і має великий вплив на результати висновку по даній справі.

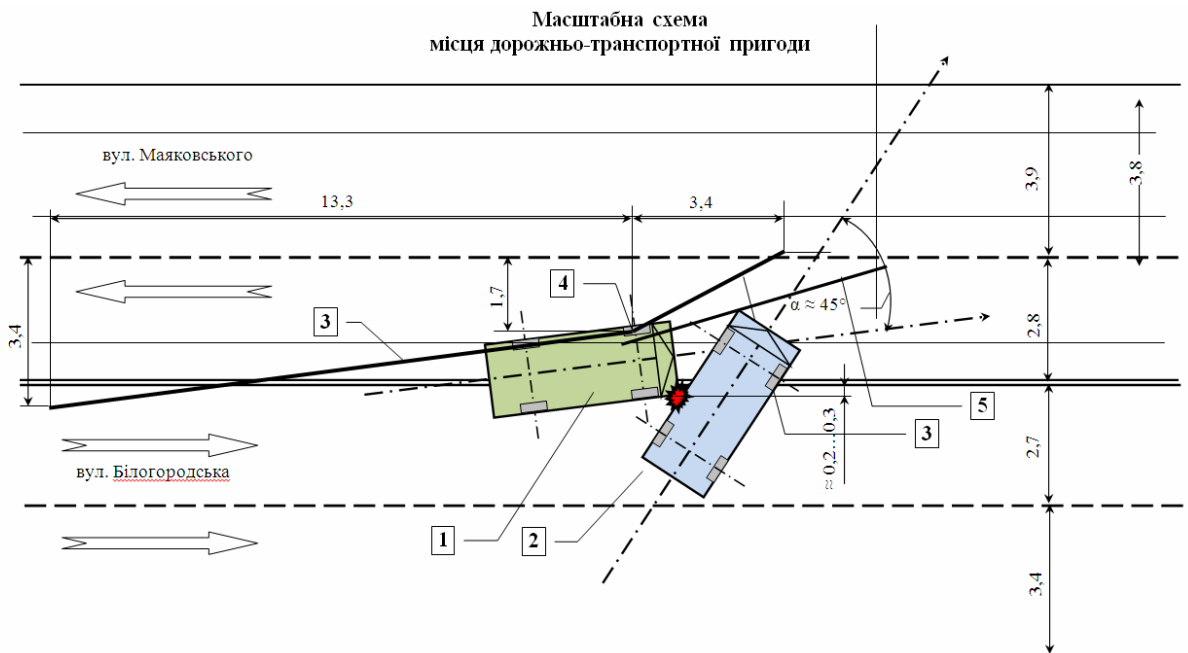
Так наприклад при зіткненні двох транспортних засобів зафіксовано

сліди гальмування транспортного засобу який наніс удар і сліди бокового юзу транспортного засобу по якому нанесено удар. На перший погляд в наявності сліди коліс обох транспортних засобів до зіткнення і після нього. Однак особою яка проводила огляд місця події неточно зафіксовані сліди даних транспортних засобів відносно меж проїзної частини чи до інших елементів дороги, або нерухомих об'єктів. А саме, зафіксовано сліди гальмування автомобіля №1, їх довжина та місце, де дані сліди змінюють свій напрямок. Однією з основних ознак розташування місця зіткнення транспортних засобів є відхилення сліду коліс навіть на невеликий кут. Також зафіксовано початок слідів бокового юзу автомобіля №2, на схемі до протоколу ОМП зазначена їх довжина і розташування початків відносно лінії дорожньої розмітки, а також зафіксовано кінцеве положення обох транспортних засобів після зіткнення. Виходячи з вищевказаної, зафіксованої в матеріалах кримінального провадження слідової інформації, перед експертом поставлено питання щодо визначення розташування місця зіткнення автомобілів №1 та №2, а також питання щодо того, чи звільнив автомобіль №2 смугу руху автомобіля №1, чи ні.

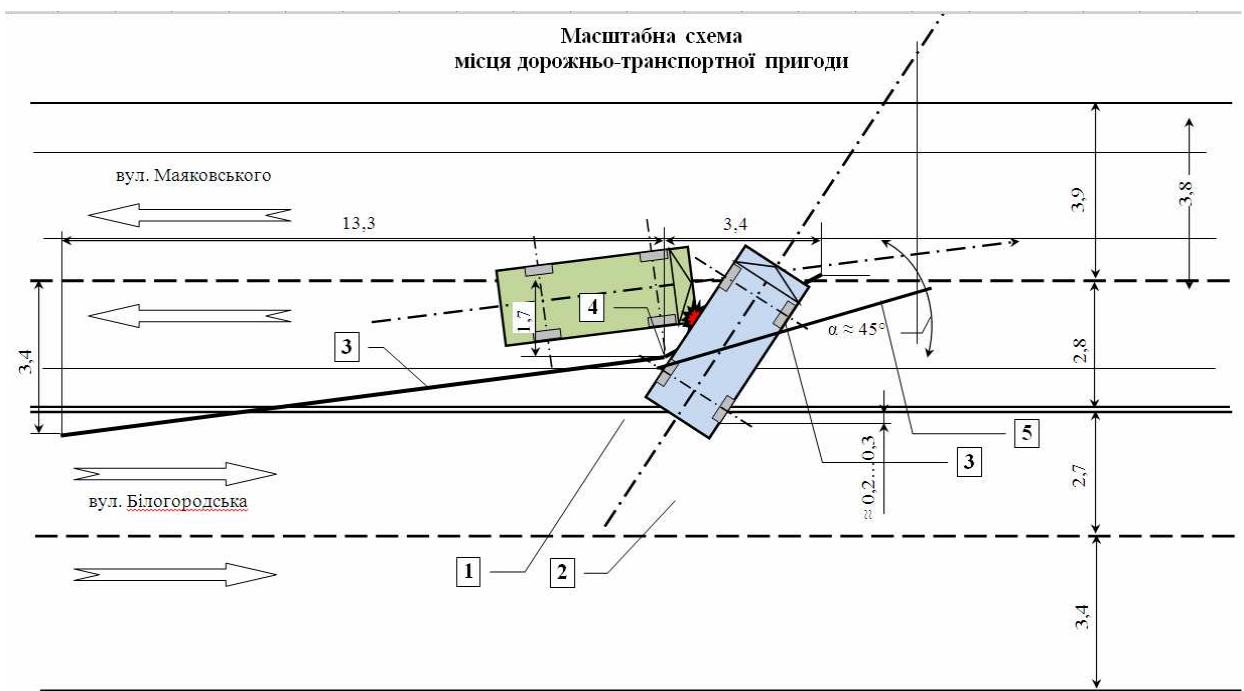
Для визначення розташування місця зіткнення автомобілів №1 та №2 шляхом графічного моделювання було побудовано масштабне зображення, з відображенням на ньому слідової інформації зафіксованої в схемі до протоколу огляду місця дорожньо-транспортної пригоди. Однак, по причині неточностей фіксації слідової інформації було отримано два варіанта.

Перший: у випадку коли автомобіль №1 накладаємо на його сліди гальмування в місці їх відхилення, то автомобіль №2 не потрапляє на сліди які він залишив після зіткнення, з урахуванням попередньо встановленого їх взаємного розташування в момент їх первинного контакту.

Умовні позначки: 1) автомобіль №1; 2) автомобіль №2; 3) слід гальмування автомобіля №1; 4) місце відхилення сліду гальмування автомобіля №1; 5) слід юзу автомобіля №2.

Другий: у випадку коли автомобіль №2 накладаємо на сліди, які він залишив після зіткнення, то автомобіль №1 не потрапляє на свої сліди гальмування, з урахуванням попередньо встановленого їх взаємного розташування в момент їх первинного контакту.

Отже, в даному випадку вбачаються неточності фіксації слідової інформації, що не дає можливості зробити категоричний висновок щодо розташування місця зіткнення та розташування автомобілів в момент

зіткнення відносно елементів дороги.

Також важливим є фіксація погодних та дорожніх умов на момент ДТП, яка здобувається при огляді місця події, та може надаватися безпосередніми свідками ДТП. Нажаль непоодинокі випадки коли під час слідчого експерименту, при залученні спеціаліста для проведенні даної слідчої дії з'ясовуються обставини вчинення даної ДТП, які повинні бути з'ясовані слідчим до проведення слідчого експерименту шляхом допиту свідків та учасників ДТП. Це такі відомості як погодні умови, стан освітлення на ділянці дороги на момент ДТП та інші.

Список використаних джерел

1. Транспортно-трассологическая экспертиза по делам о дорожно-транспортных происшествиях (диагностические исследования) [Текст]: Пособие для экспертов, следователей и судей. – М.: ВНИИСЭ, 1988. – Вып. 1.
2. Шевцов С.О. Возможности использования специальных знаний при расследовании дорожно-транспортных происшествий. – Х.: СПД-ФО, 2005.

Шевченко О.В.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Судово-товарознавча експертиза призначається у випадках, коли при розслідуванні та судовому розгляді кримінальних проваджень, цивільних, арбітражних справ та справ про адміністративні правопорушення виникає потреба в спеціальних знаннях у галузі товарознавства. Підстави для призначення судово-товарознавчої експертизи у кримінальному провадженні виникають у таких випадках, як фальсифікація товару, контрабанда, неправомірна вигода, розкрадання, крадіжка, вбивство та ін. У зв'язку з тим, що більшість таких кримінальних правопорушень ретельно маскується, успіх розслідування і судового розгляду багато в чому залежить від повноти використання можливостей судово-товарознавчої експертизи.

Ефективність призначення експертизи обумовлена ступенем обізнаності суду чи слідства про сучасні можливості судово-товарознавчої експертизи, а також від правильного вибору напряму дослідження та його доцільності. Іншими словами, сторона кримінального провадження, що призначає експертизу, або особа, яка заявляє клопотання про її призначення, повинні чітко і ясно уявляти мету, яку вони переслідують, і засоби, в тому числі можливості експертизи на сучасному етапі її розвитку.

На жаль, дуже часто, під час призначення судово-товарознавчої експертизи на вирішення експерта-товарознавця ставляться питання, що виходять за межі його спеціальних знань (компетенції), а також не мають значення для встановлення обставин у провадженні, представляються об'єкти (у тому числі документи) недостатні або непридатні для дослідження.

Все це порушує терміни розслідування або судового розгляду, а також зумовлює необхідність проведення додаткових експертиз, що в свою чергу

збільшує і без того чимале навантаження на судово-експертні установи.

Перехід до ринкових відносин багато в чому змінив усталені в нашій країні поняття про якість продукції і послуг. Агресивна реклама змушує вірити в чудову якість рекламованої продукції, рівень якої рідко дається в кількісних параметрах. Однак, як показує практика, зміст та ілюстрації відеороликів, рекламних буклетів і журналів істотно відрізняються від продукції, яка в кінцевому результаті потрапляє до споживача.

Практика продажу більшості товарів така, що при виборі покупець бачить лише зразок товару, який він хотів би придбати, а фактичну його якість, він може оцінити тільки після покупки. Варто також враховувати дефекти, які не можуть бути виявлені покупцем при зовнішньому огляді (візуально) до моменту купівлі товару. Наприклад, до них відносяться приховані виробничі дефекти, що проявилися в процесі експлуатації. Наслідком вищевикладеного, а також істотного зниження контролю якості з боку виробників є переважання на ринку низькоякісної продукції і збільшення кількості товарознавчих експертиз, під час виконання яких порушуються питання відповідності (невідповідності) якості продукції вимогам нормативної документації, відповідності-невідповідності конкретного виробу вимогам, що пред'являються до якісної продукції та ін.

Зниження якості виробів може бути обумовлено порушенням технологічного процесу, недотриманням правил збереження виробів під час їх упакування, транспортування, зберігання, експлуатації, а також при пожежах, аваріях систем водопостачання та інших позаштатних ситуаціях.

Поряд з ними, у кримінальних провадженнях про вбивства експерт-товарознавець нерідко вирішує питання щодо належності окремих частин виробу єдиному цілому, встановлення підприємства-виробника, способу виготовлення. Для вирішення питання про визначення приналежності окремих частин виробів єдиному цілому необхідне проведення ідентифікаційного дослідження, яке виходить за рамки можливостей судово-товарознавчої експертизи. Проведення ідентифікаційних досліджень відноситься до завдань, що виконуються в рамках так званих традиційних криміналістичних експертиз. У рамках судово-товарознавчої експертизи можливо лише виконання безпосередньо товарознавчого завдання: визначення приналежності окремих одиниць або безлічі товару до однієї групи [1].

Сутність судово-товарознавчої експертизи полягає у тому, щоб за допомогою спеціальних знань у галузі товарознавства дослідити товарні (споживчі) властивості виробів з метою визначення їх фактичного стану або (та) їх вартості (початкової, залишкової) [3]. Завдання товарознавчого дослідження уточнюється в ході проведення експертизи у конкретному провадженні, залежно від її мети та обставин вчиненого правопорушення.

Одним із завдань судово-товарознавчої експертизи є встановлення фактичних даних, що підтверджують або спростовують відповідність характеристик досліджуваних об'єктів товарного походження базовим (нормативним) значенням, а також встановлення обставин, що зумовили

зниження якості товарів, тобто фактичних даних, пов'язаних з недотриманням правил пакування, маркування, збереження, транспортування, розбракування та оцінки товарів.

Судово-товарознавча експертиза – це дослідження споживчих властивостей товарів за органолептичними, фізико-хімічними та мікробіологічними показниками, а також показниками їх кількісних характеристик, що здійснюється експертом шляхом проведення дослідження та (або) на підставі інформації, яка міститься на маркуванні товарів або (та) в їх супровідних документах.

У спеціальній літературі, питання про предмет експертизи не має однозначного тлумачення. Предмет експертизи визначається одними авторами як коло питань в сфері спеціальних знань, що вирішуються при проведенні експертизи її засобами, іншими – в точній відповідності з КПК – як коло обставин провадження, які можуть бути встановлені засобами експертизи [1].

Предметом судово-товарознавчої експертизи, в сучасному розумінні, є дослідження вартісних та якісних показників товару.

Об'єктами дослідження при проведенні товарознавчої експертизи є різні вироби товарного походження, зразки (проби), а також матеріали кримінальних проваджень та цивільних справ, у яких викладені товарні характеристики досліджуваних об'єктів та інша інформація про обставини зміни споживчих властивостей.

Цими об'єктами можуть бути галантерейні, пушно-хутрові, електропобутові, текстильні, швейні, меблеві товари, взуття та інші промислові товари народного споживання; харчові жири, зерново-мучні, плодоовочево-кондитерські, м'ясні, рибні, молочні та інші продовольчі товари і нафтопродукти, лісоматеріали, промислове обладнання, мінеральні добрива та інша продукція промислово-технічного призначення, а також споживчі властивості різноманітної сировини, допоміжних матеріалів, тари і пакувальних засобів, оскільки вони також є товарами. Об'єктами експертизи цього виду можуть бути й інші товари, для оцінки яких можуть запрошуватись фахівці відповідної спеціальності.

Поряд із самими виробами, в ході проведення товарознавчих експертиз, як вихідні дані вивчається маркування, що нанесено безпосередньо на виріб або наявні на ярликах, етикетках. Маркуванням можуть бути текст, умовні позначення, малюнки, які містять дані про виробника, цифрові або буквені показники, що характеризують якість товару, а також різні маніпуляційні знаки, що вказують на спосіб поведінки з вантажем або догляду за виробами, тощо.

Крім самих виробів, їх маркувальних позначень, зразків, у необхідних випадках експерту-товарознавцю повинні бути надані документи, які відображають стан товару, різні процеси, що відбувались з ним, здійснення товарних операцій (приймання, розбракування, реалізація), що дозволяє отримати додаткову інформацію про товар. До них належать:

– документи, що містять інформацію про особливості походження

виробів (сертифікати, посвідчення про якість, технічні паспорти, ярлики тощо);

- товарно-транспортні документи, що містять інформацію про умови та строки транспортування (квитанція про приймання вантажу, залізнична накладна, комерційні акти тощо);

- приймальні документи, в яких зафіксовані характеристики якості товару при прийманні (відомості про прийняття товару та методи випробувань – акти розбракування, акти лабораторних досліджень, дефектні відомості, журнали прийому та розбракування товарів, приймально-видаткові накладні, акти оцінки та переоцінки, паспорти на товари, акти санепідемстанції тощо);

- складські документи, що містять відомості про умови зберігання товару;

- претензійні матеріали.

У низці випадків, наприклад, при розслідуванні крадіжок, деяких кримінальних правопорушень у сфері господарської та службової діяльності, метою експертних досліджень може бути тільки вивчення причин та умов, які призвели до зниження якості, псування, невинуватених втрат товарів, до змін ваги останніх та виникнення на них пошкоджень, а також розроблення рекомендацій, спрямованих на їх усунення. За інших обставин, експерти можуть визначити деякі причини та умови вчинення кримінального правопорушення, використовуючи властивості різноманітних товарів і продукції (наприклад, гігроскопічність пряжі, паперу, шкіряних товарів тощо), порушення спеціальних правил складування та транспортування товарів, продукції тощо. У кожному конкретному випадку обсяг таких досліджень залежить від специфіки провадження та тих конкретних питань, які ставляться перед товарознавчою експертизою, а саме:

1. Які найменування, призначення, артикул товару (продукції, партії досліджуваних матеріалів)? До якого виду, роду, групи, партії, марки він належить?

2. Чи відповідають маркувальні дані дійсним товарним характеристикам товару?

3. Як може бути розшифроване маркування представленого товару?

4. Чи відповідає якість виробу вимогам стандартів, технічних умов, наданим зразкам? Які порушення допущені?

5. Вимогам якого стандарту або яких технічних умов має відповідати даний товар?

6. Які дефекти є у конкретному товарі? Чи можлива його реалізація (експлуатація) за наявності виявлених дефектів?

7. Які споживчі властивості досліджуваного товару? Чи придатний він до реалізації споживачу або підлягає промисловій переробці?

8. Якими даними характеризується сировина та матеріали, що використовуються для виготовлення досліджуваної продукції і товарів?

9. Які якість і сорт товару? Чи відповідає встановлений при розбракуванні сорт товару вимогам нормативно-технічної документації або

зразкам?

10. Під впливом яких чинників змінилась якість товару та виникли різного роду дефекти? Чи мають останні виробничий характер або виникли у результаті механічних або інших пошкоджень при транспортуванні, зберіганні, носінні? Який процент втрати якості товару через ознаки зносу або наявність дефектів?

11. Які кількісні дані товару (розмір, обсяг, вага тощо) та його комплектність? Чи відповідає вона вимогам технічно-нормативної документації?

12. Яка відпускна, оптова, роздрібна ціна товару (напівфабрикату, деталей, комплектів, вузлів тощо)?

13. Які умови приймання, зберігання та відпуску товару? Відповідають вони вимогам державного стандарту, технічних умов тощо? Який ступінь зниження якості, розміри псування або природної втрати товару?

14. Чи правильно виконані маркування, тарування та пакування товару? Чи відповідають вони нормативно-технічній документації або зразкам? Чи забезпечують пакувальні засоби зниження якості товарів?

15. Чи виготовлений товар в умовах промислового виробництва, чи кустарним способом? Яким конкретним підприємством коли виготовлено товар? Вітчизняного чи іноземного він виробництва?

16. Які причини сприяли виникненню на товарі дефектів при його виробництві, зберіганні або транспортуванні?

17. Яка вартість товарної продукції з урахуванням втрати якості у зв'язку як з експлуатаційним зношенням, так і з пошкодженням від впливу зовнішніх факторів?

18. Якому коду відповідає товар згідно з Українським класифікатором товарів зовнішньоекономічної діяльності?

19. Чи обґрунтовано здійснено переоцінку товару, який не користується попитом?

20. Якою є норма втрат під час зберігання даних товарів? Чи перевищена ця норма; якщо так – то наскільки?

21. Яким підприємством виготовлено даний товар? Чи виготовлено його на підприємстві, зразки продукції якого надані?

22. З якого виду матеріалу виготовлено даний виріб?

У ході дослідження товарів інколи виникає необхідність у використанні знань не тільки в товарознавстві, а й в галузі інших наук (хімії, біології, тощо).

Наприклад, знання хімії потрібні для процентного вмісту жирів, білків та інших речовин у молоці або сирі. У даному випадку від результатів хімічного дослідження конкретного об'єкта залежать висновки експерта товарознавця. Не маючи їх, він не зможе встановити якість, роздрібну ціну та інші дані щодо товару, який надано на дослідження. Тому, в таких випадках необхідно призначати комплекс експертиз: товарознавчу та хімічну, товарознавчу та біологічну тощо.

Під час проведення судово-товарознавчої експертизи для визначення

показників якості товарів застосовується органолептичний метод досліджень, заснований на сприйнятті властивостей товарів органами чуттів (слуху, зору, нюху, дотику, смаку) використовується, наприклад, для встановлення запаху духів, смаку продовольчих товарів, звучання музикальних інструментів, для перевірки і встановлення сортності товарів та продукції за їх зовнішнім виглядом тощо.

Дослідження об'єктів повинно здійснюватися своєчасно, не зволікаючи, щоб не змінився стан об'єктів або умови їх зберігання (температура в сховищах, складування різноманітних товарів тощо). Громіздкі предмети досліджуються за місцезнаходженням. Якщо ці об'єкти знаходяться за місцем проживання громадян, то особа або орган, які призначили експертизу, зобов'язані забезпечити експертові можливість їх огляду. У цивільних справах експертний огляд об'єктів дослідження має проводитись у присутності осіб, які є позивачами та відповідачами у справі.

Під час проведення експертизи значних партій товарів, на дослідження мають бути надані усі виявлені та вилучені товари. При цьому експертам-товарознавцям необхідно користуватися відповідними нормативно-технічними документами, що визначають порядок відбору зразків. Вибіркові дослідження можуть застосовуватись тільки як винятки. Об'єктами таких досліджень є товари, які мають не індивідуально-конкретні, а групові (родові) ознаки (зерново-мучні плодоовочеві, молочні товари, харчові жири тощо). При цьому проби, необхідні для дослідження таких товарів та продукції, повинні відбиратися від кожного пакувального місця, партії з урахуванням особливостей конкретного товару та вимог нормативно-технічної документації. Відбір має відображати весь обсяг (генеральну сукупність) товарів. Відібрані товари необхідно охороняти від впливу факторів, які можуть спричинити знищення або зміни їх суттєвих ознак. Ці товари повинні зберігатися у тому вигляді, в якому вони були виявлені та вилучені.

Якщо для вирішення поставлених перед експертом питань мають значення умови зберігання конкретного товару (стан складування, вологість приміщення і температура, справність вентиляції тощо), їх також треба докладно описати у висновку. При використанні експертом документів, що характеризують рух товарно-матеріальних цінностей їх також необхідно перелічити у висновку.

У висновку описуються проведені дослідження, вказуються методи, застосовані експертом, викладаються результати лабораторних досліджень та експериментів (якщо вони були проведені) [3]. Ці результати можуть відображатись у таблицях, графіках, схемах, на фотознімках. Якщо експерт використовував для проведення порівнювальних досліджень державні стандарти, технічні умови, довідники, зразки, він повинен послатися на них.

Список використаних джерел

1. Архіпов В.В. Судово-товарознавча експертиза товарів народного споживання. Теорія та практика : навч.-практ. посіб. / Архіпов В.В. – К. :

Центр учбової літератури, 2008.

2. Розрахунок втрати якості непродовольчих товарів у зв'язку з їх зносом та наявністю дефектів, який використовується при проведенні товарознавчих досліджень : метод. реком. – К. : КНДІСЕ МЮ України, 2000. – С. 102.

3. Товарознавство. Терміни та визначення : ДСТУ 3993.2000. – К. : Держстандарт України, 2000.

Шевчук В.А., Бабкіна О.П., Хоменко В.І.

СУДОВО-МЕДИЧНА ОЦІНКА СМЕРТЕЛЬНИХ І ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ, ЩО ЗАКІНЧИЛИСЯ СМЕРТЮ

Забезпечуючи повну і всебічну охорону свободи і особистих інтересів громадян, Закон України суворо карає за злочин посягання проти особи.

Під час розслідувань справ, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень, проведення судово-медичної експертизи згідно з КПК є обов'язковим для встановлення характеру і ступеню тяжкості ушкоджень.

Як відомо, всі тілесні ушкодження за наслідками поділяються на смертельні, як такі, що в даному разі перебувають у прямому зв'язку зі смертю (при чому не має значення викликало ушкодження смерть безпосередньо чи опосередковано), і несмертельні. Останні за ступенем тяжкості поділяються на легкі, середнього ступеню і тяжкі тілесні ушкодження (ушкодження життєво важливих: головного мозку, серця, печінки, ушкодження крупних судин з масивною крововтратою тощо). Тяжкі тілесні ушкодження при певних умовах можуть закінчуватися і смертю людини.

Якщо легкі тілесні ушкодження і ушкодження середнього ступеню тяжкості за своїми ознаками відрізняються легко, то диференціація смертельних і тяжких, як небезпечних для життя у момент заподіяння і які закінчуються смертю, не рідко викликають труднощі.

В судово-медичній практиці трапляються випадки, коли слідством ставляться запитання до якого ступеню тяжкості належать ушкодження в той час коли вони за суттю є смертельними.

До нейротравматологічного відділення інституту хірургії ім. акад. А.П. Ромоданова НАМН України після забиття поступив гр. А, 23 років у вкрай тяжкому стані, без свідомості, з порушенням рефлексів (більшість їх не викликала). Під час оперативного втручання – трепанації черепа з видаленням субдуральної гематоми і мозкового детриту, у зв'язку з розладом дихання і серцевої діяльності, хворий був підключений до апаратів штучного дихання і кровообігу. Через три доби потерпілий помер.

Під час судово-медичного дослідження трупа гр. А. експертом було встановлено: закрита черепно-мозкова травма, перелом кісток склепіння і основи черепа, двобічні забої головного мозку, дифузне аксональне ушкодження.

Вочевидь, ці ушкодження були несумісними з життям, тобто смертельними.

Однак, враховуючи те, що потерпілий жив три доби, слідчим було поставлено запитання: «До якого ступеню тяжкості належать ушкодження?» Адже потерпілий жив три доби завдяки широко застосованим досягненням сучасної медицини.

На нашу думку, питання про смертельні і тяжкі тілесні ушкодження, що закінчились смертю, повинні вирішуватись в кожному конкретному випадку, виходячи з характеру травми, а не з тривалості терміну, який минув з моменту травми.

Шмерего О.Б., Поплавський А.П.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ЕЛЕКТРОННО-МЕХАНІЧНИХ ПРИЛАДІВ ОБЛІКУ СПОЖИТОЇ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ

Останні події в Україні призвели до зростання кількості випадків крадіжок електричної енергії її споживачами, що спричинило збільшення кількості електротехнічних судових експертиз та експертних досліджень приладів системи обліку (надалі – ПО) з метою виявлення спеціально встановлених, не передбачених заводом-виробником, пристроїв у обліковому механізмі електролічильника, які проводяться у державних експертних закладах Міністерства юстиції України. Як правило, наслідком проникнення під кожух (кришку) електролічильника є заздалегідь сплановані дії, спрямовані на збільшення похибки електролічильника чи на «коригування» показів рахункового механізму у бік їх зменшення.

При цьому, за наявних пошкоджень пломб на ПО облік спожитої (вимірної) електричної енергії, що здійснюється ним, не визнається легітимним. Задля встановлення, як фактів пошкодження пломб, так і втручання в роботу ПО наразі необхідні застосування спеціальних знань, якими володіють судові експерти, що мають експертні кваліфікації 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів, і залишених ними слідів, ідентифікація цілого по частинах» та 10.18 «Дослідження технічного стану електроустаткування».

Близько 70% з усіх проведених досліджень у КНДІСЕ припадає на електролічильники електронно-механічного типу, і саме дослідження даного типу електролічильників на даний час є найбільш актуальним, оскільки саме у таких ПО найчастіше застосовують доступні для застосування способи зменшення показників спожитої електроенергії, відповідно до їх конструктивних особливостей.

Перші експертизи ПО, що проводились в експертних установах виконувались експертами-трасологами. Ними, в основному, вирішувались питання щодо виявлення пошкоджень пломб, якими був опломбований ПО та здійснювалось виявлення слідів механічного впливу на деталі його облікового механізму, що здійснювався з метою заниження показників спожитої електроенергії.

Питання відносно проведення експертних досліджень самої

електричної частини електролічильників на вирішення експертизи майже не ставились, оскільки раніше на експертизу, як правило, надходили електролічильники індукційні, що не мали вмонтованих не передбачених конструкцією заводу-виробника пристроїв, за допомогою яких можливо було зупинити обліковий механізм ПО або змусити його рахувати із зменшенням показників спожитої електроенергії, хоча такі можливості у даному типі електролічильників існують і до нині, проте застосовуються вкрай рідко.

Виявлення слідів механічного впливу на барабані лічильного механізму електронно-механічного ПО, що здійснювався без втручання в його електричну схему, можливе при проведенні трасологічної експертизи, але у таких типах ПО є можливість втручання в їх електричну схему шляхом встановлення додаткових електронних компонентів, додаткових електроприладів, відключення електронних компонентів від електричних (вимірювальних кіл) тощо і для встановлення вище перелічених змін необхідне проведення електротехнічних досліджень, яке власне й охоплює коло вирішуваних питань, які входять до компетенції експерта електротехніка.

З вдосконаленням електронно-механічних та появою електронних ПО, застосованих у електролічильниках спожитої електроенергії, почали з'являтися та удосконалюватись нові способи та механізми, що застосовувались задля зменшення показників спожитої електроенергії або для позаоблікового споживання електроенергії.

Проведенням аналізу виконаних експертиз електронно-механічних ПО було встановлено, що принцип їх роботи полягає у вимірюванні активної електричної енергії шляхом аналого-цифрового перетворення електричних сигналів, які надходять від первинних перетворювачів сили струму і напруги, з подальшим обчисленням мікропроцесором потужності та інтегрування її в часі.

На виході процесора формується послідовність електричних імпульсів, частота яких пропорційна активній потужності що обліковується ПО. В якості первинних перетворювачів сили струму і напруги використовуються трансформатори струму та резистивні дільники напруги. Процесор формує сигнали управління кроковим електродвигуном рахункового барабанного механізму, які передають крутний момент до барабанних облікових механізмів ПО.

У даний час експертами напрацьовані напрямки проведення досліджень таких ПО. Перший напрямок, це встановлення впливу на ПО без розкриття корпусу. Другий напрямок, це встановлення впливу на ПО із розкриттям корпусу.

Варто зауважити, що при проведенні експертиз різних за типом та конструкцією приладів обліку, постійно виникає одна із суттєвих проблем, пов'язаних з відсутністю технічної інформації щодо конструкції та електричних схем досліджуваних ПО. А також відсутні зразки пломб, необхідні для проведення порівняльних досліджень.

Підсумовуючи викладене, є підстави зробити висновок, що

різноманіття застосованих способів втручання у прилади обліку зростає разом з вдосконаленням їх конструкцій, що свідчить про необхідність вдосконалення та розвитку інформаційної і матеріальної бази експертних закладів, а також створення відповідних методик проведення електротехнічної експертизи різних за типом та конструкцією приладів обліку (окремих) з метою виявлення фактів стороннього втручання в їх роботу задля встановлення фактів здійснення позаоблікового споживання електроенергії.

Список використаних джерел

1. Про електроенергетику: закон України /Електронний ресурс/. – Режим доступу: rada.gov.ua.
2. ДСТУ ІЕС 61036:2001. Лічильники статичної активної електричної енергії змінного струму. (Класи точності 1 та 2) (ІЕС 61036:2000, IDT).
3. ГОСТ 30207-94 (МЭК 1036-90). Статические счетчики ватт-часов активной энергии переменного тока (классы точности 1, 2).
4. ГОСТ 26035-83. Счетчики электрической энергии переменного тока электронные: Общие технические условия. – М., 1984.
5. СОУ-Н МПЕ 40.1.35.110:2005. Додаткові вимоги до засобів обліку електроенергії, спрямованих на запобігання несанкціонованому втручанням в їх роботу. – К., 2005.
6. Правила користування електричною енергією: затв. постановою НКРЕ від 31.07.96 № 28 (у редакції постанови НКРЕ від 17.10.2005 № 910), за реєстр. Мінюстом України 18.11.2005 р. за № 1399/11679 /Електронний ресурс/. – Режим доступу: rada.gov.ua.
7. Правила користування електричною енергією для населення: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.1999 № 1357. – із змінами та доп. /Електронний ресурс/. – Режим доступу: rada.gov.ua.
8. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затв. Мінюстом України 08.10.1998 № 53/5 із змінами та доп. /Електронний ресурс/. – Режим доступу: rada.gov.ua.
9. Загальні методи положення судової електротехнічної експертизи : звіт про НДР (заключний) / ХНДІСЕ ім. зал. проф. М.С. Бокаріуса; викон: В.О. Горбунко, Б.М. Ільченко, В.В. Сабодаш та ін. – Х., 2009.
10. Методичні рекомендації щодо проведення судових електротехнічних експертиз і експертних досліджень / В.О. Горбенко, В.О. Дмитрієв, Б.М. Ільченко та ін. – Х. : ХНДІСЕ, 2012. – 52 с.
11. Посібник для працівників енергопостачальних компаній і енергонагляду щодо роботи зі споживачами електроенергії та запобігання крадіжкам електроенергії / за ред. Ю. А. Андрійчука, Г. М. Катренка. – К., 2003. – 423 с.
12. Методика визначення обсягу та вартості електричної енергії, не облікованої внаслідок порушення споживачами правил користування електричною енергією. Затверджено Постановою НКРЕ 04.05.2006 № 562 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 4 липня 2006 р. №782/12656.
13. СЧЕТЧИК ЭЛЕКТРИЧЕСКОЙ ЭНЕРГИИ ЦЭ6803В Руководство

по эксплуатации ИНЕС.411152.055.19 РЭ.

14. Счетчики электрической энергии НIK 2301: рук. по эксплуатации / ООО «НИК-ЭЛЕКТРОНИКА». – К., 2011. – Ч.1: Счетчики электрической энергии нетарифные. – (ААШХ. 411152.010 РЭ).

15. Счетчики электрической энергии НIK 2303: рук. по эксплуатации / ООО «НИК-ЭЛЕКТРОНИКА». – К., 2011. – Ч.1: Счетчики электрической энергии нетарифные. – (ААШХ. 411152.010 РЭ).

16. Энциклопедия электронных схем. Том 7. Часть I. Граф. Р., Шлите В. 2000 г. М.:ДМХ, 304 стр.

17. Практическая схемотехника. Источники питания и стабилизаторы М.А. Шустов, 2003 г. М.: Альтекс-А, 188стр.

18. А.В. Куневич, А.В. Подольский, Сидоров И.Н. – «Магниты и магнитные системы. Ферриты. Энциклопедический справочник», 2004.

Шошин С.В.

ОТДЕЛЬНЫЕ ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ МЕТОДОЛОГИИ СУДЕБНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Вопросами прогнозирования развития отдельных аспектов теории судебной идентификации занимались многие авторы.

После опубликования (успешной защиты) в 1970 году М.Я. Сегаем диссертации по теме «Методология судебной идентификации» на соискание ученой степени доктора юридических наук, и до сегодняшнего дня наука криминалистика (как минимум, в анализируемом разделе) не только продвинулась вперед, но учеными также продолжают разрабатываться и перспективные направления ее развития.

К числу подобных перспективных направлений, актуальных для производства дальнейших исследований, можно назвать, в частности, направления, связанные с использованием информационных (телекоммуникационных) технологий. В качестве примера можно указать совершенствование исследования коротких сообщений (СМС), передаваемых посредством сотовой связи и (или) направленных с использованием какой-либо из существующих сегодня социальных сетей.

К имеющимся в арсенале экспертов (специалистов) возможностям определения номера телефона сотовой связи и IMEI (International Mobile Equipment Identity) аппарата, с которого было направлено такое сообщение, вполне может быть добавлена возможность весьма точного (до 1,5-2,5 м) определение точки местонахождения отправителя этого сообщения в пространстве в трех системах координат (широта, долгота, время).

Актуальным и перспективным направлением развития методологии судебной идентификации является повышение валидности (надежности) получаемых по результатам его применения информации (выводов и (или) заключения) эксперта, специалиста). Хотя значение показателя валидности (надежности) результата судебной идентификации в условиях глобализации в российской (как минимум) практике, указывается в научных работах, тем

не менее, потенциал для дальнейшего повышения его значения – огромен. Примером, иллюстрирующим сказанное, является содержание многих заключений дактилоскопических экспертиз, выполненных по уголовным делам экспертами в Саратовской области. Для категорического вывода об обнаруженном сходстве в отпечатках следов пальцев рук здесь используется значительно меньше признаков, чем соответствующими лицами правоохранительных и иных силовых органов США, производящих подобные экспертные исследования. Автору, изучившему более 300 российских экспертных заключений по таким исследованиям, не довелось, к сожалению, обнаружить ни в одном из них своеобразного «веера» из более 20 с лишним указаний, выделенных графически наглядно на таблицах общих и частных признаков, установленных по каждой из таких же экспертных работ в США. Вероятно, в дальнейшем, количество и значение совпадений, обнаруженных при производстве в РФ дактилоскопических экспертиз, будет изменено в сторону повышения. Соответствующие изменения, как предполагается, следует внести и в методологию научной деятельности по идентификации на территории РФ, и в методологию практической деятельности по такой идентификации.

В условиях происходящих проявлений глобализации методология судебной идентификации имеет большие перспективы для поступательного развития. Для решения некоторых вопросов такого развития требуется переосмысление концептуальных мировоззренческих категорий. Большое значение в этом движении вперед имеет международное сотрудничество.

Список использованных источников

1. Корухов Ю.Г. Прогнозирование развития теории и практики судебных экспертиз // Роль судебной экспертизы и криминалистики в раскрытии и профилактике преступлений. – Одесса, 1994. – С. 23-24.
2. Аверьянова Т.В. Судебная экспертиза: курс общей теории. – М., 2006. – С. 203; Микляева О.В. Общие положения частной теории криминалистической экспертизы следов и обстоятельств выстрела // LEX RUSSICA (РУССКИЙ ЗАКОН). – 2010. – № 4. – С. 842; и др.
3. Сергеева К.А. SMS-сообщение как объект судебной автороведческой экспертизы // Актуальные проблемы российского права. 2009. – № 3. – С. 635-643. – С. 635 и др.
4. Полстовалов О.В. Криминалистическое распознавание получаемой информации: тактический аспект // Бизнес в законе. – 2009. – № 1. – С. 210.

Шульга Є.С.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЕКСПЕРТА-КРИМІНАЛІСТА, СЛІДЧОГО ТА ОПЕРАТИВНОГО СПІВРОБІТНИКА

Форми взаємодії експерта-криміналіста зі слідчим та оперативним підрозділами визначаються обставинами конкретного розслідуваного злочину. При розслідуванні злочинів взаємодія складається, як правило, з

трьох етапів.

Перший етап розпочинається з виїзду на місце події і триває до закінчення розшуку злочинця за «гарячими» слідами. Слідчий проводить огляд місця події та процесуально оформлює його результати. Експерту (спеціалісту) слідчий доручає фотографування, виявлення, фіксацію та вилучення слідів на місці злочину, речей, мікрооб'єктів, застосування пошукової та іншої криміналістичної техніки, виготовлення планів, схем.

Оперативний працівник встановлює можливих свідків злочину та опитує їх, з'ясовує прикмети злочинця, переслідує та затримує його.

На другому етапі слідчий, оперативний співробітник та експерт-криміналіст (спеціаліст) спільно аналізують отримані на першому етапі дані про подію злочину і можливих його учасників на підставі отриманої кожним із них інформації. На основі такого обміну інформацією розробляються та висувуються слідчі версії, узгоджуються заходи для їх перевірки, визначаються конкретні виконавці та складається план розслідування злочину.

Основне завдання третього етапу – отримання доказів, що підтверджують або спростовують підозру у вчиненні злочину, встановлення усіх учасників злочину, встановлення причин та умов що сприяли вчиненню злочину.

Лише за умов оптимальної організації процесу взаємодії всіх учасників на вищезазначених етапах можливе успішне розслідування злочинів. Як свідчить практичний досвід, перші два етапи взаємодії експерта з іншими учасниками розслідування злочину відбуваються у повній мірі, оскільки є особистий контакт.

Однак, на третьому етапі виникають певні труднощі через втрату прямого контакту експерта зі слідчим та оперативними співробітниками, що негативно відображається на якості виконання окремих робіт.

Розглянемо детально цей аспект. Відповідно до пункту 2.2 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5, експерт має право:

2.2.1. Ознайомлюватись з матеріалами справи, які стосуються експертизи.

2.2.2. Порушувати клопотання відповідно до процесуального законодавства про надання додаткових та інших матеріалів, необхідних для вирішення поставлених питань.

2.2.3. З дозволу особи або органу, яка призначила експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих, судових, виконавчих дій та задавати питання, що стосуються предмета чи об'єкта експертизи.

2.2.4. Указувати у висновку на факти, які мають значення для справи, але стосовно яких йому не були поставлені питання, та на обставини, що сприяли (могли сприяти) вчиненню правопорушення.

2.2.5. У разі незгоди з іншими членами експертної комісії – скласти окремий висновок.

2.2.6. Викладати письмово відповіді на питання, які ставляться йому під час надання роз'яснень.

2.2.7. Оскаржувати в установленому порядку дії та рішення особи або органу, яка призначила експертизу, що порушують права експерта або порядок проведення експертизи.

2.2.8. На забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав.

Однак, здебільшого застосовується лише п.п.2.2.2, тобто експертом порушуються клопотання про надання додаткових та інших матеріалів, необхідних для вирішення поставлених питань. Інші ж можливості (передбачені пунктами 2.2.1, 2.2.3-2.2.8) майже не використовуються, оскільки через відсутність контакту експерта-криміналіста зі слідчим або оперативним співробітником на їх реалізацію витрачається значний час.

Для вирішення цієї проблеми з метою уникнення зволікань в проведенні експертиз та реалізації в повній мірі експертом своїх функцій слідчому рекомендується перед винесенням постанови про призначення експертизи погодити з експертом питання, які ставляться на його розгляд.

Також, від належної взаємодії між слідчим та експертним підрозділом залежать вибір експерта конкретної спеціалізації для проведення експертизи, терміни її проведення. Терміни проведення експертизи, в свою чергу, залежать від якості зібраних слідчим матеріалів, які він надає експертові на дослідження, а саме – відповідність зразків для проведення дослідження. Від того, наскільки подібними є умови отримання зразків і умови походження досліджуваного об'єкта, залежить успіх дослідження.

При отриманні зразків у слідчого можуть виникнути різні питання, вирішенню яких можуть сприяти рекомендації експерта-криміналіста після попереднього ознайомлення з досліджуваними об'єктами.

При наявності особистого контакту експерта з іншими учасниками розслідування злочину є можливість запобігти втраті часу, яка може виникнути внаслідок «паперової волокити», в той час, як на рівні своєчасних консультацій слідчий або оперативний співробітник може ознайомлювати експерта з матеріалами досліджень (експертиз), після чого отримувати рекомендації експерта щодо постановки (та/або формулювання) питань, що будуть підлягати вирішенню, отриманню необхідних зразків та умов їх виконання.

Також не менш важливим аспектом діяльності експерта є «зворотний зв'язок», тобто можливість експерта дізнаватись подальшу «долю» своїх досліджень, дізнаватись, чи принесла його робота необхідну користь, чи допомогла розкриттю злочину. Усвідомлення можливості встановлення істини та розуміння допомоги при розкритті злочину надає натхнення на подальшу роботу та приносить значну користь функціонування експерта.

Список використаних джерел

1. Винберг А.И. Образцы для сравнительного исследования / А.И. Винберг // Социалистическая законность. – М., 1966. – № 3.
2. «Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та

експертних досліджень», затверджена наказом Міністерства юстиції України 08.10.98 N 53/5.

3. Ищенко П.П. Специалист, в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты) / П.П. Ищенко. – М.: Юрид. лит., 1990.

4. Лист від 08.11.2010 р. 24050/7/09-0017 «Про проведення експертиз та дослідження доказів при розслідуванні податкових злочинів».

5. Разумов Э.А. Осмотр места происшествия: Методика и тактика / Э.А. Разумов, Н.П. Молибога / МВД Украины. – К. : РИО МВД Украины, 1994.

Юсупов В.В.

РЕЄСТРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ УСТАНОВ ЯК ОСНОВА УТВОРЕННЯ ЕКСПЕРТНИХ ЗАКЛАДІВ ТА ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З початку заснування поліції у Росії у 1718 р. і до 1733 р. в 23 містах імперії були створені поліцмейстерські контори. У зв'язку з широкими функціями поліції у її складі в кінці XIX ст. для безпосередньої боротьби зі злочинністю утворені сискні частини. Так, сискні органи запроваджені у Санкт-Петербурзі (1866 р.), Києві (1880 р.), Москві (1881 р.). Ними опікувалося 8-е ділопроводження Департаменту поліції.

Сискна частина не могла повноцінно функціонувати без антропометричного кабінету. Такі кабінети були відкриті у 1890 р. – в Санкт-Петербурзі (центральна станція, завідувач М.О. Козлов), у 1892 р. – в Москві (завідувач К.Г. Прохоров), у 1902 р. – в Києві (завідувач Г.М. Рудий), у 1906 р. – у Варшаві (завідувач М.О. Жабчинський). І в подальшому, при формуванні сискних частин при них відкривались антропометричні кабінети. На території України у 1905 р. антропометричні кабінети (станції) функціонували у Києві, Одесі та Харкові; у 1909 р. у Чернігові відкрилося Антропометрично-дактилоскопічне бюро і фотографія.

Як зазначалося у циркулярі Департаменту поліції від 25.09.1901 № 4789, антропометричні станції мають головною метою посвідчення особи обвинувачених і запідозрених, або просто підозрілих осіб [1, с. 142]. В Інструкції чинам Київської сискної поліції 1905 р. йшлося, що антропометричний кабінет має своїм завданням реєстрацію і ототожнення всіх взагалі злочинців і підозрілих осіб, затриманих поліцією або таких, яких доставили з місць затримання для визначення їх рецидиву. Ототожнення особи відбувається під час антропометричного дослідження [1, с. 342].

Недоліком антропометричних станцій було їх роз'єднання і відсутність централізації, що погіршувало обмін реєстраційною інформацією, впровадження нових методів роботи.

Працівники Київської сискної поліції використовували можливості антропометричного кабінету для з'ясування особи затриманих, встановлення наявності рецидиву вчинених злочинів, осіб невпізнаних трупів. Так, у 1906 р. у ньому зареєстровано та проведено антропометричні і дактилоскопічні дослідження 1191 осіб. Всього на обліку було 80171 осіб [2]. У 1910 р. у

середньому в Київському сискному відділенні у день проводилося до 10 фотографувань, видавалося понад 20 довідок про судимість [1, с. 570].

З метою об'єднання та централізації обліково-реєстраційної справи під час боротьби зі злочинами з 1907 р. в Департаменті поліції створюється реєстраційний відділ, до складу якого увійшло центральне фотографічне бюро (де класифікувалися й зберігалися фотографії злочинців і карти їх прикмет, за фотографіями проводилося встановлення рецидивістів). Через дев'ять років відділ став Центральним дактилоскопічним бюро, у якому нараховувалося понад 2 млн. фотографій злочинців з дактилоскопічними відбитками [3, с. 95].

Розвиток реєстраційної діяльності сискних частин поліції призвів до того, що у 1910 р. у реєстраційних бюро, крім антропометричних карток з фотографіями і відбитками пальців рук, з'явилися альбоми злочинців, колекції почерків, знарядь злочинів та пристосувань шахраїв.

Поступово поряд з реєстраційною роботою працівники антропометричних станцій почали займатися діяльністю із співставлення отриманих даних вимірювань та відбитків пальців рук з тими, що перебували у картотеках. Як експерти виступали завідувачі антропометричних кабінетів. Крім практичної діяльності, фахівці займалися розробкою наукових рекомендацій щодо здійснення судово-експертної діяльності.

Як свідчать літературні джерела, першу дактилоскопічну експертизу в системі МВС було проведено Центральним реєстраційним бюро Департаменту поліції в серпні 1909 року. Дослідження відбитків пальців провів експерт В.І. Лебедев, який встановив їх належність конкретній особі. У той час він очолював 8-е ділопроводження Департаменту поліції. Дактилоскопічні дослідження у Варшавському розшуковому відділенні проводив завідувач антропометричного кабінету М.О. Жабчинський. Він одним із перших почав проводити дактилоскопічні експертизи та виступати в судах як експерт-дактилоскопіст. Наприкінці 1909 р. М.О. Жабчинський за допомогою дактилоскопії розкрив кілька тяжких злочинів. Крім того, він підготував брошури «Применение дактилоскопии в сыском деле (По Генри)» (1907 р.), «О регистрации преступников и о приемах исследования преступлений» (1912 р.) та ін. Відомі справи, де експертизу проводив завідувач антропометричним кабінетом Петербурзького розшукового відділення І. Кербер (справа Алексеєва, 1912 р.), повторну експертизу у цій справі виконував реєстратор Центрального реєстраційного бюро Департаменту поліції О. Сальков [4, с. 33].

Таким чином, реєстраційна діяльність антропометричних кабінетів сискних частин поліції в містах Російської імперії розвинулась у декілька криміналістичних напрямів – криміналістична реєстрація, криміналістична фотографія, судова експертиза. Це стало науково-методичною основою для створення установ судової експертизи, що у подальшому розвинулися і нині плідно функціонують як судово-експертні заклади.

Список використаних джерел

1. Чисніков В.М. Сискна поліція на Україні за часів Російської імперії (1880-1917 рр.): історико-правове дослідження : у 2-х кн. – Кн. 1. Документи і матеріали : навч. посіб. / В.М. Чисніков. – К. : НікаНова, 2011. – 939 с.
2. Отчет о деятельности Сыскаго Отделения Киевской Городской Полиции за 1906 г. – К.: Типография губернаторского правления, 1907. – 12 с.
3. Кошко А.Ф. Очерки уголовного мира царской России / А. Ф. Кошко. – М. : Книжная лавка, 2001. – Т. 1. – 208 с.
4. Печніков В.С. Є така служба... : в 2 т. / В.С. Печніков ; під ред. І.П. Красюка. – К.: Еліт Прінт, 2011. – Т. 1. – Ч. 1. – 585 с.

Якимчук Б.В.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ І ТАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМЦІВ

Розвиток науки, техніки та нових технологій закономірно призводить до того, що з метою успішного розгляду та вирішення певних питань при провадженні розслідування необхідно застосовувати спеціальні знання. Саме застосування спеціальних знань у вузькій сфері знань, сприяє ухваленню законних та обґрунтованих судових рішень. Як відомо, слідчий має змогу здійснювати доступ до таких знань шляхом призначення експертизи, покликаної своїми спеціальними методами, прийомами та засобами сприяти встановленню обставин, які мають значення для провадження розслідування і відповідно прийняття процесуальних рішень слідчим.

Теоретичному розробленню цієї проблематики багато уваги приділяли такі відомі і визнані фахівці, як Т.В. Авер'янова, Н.І. Альхамов, Л.Є. Ароцкер, В.Д. Ареєнєв, В.В. Архипов, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, К.А. Букалов, В.К. Весельський, В.М. Галкін, Л.І. Георгієв, Ю.М. Грошевий, Г.В. Дашков, Ф.М. Джавадов, О.О. Ейсман, О.О. Закатов, Т.В. Каткова, Н.І. Клименко, В.С. Кузьмічов, А.І. Лозовий, І.А. Петрова, М.А. Погорецький, Р.Д. Рахунов, О.Р. Росинська, М.В. Салтевський, Я.С. Сапошинський, Л.О. Сергєєв, Е.Б. Сімакова-Єфремян, В.М. Тertiшник, С.С. Толмачова, О.Р. Шляхов та ін.

Важливість наукового доробку цих учених щодо розроблення зазначеної проблематики є беззаперечною. Кожен зробив свій суттєвий внесок у дослідження певних аспектів призначення проведення криміналістичних експертиз. Чимало теоретичних ідей слугують і будуть слугувати вихідними положеннями, фундаментом для подальших більш глибоких і всебічних наукових пошуків. Проте їх розвідки об'єктивно були обмежені попередніми періодами розвитку законодавства та правозастосовної практики. Зауважимо, що на сьогодні фактично відсутні комплексні системні дослідження проблем, що виникають під час призначення та проведення експертиз у зв'язку із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу (КПК) України [1].

З огляду на оновлення кримінального процесуального законодавства

судову експертизу вважають одним із правових інститутів, що зазнав істотних змін. Як відомо, при провадженні розслідування велике значення має **проведення експертиз** (ст. 242 КПК України). У провадженнях за участю іноземців дуже часто призначаються такі експертизи: а) криміналістичні (технічне дослідження документів, дактилоскопічні, почеркознавчі); б) автотехнічні; в) товарознавчі; г) хімічні та фармакологічні (дослідження наркотичних речовин); д) мистецтвознавчі (дослідження антикваріату); е) філологічні (дослідження писемності іноземними мовами); є) наркологічні [2, с. 46].

Місцем проведення експертизи є приміщення спеціалізованих експертних установ.

В.П. Бахін, В.С. Кузьмічов і В.К. Весельський, зазначають, що в експертизі тактика має місце тоді, коли в справі з'являється обвинувачений і слідчому потрібно вирішувати питання, пов'язані з його ознайомленням з постановою про призначення експертизи і матеріалами експертизи. Він вирішує: чи не буде призначення експертизи завчасним розкриттям планів і можливостей слідства; як і які формулювати питання експерту з урахуванням позиції обвинуваченого; які пояснення (наприклад, про можливості експертизи і наміри слідства) необхідно зробити при ознайомленні; як відіб'ється на позиції обвинуваченого висновок експерта, який дійшов висновку про неможливість вирішення поставленого питання тощо. Таким чином, тактика необхідна там і тоді, коли слідчому протистоїть особа з протилежними інтересами. Причому ця протилежність може проявлятися навіть у випадках, коли загальні цілі співпадають [3, с. 220]. Зауважимо, що в сучасному кримінальному провадженні слідчому майже завжди протистоїть особа з протилежними інтересами.

Згідно з (п. 1.22) Правилами проведення судово-медичної експертизи (досліджень) трупів у бюро судово-медичної експертизи [4], рекомендовано проводити експертизи трупів іноземців двома або більшою кількістю експертів.

Крім того, у ході проведення слідчих (розшукових) дій виникає необхідність одержання зразків для порівняльного дослідження з метою призначення відповідних експертиз. Відповідна процедура одержання зразків для експертного дослідження передбачена ст. 245 КПК України [5]. Перед отриманням зразків для порівняльного дослідження іноземцю необхідно за допомогою перекладача роз'яснити зміст та значення цієї слідчої (розшукової) дії, необхідність дотримання законних вимог слідчого. Законодавцем не встановлена відповідальність за відмову від давання зразків та можливість отримувати їх у примусовому порядку навіть у осіб, які не користуються дипломатичним імунітетом. Тому слідчому доцільно застосувати до іноземця методи правомірного психологічного впливу і переконання.

У випадку, коли іноземець заявляє клопотання про доручення проведення експертизи конкретним особам, його прохання за наявності поважних причин може бути задоволене. Якщо ж у слідчого є обґрунтоване

переконання що таке клопотання викликано бажанням затягнути строки провадження, а особи, запропоновані як експерти, перебувають за кордоном, дане клопотання підлягає відхиленню. Однак зазначимо, що багато залежить також від особистого переконання слідчого у кожному кримінальному провадженні.

При направленні на криміналістичне дослідження документів, виконаних іноземною мовою, слідчому необхідно переконатись у забезпеченні належного їх перекладу. Це можна зробити шляхом представлення оригіналу і виконаного перекладу сторонньому перекладачу. Така додаткова перевірка обґрунтовано потребує додаткових затрат часу, проте слідчий має приймати рішення у цьому питанні виходячи із наявної слідчої ситуації.

Викладене не розв'язує усіх проблем організації і тактики проведення експертиз, що свідчить про необхідність подальших наукових розвідок комплексних систем дослідження проблем, що виникають під час призначення та проведення експертиз у зв'язку із прийняттям нового КПК України. Сучасні розвідки цього напрямку сприятимуть вдосконаленню та приведенню у відповідність із реаліями боротьби зі злочинністю сучасної практики проведення експертиз у кримінальних провадженнях за участю іноземців.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651a-17>.
2. Закатов А.А., Смирнов В.В. Правовые, тактические и психологические особенности расследования по уголовным делам с участием иностранных граждан: Учеб. Пособие. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1984. – 48 с.
3. Бахін В.П., Кузьмічов В.С., Весельський В.К. Тактика слідчої діяльності: поняття, сутність, зміст / В.П. Бахін, В.С. Кузьмічов, В.К. Весельський // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – К., 1998. – № 2. – С. 217-225.
4. Правила проведення судово-медичної експертизи (досліджень) трупів у бюро судово-медичної експертизи [Електронний ресурс] : Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.95 р. N 6 – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0257-95>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.

Яковенко О.М.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДАКТИЛОСКОПІЇ, ЯК НАУКИ

Історія розвитку будь-якої галузі знань містить у собі ще достатньо багато матеріалу, фактів, даних, які вимагають детального вивчення й

узагальнення, тому вивчення генезису будь-якої галузі науки і техніки має особливе значення, оскільки формує систему життєво важливих відомостей і є емпіричною основою як для створення загальної теорії науки, так і для узагальнення певних практичних рекомендацій [1, с. 143].

Сліди пальців і долонь рук, що залишилися на місці події, є найбільш розповсюдженим і важливим джерелом інформації про особу злочинця й обставини злочину. Це обумовлено такими їх властивостями, як індивідуальність, незмінюваність, відновлюваність. На сьогоднішній день дактилоскопічні дослідження залишаються найбільш розповсюдженим видом експертних досліджень, адже серед різноманітних слідів, що вилучаються з місць вчинення злочинів, більше 50 відсотків складають саме сліди рук.

Проблемними питаннями дактилоскопії займалися багато вчених, серед яких О.В. Шведова, Н.І. Клименко, Я.Ю. Кондратьєв, Т.Н. Сидорик, М.В. Салтевский, Н.П. Майлис, Є.А. Разумов, М.П. Молибога, Р.С. Белкін, В.Є. Бергер, А.І. Вінберг, Г.Л. Грановський, А.В. Іщенко, Є.П. Іщенко, І.Ф. Крилов, В.К. Лисиченко.

Е. Локар у своїй роботі «Руководство по криминалистике» поділяє дослідження слідів пальців рук на три періоди: доісторичній, коли людина вперше звернула увагу на особливу будову шкіри на долонях рук від інших частин тіла; емпіричний, коли будова узору стала використовуватись як підпис конкретної особи; науковий, коли Марчелло Мальпігі відкрив анатомічну будову шкіри на пальцях рук, а Пуркін'є описав будову папілярних ліній і шкіри людини взагалі (1823 р.). З цього моменту папілярні узорі перебувають у центрі уваги засновників науки дактилоскопії Р. Генрі, Ф. Гальтона, Вуцетича і багатьох інших, які заклали фундамент сучасної класифікації папілярних узорів, які використовуються для створення дактилоскопічних картотек, розшуку і ототожнення злочинців за слідами пальців рук [2, с. 145].

Вважається доведеним той факт, що доісторичне людство вже мало певні знання в галузі майбутньої науки дактилоскопії. Ці знання не були поверховими. Так, на окремих малюнках, гравюрах із зображенням відбитків рук містяться розриви, роздвоєння папілярних ліній, які на сьогодні є опорними точками для експерта, які проводять ідентифікаційні дослідження [3, с. 10]. Прадавні люди залишали на документах відбитки пальців. Про це свідчать фрагменти 22 тисяч глиняних таблиць, знайдених в руїнах старої Ніневії. На даних документах поряд з іменем автора знаходиться глиняний відтиск нігтьової фаланги великого пальця руки [4, с. 4]. У Європі було знайдено древнє зображення людської руки, висічене на камені. Причому, лінії на долонях та кінчиках пальців були виконані хоч і примітивно, але дуже детально. У Південному Китаї, Сіамі, Камбоджі, Бірмі й Тибеті були знайдені прадавні «складані книги», проштамповані глиняними відтисками. На цих штампах немає жодних зображень, за винятком звичайного малюнку ліній пальців, що належали особі, яка залишила відтиск. У Китаї після того, як у 105 році винайшли папір, увійшло в практику розміщувати відтиски пальців рук, щоб засвідчити справжність укладених угод [5, с. 282]. Однак

невідомо, чи використовувались відбитки пальців для ідентифікації злочинців. Але оскільки в китайському романі XII ст. говориться про викриття вбивці за відбитками пальців, то можна здогадуватися, що вказані народи і раніше могли знати про таку можливість. У 1880 році китайці вже мали цілу колекцію відбитків великих пальців найбільш небезпечних злочинців [6, с. 5].

Перші офіційні відомості про метод встановлення особи за відбитками пальців рук належить китайському письменнику Кіа Кунг'єн у 650 році нашої ери. Він говорить про цей метод лише мимоволі, описуючи дерев'яні таблиці, що в той час використовувались як папір для письма. Коли укладався торговий чи борговий договір, кожна зі сторін отримувала по таблиці. Далі на бокових сторонах таблиць у відповідних місцях залишали відбиток пальця так, щоб приклавши дощечки одну до другої, можна було встановити їх тотожність. Кіа Кунг'єн стверджував, що даний метод підходить для встановлення справжності документа та є захистом від підробок. В Японії «Муніципальний Закон» датований 702 роком містив таку норму: «У разі, якщо людина неписьменна, вона може найняти іншу, яка заповнить документ, а після імені особи, ставиться відтиск його вказівного пальця» [7, с. 17-18]. У 1823 році чеський учений Ян Пуркінє в науковому трактаті «Про фізіологічне дослідження органів зору та будови шкіри» описав папілярні узорі, класифікував їх на дев'ять типів, кожному з яких дав визначення. У 1856 році німецький антрополог Герман Велкер розпочав дослідження незмінності папілярних узорів з часом. Однак, першим, хто довів незмінність папілярних узорів був англієць Вільям Гершель. У 1858 році він, провівши в Індії дослідження змін шкірних узорів із часом, дійшов висновку про те, що папілярні узорі можна використовувати для ідентифікації. В. Гершель почав застосовувати дактилоскопію як метод реєстрації ув'язнених в одній із бенгальських в'язниць [3, с. 10].

У 1892 році вийшла книга одного з провідних вчених в галузі дактилоскопії Френсіса Гальтона «Відбитки пальців». Ф. Гальтон сформулював три обґрунтовані висновки, що відіграють важливе значення у становленні дактилоскопії: папілярні узорі залишаються незмінними протягом всього життя людини, вони неповторні та індивідуальні, але, не дивлячись на індивідуальність, піддаються класифікації [8, с. 9].

Перша публікація про дактилоскопію російською мовою побачила світ 8 липня 1892 року у 53 номері «Юридичної Газети». Замітка мала назву «Відбитки рук та їх значення в судовій практиці». У ній спираючись на роботи сера Ф. Гальтона, докторів Форжо, Фере і Тестю, описувалися якості папілярних узорів пальців і долонь рук, і навіть босих ніг, також можливості виявлення таких слідів за допомогою чорнила, розчину азотнокислого срібла, фтористоводородної кислоти.

Центральним етапом становлення дактилоскопії, як науки, галузі криміналістичної техніки, методу кримінальної ідентифікації та реєстрації вважається середина XX століття. Здобутки вітчизняних та зарубіжних науковців цього періоду мають важливе теоретичне й практичне значення

для діяльності експертних підрозділів, науково-методичного забезпечення їх роботи.

На сьогоднішній день дактилоскопія продовжує розвиватися, знаходячи нові удосконалені способи і прийоми виявлення і вилучення слідів. Також науковці продовжують розробляти способи об'єднання слідів в єдину базу даних, що, в свою чергу, буде сприяти більш швидкому розслідуванню злочинів. В Україні існує велика кількість різноманітних засобів і методів, які застосовуються на місці події для виявлення слідів рук.

Список використаних джерел

1. Философия и методология науки: Учеб. пособ. / Под ред. В.И. Купцова. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 551 с.
2. Криміналістика: Підручник / [Біленчук П.Д., Дубовий О.П., Тимошенко П.Ю., Салтевський М.В.]. – Київ: АТІКА, 1998. – 416 с.
3. Кобзар С.І. Криміналістичне дослідження слідів рук людини (праксіологічний аспект): [Монографія] / С.І. Кобзар, М.Я. Сегай. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 208 с.
4. Гейндль Р. Дактилоскопия и другие методы уголовной техники в деле расследования преступлений / Роберт Гейндль, В.В. Шпеер; под ред. А.И. Крюкова. – М.: Гостехиздат, 1927. – 332 с.
5. Xiang-Xin, Z. The historical Application of Hand Prints in Chinese Litigation/ Z.Xiang-Xin, L.Chun-Ge // Forensic Identification., 1988. – №38 (6). – P. 277-284.
6. Криміналістичне дослідження слідів рук: [Науково-практичний посібник] / [Дубовий О.П., Лукашенко В.Я., Рибалко Я.В. та ін.]: за заг. ред. Я.Ю. Кондратьєва. – К.: Атіка, 2000. – 296 с.
7. Ashbaugh, D. R. Quantitative-Qualitative Friction Ridge Analysis: An Introduction to Basic and Advanced Ridgeology / D. R. Ashbaugh // CRC Press: Boca Raton. – FL, 1999. – 224 p
8. Scientific Working Group on Friction Ridge Analysis, Study and Technology (SWGFAST), September 2009. – P. 3-18.

Яковенко О.М., Садченко О.О.

ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ЗМІСТ ЕКСПЕРТНОЇ МЕТОДИКИ

Будь-яка наука оперує певною системою понять. Правильне і однозначне їх тлумачення має особливе значення, оскільки дає систему життєво важливих прецедентів і є емпіричною основою як для створення загальної теорії науки, так і для узагальнення певних практичних рекомендацій і є необхідною умовою правильного застосування наукових положень.

Термін «методика» застосовується в криміналістичній літературі давно, він став звичним і у мові судових експертів. Однак, як показав аналіз наукової і методичної літератури, а також опитування практичних працівників в галузі судової експертизи, однозначного, загального визначення поняття «експертна методика» не має і цей термін тлумачиться

криміналістами не завжди однаково.

Такого напрямку питання досліджували, зокрема А.І. Вінберг, Д.М. Мирський, О.Р. Шляхов, М.Е. Бондар, А.О. Полтавський.

Саме поняття методика багатьма науковцями тлумачиться по-різному. Наприклад, у радянській енциклопедії методика визначається, як «сукупність способів, методів, прийомів для систематичного, послідовного, найбільш доцільного проведення будь-якої роботи» [1, с. 314]. Укладачі довідника основних термінів судових експертиз вважають, що методика експертизи – це «система методів, прийомів, технічних засобів», що використовуються при вивченні об'єктів судової експертизи для встановлення фактів, які відносяться до предмету певного роду, виду і підвиду судової експертизи [2, с. 43].

Тепер звернемось до основних визначень експертної методики в криміналістичній літературі. Наприклад, О.Р. Шляхов розуміє експертну методику як «систему наукових методів, прийомів і технічних засобів, які використовуються для вирішення поставлених питань» [3, с. 7]. На думку В.С. Мітричева, методика експертного дослідження – це «цілеспрямоване і системне використання сукупності прийомів і методів, з найбільшою ефективністю, що приводить до вирішення питань певного роду» [2, с. 18].

Аналіз наукової і методичної літератури в цьому питанні показує, що термін «методика» в судовій експертизі застосовується в таких значеннях:

- система правил, загальних положень, які стосуються способів вирішення завдань, методів дослідження, що використовуються як в певній галузі експертизи в цілому, так і в певних її родах, видах;
- детально розроблені програми, способи вирішення експертних завдань певного типу в залежності від об'єктів і поставлених питань;
- план, схема проведення конкретного експертного дослідження, тобто, методика вирішення експертного завдання, яке складається експертом при проведенні кожної окремо взятої експертизи.

Підводячи підсумки вищезазначеному, можемо запропонувати таке визначення експертної методики.

Експертна методика – це програма вирішення експертного завдання, що складається з послідовних практичних і розумових дій, спрямованих на пізнання властивостей і передбачаючи для цього застосування системи певних методів і засобів дослідження.

В теорії і практиці судової експертизи виділяють: загальні, типові, окремі експертні методики, а також методики конкретного експертного дослідження.

Загальна методика являє собою систему правил, загальних положень, що стосуються способів вирішення завдань, методів дослідження, що використовуються як в експертній галузі експертизи в цілому, а також окремих її родах, видах.

Типові методики – це програми, розроблені для вирішення завдань певного типу в залежності від досліджуваних об'єктів і поставлених питань.

Окремі методики – призначені для вирішення експертних завдань,

проміжних завдань (підзавдань) експертного дослідження.

Методика конкретного експертного дослідження – являє собою план, схему проведення конкретного експертного дослідження, вирішення конкретного завдання, вона складається експертом при проведенні кожної окремо взятої експертизи.

Як уже зазначалося, в криміналістичній літературі не існує одноманітного значення поняття «експертна методика», однак жодне з визначень не обходиться без вказівки на структуру методики, на складові її елементи.

Для того, щоб глибше зрозуміти суть значення термінів, з'ясувати призначення і принципи функціонування будь-якої системи, необхідно, в першу чергу, звернутися до аналізу її структури.

При розгляді питання про структуру загальної, типової і окремої методики експертного дослідження, з'ясовується, що кожна методика з цих видів має свої особливості, однак у кожній з них можна виділити:

- описову частину, до складу якої входять відомості, що відносяться до досліджуваних об'єктів, їх властивостей і ознак;
- процедурну частину – це дії суб'єкта дослідження, що являють собою певний перелік дій експерта, необхідних чи бажаних для вирішення певних експертних завдань.

Структура експертної методики, що відображає основні етапи її реалізації, які поставлені в логічній послідовності, може бути представлена у такому вигляді:

- експертне завдання;
- об'єкт дослідження;
- сутність методики;
- перелік підзавдань (для складної методики);
- найменування конкретного підзавдання;
- об'єкт дослідження для експертного підзавдання;
- принципи вирішення підзавдання;
- сукупність ознак (характеризуючи об'єкт);
- перелік обладнання, матеріалів і реактивів;
- послідовність дій експерта;
- формулювання висновку експерта;
- основна література, яка використовувалась.

Запропонована структура типової експертної методики в багатьох випадках відповідає історично складеним традиціям експертної практики державних спеціалізованих експертних установ.

Функції експертної методики утворюють, так звану, систему функцій до складу яких входять:

1. Цілеспрямовуюча – ця функція полягає у тому, що методика являє собою спосіб досягнення основної мети дослідження – вирішення експертних завдань;
2. Системоутворююча – ця функція забезпечує внутрішню єдність і структурний зв'язок елементів методик між собою, а також певним чином

систематизує, упорядковує процес дослідження при проведенні конкретної експертизи;

3. Прогностична – знання експертом методики дозволяє передбачати результат дослідження, а для суб'єкта наукової діяльності – в тому, що створені в процесі розробки методики іноді дозволяють прогнозувати результати експертних досліджень;

4. Прагматична – методика, що сприяє оптимальній організації процесу дослідження в конкретних практичних умовах;

5. Управлінська – упорядковує дії експерта, обумовлює і спрямовує їх;

6. Оцінююча – методики, які використовує експерт впливають на формування його оціночних суджень, внутрішнього переконання;

7. Засвідчувальна – експертна методика, що викладена у висновку є однією із гарантій достовірності, доказовості висновку експерта;

8. Пізнавальна – експертна методика сприяє набуттю нових знань.

Всі ці функції взаємопов'язані між собою, а також взаємозалежні з основною функцією експертної методики. Основна функція експертної методики полягає у тому, що методика являє собою спосіб досягнення основної цілі експертного дослідження – вирішення експертного завдання та підзавдання.

Таким чином експертна методика розглядається як основна категорія теорії судової експертизи і як вид практичної діяльності експерта, який за допомогою цієї методики отримує нові знання, щодо обставин кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Большая советская энциклопедия [текст] / 2-е изд. – М., 1954. – Т.27. – С. 314.

2. Митричев В.С. Общее положение методики криминалистического идентификационного исследования материалов документов [текст]. / В.С. Митричев // Труды ВНИИСЕ. – М., 1971. – Вып. – С. 18.

3. Шляхов А.Р. Некоторые проблемы и пути развития криминалистической техники судебной экспертизы и правовой кибернетики [текст]. / А.Р. Шляхов // Труды КНИИСЕ. – М., 1977. – Вып. 2. – С. 7.

Яковенко О.П.

МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Одним з важливих напрямів діяльності Експертної служби МВС України є міжнародне співробітництво, що великою мірою сприяє розвитку експертної діяльності, зростанню ефективності проведення експертно-криміналістичних досліджень, упровадженню системи управління якістю, розширенню низки використання наукових методів, обміну передовим досвідом експертної практики тощо.

Міжнародну діяльність Експертна служба МВС України здійснює вже більше 15 років як в межах співпраці з експертно-криміналістичними підрозділами ближнього і дальнього зарубіжжя, так і європейської інтеграції,

насамперед, шляхом співпраці в Європейській мережі судово-експертних установ (ЄМСЕУ-ENFSI), яка нині об'єднує 64 провідні криміналістичні лабораторії з 36 країн Європи, членом якої Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр (далі – ДНДЕКЦ) МВС України є з 2002 року. Під патронатом цієї авторитетної міжнародної організації здійснюються заходи щодо акредитації лабораторій експертної служби за міжнародним стандартом ISO/IEC 17025 та впровадження системи управління якістю.

З 2007 року ДНДЕКЦ МВС України є учасником Міжнародної програми підвищення кваліфікації для органів кримінального розслідування (ICITAP) Департаменту Юстиції США, яка реалізується в рамках Меморандуму про взаєморозуміння між Урядами Сполучених Штатів Америки та України. Метою зазначеної програми є надання методичної та технічної допомоги підрозділам Експертної служби МВС України в розвиткові різноманітних видів експертизи, а також акредитація за міжнародним стандартом ISO/IEC 17025.

Загалом, за період 2000-2014 років працівниками Експертної служби МВС України здійснено понад 200 закордонних відряджень, у т.ч. у рамках ENFSI, з метою участі у робочих зустрічах, навчаннях, стажуваннях, семінарах, конференціях, тренінгах, виставках та інших заходах. Водночас за вказаний період ДНДЕКЦ МВС України відвідало понад 100 закордонних делегацій.

У зв'язку зі складними політичними подіями в Україні, а також низка нормативно-правових актів, зокрема постанова Кабінет Міністрів України від 01.03.2014 № 65 «Про економію державних коштів та недопущення втрат бюджету» та наказ МВС України від 06.12.2013 № 1193 «Про здійснення службових відряджень за кордон» значно обмежило здійснення закордонних відряджень.

Обмеження закордонних відряджень на законодавчому рівні, пов'язано, насамперед, з економією державних коштів.

Та попри існуючі нормативні та фінансові обмеження, завдяки досягнутим домовленостям і підтримці зарубіжних колег, упродовж 2014 року та початку 2015 року стало можливим організація та проведення низки міжнародних заходів, а саме:

- 16 закордонних відряджень 76-ти працівників Експертної служби МВС України до 7 країн Європи та світу (Словацька Республіка, Республіка Молдова, Королівство Нідерланди, Південна Корея, Іспанія, Грузія, Швейцарська Конфедерація);

- 6 візитів закордонних делегацій до ДНДЕКЦ МВС України – представників 9 країн (США, Франція, Франція, Канада, Великобританія, Іспанія).

- проведення міжнародного науково-практичного семінару «Можливості сучасного етапу судово-експертного забезпечення провадження у справах, пов'язаних з дорожньо-транспортними пригодами» у м. Хмельницький, в якому взяли участь представники Естонської Республіки

та Республіки Польща.

Розподіл закордонних відряджень за характером заходів виглядає так: 1 – у рамках ENFSI (взято участь у 26-й щорічній зустрічі керівників експертних установ країн-членів ЄМСЕУ); 2 – у робочих зустрічах; 6– у навчанні у рамках співробітництва з Місією України при НАТО (більше 60 представників Експертної служби МВС України пройшли навчання на курсах з підготовки груп розмінування, протидії саморобним вибуховим пристроям на військових базах Словацької Республіки); 6 – у науково-практичних заходах (конференціях, тренінгах тощо).

За результатами закордонних відряджень і візитів іноземних делегацій з метою реалізації набутого досвіду подальші перспективні завдання Експертної служби МВС України спрямовані на продовження міжнародного співробітництва з експертними установами країн-членів ENFSI, Місією України при НАТО, Департаментом юстиції США у рамках Програми ICITAP, благодійними організаціями, зокрема Міжнародним Комітетом Червоного Хреста та ін.

Ураховуючи, що постійні ділові контакти з колегами-експертами із зарубіжних країн є стимулюючим чинником розвитку як науково-методичної, так і зміцнення матеріально-технічної бази експертного забезпечення розслідування і розкриття злочинів, міжнародна діяльність ДНДЕКЦ МВС України й надалі сприятиме проведенню заходів, спрямованих на продовження розвитку міжнародного співробітництва та підвищення ефективності співпраці Експертної служби МВС України з експертно-криміналістичними підрозділами та інституціями країн ЄС і світу.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Абрамова Валентина Михайлівна, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін та правосуддя Київського університету ринкових відносин, кандидат юридичних наук, доцент

Адоєвська Аліна Ігорівна, курсант ННІПФЕКП НАВС

Александренко Олена Віталіївна, професор кафедри досудового розслідування ННІПФПСКМ НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

Андрейчук Євгенія Сергіївна, курсант ННІПФЕКП НАВС

Анісімцев Олег Ігорович, заступник командира оперативної роти №4 ПМГБОП ГУ МВС України в Київській області

Антонова Марина Миколаївна, молодший науковий співробітник лабораторії організації науково-дослідних робіт та координації діяльності регіональних підрозділів Київського НДІ судових експертиз Міністерства юстиції України

Антонюк Поліна Євгенівна, начальник кафедри криміналістичних експертиз ННІПФЕКП НАВС, кандидат юридичних наук

Арешонков Віталій Володимирович, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної міліції ННІПФПСКМ НАВС, кандидат юридичних наук

Арович Діана Василівна, курсант ННІПФЕКП НАВС

Афанасьєв Алексей Юрьевич, ад'юнкт кафедри уголовного процесса ФГКОУ ВПО «Нижегородская академия МВД России» (Россия, г. Нижний Новгород)

Бабкіна Олена Петрівна, професор кафедри судової медицини Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця, доктор медичних наук, професор

Біленчук Петро Дмитрович, доцент кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент

Білик Марина Анатоліївна, курсант ННІПФЕКП НАВС

Білоус Ірина Володимирівна, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення діяльності ОВС ННІПФЕКП НАВС

Бобошко Е.М., курсант ННІПФЕКП НАВС

Бойченко Сергій Борисович, старший викладач кафедри криміналістичних експертиз ННІПФЕКП НАВС

Бондар Маргарита Євгенівна, завідувач відділу Київського НДІСЕ, кандидат юридичних наук

Брисковська Оксана Миколаївна, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування ННІПФПСКМ НАВС, кандидат юридичних наук

Бурак Марія Василівна, науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної міліції навчально-наукового інституту підготовки

фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції НАВС, кандидат юридичних наук

Будко Тетяна Володимирівна, головний науковий співробітник (наукової установи) Український НДІСТЕ СБ України, доктор юридичних наук, професор

Ваканич Олександр Васильович, здобувач кафедри криміналістичних експертиз ННПФЕКП НАВС

Варлакова Євгенія Олегівна, науковий співробітник НЛЗППЗНВП ННПП НАВС, кандидат психологічних наук

Варуха Катерина Володимирівна, асистент кафедри судової медицини Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця

Варфоломеев Євгеній Анатолійович, лікар судово-медичний експерт ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України»

Віщук Вікторія Сергіївна, курсант ННПФЕКП НАВС

Войтович Микола Михайлович, курсант ННПФПМГБПСНГУ НАВС

Волкова Аліна Едуардівна, кандидат юридичних наук, ст. експерт Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру УМВС України в Сумській області

Волошин Олексій Гнатович, старший викладач кафедри криміналістичних експертиз ННПФЕКП НАВС

Ворошилов Костянтин Федорович, заступник начальника Київського обласного бюро судово-медичної експертизи, судово-медичний експерт

Гавриленко Дмитро Євгенійович, курсант ННПФЕКП НАВС

Гамера Володимир Андрійович, експерт сектору балістичної та трасологічної експертизи НДЕКЦ при Управлінні МВС України на Південно-Західній залізниці

Гвоздецька Ганна Павлівна, курсант ННПФЕКП НАВС

Гергелійник Вікторія Володимирівна, курсант ННПФЕКП НАВС

Голікова Тетяна Дмитрівна, заступник директора Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України з експертної роботи

Гоменюк Дмитро Сергійович, курсант ННПФЕКП НАВС

Грига Марія Андріївна, ад'юнкт наукової лабораторії з проблем досудового розслідування ННПФПСКМ НАВС

Губіна Єлізавета Никифорівна, прокурор прокуратури Києво-Святошинського району Київської області

Гуменський Олександр Анатолійович, головний фахівець Українського НДІ спеціальної техніки та судових експертиз СБ України

Диганич Марта Вікторівна, курсант ННПФЕКП НАВС

Добко Степан Володимирович, експерт сектору дактилоскопічної експертизи та обліків НДЕКЦ при УМВС України в Тернопільській області

Дрозд Валентина Георгіївна, провідний науковий співробітник другої науково-дослідної лабораторії проблем правового забезпечення в ОВС ДНДІ МВС України, кандидат юридичних наук, доцент

Ергард Наталія Миколаївна, асистент кафедри судової медицини
Національного медичного університету ім. О.О.Богомольця

Єщенко Катерина Іванівна, курсант ННПФЕКП НАВС

Жвалова Ганна Валеріївна, курсант ННПФЕКП НАВС

Заїка Марина Вікторівна, курсант ННПФЕКП НАВС

Заруцький Вадим Анатолійович, старший експерт сектору
дактилоскопічної експертизи та обліків відділу криміналістичної експертизи
та обліків НДЕКЦ при УМВС Волинської області

Зеленська Тетяна Сергіївна, лікар судово-медичний експерт-
імунолог, відділення судово-медичної імунології КЗ КОР «Київське обласне
бюро судово-медичної експертизи»

Зименкова Тетяна Володимирівна, курсант ННПФЕКП НАВС

Зінченко Григорій Сергійович, старший експерт НДЕКЦ при ГУ
МВС України в Київській області

Зосіменко Володимир Вікторович, завідувач відділом комісійних
судово-медичних експертиз Київського міського клінічного бюро судово-
медичної експертизи

Ірхін Юрій Борисович, начальник відділу мистецтвознавчої та
психологічної експертизи лабораторії криміналістичної експертизи ДНДЕКЦ
МВС України, кандидат психологічних наук, доцент

Канило Марина Ігорівна, курсант ННПФЕКП НАВС

Капітанчук Людмила Юріївна, професор кафедри кримінального
процесу та криміналістики Національної академії Державної прикордонної
служби України, кандидат юридичних наук, доцент

Карпов Никифор Семенович, професор кафедри кримінального
процесу НАВС доктор юридичних наук, професор

Кириленко Світлана Сергіївна, молодший науковий співробітник
Київського НДІСЕ МЮ України

Кірізлєєв Семен Миколайович, здобувач кафедри криміналістичних
експертиз ННПФЕКП НАВС, оперуповноважений сектору карного розшуку
Красногвардійського РВ ДМУ ГУ МВС України в Дніпропетровській області

Клименко Ніна Іванівна, професор кафедри правосуддя Київського
національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук,
професор

Клочуряк Марія Дмитрівна, курсант ННПФЕКП НАВС

Кобилянський Олег Леонідович, доцент кафедри криміналістичних
експертиз ННПФЕКП НАВС, кандидат юридичних наук, доцент, доктор
філософії

Коваль Антон Володимирович, слухач ННІЗН НАВС

Коваль Мирослава Ігорівна, слухач ННІЗН НАВС

Козацький Ю.М., адвокат Київської обласної колегії адвокатів

Колонюк Віктор Петрович, кандидат юридичних наук, доцент,
учений секретар Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

Кондратенко Віталій Львович, начальник ДУ «Головне бюро

судово-медичної експертизи МОЗ України»

Коптєва Юлія Сергіївна, курсант ННПФЕКП НАВС

Корнеєв Станіслав Максимович, курсант Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів НАВС

Косякова Ольга Володимирівна, судовий експерт відділу організації експертної діяльності КНДІСЕ

Котляренко Лідія Теодорівна, професор кафедри криміналістичних експертиз ННПФЕКП НАВС, доктор біологічних наук, професор

Котюк Дарина Геннадіївна, курсант ННПФЕКП НАВС

Кофанов Андрій Віталійович, професор кафедри криміналістичних експертиз ННПФЕКП НАВС, кандидат юридичних наук, доцент, доктор філософії

Кофанова Олена Сергіївна, викладач кафедри криміналістичних експертиз ННПФЕКП НАВС, кандидат юридичних наук

Кошель Олександр Юрійович, старший науковий співробітник, ІСТЕ СБУ, кандидат технічних наук

Кравчук Олег Вікторович, заступник начальника центру – начальник відділу криміналістичної експертизи Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при УМВС України в Хмельницькій області, кандидат юридичних наук

Кравчук Ольга Олександрівна, курсант ННПФЕКП НАВС

Крижна Валентина Володимирівна, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної міліції навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Кузьмічова-Кисленко Єлизавета Володимирівна, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування ННПФПСКМ НАВС, кандидат юридичних наук

Кулагина Екатерина Евгеньевна, участковый уполномоченный полиции ОУУП и ПДН Управления МВД России по городу Дзержинск ГУ МВД России по Нижегородской области (Россия, г. Нижний Новгород)

Кулик Марина Йосипівна, викладач кафедри криміналістичних експертиз ННПФЕКП НАВС, кандидат юридичних наук

Кулінич Наталія Дмитрівна, здобувач кафедри криміналістичних експертиз ННПФЕКП НАВС, заступник начальника відділу Управління громадської безпеки ГУ МВС України в Київській області

Лазарева Анна Сергіївна, курсант ННПФЕКП НАВС

Легедза Аріна Василівна, зав. судово-медичного відділу ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України»

Лельотко Юлія Ігорівна, курсант ННПФЕКП НАВС

Личман Тамара Василівна, заст. начальника ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України»

Лузгин Иван Иванович, магистр юридических наук, ст. преподаватель кафедры уголовного права и криминалистики УО «Полоцкий

государственный университет»

Лук'янчиков Борис Євгенович, доцент кафедри криміналістики та судової медицини, Національна академія внутрішніх справ, к.ю.н., доцент

Лук'янчиков Євген Дмитрович, професор кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності, Національний технічний університет України «КПІ», д.ю.н., професор

Малікова Анастасія Одисеївна, курсант ННІПФЕКП НАВС

Марковіна Аліна Олексіївна, студент ННІПП НАВС

Меленевська Зінаїда Семенівна, професор кафедри криміналістичних експертиз ННІПФЕКП НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Мельник Роман Володимирович, головний експерт відділу експертизи зброї та трасологічної експертизи ДНДЕКЦ МВС України, кандидат юридичних наук

Мендус Сергій Іванович, старший викладач кафедри криміналістичних експертиз ННІПФЕКП НАВС

Михальчук Т.В., старший викладач кафедри криміналістичних експертиз ННІПФЕКП НАВС, кандидат юридичних наук

Мовсесян Валентина Аркадіївна, курсант ННІПФЕКП НАВС

Молибога Микола Павлович, кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник Київського НДІСЕ Міністерства юстиції України

Моравська Вікторія Валентинівна, курсант ННІПФЕКП НАВС

Нізовцев Юрій Юрійович, здобувач Національної академії СБ України

Охріменко Олександр Іванович, кандидат технічних наук, начальник центру, ІСТЕ СБУ

Переверзева Ганна Олександрівна, курсант ННІПФЕКП НАВС

Петрошак Олександр Юрійович, лікар судово-медичний експерт ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України», кандидат медичних наук, доцент

Петрушина Алина Дмитрівна, курсант ННІПФЕКП НАВС

Підюков Петро Павлович, завідувач наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення навчально-виховного процесу ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Погрібніченко Яна Олегівна, здобувач кафедри криміналістичних експертиз ННІПФЕКП НАВС старший експерт сектору № 2 НДЕКЦ при ГУМВС України в м. Києві

Поліщук Сергій Валерійович, курсант ННІПФЕКП НАВС

Полтавський Андрій Олександрович, помічник директора Київського НДІСЕ Міністерства юстиції України

Поплавський Анатолій Петрович, завідувач Хмельницького відділення Київського НДІСЕ Міністерства юстиції України

Приходько Юрій Павлович, старший викладач кафедри криміналістичних експертиз ННІПФЕКП НАВС

Пустова Ганна Олександрівна, курсант ННІПФЕКП НАВС

Пустовойтова Яна Володимирівна, курсант ННПФЕКП НАВС

Разумов Едуард Олександрович, ст. викладач Сумського філіалу Харківського національного університету внутрішніх справ

Рамазанова Уляна Василівна, науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної міліції ННПФПСКМ НАВС, кандидат юридичних наук

Рєпин Максим Євгенєвич, ад'юнкт кафедри криміналістики ФГКОУ ВПО «Нижегородская академия МВД России» (Росія, г. Нижний Новгород)

Рєпина Ольга Дмитрієвна, заступник директора ООО «Castorama-RUS» (Росія, г. Нижний Новгород)

Савенко Антон Володимирович, курсант ННПФЕКП НАВС

Садченко Олександр Олексійович, професор кафедри криміналістичних експертиз ННПФЕКП НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

Самодін Артем Володимирович, доцент кафедри досудового розслідування навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції НАВС, кандидат юридичних наук

Свинолобова Анастасія В'ячеславівна, курсант ННПФЕКП НАВС

Свобода Євгенія Юрївна, доцент кафедри криміналістичних експертиз ННПФЕКП НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

Серьогин Валерій Сергійович, головний фахівець, ІСТЕ СБУ

Сизоненко Антон Степанович, начальник Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів НАВС, кандидат юридичних наук

Скічко Володимир Григорович, начальник КУ КОС Київського обласного бюро судово-медичної експертизи

Старушкевич Анатолій Володимирович, професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Європейського університету, кандидат юридичних наук, доцент

Сукманова Тетяна Олександрівна, головний судовий експерт Київського НДІ судових експертиз МЮ України

Сьоміна Наталія Анатоліївна, науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування НАВС, кандидат юридичних наук

Татарнікова Тетяна Олександрівна, заступник начальника відділу криміналістичної експертизи НДЕКЦ при Управлінні МВС України на Південно-Західній залізниці

Тимошок Ірина Михайлівна, завідувач сектором відділу організації експертної діяльності КНДІСЕ

Терешкевич Андрій Іванович, начальник сектору експертизи у сфері інтелектуальної власності відділу технічної експертизи документів та почеркознавчої експертизи Лабораторії криміналістичної експертизи ДНДЕКЦ МВС України

Троп Оксана Володимирівна, курсант ННПФЕКП НАВС

Троцак Оксана Вікторівна, курсант ННПФЕКП НАВС

Тютюнник Ростислав Сергійович, курсант ННПФЕКП НАВС

Удовенко Жанна Володимирівна, професор кафедри криміналістичних експертиз ННПФЕКП НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

Узунова Г.Ю., старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування ННПФПСКМ НАВС, кандидат юридичних наук

Федорова Олена Анатоліївна, асистент кафедри судової медицини НМУ ім. О.О. Богомольця

Федчишин Андрій Анатолійович, адвокат

Форіс Юлія Борисівна, науковий співробітник лабораторії організації науково-дослідних робіт та координації діяльності регіональних підрозділів Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

Фурман Ярослав Володимирович, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення діяльності ОВС ННПФЕКП НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Хоменко В.І., асистент кафедри судової медицини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця

Хомко Богдан Русланович, курсант ННПФЕКП НАВС

Храпак Богдан Володимирович, курсант ННПФЕКП НАВС

Цвик Людмила Вікторівна, судовий експерт відділу організації експертної діяльності КНДІСЕ

Черненко Яна Миколаївна, курсант ННПФЕКП НАВС

Шатун Василь Васильович, головний експерт НДЕКЦ при ГУ МВС України в Київській області

Шевченко Олександр Вікторович, старший оперуповноважений ВДСБЕЗ Оболонського РУ ГУМВС України в м. Києві.

Шевчук Вадим Аврамович, доцент кафедри судової медицини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, кандидат медичних наук, доцент

Шершньова Вікторія Олександрівна, здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

Шмерего Олександр Борисович, завідувач сектором Київського НДІСЕ Міністерства юстиції України

Шошин Сергей Владимирович, доцент кафедри уголовного, экологического права и криминологии юридического факультета Саратовского государственного университета имени Н.Г.Чернышевского, кандидат юридических наук, доцент

Шульга Єлізавета Сергіївна, головний спеціаліст 1 сектора 1 відділу 4 центру (ЦССЕ) ІСТЕ СБУ

Юрченко Володимир Тимофійович, асистент кафедри судової

медицини Національного медичного університету ім. О.О.Богомольця, начальник Київського міського клінічного бюро судово-медичної експертизи

Юсупов Володимир Васильович, начальник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ ННПФЕКП НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доктор філософії

Якимчук Богдан Володимирович, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового забезпечення діяльності ОВС Державного науково-дослідного інституту (ДНДІ) МВС України

Яковенко Олеся Миколаївна, курсант ННПФЕКП НАВС

Яковенко Олеся Петрівна, начальник відділу координації наукової роботи та взаємодії з науковими установами ЛПКОНР ДНДЕКЦ МВС України

Ярмолук А.А., керівник науково-дослідного центру системних досліджень Інтелектуального форуму «Єдина Європа»

ЗМІСТ

Абрамова В.М.

Роль суб'єктивних чинників у виникненні помилок в діяльності судового експерта

Адоєвська А.І., Мовсесян В.А.

Особливості вилучення слідів, що були залишені зубами

Александренко О.В., Кузьмічова-Кисленко Є.В.

Нетрадиционные случаи решения следственных ситуаций (казуистика в следственной практике)

Андрейчук Є.С., Мендус С.І.

Поняття слідів злочину, їхні властивості і криміналістичне значення при розслідуванні злочинів

Анисимцев О.И.

Проблемные вопросы функционирования взрывотехнических подразделений МВД Украины

Антонова М.М.

Вплив науково-методичного забезпечення щодо проведення судових експертиз в Україні

Антонюк П.Є.

Професійно значимі якості судового експерта

Арешонков В.В.

Маркування окремих деталей вогнепальної зброї як передумова ефективності її ідентифікації за стріляними з неї снарядами та гільзами

Арович Д.В.

Експертний експеримент при проведенні судових експертиз

Афанасьев А.Ю., Репин М.Е.

Антикоррупционная экспертиза правовых актов: есть ли право на самостоятельность?

Бабкіна О.П., Шевчук В.А., Варуха К.В.

Особливості проведення судово-медичних експертиз потерпілих з тілесними ушкодженнями

Біленчук П.Д.

Криміналістична освіта, наука, практика: минуле, сьогодення, майбутнє

Біленчук П.Д., Ярмолюк А.А.

Поліцейська наука і криміналістика у третьому тисячолітті: системний аналіз

Біленчук П.Д., Ярмолюк А.А.

Стратегія розвитку науки криміналістики у третьому тисячолітті

Білик М.А., Удовенко Ж.В.

Деякі проблемні питання освідування осіб

Білоус І.В.

Особливості ідентифікації особи за відео зображеннями при проведенні

судової портретної експертизи

Бобошко Е.М.

Актуальні питання функціонування сучасних інформаційних систем

Бобошко Е.М., Садченко О.О.

Спеціальні антропологічні знання та їх роль у формуванні криміналістичної антропології

Бойченко С.Б., Козацький Ю.М.

Вибір диференційованого часу водія в умовах обмеженої видимості (насамперед, в темну пору доби) при проведенні судово-автотехнічної експертизи

Бондар М.Є., Сукманова Т.О.

Використання кількісних та модельних методів при проведенні почеркознавчих досліджень підписів, виконаних у незвичайних умовах

Брисковська О.М.

Можливості розшуку безвісти зниклих з використанням біометричних даних

Будко Т.В.

Судово-лінгвістична експертиза: об'єктивна необхідність та суб'єктивні фактори гальмування її розвитку

Бурак М.В.

Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів у сфері недоторканості державного кордону України

Ваканич О.В.

Генезис спеціальних знань у кримінальному судочинстві

Варуха К.В., Бабкіна О.П.

Сучасні уявлення про визначення крові менструального походження лабораторними методами (огляд даних літератури з результатами власних досліджень)

Віщук В.С.

Криміналістичне дослідження волосся людини та тварини. Основні положення виявлення, вилучення, фіксації та проведення експертного дослідження волосся

Віщук В.С., Садченко О.О.

Біометричні технології ідентифікації людини

Волкова А.Э., Разумов Э.А.

О правовых основах использования образцов

Волошин О.Г.

Методи та технічні засоби експертно-криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів

Гавриленко Д.Є., Войтович М.М.

Комплексний характер судової комп'ютерно-технічної експертизи та її зв'язок з іншими родами та видами судових експертиз

Гамера В.А

Значення криміналістичного дослідження слідів пострілу при розслідуванні кримінальних правопорушень

Гвоздецька Г.П.

Дослідження відеозапису, відеосигналів і носіїв, на яких записана аудіовізуальна продукція

Гвоздецька Г.П.

Криміналістичне вчення про зовнішність людини

Гергелійник В.В.

Сучасні техніко-криміналістичні засоби, що використовуються при проведенні експертних досліджень

Голікова Т.Д., Колонюк В.П., Форіс Ю.Б.

Судова експертиза у новому КПК України і системна модель «Чорний ящик»

Грига М.А.

Загальнонаукові методи, що застосовуються під час криміналістичного дослідження підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів

Губіна Є.Н.

Залучення понятих до участі у проведенні обшуку житла чи іншого володіння особи

Гуменський О.А.

Поняття результатів інженерно-технічної діяльності людини та їх основних ознак при проведенні експертизи

Диганич М.В.

Актуалізація забутого у пам'яті допитуваного

Дрозд В.Г.

Судова експертиза при розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень

Ергард Н.М., Юрченко В.Т.

Проблемні правові питання щодо залучення лікарів-консультантів до проведення комісійних судово-медичних експертиз згідно з новим кримінальним процесуальним кодексом України

Єщенко К.І.

Сучасні напрями розвитку судового почеркознавства

Жвалова Г.В., Садченко О.О.

Наукові основи ідентифікації особи за рисами зовнішності

Заруцький В.А.

Напрями інформаційно-довідкового забезпечення судових експертиз

Зеленська Т.С.

К проблеме установления давности образования следов крови на вещественных доказательствах

Зименкова Т.В., Садченко О.О.

Криміналістичний аналіз змін зовнішності людини

Зосіменко В.В.

Кластеризація, як метод об'єктивізації елементів криміналістичної характеристики злочинів

Ірхін Ю.Б.

Дедуктивно-криминологический подход в психологическом

моделировании личности предполагаемого преступника

Канило М.І.

Міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи

Капітанчук Л.Ю., Кравчук О.В.

Окремі питання використання криміналістичних знань при розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон України

Карпов Н.С.

Отримання зразків для проведення експертизи

Карпов Н.С., Шершньова В.О.

Відсторонення підозрюваного від посади у кримінальному провадженні про злочин, передбачений ст. 212 КК України

Кириленко С.С.

Актуальність та проблеми почеркознавчого дослідження рукописів, виконаних особами в стані алкогольного сп'яніння

Кірізлєєв С.М.

Окремі елементи криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень

Клименко Н.І.

Міжнародне значення судово-експертної діяльності

Клочуряк М.Д.

Дослідження підписів, виконаних в умовах обмеженого зорового контролю

Кобилянський О.Л., Малікова А.О.

Проблемні аспекти експертизи холодної зброї (частина 3)

Коваль А.В., Коваль М.І.

Висунення версій та особливості планування при розслідуванні квартирних крадіжок, вчинених іноземцями

Кондратенко В.Л., Личман Т.В., Легедза А.В., Варфоломєєв Є.А.

Проблемні питання проведення комплексних судових експертиз та шляхи їх вирішення

Кондратенко В.Л., Личман Т.В., Петрошак О.Ю., Варфоломєєв Є.А.

Роль повторних судово-медичних експертиз ексгумованих трупів в уточненні механізму травмування при транспортній травмі

Корнеєв С.М.

Сучасні проблеми розвитку судової експертизи в аспекті євроінтеграції України

Котляренко Л.Т.

Біологічні права людини: основи, реалії чи експеримент

Котюк Д.Г., Удовенко Ж.В.

Можливості судово-почеркознавчої експертизи у вирішенні діагностичних завдань

Кофанов А.В.

Експертні помилки при проведенні судово-балістичних досліджень

Кофанов А.В., Кофанова О.С.

Щодо питань класифікації деяких видів сучасної гладкоствольної вогнепальної зброї з різною довжиною каналу ствола

Кошель О.Ю.

Питання формування доказової бази під час дослідження промислових металевих виробів

Кравчук О.О., Приходько Ю.П.

Поняття судової балістики та її місце в системі криміналістичного зброєзнавства

Крижна В.В.

Принципи судової експертизи. Організація судово-експертної діяльності

Кулагина Е.Е., Репина О.Д.

Некоторые особенности использования собак-детекторов в одорологической идентификации

Кулик М.Й.

особливості допиту у кримінальному провадженні (під час розслідування розкрадань)

Кулінич Н.Д.

Актуальні проблеми захисту археологічної спадщини в Україні

Лазарева А.С., Кофанова О.С.

Сучасне фальшивомонетництво

Лельотко Ю.І.

Можливості використання в діяльності органів внутрішніх справ інформації про зовнішній вигляд людини

Лельотко Ю.І.

Особенности исследования фонограмм с признаками контрафактности, що містяться на оптичних носіях

Лузгин И.И.

Методологические аспекты перспектив развития судебно-экспертной деятельности

Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є.

Залучення спеціаліста до участі у слідчих (розшукових) діях

Марковіна А.О.

Використання методу ДНК-аналізу при розслідуванні тяжких злочинів

Меленевська З.С.

Питання призначення експертизи за діючим Кримінальним процесуальним кодексом

Меленевська З.С., Свобода Є.Ю.

Причини експертних помилок при вирішенні ідентифікаційних судово-почеркознавчих завдань

Меленевська З.С., Сизоненко А.С.

Питання психології експертного дослідження почерку та формування висновків

Мельник Р.В.

Контроль експертної служби МВС України щодо експериментального

відстрілу зброї

Михальчук Т.В.

Використання сучасних інформаційних технологій при проведенні судово-балістичних досліджень

Мовсесян В.А., Адоєвська А.І.

Криміналістичне значення моделювання особи злочинця за його слідами

Молибога М.П., Полтавський А.О.

До питання актуалізації методичного забезпечення трасологічної експертизи

Моравська В.В.

Систематизація завдань судово-почеркознавчої експертизи

Нізовцев Ю.Ю.

Щодо проблемних питань визначення терміну «шкідливий програмний засіб»

Охріменко О.І.

Стан та перспективи експертних досліджень в СБУ: окремі проблемні питання

Переверзєва Г.О.

Методи судово-експертної діяльності

Петрушина А.Д., Приходько Ю.П.

Саморобна вогнепальна зброя: особливості та конструктивні характеристики

Підюков П.П., Варлакова Є.О.

Експертні помилки у кримінальному судочинстві, їх типології та причинні мотивації: психолого-юридичний аспект

Погрібніченко Я.О.

Проблеми розвитку криміналістичної реєстрації біологічних об'єктів

Поліщук С.В.

Сутність та зміст судово-експертної діяльності

Приходько Ю.П.

Криміналістична характеристика слідів, виявлених на місці кримінального вибуху

Пустова Г.О.

Встановлення психологічного контакту під час допиту малолітньої або неповнолітньої особи

Пустовойтова Я.В.

Особливості формування «друкованого» почерку

Рамазанова У.В.

Ефективність міжнародного співробітництва в аспекті проведення експертиз при розслідуванні торгівлі людьми на міжнародному рівні

Репин М.Е.

О проведении отдельных видов экспертиз при выявлении и раскрытии преступлений в сфере агропромышленного комплекса

Савенко А.В., Приходько Ю.П.

Криміналістичне дослідження спеціальної зброї для безшумного ведення вогню

Садченко О.О.

Принципи пред'явлення для впізнання людини

Садченко О.О., Заїка М.В.

Потреби експертної практики як відображення проблем і тенденцій розвитку

Самодін А.В.

Особливості проведення огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів

Свинолобова А.В., Садченко О.О.

Іконографія Івана Мазепи, як об'єкт портретної експертизи

Свобода Є.Ю., Гоменюк Д.С.

Поняття діагностичних досліджень та їх місце в судово-почеркознавчій експертизі

Серьогин В.С.

Питання вдосконалення нормативно-методичного забезпечення судово-експертної діяльності та застосування експертних методик при проведенні досліджень

Скичко В.Г., Ворошилов К.Ф.

Коммунальное учреждение Киевского областного совета «Киевское областное бюро судебно-медицинской экспертизы»: анализ работы за период 2012-2014 годы

Старушкевич А.В.

Огляд під час розслідування сексуальних убивств

Старушкевич А.В.

Огляд під час виявлення розчленованих та скелетованих трупів

Сьоміна Н.А.

Криміналістична профілактика злочинів в системі криміналістики

Татарнікова Т.О.

Погляд на впровадження системи управління відповідно до вимог ДСТУ ISO/IEC 17025 у підрозділах експертної служби МВС України

Терешкевич А.І.

Про деякі можливості застосування програми «Photoshop» під час встановлення невидимих чи слабо видимих рукописних текстів

Тимошок І.М., Косякова О.В., Цвик Л.В.

Порядок проведення судових експертиз у кримінальному процесі за ініціативою сторони захисту: проблеми та шляхи вирішення

Троп О.В.

Поняття елемента та ознаки зовнішності людини

Троцак О.В., Коптєва Ю.С.

Проблемні питання, які виникають при проведенні експертних досліджень клинкової холодної зброї

Тютюнник Р.С.

Окремі питання підготовки до призначення судово-медичної експертизи живих людей з вогнепальними пораненнями

Удовенко Ж.В.

Дотримання таємниці особистого життя людини під час проведення експертизи

Узунова Г.Ю.

Особливості отримання (збирання) слини людини та можливості її експертного дослідження

Федорова О.А.

Нормативно-правове забезпечення для проведення експертиз з приводу алкогольного сп'яніння

Федчишин А.А.

Особливості призначення експертизи в третейському суді

Форіс Ю.Б.

Поняття судово-експертного права

Фурман Я.В.

Критерії оцінювання творів мистецтва при проведенні мистецтвознавчої експертизи

Хомко Б.Р., Антонюк П.Є.

Застосування флеш-технології для виготовлення печаток

Храпак Б.В.

Особливості техніко-криміналістичного дослідження паперових грошей

Черненко Я.М., Добко С.В.

Місце криміналістичної ідентифікації в доказуванні

Шатун В.В., Зінченко Г.С.

Вплив неточностей фіксації слідової інформації на результати висновку судової експертизи

Шевченко О.В.

Основні положення судово-товарознавчої експертизи

Шевчук В.А., Бабкіна О.П., Хоменко В.І.

Судово-медична оцінка смертельних і тяжких тілесних ушкоджень, що закінчилися смертю

Шмерего О.Б., Поплавський А.П.

Особливості проведення судових електротехнічних експертиз електронно-механічних приладів обліку спожитої електричної енергії

Шошин С.В.

Отдельные перспективные направления развития методологии судебной идентификации в условиях глобализации

Шульга Є.С.

Поблемні питання взаємодії експерта-криміналіста, слідчого та оперативного співробітника

Юсупов В.В.

Реєстраційна діяльність поліцейських установ як основа утворення

експертних закладів та здійснення судово-експертної діяльності

Якимчук Б.В.

Організаційні і тактичні аспекти проведення експертиз у кримінальних провадженнях за участю іноземців

Яковенко О.М.

Історія становлення та розвитку дактилоскопії, як науки

Яковенко О.М., Садченко О.О.

Поняття, види, зміст експертної методики

Яковенко О.П.

Міжнародна діяльність Експертної служби МВС України: сучасний стан і перспективи розвитку

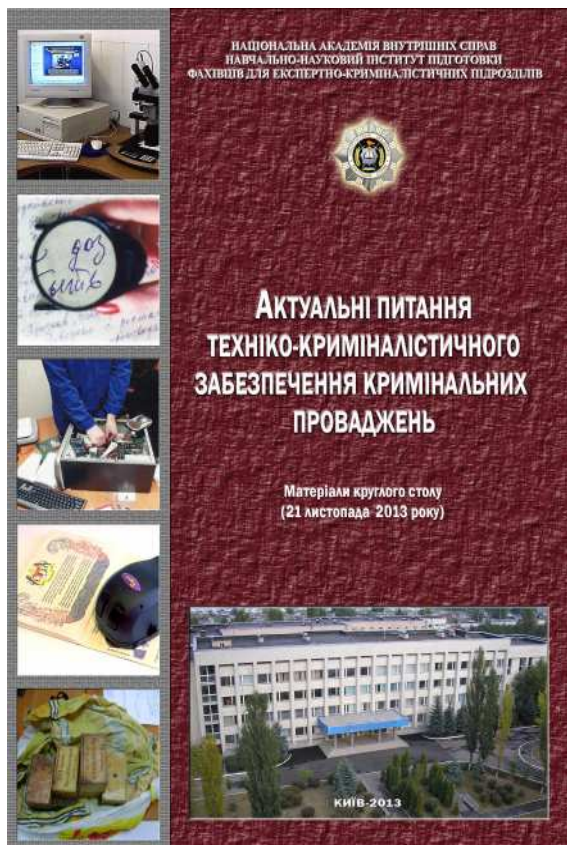
Актуальні проблеми експертології: збірник матеріалів круглого столу. – Київ: Навчально-науковий інститут підготовки слідчих і криміналістів Національної академії внутрішніх справ, 2012. – 228 с.

На круглому столі обговорені актуальні теоретичні проблеми судової експертизи, застосування спеціальних знань у протидії злочинності, участь спеціалістів при проведенні слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, призначення та проведення досліджень та судових експертиз, а також інші питання.

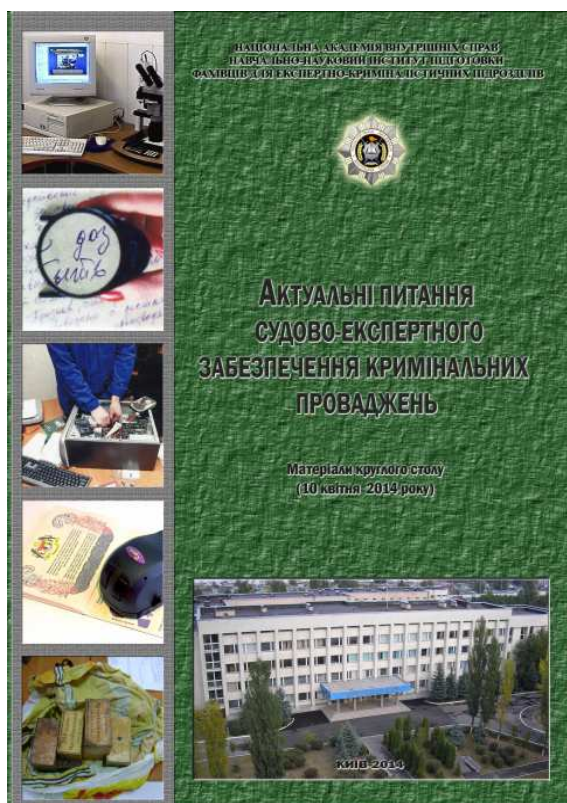
Нормативно-правове регулювання судової експертизи: збірник матеріалів круглого столу. – К.: Навчально-науковий інститут підготовки слідчих і криміналістів Національної академії внутрішніх справ, 2013. – 280 с.

На круглому столі обговорені актуальні теоретичні проблеми судової експертизи, застосування спеціальних знань у протидії злочинності, участь спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій, призначення та проведення досліджень та судових експертиз, а також інші питання.

Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень: збірник матеріалів круглого столу. / редкол.: Кобилянський О.Л., Кофанов А.В., Матвієнко П.Є.; Київ. ННПФЕКП НАВС. – К.: Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ, 2013. – 412. с.

На круглому столі обговорені актуальні теоретичні проблеми техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень, судової експертизи, застосування спеціальних знань у протидії злочинності, участь спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій, призначення та проведення досліджень та судових експертиз, а також інші питання.

Актуальні питання судово-експертного забезпечення кримінальних проваджень: збірник матеріалів круглого столу. / редкол.: Кобилянський О.Л., Антонюк П.Є., Свобода Є.Ю.; Київ. ННПФЕКП НАВС. – К.: ННПФЕКП НАВС, 2014. – 376 с.

На круглому столі обговорені актуальні теоретичні проблеми техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень, судової експертизи, застосування спеціальних знань у протидії злочинності, участь спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій, призначення та проведення досліджень та судових експертиз, а також інші питання.

Проблемні аспекти експертної практики: збірник матеріалів круглого столу.
/ редкол.: Кобилянський О.Л., Антонюк П.Є., Свобода Є.Ю.; Київ. ННПФЕКП НАВС. – К.: Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ, 2014. – 340 с.

На круглому столі обговорені актуальні теоретичні та практичні, які виникають в процесі призначення та проведення судових експертиз, застосування спеціальних знань у протидії злочинності, участь спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій, а також інші питання.

Наукове видання

СУДОВО-ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Матеріали круглого столу
(23 квітня 2015 року)

Відповідальний за випуск **Кобилянський О.Л.**

Підписано до друку 14.04.2015
Формат 60Ч84. Папір офсетний.
Тираж 300 прим.

Видавництво УкрДГРІ
Р.с. серія ДК №182 від 18.09.2000 р.
04114, м. Київ-114, вул. Автозаводська, 78

Адреса редакції та п/п: інформаційно-видавничий відділ УкрДГРІ
04114, м. Київ-114, вул. Автозаводська, 78
Тел. 206-35-18; тел/факс 430-41-76
E-mail: mru@ukrdgri.gov.ua